

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

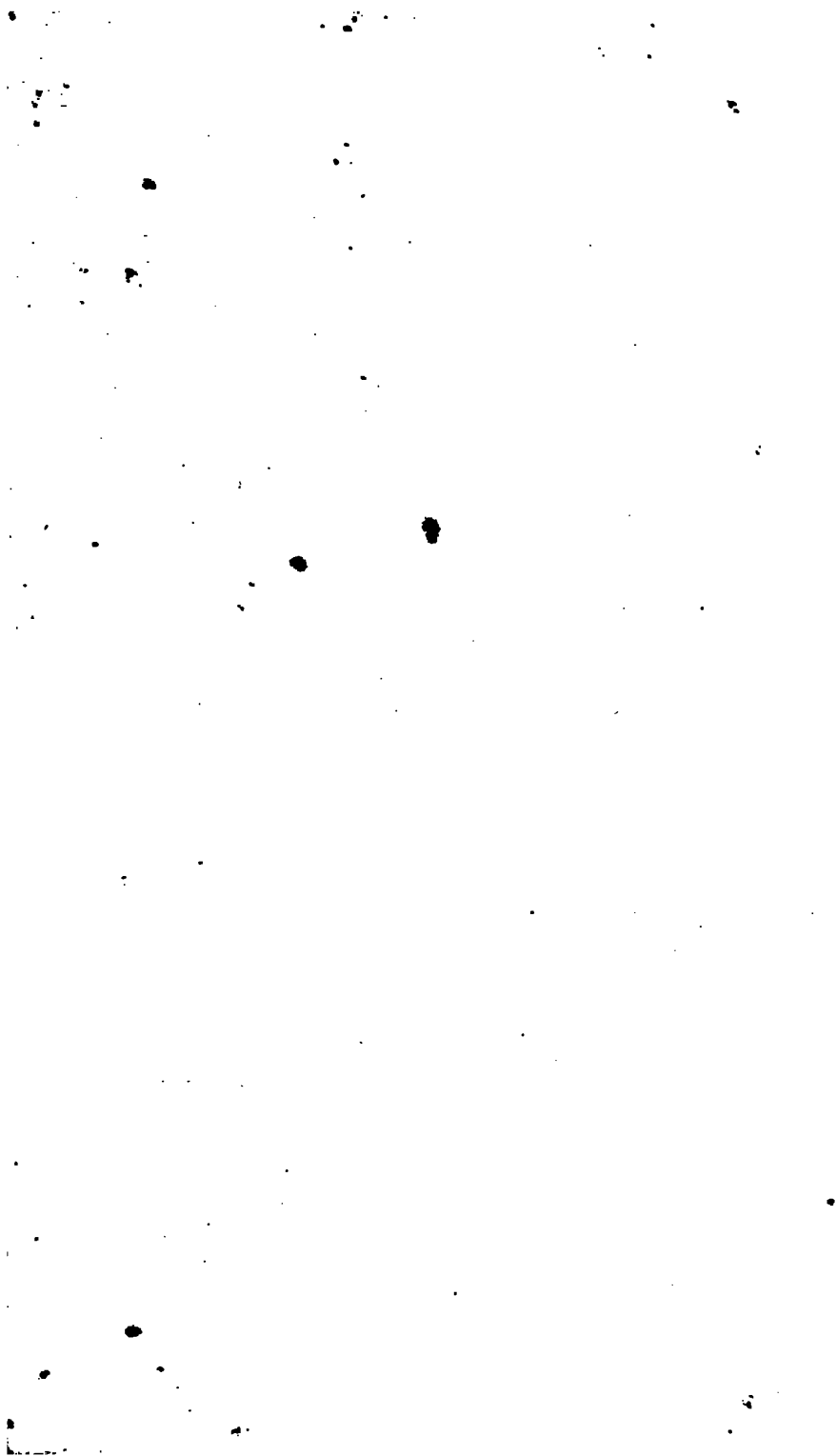
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

600095246W

THEOLOGIA
DOGMATICA.

THEOLOGIA DOGMATICA,

QUAM CONCINNAVIT

FRANCISCUS PATRICIUS KENRICK,

ARCHIEPISCOPUS BALTIMORENSIS.

VOLUMEN II.

SECUNDIS CURIS AUCTORIS.

« Non est de Deo humanis judiciis sentiendum. Neque enim nobis ea natura est, ut se in cœlestem cognitionem suis viribus efferat. A Deo discendum est, quid de Deo intelligendum sit, quia nonnisi se auctore cognoscitur. » *S. Hilarius, l. V. de Trinitate.*

MECHLINIÆ.

H. DESSAIN, SUCCESSOR P. J. HANICQ,
SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE
ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHI. — MDCCCLXVI.

110. b. 243.

DÉPOSÉ EN BELGIQUE ET EN FRANCE.

Entered according to the Act of Congress, in the year 1858, by
FRANCIS PATRICK KENRICK ,
in the Clerk's Office of the District Court of Baltimore.

INDEX.

TRACTATUS IV.

DE DEO CREATORE.

Procœmium.	1
PARS I. Theologia specialis.	
C. I. De Deo.	2
C. II. De divinis perfectionibus.	4
C. III. De Dei voluntate.	9
Prop. Deus non operatur ma-	
la proprie et per se, sed	
permissive solum.	11
C. IV. De attributis moralibus.	14
PARS II. Cosmologia.	
C. unicum. De mundi creatione.	19
PARS III. Anthropologia.	
C. I. De hominis natura.	24
C. II. De homine innocente.	28
C. III. De peccato originis.	30
Prop. Adæ prævaricatio uni-	
versæ ejus propagini no-	
cuit, mors enim et pecca-	
tum inde in omne genus	
humanum transfusum est.	34
C. IV. De homine lapso.	44
Prop. Adæ peccato liberum	
hominis arbitrium non est	
amissum nec extinctum.	46
PARS IV. Pneumatologia.	
Animadversio de operibus ho-	
minis lapsi.	50
C. I. De Angelorum natura et	
dotibus.	52
C. II. De Dæmonibus.	56
Prop. Impium. est denegare	
veros dari dæmoniacos.	59

TRACTATUS V.

DE CHRISTO DEO.

Prænotanda.	63
Hæresum de Christo brevis recensio.	63
C. I. De æterna Verbi generatione.	65
VOL. II.	

Prop. Verbum divinum, ὁ	
λογος apud Deum semper fuit,	
estque Filius a Patre genitus,	
ineffabili ratione ex divinæ	
naturæ necessitate et essen-	
tia, et proinde verus Deus.	65
C. II. De Jesu Christi divinitate.	71
Prop. Jesus Nazarenus, qui	
dicitur Christus, verus est	
Deus, Patri consubstantialis.	75
Probatur 1. ex Scripturis quæ	
Dei nomen ei passim tribuunt,	
nullo dato indicio illud ei	
haud stricte convenire.	75
Probatur 2. ex Judæorum sen-	
su, quem Christus, quin cor-	
rexerit, plane confirmavit.	78
Probatur 3. ex Dei Patris te-	
stimonio pluries dato.	80
Probatur 4. ex testimoniis quæ	
divinam naturam Christo Jesu	
adsignant.	80
Probatur 5. ex testimoniis quæ	
Dei perfectiones et opera di-	
vina Jesu Christo tribuunt.	81
Probatur 6. ex Petri et fidelium	
omnium professione Chri-	
stum esse Filium Dei, quæ	
de filio naturali et consub-	
stantiali necessario est intel-	
ligenda.	82
Probatur 7. testimoniis quæ Je-	
sum Christum adorandum	
commendant.	83
Probatur 8. miraculis Jesu Chri-	
sti, quæ et multitudine, et	
splendore, et ratione sim-	
plicissima, qua patrata sunt	
rerum Dominum, propria po-	
testate et arbitrio agentem,	
plane denotant.	84
Probatur 9. titulis quos Chri-	
stus sibi vindicavit.	84
Probatur, 10. ex jure quo se	

*

vitam æternam largitulum dicit.	84	Dogmatis expositio.	123
Objectiones.	84	Hæresum recensio.	124
C. III. De fide Ante-Nicæna.	97	Dogmatis rudimenta.	125
Prop. Fides de Christo Deo, Patri æquali, ejusdem quip- pe substantiæ, viguit ante Concilium Nicænum.	98	Definitiones.	127
Probatur 1. Conciliorum aucto- ritate.	98	C. I. De Spiritu sancto.	128
Probatur 2. Patrum testimoniis.	98	Propositio. Spiritus sanctus per se subsistit, a Patre et Filio vere distinctus.	129
Probatur 3. Ex Symbolis quæ recitari consueverant sole- mniter ante Concilium Nicæ- num.	100	Objectiones diluuntur.	130
Probatur 4. martyrum testimo- niis.	102	C. II. De divinitate Spiritus sancti.	133
Probatur 5. ex hæresum dam- natione.	102	Propositio. Spiritus sanctus verus est Deus, ejusdem ac Pater et Filius substantiæ, idem Deus.	133
Probatur 6. ex hostium fidei te- stimoniis.	103	Probatur 1. ex Scripturis.	134
Objectiones.	103	Probatur 2. ex traditione divi- na.	136
C. IV. De Justini sententia.	108	Objectiones diluuntur.	137
Propositio. Justini ætate Jesus Christus Filius Dei, verusque Deus, ejusdem scilicet cum Patre substantiæ, in univer- sa Ecclesia ex constanti ma- jorum fide, agnitus est.	108	C. III. De tribus in Deo personis.	141
Objectiones	109	Prop. Sunt in una Dei essen- tia tres personæ ab invicem distinctæ.	142
C. V. De primæva fide.	114	Probatur 1. ex Scriptura.	142
Propositio. Ab Apostolorum temporibus constanter credi- tum est Christum esse Fi- lium Dei, verum Deum, ejusdem ac Pater numericæ substantiæ.	114	Prob. 2. ex traditione quam Patres testantur.	142
Probatur 1. ex baptizandorum vetustissima professione.	114	Objectiones diluuntur.	145
Probatur 2. ex Patrum scri- ptis.	114	C. IV. De versiculo Joannis.	154
Probatur 3. martyrum testimo- niis.	116	C. V. De processionibus divinis.	161
Probatur 4. ex hæresum divi- nitali Christi adversarum da- matione.	116	Controversiæ de Spiritus san- cti processione relatio.	161
Objectiones.	117	C. VI. De vocibus Theologicis.	163
Animadversiones.	120		
TRACTATUS VI.			
DE SANCTISSIMA TRINITATE.			
Proœmium.	123		
		TRACTATUS VII.	
		DE REDEMPTORE.	
		Prænotanda.	163
		C. I. De Redemptoris expectatione.	165
		Prop. Redemptor homini lapso promissus est, et fidelium expectatione perpetuo cele- bratus.	165
		Objectiones diluuntur.	169
		C. II. De Redemptoris natura huma- na.	171
		C. III. De partu virgineo.	174
		Prop. Christus e virgine con- ceptus est et natus, Spiritus sancti opera, et salva matris integritate virginali.	175
		Objectiones diluuntur.	176
		C. IV. De Persona Christi.	189
		Prop. Verbum, Dei Patris Fi- lius, humanam assumpsit na-	

turam, ita ut unica Verbi Persona utramque naturam, divinam et humanam, habe- ret.	181	Pelagianæ hæresis brevis relatio.	210
Objectiones.	182	C. I. De Gratiae necessitate.	211
C. IV. De duabus in Christo naturis.	183	Prop. Ad quemlibet actum sa- lutarem, etiam ad fidem, præveniens Spiritus sancti inspiratio, atque ejus adju- torium requiritur.	212
Prop. In Christo duæ sunt na- turæ integræ et perfectæ, divina scilicet et humana.	184	Probatur 1. ex Scriptura.	212
Objectiones.	185	Probatur 2. ex Patribus.	213
Consecraria.	186	Objectiones solvuntur.	214
C. V. De peccatorum expiatione.	188	Animadversiones.	218
Prop. Christus Jesus sua morte hominum peccata vere ex- piavit.	189	C. II. De gratuita gratiæ natura.	219
Probatur 1. ex Scripturis.	189	Semipelagianorum errores.	219
Probatur 2. ex constanti om- nium sæculorum a Christo traditione.	191	Prop. Ad initium fidei, et ad quæcumque salutarem cogi- tationem, illuminatio et inspi- ratio Spiritus sancti est ne- cessaria.	221
Objectiones diluuntur	192	Objectiones diluuntur.	222
C. VI. De particulari Sacrificio.	194	Animadversiones.	224
Prop. Christus, seipsum piacu- larem victimam offerendo, sacerdotio vere functus est.	194	C. III. De gratiæ efficacia.	226
Objectiones diluuntur.	195	Errorum recensio.	226
C. VII. De Christi satisfactione.	196	Theologorum sententiæ.	228
Prop. Satisfactio Deo vere præ- stita est a Christo ob homi- num peccata.	197	Prop. Dogma fidei est sub gra- tia efficaci intactam manere libertatem arbitrii, nullam- que absolutam induci neces- sitatem.	230
Objectiones diluuntur.	198	Objectiones diluuntur.	232
C. VIII. De morte Christi pro omni- bus.	199	Animadversio.	235
Prop. De fide est Christum pro aliorum præter prædestina- tos æterna salute mortuum fuisse.	200	C. IV. De gratia sufficiente.	235
Objectiones solvuntur.	202	Prop. Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ aliquando re- sistitur.	236
Animadversiones.	204	Objectiones diluuntur.	239
C. IX. De Christi adoratione.	205	Animadversiones.	241
Prop. Uno eodemque supremo latriæ cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino, cum quo est hypostaticè conjuncta.	206	C. V. De gratia sanctificante.	242
Objectiones solvuntur.	207	Prop. Justificatio veram pecca- torum deletionem indicat, et gratiam et charitatem quæ in corde per Spiritum san- ctum diffunditur eique in- hæret secum fert.	243
Animadversio de cultu cordis Jesu.	207	Objectiones solvuntur.	244
TRACTATUS VIII.		C. VI. De dispositionibus ad justifi- cationem.	247
DE GRATIA CHRISTI.		Prop. Sola fide impius non ju- stificatur.	249
Prænotanda.	209	Objectiones.	250
Vocum explicatio.	209	C. VII. De fide ustificante	252
		Sectio I. De fiducia peccatorum remissionis.	252
		Prop. Fides quæ ad justifica- tionem requiritur, non est	

illa fiducia divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum, qua quis credit certo, et absque ulla hesitatione propriae infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa . . .	253	xilio justificatus in accepta iustitia perseverare non potest.	279
Objectiones.	254	Objectiones diluuntur.	280
Sectio II. De fiducia electionis.	256	Animadversiones.	282
Prop. Fides justificans non est certa persuasio se esse in numero praedestinationum.	256	C. XII. De bonorum operum merito.	282
Objectiones solvuntur.	258	Prop. Bona justorum opera, quae per gratiam Dei et Jesu Christi meritum sunt, vere merentur vitam aeternam.	283
C. VIII. De iustitiae certitudine.	259	Objectiones.	284
Prop. Nemo scire valet certitudine fidei cui non potest subesse falsum se gratiam Dei esse consecutum.	260	Animadversiones.	286
Objectiones.	261	C. XIII. De libertate ad merendum necessaria.	287
C. IX. De iustitiae amissione.	264	Prop. Ad meritum, sicut et ad demeritum, requiritur etiam in statu naturae lapsae, libertas a necessitate, nec sufficit libertas a coactione.	287
Sectio I. De peccandi possibilitate.	264	Objectiones.	289
Prop. Homo justificatus potest peccare, et gratiam amittere.	266	Animadversiones.	290
Objectiones.	267	C. XIV. De bonis operibus specialibus.	292
Sectio II. De fide absque iustitia.	268	Sectio I. De oratione.	292
Prop. Fides vera manere potest, et reapse saepe manet, amissa peccato iustitia et gratia.	268	Sectio II. De jejunio.	295
Objectiones diluuntur.	269	Prop. Jejunium bonum opus est, coelesti munerandum mercede, et ideo rite ab Ecclesia praecipitur.	295
Animadversiones.	271	Objectiones solvuntur.	297
C. X. De iustitiae perfectione.	272	Animadversiones.	301
Sectio I. De praeceptorum observatione.	272	Sectio III. De Eleemosynis.	302
Prop. Nulla Dei praecepta iustis volentibus et conantibus sunt ad observandum impossibilia.	272	Appendix.	305
Objectiones.	274	Basil. propositiones.	306
Sectio II. De peccatis venialibus.	275	Propositiones ab Alexandro VIII. damnatae.	310
Prop. Homo justificatus non potest in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio.	276	Propositiones Quesnelli.	311
Objectiones diluuntur.	277	Animadversiones.	316
Sectio III. De iustitiae augmento.	278		
C. XI. De perseverantia.	279	TRACTATUS IX.	
Prop. Absque speciali Dei auxilio justificatus in accepta iustitia perseverare non potest.	279	DE CULTU RELIGIOSO.	
		Prænotanda.	319
		C. I. De cultu Dei.	320
		Prop. Divinus cultus qualis in Ecclesia Catholica peragitur purus et perfectus est, Deo dignus et hominum indoli conveniens.	320
		Objectiones solvuntur.	320
		Animadversio.	323
		C. II. De cultu Sanctorum.	323
		Prop. Licet Angelos, Sanctos-	

INDEX.

v

	que cum Christo regnantes, religioso quodam cultu, ut Dei famulos, prosequi. . .	324
	Objectiones solvuntur. . .	328
C. III.	De Sanctorum invocatione. . .	331
	Prop. Bonum est et utile San- ctos cum Christo regnan- tes suppliciter invocare. . .	331
	Objectiones solvuntur. . .	335
C. IV.	De Virginis cultu. . .	338
	§ I. De Matris Dei titulo. . .	338
	Prop. Virgo Maria vere et proprie dicenda est Dei mater. . .	338
	Objectiones solvuntur. . .	339
	§ II. De perpetua Mariæ vir- ginitate. . .	340
	Prop. B. Maria. Christi Do- mini Mater, virgo perman- sit perpetua. . .	341
	Objectiones solvuntur. . .	341
	§ III. De immaculata bea- tissimæ Virginis Conce- ptione. . .	343
	Prop. Doctrina quæ tenet beatissimam Virginem in ipso primo Conceptionis suæ momento fuisse, ex speciali Dei gratia et pri- vilegio intuitu meritum Christi, ab omni labe ori- ginali præservatam, a Deo revelata est. . .	345
	Objectiones. . .	348
	§ IV. De immunitate a pec- cato actuali. . .	353
	Prop. B. Virgo Maria speciali Dei privilegio ab omni cul- pa, etiam veniali, per to- tam vitam servata est im- munis. . .	353
	Objectiones. . .	354
	§ V. De speciali Mariæ cultu. . .	356
	Prop. Maria Virgo, utpote Dei Mater, speciali prorsus et insigni cultu honoranda est. . .	357
	Objectiones solvuntur. . .	359
	§ VI. De invocatione Dei- paræ. . .	360
	Prop. Ea sæper viguit con- suetudo in Ecclesia Catho- lica ut sanctissimæ Matris	

	Dei preces apud Deum ex- peterentur. . .	361
	Objectiones solvuntur. . .	361
	Animadversio. . .	363
C. V.	De cultu Reliquiarum. . .	363
	Prop. Sanctorum reliquiis ve- neratio atque honor debetur. . .	364
	Objectiones solvuntur. . .	366
C. VI.	De cultu Imaginum. . .	368
	Prop. Imagines Christi, Dei- paræ Virginis, et aliorum Sanctorum retinendæ sunt in templis præsertim, eis- que honor et veneratio im- pertienda. . .	369
	Objectiones solvuntur. . .	370
C. VII.	De veneratione crucis. . .	375
	Prop. Vera crux in qua Chri- stus passus est speciali ho- nore est digna, cujus etiam participes sunt cruce quæ- libet ad eam representan- dam factæ. . .	376
	Objectiones solvuntur. . .	378
	Animadversio. . .	379

TRACTATUS X.

DE VITA FUTURA.

C. I.	De beatitudine æterna. . .	381
	§. I. De gloriæ gradibus. . .	382
	Prop. Sancti Deum vident, pro meritum tamen diver- sitate alius alio perfectius. . .	382
	Objectiones solvuntur. . .	383
	§. II. De gloria statim post mortem. . .	384
	Prop. Animæ sanctorum nulla macula inquinatæ statim post obitum ad Deum in- tuendum admittuntur. . .	385
	Objectiones solvuntur. . .	386
C. II.	De Purgatorio. . .	388
	Prop. Purgatorium datur in quo quæ detinentur animæ fidelium suffragiis, potissi- mum vero altaris sacrificio, juvantur. . .	388
	Objectiones solvuntur. . .	395
	Animadversio. . .	399
C. III.	De impiorum suppliciis. . .	400
	Prop. Reproborum supplicia	

æterna prorsus sunt, adeo ut semel Dei judicio da- mnati numquam ad salutem perventuri sint. . . .	400	ctis in te ris per mille an- nos, nec Scripturis nec tra- ditione probatur. . . .	414
Objectiones solvuntur. . . .	402	Objectiones. . . .	415
Animadversio. . . .	407	C. VI. De Prædestinatione. . . .	419
C. IV. De corporum resurrectione. . . .	407	Prop. Reprobatio positiva et formalis, qua scilicet impii æternis destinantur suppli- ciis, fit propter prævisum peccatum. . . .	421
Prop. Corpora omnium homi- num in mundi fine resusci- tabuntur, animabus iterum socianda nexu indissolu- bili. . . .	407	Objectiones solvuntur. . . .	423
Objectiones solvuntur. . . .	410	C. VII. De Judicio. . . .	428
Animadversiones. . . .	413	Prop. Christus Dominus uni- versos homines in fine mun- di judicabit. . . .	429
C. V. De Millennio. . . .	413	Objectiones solvuntur. . . .	429
Prop. Christi regnum cum San-			

THEOLOGIAE DOGMATICÆ

TRACTATUS IV.

DE DEO CREATORE.

PROOEMIUM.

Revelationis documentis statutis, quid revelatum sit jam occurrit inquirendum. De Deo imprimis agendum est, ut noscatur quid de se revelaverit, antequam ad ejus opera investiganda, luce eadem præfulgente, progrediamur. *Theologia* proprie dicitur *sermo de Deo*, quamvis plerumque eo nomine intelligatur de rebus divinis quibuscumque tractatus. Placuit autem vocem strictiori sensu, quo et a veteribus est adhibita, hic usurpare, de Deo ejusque perfectionibus sermonem instituturis. De Trinitatis Mystério eo sub nomine agere liceret; sed quum ea quæ ad Christum pertinent, ad illius probationem scitu sint maxime necessaria, visum est differendum, ut plenius et accuratius de eo disseratur. Conditum a Deo orbem, Mose docente,

didicimus, ideoque de mundi origine duximus secundo loco agendum, *Cosmologiae* vocem a Græcis mutuati. De homine, rerum domino a Deo constituto, deinde tractabimus, ut quid de ejus natura, conditione, et fine, revelatum sit, pandamus; qualis a Conditor prodierit, et qualis deinceps sua culpa factus sit. *Anthropologia* idcirco nuncupabitur tertia hujus tractatus, quem aggredimur, pars. *Pneumatologia* claudet tractatum, de Spiritibus scilicet sermo; revelatione enim edocti sumus esse spiritus cœlestes, quorum dotes et fata nosse oportet. Plures quæstiones de Dei scientia, voluntate, et decretis, quæ in tractatu *de Deo* solent agitari, consulto præterimus, eas, quatenus oportere visum fuerit, alias investigaturi.

PARS I.

THEOLOGIA SPECIALIS.

CAPUT I.

DE DEO.

1. De Deo quid ipso revelante didicerimus sumus tradituri. Novimus valida argumenta Numinis Supremi ubique in rerum natura præsto esse, quæ insignes auctores passim explicant, *Atheos*, qui Deum negant, omni telorum genere obruentes : ¹ sed Theologi munus præcipuum est revelatam proponere veritatem. Equidem, uti Apostolus monet, « Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime in diebus istis locutus est nobis in Filio. » ² Cæterum et sacri Scriptores Dei opera sæpe appellant, ³ utpote potentiae summæ et sapientiae præclarissima testimonia : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum. » ⁴ Hæc Numinis indicia nec ipsos latuere ethnicos, eos præsertim qui ingenio floruerunt et litteris ; ex ordine enim mundi sapientiam et potentiam Conditoris agnoverunt, quamvis popularibus superstitionibus se abripi plerumque passi sint, merito idcirco ab Apostolo increpiti : « Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitiâ detinent : quia

quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur : sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. » ⁵

2. Non autem argumentis naturalibus Deum existere probamus, ut, hoc jacto fundamento, viam revelationi struamus ; sed eum existere credimus fide divina, quia se revelavit : « Accedentem enim ad Deum oportet credere quia est. » ⁶ Jure tamen optimo Athei, qui Deo revelanti non credunt, aliis rationibus refelluntur, scilicet quod orbis spectabilis eum demonstret, et humani generis constans et universalis traditio et sensus agnoscat Numen, licet quale sit plures ignoraverint.

3. Illa quidem Dei notitia prima fuit, quæ ex ejus revelatione est derivata : statim enim homini condito se manifestavit ; qua postea, homine peccante, obscurata, res omnes creatæ conditoris et arbitri supremi potestatem adhuc testatam fecerunt, peccatoremque invitum ad Numen agnoscendum revocarunt. Cæterum illustrior

(1) Fénelon, de l'existence de Dieu c. i. ii. Clarke on the existence of God. Pensées de Pascal, ch. i. et vii. (2) Heb. i. 1.

(3) Jacquelot, sur l'existence de Dieu, ch. i.

(4) Ps. xviii. (5) Rom. i. 18.

(6) Heb. xi. 6.

fuit ac certior quæ ex Deo loquente habebatur notitia, quam quæ ex orbis spectabilis contemplatione : « Humana autem anima rationalis est, » animadvertit idcirco Augustinus, « quæ mortalibus vinculis peccati pœna tenebatur, ad hoc diminutionis redacta, ut per conjecturas rerum visibilibus ad intelligenda invisibilia niteretur. » ¹

4. Quæ ex rerum natura, vel ordine deducta argumenta certam Dei notitiam ingerunt, fidei divinæ non officiunt; nam, uti recte docet S. Thomas, « nihil prohibet illud quod secundum se demonstrabile est, et scibile, ab aliquo accipi, ut credibile, qui demonstrationem non capit. » ² Ii ipsi qui demonstrationum harum vim maxime sentiunt et urgent, fide tenere possunt Deum esse, ejus revelatione nixi, qua affulgente etiam quid de ipsius natura sentiendum sit rectius et clarius norunt, quamvis in hac vita, eodem Angelico doctore, post Augustinum, monente, quid non sit, potius quam quid sit, intelligere datum sit.

5. Audent Athei Deum denegare, quia oculis non subjacet, et rerum infinitam seriem sibi fingunt, ita ut unius corruptio sit alterius generatio, natura, uti aiunt, perpetuo mutata, juxta infinitas combinationum varietates, quin pereat. Cæterum ipsæ materiæ mutationes, quæ quotidie eveniunt, ostendunt eam haud esse necessariam, nec unquam potuisse existere, nisi aliena virtute. Affinitates autem et combinationes ad causam eandem, ex qua ipsa materia prodiit, necessario referendæ sunt: nec aliquis facile sibi persuaserit pulcherrimum et constantem rerum ordinem inde provenisse, nisi Ens summe sapiens singula ad suos fines, omnia etiam ad finem generalem direxisset. Infinita præterea series

absurdum sonat : quæ enim quotidie eveniunt rerum vices, generationes et productiones, seriem augent, quæ proinde infinita non erat : repugnat etiam ut ex finitis numeris infinitum exurgat.

6. *Unum* se esse, imo unicum, Deus per sacros Scriptores sæpius testatus est. Plurali quidem voce אלהים designatus est initio Geneseos, et alias sæpissime; sed trium personarum in una natura divina mysterium ea ratione innuitur, naturæ unitate verbo singulari quod semper sequitur indicata. Moyses idcirco populum Israeliticum monere non desiit Deum unicum esse, quod et Deum ipsum testantem exhibet : « Videte quod ego sim solus, et non sit alius Deus præter me. » ³ Id etiam constanter in Novo Testamento traditum est. ⁴

7. Quæ de duobus principiis supremis, bono scilicet et malo, docuit tertio Ecclesiæ sæculo Manes, ab antiqua Orientalium philosophia desumpta sunt, ut *mali* originis redderetur ratio : nec enim intelligere valuerunt quomodo ad optimum Ens referri posset, ideoque luctam inter duo Entia suprema sibi finxerunt. Cæterum divini Numinis unitas, aperte in Scripturis tradita, singularis prorsus est, et omne aliud principium necessario excludit : quæ autem in mundo sunt mala ad causas quæ ipsius providentiæ subjacent referenda sunt, uti postea videbimus. Equidem « deus hujus sæculi » « et princeps hujus mundi » diabolus vocatur, ⁵ eo quod ei inserviant homines pravi. ⁶

8. *Polytheismus* latius olim invaluerat, adeo ut Hesiodus, testante Eusebio, triginta et amplius deorum millia recensuerit. ⁷ Cæterum primariæ revelationis de unico Deo vestigia videre

(1) L. iii. de lib. arb.

(2) Sum. 1. p. qu. ii. art. II. *Ad primam*.

(3) Deut. xxxii. 59. (4) Marc. xii. 28.

(5) II. Cor. iv. 4. Joan. xii. 31.

(6) D. Thom. 1. p. q. lxxv. a. 1.

(7) L. v. Præp. Ev. c. xv.

ubique erat : colebatur enim deorum hominumque Pater, ita ut plerique dii sensu minus proprio dicerentur. ⁴ Jam vero toto fere orbe unius Dei cultus viget, adeo ut vix necesse sit eum argumentis suadere : « Non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : cognosce Dominum, quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum. » ⁵

9. *Essentia divina in ipsa existendi necessitate* haud immerito ponitur. Moysi enim postulanti a quo se missum diceret, respondit Angelus, Dei gerens personam : « Ego sum qui sum. » ⁶ אֲדֹנֵי אֲשֶׁר אֲדֹנֵי. « Sie dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos. » ⁷ אֲדֹנֵי שְׁלַחְנִי. Ea igitur habenda est Dei notio aptissima, quod a se ipso sit, vi suæ naturæ et essentiæ. Cætera omnia ex voluntate ipsius esse cœperunt; ipse semper et necessario est, adeo ut nihil esse potuerit nisi ipse esset : « quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. » ⁸ Accurate idcirco dicit S. Joannes Damascenus : « Videtur inter Dei nomina primas tenere Qui est : totum enim in seipso comprehendens, habet ipsum esse, velut quoddam essentiæ pelagus, infinitum et interminatum. » ⁹ *Vivere* pari ratione dicitur, quippe ipse vitæ fons est : « Vivo ego, dicit Dominus. » ¹⁰ « Ipse dat omnibus vitam. » ¹¹ « Habet vitam in seipso. » ¹²

10. Præcipua nomina quæ Deo in Scripturis tribuuntur, sunt יהוה, nomen tetragrammaton, quod Judæi proferre præ reverentia non audebant; אֱלֹהִים, quod de Angelis etiam sæpe

usurpatum est, imo et de prophetis, iudicibus, et sacerdotibus; מַלְאָכָיו de homine aliquando singulari numero dictum; מַלְאָכָיו, Fortis, שְׂרָיָה Omnipotens.

CAPUT II.

DE DIVINIS PERFECTIONIBUS.

11. Infinita Numinis perfectio, quæ ex ipsa existendi necessitate consequitur, passim in Scripturis prædicatur : « Magnus est, et non habet finem : excelsus et immensus. » ¹³ « Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. » ¹⁴ Infinitas autem concipi nequit, nisi tamquam negatio limitis in essentia divina. ¹⁵ *Spinosa*, Judæus, Amstelodamensis, sæculo decimo septimo medio docuit rerum universitatem esse Deum, *Eleaticorum* Philosophorum cum *Xenophane* dogmate resuscitato. *Pantheismus* vocatus est, eo quod Dei nomine omnia recensentur, proinde ac si tota rerum congeries divina foret substantia. *Schelling* aliique inter Germanos idem dogmatis monstrum variis rationibus foverunt. *Infinitheismus* apud aliquos audit : *autotheismus* etiam, quum Deus non sit nisi *ego absolutum* et individuale seu *personale sublimatum*. *Sansimoniani*, qui in Galliis ante paucos annos orti sunt, progressum humani generis ad perfectionem status socialis prætexentes, Deum non nisi nomine tenus agnoscunt, eum a rerum universitate haud distinguentes. ¹⁶ Socius Pantheismi notatus est, sed Unitarii hodierni divinas perfectiones celebrant. ¹⁷

(1) Vide S. Thomam I. i. contra gentes c. 2. Cudworth etiam in *Systemate intellectuali mundi* c. 4. (2) Heb. viii. 11. (3) Exodi iii. 14.

(4) Rom. xi. 36.

(5) L. iv. de fide c. xii. « C'est pour ainsi dire dégrader l'Être par excellence que de croire avoir besoin d'ajouter quelque chose quand on a dit, qu'il est . . . L'Être est son nom essentiel, »

glorieux, incommunicable, ineffable, ignoré de la multitude. » Fénelon, de l'existence de Dieu II. p. ch. v. (6) Jer. xxii. 24. (7) Act. xvii. 23.

(8) Joan. v. 26. (9) Baruch iii. 28. (10) Ps. cxliv. 3.

(11) Suarez I. ii. de Deo c. i.

(12) Vide Perrone Tract. de Deo, p. ii. c. i. n. 257.

(13) « Our reason tells us that there can be but one God, one infinitely perfect Being. » Unitarian

12. Quot absurdis scateat *Pantheismus* luculenter ostendit Samuel Clarke. Equidem qui omnia Deum esse dicit, quem voce fatetur, reipsa negat: nam rerum perpetuæ vices ostendunt eas non esse necessarias, vel perfectas, earumque discordia obstat ne eadem habeantur substantia. Gratis omnino, et contra ipsam rerum evidentiam, infinita fingitur causarum series, et toti rerum congeriei intellectus tribuitur, quo pleræque carent. Ens igitur necessarium et sapiens, a quo cætera condita sunt et reguntur, ab illis distinguatur necesse est. Deus quidem « ipse est in omnibus »¹ vel si placeat τὸ παν ὡς ἐν αὐτῷ, « ipse est omne, »² quia nihil nisi eo volente existit, « in sermone ejus composita sunt omnia; »³ « ipse enim omnipotens super omnia opera sua. »⁴ Ob rerum originem, et conservationem « ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. »⁵ « Ipsius enim et genus sumus. »⁶ Hæc ostendunt nos vitam et motum ab ipso derivare, nec tamen divinam substantiam nos esse. Omnia igitur a Deo ortum habuerunt, et pendent; nec ulla perfectio in rebus creatis reperitur, quæ eminentiori quodam modo in ipso non sit; non tamen ea qua sese exhibet in creaturis forma:⁷ hæc enim Ens summum dedecet. Accurate pro more Angelicus Doctor: « Cum ergo Deus sit prima causa effectiva rerum, oportet omnium rerum perfectiones præexistere in Deo, secundum eminentiorem modum. »⁸

13. Divinæ perfectiones mentis nostræ cogitatu recte distinguuntur; justitia enim alia ratione concipitur ac misericordia: sed quum Dei essentia simplicissima sit, nam « Spiritus est

Deus, »⁹ nulla inter ipsas *realis* existit distinctio. Gilberti Porrhctani Episcopi errores hac in re, curante sancto Bernardo, in Concilio Rhemensi damnati sunt, quos facunde pro more refutavit: « Recedant a nobis, carissimi, recedant novelli, non dialectici, sed hæretici, qui magnitudinem, qua magnus est Deus, et item bonitatem qua bonus; sed et sapientiam, qua sapiens; et justitiam, qua justus; postremo divinitatem, qua Deus est, Deum non esse impiissime disputant. »¹⁰ Scholarum disceptationes prætermittere juvat, quum dogmata propugnare nostrum sit.

14. *Spiritualis Dei natura* ex supra allato testimonio Christi liquet, cui consonat Apostolus: « Dominus autem Spiritus est. »¹¹ Utroque loco ea vocum vis manifesto est ut Spiritus strictissimo sensu accipiatur: quod et ratio comprobatur; repugnat enim ut Ens necessarium et æternum, quod sibi est ratio sufficiens existendi, ulla ratione compositum habeatur. Hinc Irenæus, recensitis Gnosticorum de Deo figmentis, quibus varix ex ipso emissiones cogitabantur, eique humani tribuebantur affectus, animadvertit: « Si autem Scripturas cognovissent, et a veritate docti essent, scirent utique quoniam non sit Deus, quemadmodum homines; et non sic cogitationes ejus, quomodo cogitationes hominum. Multum enim distat omnium Pater ab his quæ proveniunt hominibus affectionibus et passionibus, et simplex et non compositus, et similimembrius, ὁμοεικέλης et totus ipse sibimetipsi similis, et æqualis est totus, cum sit sensus et totus spiritus. »¹²

15. Quæ in Scripturis de Deo, hu-

Miscellany, vol. i. p. 42. « His attributes are infinite. » p. 460. (1) Eccl. xliii. 28.

(2) Grotius legebat αὐτὸς « omne est ipse. »

(3) Eccl. xliii. 28. (4) Ibidem v. 30.

(5) Rom. xi. v. ult. (6) Act. xvii. 28.

(7) Eminenter non tamen formaliter, juxta

Scholarum usum. (8) Sum. t. p. qu. iv. Art. 11.

(9) Joan. iv. 24.

(10) S. Bern. Serm. 80 in Cant. n. 6.

(11) II. Cor. iii. 17.

(12) L. II. adv. hæc. c. xvi. Tullius ipse dixit:

« Nec vero Deus ipse alio modo intelligi potest.

mano modo, dicuntur, per *ἡσυχαστικῶς*, nonnullis præbuerunt occasionem ei corpus tribuendi; cujus ad exemplar corpus humanum conditum cogitarunt, sæculo quarto, monachi quidam Ægyptii, *Anthropomorphitæ* idcirco dicti, *Audian* vero a S. Epiphanio, ab Audio quodam in Mesopotamia. Cæterum ex iis quæ Moses jussit de imagine nulla Numinis sculpenda (non enim quidquam viderant quando in Sinai monte lex est tradita), liquet Dei naturam non esse cuilibet rei creatæ similem, vel sensibus subjectam. ¹ Quod igitur ad ejus imaginem homo sit conditus, de anima intelligendum est, quæ Deo assimilatur aliquatenus, spiritali natura, intellectu, et libero arbitrio, sicut etiam principatu illo quem in animalia exercet: « Excellit autem homo omnia animalia, quantum ad rationem et intellectum; unde secundum intellectum et rationem, quæ sunt incorporea, homo est ad imaginem Dei. » ² Oculi autem tribuuntur Deo, ut scientiam qua omnia scrutatur perspectam habeamus; aures etiam parem orationem, et ut voluntas ejus in famulorum suorum preces proclivis exhibeatur; manus sunt creationis et adjutorii divini symbolum: brachium potentiam ejus denotat, pedes majestatem ejus, et supremum in res omnes dominium. Mirum est Rationalistas a placitis Anthropomorphitarum non abhorre. Rosenmüller ipse non veretur quærere: « Quam autem Numinis formam ac speciem effingunt homines, præterquam suam? » ³ Optime Augustinus: « Cogitatio quippe turpiter vana est, quæ opinatur Deum mem-

brorum corporalium lineamentis circumscribi atque finiri. » ⁴

16. *Invisibilis* Deus in Scripturis prædicatur, utpote simplicissimus spiritus: « Regi sæculorum immortalis et invisibili, soli Deo honor et gloria. » ⁵ Et alibi: « Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. » ⁶ Christus etiam ait: « Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit Patrem. » ⁷ Quæ igitur de Deo viso in Scripturis veteribus narrantur, de Angelo vices ejus gerente intelligenda videntur. Re quidem vera Osee Angelum designat, ⁸ quem Deum vocavit Moyses, ⁹ illum, scilicet, qui cum Jacob luctatus est; et Stephanus Angelum ¹⁰ vocat illum ipsum qui se *Eus* definivit ¹¹ « Apparuit illi in deserto montis Sina Angelus — dicens: Ego sum Deus patrum tuorum. » Mira quidem familiaritas exhibetur: « Ore enim ad os loquor ei, et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt. » ¹² Hæc indicant Moysi objectam fuisse speciem quamdam, et claras fuisse revelationes, iis quæ per somnia vel mentis visiones fiebant longe manifestiores: sed alia testimonia suadent non ipsum Deum visum. « Moyses, » inquit Augustinus, « vidit nubem, Angelum; vidit ignem; omnis illa creatura est: typum Domini sui gerebat, non ipsius Domini præsentiam exhibebat. » ¹³ Quod autem Justinus allique Patres Filium visum Patriarchis censuerint, per Angelum ejus personam gerentem contigisse censendum est: ipse enim invisibilis æque ac Pater fuit, antequam humanam naturam assumpsisset.

nisi mens soluta quædam et libera segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens et movens, ipsaque prædita motu sempiterno. » Tusc. qu. I. i. c. xxvii.

(1) Deut. iv. 13. Isaïæ xl. 18. Rom. i. 23.

(2) D. Thom. Sum. 1. p. qu. iii. art. I. *Ad secundum*.

(3) Scholia in Gen. i. 26. Laudat etiam Heyne, Gabler, et Schott.

(4) L. xii. de Trin. c. 7. (5) I Tim. i. 17.

(6) Ib. vi. 16. (7) Joan. vi. 45. (8) Osee xii. 3.

(9) Gen. xxxii. 30. (10) Act. vii. 30.

(11) Exod. iii. 44. (12) Num. xii. 8.

(13) Tract. iii. in Joan.

17. *Incomprehensibilis* etiam Deus est, quippe quem, utpote infinitum, nullus creatus intellectus cogitatu totum complecti potest : « Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. » ⁽¹⁾ Hinc monemur ne temere scrutando ejus profunda pereamus : « Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria. » ⁽²⁾ Nequidem Sancti in cœlo Deum penitus comprehendunt, quamvis intlimius eum videant, ideoque cognoscere eum dicantur ea ratione qua et cognoscuntur, sed non eodem perfectionis gradu. Hinc Augustini de Roma sequens propositio in Concilio Basiliensi damnata est : « Anima Christi videt Deum tam clare et intense, quantum clare et intense Deus videt seipsum. » Multo minus dici potest beatos homines Deum ita clare et intense videre. Est igitur incomprehensibilis, uti Concilium Lateranense iv. in fidei expositione professum est.

18. Deum *æternum* esse, absque initio, vel fine, constat : « Ego Dominus, primus et novissimus ego sum. » ⁽³⁾ Equidem Ens necessarium initio et fine careat oportet. Quamvis autem æternitas mentis nostræ aciem effugiat, ipsa tamen ratio suadet ens aliquod semper extitisse; secus nulla ratione concipi potest quomodo aliquod ens unquam e nihilo prodire potuisset. ⁽⁴⁾ Seriem quamdam infinitam excogitare placuit Spinosæ aliisque; sed rationi figmentum hujusmodi repugnat, et ad unum aliquod ens, a quo cætera orta sunt, necessario deveniendum est. ⁽⁵⁾ Jure igitur Tertullianus : « Quis alius Dei census quam æternitas? quis alius æternitatis status, quam semper fuisse, et futurum esse, ex prærogativa nullius

initii et nullius finis? » ⁽⁶⁾ Pulchre etiam Boetius : « Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. » ⁽⁷⁾

19. *Immensus* prædicatur Deus, quippe qui totam plenitudinem essentiae habet, et nullo limite est : « Magnus est et non habet finem; excelsus et immensus. » ⁽⁸⁾ Quamvis autem loco non contineatur, non tamen instar corporis per spatia diffunditur, sed totus ubique est : quum « Non longe sit ab unoquoque nostrum : in ipso enim vivimus, movemur, et sumus. » ⁽⁹⁾ « Numquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus? » ⁽¹⁰⁾ Psalter clamat : « Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es : si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris : etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. » ⁽¹¹⁾

20. Quod Deus *ubique* sit *totus*, Patres passim tradunt. Sic Chrysostomus in Psalteris verba : « Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo, et in terra? » animadvertit : « Ostendens illum ubique esse, illic et hic; non enim tamquam aliquis in cœlo conclusus eminus videt, quæ sunt in terra, sed ubique præsens, et omnibus assistens. » ⁽¹²⁾ Augustinus autem monet non instar corporis Deum esse diffusum : « sed est in solo cœlo totus, et in sola terra totus, et nullo contentus loco, sed in seipso ubique totus. » ⁽¹³⁾ Suffragatur ratio : quum enim ens sit necessarium, semper et ubique est sibi existendi causa; si alicubi deesse posset, posset

(1) Job xxxvi. 26.

(2) Prov. xxv. 27. (3) Is. xli. 4.

(4) « Qu'il y ait un seul moment où rien ne soit, éternellement rien ne sera. » Bossuet, Traité de la connaissance de Dieu et de soi-même, ch. iv. § v. (5) Clarke ch. III. (6) Contra Hermog. c. iv.

(7) De consol. l. v. prosa 6.

(8) Baruch iii. 25. (9) Act. xvii. 27.

(10) Jer. xxiii. 24. (11) Ps. cxxxviii. 7.

(12) In Ps. cxii. (13) Ep. 167, ad Dardanum, c. 4. n. 14, tom. II.

et non esse, nec enim fingi potest causa cur in loco aliquo præ alio foret. Quod autem cœli colorum Domino adscribantur, ob gloriam ejus Sanctis manifestatam fit. A facie Domini etiam recedere dicitur, qui a loco in quo Deus se manifestavit decedit : ¹ quod de Jona fugiente, ne Ninivitas ultionis imminuentis moneret, affirmatur : sperabat quippe se longius vectum non revocandum ad munere quod detrectaverat fungendum.

21. *Omnia Deo patent*, occultissimi ipsi cordis motus, et futuræ hominum voluntates : quod enim de sermone Dei ab Apostolo dicitur, de Deo procul dubio intelligendum quoque est : « Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus : omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » ² « Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes. » ³ « Domine, tu cognovisti omnia, novissima et antiqua. » ⁴ Pluribus celebrat Job hanc rerum omnium scientiam : « Ipse enim fines mundi intuetur, et omnia quæ sub cœlo sunt respicit. » ⁵ Quædam autem haud videre dicitur quod ea improbet : « Mundi sunt oculi tui, ne videas malum. » ⁶ Per ἀποκρίσεις autem dicitur velle scire quæ rerum experimento patere vult : « Descendam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita ut sciam. » ⁷ « Quod profecto, » animadvertit pulchre S. Petrus Damianus, « ad nil aliud dictum videtur, nisi ut humana doceatur ignorantia sine experimentis audita non credere, incognita non leviter adjudicare, nec ante sententiam

promere, quam rem dubiam testimoniis approbarit. » ⁸

22. *Futurorum certa scientia* Deo omnino adscribenda est : « Domino enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic et post perfectum respicit omnia. » ⁹ Eam perfectionem celebravit casta Susanna : « Deus æternæ, qui absconditorum es cognitor, qui nosti omnia antequam fierent. » ¹⁰ Merito dicit Tertullianus, « Præscientiam Dei tantos habere testes, quantos facit prophetas. » ¹¹ Augustinus etiam : « Confiteri esse Deum, et negare præscium futurorum, apertissima insania est. » ¹² Quomodo autem quæ ex libera hominis voluntate pendeant certo præsciantur, non adeo facile concipitur. Thomistæ dicunt ea præsciri in decretis prædeterminantibus, quibus scilicet Deus hominis voluntatem præmoveret et determinat ; quod tamen contingere contendunt salva libertate, quia præmoveret Deus, habita causæ proximæ ratione, adeo ut effectus libere prodeat a causa libera. S. Thomas ipse docet Deo omnia ab æterno præsentia esse, divinæ scilicet menti : « quia ejus intuitus fertur ab æterno supra omnia, prout sunt in sua præsentialitate. Unde manifestum est, quod contingentia infallibiliter a Deo cognoscuntur, in quantum subduntur divino conspectui secundum suam præsentialitatem ; et tamen sunt futura suis causis comparata. » ¹³ Irridet Clarkius vocem hanc barbaram veluti sensu vacuum ; sed acrior et iniquior est censura. Mens Angelici Doctoris profecto patet, quæ Augustini doctrinæ consona est : « Quid autem futurum est Deo, qui omnia prætergreditur tempora ? Si enim scientia Dei res ipsas

¹ Gen. iii. 8. Joann. i. 2. (2) Heb. iv. 13.

³ Eccl. xliii. 28. (4) Ps. cxxxviii. 3.

⁵ Job xxviii. 24. (6) Hab. i. 13. (7) Gen. xlviii. 20.

⁸ Ep. iv. l. i. ad Leonem ix.

⁹ Eccl. xliii. 29. (10) Dan. xiii. 42.

(11) L. ii. contra Marcion c. v.

(12) De civ. Dei l. v. c. 9.

(13) Sum. 1. p. q. 13. art. XI.

habet, non sunt ei futuræ, sed præ-
sentes. et per hoc jam non præscientia,
sed scientia dici potest. » ¹ Ipsa om-
nium præsentium scientia a nobis con-
cipi non valet, nam « Deus non par-
ticulatim vel sigillatim omnia videt;
velut alternante conceptu, hinc illuc,
inde huc: sed omnia videt simul. » ²
Ad nos quod attinet, nostram haud
gravamur fateri ignorantiam, Deumque
futurorum præscium agnoscere, quin
explicare aggrediamur quomodo ei
sint explorata. Sic olim Augustinus de
Philosophorum hac in re concertatio-
nibus: « Sed quoquo modo se habeant
tortuosissimæ concertationes et dispu-
tationes Philosophorum; nos ut confi-
temur summum et verum Deum, ita
voluntatem summamque potestatem ac
præscientiam ejus confitemur. Nec ti-
memus ne ideo voluntate non facia-
mus, quod voluntate facimus, quia id
nos facturos ille præscivit, cujus præ-
scientia falli non potest. * * Non est
autem consequens, ut si Deo certus
est omnium ordo causarum, ideo nihil
sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et
ipsæ quippe nostræ voluntates in cau-
sarum ordine sunt, qui certus est Deo,
ejusque præscientia continetur: quo-
niam et humanæ voluntates humano-
rum operum causæ sunt. » ³ Chryso-
stomus etiam dicit: « Non igitur præ-
dictio ejus scandala adducit: absit:
neque quia prænuntiavit, ideo eve-
niunt. Sed ideo prædixit quia ventura
erant; ita ut si noluisent ii qui illa
inferunt, nunquam venissent; et nisi
eventura essent, non prædicta fuis-
sent. » ⁴

Scholasticorum distinctiones negli-
gendas putavimus, quas apud Gazzani-

gam, Perroneum, aliosque quis poterit
explicatas legere. *

CAPUT III.

DE DEI VOLUNTATE.

23. *Supremum Dei arbitrium*, ab
omni necessitatis vinculo liberum,
prædicat fides: « Omnia quæcumque
voluit, fecit. » ⁵ « Operatur omnia se-
cundum consilium voluntatis suæ. » ⁶
Equidem quum Ens sit necessarium,
quod a nullo alio ullatenus pendet,
nulla ei potest esse necessitas, præter
eam quæ ex ipsa suæ essentia perfe-
ctione derivatur: patet autem res ple-
rasque alias fieri potuisse, et alium
potuisse constitui rerum ordinem.
Quod a Stoicis olim ponebatur fati vin-
culum, et quæ a Pantheistis recentius
statuta est ex causarum relatione, in-
finita serie, necessitas, nullo probatur
argumento, imo manifestæ rationi re-
pugnat: liquet enim ex rerum ipsa-
rum natura variari posse eventus. Quæ
statuit Deus, utique sapientissime de-
creta sunt, summoque consilio, cujus
præclara indicia in minutis quibusque,
sicut et in maximis rebus conspiciun-
tur: sed nemo sanus dixerit infinita
pene varietate res condi disponique
haud potuisse, adeo ut sapientia sum-
ma adhuc fulgeret. Vix opus est ut
dicamus libertatem divinam male agen-
di facultatem nullam importare; hæc
enim libertatis est vitium, nec ad eam
ullatenus pertinet, quamvis, dum de
hominibus lapsis agitur, liberi arbitrii
nomine facultatem in utrumque intel-
ligamus: « Solus Deus est, » inquit
Hieronymus, « in quem peccatum

(1) L. ii. ad Simplic. qu. 2.

(2) S. Aug. l. xv. de Trinit. c. 44.

(3) De civ. Dei. l. v. c. ix. n. 1. 3.

(4) In Matth. hom. lix.

(5) Scientia *simplicis intelligentiæ* vocata est
divinus conceptus rerum *possibilium*: scientia *vi-*
sionis complectitur res quæ aliquando extitum

sunt. Invenit Molina scientiam *conditionatorum*
quam mediam vocavit: respicit scilicet ea quæ
forent, posita quadam conditione numquam
adimplenda. I. Reg. xxiii. 41. Sap. iv. 44. Matth

xi. 21. Luc. x. 43.

(6) Ps. cxliii.

(7) Eph. i. 11.

non cadit, nec cadere potest : * * * cætera cum sint liberi arbitrii, in utramque partem flecti possunt. » ⁽¹⁾

24. Mutabilis tamen Deus non est, mutatio enim inconstantiam et ignorantiam exhibet : « Non enim est Deus, » inquit Balaam, divinitus afflatus, « quasi homo ut mentiat, nec ut filius hominis ut mutetur. » ⁽²⁾ « Ego enim Dominus, dicit ipse per Malachiam, et non mutor. » ⁽³⁾ Apostolus Jacobus etiam omnem mutationis umbram procul abesse jubet : « Omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. » ⁽⁴⁾ Pœnitentia igitur, ira, aliæque animi mutationes Deo tributæ a sacris scriptoribus, prout sonant, accipiendæ non sunt, sed modus loquendi ἡ ἀποκρίσις agnoscendus est, nostris conceptibus accommodatus. Sic illud : יְהוָה יִתְעַצֵּב אֱלֹהֵינוּ

« Et pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus ; » ⁽⁵⁾ eo tantum dirigitur, ut intelligatur hominum vitia vere Deo displicuisse, et pœnas provocasse gravissimas. « Neque enim homo est ut agat pœnitentiam. » ⁽⁶⁾ Ita etiam a Rosenmüller explicatur : « quia quod homines facere solent, si eos operis facti pœnitnerit, ut illud improbent et deleant, id Deus fecit. » ⁽⁷⁾ Pulchre Augustinus : « Amas, nec æstuas; zelas, et securus es; pœnitet te, et non doles : irasceris, et tranquillus es; operas mutas, nec mutas consilium. » ⁽⁸⁾ Non facile conciliare valemus libertatem Dei cum immutabilitate, quum perfectissimi Entis consilia cogitationes longe superent humanas. Cæterum adorare oportet quæ de iis ipse revelavit, quæque ratio ipsa

agnoscere cogitur, utpote summo Ente digna : « Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ; neque viæ vestræ, viæ meæ, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris. » ⁽⁹⁾

25. Omnipotentem esse Dei voluntatem testatur Scriptura, suffragante ratione : « Domine Deus, rex omnipotens — non est qui possit tuæ resistere voluntati, si decreveris salvare Israel. » ⁽¹⁰⁾ Ita precabatur Esther. « Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet, » ⁽¹¹⁾ inquit Dominus per Isaiam. « Voluntati ejus quis resistit ? » ⁽¹²⁾ Attamen Deus vult omnes sanctam degere vitam, ideo enim præcipit virtutum exercitium, prohibet vitium; nec tamen in omnibus ejus impletur voluntas, quod scilicet plurimi libero, quo donati sunt, arbitrio abutantur. Consueverunt idcirco Theologi *absolutam* Dei voluntatem ab illa quæ *conditione* nititur, distinguere: ea enim fraud impleta, non fit quod alias contigisset, sed aliud evenit quod Deus ea in rerum conditione eventurum decrevit. Sic primaria et antecedente voluntate vult Deus omnes salvos fieri; peccantes vero puniri vult, quia justus est. « Itaque prima illa voluntas antecedens dicitur, et beneplacitum, cujus ipse causa sit. Secunda autem consequens voluntas et permissio ex nostra causa ortum habens. » ⁽¹³⁾ Ita S. Joannes Damascenus. Sic etiam Augustinus : « Vult autem Deus omnes homines salvos fieri, et in agnitionem veritatis venire; non sic tamen, ut eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel male utentes justissime judicentur. Quod cum fit, infideles quidem contra voluntatem Dei faciunt, cum ejus

(1) Ep. 146. ad Damas.

(2) Num. xxiii. 17. (3) Mal. iii. 6.

(4) Jac. i. 17. (5) Gen. vi. 6.

(6) I. Reg. xv. 29. (7) In loc.

(8) L. i. conf. c. iv. (9) Isaiæ iv. 8.

(10) Esther xiii. 9. (11) Isaiæ xlii. 10.

(12) Rom. ix. 19 (13) L. II. de fide orthodoxa, c. 29.

Evangelio non credunt; nec ideo tamen eam vincunt, verum seipsos fraudant magno et summo bono, malisque penalibus implicant, experturi in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt. Ita voluntas Dei semper invicta est: vinceretur autem si non inveniret quid de contemptoribus faceret, aut ullo modo possent evadere quod de talibus ille constituit. » ¹

26. Mala *physica*, scilicet quæ rerum ordinem aliquatenus turbant, ejusque pulchritudini detrudere videntur, ad divinam voluntatem referenda esse constat: ipse enim omnia condidit, legibusque quas statuit regit; quæ contingunt incommoda suo moderans imperio, et emendans, prout altissimis suis consiliis fuerit congruum. Hinc ærumnarum vitæ se exhibet auctorem: « Si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit? » ² « Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt. » ³

27. De malo *moralis* magna cum contentione quæsitum est quomodo contingat, Deo Optimo Maximo orbem regente. Simon Magus, Creatorem a summo Numine distinguens, « authorem malorum, id est, scelerum, impietatum, flagitiorumque nostrum ausus est dicere creatorem Deum. » ⁴ Cerdonistæ, Marcionistæ, Manichæi, Priscillianistæ a malo principio mala omnia orta dicebant. Florinus ad Deum mala moralia referebat auctorem. ⁵ Albigenses, qui, variis nominibus, per Gallias præsertim, sæculis duodecimo

et decimo tertio, grassabantur, Manichæorum virus hauserant. Sæculo decimo et sexto revixit erroris monstrum, novis indutum variisque formis. Melancthon docuit opus esse Dei adulterium David et Judæ proditionem, æque ac Pauli vocationem. ⁶ Calvinus Scholasticos redarguit quod Deum Absalom incestus et aliorum scelerum auctorem non agnoscant: « Jam satis aperte ostendit, Deum vocari omnium eorum auctorem, quæ isti censores volunt otioso tantum ejus permissu contingere. » ⁷ Presbyteriani hodierni non satis ab hac impietate recesserunt. ⁸ Patres Tridentini eam fulmine perculerunt: « Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere; sed mala opera, ita ut bona, Deum operari non permissive solum, sed etiam proprie et per se, adeo ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli; anathema sit. » ⁹

Propositio.

Deus non operatur mala proprie et per se, sed permissive solum.

28. *Probatur ex Scriptura.* Psaltes dicit: « Quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. » ¹⁰ Vellet autem maxime, si ipse eam operaretur proprie. « Odio sunt Deo impius et impietas ejus. » ¹¹ « Nemini mandavit impie agere, et nemini dedit spatium peccandi. » ¹² « Non dixeris: Per Deum abast; quæ enim odit, ne feceris. Non dicas: Ille me implanavit: non enim necessarij sunt ei homines impii. Omne execramentum erroris odit Dominus. » ¹³

(1) Aug. l. de Spir. et litt. c. xxxiii.

(2) Amos iii. 6. (3) Eccl. xi. 14.

(4) Vincent. Lerin. comm. c. 24.

(5) Euseb. hist. Eccl. l. v. c. xx.

(6) In c. 8. Ep. ad Rom. (7) L. 1. Inst. c. xviii. p. 3.

(8) « The almighty power, unsearchable wisdom and infinite goodness of God, so far manifest, themselves in his providence, that it extendeth itself even to the first fall, and all other sins of angels and men, and that not by a bare permission, but such as hath joined with it a most wise

and powerful bounding, and otherwise ordering and governing of them, in a manifold dispensation, to his own holy ends; yet so as the sinfulness thereof proceedeth only from the creature, and not from God; who, being most holy and righteous, neither is nor can be the author or approver of sin. » — Presbyterian Confession of Faith, ch. v. §. iv.

(9) Sess. vi. c. 6. (10) Ps. v. 5.

(11) Sap. xiv. 9. (12) Eccl. xv. 21.

(13) Ib. v. 11, 12.

« Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. » ⁴ « Nemo cum tentatur dicat quoniam a Deo tentatur : Deus enim intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. » ⁵ Hæc aliaque plurima testimonia ostendunt Deum penitus odisse malum, illudque vetare et impedire, salva tamen humana libertate.

29. *Consonat traditio primæva.* Justinus : *ἐλεμνεν γὰρ τούτοις ἐν ἱεροῖς προαρίσσει, καὶ ἀντιζήσας γενόμενος, τὸς τὴ ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀνδρείους, ὁ Θεὸς πρᾶττιν ἰσὰ ἑασθὲν ἰνιδναμωσι δυνάμει πικρῇ, ἐκείνους, ἵς μὴ τὰ ἑαρίσθαι αὐτὸς ἀφάρτος, καὶ ἀγίωμορτος αὐτὸς ἴσωςται. καὶ δὲ πικρῶσται, ὅς αὐτὸς δίκαιος ἑασθὲν καλεῖται.* ⁶

30. S. Irenæus ad Florinum librum direxit de hoc argumento : *πῶς γὰρ μὴ ἴσται γινῆσθαι πικρῶν κακῶν.* ⁷ Ostendit id ex Apostolorum traditione in Ecclesia ubique celebrata. ⁸

31. S. Augustinus, majorum suorum premens vestigia, dicit : « Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator, non voluntatum. Malæ quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, quæ ab illo est. » ⁹

32. S. Fulgentius scribit : « Ad voluntatem malam Deus hominem non prædestinavit, quia homini eam daturus ipse non fuit. » ¹⁰ Absit hoc a nobis, atque ab omnibus christianis, ut causam cujuslibet peccati quisquam deputare divinæ audeat æquitati, cum nec malitiæ, nec impietatis cujusquam causa esse possit, nisi in eo, qui malus atque impius fuerit. » ¹¹

33. Merito idcirco Concilium Arausicum II. decrevit : « Aliquos vero ad

malum divina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. » ¹²

Ipsa quidem ratio, et insita animis nostris Numinis notio ab illo dogmatis monstro abhorret.

Objectiones.

34. *Obijciunt Prædestinatiani.* « Con-
venerunt enim vere in civitate ista
adversus sanctum puerum tuum Je-
sum.... facere quæ manus tua et con-
siliium tuum decreverunt fieri. » ¹³
Ergo non se habuit Deus permissive
tantum.

35. *Resp.* Iis verbis profitentur fideles
ea quæ passus est Christus summo
Dei consilio contigisse; nec potuisse
ejus hostes aliquid ei nocere, nisi Pa-
ter id, in humani generis salutem,
voluisset. Eo sensu dixit Christus Pi-
lato : « Non haberes potestatem adver-
sum me ullam, nisi tibi datum esset
desuper. » ¹⁴ Decreta sunt utique a Deo,
cui Judæorum consilia ab æterno pa-
tuerunt, qui tamen nullatenus eos im-
pulsit ad scelus adeo immane patran-
dum.

36. *Obj. 2.* Deus sæpius dicitur com-
movisse homines ad male faciendum :
« Addidit furor Domini irasci contra
Israel, commovitque David in eis di-
centem : Vade, numera Israel et Ju-
dam. » ¹⁵ Michæas Achabo dixit : « Dedit
Dominus spiritum mendacii in ore
omnium prophetarum tuorum, qui hic
sunt, et Dominus locutus est contra
te malum. » ¹⁶ De Semei David dixit :
« Dominus enim præcepit ei, ut male-
diceret David. » ¹⁷

(1) I Thess. iv. 3. (2) Jac. 1, 13.

(3) Dial. cum Tryphone n. 78. « Nam cum vellet Deus angelos et homines libera eligendi potestate præditos, ac sui juris, ea agere quæcumque ipsis agendi facultatem dedisset, tales eos fecit; ut si ipsi placentia eligerent, corruptionis et pœnæ expertes servaret, sin autem improbe agerent, suo arbitratu in unumquemque animadverteret. »

(4) « Quod Deus non sit auctor malorum. »

(5) Euseb. l. v. hist. Eccl. c. xx.

(6) L. v. de civ. Dei. c. 9. (7) S. Fulg. l. 1. a Monimum c. xix. (8) Ibid. c. xxii.

(9) Can. xxv. (10) Act. iv. 27. (11) Joan. xix. 11

(12) II. Reg. xxiv. 1.

(13) III. Reg. xxii. 23.

(14) II. Reg. xvi. 10.

37. *Resp.* Sacri scriptores omnia ad Deum auctorem referre consueverunt, ut innuant ipsos impiorum actus divinæ subesse providentiæ, nihilque nisi Dei consilio contingere, quod certissimum est. Pro vehementiori Orientalium stylo Deus dicitur facere, quæ nonnisi ipso sinente facta sunt. Sic dicitur commovisse David ad censum populi faciendum, ut intelligeretur regem id cepisse consilii, culpa quidem sua, sed Deo ita disponente, altiori providentiæ consilio, ut puniretur Israel. Michæas parabolas seu imaginem adhibuit, ut Achab intelligeret vates mendaces ei illudere, idque in pœnam a Deo permissum. David agnovit nonnisi Deo permittente contingere ut Semei ei malediceret, quod præcepti instar habuit, ut pœnæ sibi irrogatæ æquitatem deelararet. « Quomodo dixerit Dominus huic homini maledicere David, quis sapiens et intelliget? Non enim jubendo dixit, ubi obedientia laudaretur; sed quod ejus voluntatem proprio vitio suo malam in hoc peccatum judicio suo justo et occulto inclinavit, ideo dictum est: dixit ei Dominus. Nam si jubenti obtemperasset Deo, laudandus potius quam puniendus esset, sicut ex hoc peccato postea novimus esse punitum. »⁴ Ita præclarus Doctor Augustinus.

38. *Obj. 3.* « Induravit Dominus cor Pharaonis. »⁵ « Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam: et ut annuntietur nomen meum in universa terra. Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat. »⁶ « Excœca cor populi hujus, et aures ejus aggravæ, et oculos ejus claude: ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat: et corde suo intelligat, et con-

vertatur, et sanem eum. »⁴ « Quare errare nos fecisti, Domine, de viis tuis; indurasti cor nostrum, ne timeremus te? »⁵ « Propterea non poterant credere quia iterum dixit Isaias: Excœcavit oculos eorum, et induravit cor eorum. »⁶

39. *Resp.* Vehementior est illa loquendi ratio qua cor a Deo indurari dicitur, quod, in pœnam præcedentis peccati, gratiam qua emolliretur subtrahit, nam « præcedentis est pœna peccati, » uti optime animadvertit Augustinus in illud Pauli: « Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt — propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. »⁷ Postulant equidem alia Scripturæ testimonia, quæ Dei bonitatem et sanctitatem prædicant, ut mitior hæc interpretatio adhibeatur: quam facile patitur Hebraicæ linguæ indoles. Dicimus igitur cum insigni magistro: « Non obdurat Deus, impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam. »⁸ « Obduratio Dei est nolle misereri: nec ab illo irrogatur aliquid, quo sit homo deterior, sed tantum quo sit melior non erogatur. »⁹ In illa verba Joannis quæ objecta sunt, scribit Augustinus: « Hoc autem propheta prædixit, quia Deus hoc futurum esse præscivit. Quare autem non poterant, si a me quæretur, cito respondeo, quia volebant: malam quippe eorum voluntatem prævidit Deus, et per Prophetam prænuntiavit ille, cui abscondi futura non possunt; sed aliam causam, inquis, dicit Propheta, non voluntatis eorum.... Etiam hoc eorum voluntatem meruisse respondeo. Sic enim excœcat, sic obdurat Deus, deserendo, non adjuvando; quod occulto judicio facere potest, in quo non potest. »¹⁰ Liceat Roßenmüller et

(1) Aug. l. de gratia et lib. arb. c. xx.

(2) Exod. ix. 12. (3) Rom. ix. 17.

(4) Isaiæ vi. 10. (5) Ibid. lxiii. 17.

(6) Joan. xii. 39.

Vol. II.

(7) Vide Aug. l. v. contra Julian. c. 3.

(8) Ep. 105, nunc 194 ad Sixtum.

(9) L. 1. ad Simplician. qu. 2.

(10) Tract. liii. in Joan.

Clerici in obdurandi vocem animadversiones subiungere : « Quod hic Deo tribuitur, id 9,34 Pharaoni ipsi ascribitur, אֲדָרָא obduravitque cor suum ipse et servi ejus. »¹ « Apposite Clericus ad hunc locum : — Deus hic id se facturum dicit, cujus rei occasio erat. Misit Moſen ad Pharaonem, Moſesque coram eo miracula fecit, quibus quivis alius permotus fuisset, ut illud, quod Deus fieri voluerat, faceret. Sed ille inde occasionem cepit pertinaciæ augendæ, quod inter mala, quæ passus est, intervalla quædam fuerunt, et similia nonnulla miracula a magis Ægyptiis facta vidit. Sic Deus pertinaciæ Pharaonis occasio fuit, sed non causa. »²

40. *Obj. 4.* Quum tota creaturarum vis a Deo derivetur, omnes hominis actus, ipsaque voluntatis ad malum determinatio a Deo proveniant, necesse est.

41. *Resp.* Vis quidem omnis quæ creaturis inest a Deo derivatur, adeoque ipsa voluntatis determinatio ad eum referri potest, tamquam ad virium omnium, et liberi arbitrii largitorem. Cæterum ea est liberi arbitrii essentia, ut voluntas sui juris sit; quapropter determinationes ejus referri nequeunt ad Deum, qui causæ primæ et universalis habet rationem, potius quam specialis; præsertim quum de his agatur quæ sanctitati ejus repugnant. Optime Augustinus : « Neque enim Deus omnipotens, cum summo bonus sit, ullo modo sineret mali aliquid esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens, et bonus, ut bene faceret et de malo. »³

42. *Obj. 5.* Discrimen inter voluntatem, quæ Dei operatio dicitur, et permissionem, inane est, quum hæc sit

mera inertia, et actus omnis absentia.

43. *Resp.* Permissio ab ope Dei jure optimo distinguitur « permissio quidem ad malum ratio vero ad bonum »⁴ refertur « nihil sit, nisi Omnipotens fieri vel sinendo, ut fiat, vel faciat. Ideo autem permissio divina scenda est, ut intelligatur ipsos actus divinæ subesse providenti quidquam, Deo renitente, conposse, quacumque impii pollentur potentia.

CAPUT IV.

DE ATTRIBUTIS MORALIBUS.

44. Justitiam divinam prædica-
pissime sacræ Litteræ, ratione
suffragante. « Justus es, Domine
rectum judicium tuum. »⁵ Eluc-
fectio hæc in virtutis præmiis et
lerum vindicta, quod in veteris
historia videre est : sed in altera
plene explicatur; in hac enim
contingit impios rebus prosperis
opprimi justos : quod sapientis
consilio permittitur, ne tota
providentiæ ratio tempore con-
videretur. Ex rerum eventibus, qui
rumque nullo servato justorum
rumve discrimine contingunt, dis-
hanc vitæ conditionem ad altiores
tinere œconomiam, et tamquam
ad totum referri; adeo ut expect-
sit alius rerum ordo, in quo unicuique
quod suum est tribuatur, non solum
externam speciem, sed etiam
ipsis arcanis justo judicio sub-
« Qui inspector est cordis, ipse
ligit, * * reddetque homini juxta
sua. »⁷ De Filio ad judicandum ve-

(1) Rosenmüller in Exod. iv. 21.

(2) Cit. a Rosenmüller loc. sup.

(3) Ezech. c. ii. circa princ. t. 3. cit. a S. Thoma Summæ t. p. qu. ii. art. III. Ad primum.

(4) S. Thom. Summ. 4 p. qu. xix. art. XI § Quod enim.

(5) Aug. Ench. c. 95. ib. cit.

(6) Ps. cxviii. 137. (7) Prov. xxiv. 12.

dicitur : « Tunc reddet unicuique secundum opera ejus. » ¹ Patrem, juxta Petri dictum, invocamus « eum, qui sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus. » ² *Vindicativa* justitia, quæ punit scelera, et *distributiva*, quæ præmia muneraque pro merito confert, Deo recte tribuitur, pro summa suorum consiliorum æquitate : cæterum cavendum ne quid cuiquam ab ipso deberi, stricto veluti jure, credatur ; quum enim ipse omnia ex summa munificentia largitus sit, nil quisque habet quod suum est, nilque postulare jure potest ob officium persolutum. In donis suis distribuendis summo arbitrio agit Deus, nec queri licet quod alii plura, alii minora accipiant ; nec enim invidia uri quis debet quod Deus bonus sit, et munera varie pro libito largiatur. Quæ in virtutum præmium dat, præsertim cœlestis vitæ gaudia, mercedis habent rationem, ob promissum divinum, et conditionis adimpletionem. « Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi... justus judex. » ³ Alias nihil cuiquam debetur, quum Deus creaturarum obsequium summo jure exigere valeat, ob infinitam suam perfectionem, et vires concessas. Peccantibus justissime irrogat poenas, sed ab omni justitiæ notione abhorret, ut censeatur vel poenas irrogare vel irrogandas decernere, nulla peccatorum habita ratione. Hæc fusius, quum de æterna vita agendum fuerit, pertractare in animo est.

43. Sapientia in eo elucet, quod electo fine bono media idonea ad eum assequendum adhibeantur. In rerum universitate divina maxime effulget sapientia : « Quam magnificata sunt opera tua, Domine ! Omnia in sapientia fecisti. » ⁴ Cæterum quamvis mirus sit

rerum ordo, et optime respondeant omnia fini quem Deus sibi præstituit, fefellit *Leibnitzium* sententia de absolute mundi perfectione ; nihil enim est quod suadeat Deum non potuisse alia ratione res disponere, qua etiam sua sapientia magis eluceret : tantæ sunt divitiæ ejus et summa libertas.

46. Sanctitas divina sæpe prædicatur in Scripturis : « Non est sanctus, ut est Dominus. » ⁵ Seraphim clamant : « Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum. » ⁶ Sanctitas hæc est summa perfectio, cujus norma est ipsa divina essentia.

47. Veracem esse Deum ratio ipsa suadet, quod et prædicant Scripturæ, omnem erroris vel mendacii umbram ab eo repellentes. « Est autem Deus verax. » ⁷ « Non mentitur Deus : » ⁸ « Impossibile est mentiri Deum. » ⁹ Fidelis ideo dicitur, quod promissis stet : « Fidelis enim est qui repromisit. » ¹⁰ « Si negaverimus, et ille negabit nos : si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. » ¹¹

48. Quæ de Deo Achab decipiente per prophetas mendaces retulit Michæas, allegoriæ habent rationem : consueverunt scilicet vates divina consilia pandere, imaginibus usi quæ vividiores rerum notionem ingerant. Ut igitur intelligeret rex justo Dei judicio contingere, ut ipsi vates blandirentur, Michæas se vidisse cœtum cœlestem perhibuit, Deumque exquisisse qui egrederetur ad decipiendum Achab, Spiritum autem suam obtulisse operam : « Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus. Dixitque Dominus : Decipies, et prævalebis : egredere, et fac ita. » ¹² Hæc divini consilii enarratio nullam præbuit audientibus occasionem suspicandi Deum esse mendacii auctorem ; omnes

(1) Mat. xvi. 27. (2) I. Pet. i. 17.

(3) II. Tim. iv. 8. (4) Psal. ciii. 24.

(5) I. Reg. ii. 2. (6) Isaïæ vi. 3.

(7) Rom. iii. 4. Joan iii. 33. (8) Tit. i. 2.

(9) Heb. vi. 18. (10) Ibid. x. 23.

(11) II. Tim. ii. 12. (12) II. Par. xviii. 21.

enim facile intelligebant rem haud peractam referri, sed imaginem quamdam exhiberi, ut falsis prophetis detraheretur fides.

49. Providentia Dei dicitur ratio ordinis rerum ad finem; seu cura quam creaturarum suarum gerit Deus, ut finem sibi præstitutum assequantur, et universali inserviant ordini. Eam testatur Scriptura, quæ docet Deum non tantum rerum dominos, sed humiles quosquam sollicite curare: « quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. »¹ Omnia prorsus sapientia illa divina moderatur: « Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. »² Sic mercator mari se committens, lucri cupidine, navi arte factæ frustra confidit, nisi Deus sibi adsit propitius: « Tua autem, Pater, providentia gubernat: quoniam dedisti et in mari viam, et inter fluctus semitam firmissimam. »³ Ideo Psaltes: « Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam. »⁴ Singulorum, etiam minutissimorum, curam ostendit Christus: « Unus passer non cadet super terram sine Patre vestro: vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt. »⁵ A rebus inanibus, et ab animantibus ratione carentibus argumentum pulcherrimum providentiæ erga homines desumit: « Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester cœlestis pascit illa. » — « Considerate lilia agri quomodo crescant: non laborant, neque nent. »⁶

50. Hæc Dei erga res creatas cura conditorem rerumque arbitrum decet, et sapientiam et bonitatem ejus maxime exhibet, quum nullo sui labore vel

conatu, sed simplici voluntatis omnia gubernet, et ad finem di- Id fit plerumque, non speciali e- nifesto ejus interventu, sed per c- secundas, quæ ex virtute sibi- nitus data agunt, et supernæ subj- ordinationi. Earum defectu, con- Deum aliquando fines particulares assequi, quos scilicet conditione- dam niti voluit; sed numquam fru- tur divinum consilium, nam finis- mus, quem Deus sibi præstitui decrevit, semper obtinetur.

51. Quamvis divina providenti- omnes complectatur, non pari s- tudine animantibus prospicit, qu- mini; quapropter Apostolus de- cepto legis, ne bovi trituran- raretur os, disserens, illud alti- includere significationem conte- quærens: « Numquid de bobus est Deo? »⁷ Hieronymus etiam « Absurdum esse ad hoc Dei ded- majestatem, ut sciat per mor- singula, quot nascentur culices, q- moriantur. »⁸ Merito quidem, licet nihil divinum conspectum- giat, nihilque extra divinum reg- sit positum, res hujusmodi speci- illam curam haud merentur.

52. Contra providentiam maxim- dentur facere rerum humanarum, quæ ex virtute meritoque non pen- sæpius enim impii prosperis, adversis utuntur: de qua re just- querelæ in ipsis Scripturis referu- Cæterum licet « universa æque- niant justo et impio, bono et mal- id summo consilio contingit, ut- ligamus rerum hunc ordinem noi- perpetuum, sed hanc veluti pa- totius, Deo in posterum homi- præmia vel pœnas repensuro, ad- tiam statuendam. Interim præcl- benignitatis exemplum nobis ex- tur, ut erga inimicos benefici Pa-

(1) Sap. vi. 8. (2) Ibid. viii. 1. (3) Ibid. xiv. 3.

(4) Ps. cxxvi. (5) Matth. x. 30.

(6) Ibid. vi. 26. 28. (7) I. Cor. ix. 9.

(8) In c. 1. Habacuc. (9) Eccli. ix. 2.

cœlestem imitemur, « qui solem suum oriri facit super bonos et malos : et pluit super justos et injustos. » ¹ Cæterum præclara nonnumquam providentiæ indicia dat Deus, impios percellendo ; nec unquam famulis suis deest, sed eos sublevat, viresque dat, quibus, invicto lætoque animo, perferant quæ virtutis et religionis causa patiuntur. Ideo dixit Apostolus, fidelibus dans animos ad tolerandas ærumnas : « Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum ut possitis sustinere. » ² Sic quæ maxime adversantur sanctis inserviunt ad salutem : « Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui secundum propositum vocati sunt sancti. » ³

53. Nexus qui inter causas físicas suosque effectus reperitur, nullum dat dubitationi de Deo providente locum : quamvis enim ad causam naturalem referre aliquando liceat eventum, quem priorum temporum ignorantia, vel pietas, ad Deum consueverit referre, iræ ejus in eo agnoscens indicium, non ideo omnis ejus relatio ad Deum tolli potest : est enim ipse totius naturæ auctor, legum quibus regitur fons, omniaque suo diriguntur arbitrio. In eo elucet summa ejus sapientia, quod legibus illis totam rerum compagem ita colligaverit, ut firma consistat. Idem dicendum de nexu qui in mundo, ut ita dicam, morali, inter causas et effectus exhibetur, libertate causarum servata : quamvis enim omnia plerumque sponte veluti sua fluant, vel ex aliis causis pendere videantur, non ideo

abest Deus, arcano consilio ipsas impiorum rebelles voluntates suæ subdens ordinationi supremæ.

54. Quum Dei providentia omnia complectatur, nihil ipso invito contingit, nullum ejus consilium in irritum mittitur : attamen non omnis ejus voluntas absoluta est, sed sæpe ex conditione quadam pendet. Quidquid fit contra morum regulam, sanctitati divinæ quum repugnet, decreto divino absoluto non nititur, quamvis fieri non potuisset, nisi decrevisset Deus id se permissurum. *Prædestinationis* nomine apud recentiores absolutum Dei decretum intelligitur, quod de malo patrandæ nefas est cogitare, quum illud sanctitati divinæ repugnet, et libertati quæ Deus hominem præditum esse voluit. Perperam igitur Lutherus *de servo arbitrio* disserens dixit : « Est itaque et hoc imprimis necessarium et salutare Christiano nosse, quod Deus nihil præscit contingenter, sed quod omnia incommutabili et æterna infallibilique voluntate et providet, et proponit, et facit. Hoc fulmine sternitur et conteritur penitus liberum arbitrium. » ⁴ Item Calvinus : « Non enim cum Stoicis necessitatem comminiscimur ex perpetuo causarum nexu et implicita quadam serie, quæ in natura contineatur : sed Deum constituimus arbitrum ac moderatorem omnium, qui pro sua sapientia, ab ultima æternitate decrevit quod factururus esset, et nunc sua potentia, quod decrevit, exequitur. » ⁵ Invidiam hujus dogmatis de prædestinatione ut declinent Presbyteriani, causarum secundarum rationem haberi, Deo decernente, statuunt : ⁶ quod si probe intelligatur, cum Catholico-

(1) Matt. v. 45. (2) I. Cor. x. 15.

(3) Rom. viii. 23.

(4) Opp. ed. lat. Jen. t. iii. p. 170.

(5) Inst. l. 1. c. 16. n. 8.

(6) « Although in relation to the foreknowledge and decree of God, the first cause, all things

come to pass immutably and infallibly ; yet by the same providence, he ordereth them to fall out according to the nature of second causes, either necessarily, freely or contingently. » Confession of faith, ch. v. §. II.

rum Theologorum e D. Thomæ Schola sententia concordabit; hi scilicet omnia a Deo prædeterminari dicunt, sed ita ut, pro causæ secundæ natura, eventus liber sit vel necessarius. De prædestinatione ad gloriam vel ad interitum impræsentiarum agendum non duximus : id tamen animadvertemus absolutum Dei decretum de hominum interitu æterno dari non posse, quum necessario nitatur malis eorum meritis : repugnat enim justitiæ divinæ et bonitati decretum absolutum, nulla de causa, de creaturarum suppliciiis; prædestinatio igitur hoc sensu impia est et blasphema, a Christianis auribus procul ableganda.

§§ Dei bonitas et benignitas in Scripturis commendatur : « Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus. » ¹ « Diligis omnia quæ sunt : et nihil odisti eorum quæ fecisti. » ² Amor erga homines præcipue prædicatur : « Quid est homo, quod memor es ejus? » ³ Χρηστέης καὶ φιλανθρωπία. « Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei. » ⁴

Cum hac bonitatis notione intimo nexu conjungitur misericordia : « Benignus et misericors est, patiens et multæ misericordiæ. » ⁵ « O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus! Ideoque eos qui exerrant, paritibus corripis : et de quibus peccant, admones et alloqueris : ut relictæ malitia, credant in te, Domine. » ⁶

§6. Beatus etiam in se est Deus, ipsi sibi omnis beatitudinis fons : « beatus et solus potens. » ⁷ Gloria quæ a creaturis eum colentibus datur, nihil illi confert; sed est officii persolutio, quam gratam habet, probatque, recti justique utpote norma. Ex spectabili mundo oritur gloria, quum in eo eluceant mira sapientia potentiaque infinita, omnibus eo in ordine constitutis, quem labefactare vel frangere haud valent rerum vices, et quæ identidem contingunt clades. Stat machina artificis manu sustentata. Miracula præcipua quadam ratione gloriam Dei annuntiant : justorum etiam opera in eam cedunt. ⁸

(1) Ps. cv. (2) Sap. xi. 25.

(3) Ps. viii. 5. (4) Ad Titum. iii. 4.

(5) Joel. II. 13. (6) Sap. xii. 4.

(7) I. Tim. vi. 13. (8) Matt. v. 6. I. Cor. x. 31.

PARS II.

COSMOLOGIA.

CAPUT UNICUM.

DE MUNDI CREATIONE.

57. Deus, cujus perfectiones contemplati sumus, potentiam, sapientiam, bonitatem in rebus creatis ostendit. Omnia e nihilo divina potentia educta olim esse ipse nos edocuit : quod quum ignorarent ethnici, in eo laborabant ut rerum originem sibi fingerent, plerique materiam semper extitisse aestimantes, eamque nonnisi in ordinem redactam, et divina sapientia dispositam. Ex recentioribus plures fuerunt qui hæc placita instaurarent, variis sub nominibus, creationis opus revera inficientes. ¹ Geologi non adeo progressi videntur; plurima tamen quæ passim tradunt cum Mosaica narratione de mundi creatione vix conciliari possunt. Cæterum plerique libere fatentur omnia initium, Deo creante, habuisse, ² quamvis infinitam fere sæculorum seriem effluxisse velint ex quo mundus sit conditus, antequam ad hanc quam præsefert conditionem pervenerit.

58. Fides docet omnia esse creata, quod et rationi consonum est : quamvis enim humana mens educationem e nihilo vix valeat concipere, facile tamen percipit nil præter Deum ab æterno extitisse, omniaque proinde, quæ

existunt, e nihilo fuisse aliquando educta. « In principio creavit Deus cælum et terram. » Quidquid de vocis Hebræicæ בְּרָא dicatur, liquet creationem hic indicari; nam terra et cæli tunc primum prodierunt, nondum suo decore instructi, sed confusa quædam moles, terra quippe « erat inanis et vacua » רֶחֶל וָבֶרֶךְ. Omnia quæ terra cælisque continentur creata sunt : « sex diebus fecit Dominus cælum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt. » ³ « In ipso (Filio) condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt. » ⁴ « Qui autem omnia creavit Deus est. » ⁵ Pulchre mater Macchabaica filium monuit, ut omnium conditoris memor esset : « Peto, nate, ut aspicias ad cælum et terram, et ad omnia quæ in eis sunt; et intelligas quia ex nihilo אֶלֶּם אֵין fecit illa Deus. » ⁶ Apostolus etiam ad creationem alludere videtur : « Vocat ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt. » ⁷ Potentia autem divina simplici illa, quam Moyses refert, jussione mire exhibetur : יֵאָמֶר אֱלֹהִים יְהי אֹר וַיְהי-אֹר quod Psaltes celebrat : « Ipse dixit, et facta sunt : ipse mandavit et creata sunt » ⁸ Veritatem hanc professi sunt

(1) « Les philosophes qui font un monde, ne font guères qu'un monde ridicule. » *Voltaire*, Diss. sur les changemens arrivés dans notre globe, vol. iii.

(2) « He may put an end, as he no doubt gave

a beginning to the present system. » *Playfair's Works*, vol. iv. p. 55. cit. a *Lyell*.

(3) *Exod.* xi. 41. (4) *Col.* i. 46.

(5) *Heb.* iii. 4. (6) *II. Mac.* vii. 28.

(7) *Rom.* iv. 47. (8) *Ps.* cxlviii. 4.

Lateranenses Patres : « Sua omnipotentia virtute, simul ab initio temporis, utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam, et deinde humanam, quasi communem, ex spiritu et corpore constitutam. » ¹

59. Mundum non esse æternum, nec materiam semper extitisse ex dictis liquet : quod et ostendunt plurima alia Scripturæ testimonia : « Priusquam montes essent, aut formaretur terra et orbis; a sæculo et usque in sæculum tu es Deus. » ² Christus Patrem alloquens ait : « Et nunc clarifica me tu Pater apud teipsum, claritate, quam habui prius, quam mundus esset, apud te. » ³ Consonant gentium omnium traditiones, ipsaque mundi facies novitiam originem prodit. ⁴

60. De Origene questus est Hieronymus, eum finxisse sibi mundos « innumerabiles æternis sibi sæculis succedentes extitisse. » ⁵ Eum imitantur aliquatenus geologi, quorum tamen recentiores, *Huttonem* secuti, de origine mundi, seu *cosmogonia*, nolunt agere, totum eorum studium in terræ superficie indaganda, ut quas vices subierit, explicent, vel divinent, ponentes. ⁶ *Cuvier*, ex avium, piseium, cæterorumque animantium exuviis, quæ in tractu illo terræ, qui Alveus Parisinus audit, repertæ sunt, in lapides conversæ, irruptionum seu inundationum seriem excogitavit, quibus per vices iteratas obrutus est orbis,

variis animantibus terram aquasque incolentibus. Eum, insignem licet magistrum, plerique jam deseruerunt, ⁷ quum, examine instituto, non eadem ubique occurrerint indicia; nec in ipso Alveo Parisino satis distinguerentur animantium, pro temporum ordine, exuviæ. ⁸ Id vero apud geologos plerosque pro principio obtinet, quod quæ in terra occurrunt observanda, explicanda sunt juxta causas legesque naturales, quarum effectus, experientia magistra, innotescunt : proinde eam sæculorum seriem postulant, per quæ per volcanicos, vel alios terræ motus, vel chemicas quasdam actiones, et ignis aquæque impetus varios, terræ facies qualis nunc videtur, facta sit. ⁹ Agnoscent tamen plerique recentem hominis originem, ¹⁰ ideoque terram magnas putant subiisse vices, et animantia a recentioribus longe diversa tulisse, plurimis elapsis sæculis antequam homo conditus fuerit. De Scriptura quæstionem moveri nolunt, re tota, juxta indicia e stratis terræ, rupibus montibusque, et fossilibus cæterisque phænomenis naturalibus desumpta, dijudicanda. Nonnullis revelationis vindicibus visum est geologorum placita rata habere, quum temporis intervallum, per quod terra תהו ובהו « inanis et vacua » fuerit, non sit à Moyse definitum, et dierum nomine, saltem antequam sol creatus fuerit, spatium haud certum intelligatur. ¹¹

(1) Conc. Lat. iv. cap. *Firmiter*.

(2) Ps. lxxxix. 2. (3) Joann. xvii. 5.

(4) « La nature nous tient partout le même langage, partout elle nous dit que l'ordre actuel des choses ne remonte pas très-haut; et ce qui est bien remarquable, partout l'homme nous parle comme la nature, soit que nous consultations les vraies traditions des peuples, soit que nous examinions leur état moral et politique, et le développement intellectuel qu'ils avaient atteint au moment où commencent leurs monumens authentiques. » *Cuvier*, Dissert. sur les ossemens fos-

siles. Vide etiam *Jacquelot*, Sur l'existence de Dieu, Diss. I. ch. xi. et Diss. II. c. ii.

(5) L. ii. adv. *Rufinum*.

(6) *Lyell's Principles of Geology*, book 1, ch. iv. *Hutton* 1788.

(7) *Ibidem* L. iv. ch. xviii.

(8) *Forichon*, Examen des questions scientifiques, 1 question sect. iv.

(9) Vide totum opus : « *Principles of Geology*, » by *Charles Lyell*, in four volumes, London, 1835.

(10) *Ibid.* book. 1. ch. ix.

(11) Vide *Wiseman's Lectures on Science and*

61. Cæterum quamvis liberam interpretandi facultatem aliis relinquamus, quæ proferunt geologi non adeo firma nobis videntur, ut ab obvio verborum Scripturæ sensu facile recedamus. Equidem hactenus mire inter se pugnant, et quæ magna fiducia posita sunt principia, ab aliis temere projecta visa sunt : ¹ adeo ut sapientiores jam fateantur ab initio iterum incipiendum, et observationes potius faciendas in terræ superficie et visceribus, quatenus ea scrutari datum sit, quam theoriæ et speculationi indulgendum. Gratis et inverosimiliter assumit Lyell easdem nunc quæ olim vires naturæ, nec contigisse aliquid præter rerum ordinem, quo terræ totius facies subito immutata sit. ²

62. Detemporis intervalli quæ dierum trium priorum nomine designata sunt, nil temere volumus pronuntiatum : sed condito sole, diem eo sensu accipimus quo consuevit usurpari. Fatemur fide non constare terram alia conditione haud prius extitisse ; ³ sed quæ ex ejus visceribus a geologis eruta sunt argumenta haud satis firma videntur, et alias verosimiles explicationes excipiant.

63. Quam pulchre vereque dixit Ecclesiastes : « Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea. Cuncta fecit bona in tempore suo, et mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat ho-

mo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. » ⁴

64. Divinam in eo miramur sapientiam, qua non statim omnia, suo ordine distincta, et sua pulchritudine speciosa, comparuerunt, ne naturæ cæco quodam et necessario impetu prodiisse viderentur : nec tamen lento sæculorum progressu, ne artificis instar, operosius tardiusque laborare censeretur Deus, naturæ vires legesque expectans. Sapientissimo etiam consilio septimus dies, veluti requies Domini, in exemplum homini datus est, ut et ipse sex dies laboraret, septimo die otio sancto fruiturus : « Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est : non facies omne opus in eo. Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit die septimo. » ⁵ Laborem autem Dei et requiem humanitus nemo conceperit, idem enim semper manet ; laborare autem censetur, dum operæ ejus ex voluntatis æterno consilio prodeunt ; requiescere, operis nova genera haud edendo, quamvis adsit semper, suæque virtute faciat ut rerum semel creaturarum series perduret ; imo dat ipse identidem nova et illustria suæ potestatis argumenta : « Pater meus usque modo operatur, et ego operor. » ⁶

63. Quomodo lux ante solem condi-

Religion, lecture 6th ; Perrone Tract. de Deo creatore p. ii. c. ii. Buckland, Bridgewater Treatise, ch. II.

(1) Lyell, Book I, c. ii. iii. iv. v.

(2) Cuvier hæc præclara protulit in dissertatione : Sur les ossements fossiles : « Je pense donc, avec M. M. de Luc et Dolomieu, que, s'il y a quelque chose de constaté en géologie, c'est que la surface de notre globe a été victime d'une grande et subite révolution, dont la date ne peut remonter beaucoup au delà de cinq ou six mille ans. »

(3) « La foi universelle ou Catholique, mots qui signifient la même chose, ne prescrit pas de

croire qu'avant la race humaine la terre n'ait pas eu un autre mode d'existence. Il résulte seulement des livres saints que la race humaine n'existe sur la terre que depuis six ou sept mille ans. » Note de M. de Genoude.

(4) Eccl. III. 10.

(5) Exod. xx. 9. De Sinensibus ait Voltairius : « Ce qui mérite peut-être le plus d'attention, c'est que de tems immémorial ils partagent le mois en semaines de sept jours. » Essai sur l'histoire générale. t. 4. De la Chine. De Indis pariter id testatur : « Leurs semaines furent toujours de sept jours. » Des Indes.

(6) Joan. v. 17.

tum existere potuerit, jam vix quæritur : plerique enim physici hodierni lucem, a sole distinguunt, eamque fluidam esse, ex cujus vibrationibus sol cæteraque corpora manifesta fiunt, docent. ⁴ De ea Augustinus : « Quo alterante motu, qualemque vesperam et mane fecerit, remotum est a sensibus nostris * * * tamen sine ulla hæsitatio credendum est. » ⁵

66. Nonnulla quæ ad Mosaicam narrationem de sole quarto die condito, et de firmamento pertinent, alias exposuimus. ⁶ Augustini testimonium hic referre placet, ut pateat hujusmodi explicationes, quas scientiarum cultoribus offerimus, haud penitus latuisse veteres interpretes, nec improbatas. « Laudabiliter conatus est quidam demonstrare aquas super cœlos. . . . Et primum quidem, quod facillimum fuit, ostendit et hunc aerem cœlum appellari. Cum ergo probasset hunc aerem cœlum dici, nulla alia causa etiam Firmamentum voluit existimari, nisi quia intervallum ejus dividit inter quosdam vapores aquarum, et istas aquas quæ corpulentius in terris fluitant. Hanc ergo diligentiam, considerationemque laude dignissimam judico. Quod enim dixit, neque contra fidem est, et in promptu posito documento credi potest. ⁷ » Juxta hanc sententiam « aquæ quæ supra firmamentum sunt, sunt aquæ quæ vaporabiliter resolutæ supra aliquam partem aeris elewantur, ex quibus pluvix generantur. » ⁸

67. Finis quem sibi proposuit Deus, mundum condendo, ipse fuit, nec enim aliquid se minus expetere potuit : « Universa propter semetipsum operatus est Dominus. » ⁹ « Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus

annuntiat firmamentum. » ⁷ Attamen non aliquam sui utilitatem, sed suarum perfectionum communicationem respexit : nec enim aliquid ei accedere potest, quum omnium ipse sit fons ; nec ullus ei est gloriæ fructus, vel voluptas ; summe beatus enim est, sicut et perfectus.

68. Veram rerum gestarum historiam, non rem suo ingenio excogitam, vel allegoriam quamdam mythum, ve tradere Mosen, legenti fit perspicuum. Quomodo autem quæ ab initio Deus gesserat illi innotuerint, facile concipitur ; divinitus quippe illustratus est, ejusque menti imago quædam Dei mundum condentis est obversata ; ni placeat quam habuit, Deo ipso revelante, creationis notitiam Adam, transmissam scripto, vel monumento aliquo, vel publica omnium traditione celebratam. Ea est narrationis simplicitas quæ humani ingenii inventa non indicat, sed rerum veritatem. Equidem exordium et caput historiæ Israelitarum inde desumpsit Moyses : perstrinxit enim summam præcipuas res gestas ab orbe condito ad sua usque tempora ; quæ ipse gessit, vel quorum pars fuit magna, Israelitarum fata deinceps relaturus. Quotquot eum secuti sunt scriptores suæ nationis ipsas quas retulit res celebrarunt, veluti indubias, nec ullam allegoriam suspicati sunt in iis ipsis narrationibus, quæ speciem aliquam huic opinionioni præbere possent. Sic de muliere ex costa viri dormientis facta Apostolus loquitur, omni allegoriæ suspicione remota : « non enim vir ex muliere est ; sed mulier ex viro. » ⁸ Adumbrata tamen mysteria Christiana iis quæ relatæ sunt rebus gestis, docet : « Sacramentum

(1) « L'existence de la lumière avant la création du soleil fut long-temps un écueil pour l'ignorance. Aujourd'hui ce n'est plus une difficulté ! » Moysè et les Géologues ch. iii. p. 55.

(2) De civ. Dei. l. xi.

(3) Vol. 4. p. 306.

(4) L. de Gen. ad lit. c. 4.

(5) S. Thom. Aq. Sum. 4. p. qu. 68. art. 8. Si autem. (6) Prov. xvi. 4. (7) Ps. xviii. 1.

(8) 1 Cor. xi. 8.

hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia. » ⁴

69. Bona esse quæ creavit Deus, Moyses sæpius testatur : « Vidit Deus quod esset bonum, quod fecit. » « Viditque Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona. » ⁵ Ideo dicit Apostolus : « Omnis creatura Dei bona est. » ⁶ Id quidem optime adnotatum, ut intelligeremus omnia e Conditoris manu bona prodiisse, nihilque e sui natura malum esse; adeo ut quæcumque experiamur mala, in Deum auctorem non referamus, sed vel nihil turpe in se continere, vel ab hominis culpa provenisse agnoscamus. Equidem mala physica non obstant quin mundus optimi et sapientissimi Conditoris opus habeatur, quum ordine procedunt constanti et mirabili, licet quædam aliquando inter se collidant, mala autem

moralia a prava voluntate, libertatis abusu, proveniant.

70. Moysen inscitiae arguerunt Deistæ, quod solis, lunæ, et stellarum, fixarum præsertim, quas circa, solis instar, planetæ circumvolvuntur, magnitudinem, et cometarum infinitum pene numerum ignoraverit. Cæterum non constat quousque ejus scientia sese protenderit : nec satis explorata sunt plurima quæ magno cum scientiæ apparatu a recentioribus astronomis venditantur. Quidquid autem de rebus physicis obiter veluti tradiderit, magnum plerumque lumen scientiis affert : quod si quædam populari more dicta reperiantur, id mirum non est, quum scriptor divina documenta tradens, receptis de rebus physicis opinionibus uti possit; multo magis usui loquendi populari sese accommodare. ⁵

(1) Eph. v. 32.

(2) Gen. i. 40. 42. 48. 31. 31.

(3) I. Tim. iv. 4.

(4) « Moysse l'appelle sans difficulté un grand luminaire par rapport à nous, et c'est avec raison. » Jacquelot, Sur l'existence de Dieu ch. xxii.

(5) « Car il faut savoir que les auteurs sacrés n'ont eu aucune autre vue, que d'enseigner aux hommes la religion, c'est à dire, la piété, et la

crainte de Dieu. C'est pourquoi sans s'arrêter aux précisions de la Philosophie, de l'Astronomie, ni des Mathématiques, l'Ecriture Sainte nous parle des phénomènes d'une manière populaire, à peu près comme ils paraissent à nos yeux, sans vouloir étonner le peuple par des descriptions surprenantes de la vaste étendue des cieux, de la rapidité incompréhensible de leur mouvement. » Jacquelot, Ibid.

PARS III.

ANTHROPOLOGIA.

CAPUT I.

DE HOMINIS NATURA.

71. Quæ hominis spectant naturam et conditionem, ad scientiam naturalem referri possunt, quippe quæ pleaque sensibus subjacent, vel suis se produnt effectibus; cæterum, uti rite animadvertit Angelicus Doctor, « ea, quæ in diversis scientiis philosophicis tractantur, potest sacra doctrina una existens considerare sub una ratione, in quantum, scilicet, sunt divinitus revelabilia. » ¹ Quid igitur de homine tradat Scriptura videndum est.

72. Eum post cætera animantia creatum refert Moyses; nec dissentiunt jam geologi plerique, quamvis putent per sæcula fere innumera terram extitisse, animantibus, quorum species penitus extincta est, eam incolentibus: eorum scilicet exuvias in rupium visceribus invenerunt, nullis hominis reliquiis admixtis. Cæterum Mosaicæ narrationis simplicitas facit, ut credamus hominem paulo post ea creatum, sexto scilicet die, linque dominatum esse: nec opus est ut explicemus, cur nullæ circa reperiantur exuviae, quum plurimæ easdem id potuerit contingere, et sic explorata sit a geologia ea terrarum pars quam primi homines, dum parvi essent numero, incoluerunt. » ²

73. Corpus humanum ex limo a Deo conditum retulit Moyses, ejusque nobis flatum vitæ a Deo immissum « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in anima viventem. » ³ Inde sumpserunt occasionem Gnostici, Manichæi, et Priscillianistæ animam veluti portionem civinæ substantiæ habendi; quod simplicissima Dei natura, nulli obnox mutationi, vetat cogitare. ⁴ Equidē voces a sacro scriptore adhibitæ humanum quid sonant, hominibus scilicet accommodantur; sed eum faci excipiunt sensum, quod Deus corpori humano motum vitamque impertitus sit: נִשְׁמַת הַיִּם. Halitum autem vitæ esse animam, spiritum scilicet ad Dei imaginem creatum, ex iis quod de homine ad Dei imaginem creandū dicit sacer autor, merito inferitur; ne enim in corpore Numinis exemplum intueri est. « Animam » inquit Tertullianus, « ex Dei flatu, non ex materi vindicamus; muniti et illic diuinæ de terminationis inobscurabili regulæ » « Et flavit, » inquit, « Deus flatum vitæ in faciem hominis, et factus est homo in animam vivam, utique ex Dei flatu. » ⁵

74. Animam simplicem esse substantiam, spiritum, scilicet, intelligens et volendi facultate præditum, perpetua fuit fides. Sic Ecclesiastes quæ

¹ Thom. 1. p. 1. q. 1. art. III. Ad secundam.

² Paraphrase, Traitemen des questions scientifi-ques, t. 1. p. 1. c. 1. 3. Gen. 1. 7.

(4) Conc. Tolet. 4. can. ii. errorem illum arthemate percussit.

(5) Tertull. de anima c. iii.

sequuntur mortem describit : « Et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum. » ¹ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ « Spiritus hominis qui in ipso est, » ² a S. Paulo memoratur. Stephanus moribundus animam Salvatori et Domino commendabat : « Domine Jesu, suscipe spiritum meum. » ³ Jacobus spiritum a corpore plane distinguit : « Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. » ⁴ Dogma hoc ipsi suadetur rationi : cogitationis enim simplicissima natura, et mira ratiocinandi facultas, cum cæteris mentis actibus, materiei minime conveniunt.

75. Sunt inter Religionis hostes qui animam materialem esse contendunt, vel potius nihil per se esse; sed materiam *organizatam*, uti aiunt, animal prædicant, *organizationem* vitæ esse principium contententes. Errorem hunc tuentur ea præcipue ratione, quod vires intelligendi, recordandi, volendique, quæ animæ dicuntur facultates, ex corporis conditione pendean, ideoque, explicante se corpore, ipsæ manifestentur, corpore langue-scente, vel læso, deficient. Insuper *organizatione* destructa, partis alicujus vitalis læsione, vita deficit, quæ proinde in ipsa *organizatione* consistere dicitur. Denique substantia spiritalis, quæ nullo rerum experimento probatur, non est, inquit, sibi fingenda, ob facultates quibus homo pollet; nam similes facultates, quamvis non adeo perfectæ, in brutis animantibus inveniuntur.

76. Fatemur vires intelligendi, cæterasque quæ animæ solent tribui, ex corporis conditione plurimum pendere, adeo intimo nexu corpus animæque inter se conjunguntur; sed sui

natura cogitatio a materia discrepat, et substantiam denotat simplicem : nam in partes quasdam si divideretur, homo totum aliquid nequaquam simul perciperet. ⁵ In animantibus sensationes, motusque cupidinis videre est, quæ tamen toto cœlo discernuntur a ratiociniis humanis, et libero voluntatis arbitrio. Quidquid igitur sit de principio quo aguntur bruta animalia, utrum scilicet spiritale sit, vel materiale, liquet intellectus et voluntatis humanæ actus non nisi spiritui tribui posse. Mirum non est spiritum anatomicis se non prodere, dum singulas corporis partes scrutantur; jam enim recessit, et ex ipsa sui natura sensibus se subtrahit : sed non ideo incertum est utrum existat, quum effectus ejus non minus manifesti sint, quam corporis motus. Lingue motus audientibus oratorem aliquem patet, sensuum testimonio : mentis vires simul se produnt. Falluntur *Materialistæ* qui vitam in *organizatione* statuunt, quia ex ea pendet, adeo ut ea destructa tollatur; nam lex Creatoris, qua econditio illa corporis et animæ conjunctionis posita est, inde quidem patet, sed non ipsa animæ natura, quæ aliunde locupletibus indicis claret.

77. Phrenologiæ cultores, qui pluri jam sunt, animæ facultates ex quadam cerebri dispositione repetunt, quas tamen explicari magis minisve, pro educatione, aliisque adjunctis, fatentur. Eos materialismi insimulant nonnulli, eo quod videantur animæ vires ad materiei molem, et situm referre; sed a tanta labe se immunes habent, cerebri formas peculiares mentis actibus occasionem et facultatem præbere, non autem inferre necessitatem, contententes. Dubitari quidem nequit quosdam natura ita

(1) Eccl. xii. 7. (2) I. Cor. ii. 14.

(3) Act. vii. 58. (4) Jac. ii. 26.

VOL. II.

(5) Præclare Jacquelot hoc tractat argumentum Diss. ii. sur l'existence de Dieu ch. vii.

comparatos, ut scientiis quibusdam colendis sint aliis magis idonei; nec repugnat ut illa varietas ingenii ad cerebri variam conditionem, tamquam ad occasionem, referatur; instrumentum scilicet animæ haberi potest. Sic etiam constat cupiditates, et ad vitia proclivitatem variari, quod ad sanguinis humorumve impetum magis placet referre. Cæterum pro re explorata tenendum est animam esse spiritalem substantiam, liberamque, quidquid sit de phrenologiæ argumentis, seu phenomenonis.¹

78. Immortalem esse animam humanam Dei cultorum fuit semper fides. Ejus documenta in prioribus libris Veteris Testamenti non adeo sunt manifesta; nec enim scripti sunt ab initio rerum, divinitus revelatas veritates tradendi consilio; sed bis mille quingentis saltem annis post conditum orbem, historiæ et legum codicis instar. Quæ igitur ab initio innotuerant dogmata, occasione data indicata sunt, potius quam conceptis verbis credenda proposita.² Ecclesiastes de spiritu ad Deum redeunte, corpore in pulverem soluto,³ locutus est, certissima gentis Judaicæ fide innixus. Sapientiæ auctor justos impiosque corporibus superstites exhibet: « Justorum animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori * * * illi autem sunt in pace. »⁴ — « Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est merces eorum. »⁵ Eam fidem apertissime confirmavit Christus: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. »⁶ Et de impiis dixit: « Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. »⁷ Tota Religio revelata hoc

nititur dogmate, quod nec latuit Ethnicos ipsos, vetustæ traditionis vestigia secutos. Equidem animæ inest sensus quidam immortalitatis, quem vix exuere potuerunt, qui revelationis nullam prorsus habuerunt rationem. Laudis cupido, quæ homines ad ardua quæque impellit, ut eorum apud posteros memoria vigeat, animam fore superstitem indicat: nec enim voluptas ex re quam prorsus ignoraret quærenda foret. Spiritualis animæ substantia nullam partium solutionem excipit, et proinde esse non desinit, nisi Deo volente. Nulla autem occurrit ratio, cur censeamus Deum quam semel condidit animam ad nihil redire jubere, quum vel ipsa materies, varias licet subeat vices, semper existere pergat.

79. Verba Ecclesiasticis, quibus inter hominis jumentorumque interitum instituitur comparatio, dogmati immortalitatis animæ visa sunt repugnare; « Unus interitus est hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio: sicut moritur homo, sic et illa moriuntur: similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumento amplius: cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, et in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat rursum, et si spiritus jumentorum descendat deorsum? »⁸ Hæc tamen aliaque veluti ex impiorum persona dicta licet accipere: « Hic igitur liber, » inquit S. Gregorius M. « idcirco Concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, ut ea per inquisitionem dicat, quæ fortasse per tentationem imperitam mens sentiat: « Nam quot sententia quasi per inquisitionem movet, quas tot in se personas diversorum susci-

(1) Vide London Quarterly Review, Lectures on Phrenology, by George Combe, Edinburg, 1836. Censor Londinensis irridet scientiam Phrenologiæ adeo jactatam!

(2) Vide vol. I. p. 40. (3) Eccl. xii. 7.

(4) Sap. iii. 4. (5) Ibid. v. 16. (6) Matth. x. 28.

(7) Ibid. xxv. 46.

(8) Eccl. iii. 19.

pit » ⁴ « Similis est interitus » inquit S. Thomas Aquinas, « quantum ad corpus, sed non quantum ad animam. » ⁵

80. De origine animæ variæ fuerunt apud veteres sententiæ. Eam ex traduce procreari, corporis instar, censebat Tertullianus, ⁶ nec renuit aliquando Augustinus. ⁷ Origines animas omnes ab initio simul conditas, singulas vero in corpora in dies immitti, in peccati pœnam, existimabat. Utraque sententia jamdiu explosa est; eaque nunc obtinet cui favit Concilium Lateranense V. nempe « animam humanam, pro corporum quibus infunditur multitudine, singulariter multiplicabilem et multiplicandam. »

81. Apud Zachariam Deus exhibetur « fingens spiritum hominis in eo. » ⁸ יצַר רוּחַ אֱלֹהִים בְּקֶרֶן : quod de animæ creatione, et singulis corporibus infusione, licet explicare. Apud Ecclesiasten spiritus ab eo datus dicitur : וַהֲרֹחַ תִּשּׁוּב אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נָטָה. ⁹ « Ex quo, » inquit Hieronymus, « satis ridendi, qui putant animas cum corporibus seri, et non a Deo, sed a corporum parentibus generari. Quum enim caro revertatur in terram, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, manifestum est Deum parentem animarum esse, non homines. » ⁷

82. Ad imaginem Dei homo conditus est : « Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et foeminam creavit eos. » ⁸ Imaginem hanc ad corpus refferre nefas est, nec enim Deus corpus est. Spiritus igitur qui a Deo datur similitudinem Conditoris exhibet. Diversimode eam explicuerunt Patres ; sed omnes explicationes eodem re-

deunt, nempe hominem anima præditum esse, quæ Deo adsimilatur, intelligendo, et volendo, et imperio quod in corpus et animantia bruta exercet. « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram : et præsit piscibus maris, et volatilibus cœli, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terra. » ⁹ Mulier etiam eam præsefert imaginem, uti ex supra relatis verbis liquet, sed homo præcipue : « quoniam imago et gloria Dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. » ¹⁰

83. Mulieris corpus ex Adæ costa factum est, sopore illi immisso dum auferretur, et carne pro ea suffecta : « Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam : cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. » ¹¹ Sapientissimo sane consilio ea selecta est materies, ut, originis ratione, mulier homini intimo affectu adhæreret ; nec homo carnem suam, anima præditam, et sui imaginem præseferentem, odio haberet, vel sperneret. Humani generis nexus arctissimus sic factus est, et conjugii jura indicata, ut mulier virum revere-retur, et consortem nihilominus, potius quam dominum, haberet. Mythum in ea simplicissima narratione frustra quæsierunt Rationalistæ, quum contextus rem gestam suadeat, et Apostolus inde desumat argumentum. ¹² Consonat Judæorum et Christianorum concors traditio, et sensus.

84. Ex Ada et Heva omnes homines ortos tradit Scriptura, nam ante eos creatos « homo non erat qui operaretur terram ; » ¹³ et Ada condito, « non

(1) L. iv. dial. c. 4.

(2) S. Thom. 1. p. q. 73. art. 6. Ad 4.

(3) Tertull. de anima. c. 25.

(4) L. 4. de anima et ejus origine a c. 14.

(5) Zach. xii. 4. (6) Eccl. xii. 7.

(7) In locum. (8) Gen. i. 27.

(9) Ibid. 26. (10) I. Cor. xi. 7.

(11) Gen. ii. 21. (12) I. Cor. xi. 8. (13) Gen. ii. 3.

inveniebatur adjutor similis ejus. » ⁴ Heva appellata est, « eo quod mater esset cunctorum viventium. » ² Ideo dicit Paulus de Deo : « Fecit ex uno omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ. » ⁵ Adam etiam « primus homo » ⁴ vocatur. « Primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus. » ⁵

85. Isaac Pereyrus, Calvinianus homo, decimo septimo sæculo medio, extitisse homines ante Adam contendit, sed errorem cum secta postea Romæ ejuravit. Moyses plura dicit sub initium Geneseos, quæ magnam jam esse hominum multitudinem innuunt. Sic Cain timet quemque obviam sibi futurum : « Omnis igitur qui invenerit me, occidet me. » ⁶ Profugus autem constitit in terra orientali, et ædificavit civitatem, utique plurimorum hominum adjutus labore. Cæterum quum centum triginta fere anni a condito orbe fluxissent, quo tempore occisus est Abel, Seth enim Adæ brevi post ejus mortem, anno centesimo trigesimo, natus est, mirum non est fuisse jam plurimos homines in terra : « Non enim, » uti optime adnotat Augustinus, « et Adam ipse eos solos genuit, quorum nomina leguntur, cum de illo Scriptura loquens, ita concludat, quod genuerit filios et filias. Proinde cum multo pluribus illis vixerint annis quam Israelitæ in Ægypto fuerunt, quis non videat, quam multi homines nasci potuerunt, unde illa civitas impleretur, si Hebræi multo minori tempore ita multiplicari potuerunt ? » ⁷

86. Ex diversitate coloris, quo homines discernuntur, diversam eorum originem nonnulli intulerunt, cui et

forma varia cerebri et capitis apud varias gentes, et incolæ, qui in insulis dissitissimis et regionibus, præsertim Americanis, reperti sunt, nullo originis communis vestigio extante, nulla verosimili ratione quomodo illuc pervenerint suppetente, suffragari videbantur. Cæterum coloris varietas ad cœli temperiem videtur referenda ; cerebri forma ex plurimis causis immutata aliquatenus est ; homines variis casibus hac illac delati sunt : ⁸ et ea apud omnes occurrunt communis originis indicia, quæ rem indubitam faciant : nam et forma humana idem denotat genus, et traditiones, quamvis vitiatæ, veritates pristinas quibus nitebantur produnt. Mirum est quanta sit in rerum substantia concordia. ⁹

CAPUT II.

DE HOMINE INNOCENTE.

87. Homo in Paradiso a Deo constitutus est, in horto scilicet deliciarum בֵּן-עֵדֶן ¹⁰ Ubinam terrarum fuerit inutili labore quæsierunt eruditi, mutata jam orbis superficie, ex quo diluvium omnia vastaverit. Cæterum quum Moses fluvium qui inde defluebat, in quatuor capita distributus, descripserit, nominibus locorum recensitis, quæ scilicet suo tempore jam ferebant, verosimiliter conjicitur Paradisum in confinio Mesopotamiæ, Armeniæ, et Arabiæ Orientalis eum fuisse. Profecto Euphrates plane designatur quartus fluvius : פָּרַדִּיז ¹¹

88. Duæ præ cæteris arbores Paradisi in Scripturis notantur, lignum scilicet vitæ, et lignum scientiæ boni et mali. Illud vitæ hominis servandæ di-

(1) Gen. ii. 20. (2) c. iii. 20.

(3) Act. xvii. 26. (4) I. Cor. xv. 45.

(5) Sap. x. 1. (6) Gen. iv. 14.

(7) L. 1. quest. in Gen. q. 1.

(8) Cooke in insula *Wateoo* tres homines invenit illuc ventorum vi delatos in navicula (*canoe*)

a littore *Otaheitii*, 550 milliariibus procul. Vide et alios casus apud Lyell l. iii. c. vii. Vide et Jacquetot, *De l'existence de Dieu* Diss. II. c. vi.

(9) Vide vol. I. p. 36.

(10) Gen. ii. 15.

(11) Ibid. 14.

vino consilio inserviebat, eum, quamdiu innocens erat, a morte immunem facturum. « Fructus arboris, » optime adnotat S. Bonaventura, « non dabat immortalitatem; sed divina virtus, cum fructus ille comedebatur, immortalitatem homini largiebatur. » ¹ Arbor altera « appellata est scientia dignoscendi bonum et malum, quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in illa erat futuri præcepti transgressio; in qua homo per experimentum pœnæ disceret, quid interesset inter obedientiæ bonum, et inobedientiæ malum. » ²

89. Magna rerum scientia homo innocens fuit instructus: de primis enim parentibus apud Ecclesiasticum legimus: « Cor dedit illis excogitandi, et disciplina intellectus replevit illos. Creavit illis scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illis. » ³ Equidem Adam animantibus imposuit nomina, eorum naturæ congrua, quod scientiæ eximiae argumento est. Quomodo autem serpenti falsa suadenti obsecuta sit mulier, huicque morem gesserit vir, non facile concipitur, nisi amore propriæ excellentiæ sensim sine sensu luminis cœlestis subductionem inducente: « Mulier, » inquit Augustinus, « verbo serpentis non crederet, nisi jam inesset menti ejus amor propriæ potestatis, et quædam de se superba præsumptio. » ⁴

90. Rectus, scilicet, ab omni vitio immunis, creatus est primus homo, imo dono gratiæ cœlestis auctus: « Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum. » ⁵ ⁶ autem de justis sanctisque passim in Scripturis usurpatur, imo et Deus ita vocatur.

Sanctitatem et justitiam originalem in qua homo constitutus erat, ⁶ divina munificentia tributam esse liquet; potuit enim Deus hominem, anima et corpore constanter, ad finem mere naturalem creare, integrum quidem et innoxium, sed nullo subsidio supernaturali instructum. Potuit eum relinquere iis incommodis obnoxium, quæ ex corporis conditione sequuntur, morbo scilicet et morti. Quod igitur eum ad altiore statum evexerit, et sanctitate ornarit, ut Deo fruendo fieret idoneus, dono cœlesti et gratuito contigit. Vehementer idcirco erravit Lutherus dicens: « Quare statuamus, justitiam non esse quoddam donum, quod ab extra accederet, separatumque a natura hominis, sed fuisse vere naturalem, ut naturæ Adæ esset diligere Deum, credere Deo, cognoscere Deum. » ⁷ « Hæc probant justitiam esse de natura hominis, ea autem per peccatum amissa, non mansisse integra naturalia, ut Scholastici delirant. » ⁸ Plures Baji propositiones, huic haud absimiles, damnatæ sunt a Summis Pontificibus. ⁹ Concupiscentiæ rebellis motus hominem non exagitabant, ideoque nullam pudoris habuit causam: « Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus; et non erubescabant. » ¹⁰

91. Immortalis fuisset homo, si mansisset fidelis; mors enim in pœnam transgressionis intentata est: « De ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. » ¹¹ « Præcepit nobis Deus » inquit Eva, serpenti respondens, « ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. » ¹² Sententia lata est: « Pulvis

(1) In 2. dist. 47.

(2) Aug. l. 8. de Gen. ad lit. c. 6.

(3) Eccl. xvii. 8.

(4) Aug. l. ii. de Gen. ad lit. c. 30.

(5) Eccl. vii. 30.

(6) Conc. Trid. Sess. v. Can. 4.

(7) Luther in Gen. c. iii. op. ed. Jen. t. i. p. 83.

(8) Ibidem.

(9) 21. 25. 24. 26. 88. 78. 79. inter Bajanæ.

(10) Gen. ii. 25. (11) Ibid. 47. (12) Ibid. iii. 3.

es, et in pulverem reverteris. » ¹ Hinc auctor Sapientiae dicit : « Deus mortem non fecit ; » ² « Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem similitudinis suae fecit illum. Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. » ³ Apostolus etiam peccato mortem tribuit : « Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. » ⁴ Merito igitur Pelagii Coelestique sententia, qua mors pristina hominis statuebatur conditio, ex naturae necessitate profecta, anathemate damnata est : « Quicumque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita ut sive peccaret, sive non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturae; anathema sit. » ⁵

92. Veterum testimonia nonnulla hac de re referre juvat, Zieglero ea nobis suppeditante. Tatianus : « Non facti sumus ut moreremur : morimur autem nostra culpa. » ⁶ Theophilus : « Homo sua inobedientia mortem sibi accersivit. » ⁷ Cyprianus : « In illa prima transgressionem praecepti firmitas corporis cum immortalitate discessit. » ⁸ Ambrosius : « Deus mortem non fecit ; sed postquam homo lapsus in flagitium est, sententiam tulit, ut in terram suam terra remearet. » ⁹ Athanasius : « Si autem legem transgrederentur, scirent, se naturalem mortis corruptionem esse passuros, morientes in mortem, putredinemque solvendo. » ¹⁰ Augustinus : « Constat inter Christianos, veraciter Catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis

mortem, non lege naturae, sed merito inflictam esse peccati : peccatum vindicans Deus, dixit in quo tunc omnes eramus » es, et in terram ibis. » ¹¹

93. Immortalitas tamen communi non vi suae naturae, Dei conveniebat, ea conditio acceptum sibi datum servaretur est, » inquit praeclarus quidam Doctor, « non potest sicut quasdam naturas in creatum Deus : aliud est posse vivere secundum quem modum primum creatus est homo immortalis, praestabatur ligno vitae, non ratione naturae. Mortalis ergo ratione corporis animalis : in autem beneficio Conditoris. »

94. Immunitate ab ærumni cumque gaudebat homo in juxta constantem Veterum « Quam igitur felices erant, » Augustinus, « primi homines agitantur perturbatione morum, nullis corporum la incommodis ! » ¹² Id congrui hominis rerumque omnium consonat universi generis humani conditio de aurea mundi ætate vates adeo celebrarunt.

CAPUT III.

DE PECCATO ORIGINIS.

95. Quae dona accepit humanitas, servanda erant temperando : quumque inordinatum carnis motum rebellem tur, nulla flagraret cupiditate

(1) Gen. iii. 19. (2) Sap. i. 13.

(3) Ibid. ii. 25. (4) Rom. v. 12.

(5) Milevitan. Conc. can. 1. an. 446. Vide etiam Tridentin. Sess. v. in decr. de pecc. orig.

(6) Orat. contra Gent. n. 14.

(7) Ad Autolyco. l. 2.

(8) Serm. de patientia.

(9) L. de bono mortis, c. 4.

(10) L. de incarn.

(11) L. xiii. de civ. Dei. c. 13.

(12) L. vi. de Gen. ad lit. c. 25.

(13) L. xii. de civ. Dei. c. 10.

ptum conditioni suæ congruum divinitus est datum, a cujusdam arboris fructu sese abstinendi; morte, si illud transgrederetur, intentata. Res erat servatu facilis: ¹ attamen « serpens antiquus qui vocatur diabolus et sathanas. » ² angelus lapsus tantæ felicitati invidit, et homini innocenti insidias struxit. Serpente, animali quod astutia notabatur, quippe quod, in herba latens, animalium calces mordeat, usus est diabolus; ³ et, vocibus ejus ore prolatis, suavit Evæ ut fructum comederet, scientiam amplissimam, qua Deo arsinilaretur, illi pollicitus. Seducta est ipsa, quæ et Adæ pomum dedit manducandum. Admisso peccato, pœnas ejus statim cœperunt luere: nam et de nuditate erubuerunt; caro quippe haud amplius, dono gratiæ, spiritui obtemperabat. Deus peccantes arguit, et sententiam in eos protulit. Ipse serpens, utpote tentationis instrumentum, debuit deinceps in pulvere repere, eoque veluti pasci, scilicet dum comedit, pulverem etiam deglutire. Hæc naturæ suæ jam congruissæ nonnemo putat, ex eo tempore in pœnam et monumentum tentationis cessura. Mulieris semen serpentis caput erat calcaturum: ille insidias generi humano moliturus indesinenter; quod in odio quo homines animalia illa detestantur, quæ avide occidunt, et in serpentis vi noxia, ad litteram impletum videre est. Cæterum in diaboli vi Christi potestate compressa illustrius est vaticinii hujus impleti ex-

emplum. Mulier pœna mulctata est, incommoda ex conceptu prolis, dolores vehementes in parturiendo patiendo, et duriori hominis subjacendi imperio. Homo ipse, qui in paradiso constitutus erat, ut hortum illum custodiret et coleret, nullo certe labore difficili, quum terra e virgineo gremio fructus fere sponte sua funderet, jam peccati pœnam ferens, solum durum et ingratum culturus. Mortis sententia prolata est; et ut executioni demandaretur, ejecti sunt Adam et Eva ex horto illo amœno, ne arboris vitæ fructum degustarent, quippe qui viribus reficiendis et vitæ servandæ alias ex Dei consilio inserviturus erat. Cherub, igneum ferens gladium, in paradisi aditu visus est ejectis hominibus, quibus omnis reditus præcisæ est spes.

96. In hac Mosis narratione purum mythum viderunt Rationalistæ, quem putavit Joannes Georgius Rosenmüller ex monumento Ægyptiaco figuris hieroglyphicis inscripto derivari. ⁴ Filius ejus Ern. Frid. Car. Rosenmüller censuit mytho illo designari rationis in hominibus primordia, primosque ad coitum motus. ⁵ Veram autem rei gestæ narrationem illi exhiberi, patet ex ipsa orationis serie, sicut et ex iis quæ sacri scriptores, præsertim Paulus, de Evæ seductione, et Adæ delicto dixerunt. ⁶ Equidem quod apud plerasque gentes ejusdem traditionis vestigia reperire sit, rei veritatem demonstrat; quæ enim adjecerunt poetæ

(1) Pulcherrime Chrysostomus inquit: « Quem admodum munificus aliquis dominus ædes amplas et magnificas cuipiam fruendas concedens, non justum illorum pretium, sed exiguum ejus particulam vult accipere, ut et sibi domini jus integrum servet et usuarius iste certe sciat, non se ædis esse dominum, sed illius beneficio ac liberalitate utendum sese accepisse; sic Dominus noster, cum quidquid ad aspectabile est, homini commisisset, eique tam in paradiso domicilium, tum ejus delicias ad fructum animi tribuisset,

ne paulatim animo in transversum abreptus ista ipsa, quæ oculis cernuntur, per se ac temere esse crederet, et supra dignitatis suæ modulum de ipso sentiret, unius illi usum arboris interdixit. » Hom. xvi. in Gen. cit. a Perrone.

(2) Apoc. xii. 9.

(3) Vide Aug. l. xi. de Gen. ad lit. c. 29.

(4) Erklärung der Geschichte vom Sündenfall von D. Joh. Geo. Rosenmüller.

(5) In locum.

(6) Sap. x. i. II. Cor. xi. 3. Rom. v. 12.

ornatus causa, vel quæ alias immutata sunt, ex gentium singularum ingenio, non possunt rem ipsam incertam reddere, quæ etiam inter fabellas se prodit, certo Mosis testimonio alias firmata.

97. Id igitur pro indubitato ex sacræ Scripturæ auctoritate, et perpetua Ecclesiæ traditione, tenendum est, revera primis hominibus datum præceptum abstinendi a fructu cujusdam arboris, sub pena donum immortalitatis amittendi: quod tamen, serpente suadente, violarunt, morti idcirco facti obnoxii. Singula autem adjuncta explicare sacrorum est interpretum, qui a simplici et obvio verborum sensu, in re plane historica, non debent facile recedere. Figuras, allegorias, mythos Orientalibus et plerisque gentibus antiquis familiares fuisse novimus; sed non ideo omnia sunt ab obvio detorquenda sensu, præsertim Apostolo Paulo rei veritatem manifesto tradente.

98. Ex Mosaica narratione liquet mortem peccato primorum parentum inductam, una cum plurimis, quibus humanum genus laborat, ærumnis: cæterum de animæ reatu, eorum posteris communi, nihil dicitur, quem tamen constanter prædicat Christi Ecclesia, Apostolo Paulo præeunte. « Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, et non ejus propagini, asserit nocuisse; et acceptam a Deo sanctitatem, et justitiam, quam perdidit, sibi soli, et non nobis etiam perdidisse, aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum, mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod

mors est animæ; anathema sit: cui contradicat Apostolo dicenti: « Per unum » hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. » « Si qui hoc Adæ peccatum, quod originum unum est, et propagatione, non imitatione transfusum omnibus, unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quam per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi — anathema sit. » ¹ Optime annotavit Augustinus: « Antiquo peccato nihil est ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius. » ² De ejus natura plura disceptarunt Theologi curiosius forsitan arcanum fidei rimati, ut hæreticorum obviam irent objectionibus. Nos intra fidei limites sistendum duximus: scilicet, Adæ peccante, totum humanum genus lapsum agnosceremus, universos proinde nasci peccatores, anima Deo mortua. Hoc dogma negavit quinto sæculo ineunte Pelagius monachus laicus e Britannia, ³ Cœlesti Scoto assentiente; quibus præclarè restitit Augustinus, quosque Concilia et Pontifices damnarunt. Albigenes eodem hæserunt luto, sicut Zuingli etiam, et Socinus uterque. Illud negant aperte Unitarii hodierni. ⁴ Novissimè Albertus Barnesius, præco Presbyterianus, illud evellere studuit, arti quadam et industria, editis in Epistolam S. Pauli ad Romanos commentationibus, quæ magnum in secta concitaverunt incendium. Profitetur quidem se rem ipsam admittere, ex quo peccavit Adam totum humanum genus in peccatum et interitum prolapsum; ⁵

(1) Conc. Trid. Sess. v. de cr. de pec. orig.

(2) L. de moribus Eccl. c. xxii.

(3) Conjecit Priestley eum Morgan Anglicum nomen Græcè reddidisse. Cœlestium dicit Hibernum, Scoti quippe Hiberniæ incolæ dicebantur. Priestley hist. Vol. II. per. xii. g. ix.

(4) Conc. Carthag. plenarium 217 Episcopis constans, an. 418. Vide etiam Milevitanum II Diospolit. Constantinop. sub Attico. Antiochenum sub Theodoto. (5) Abstract of Unitarian belief p. 49. Vol. I. Unitarian Miscellany.

(6) « The simple fact is stated that that sin was

sed *theoriam* nullam ab Apostolo statutam dicit, a qua igitur statuenda abstinendum est. Re tamen vera ipse suam mentem prodit, occasionem lapsus cæteris hominibus ex Adæ peccato ortam, sed nullam veram peccati labem. Latet anguis in herba; de theoria enim statuenda haud agitur, sed de re ipsa: utrum scilicet peccante Adamo, universi homines constituti sint peccatores, et ideoque morti obnoxii: non adhuc quæritur quomodo id contigerit, qua ratione reatus ille transfundatur, quæ in re peccati hujus natura sit posita. Has quæstiones ad *theorias* relegari patimur libenter: sed dogma, rem, *factum*, negat, qui dicit homines Adæ posteris tunc primum peccatores constitui, quando suis actibus deliquerunt; ¹ Apostolus quippe docet omnes Adæ peccato peccatores constitutos.

99. Vere dixit Priestley Reformatores decimo sexto sæculo. Catholicæ doctrinæ de merito ut obviam irent, in dogmate de peccato originis longius progressos; ² quum enim doceret Ecclesia « totum Adam per illam prævaricationis offensam, secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; » ³ illi plerique hominem lapsum penitus inquinatum in omnibus facultatibus et partibus animæ et corporis, et omni prorsus bono ineptum contendebant, et ipsam corruptionem manere etiam in renatis, et esse vere peccatum. Hæc in confessionibus fidei

Presbyterianorum, Baptistarum, Episcopalium, et Methodistarum adhuc reperiuntur. ⁴

100. Peccatum originis, quod Adæ posteris commune est, longe differre a peccato actuali, quod scilicet quisque patriverit, in confesso est. De ejus natura variæ sunt Theologorum sententiæ, inter quas ea nobis arridet, quæ peccatum illud in privatione justitiæ originalis constituit: hæc enim quum sit animæ vita, ejus privatio mors est. Ideo autem peccati habet rationem, quod fuerit Adæ, tamquam capiti humani generis, concessa, ad posteros, si fidelis fuisset, transitura: « Dicendum, » inquit S. Thomas, « quod defectus illius originalis justitiæ, quæ homini in sua creatione collata est, ex voluntate hominis accidit, et sicut illud naturæ donum fuit, et fuisset in totam naturam propagatum, homine in justitia persistente: ita etiam et privatio illius boni in totam naturam perducitur, quasi privatio et vitium naturæ; ad idem enim genus privatio et habitus referuntur. Et in quolibet homine rationem culpæ habet ex hoc, quod per voluntatem principii naturæ, id est primi hominis, inductus est talis defectus. » ⁵ Hinc Bellarminus ait: « Quare non magis differt status hominis post lapsum Adæ a statu ejusdem in puris naturalibus, quam differat spoliatus a nudo. neque deterior est humana natura, si culpam naturalem detrahas, neque magis igno-

followed by the sin and ruin of all his posterity. » Preface, Notes on Epistle to Romans, by Albert Barnes, Philadelphia, 1834.

(1) I understand it, therefore, as referring to the fact that men *sin in their own persons, sin themselves*, — as, indeed, how can they sin in any other way? — and that, therefore they die. » Notes on the Epistle to the Romans, by Albert Barnes, on ch. v. §. 13.

(2) Hist. Christian Church. vol. II. per. xii. §. ix. (3) Conc. Trid. Sess. v. Decr. de pecc. orig.

(4) Original sin * * * is the fault and corruption of the nature of every man * * * and in

every person born into this world, it deserveth God's wrath and damnation. And this infection of nature doth remain, yea in them that are regenerated. » Art. x. Prot. Ep. « By this sin * * * became dead in sin, and wholly defiled in all the faculties and parts of soul and body * * * From this original corruption, whereby we are utterly indisposed, disabled, and made opposite to all good, and wholly inclined to all evil, do proceed all actual transgressions.... Both itself and all the motions thereof are truly and properly sin. » Presbyterian Confession, ch. vi.

(5) In II. Sent. D. xxx. q. i. art. 2.

rantia et infirmitate laborat, quam esset et laboraret in puris naturalibus condita. Proinde corruptio naturæ non ex alicujus doni naturalis carentia, neque ex alicujus malæ qualitatis accessu, sed ex sola doni supernaturalis ob Adæ peccatum amissione profluxit. Quæ sententia communis est doctorum Scholasticorum veterum et recentiorum. » ¹

Propositio.

Adæ prævaricatio universæ ejus propagini nocuit: mors enim et peccatum inde in omne genus humanum transfusum est.

101. *Probatur 1. ex Apostoli Pauli celeberrimis testimoniis.* Quum Romanos de gratuita Dei misericordia, et de salute per fidem instrueret, reconciliationem, quam per Christum consecuti sumus, extulit, eamque cum detrimento quod Adam generi humano intulit, comparavit, ut eluceret e contraria veluti parte: « sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita et donum: si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. Et non sicut per unum peccatum, ita et donum; nam judicium quidem

ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim unius delicto mori regnavit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sic per unius delictum in omnes homines in condemnationem: sic et per unius justitiæ in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccator constituti sunt multi: ita et per unius obeditionem, justi constituentur multi. » ² Apostolus dicit per unum hominem peccatum cœpisse, et per peccatum mortem; et hanc dat rationem quare omnes mortis legi subjaceant quia scilicet omnes peccato adstricti sunt. *ὅτι τὸς ἀμαρτίας ὁ θάνατος: οὕτως ὡς πᾶντες ἐκθνήσκουσιν ὁ θάνατος δὲ ἅλλ' ἢ ὁ πᾶντος ἁμαρτίαν.* Hæc ratio probat universos homines peccato irretiri quidquid sit de vocibus illis *ἢ ὁ* quo. Has ad Adamum referunt nonnulli emunctæ naris critici, ³ sicut Græci Patres Chrysostomus, Theophylactus, Oecumenius. Contendunt autem cum Rosenmüller eas vim particulæ causalis hic habere: » tantumdem valere *ὡς ὅτι quia, eo quod, quandoquidem.* Quoniam igitur moriuntur plurimi in infanti ætate, nullo personali reatu adstricti, peccato tantum Adæ obnox haberi possunt, in quo peccaverunt non suæ voluntatis actu, sed veluti in capite generis humani. Latior autem hæc peccandi significatio rei et conclusioni congruit.

102. Mortem ubique obtinuisse quævis mundi ætate, ea de causa quo peccatum obtineret, animadvertit Apostolus; quum enim nonnemi videretur posse peccata nonnisi data lege

(1) De gratia primi hominis c. v. Controv. t. iv. Vide et Symbolik von Möhler, l. 1, c. 44. §. 5.

(2) Rom. V. v. 14. — 19.

(3) Maratori, De ingeniorum moderatione l. iii.

c. 1. cit. a Perrone, qui etiam Græcorum recitat testimonia. Tract. de Deo p. iii. c. iv. n. 416. no Vide etiam Criticos sacros.

(4) Rosenmüller in loc.

saica patrata fuisse (est enim peccatum legis violatio), affirmat peccatum ante legem extitisse, quamvis ejus turpitudine lege promulgata magis innotesceret; scilicet quæ fiebant legi naturali mentibus insculptæ adversa abominationi habebantur, adjecta legis Mosaicæ prohibitione, minisque mortis intentatis. Ex eo quod mors per illud temporis in universos homines dominata fuisset, haud exceptis iis qui nullo suo actu Adæ prævaricationem fuerant imitati, infert Apostolus, hos etiam peccato fuisse adstrictos, non suo, sed alieno: secus mortis necessitati haud subjiendos. Iterum quum legis Mosaicæ pœnæ ante eam latam haud vigerent, morte tamen mulctati sint universi homines, etiam antequam lex illa fuerit lata; legem aliam peccato violatam ab omnibus agnoscere oportebat. Præstantiam doni in Christo dati pergit ostendere. Id autem tamquam notissimum ponit principium, unius Adæ culpa plurimos, scilicet universos, esse mortuos, quod de peccato, quod mors est animæ, et de morte, qua solvitur corpore anima, licet intelligere. *Εἰ γὰρ τὸ τοῦ ἑνὸς παραπτώματος ὅμοιοι πάντες.* Recte adnotat Rosenmüller: *Οἱ πολλοί*, cum articulo: *multitudo*, *totum genus humanum*. Est Hebraismus in hac dictione, nam etiam *רבים* *omnes* denotat, et *πολλοί* redditur in Theodotionis versione Dan. xii. 2. » Totum genus humanum igitur mortis necessitati subjacuit, propter unius Adæ delictum: mors autem, uti Apostolus jam dixit, peccati est pœna: ergo totum genus humanum peccato adstrictum tenebatur, Ada peccante. Abundantia doni non respicit majorem numerum hominum, nam eædem voces in textu occurrunt: *ἵνα τοὺς πολλοὺς* *hominum scilicet universitatem*, cui, copia magna, divina offeruntur beneficia. In eo est Apostolus ut ostendat universis suppetere subsidia salutis, qui Christum fide illa, quæ per dile-

ctionem operatur, amplecti velint. Ada peccante, totum humanum genus noxa tenebatur, quam contrahit quisque statim ac inter Adæ posteros recensetur. Christus moriens universis hominibus omnia promeritus est subsidia ad delenda peccata, et ad assequendam salutem: quæ reapse quis obtinet, statim ac Christo adhæret, et instituta ab eo Sacramenta, saltem desiderio, suscipit.

103. In eo autem maxime splendet redemptio Christi, quod damnationem, ex uno delicto ortam, non tantum solvat, sed omnia prorsus peccatorum vincula: *Τὸ μὲν γὰρ ἥμιμα, ἐξ ἑνὸς εἰς κατὰ κριμα' τοῦ δι' ἡμῶν, ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δίκαιωμα.* Ad unum Adæ peccatum constanter recurrit Apostolus, tamquam condemnationis, qua omnes adstringuntur, causam: *Εἰ γὰρ τὸ τοῦ ἑνὸς παραπτώματος ἡ θάνατος ἔβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός.* * * * « Unius delicto mors regnavit per unum. » *δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατακριμα* « per unum delictum, » vel uti habet Vulgata, quod his quæ præcesserunt magis consonat: « per unius delictum in omnes homines in condemnationem. » *διὰ τῆς παρακτῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί* « per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, » scilicet universi. « Per quinque versus, » animadvertit Rosenmüller, « quinque idem fere repetitur, variatis quidem verbis, at re semper eadem manente. » Quis non videt Apostolum hanc inculcare sententiam, Adæ peccatum toti humano generi attulisse interitum, et omnibus esse mortis causam, omnes inde constitui peccatores? Non eodem prorsus sensu, quo qui actu peccarunt, vox hæc sumitur; cæterum vim sane haud parvam habet, quum simus morti obnoxii, Deo mortui. Sententiæ totius repetitæ vim sensit Rosenmüller ipse, qui frustra ad peccata actualia confugit, ut ejus red-

deret rationem : de iis enim eo loci non disserit Apostolus. « Omnes nempe » inquit eruditus interpres, « post Adam peccarunt, et rei facti sunt poenæ vi legis, quæ uni quidem Adamo data erat cum comminatione, sed ad hominum universitatem pertinebat. »¹ Si de peccatis hominum ex occasione primi illi peccati admissis ageretur, nulla erat causa cur Apostolus rem tegeret involucris, toties de unico illo peccato loquendo.

104. Ad Corinthios scribit se omnesque fideles eximia erga illos Christi dilectione impelli, ut ei totos se dicent : « Charitas enim Christi urget nos : æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est Christus : ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. »² Ex morte quam Christus pro omnibus subiit, infert omnes mortuos fuisse, delictis utique, juxta illud principium : « Vix enim pro justo quis moritur : ** commendat autem charitatem suam Deus in nobis : quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est. »³ Universi igitur peccatores et injusti fuerunt, et delictis mortui : *οἱ ὄντες ἄπικαιροί, ἅπασι τοῖς πάλαι ἄπικαιροί.*

105. Ad Ephesios scribens, dicit eos olim mortuos fuisse delictis et peccatis, nec abnuvit Judæos etiam cupiditatibus inservisse : « In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ ; facientes voluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri. »⁴ *ἡμεῖς καὶ αὐτοὶ φύσει ὀργῆς.* Vitia ex innata quadam ad peccatum proclivitate oriri, manifesto indicat : homines scilicet naturali sua conditione sunt ira digni, et ad vitia proclives. Vim verbis infert Ro-

senmüller aliique, *φύσει*, ad consuetudinem, quæ fit altera natura, referentes

106. *Probat* 2. *ex Veteri Testamento.* Originariam noxam, quæ quisque ex Adæ posteris contrahit alte professus est Psaltes, eam ad divinam misericordiam conciliandar allegans ; quippe qui in flagitium, impellente prava cupiditate inde orta lapsus erat : « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.

יְהוָה יִתְּנֵנוּ וְהִשְׁתַּחֲוִי וְהִלָּלְתִּי אֱמִי
Ipse Rosenmüller versum hunc sic exponit : « *En! ego cum iniquitate genitus sum*, hæret in natura tota mea, jam inde ab ortu meo est innata mihi prava vitas. Quibus verbis judicem ad misericordiam flectere studet, ignoscendique peccati sui, si ex æquitate et clementia judicare velit, nonnihil ad esse causæ asserit, quod infecta pe originis vitium natura non mirum est si peccata alia proferat ac germinet

* * * Præfixum *וְ* ante *וְיִתְּנֵנוּ* non respicit parturientem matrem, sed solem partu editam, quæ cum peccato sive peccato jam infecta in lucem editur. * * * Dicit itaque Vates, s tunc etiam quum a matre concipere tur, utroque gestaretur, peccato fuisse infectum ; hinc autem æquum esse ut non summo jure, sed clementer secum Deus agat, iniquitatemque suam non tam admissi sceleris, quam infirmis tatis innatæ habita ratione, relaxet. »

107. Job simili ratione Deum flectere studuit : *לֹא אֶחָד מִטָּמֵא לֹא אָחַד* :
« *Quis dabit purum ex immundo* sc. homine natum * * * *Non una* ne unus quidem hoc præstabit, mundus ex immundo nascatur. » Rosenmüller litteræ inhærens. Vultus interpres paulo liberius : « Quipotes facere mundum de immundo

(1) Rosenmüller in v. 19. (2) II. Cor. v. 14.
(3) Rom. v. 7. (4) Eph. ii. 3.

(5) In locum. Perrone hæc Zuingliano sensu dici putat. (6) Job xiv. 4.

conceptum semine? Nonne tu qui solus es? » Sensum hunc non respuit interpres prius laudatus, sed explicat: « Quid, inquit, hominem punis ob peccata, ad quæ suapte natura est proclivis, et quæ ex vitiosa indole naturæ suæ, quum immundus sit origine, vitare non potest? » ¹ Septuaginta paulo aliter, sed in eundem sensum: *τις γὰρ καθαρὸς ἵσται ἀπὸ ρυτίου; ἀλλ' ὁδεῖται καὶ μία ἡμίρα ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς.* « Quis enim mundus erit a sorde? Nemo, licet vita ejus unius diei fuerit super terram. »

108. Constat igitur, Job et Davidi fuisse persuasum juxta divinam traditionem, sordem peccati a quolibet contrahi etiam in utero. Hanc fuisse Judæorum communem fidem adeo liquet, ut Rosenmüller velit Paulum cum iis ex concessis agere, dum ad peccatum Adæ universa humani generis mala refert. ²

109. *Probatur 3 ex Christianæ Ecclesie perpetua traditione.* Justinus dicit Christum in Jordane baptizatum, sicut et in cruce passum, non sui, sed humani generis causa: *ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, ὃ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ καὶ Σατανῆ καὶ σατοῦ τῶν τοῦ Ὁφίως ἐπιστάται, παρα τῶν ἁγίων ἰκαστὸν αὐτῶν ποιοῦσθαι.* « pro humano genere, quod ab Adamo in mortem et serpentis fraudem inciderat, præter culpam propriam cujusque improbe agentis. » ³

110. Irenæus: « Quoniam in illa plasmatione quæ secundum hominem est, in transgressionem factus est homo, indigebat lavacro regenerationis. » ⁴

* * * « Dissolvens enim eam, quæ ab initio in ligno facta fuerat hominis inobedientiam, obediens factus est usque ad mortem. » ⁵ « Quem in primo

quidem Adam offendimus, non facientes ejus præceptum, in secundo autem Adam reconciliati sumus. » ⁶

111. Tertullianus, animi motus qui rationi congruunt ab iis qui repugnant discernens, dicit: « Quum dicit: « Fuimus aliquando natura filii iræ, » irrationale indignativum suggillat, quod non sic ex ea natura quæ ex Deo est, sed ex illa quam diabolus induxit, dominus et ipse dictus sui ordinis, « Non potestis duobus dominis servire: » pater et ipse cognominatus: « Vos ex diabolo patre estis. » Ne timeas et illi proprietatem naturæ alterius adscribere, posterioris et adulteræ, quem legis avenarum superseminatorem, et frumentariæ segetis nocturnum interpolatorem » ⁷ Hoc naturæ vitium ad serpentis tentationem refert: de Ada enim dicit: « Si et malum in eo apparuit transgressionis admissum, nec hoc naturale deputandum est, quod instinctu serpentis operatus est. » ⁸ Fidelium filios æque ac cæteros eam labem contrahere docet, Apostoli verba explicans: « Sic et omnibus Genii deputantur, quod dæmonum nomen est: adeo nulla ferme nativitas munda est, utique ethnicorum. Hinc enim et Apostolus ex sanctificato alterutro sexu sanctos procreari ait, tam ex seminis prærogativa, quam ex institutionis disciplina. « Cæterum, » inquit, « immundi nascerentur; » quasi designatos tamen sanctitati, ac per hoc etiam salutem, intelligi volens fidelium filios; ut hujus spei pignore matrimoniis, quæ retinenda censuerat, patrocineretur. Alioquin meminerat Dominicæ definitionis: « Nisi quis » nascetur ex aqua et spiritu, non ibit » in regnum Dei, » id est, non erit san-

(1) Ultra dogmatis Catholici limites progreditur Rosenmüller, Protestantico errore laborans.

(2) « Peccatum originis agnovisse Hebræos, testatum faciunt, qui gentis illius dogmata explicarant data opera, refutaruntve. » Ita Ziegler

Theol. Dog. p. II. l. II. Not. 3. p. 17.

(3) Dial. cum Tryphone Judæo n. 89.

(4) L. v. adv. hæc. c. xv. (5) Ibid. c. xvi. (6) Ibid.

(7) Tertul. de anima c. xvi

(8) Ibid. c. xxi.

ctus. Ita omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recenseatur: tamdiu immunda, quamdiu recenseatur. Peccatrix autem, quia immunda, recipiens ignominiam ex carnis societate. » ⁴ Alias de diabolo dicit: « Per quem homo a primordiis circumventus, ut præceptum Dei excederet, et propterea in mortem datus; exinde totum genus de suo semine infectum, suæ etiam damnationis traducem fecit. » ⁵

112. Origenes: « Omnis qui ingreditur hunc mundum, in quadam contaminatione effici dicitur. Propter quod et Scriptura dicit: « Nemo mundus a » sorde, nec si unius diei fuerit vita » ejus. » Hoc ipso ergo quod in vulva matris est positus, et quod materiam corporis ab origine paterni seminis sumit, in patre et in matre contaminatus dici potest. * * * Omnis ergo homo in patre et in matre pollutus est, solus vero Jesus Dominus meus in hanc generationem mundus ingressus est, in matre non est pollutus. » ⁶

113. S. Cyprianus ex sententia concilii lxvi. Episcoporum, Fido proponenti parvulorum baptismum ad octavam usque diem a nativitate differendum, respondens, dicit: « Porro autem si etiam gravissimis delictoribus et in Deum multum ante peccantibus, cum postea crediderint, remissa peccatorum datur, et a baptismo atque a gratia nemo prohibetur; quanto magis prohiberi non debet infans, qui recens natus nihil peccavit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ prima nativitate contraxit, qui ad remissam peccatorum accipiendam hoc ipso facilius accedit,

quod illi remittantur, non pro sed aliena peccata. » ⁴

114. S. Hilarius in illa Psaltes v. « Vivet anima mea, » adnotat: « Vixisse in hac vita non reputat, quippe si dixerit: « Ecce in iniquitatibus » ceptus sum, et in delictis » me mater mea. » Scit sub peccati origine, et sub peccati lege se natum. » ⁵

115. S. Ambrosius: « Omnes in peccatum intravimus, quia per unum hominem peccatum intravit in mundum, et peccatum mors, et ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes caverunt. Illius igitur culpa mortis nium est. » ⁶ « Fuit Adam, et in Adam fuimus omnes: periit Adam, et in Adam omnes perierunt. » ⁷ « Antequam in peccatum murmuramus, maculamur contagio, et usuram lucis, originis ipsius excipimus injuriam, in iniquitate concipimus. »

116. *Probatum 4. ex Baptismi simplicitate et ritibus antiquissimis.* Iam ex indubitatis monumentis, quæ recensere non possumus, baptisimum semper habitum esse omnibus, etiam parvulis, necessarium: eumque in peccatorum remissionem conferri. Quum parvuli nullo sui actu iniquitatis relictum est ut communi generi manent, a primo homine derivata, teneantur. Insuper, uti optime jam tempore argumentabatur Augustinus, exorcismi in Baptismo se adhiberi consueverunt, qui exiguntur ut satanæ potestate eripi baptizandi: cui certe non nisi originis labem infantes subiacere possent. « Id tu commemorare timuisti, (et testatur Julianus), tamquam ipse a peccato orbe exsufflandus esses, si huic inflationi, qua princeps hujus mundi

(4) Tertul. de anima c. xxxix. xl.

(5) L. de test. animæ c. III.

(6) Hom. xii. in Leviticum n. 4.

(7) Ep. lix. ad Fidum.

(8) Tract. in Ps. cxviii. sub finem.

(9) L. 4, n. 67 ad Luc. c. 4. v. 38.

(10) L. 7, n. 334 ad Luc. c. 15, v. 24.

(11) Apologia David c. 11. Ps. 50, 7.

parvulis ejicitur foras, contradicere voluisses. » ¹

117. *Probatur* 5. *ex Pontificum et Conciliorum, quinto ineunte sæculo, decretis in causa pelagiana.* Quum enim Pelagio et Cœlestio labem originis negantibus, totus commotus sit orbis christianus, et decreta in eos sint lata a Conciliis Carthaginensibus et Milevitano, et ab Innocentio I., toto probante Episcoporum cœtu, liquet vetustam fuisse et exploratam dogmatis illius fidem. Concilii Ephesini OEcumenici ² et Concilii Arausicani II., anno 529, licet adjicere auctoritatem.

118. *Obj.* 1. Lex Adæ data nihil de posteris annuntiabat: ergo Adam non poterat suspicari eos ea comprehendendi. Ex tota narratione liquet Deum etiam post culpam nihil de iis protulisse. Ita Albertus Barnesius, qui animadvertit Moſen haud dicere Adam de legum et poenarum vi fuisse instructum; nec tantam scientiam homini recens condito convenire contendit. ³

119. *Resp.* Ipse Barnesius fere eodem spiritu fatetur absurdum esse, ut quis exigat omnia, quæ ex delicto secutura sunt, mala prænosci, ad justitiam legis et poenæ vindicandam. Magnam fuisse cœlii datam primis parentibus scientiam affirmat Ecclesiasticus, quod suadet Dei erga hominem, ad sui similitudinem factum, bonitas: nec OEdipo opus erat, ut intelligeret se donis spoliandum, si deliquisset; posteros iis etiam carituros. Quod Moſes non referat Deum poenas posterorum, et eorum reatum explicuisse, non obstat: nec enim disserentis more Numen exhibetur: mala autem plurima inde derivata, constat, nam « jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturæ, in matrem omnium. » ⁴ Cæterum juxta

tionem justitiæ originalis statuit, opus non erat ut Adam nosceret posteros lege sibi data comprehendendi: poterat enim Deus, solo suo arbitrio, et arcano decreto, facere ut dona illa gratuita denegarentur generi humano, capite ea sua culpa amittente.

120. *Objicitur* 2. Lex nequit obligare eos qui nondum existunt. Peccare nequit quis antequam nascatur.

121. *Resp.* Nemo certe vel lege ligari, vel peccare potest antequam existat, directe, scilicet, et suo actu. Sed legis datæ capiti humani generis sequelæ possunt ad omnes ejus posteros pertinere, ipsa vi sua et ordinatione divina. Peccare idcirco hi dicuntur latiori sensu, nec enim suo peccarunt actu, et voluntate: sed noxa communi, quam unus admisit, omnium pater, tenentur.

122. *Objicitur* 3. De Ada tamquam capite humani generis *fœderativo* omnes homines *repræsentante*, non loquitur Scriptura, imo nec loqui potuit, quum consensum eorum quorum vices gerit repræsentatio supponat. Ita Barnesius.

123. *Resp.* Simpliciter, pro sacrorum scriptorum more, refert Moſes legem Adæ datam, quem primum fuisse hominum, omnium patrem; etiam narrat. De fœdere et de repræsentatione silet, sicut etiam explicare omittit quæ ad posteros fluxerint ex Adæ actu mala. Cæterum innotuerat jam ex pristina traditione et tristi experientia hæreditaria noxa, quam plorat Job, David, Ecclesiasticus, et quam Apostolus lucide declarat. De vocibus non est lis, sed de re ipsa quam certe Scriptura testatur. Non eo sensu profecto repræsentavit Adam genus humanum, quo delegatus a populo ut ejus consulat utilitatibus; sed tamquam pater, fons et origo. Nullo fœdere

(1) L. II. contra Julian. c. II.

(2) Can. iv. apud Harduin. t. 4. col. 4625.

(3) In c. v. ad Rom.

(4) Eccl. xl. 4.

opus erat, nullo aliorum consensu; sed quæ libere tribuit Deus, posteris communicanda, ex conditione ab Ada servanda pendere voluit; qua violata, ipse gradu dejectus est, et ita factum ut posteris ejus, humiliori loco nati, a Deo haberentur alieni.

124. *Objicitur* 4. Apostolus ad Romanos in eo totus erat, ut ostenderet, tum Judæos, tum Gentes, indigere salvatore, quippe qui omnes plurimisque inquinaverant delictis, illi quidem legis Mosaicæ præcepta violando, hi legem naturalem. Adamum autem ostium peccato aperuisse dicit: eum scilicet omnes quotquot peccarunt secuti sunt. *Factum* notissimum testatur: *modum* non explicat, nec enim de imputatione, pravitate totali, vel imitatione loquitur. Ita Barnesius.

125. *Resp.* Utique ostendit Apostolus ex flagitiis quibus Judæi et Ethnici inquinati fuerant, opus esse salvatore; sed in argumento progressus, aliam affert rationem ex noxa omnibus, « etiam qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adam, » communi, deductam. Quotquot moriuntur poenas luere peccati affirmat, eosque omnes peccato idcirco teneri. *Factum* utique testatur; omnes scilicet peccasse; *unius delicto* omnes mortuos esse; *illud* in omnes permeasse homines in condemnationem. Vis vocum toties repetitarum ea plane est, ut omnes homines peccasse censendi sint, ex eo ipso quod Adam illud unum delictum admiserit. Verbis ludunt qui dicunt Apostolum difficultatem metaphysicam haud evolvere, et nullam theoriā præbere; dicit enim, et iterum iterumque inculcat, ipso unico Adæ delicto omnes constitutos esse peccatores, reosque mortis. Si de *facto* statuendo, quod omnes rationis compotes sua culpa deliquerint, hic ageretur, non opus erat Adæ unum pec-

catum toties in medium afferre. Si occasione peccati esset sermo, non deerant Apostolo verba quibus sua explicaret mentem; nam de concupiscentia postea agens, dicit peccatum occasione accepta, omnem in se operatum esse concupiscentiam.¹ Qui de imputatione, pravitate totali, vel imitatione Apostolus non loquitur, i obstat, quum dicat plane unus peccata omnes homines in condemnatione venisse: δι' ἑνὸς παραπτώματος ὡς πάντες ἀνθρώποις ἡ κατὰρμα.

126. *Obj.* 3. Apostolus dicendo morte ante legem mosaicam regnasse etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adam, manifeste ostendit omnes eo reatu haberi: omnes quippe ante legem etiam rei tenebantur ob violationem legis naturæ; sed illi tantum Ad peccanti adsimilabantur, qui præcepta divina exterius sibi data transgrediebantur. Mens igitur Apostoli est: Quo quot ante legem mosaicam vixerunt Adæ prævaricationem haud sunt imitati: attamen in eos dominata est mors, quæ peccati est poena: ergo peccati rei erant, ob legem naturale violatam.

127. *Resp.* Non eo loci laborat Apostolus ut legem naturalem statuam quam secundo capite præclare jam demonstraverat.² Omnes hic peccato reos dicit, utpote mortis lege adstrictos; quæ in homines universos semper dominata est, etiam ante datam legem, in eos ipsos qui Adæ prævaricationem nullo suo actu fuerant imitati. Profecto si ad adultos sua voluntate peccantes verba Apostoli restringantur, deficiet argumentum quod et mortis universalitate ad universalitatem peccati demonstrandam desumpsit: magnus enim est eorum qui ante usum rationis moriuntur numerus, qui ea in hypothesi peccato omni careren-

¹ Rom. vii. 5. 11.

² v. 14.

Ergo vel peccatum originis admittendum, vel Apostoli demonstratio infirma agnoscenda erit. Perrone post Toletum Apostolum ita explicat, ut peccatum ante datam legem mosaicam haud imputatum intelligatur, quatenus poenas quas ferebat lex illa haud secum ferebat. Quod igitur mors hominibus dominaretur, factum est ob peccatum a primo homine admissum, quod toti humano generi commune habebatur.

128. *Obj.* 6. Inter Adamum et Christum oppositio potius quam similitudo reperitur: in eo autem comparatio ab Apostolo instituta continetur, quod Adam, primus homo et peccator, toti humano generi exemplo suo et culpa fuerit peccandi occasio: Christus autem universis illi credentibus sit gratiae et salutis auctor. ¹

129. *Resp.* Re quidem vera si Adam nobis nonnisi exemplo nocuerit, deerat fundamentum comparationi quam adeo diligenter persecutus est Apostolus: quapropter mirum non est eos qui originis peccatum negant, nullam fere similitudinem, vel *levissimam*, ² agnoscere. Disputationem idcirco satis obscuram dicit Rosenmüller, Apostolum ad mentem Judæorum loqui intelligens. Cæterum lux fulget clarissima, et similitudo patet, dogmate hæreditariæ noxæ admissio; sicut enim Adam unico suo actu se totumque genus humanum omni dono præclaro gratiæ spoliatum reliquit, unde fit, ut quotquot ab eo sunt progeniti, ejus teneantur delicto; ita et Christus, semel se oblato, humanæ suæ naturæ gloriam promeritus est, humano vero generi gratiam et salutem, cujus sunt participes quotquot illi in baptismo renascuntur, et fide et dilectione adhærent. Juxta Ermeniae leges ea certe est præferenda interpretatio, quæ seriei orationis convenit, et qua posita scriptor

sacer inania verba protulisse non videbitur.

130. *Obj.* 7. Sicut Christus salutem non attulit, nisi iis qui eum Salvatorem agnoscunt et fide amplectuntur, ita nec Adam interitus fuit causa, nisi iis qui eum peccando imitantur. Æque extenditur salus et interitus: « Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. » ³

131. *Resp.* Comparatio non exigit ut singula ad amussim ex utraque parte convenient: satis est enim insignem aliquam existere similitudinem. Profecto Christus omnes suo sanguine redemit, quos Adam suo inquinaverat peccato, copiosamque dedit redemptionem, cujus fiunt participes quotquot in eo renascuntur: sed quum spiritualis nativitas a naturali differat, requiritur in adultis fides, una cum aliis animi dispositionibus, ut filii Dei sint. Cæterum vi illius mortis factum est ut universi prorsus homines, ne reprobis ipsis exceptis, resurrecturi sint, adeo ut hic effectus æque pateat ac mors, quæ, Ada peccante, totum genus humanum obstrinxit; quod Apostolus objecto loco tradit: « Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. »

132. *Obj.* 8. Quum Julianus Cassianus nuptias malas prædicaret, et execrandam generationem, Clemens Alexandrinus ei, testimonia quæ labem naturæ adstruere videntur objicienti, respondit: « Nullus est a sorde mundus, » ait Job, « nec si sit quidem una » dies vita ejus. » Dicant ergo nobis, ubi fornicatus est infans natus? vel quomodo sub Adæ cecidit execrationem, qui nihil est operatus? Restat ergo eis, ut videtur, consequenter, ut dicant malam esse generationem, non

(1) Vide Barnesium in loc.

(2) Rosenmüller in loc. (3) I. Cor. xv. 22.

solum corporis, sed etiam animæ, per quam existit corpus. Et quando dixit David: « In peccatis conceptus sum, et » in iniquitatibus concepit me mater mea; » dicit prophetice quidem matrem Evam: sed Eva quidem fuit *mater viventium*; et si *in peccatis fuit conceptus*, at non ipse in peccato, neque vero ipse peccatum. » ¹

133. *Resp.* Locus ille non caret obscuritate; nec enim facile distinguuntur quæ objicit Julianus, ab iis quæ ex sua sententia dicit Clemens. Cæterum testimonia Scripturæ quibus peccatum originis adstruitur, objecta videntur a Juliano ut ipsa generatio inquinata haberetur. Quum reponerent Catholici sordem illam ab Ada derivari, Julianus provocat ut demonstrent, quomodo infans, nihil per se operatus, ea inquinari potuisset? *πας υιος του του Αδαμ υιοποιησεν Αδα το μηδεν ἡμερῶν*; Utrique conveniebat infantem esse inquinatum; Catholicis dicentibus eum sub execrationem Adæ cecidisse: Juliano respondente execrationem generationi ipsi, utpote in se malæ, adnecti, idque Davidis testimonio firmante. Ne igitur conceptui ipsi sordem inesse fateretur, visum est Clementi matris nomine Evam intelligere, veluti prophetice Davidis matrem, quæ, quum viventium mater vocetur, posteros suos vivere contendit, nec esse ipsos peccata, imo non esse in peccato, eo sensu quod non generationis vi constituentur peccatores, quamvis procul dubio peccatum geniti contrahant. Profecto Clemens agnovit Baptismum esse lavacrum quo sordes peccati abstergantur: *λοιπὸν μὲν, δι' ἡ τὰς ἁμαρτίας ἀποβύσσονται*. ² De Clementis sententia nulla lis mota est a Pelagianis; quamvis vel invitos suffragatores magna industria quæsierint.

134. *Obj.* 9. Chrysostomus in ver Apostoli dicit: « At vero ex illius (Adæ) inobedientia alterum peccatorem titulisse: id vero quam (obscuro) congruentiam, consequentiamque habere invenietur enim nec poenas quid debere, qui talis fuerit, si quidem: ex se ipse peccator extiterit. Quid tur hoc loco verbum hoc peccati significat? mihi videtur tantum significare, quantum illud, *supra* obnoxii, ac mortis rei? » ³ « Infans baptizamus, cum non sint conquis peccato, ut eis addatur sanctitas, stitia, adoptio, hereditas, fratrem Christi, ut ejus membra sint. » ⁴

135. *Resp.* Chrysostomus intoll S. Paulum eo loci cum Judæo certis qui salutem ex Christi morte multis hominibus offerri mirabatur; qui non magis ultra fidem esset, quam iteritum ex unius delicto omnibus venire, prout Judæis persuasum erat. Putat autem eum in morte, quæ supplicium erat peccati, præcipue insistere utpote notissima, quin de peccato ipso quo unusquisque tenebatur, discreti loqueretur, quamvis ipsum mortem omnibus causa: « invenietur enim poenas quidem debere * * * si quidem non ex se ipse peccator extiterit. Igitur peccatores latiori sumit sensu quod censeat Apostolum nondum plenius pandere; « quod autem quæstionem cadit, est, qua id de eo factum est? sed nondum hoc addi neque enim ipsi ad præsens condonam adversum Judæum constituta: gna est ambigentem ac deridentem quem per unum justitiam factam evult. » ⁵ Quidquid sit de hac ratione explicandi mentem Apostoli, contra Chrysostomo adeo fuisse persuasum peccato unumquemque inquinari, mortem omnino ejus poenam habere

(1) Strom. l. iii. n. xvi.

(2) L. 1. Pædagog. c. vi. sub initium.

(3) Hom. 1. in Ep. ad Rom.

(4) Hom. ad Neophytos.

(5) Hom. x. in Ep. ad Rom.

« Liqueat quod non ipsum peccatum quod a legis transgressione ortum est, sed illud quod ab Adam inobedientia : ipsum illud , inquam , peccatum erat , quod omnia perdebat ; et quænam rei hujus probatio fuerit ? nempe quod omnes ante legem interirent. » ¹ Altero in loco objecto Chrysostomus effectus Baptismi effert , quum præter remissionem peccatorum , quæ quis adultus patriverit , plurima tribuat dona et privilegia. Id parvulorum baptismate illustrat , nec enim ad suorum peccatorum remissionem baptizantur , quamvis procul dubio baptismus illis ad remittendam noxam originis conferatur. Cæterum Pelagiani perperam reddiderunt textum , uti illis olim exprobra- vit Augustinus : *ὅτι τούτο καὶ τὰ παιδία βαπτίζουσιν καὶ οὐκ ἐμαρτύματα ἐκ Ἰλλου.* « Vides certe non ab eo dictum esse *parvulos non coinquinatos esse peccato*, sive *peccatis* ; sed *non habere peccata* : intellige propria , et nulla contentio est. At inquires : Cur non ipse addidit propria ? Cur putamus , nisi quia dis- putans in catholica Ecclesia , non se aliter intelligi arbitrabatur , tali quæ- sitione nullius pulsabatur , vobis non- tam litigantibus securius loquebatur. » ² Profecto Chrysostomus alias dicit : « Deus in regenerationis lavacro men- tem gratia tangit , radicale peccatum evellit. » ³ « Quando Adam peccavit illud grande peccatum , et omne genus hominum in commune damnavit , de mærore pœnas luebat. » ⁴ Alia plura ejusdem sancti Doctoris testimonia lau- dat Augustinus , eumque ostendit con- cordem cæteris Patribus in hoc dog- mate , quod merito habet præcipuum : « Hoc autem unde nunc agimus , ad ipsa fidei pertinet fundamenta. Quis- quis in Christiana fide vult labefactare quod scriptum est , « Per hominem

» mors , et per hominem resurrectio » mortuorum , sicut enim in Adam » omnes moriuntur , ita et in Christo » omnes vivificabuntur : » totum quod in Christum credimus auferre moli- tur. » ⁵

136. *Obj.* 10. Abhorret ab omni hu- manitatis sensu ut totum humanum genus , uno Ada peccante , damnatum censeatur.

137. *Resp.* Latiori sensu damnatio est illa humani generis conditio , qua donis supernaturalibus spoliatum est , et gloriæ cœlestis fruendæ spe. Nihil nos cogit ut posteros Adæ ob unicum illud peccatum suppliciis inferorum cruciandos existimemus. Rationi au- tem certe non repugnat , ut Deus ho- mini rebeli dona gratis concessa sub- ducat , ejusque posteros iis carere ve- lit , quæ nullo suo jure possent sibi vindicare. Cæterum si quid durum nimis ex peccati originis dogmate se- qui videatur , judicia Dei æqua esse credendum est , gratoque animo reme- dium donumque , in Christo oblata , sunt excipienda.

138. *Obj.* 11. Si nascamur peccato inquinati , quod nullatenus a nostra pendet voluntate , Deus duræ illius conditionis auctor habendus erit , qua filii sumus iræ , divinæ ultioni ob- noxii. ⁶

139. *Resp.* Deus naturæ est auctor : quod autem hæc labe peccati inquine- tur , Adæ culpa contigit , non Dei de- creto : in eam scilicet conditionem ipse lapsus in causa fuit , cur posterius ejus ei subjacerent. Ordinatione divina æquissima factum est , ut totius ge- neris humani sors felix vel infausta ex obedientia Adæ penderet : nec enim illis denegabantur debita , sed quæ gratis concessa sunt , ex summa donantis munificentia. Filii quidem iræ

(1) Rom. x. in Ep. ad Rom.

(2) Aug. contra Julianum Pelag. l. 1. n. 22. t. 10.

(3) Chrys. hom. iv. in 4 ad Cor.

(4) Ep. ad Olympiam.

(5) Aug. contra Julian. l. 1. n. 22.

(6) Umtarian Miscellany , vol. I. p. 154.

nascimur, iis donis spoliati, quæ filiis dilectionis concessurum se decreverat Pater beneficus : sed non constat ultionem aliquam eos manere qui decesserint solo peccato originis maculati. ¹

140. *Obj.* 12. Absurdum est homines reos teneri ob Adæ culpam ante sex millia annorum admissam. ² Quod si dicantur alias rei, quam vere ac proprie, frustra, imo perniciose vox illa adhibetur.

141. *Resp.* Manifestum est discrimen inter reatum peccati personalis, et eum quo quis ratione originis tenetur. Verus tamen est uterque, nam anima hæreditaria noxa adstricta Deo est mortua, omni jure ad regnum cœleste carens. Hujusmodi reatum contrahi ab iis qui per sæculorum seriem ab Ada nascuntur, absurdum non est; nascendo enim inter ejus posteros recensentur, noxa idcirco gravati, quam ipse, caput generis humani, admisit. ³ Quod si quis velit labem hanc originis cum labe peccati personalis confundere, ut facilius dogma impugnet, nobis ignoscendum, qui dogmate admissio, discrimen manifestum agnoscunt. Nec ideo frustra, vel perniciose rei dicimur, et credimur.

142. *Obj.* 13. Omnis morum regula tollitur, innata et totali hominis pravitate admissa.

143. *Resp.* Non docet Ecclesia tantam naturæ depravationem, qua boni moralis tollitur facultas, vel libertas a malo abstinendi; quamvis homo lapsus nil quod ad salutem conducat aggredi possit absque gratiæ auxilio. Manet igitur morum regula, quia ipsa labes originis peccatum actuale non inducit, nisi libero voluntatis consensu. Quæ Presbyteriani, Episcopales alique se-

ctarii de totali hominis pravitate tradunt, a dogmate Catholico de labe ipsa originis sunt omnino distinguenda.

CAPUT IV.

DE HOMINE LAPSO.

144. Universum genus humanum originis labe infici ostendimus : cui tamen dilucide explicandæ nos impares profiteri cum Augustino haud gravatissimus : nec mirum rem certo divina revelatione constare, quamvis ejus natura non plene innotescat. Effectus ejus facile quidem dignoscuntur : inde enim fit, ut infirmi nascamur, ærumnis mortique obnoxii, fomite etiam vitiorum, quem concupiscentiam vocant, in nobis accenso. Sunt ex Theologis qui, Augustini prætexentes auctoritatem, concupiscentiam cum reatu mortis æternæ peccatum originis esse censent; aliis e S. Thomæ schola, eam *materialem* peccati hujus partem, privationem vero justitiæ originalis *formalem* designantibus. Lutherani et Calviniani ipsam esse peccatum originis contendebant, adeo ut vere et proprie, etiam in renatis, peccati haberet rationem, omnesque ejus motus peccata forent. Hunc errorem, sententiis scholarum illæsis, anathemate damnaverunt Tridentini Patres : « Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat : aut etiam asserit non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet ; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari ; anathema sit. In renatis enim nihil odit Deus : quia nihil est damnationis iis, qui vere conse-

(1) Dura illa placita Presbyterianis arriserunt : « All mankind, by their fall, lost communion with God, are under his wrath and curse, and so made liable to all the miseries of this life, to death itself, and to the pains of hell for ever. »

Assembly's Shorter Catechism. 3. 19.

(2) Unitarian Miscellany, p. 163.

(3) « That their condition may be affected by the conduct of Adam, has nothing in it impossible or unreasonable. » — Ibid.

pulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc Sancta Synodus fatetur, et sentit.... Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, Sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam numquam intellexisse peccatum appellari quod vere et proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, et ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit. » ¹

143. Quæ allegarunt Protestantes Scripturæ testimonia ut probarent concupiscentiam ipsam, etiam in renatis, peccatum esse, eam quam tribuit Concilium Tridentinum excipiunt explanationem; scilicet proclivitas ad peccandum peccatum aliquando dicitur, quum ex peccato sit. Eam quam justi ipsi in se experiuntur pugnam descripsit Paulus, verbis vehementioribus usus, ut tentationum exprimeret molestias; satis tamen indicans peccatum nullum repugnantibus viriliter esse, nam « nihil nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit nos a lege peccati et mortis. » ² Quod autem ploret se peccato subjici, sicut servum venundatum domino, motuum libidinis vehementiam exprimit; sed plane significat se repugnantem haud esse reum: « Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » ³ Profecto S. Jacobus, sicut et Paulus, concupiscentiam peccati causam declarat: « Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus. Deinde concu-

piscentia cum conceperit, parit peccatum. » ⁴

146. Amisum esse penitus primi hominis peccato humanæ voluntatis liberum arbitrium asseruerunt Lutherus, Calvinus, et deinceps Jansenius. Celebris est Lutheri liber « de servo arbitrio, » quem adversus Erasmus arbitrii vindicem edidit: quo duriora contineri fatetur Walchius, adeo ut visus sit, ac si « homini plane omne liberum arbitrium denegaverit, non alienus ab eorum sententia, qui inevitabilem quamdam necessitatem inducant. » ⁵ Calvinus passim eam tradit, verborum ambagibus nonnumquam tamen usus. ⁶ Equidem, uti adnotat Walchius, « qui sane ex decretis divinis absolutis cuncta derivant, non possunt non inevitabilem necessitatem admittere, hominemque omni privare libertate. » ⁷ Nec tamen gravabatur Calvinus hominem a coactione, seu vi externa, qua voluntas invita moveretur, liberum fateri: « Liberi ergo arbitrii hoc modo dicitur homo, non quia liberam habeat boni æque ac mali electionem, sed quia male voluntate agit, non coactione. Optime id quidem: sed quorsum attinebat rem tantulam adeo superbo titulo insignire? Egregia vero libertas, si homo quidem non cogitur ad serviendum peccato: si tamen est ἡ ἀνάγκη, ut vincat teneatur peccati compedibus ejus voluntas. » ⁸ Jansenius verbis aliis idem docuit: voluntatem enim agi delectatione terrena necessario, nisi prævaleret delectatio cœlestis, dixit; coactionem, haud vero necessitatem libertati repugnare asserens cum Bajo. Presbyteriani hodierni idem sentire videntur: ⁹ quamvis na-

(1) Sess. v. c. 5. (2) Rom. viii. 4.

(3) Ibid. vii. 47. (4) Jac. i. 14.

(5) Introd. ad libros Lutheranæ Ecclesiæ Symbolicos l. 4. c. vii. p. 780. Vide ipsa Lutheri verba collecta a Mohler Symbolik l. i. c. i. §. 2. p. 41. not.

(6) Instit. l. ii. c. ii.

(7) Introd. l. 4. c. vii. p. 780.

(8) Inst. l. ii. c. ii. n. 7.

(9) « Nor is violence offered to the will of the creatures. » Confession of faith, c. iii. n. 4. Vide etiam c. ix. 4. « God hath endued the will of man with that natural liberty, that is neither forced, nor by any absolute necessity of nature determined, to good or evil. »

turalem necessitatem, scilicet quæ ex naturæ constitutione provenit, etiam excludant.

147. Concilium Tridentinum libertatem humanam vindicavit, hoc edito canone: « Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a satana inventum in Ecclesiam; anathema sit. »¹ Quum nomen retineret Jansenius, re negata, contendens scilicet libertatem a necessitate qua delectatur voluntas non requiri in præsentis hominis conditione, ut reus habeatur, Innocentius X. hæreticam declaravit propositionem: « Ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. »² Inepte quidem prædicatur voluntatis a coactione immunitas: nam coactio, quum sit vis externa adversa, in voluntatem nullatenus cadere potest, repugnat quippe velle simul et nolle: « Etenim violentia proprie dicta, quæ voluntatem ipsam perimit, fictum est aliquid, neque extat uspiam; neque facit, aut operatur aliquid, quia nihil est, uti nec illa omnia quæ ad contradictionem implicata dicuntur. » Ita præclare Petavius.³ Ipsi qui fato omnia regi contendeabant Stoici; vel qui homines, brutorum animantium instar, instinctu quodam et naturæ impulsu dicebant agi; vel qui Dei decreto et prædestinatione singulos actus definiri putabant Calviniani, non eam sustulerunt libertatem, quæ est a coactione: fatebantur enim hominem velle, et sibi volendo complacere; in eo errantes, quod arbitrium voluntatis et electionem negarent. Hanc agnoscat necesse est quicumque liberum hominem ex animo prædicat.

Proposito.

Liberum hominis arbitrium Ad peccatum amissum vel extinctum non est: sed homo lapsus vere liber est a necessitate.

148. *Probat*ur 1. *ex Scriptura.* Isaïam dixit Deus: « Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, et me ad cundiam provocaveritis, gladius decurabit vos. »⁴ Hæc, quorum similium testimonia passim occurrunt, indicant volendi vel nolendi facultatem penes homines esse, adeo ut pro suo arbitrio velint, vel nolint, ad voluntatis exercitium nulla causa necessario determinati. Illuderet sane Deus hominibus, eos vocibus hujusmodi alloquendo; et haud absque injuria minaretur poenas se irrogaturum, ipsis suo arbitrio haud utentibus, sed subjacentibus necessitati.

149. Ecclesiasticus dicit: « Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere. Apposuit tibi aquam et ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei, dabitur illi. »⁵ Quum sacer scriptor legentem alloquatur, liquet hominem lapsum ex pro arbitrio agendi facultate frui quod illusorie et falso diceretur, si necessitate quacumque determinaretur.

150. Caino cædis reo dixit Deus: « Quare iratus es? et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? Sed sub te erit apertus titulus ejus, et tu dominaberis illius.

וְאֵלֶּיךָ תִּשְׁוֹקוּ וְאַתָּה תִּשְׁלֹט-בּוֹ
 וְאַתָּה תִּשְׁלֹט-בּוֹ

(1) Sess. vi. can. 8.

(2) III. prop. Jans.

(3) De opere sex dierum l. iii. c. iii. n. ix.

(4) Isaïe i. 19.

(5) Eccli. xv. 14.

(6) Gen. iv. 7.

Ipsæ voces adhibitæ sunt ut mulieris viro subjectio declararetur. ¹ Dominatur igitur homo lapsus peccato, illudque pro arbitrio complectitur, vel respuit.

131. *Probatur 2. Patrum auctoritate.*

Cyrillus Alexandrinus : « Sui juris est, et ad id quod sibi visum est, soluta cujusvis hominis est mens. Quare licet malis legibus quidam ad id quod rectum non est, instituti sint, ad meliora facile se transferent et utilia, si velint, cum naturæ legibus ad turpia non sint allegati, neque necessariis quibusdam attractionibus præter voluntatem cogantur. Sed, ut dixi, licet ipsis libere transferri ad id quod melius est. » ²
« Illud igitur maximopere considerandum est, quia rationali creaturæ liberam potestatem Creator largitus est, et suæ voluntatis habenas cuique commisit, ut in eo sit quicquid probaverit eligere. » ³

132. Chrysostomus : « Propterea te Deus liberi arbitrii fecit, ut ne postmodum expostules cum ipso, tamquam necessitate constrictus. » ⁴

133. Basilius : « Unicuique nostrum inest statera quædam a Conditor nostro fabricata, in qua rerum natura discerni potest : « Posuit, » inquit Deut. xxx, 15, « ante faciem tuam vitam et mortem, bonum et malum, » naturas duas invicem oppositas. Eas tu ex adverso privato in iudicio tuo et examine ponderato. Expende diligenter quid tibi magis expediat, utrumnam temporariam eligere voluptatem, et per ipsam mortem consequi sempiternam, an laborem et perperessionem, quæ inest in exercitatione virtutis eligentem eam adhibere conciliatricem æternæ vitæ. » ⁵
Genethliacos refellens, ait : « Quarum rerum domina est uniuscujusque no-

strum voluntas (hoc est, studiorum virtutis aut vitii) illarum etiam causas cœlestibus attribuunt. » Ως ἡ προαίρεσις ἐκαστου ἰμωι κυρία (λίγω δὲ τῶν ἐπιτηδεύμάτων ἀρετῆς ἢ κακίας) καὶ τούτων τὰς αἰτίας τοῖς οὐράνιοις συνάπτουσιν. ⁶

134. Optatus Milevitanus : « Denique voluntas habet pœnam, necessitas veniam. Homicida scelus, dum nemo cogit, potest et facere, potest et non facere. Adulterium mœchus, dum de foris nemo compellit, potest admittere, potest et non admittere; et cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. » ⁷

135. Epiphanius, Isaïæ testimonio recitato, animadvertit : « Ex quo perspicue illud, ac citra dubitationem efficitur, liberum arbitrium homini a Deo esse concessum, cum ita per se dixit : « Si volueritis, et si nolueritis; » adeo ut bene agere, vel malas res concupiscere in illius arbitrio sit relictum. » ⁸

136. Cyrillus Hierosolymitanus : « Liberi arbitrii est anima. Et diabolus suggerere quidem potest; necessitatem vero afferre non potest. Proponit tibi stupri cogitationem. Si vis, eam admisisti, si non vis, non admisisti. Si enim necessitate impulsus, stuprum faceres, cur gehennam pararet Deus? » ⁹

137. Hieronymus : « Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio nec corona est. » ¹⁰ Quum his verbis abuterentur Pelagiani, ea se toto corde amplecti significavit Augustinus, gratiæ auxilio opus esse animadvertens : « Quis non agnoscat? quis non toto corde suscipiat? quis aliter conditam humanam neget esse naturam? » ¹¹ Alibi

(1) Gen. iii. 16.

(2) L. viii. contra Julianum.

(3) In Joan. I. ix. c. x.

(4) Rom. xiv. in 4. ad Cor.

(5) In hom. ad Ps. lxi.

(6) Hom. vi. in Hexam. n. 7

(7) L. vii. de Schismate Donatistarum.

(8) Hæc. xvi. (9) Catechesi iv.

(10) L. adv. Jovinian. n. 3. ed. Vall.

(11) L. de nat. et grat. c. lxx. n. 78.

dicit : « Revelavit autem nobis (*Deus*) per Scripturas sanctas esse in-homine liberum voluntatis arbitrium. » ¹

158. S. Prosper : « Qui dicit , quod liberum arbitrium in homine nihil sit.... non est Catholicus. » ²

159. S. Thomas Aquinas : « Quidam posuerunt , quod voluntas hominis ex necessitate moveatur ad aliquid eligendum ; non tamen ponebant quod voluntas cogeretur : non enim omne necessarium est violentum , sed solum id , cuius principium est extra , unde et motus naturales inveniuntur aliqui necessarii , non tamen violenti.... Hæc autem opinio est hæretica : tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actionibus. Non enim videtur esse meritorium , vel demeritorium , quod aliquis sic ex necessitate agit , quod vitare non possit. Est etiam annumeranda inter extraneas philosophiæ opiniones , quia non solum contrariatur fidei , sed subvertit omnia principia philosophiæ moralis. Si enim non sit liberum aliquid in nobis , sed ex necessitate movemur ad volendum , tollitur deliberatio , exhortatio , præceptum , et punitio , et laus et vituperium , circa quæ moralis philosophia consistit. » ³ Et alias : « Absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit , cum sine libero arbitrio non possit esse meritum , vel demeritum , justa poena , vel præmium. » ⁴

160. *Probatur 3. ex humani generis consensu* : quamvis enim sint qui pravis principiis imbuti , libertatem negent , universi fere homines eam agnoscunt : sentiunt quippe absque ea peccari non posse : « Etiamne hi libri obscuri » in-quietabat Augustinus , Manichæis respon-

dens » mihi scrutandi erant , unde discerem , neminem vituperatione suppliciove dignum , qui aut id velit quod iustitia velle non prohibet , aut id non faciat quod facere non potest ? Nonne ista cantant et in montibus pastores et in theatris poetæ , et indocti in ecclesiis , et docti in bibliothecis , et magistri in scholis , et antistites in sacris locis , et in orbe terrarum gentium humanum ? » ⁵

161. *Probatur 4. ex intimo cuiuscunque sensu* ; unusquisque quippe sentit se nulla necessitate impelli , sed se actus esse dominum , adeo ut agere vel non agere possit , vel contrarium elicere actum. Intimo hoc sensu discernuntur motus *indeliberati* , qui cohibere non possumus , ab iis qui *deliberate* fiunt. Nec intimius certius novimus et sentimus nos esse , quam hac pollere facultate agendi vel non agendi. ⁶ Item quisque intime sentit meritum culpamve in iis non reperiri quæ ex naturæ necessitate contingunt par autem est ratio undecumque necessitas oriatur , et quæcumque sensus animi delectatio , si et ipsa ex necessitate proveniat. Quum igitur homines peccantes mordeat conscientia , heri agentes vero probet , liquet unumquemque intimius sentire se liberum esse ab omni absoluta necessitate.

162. *Obj. 1.* Apostolus se necessitati premi queritur : « Quod enim opere non intelligo ; non enim quod volui bonum , hoc ago ; sed quod odi malum , illud facio. * * * Video autem aliam legem in membris meis , repugnantem legi mentis meæ , et captivantem me in lege peccati , quæ est in membris meis. » ⁷

163. *Resp.* Pugnam carnem inter

(1) L. de grat. et lib. arb. c. ix.

(2) In resp. ad cap. Gall. Sent. 6.

(3) Quest. vi. de malo , art. unic.

(4) Qu. 24. de verit. art. 1.

(5) Aug. l. de duabus animabus c. xi. n. 13.

(6) « C'est ma propre volonté , je le sais , je sens , et je le connais aussi certainement , que suis convaincu de mon existence. » Jacquesot , de l'existence de Dieu. Diss. II. c. viii.

(7) Rom. vii. 23.

spiritum Apostolus describit, de qua alias dicit : « Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. » ¹ De motibus *indeliberatis*, uti aiunt, concupiscentiæ loquitur, quibus voluntatem repugnare declarat: proinde non favet Jansenianis allisve voluntatem necessario complacentem sibi in malo statuentibus.

164. *Obj. 2.* De iis qui resistunt veritati dicit : « Resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. » ² Id de lapsis hominibus universe dicere licet.

165. *Resp.* Specialis fuit Apostolo ratio de iis id asserendi, quippe repugnando veritati sese mendaciorum patri manciparunt : de quibus proinde vere cum Bernardo dicimus : « Voluntas est, quæ se, cum esset libera, servam fecit peccati peccato assentiendo. » ³

166. *Obj. 3.* Augustinus ait : « Libero arbitrio male utens homo et se perdidit et ipsum. » ⁴ « Postquam libera autem ipse voluntate peccavit, nos in necessitatem præcipitati sumus, qui ad ejus stirpe descendimus. » ⁵ « Quia peccavit voluntas, secuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas. » ⁶ « Multum erras, qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse penam, quod nulla necessitate commissum est. » ⁷

167. *Resp.* Augustinus liberi arbitrii nomine aliquando intelligebat libertatis illam perfectionem, qua voluntas adhuc integra, nullo irretita impedimento, ad Deum facile ferebatur. Illud plorat amissum : « cum libero peccatur arbitrio, victore peccato amissum est liberum arbitrium. » ⁸ « Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi

peccati granditate perdidimus. » ⁹ « Quis nostrum dicat quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? Libertas quidem perlit per peccatum, seu illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate justitiam, propter quod natura humana divina indiget gratia, dicente Domino : « Si vos Filii libera » verit, tunc vero liberi eritis : » utique liberi ad bene justequè vivendum. » ¹⁰ Necessitas peccatum habendi, de qua Augustinus loquitur, orta ex peccato Adæ, est ipsa noxa hæreditaria, quæ etiam necessitatem quamdam moralem, vagam quidem et indeterminatam, in culpam aliquam incidendi secum fert. Cæterum sæpissime dixit, « nos non necessitate, sed voluntate peccare. » ¹¹ Illud quod contra Fortunatum Manichæum disputans dixit, nos Ada peccante in necessitatem præcipitados, illustrat consuetudinis præviæ exemplo; hæc scilicet libere contrahitur, sed vim quamdam, quæ necessitatis instar est, secum fert. Subjungit idcirco statim post verba objecta : « Potest autem unusquisque nostrum, mediocri consideratione, invenire verum esse quod dico. Hodie namque in nostris actionibus, antequam consuetudine aliqua implicemur, liberum habemus arbitrium faciendi aliquid, vel non faciendi. Cum autem ista libertate fecerimus aliquid, et facti ipsius tenuerit animum perniciose dulcedo et voluptas, eadem ipsa consuetudine sic implicatur, ut postea vincere non possit, quod sibi ipsa peccando fabricata est. » ¹²

168. *Obj. 4.* Homo lapsus innatæ cupiditati obsequens voluntarie agit, ideoque libere, quamvis non valeat voluntatis delectationem cohibere.

(1) Gal. v. 17. (2) II. Tim. ii. 26. (3) Serm. 81. in Cant. n. 7. (4) In Enchiridio c. 30. t. vi.

(5) Disp. II. contra Fortunatum n. 22.

(6) L. de perfect. just. c. 4.

(7) L. i. op. imperf. c. 103.

Vol. II.

(8) In Enchir. c. 30.

(9) In Ep. ad Vitalem 217. c. 1.

(10) L. 1. contra duas epist. Pelag. c. 2.

(11) L. 3. de lib. arb. c. 3.

(12) Disp. II. contra Fortunatum Manich. n. 22.

169. *Resp.* Qui cupiditati obsequitur voluntarie et libere agit; sed non ideo libere, quia voluntatis quæcumque delectatio sentitur; nam si consensum denegare haud potuisset, libere non ageret: libertas quippe voluntatis electionem, et dominium sui actus exigit. Accurate Nemesius, Syrus sæculo quarto exeunte scriptor, animadvertit: « Quod si appetitio quoque necessitate sequitur, ubi tandem liberum erit arbitrium? Etenim liberum sit oportet quod sui juris est arbitrium. Esset autem liberum, si iisdem circumstantiibus, in nostra esset potestate aliquando appetere, aliquando non appetere. Quod si necessitate quadam sequitur appetitio, perspicuum est etiam fato appetitionem fieri, tametsi a nobis fiat, ac secundum naturam nostram, et impulsione, ac iudicium nostrum. »¹ Verbis ludunt qui voluntarie et libere aliquando confundunt, aliquando distinguunt, ut vocum ambiguitate abutentes, veterum Patrum testimonia ad novitiam opiniones tuendas adhibeant. Populari usu *voluntarie et libere* idem sonant, prout etiam ante ortam Jansenianam hæresim plerumque absque discrimine usurpabantur: sed quum hujus patrum placuerit post Bajum asserere: « Quod voluntario fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit; »² voces accurate distinguendæ sunt, et voluntatis dominium, quo « in utrumque potest, »³ omnino exigendum est ut libere liceatur fieri, quod voluntate fit.⁴

170. *Obj.* 8. Experientia constat hominem lapsum peccandi subijci ne-

cessitati: sæpius enim quis sibi co placet in malo, et præceptum fertur peccatum, iudicio et proposito mentis obstantibus.

171. *Resp.* Ipsa experientia cons hominem libere suæ voluntatis et sensum, quem retinere posset, prestare. Quod autem prius derelinquere propositum, et invitum fere labatu voluntatis infirmitatem et vehementiam concupiscentiæ probat.

ANIMADVERSIO DE OPERIBUS HOMINIS LAPSI

172. Calvino docente, homo adeo corruptus, ut nihil nisi damnable eo possit prodire.⁵ « Stet ergo notum indubia ista veritas, quæ nullis chinamenti quatefieri potest, mente hominis sic alienatam prorsus a Dei justitia, ut nihil non impium, contortum fœdum, impurum, flagitiosum concipiat, concupiscat, molitur: cor peccati veneno ita penitus delibutum ut nihil quam corruptum fœtorem efflare quærat. »⁶ Episcopaliani non satis recedunt a tristi hoc et horrendo principio.⁷ Cæterum quum nulla absoluta necessitate homo lapsus ad peccandum feratur, sed libero potius præstetur arbitrio, prout est deducere non omnem ejus actus peccato infici. Equidem ratione pollet, viresque habet naturale quibus bene uti valeat: quamvis non nisi ex gratiæ cœlestis motu aliquod ad vitam æternam ducat, cogitare possit, vel inchoare. Quæ viribus naturæ facit rationi congrua, nec ul pravo fine vitata, bona sunt, lice

(1) De Natura hominis c. xxiv.

(2) 20 Prop. damn. a Gregorio XIII.

(3) 8. Thomas. 1. 2. q. 6. a. 2. ad 2.

(4) « Mais parce qu'il y a le mot de *vouloir* est équivoque, il faut remarquer, que suivant leurs pensées, *vouloir* ne signifie, à proprement parler, autre chose, que *consentir à l'action qui se fait*, et ne s'y opposer pas, en un mot c'est la faire sans contrainte. * * * Si une pierre qui tombe, si une rivière qui coule, avait la connaissance de

son mouvement, elle serait libre suivant ces philosophes. » Jacquelot. Diss. iii. c. viii.

(5) Inst. l. II. c. iii.

(6) Ibid. c. v. sub finem.

(7) « Works done before the grace of Christ and the inspiration of his Spirit, are not pleasing to God * * * yea rather, for that they are done as God hath willed and commanded them to be done, we doubt not but they have the nature of sin. » Art. xiii.

sublimioris finis defectu, merito et premio supernaturali careant. Augustiniani etiam ea hac de causa culpa inquinari contendunt, quum fatentur non esse gravem. Cæteri plerique Theologi culpam et meritum pariter abesse putant. Hinc non dubitant Ethnicos aliquos virtutes *morales* exercuisse, et peccatores opera vitio vacua aliquando peragere. Profecto Bajana propositio damnata est: « Omnia opera infidelium sunt peccata, et Philosophorum virtutes sunt vitia. » ¹ Concilium Tridentinum etiam censuit: « Si quis dixerit opera omnia quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vere esse peccata, vel odium Dei mereri, anathema sit. » ² Equidem nulla ratio sinit ut quæ congrua sunt morum regulis peccatis accenseantur eo quod a peccatore fiant, qui tamen nullum pravum finem sibi proponit, sed legis cordi insculptæ dictamini obsequitur. Apostolus ait: « Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitantibus accusantibus, aut etiam de-

fendentibus. » ³ Quod autem dicit « Omne quod non est ex fide, peccatum est; » ⁴ intelligendum plane est de conscientia, seu certa quadam persuasione rem licere; agit enim de idolothytorum esu, quem peccatum inducere affirmat, quoties quis discernens ea, manducat, putans id non licere: ideo damnatur, « quia non ex fide, » scilicet quia mentis judicium actui non respondet.

173. Id igitur certo tenendum est hominis lapsi opera non necessario esse peccata; quamvis haud negandum tantam esse infirmitatem humanam, ut facile ad peccandum labatur: vel enim in vetita nititur, vel quæ permissa sunt pravo fine prosequitur, vel alias plurimum deficit.

174. De pœnis peccati originis, præter mortem et vitæ ærumnas, et amissionem donorum supernaturalium, quæ alias fuissent data, de fide tenendum est vitam æternam, beatitudinem scilicet supernaturalem amissam fuisse, Ada peccante. « Pœna originalis peccati, » inquit Innocentius III., « est carentia visionis Dei: actualis vero peccati est gehennæ perpetuæ cruciatus. » ⁵ Cæterum quæ hac in re definita sunt recensebimus in tractatu de Baptismo.

(1) Prop. 25.

(2) Sess. VI. c. vii. (3) Rom. ii. 14.

(4) Ibid. xiv. 23.

(5) Decr. l. iii. l. 42, de Bapt.

PARS IV.

PNEUMATOLOGIA.

CAPUT I.

DE ANGELORUM NATURA ET DOTIBUS.

175. « Angelorum vocabulum, » uti recte animadvertit S. Gregorius M. « nomen est officii, non naturæ. » ¹ ἄγγελοι Græce, מַלְאָכִים Hebraice *nuntius* dicitur, quo nomine præcipue designati sunt cœlestes spiritus, qui divinas res hominibus nuntiabant. ² Exstitit apud Judæos secta Sadducæorum, qui angelos, spiritusve aliquos existere negabant: « Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum. » ³ Novissime haud defuerunt inter Rationalistas Germanos, qui angelos existere iacifiarentur; quæ de iis sunt dicta ad poeticum ornatum et allegorias referentes. Cæterum in libris historicis Veteris Novique Testamenti angelorum fit mentio nec allegoriæ locus est in plerisque. De iis sæpius locutus est Christus Dominus. ⁴ Tota Scriptura locupletia præbet testimonia, quæ recensere non vacat. Vehementer igitur erravit Hobbesius, asserens « angelum, vel nuntium a Deo esse omne id, per quod Deus supernaturaliter præsentiam sive potentiam suam extraordinariam manifestam facit, præcipue

vero in somniis et visionibus. » ⁵ Liqueat enim haud mera phantasmata, sed veros nuntios divinitus missos, spiritus utique cœlestes, angelorum nomine apud sacros scriptores designari. Equidem quum Apostolus comparisonem instituat inter Christum et angelos, ⁶ ut illius præstantiam ostendat, quis poterit suspicari hæc mera esse phantasmata? In somniis nonnumquam visi sunt; sed et vigilantibus etiam sese exhibuerunt præsentibus, quod in Abrahæ, Lot, et Tobix historia videre est. Hinc Augustinus non dubitavit dicere: « esse angelos novimus ex fide. » ⁷ Scriptores omnes ecclesiastici per omnia sæcula fidem hanc testatam faciunt.

176. De creatione angelorum Moyses tacuit, ea verosimiliter de causa, quod mundi spectabilis originem, et generis humani res gestas præcipuas referre sibi proposuerit; de angelis cæteroque, quos Israelitæ, ex veteri traditione, agnoscebant, mentionem data occasione facturum. Angelos autem, sicut et cætera quæcumque existunt, Deum habere auctorem et ratio suadet, et fides docet, Apostolo de Filio Dei dicente: « In ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive domina-

(1) Hom. xxxiv. in Evang.

(2) Homines nuntii ἄγγελοι vocantur Num. xx. 1. Jos. ii. 7. Jac. ii. 25. (3) Act. xxiii. 8.

(4) Matth. xxiii. 10, xxii. 50. Vide Hay, on

Miracles ch. ii.

(5) In Leviathan. c. 34. cit. a Ziegler. l. 1. de Angelis §. 71. not. 4. (6) Heb. i. 7.

(7) In Ps. ciii. Serm. i. n. 45.

tiones, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt. »¹ Merito igitur inter opera Domini in cantico trium puerorum recensentur : « Benedicite omnia opera Domini Domino.... Benedicite angeli Domini Domino. »²

177. Angelos diu ante spectabilem mundum conditos Græci plerique Patres sentiebant, nonnullis ex Latinis suffragantibus. Hieronymus dicit : « Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, et quantas prius æternitates, quanta tempora fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, cæteræque virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus atque mensuris, Deo jubente, substitierint? »³ Cæteri plerique eos simul cum mundo creatos crediderunt ;⁴ quæ sententia jam invaluit, favente Concilii Lateranensis sub Innocentio III. decreto, in quo dicitur « Deus simul ab initio temporis utramque de nihilo condidisse creaturam, et spiritualem, et corporalem, angelicam, videlicet, et humanam. » Vox autem « simul » *pariter* aliquando significat : ideoque insignes Theologi recentiores, post S. Thomam Aquinatem, fatentur Græcorum opinionem non esse damnatam, præsertim quum constet mentem Concilii fuisse Origenis rejicere errorem, qui putabat res corporatas conditas eo consilio ut iis spiritus delinquentes, veluti carceribus, in pœnam admissorum includerentur. Tradiderunt idcirco Patres Lateranenses homines angelosque pariter creatos, ex primario Dei consilio, quin de tempore aliquid definirent.

178. In cœlo ipso *empyreo*, ubi jam gaudent mentes beatæ, angeli conditi

nonnullis videntur. Id affirmat S. Thomas,⁵ cui prævit Bernardus : « In cœlo enim cecidit angelus sub præsentia divinitatis. »⁶ Constat autem eos non statim Deum vidisse ; quapropter rex Babylonis cœlum consensurus exhibetur, imagine mutuata a Lucifero gloriam cœlestem suis viribus ambiente : « In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum... similis ero Altissimo. »⁷

179. Angelos spiritus esse *πνεύματα* tradit manifesto Scriptura, semperque credidit Ecclesia : *Οὐκί πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα*. « Nonne omnes sunt administratorii spiritus? »⁸ Cæterum fuerunt qui eos existimarent haud omnino corporis expertes : aerea enim et ignea illis tribuebant. Hæc tamen opinatio nonnullorum jam ab omnibus derelicta est, qui angelos puros esse spiritus, nulla materiei conjunctione gravatos, cum præclaris auctoribus docent. « Natura hominis, » inquebat olim Gregorius Nyssenus, « ex anima et corpore est complexa ; angelica vero incorpoream naturam sortita est »⁹ Nullo supremo iudicio res adhuc constat : quod enim a Concilio Lateranensi IV. decretum est, ad Manichæorum errorem evellendum est directum, ut corporalium et spiritualium Deus agnosceretur auctor.¹⁰ Equidem lecto libro Joannis Thessalonicensis in Concilio Nicæno dixit Tharasius : « Ostendit Pater quod et angelos oporteat pingi, quoniam circumscripti sunt, et veluti homines apparuerunt multis. Sancta Synodus dixit : Etiam Domine : » *καὶ ὅτι ἀνθρώποι ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς*.¹¹ Hæc ostendunt quidem Patribus visum esse angelos esse pingendos ; sed quum de ratione, quam liber urgebat, nul-

(1) Col. i. 16. (2) Dan. iii. 57.

(3) In c. i. Ep. ad Titum.

(4) Epiph. hæc. 65. n. 4. 5.

(5) Sum. i. part. qu. 61. art. 1.

(6) Serm. de ligno, fœno, et stipula, modo

Serm. 30 de diversis.

(7) Isaïæ xiv. 13. (8) Heb. i. 14.

(9) Ep. ad Eustathiam.

(10) Estius in 2 sent. dist. 8.

(11) Col. Hard. t. iv. col. 293.

lum maturum examen institutum sit, nulla prolata definitio, opus non est ut eam probemus; nec enim a Concilio probata ostenditur. ¹ Dæmones « spiritus » sæpius in Scripturis vocantur. ² Et contra eos luctantes contra carnem et sanguinem haud luctari dicimur, sed, « contra spiritualia nequitiae in coelestibus. » ³ Eadem sententiarum varietas de iis, ac de Angelis beatis olim obtinuit, quippe ejusdem sunt naturæ; sed Augustino iudice: « non est de hac re, aut laborandum operosa inquisitione, aut contentione certandum. » ⁴ Illa tamen incertitudo sublata jam est, et pro re explorata habetur, eos carere corpore.

180. Quæ nonnulli Patres excogitarunt de angelis cum mulieribus concumbentibus, ⁵ ex male intellectis Mosis verbis de filiis Dei ad filias hominum ingredientibus, ortum habuerunt: sed pace virorum alias doctrinæ et sanctitatis laudibus insignium, jam ab omnibus rejiciuntur.

181. Ingens est angelorum multitudo; nam Danieli visus est Antiquus dierum throno insidens: « Millia milium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei. » ⁶ Paulus monet fideles eos accessisse ad « Jerusalem coelestem, et multorum milium angelorum frequentiam. » ⁷ In novem choros consueverunt distribui, nominibus a sacris litteris desumptis: Cherubim, Seraphim, Throni, Dominationes, Principatus, et Potestates, Virtutes, Archangeli et Angeli. ⁸ Cæterum de ordinibus illis nonnisi conjectando disseritur; ideoque præstat ad sobrietatem sapere. ⁹

182. Quomodo angeli inter se discernantur se ignorare fatetur Augustinus:

« Esse itaque Sedes, Dominationes, Principatus, Potestates in coelestibus apparatus, firmissime credo; et differre inter se aliquid indubitata fide teneo. Sed quo me contempnas, quem magnum putas esse doctorem, quænam ista sint, et quid inter se differant nescio. » ¹⁰

183. Angelos immortales esse constat: simplicis enim et spiritualis naturæ sunt. Eorum felix conditio nobis in præmium proponitur; de resurrectionis hominibus quippe dicit Christus: « Neque enim ultra mori poterunt, æquales enim angelis sunt. » ¹¹

184. Relatio angelorum ad locum a nobis haud satis intelligitur: sed de iis advenientibus et recedentibus passim loquitur Scriptura: « Apparuit autem illi angelus de coelo. » ¹² « Missus est angelus Gabriel a Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem.... et ingressus ad eam.... et discessit ab ea. » ¹³

185. Quanta polleant cognitione nos concipere non possumus: sunt enim spiritus nobis præstantiores. Plurima quæ inter homines contingunt illis patere liquet: gaudent enim peccatore ad meliorem frugem redacto: « Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore poenitentiam agente. » ¹⁴ Nec tamen cordis arcana, nisi Deo, cuius id proprium prædicatur, pandente, norunt.

186. Angeli boni semper *ὡς πατὴρ* Patris in coelis vident faciem, quod de pusillorum custodibus affirmat Christus. ¹⁵ Beatitudine igitur fruuntur, quam numquam possunt amittere, quibus iusti homines adsimilabuntur; *ὡς ἀγγέλους γὰρ ἴσται.* ¹⁶ Eos a veritate, et ideo a beatitudine, decidere posse immerito

(1) Vide Petavium, de Angelis l. 4. c. ii. n. v. vi.

(2) Matt. viii. 16. x. i. (3) Eph. vi. 12.

(4) De civ. Dei l. xxi. c. 40.

(5) Justin. Apol. i. Athenag. in leg. pro Christ. Minutius Felix in Octavio.

(6) Dan. vii. 40.

(7) Heb. xii. 22. (8) L. de curl. hierarchia.

(9) Vide Petavium, de Angelis. l. ii. c. iii.

(10) L. ad Oros. contra Priscil. c. i.

(11) Luc. xx. 36. (12) Ibid. xxii. 43.

(13) Ibid. i. 26. (14) Ibid. xv. 10.

(15) Matt. xviii. 40. (16) Luc. xx. 36.

intulit *Episcopus* ex Apostoli hypothesi de angelo evangelizante contra ac ipse prædicaverat : ¹ nam insuetum non est *ab impossibili* ducere argumentum, ut rei certitudo magis declaretur.

187. Custodes dantur angeli hominibus, uti semper Dei cultoribus est persuasum. Jacob, filiis Joseph benedicens, dixit : « Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis. » ² Judith, incolumis, angeli agnoscit tutelam ; « Vivit autem ipse Dominus, quoniam custodivit me angelus ejus. » ³ Christus monuit ne temerentur pusilli, pueri scilicet, vel ut aliis placet, fideles quicumque : « Videte ne contemnatis unum ex his pusillis : dico enim vobis, quia angeli eorum in coelis semper vident faciem Patris mei, qui in coelis est. » ⁴ Id adeo insederat fidelium mentibus, quod Petri audita voce, angelum ejus adesse, ipsum sonum vocis referentem, existimaverint : « angelus ejus est. » ⁵ Eam fuisse vulgatam Judæorum sententiam testantur Rabbini, et fatentur eruditi. ⁶ Sic et veteres crediderunt Patres. S. Basilius scribit : « Quod singulis fidelium adsit angelus, ut pædagogus quidam et pastor ad vitam dirigendam, non contradicet, qui verborum Domini recordatur dicentis.... » Angeli eorum semper vident faciem » Patris mei, qui in coelis est. » ⁷

188. Angelos custodes agnoverunt inter Protestantes Calovius, Gerhardus, Zaachius, Vossius, aliique. ⁸ Nunc eos præesse populis integris censuit, ⁹ quod et Catholicis pluribus visum est, nixis Danielis de principibus Persarum et Græcorum testimonio. Cæterum sunt

qui Cyrum principem Persarum illic designari existiment. ¹⁰

189. Constat, ex innumeris Scripturæ locis, Deum uti angelorum ministerio in suis pandendis et exequendis consiliis : « Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te, et custodiat in via, et introducat in locum quem paravi. Observa eum, et audi vocem ejus, nec contemnendum putes : quia non dimittet, cum peccaveris, et est nomen meum in illo. » ¹¹ Hæc de angelo qui populum Israeliticum Dei nomine regebat, dicta sunt. Angelorum ministerio preces hominum porriguntur Deo : nam Tobiam angelus certiorum fecit se orationes, inter pietatis erga defunctos officia fusas, Deo obtulisse : « Quando orabas cum lacrymis, et sepeliebas mortuos, et derelinquebas prandium tuum, et mortuos abscondebas per diem in domo tua, et nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. » ¹² Sic angelus ex aureo thuribulo incensum, orationes scilicet sanctorum, Deo fundere dicitur in Apocalypsi. ¹³ Morientibus justis adsunt angeli : « Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abraham. » ¹⁴

190. De cultu angelis præstando agemus, quando de Sanctorum cultu una agendum erit. Hic tantum adnotabimus eos hominum obsequia in Veteri Testamento exegisse, uti patet exemplo angeli qui Josue occurrit ; in Novo autem legimus angelum Joanni Evangelistæ visum ea modeste recusasse, quod ob apostolatus dignitatem, et humanæ naturæ in Christo exaltationem contigisse videtur. Pulchre Gregorius Magnus ait : « Angeli quos prius infirmos

(1) Gal. i. 8. (2) Gen. xlviii. 16.

(3) Judith xiii. 20. (4) Matt. xviii. 10.

(5) Act. xii. 15.

(6) Vide Rosenmüller in locum Mat. xviii. 10.

(7) L. iii. contra Eunomium.

(8) Vide apud Ziegler Theol. l. i. de Angelis

§. 71. not. 2. (9) L. i. de Theol. gent. c. 7.

(10) Vide Calmet in Dan. c. x. v. 42. 15.

(11) Exod. xxiii. 20.

(12) Tobie xii. 12.

(13) Apoc. viii. 3.

(14) Luc. xvi. 22.

abjectosque despexerant, jam socios venerantur. Hinc est enim quod Loth et Josue angelos adorant, nec tamen adorare prohibentur: Joannes vero in Apocalypsi sua adorare angelum voluit; sed tamen idem hunc angelus ne se debeat adorare compescuit. » ¹ Sed de his alias.

CAPUT II.

DE DÆMONIBUS.

191. Angeli omnes integri et boni conditi sunt, omni vitio carentes; nihil enim mali fecit Deus: « Cum fides vera, quæ est Catholica, omnium creaturarum, sive spiritualium, sive corporalium, bonam profiteatur esse substantiam, et mali nullam esse naturam: quia Deus, qui universalitatis est conditor, nihil non bonum fecit. Unde et diabolus bonus esset, si in eo quod factus est permaneret. » ² Merito igitur Manes, malum principium statuens, et Priscillianus, diabolum malum ab initio fuisse affirmans, rejecti sunt. Equidem « ille erat homicida ab initio, » et « mendax est, et pater ejus, » ³ quoniam ab initio diabolus peccat. » ⁴ Sed voces illæ non ipsum creationis momentum respiciunt: conditus est quidem bonus, sed brevi lapsus est. « Spiritus qui ad vindictam creati sunt, » ⁵ intelliguntur venti vehementiores aliaque Dei flagella: « ignis, grando, fames, et mors, omnia hæc ad vindictam creata sunt. » ⁶ Quod autem *Behemoth* creatum dicatur ad illudendum ei, ⁷ intelligendum est de ceti, vel ingenti alio quodam pisce.

192. Gratiam, scilicet supernum auxilium quo possent Deum diligere, angelis tributam, jure meritoque dicit Augustinus: nec enim naturæ viribus poterant demereri Deum. Bonos ange-

los ei obsequentes a malis, qui repugnabant, discretos docet: « Simul ut facti sunt, ei a quo facti sunt, amore cum quo facti sunt, adhæserunt. Eoque sunt isti ab illorum societate discreti, quod hi in eadem voluntate bona manserunt, illi ab ea deficiendo mutati sunt, mala scilicet voluntate, hoc ipso quod a bono defecerunt. » * * * « Et istam (*bonam voluntatem*) quis fecerat, nisi ille qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærerent, creavit, simul eis et condens naturam, et largiens gratiam? » ⁸

193. Lapsus angelorum a nullo sacro scriptore enucleatus relatus est, sed sæpius de eo obiter plura sunt dicta. Ex vetustissima traditione innotuit angelos quosdam a Deo defecisse, et iram meruisse. Eam ex Judæ epistola colligimus: « Angelos vero qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit. » ⁹ Id etiam testatur divus Petrus: « Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari. » ¹⁰ Unum cæteris defectionis ducem fuisse ex pluribus locis colligitur. Ad eum referri solent, quæ ad litteram de rege Babylonio Vates dicit: « Detracta est ad inferos superbia tua. * * * Quomodo cecidisti de cælo lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram, qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detraheris in profundum laci. » ¹¹ Sic etiam rex Tyri apud Eze-

(1) Hom. 8. in Ev. (2) S. Leo ep. 93, c. 6.

(3) Joan. viii. 44. (4) I. Joan. iii. 8.

(5) Eccli. xxxix. 33. (6) Ibid. v. 35.

(7) Job xl. 10. Ps. ciii. 26.

(8) L. xii. de civ. Dei c. 9. (9) Judæ v. 6.

(10) II. Pet. ii. 4. (11) Is. xiv. 42.

chielem describitur : « Ejeci te de monte Dei, et perdidisti te, o cherub protegens, de medio lapidum ignitorum. Et elevatum est cor tuum in decore tuo. »¹ Cæterum ex allegoriis non certum derivatur argumentum. Aliunde vero obtinuit sententia dæmonem illum fuisse ante lapsum cæteris præstantiorem.²

194. Superbia peccasse dæmones ex mox citatis testimoniis colligunt plerique, quibus favere videtur Apostolus;³ quapropter S. Gregorius in Christi verba de satana cadente dicit : « Ut in discipulorum cordibus elationem premeret, mox judicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit : ut in auctore superbix discerent, quid de elationis vitio formidarent »⁴ Cæterum non facile intelligimus qualis fuerit : tanto enim lumine angeli illustrati sunt, ut errore laborasse censendi non sint. S. Thomas Aquinas censet angelum non appetiisse omnimodis cum Deo æqualitatem, « quia scivit hoc esse impossibile. »⁵ « Sed in hoc appetiit esse similis Deo, quia appetiit ut finem ultimum beatitudinis id, ad quod virtute suæ naturæ poterat pervenire, avertens suum appetitum a beatitudine supernaturali, quæ est ex gratia Dei. »⁶ Petavius post Guillelmum Parisiensem in eo statuit angeli peccatum « quod summæ majestatis proprium in creatas res dominatum, ac nulli subjectum imperium, affectu saltem ac voto concupivit. »⁷ Quidquid sit, de lapsu constat, licet ejus adjuncta non admodum pateant.

195. Quot lapsi sint angeli, vel quantus sit totius angelici chori numerus, nemo mortalium novit. Tertiam quidem partem ducem superbum se-

cutam conjiciunt nonnulli, ex Apocalypsis verbis : « Cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum : »⁸ sed non constat ea de lapsis angelis esse intelligenda.

196. Naturæ suæ dotes, quibus hominibus longe præcellunt, retinent dæmones, donis cæteroquin gratiæ spoliati. Ideo pollent intellectu, et vires habent humanis longe majores. Mysteria fidei, quæ ex revelatione Dei pendent, non norunt nisi « per aliqua temporalia suæ virtutis effecta, »⁹ vel quatenus Deus alias ea siverit innotescere ob altissima sua consilia.

197. Angeli rebelles pœnas suæ culpæ luunt, inferorum carceribus mancipati.¹⁰ Cæterum spiritus nequam in aere versari innuit Apostolus, eos adversantes nobis exhibens : « Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae, in cœlestibus. »¹¹ *πρὸς τὰ πνευματικὰ τῶν σκοτεινῶν, ἃ τῶν ἰσχυριῶν.* Fuit veterum scriptorum sententia satis communis dæmones, nonnisi post ultimum hominum judicium, pœnam ignis passuros, interimque libere vagari per aerem, et hominibus insidiari : cæterum Apostolorum laudata testimonia de iis ad tartarum, et inferos detrusis exigunt, ut plerosque carcere inferorum censeamus detineri, quamvis nonnullos illinc aliquando emergere, et in aere ad tempus versari alia suadeant testimonia.¹² Hos non omni supplicio carere constat, quum et visionis beatæ privatio sit præcipua pœna, quam cruciatuum expectatio

(1) Ezech. xxviii. 46.

(2) Petav. de Angelis. l. iii. c. 5. §. vii.

(3) I. Tim. iii. 6. (4) L. xxiii. Mor. c. vii. modo 6.

(5) I. p. Sum. qu. 65, art. 3., Sed.

(6) Ib. Et hoc modo.

(7) De Angelis l. iii. c. II. §. xxiv.

(8) Apoc. xii. 4. (9) Aug. l. 9. de civ. Dei c. 21.

(10) Judæ v. 6. II. Pet. ii. 4.

(11) Ephes. vi. 11.

(12) Vide Petavius de Angelis l. iii. c. iv. §. viii.

certa auget. Cæterum dæmonum omnium supplicia augenda esse post iudicium non est inverosimile.¹ Quod ad poenæ genus attinet, quum ignis diabolo et angelis ejus paratus dicatur, theologi omnes consentiunt verum et corporeum ignem, quamvis ab eo quo utimur longe diversum, eos cruciare, quod tamen nullo Ecclesiæ decreto adhuc obsignatum esse Petavius post Vasquesium notat.² Fieri autem posse ut spiritus igne corporeo crucietur suadet quod in hac vita inter animam et corpus intercedit commercium. Augustinus idcirco, dubius licet utrum dæmones incorporei prorsus forent, eos igne cruciari posse fassus est: « Cur enim non dicamus, quamvis miris, tamen veris modis, etiam spiritus incorporeos posse poena corporalis ignis affici, si spiritus hominum etiam ipsi profecto incorporei, et nunc potuerunt includi corporalibus membris, et tunc poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari? Adhærebunt ergo, si nulla sunt eis corpora, spiritus dæmonum, imo spiritus dæmones, licet incorporei, corporeis ignibus cruciandi. »³ Porro supplicia illa æterna fore ex Christi verbis constat: sed de iis fusius disseremus postea, quando de impiorum poenis apud inferos tractandum erit.

198. Dæmones esse negarunt plures, Scripturarum palam sprete auctoritate: alii ea in tuto, si ipsis credas, posita. Sunt enim qui Scripturarum locutiones de diabolo, satana, dæmonibus, adhibitas dicunt ut notio abstracta mali et calamitatis vividius exprimeretur. Alii dicunt popularem fuisse Judæorum errorem de malis geniis, quos auctores suarum ærumnarum habuerunt, Babyloniorum imbuti superstitione, ex quo exules debebant:

eumque Christo Domino haud probatum, sed toleratum, occasione inde sumpta ut homines ad pietatem, et divinæ virtutis admirationem traducerentur.⁴ Frustra plane sunt qui allegoriarum, troporum, vel aliorum styli ornatum, apud Orientales, ope, sperant se posse ad res et eventus referre, quæ plane de spiritu nequam homines impugnante passim in Scripturis traduntur. Frustra etiam popularis appellatur error: Christus enim manifesto de dæmonibus locutus est, sicut et Apostoli, non ex vulgi sententia, sed ex rei veritate: « Vos, » exprobrabat ille Judæis, « ex patre diabolo estis... ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. »⁵ In iudicio extremo dicturus est reprobis: « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus. »⁶ Abhorret autem omnino a Christi veritate et sapientia, ut popularem errorem suum faciat, vocibus adhibitis quibus sanciretur et confirmaretur.

199. Dæmon δαίμων δαιμόνιος apud Ethnicos deos inferiores sæpius significabat, Lares scilicet, Manes, Lemures, aliosque: κακοδαίμων autem malus genius hominibus infestus vocabatur. Hos habebant veluti morborum graviorum, vel aliarum calamitatum auctores: quæ superstitione utrum Babyloniorum mentes imbuerit non constat. Dii gentium aliquando in Scripturis designantur iis vocabulis: אֱלִילִים δαίμονια: ⁷ sæpius autem spiritus nequam, sicut Christo dicente: « In nomine meo dæmonia ejicient. »⁸ Dæmonum præcipuus *diabolus* plerumque vocatur, veluti *calumniator* servorum Dei διαβολος. ⁹ *adversarius*, hostis, scilicet, *humani* generis etiam audit.

200. Dæmoniacos, seu obsessos ¹⁰

(1) Ibid. § xxii. (2) Ibid. c. v. § vii.

(3) L. xxi. de civ. Dei c. x. Vide et Petavium de Angelis l. iii. c. v. § xiv.

(4) Thom. Bartholinus lib. de morbis bibl. art.

19. Wetstenius ad c. iv. 24. Matthæi.

(5) Joan. viii. 44. (6) Matt. xxv. 41.

(7) Vide Rosenmüller ad c. iv. 24. Matthæi.

(8) Marc. xvi. 17.

dæmone, scilicet in quorum corporibus insidebat dæmon, ea variis modis agitans, unquam vere extitisse negant passim *Rationalistæ*, qui ad vulgi præjudicium referunt, quod de iis in Novo Testamento dicitur. Ægrotos, lunaticosque præsertim a malo genio possideri Judæi censebant, mutuata a Babyloniis, inter quos degerant, notione, si novis his Bibliorum interpretibus credamus. Opinioni vigenti Christus et Apostoli sese accommodasse, haud sine blasphemia, dicuntur. Impietatem hanc ut evellamus, Perronei haud gravabimur premere vestigia.

Propositio.

Impium est denegare veros dari dæmoniacos.

201. *Probatur 1. ex Scriptura.* De dæmoniacis passim in Novo Testamento fit mentio; et ea quidem ratione ut non quid existimaverint Judæi, sed scriptorum sacrorum sententia, et ipsius Christi Domini auctoritas tradatur. Equidem dæmonem sæpius alloquitur Christus: « Surde et mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, et ne amplius introeas in eum. » ¹ De dæmonibus *ejectis* et *exceuntibus* ex hominibus passim fit mentio, Christo ipso dicente de quodam: « Hoc genus in nullo potest exire, nisi in oratione et jejunio. » ² Quod non in sola vulgi opinione, sed reipsa adessent nocendi artifices, liquet ex facultate iis facta porcos ingrediendi, quibus in flumen præcipitibus actis, Geraseni eum rogarunt ut discederet. ³ Dæmones ejiciendi potestatem dedit ipse verbis perspicuis, et monuit Apostolos ne de ea gloriantur: « In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur. » ⁴ Liquet

igitur eum sua auctoritate comprobasse sententiam de dæmoniacis.

202. Præterea distinguunt manifesto sacri scriptores infirmos et lunaticos a dæmoniacis: « Obtulerunt ei omnes male habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et lunaticos. » ⁵ *δαίμονιζομένους καὶ σεληνιαζομένους.* Ergo nulla est ratio suspicandi ægrotos omnes, vel lunaticos, fuisse inter dæmoniacos recensitos. Imo quidquid sit de Ethnicorum persuasione morbos vel amentiam a malo genio provenire, nullum proferri potest testimonium cujuscunque auctoris profani, in quo ægrotus vel amens dæmoniacus dicatur. Sibi igitur aliisque illudunt eruditi *Rationalistæ*!

203. *Probatur 2. ex totius antiquitatis Christianæ sensu.* Ex omnibus scriptis Patrum omnium sæculorum liquet id omnibus Christianis fuisse firmissime persuasum, dæmoniacos extitisse, Christi Domini et Apostolorum ætate: imo eos sequiori sæculo adhuc dari plures testantur, ipsos religionis hostes ad rei experimentum provocando. Irenæus dicit de quibusdam Christi discipulis: « Alii enim dæmones excludunt firmissime et vere, ut etiam sæpissime credant ipsi (*qui*) emundati sunt a nequissimis spiritibus, et sunt in Ecclesia. » ⁶ Tertulliani celebris est locus ad antistites ethnicos directus: « Edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet: jussus a quolibet Christiano loqui, spiritus ille tam se dæmone confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. » ⁷

Objectiones.

204. *Obijciunt Rationalistæ 1.* Epilepsis indicia habentur in juvene qu-

(1) Marc. ix. 21. (2) Ibidem. v. 28.

(3) Luc. viii. 27. Optime Lieberman animadvertit: « An forsan morbus viri illius totum subito parcorum gregem corripuit? Sed et illa Christi cum dæmone sermocinatio quam insulsa esset

et ridicula sublato dæmone! » Theol. i. t. De Angelis malis prop. iii. (4) Luc. x. 18.

(5) Vide et Mat. ix. 33. 34. x. 8.

(6) Adv. hæres. l. ii. c. lvii. alias xviii.

(7) In Apolog. c. xliiii. ed. Rig.

apud Marcum a dæmone obsessus dicitur. ¹ Hinc *sanati* dicuntur dæmoniaci, quia inter ægrotos recensebantur.

203. *Resp.* Licet quædam epilepsis indicia haud absimilia in casu illo speciali animadvertere sit, adjuncta tamen ostendunt veram fuisse dæmoniacam obsessionem. Mutus et surdus erat juvenis, et ita correptus epilepsi, ut eam a dæmone provenire pater plane intelligeret; quod confirmat Evangelista dicens: « Cum vidisset eum, (*Jesum*) statim spiritus conturbavit illum. » ² Fidem patris ut curaretur puer exegit Christus, et comminatus est spiritui immundo, et oratione et jejunio opus esse dixit ut ejiceretur. Hæc certe ostendunt non agi de epilepsis consuetæ curatione, quamvis nil vetet credere epilepsim fuisse cum obsessione conjunctam, et inde ortam. Liqueat etiam Christum et Evangelistam dæmonis operam in juvenis afflictione agnovisse: quapropter eorum salva veritate ad meram epilepsim naturalem reduci nequit. Præterea singularis ille casus non potest instar omnium haberi, quum plerique sint prorsus dissimiles, nullumque epilepsis præbeant indicium. Quod ad sanationis verbum pertinet, aliquando quidem usurpatur, uti Matthæi duodecimo capite, ³ ἰδράκυσεν αὐτόν; sed sensus vocis translatus patet ex re de qua agitur, nam dæmoniacus cæcus et surdus dicitur; qui curatus est ita ut loqui et videre posset. Accurate distinguit Christus ægrotorum curationem a dæmonum ejectione: Ἀφωστήτας διακύνει, . . . δαιμόνια ἐκβάλλει. ⁴

206. *Objiciunt* 2. Amentes et furiosi plane plerique erant qui dæmoniaci habebantur. Hinc nudi circumibant, in sepulchris morabantur, concidebant se lapidibus, ferociebant in transeun-

tes. ⁵ Dæmoniacum idcirco curatum: *sanæ mentis σωφροσύνη* dicunt Evangelistæ inventum a Gadaræ incolis. ⁶ Muti dicebantur melancholici, qui loqui detrectabant.

207. *Resp.* Amentiam et furorem ab obsessione dæmoniacâ aliquando provenisse haud dubitamus: adfuisse autem perspicua indicia quibus a mera amentia distingueretur pariter nobis persuasum est. Equidem sævi illi homines de monumentis prodeuntes, qui nemini transitum consueverunt permittere, Jesu potentiam adeo experti sunt, ut eum aggredi haud audentes, clamaverint: « Quid nobis, et tibi, Jesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos. » ⁷ Hic profecto dementium non est sermo, sed dæmonum quos Christus ipsa sui præsentia coercebat. Quod licentiam porcos ingrediendi petierint, eosque egerint præcipites, non amentiam, sed uocendi libidinem probat. Recte autem dæmoniaci postquam curati fuerant sane sapere dicuntur, quia antea, dæmone agitante, minus recte sapiebant, quamvis haud prorsus amentes forent. Quod melancholici pro mutis dæmoniacis haberentur, ingeniose fingitur, nullo suffragante documento.

208. *Objiciunt* 3. Inverosimile prorsus est tot homines a dæmone obsessos Christi ætate, neminem vel rarissimos postea. Ergo dicendum ægrotos, præsertim eos quos furor mentis agitabat, vel singularis affligebat morbus, dæmoniacos tunc habitos fuisse.

209. *Resp.* Quod dæmoniaci adeo multi fuerint Christi ætate, ex certis Evangelistarum testimoniis patet: nec ideo in quæstionem vocari potest salva eorum auctoritate. Non nostro arbitrio fingenda est hypothesis, quæ cum dictis et rebus gestis plane confligit. Nec nostrum interest reddere rationem cur

(1) Marc. ix. 17. (2) Ibid. v. 19.

(3) v. 22. (4) Matt. x. 8.

(5) Matt. viii. 28. Marc. v. 1.

(6) Marc. v. 15. Luc. viii. 33. (7) Mat. viii. 22.

obsessiones non adeo fuerint frequentes sequioribus sæculis, quamvis in promptu sit, quod scilicet dæmonum potestas Christi adventu coercita sit, et vinculis veluti adstricta: satanas enim mille annos ligatus in Apocalypsi dicitur.¹ Cæterum temere negant Rationalistæ omnes posterioris ætatis obsessiones, quum ex Irenæi, Tertulliani, Cypriani, aliorumque, omni exceptione majorum, testimoniis plurimas extitisse constet. Quod autem ante Christi ætatem dæmoniæ possessiones frequentes non noscantur, non officit relationi Evangelicæ, quum divinæ sapientiæ congrueret sinere ut majores fierent dæmonum conatus, ad illustriorem Christi triumphum: « In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. »²

210. Non corpora tantum obsidere, sed animabus insidiari consuevit dæmon, et quidem pacto frequentius, et majori nostri detrimento. Tentationes ejus ægri animi somnia habent Rationalistæ, nil credere volentes præter id quod oculis subjacet, et rerum noscitur experimento. Cæterum Scripturæ manifesto nos docent satanam corda aggredi, ut ad peccandum nos illiciat: aliquando quidem serpentis instar, insidiantem ut mordeat, aliquando leonis rugientis, vi et potentia hostium manifestorum usum. Hinc Apostolus hortatur: « Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in coelestibus. »³ Qua autem ratione nos tentent non est facile expli-

catu, quum illorum vires non novissimus, nec quæ sit spiritus incorporei in spiritum corpore inclusum actio. Cæterum ipsa quæ ex Adæ peccato nobis provenit cupiditas plurimarum quibus pulsamur tentationum fons « est: unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illeclus. »⁴

211. Dæmones rebus humanis intervenire plurimum olim jactabatur et credebatur, non sine aliquibus ex Scriptura desumptis exemplis. Qui eorum opem implorabant, ut arcana detegerent, vel detrimentum aliis inferrent, *Magiam* exercere dicebantur, quod superstitionis genus cultui veri Dei adversum, et in populorum fraudem censurum, Deo jubente, mortis pœna in veteri lege mulctatum est.⁵ Id optimo quidem jure: qui enim in *theocratia*, qualis erat Judaicæ reipublicæ conditio, quolibet pacto homines a divino cultu abducit, reus fit læsæ majestatis divinæ. Pleraque Europæ regna infestum illud *sagarum* genus, eadem pœna proposita, eliminare olim studebant: sed quum levissimis ducti rationibus judices magiæ, vel alterius superstitionis affinis, reos damnarent, Fredericus Spee S. J. opere edito anno 1631 modum tantæ legum severitati adhibendum efficacibus argumentis persuasit.⁶ Inde factum ut recentius ipsa magia veluti res ficta a plerisque habeatur; quamvis gravissimi auctores contendant eam aliquando exerceri dæmonis opera, rarius licet, nec facile credendam.⁷ In hanc ut transeamus sententiam, quæ in Scripturis tradita sunt, et quæ sæculorum veluti usu et judicio sunt trita, faciunt.⁸ In *magnetismo animali*, quo quis eorum quæ procul sunt conscius fieri

(1) Apoc. xx. 2.

(2) I. Joann. iii. 8.

(3) Eph. vi. 11.

(4) Jacob. i. 14.

(5) Exod. xxii. 18.

VOL. II.

(6) *Cautio criminalis, seu de processibus contra sagas*, a P. Fred. Spee S. J.

(7) Consule Perrone, *Tract. de Deo Creatore* c. v.

(8) Hay, *On Miracles*, ch. ii.

dicitur, spiritu illuc nescio quo pacto se transferente, et uti dicitur, imaginatione operante extra proprium corpus, nullam dæmoniacam operam plerumque interesse suspicamur, sed vel artem quamdam, vel illusionem,¹ quamvis recentissime in hac ipsa regione, plura miraque relata sint, quibus homines acatholici iudicio graves adhibuerunt fidem. Superstitio etiam habenda est quæ dicitur pulsatio spiritalis qua scilicet a spiritibus quærentur arcana per media quædam, mensa impositis manibus vel ea solum

pulsante. Si constiterit de rebus vergestis, et arcanis patefactis, dæmoniacæ opera admittenda videtur. Superstitionis genus illud certo habendum est, quod *fatidici* cujusque fata vel æ astrorum situ, vel arcanis quibusdam modis annuntiare aggrediantur, temerum quidem et falso, ut plurimum, quamv nonnumquam dæmonis, ut ipsi fingunt, interventu. Dolendum vanam illam artem et superstitionem patronam nancisci plurimos in urbibus præcipue et in ipsa religionis ac sæculi clarissima luce.

(1) Plerique nunc rejiciunt veluti nugæ magnetismi miracula, et Mesmerum celebrem ejus propagatorem, ut circulatorum habent. Alii censent magnetismum obnoxium esse dæmonis

artibus. Vide Perrone de Vera Rel. c. i 189. 194. Item Litteram encyclicam novissime editam, adversus magnetismi abusum, 4 aug. 1856.

TRACTATUS V.

DE CHRISTO DEO.

PRÆNOTANDA.

1. De Deo antea disseruimus, quatenus se a primordiis mundi hominibus revelavit. Ens unicum et perfectissimum Moses cæterique omnes sacri scriptores nobis colendum docent : in quo tamen tres personas, quibus eadem natura sit communis, Patrem, scilicet, Filium, et Spiritum sanctum, christiana fides agnoscit. De hoc mysterio, quod *Trinitas* dicitur, agemus, si prius de Filii divinitate tractaverimus : quum enim eo in carne manifestato, mysterium illud clarius propositum sit, ea etiam præcipue de causa, ut Redemptionis dignitas et officia innotescerent, rerum ordo et claritas exigere videtur, ut quæ ad ipsum spectant prius discutiantur.

RESUM DE CHRISTO BREVIS RECENSIO.

2. Cerinthus, ipsis christianæ rei exordiiis, Jesum a Christo distinguebat, illum dicens filium fabricatoris mundi, quem summo Deo longe inferiorem putabat; Christum vero de superioribus descendisse in Jesum, et impassibilem perseverasse. « Logon autem verum filium Unigeniti » habebat. ¹ « Joannes Domini discipulus, volens per Evangelii annuntiationem auferre eum qui a Cerintho insemminatus erat hominibus errorem, » ² de Verbo divino τὸ Λόγος

sublimia tradidit. Ebionitæ Jesum merum esse hominem docuerunt. Theodotus, Byzantinus coriarius, anno 190, idem docens, a Victore Episcopo Romano anathemate percussus est. ³

3. Paulus, Samosata oriundus, qui Antiochenæ Ecclesiæ præfectus est, sæculo tertio medio, docuit, Verbum in Jesu habitare, indeque dici Filium, quum antea nullâ esset hujus distinctionis in divina natura ratio : videtur scilicet divinam quamdam virtutem Verbi nomine intellexisse. Similia fuerunt Sabellii placita. Antiochenæ Synodus, an. 263, Pauli errorem damnavit, sicut Alexandrina anno 261 Sabellii dogma. Is videtur fuisse plerisque communis error, quod Jesum merum hominem prædicarent, et divinam in eum descendisse virtutem, qua mire auctus est. Ab hujusmodi placitis abhorruerunt Christi Dei cultores, utpote divinæ ejus naturæ manifesto adversis.

4. Arius, presbyter Alexandrinus, anno circiter 317, veterum hæreticorum errorem nova induit forma : nam Verbum a Jesu non separabat, nec creaturis cæteris æquabat, sed præstantissimum prædicabat Dei opus, ante sæcula productum, quo usus est Deus ut cætera omnia e nihilo educeret. Ei et nomen Dei et cultum tribuere non renuebat, quamvis Summo Deo, Patre scilicet, minori. Venenum hærescos

(1) Irenæus l. iii. adv. hæres. c. xi. (2) Ibidem.

(3) Euseb. hist. l. v. c. 28.

hac ratione propinatum plurimi hauerunt, adeo ut ab initio septem presbyteri, et totidem diaconi, ei suffragati sint. Ab Alexandro, suo Episcopo, in synodo damnatus, patronos nactus est Eusebium Nicomediensem aliosque. Nicææ tandem anno 325 habitum est Concilium oecumenicum, in quo 318 Episcopi Symbolum fidei iis auxerunt explicationibus, quæ Christum Jesum Filium Dei ejusdem ac Pater substantiæ, verum Deum de vero Deo declarabant. *ὁμοούσιος consubstantialis*, quæ vox in Symbolo adhibita est ad omnes Ariatorum cavillationes eludendas, iis maxime displicuit; et tot dissidiis dedit ansam, ut etiam ex orthodoxis nonnulli censuerint præstare ut ommitteretur. Cæterum qui fraudes hæreticas habuerunt exploratas, in ea magnum veritatis præsidium merito posuerunt, quippe quæ eandem Patris ac Filii naturam omnino esse enuntiabat, quam discernere cupiebat Arius.

5. Plures ab Arii sectatoribus habitæ sunt synodi, et fidei formulæ editæ, ommissa voce *ὁμοούσιος*. Nonnumquam dogma ipsum Christi divinitatis visi sunt agnoscere, verbis in specie Catholicis usi: sed errorem celare studuerunt. Aetius et Eunomius, Filium Patri similem esse negantes, *Anomæorum* sectæ principes extiterunt: Aca-cius, Cæsareæ Episcopus, eum similem dicebat, sed voluntate, potius quam natura: Basilius Ancyranus naturæ similitudinem dicitur admisisse, et Semiarianorum antesignanus habetur. Nomen hoc aliquando tributum est aliis Catholicæ sentientibus, qui a voce *ὁμοούσιος* abstinebant, inter quos S. Cyrillus Hierosolymitanus plerumque re-

censetur. Ut invidiam declinarent, sa-pius damnarunt Ariani eos qui ult-progressi Verbum in tempore prodiiss-vel non esse Deum affirmabant, quavis et ipsi id aliis verbis exprimerer-Imperatoris Constantii opera vigu-maxime secta Ariana; cujus opera pl-rimis expulsis Episcopis catholicis Ariani eorum occuparunt sedes. Ex-terunt tamen fortissimi fidei vindices: inter quos Athanasius eminuit. Po-turbas quamplurimas, quæ ad sæculu-facile durarunt, ne quidem tunc exti-cta labe, sensim sine sensu cesa-error, victrixque mansit veritas a Patr-bus Nicænis vindicata.

6. Socinus Christum Deum negans Arii impietatem resuscitavit; quem ali-quatenus imitatus est, eum colendum fatens, utpote præstantissimum, De-etiam nomine dignatum. Qui recentiu-Christi divinitatem impugnant, pleræ-que illa hæreseos pallia abjecerunt omnemque cultum ei abjudicarunt quamvis et ipsi divinitatem ejus agnoscere aliquando profiteantur, et tamen sensu quod divinitus missus sit divina quadam indutus virtute; meru-alioquin homo, antequam ex Mari-nasceretur nullatenus existens. ¹ Aliquidam Christo aliqualem deferunt cul-tum; imo sunt qui Arii placita de verb-*præexistentia*, et præstantia sequun-tur. ² Hinc distinguuntur *Ariani* et *Humanitarii*.

7. Barnesius commentationibus in Pauli ad Romanos Epistolam pluræ de Christo Deo inseruit; adjunxit tamen eum Filium designari ex tempore quæ humana indutus carne apparuit, et Scripturas prorsus silere de ulla ejus processione antequam homo factus sit.

(1) Unitarian Miscellany, vol. i. p. 302.

(2) Ibidem, vol. vi. p. 277. *Arianism and Humanitarianism*.

(3) « It is not affirmed that this title was given to the second person of the Trinity before he became incarnate; or to suggest the idea of any derivation or extraction before he was made

flesh. There is no instance in which the appellative is not conferred to express his relation after he assumed human flesh. Of any derivation from God, or emanation from him in eternity, the Scriptures are silent. » Barnes' Notes on Epistles to the Romans, c. i. v. 4.

Liquet hac ratione distinctionem personarum tolli, et veterem hæresim sub involucris renovari. Equidem constat Arianos et Humanitarios in Presbyterianorum et Baptistarum sectis plurimos reperiri.

CAPUT I.

DE ÆTERNA VERBI GENERATIONE.

8. Quum S. Joannes præsertim de Christo, tamquam de VERBO ὁ Λόγος loquatur, eumque sacri scriptores passim Filium Dei designent, de æterna ipsius generatione imprimis erit agendum, ut personarum constet distinctio, eo a Patre semper procedente, et divina, quam in eo agnoscit Ecclesia, natura vindicetur: docet enim eum a Patre genitum ab æterno, non actu quodam transeunte, sed ipsa divinæ naturæ necessitate, ideoque esse verum Deum, ipsum Deum, qui et Pater est, sed personam a Patre distinctam, in naturæ tamen unitate.

Propositio.

Verbum divinum: ὁ Λόγος apud Deum semper fuit, estque Filius a Patre genitus ineffabili ratione, ex divinæ naturæ necessitate et essentia, et proinde verus Deus.

9. *Probatur 1. ex Scripturis.* Psaltes Filium inducit loquentem: « Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. »¹ Ipse Psaltes refert: Dixit Dominus Domino meo * * * ex utero ante luciferum genui te.² $\text{מִבְּטֶן מִשְׁחֹר לְךָ טַל יְהוָה}$ ante luciferum tibi ros juventutis tue. Michæas Dei nomine loquitur: « Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egrediatur qui sit dominator in Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus

æternitatis. »³ Hæc testimonia ad Christum, qua Verbum est, referri ex Novo Testamento constat: ⁴ ex iis autem generatio ejus plane adstruitur, et quidem ante auroram seu luciferum, ab initio, a diebus sæculi, $\text{מִקֶּדֶם מִיְּמֵי עוֹלָם}$ Ipsa generationis vox denotat

cum a Patre procedere, longe alias ac creaturæ, quæ nequaquam genitæ a Deo prædicantur. Necessario proinde, et divinæ naturæ vi ea sit, nam nihil in Deo *accidentale* licet cogitare.

10. Consonat S. Joannes: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. »⁵ Igitur in ipso rerum initio erat Verbum; nec tunc primum prodiit; sed semper erat: et proinde Deus erat. « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est. » Verbum ipsum factum non est, quum sine ipso nihil sit factum. Omnia per ipsum facta dicuntur, non veluti ejus opera et ministerio, sed ex potentia communi, quum Pater sine ipso nihil faciat. Aptissime tamen dicitur *per ipsum*, potius quam *ab ipso*, ut relatio personalis insinuetur.

11. *Probatur 2. ex Patribus Antenicænis.* Hermas, seu liber *Pastoris*, ab Irenæo tamquam Scriptura laudatus, qui proinde antiquissimus est, et magni ponderis, dicit: « Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patris sui adfuerit ad condendam creaturam. »⁶ Non est igitur creatura, sed Patri semper adfuit, et una secum omnia condidit.

12. S. Ignatius M. ad Magnesios scribit de Christo: $\text{ὅς πρὸ αἰώνων παρὰ Πατρί, καὶ ἐν τέλει ἐφάνη}$: « qui ante sæcula apud Patrem erat, et in fine apparuit. »⁷ « Unus Deus est qui seipsum manifestavit per Jesum Christum Filium suum;

(1) Ps. ii. 7. (2) Ps. cix. Heb. cx.

(3) Mich. v. 2.

(4) Act. xiii. 33. Heb. i, 4. Mat. xxii. 44, ii. 6.

(5) Joan. i. 1.

(6) L. 3. simil. ix. § xii.

(7) Magnes. § vi.

qui est Verbum ipsius æternum, non a silentio progrediens. » ¹ Censetur sanctus scriptor Gnosticos perstringere, qui *Σιγῇ* silentium æonis instar habuerunt, ex quo processit Verbum: ideo Filium æternum affirmat, nullo præeunte æone. Quod si placeat illud de silentio simpliciter explicare, de æterna Verbi subsistentia æque constat.

13. S. Irenæus, contra Gnosticos, seu Valentinianos, scribens, qui Christum a Jesu distinguebant, et objiciebant Catholicis absonum esse, ut Christus, seu Verbum esse cœperit, quando Jesus est natus, ostendit ex dogmate Catholico, Verbum scilicet carnem factum, non sequi illud existere tunc cœpisse: « Ostenso manifeste quod in principio Verbum existens apud Deum, per quem omnia facta sunt, qui et semper aderat generi humano, hunc in novissimis temporibus secundum præfinitum tempus a Patre, unitum suo plasmati passibilem hominem factum, exclusa est omnis contradictio dicentium: « Si ergo » tunc natus est, non erat ante Christus » Ostendimus enim, quia non tunc cœpit Filius Dei existens semper apud Patrem; sed quando incarnatus est, et homo factus, longam hominum expositionem in seipso recapitulavit, ² in compendio nobis salutem præstans, ut quod perdideramus in Adam, id est, secundum imaginem et similitudinem esse Dei, hoc in Christo Jesu recipere-
mus. » ³ Totus in eo est Irenæus, ut ostendat distinctionem inter Verbum et Jesum, qualem statuebant Gnostici, non subsistere, sed Verbum hominem factum, esse Christum Jesum, qui, qua Verbum, Filius est Dei unigenitus, ante sæcula, semperque apud Patrem.

14. Tertullianus fidem quam in Ecclesia de Christo didicerat, et quam

apud Montanistas retinuit, sic exponit « Nos vero et semper et nunc magis ut instructiores per Paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, unicum quidem Deum credimus: sub hac tamen dispensatione, quam œconomiam dicimus, ut unicus Dei sit et Filius sermipsum, qui ex ipso processerit, per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil. » ⁴ In *Apologetico* quæ scripsit adhuc Catholicus: « Hunc a Deo prolatum didicimus, et prolatione generatum, et idcirco Filium Dei, Deum dictum ex unitate substantiæ nam et Deus spiritus: et cum radii ex sole porrigitur, portio ex summa: sed sol erit in radio, quia solis est radius, nec separatur substantia, si extenditur: ita de Spiritu Spiritus, de Deo Deus, modulo altero, non numero, gradu non statu fecit, et a matrice non recessit, sed excessit. » ⁵ Et comparationes deficiant, nec enim rerum natura divinæ essentiæ perfectæ habetur similitudo; sensus tamen Catholicus verbis tribuendus est, nam mentem suam, eadem adhibita imagine clare explicat in jam citato libro. Obiecerat Praxeas, ut distinctionem personarum elevarer, plures deos dicendos: si Filius et Spiritus sanctus nomine illo dignarentur; respondit Tertullianus non plures dicendos, quamvis unus quisque, si solus nominetur, Deus vocandus sit: « Cæterum, si ex conscientia qua scimus Dei nomen, et Domini, et Patri, et Filio, et Spiritui convenire, deos et dominos nominaremus extinxissemus facies nostras etiam a martyria timidiore, quibus evadere quoque pateret occasio, jurantibus stim per deos et dominos, ut quidam hæretici, quorum dii plures. Itaque deos omnino non dicam, nec dominos

(1) Magnes. §. viii.

(2) « *Recapitulare* » ἀνακεφαλαιώσασθαι apud Apostolum Eph. i. 10. *reparare* apud Irenæum significat.

(3) L. iii. adv. hæret. c. xx. ed. col. Ag. an. 16 alias c. xviii.

(4) L. adv. Praxeam paulo post initium.

(5) Apolog. c. xxi.

sed Apostolum sequar, ut si pariter nominandi fuerint Pater et Filius, Deum Patrem appellem, et Jesum Christum Dominum nominem. Solum autem Christum potero Deum dicere, sicut idem Apostolus: « Ex quibus » Christus, qui est, inquit, Deus super » omnia benedictus in ævum omne! » Nam et radium solis solem seorsim vocabo; solem autem nominans cujus est radius, non statim et radium solem appellabo. Nam etsi soles duos non faciam, tamen et solem et radium ejus tam duas res et duas species unius indivisæ substantiæ numerabo, quam Deum et sermonem ejus, quam Patrem et Filium. » ¹ Alias: « Primogenitus est, ut ante omnia genitus; et unigenitus, ut solus ex Deo genitus, proprie de vulva cordis ipsius. » ² Liqueat igitur, docente Tertulliano, Filium a Patre sic genitum, ut et ipse sit Deus super omnia benedictus in ævum omne. « Sermo ergo et in Patre semper, sicut dicit: « Ego in Patre. » Et apud Deum semper, sicut scriptum est: « Et sermo » erat apud Deum. » Et numquam separatus a Patre, aut alius a Patre, quia « Ego et Pater unum sumus. » Hæc eni probole veritatis, custos unitatis, quæ prolatum dicimus Filium a Patre, sed non separatum. » ³

15. Clemens Alexandrinus Logon orat ut suis discipulis det: *ὁ Χριστὸς τὸν υἱόν, αἰώντως ὁ Χριστὸς τὸν υἱόν, καὶ υἱὸς, υἱὸς καὶ πατρί, παιδαγωγὸς, καὶ διδάσκαλος υἱὸς, σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. πάντα τὰ ἐν ἐμοί, ἐν ᾧ τὰ πάντα δι' οὗ τὰ πάντα ἐν δὲ ἐν τῷ ἐμοί.* ⁴ « Ut gratias agamus, et gratias agentes laudemus unum Patrem et Filium, Filium et Patrem, pædagogum et magistrum Filium, unam cum sancto Spiritu; omnia uni, in quo omnia, per quem omnia unum, per quem æternitas. » Hæc aliaque plurima

Patrum Ante-Nicænorum testimonia ostendunt ab initio rei christianæ Verbum agnitus fuisse Patris potentiæ consortem, gloriaque et cultu pariter dignum, eumdem scilicet Deum.

Objectiones.

16. *Objiunt Unitarii* 1. Christus dicitur *Filius* ob specialem erga eum Dei dilectionem, quapropter *proprius Filius, genitus, primogenitus, unigenitus* vocatur, specialiter scilicet dilectus, quo sensu populus Israëliticus primogenitus Dei dicebatur: « Filius meus primogenitus Israel. » ⁵

17. *Resp.* Plurima obstant ne tot testimonia de sola dilectione speciali interpretemur. Ea quidem est optima interpretandi regula, ut verba obvio sensu accipiantur, nisi ex adjunctis pateat ea translata esse: adjuncta autem, quandocumque de Verbo seu Christo agitur, plane postulant nativam verborum significationem. Psaltes exhibet Deum Patrem veluti explicantem quo sensu Filium appellet: « Filius meus es tu, ego hodie genui te. » Quod autem *hodie* eum genitum declaret, aptissime indicat æternitatem, quæ præsens semper est, nullis temporum vicibus distincta. Quod Israel primogenitus filius Dei dictus fuerit, facile intelligebatur specialem Dei erga populum electum dilectionem indicare, qui instar primogeniti habebatur: consueverunt quippe Hebræi comparationes instituere, particula quæ similitudinem enuntiat ommissa, sicut in libro *Proverbiorum* passim videre est. In locis autem quæ Verbum respiciunt omnis comparationis species deest, et vera adstruitur significatio: « Ex utero ante luciferum genui te. »

18. *Obj.* 2 Christus dicitur *Filius Dei* eo quod in utero Virginis divinitus sit formatus, absque viri opera: Mariæ

(1) Adv. Praxeam, c. xliii.

(2) Apolog. c. vii.

(3) L. adv. Praxeam c. viii. *πρεβελε* vox a Val-

entiniano usurpata adhibetur alio sensu a Tertulliano.

(4) Pædagog. l. iii. sub finem. (5) Exod. iv, 22.

enim ab Angelo dictum est : « Spiritus sanctus superveniet in te , et virtus Altissimi obumbrabit tibi . Ideoque et quod nascetur ex te sanctum , vocabitur Filius Dei . » ¹

19. *Resp.* Utique Filius Dei vocatus est Christus eo etiam sensu quod divinitus conceptus sit in Virginis utero : sed altius repetenda est illius tituli origo ; nam ideo naturam humanam assumens Verbum , e Virgine prodire elegit , quod « ex utero ante luciferum » a Patre prodierit , nec deceret communi ratione nasci . Profecto si Filii Dei appellatio virgineo partu tantum niteretur , potiori jure Adam eo insigniretur titulo , utpote patre et matre carens , solo Deo auctore . ² *Abbadie* concedit ideo Christum vocari Filium Dei , quod Spiritus sancti opera conceptus sit : inde enim factum ut humana natura *hypostatice* Verbo conjungeretur . ³

20. *Obj.* 3. Ob specialem sanctificationem et missionem , se Filium Dei dici ipse Christus docet : « Quem Pater sanctificavit , et misit in mundum , vos dicitis : Quia blasphemias : quia dixi , Filius Dei sum ? » ⁴

21. *Resp.* Eam sanctificationem missionemque merito allegavit Christus , ut ostenderet Judæis se titulum illum sibi vindicare potiori quam iudices et sacerdotes jure . Insinuavit simul suam , quam jam affirmaverat , unitatem et conjunctionem cum Patre , operibus quæ patrabat in testimonium adductis : « Si mihi non vultis credere , operibus credite , ut cognoscatis , et credatis quia Pater in me est , et ego in Patre . Quærebant ergo eum apprehendere . » ⁵ Liquet ipsos optime intellexisse eum se sublimiori longe sensu sanctificatum et missum dicere .

22. *Obj.* 4. Paulus de resurrectione verba Psaltis interpretatur : « Nos vobis annuntiamus eam quæ ad Patres nostros repromissio facta est : quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris , resuscitans Jesum , sicut et in Psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu , ego hodie genui te . » ⁶

23. *Resp.* In resurrectione Christus manifestatus est Filius Dei , uti Apostolus , ad Romanos scribens , docet : τοῦ ἱεροῦ δόξαν διὰ τοῦ ἱεροῦ κατὰ πνεῦμα ἀγιασθέντος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν . ⁷ « Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute , secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri . » Non tunc cœpit esse Filius , sed mundo veluti exhibitus est , illustri suæ originis indicio .

24. *Obj.* 5. Filius dictus est Christus , quia Deus eum constituit hæredem universorum , et super Angelos ipsos exaltavit . ⁸

25. *Resp.* Humana Christi natura summi honoris facta est particeps ; sed Verbum divinum fuit semper splendor majestatis divinæ , substantiæque viva et perfecta imago . Nihil est quod indicet exaltationem Filii super Angelos præmii habuisse rationem ; quum Pater per eum omnia condidisse dicatur , Angelos utique ac cæteras creaturas : quapropter quum hæredem universorum eum dixisset Apostolus , statim adjunxit : διὰ τοῦ τοῦ αἰῶνος ἰσχύος .

26. *Obj.* 6. « Quos præcivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui , ut sit ipse primogenitus in multis fratribus : » ⁹ præcipuus scilicet inter justos , nam « prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri . » ¹⁰

(1) Luc. i. 35.

(2) Vide Bullum , *Judicium Eccl. Catholicæ* , c. v. §. v.

(3) *Abbadie de divinitate Christi* . §. 6. c. 6. cit. a De la Hogue , *Tract. de Trinitate* , art. ii.

prop. ii. obj. 3.

(4) Joan. x. 36. (5) Ibid. 38.

(6) Act. xiii. 32. (7) Rom. i. 4.

(8) Heb. i.

(9) Rom. viii. 29. (10) Ibid. i. 4.

Hinc « primogenitus ex mortuis » ¹ dicitur, et « imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, » ² princeps veluti novæ creationis, seu cœlestis instituti. Major autem exhibetur Angelis, nuntiis, scilicet, a Deo missis, non spiritibus cœlestibus. ³

27. *Resp.* Recte dicitur primogenitus in multis fratribus, quia, humana assumpta natura, sibi adscivit quotquot gratia sanctificantur : « Decebat enim, propter quem omnia, et per quem omnia : qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens : « Nuntiabo nomen tuum fratribus » meis. » ⁴ Longe alias prædestinati sunt justi ut filii Dei habeantur, imaginem Filii sui præseferentes, ab ipso qui designatus est et agnitus Filius, ⁵ et demonstratus resurrectione sua gloriosa. Accepimus « spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba ; » ⁶ sed ipse a Patre declaratur ex utero genitus. Primogenitus est ex mortuis, quia primus resurrexit ; primogenitus omnis creaturæ, quia ante omnem rem creatam extitit ; fuit quippe semper apud Patrem : « Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia, et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum, et in ipso creata sunt : et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. » ⁷ Hæc plane designant res omnes creatas, non novam illam et mysticam creationem ad quam Apostoli verba detorquent Unitarii. Imago est Dei invisibilis, Patris scilicet,

« cum sit splendor gloriæ, et figura » substantiæ ejus ; » ὅν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ : ⁸ in ipso quippe eadem perfectiones relucet, ipseque, invisibilis licet in divina natura, in humana sese præbuit videndum. Angelis est præstantior : nam spiritus, qui throni, dominationes, principatus, vel alio quovis nomine vocantur, ab ipso sunt conditi : de quibus manifesto agit Apostolus ; nec enim homines divinitus electi ad aliquid nuntiandum simpliciter et absolute τῶν ἀγγέλων nomine designantur. ⁹ Ideo et Deus agnoscitur : « Ad Filium autem : Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi. » ¹⁰

28. *Obj.* 7. Genitus idem valet ac conditus, quapropter illud Proverbiorum : « Dominus possedit me in initio viarum suarum, » ¹¹ creandi voce redditur a Septuaginta ἡνίοχος, et in paraphrasi Chaldaica : ܡܠܝܚܐ : illudque de Verbo veteres intellexerunt. Igitur Verbum creatum agnoscendum est, sive ante cæteras creaturas, uti textus plures videntur insinuare ; sive ex speciali consilio, uti aliis magis placet.

29. *Resp.* Verbi generatio ex voce ambigua non pendet, sed ex perspicuis omnino testimoniis, quibus Filius unigenitus declaratur, et eaque ei tribuuntur, quæ veram generationem indicant : scilicet ipsum apud Patrem extitisse, gloriæ ejusdem participem, et Deum, æque ac Pater. Post cœnam ultimam, inter preces Jesus dixit : « Et nunc clarifica me, tu Pater, apud te ipsum, claritate, quam habui prius, quam mundus esset, apud te. » ¹² Suam existentiam iisdem vocibus alias designavit quibus Deus Mosi se revelavit : « Antequam Abraham fieret, ego sum. » ¹³ In

(1) Col. i. 12. (2) Ibid. v. 15.

(3) Unitarian Miscellany, vol. 6. p. 285.

(4) Heb. ii. 10.

(5) τοῦ ἰεροῦ Θεοῦ Τίου Θεοῦ ἢ Δυνάμει.
Supra resp. ad obj. 4.

(6) Rom. viii. 15. (7) Col. i. 16.

(8) Heb. i. 8.

(9) Rosenmüller animadvertit in hunc locum : ex « dignitate Christi comprobatur, eum infinitis modis majorem esse Angelis. » (10) Ibid. v. 8.

(11) Prov. viii. 23. (12) Joan. xvii. 5.

(13) Joan. viii. 58.

objecto Proverbiorum loco Hebraicus textus habet וְיָנִי , eandem scilicet vocem qua Eva, nato filio, se a Deo eum *possidere* confessa est. Si placeat quæ de Sapientia dicta sunt, ad Verbum referre, prout consueverunt veteres, testimonia necessario explicanda sunt juxta alia in quibus de Verbo manifeste agitur: ideoque Dominus censendus est genuisse Filium initio, scilicet ab æterno.

30. *Obj.* 8. ὁ Λόγος de quo Joannes disserit ipse est de quo Paraphrastæ Chaldaici sub nomine מִימְרָא , et *Sapientiae* libri auctore utraque voce Λόγος et σοφία , ¹ agunt. Eum vocat Philo $\text{τὸν πρωτόγονον Θεοῦ λόγον}$, ² « primogenitum Dei Verbum. » Hi autem omnes divinam sapientiam veluti *persona induerunt*, vel ad summum, Verbum habuerunt veluti « divinam quamdam ὑπόστασιν , a Deo genitam, eique proximam atque simillimam. » ³ Nemo autem suspicatus est ipsum esse Deum vere et proprie, quamvis Philo lato quodam sensu eum ita appellaverit. ⁴

31. *Resp.* Quæ obijciuntur ostendunt Judæis non prorsus ignotum fuisse Dei Verbum, cujus operam in mundo condendo divinitus afflatus auctor *Sapientiae* testatus est: $\text{ὁ ποιῶν τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου}$: « Qui fecisti omnia verbo tuo. » ⁵ Mirum non est Philonem aliosque tanto lumine haud illustratos non plene intellexisse Verbi naturam, quam Joannes adeo luculenter declaravit: cæterum non hos habuit ipse doctores; sed « unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. » ⁶ Quidquid igitur sit de sensu quo Philo Verbum appellaverit Deum, constat Joannem eum sic designasse, eo quod rerum omnium

conditor foret, vitæ et lucis auctor, et Patri intime conjunctus. Hæc certe Numen designant, nec creaturæ, absque divinæ majestatis dispendio, tribui possunt.

32. *Obj.* 9. ὁ Λόγος Deus quidem est, scilicet ipsa Dei ratio, et sapientia, qua omnia constant: sed minime est a Deo distincta persona: « Ratio illa, » inquit Joannes Clericus, « quam apud Deum, ab initio, imo Deum ipsum fuisse, in qua vitam, in qua verum lumen hominum fuisse contendimus, non semper oculos nostros fugit, sed per hominem, in qua erat, conspicua facta est, atque inter nos aliquandiu commorata. » ⁷

33. *Resp.* De Verbo loquitur Joannes, tamquam de persona subsistente; illudque apud Deum fuisse ab initio πρὶν τὸ εἶναι dicit, et per illud omnia condita, et in eo vitam esse, quæ hominibus lumen est, quo singuli illustrantur. Illud venisse in mundum, et, carne assumpta, habitasse inter homines affirmat, quod de Dei ratione et sapientia, seu attributo quocumque divino, dici non posset, nisi verbis minus proprie acceptis. Quum gloria ejus, hominibus videnda exhibita, Unigeniti a Patre dicatur, et ὁ λόγος plenus gratiæ et veritatis, liquet illum a Patre distingui, esse personam ab ipso genitam, divinæ substantiæ consortem; παρὰ πατέρα , scilicet, uti recte advertit Bullus, « Ita Dei Patris unicum Filium esse, ut solus revera *ab* atque *ex* ipso Patre genitus fuerit. » ⁸ Illa igitur Clerici interpretatio omnino aliena est a verborum vi, et contextu: nec enim ὁ λόγος in homine Jesu commoratus dicitur, ~~scilicet~~ *caro*, scilicet homo, *factus*, et inte-

(1) Sap. ix. 1, 2.

(2) De conf. linguarum, p. 354, B. cit. a Rosenmüller in c. i. Joan.

(3) Rosenmüller in loc. mox cit. dicit hanc Judæorum fuisse sententiam, prout « egregie demonstravit ex Chaldaicis potissimum V. T. paraphrasibus Car. Aug. Theoph. Keil de doctoribus

veteris ecclesiæ culpa corruptæ per Platonis sententias Theologiæ liberandis Comment. II. *opusc. academ.* t. II. p. 483.

(4) L. de Somniis. (5) Sap. ix. 1, 2.

(6) Joan. 1, 18.

(7) In c. 4 Joannis.

(8) Judic. Eccl. Cath. p. 56.

nos commoratus, ortus sui a Patre præclaris datis indiciis. Hinc ipse Rosenmüller in Joannem scribens, animadvertit : « Sunt etiam apud Nostrum, quæ ostendant ex ejus sententia λόγος esse naturam quamdam subsistentem, sive subjectum quoddam, atque hunc λόγος artissime cum Deo conjunctum, se extra eum exservisse ita, ut non modo omnes res procrearet, sed doctores etiam institueret, quos Deus hominibus mittere constitueret. » ¹

34. *Obj. 10.* Θεός ἵς Ἀγός. Non ἵς Θεός, sed Θεός dicitur, uti ab Origene olim animadversum : articulus, scilicet, eum qui vere est Deus, denotat : ἡντιθέως. ² Quomodo λόγος dicatur Θεός a Joanne non definitur; tribuitur tantum τῷ λόγῳ summa vis ac dignitas. » ³

35. *Resp.* Obvia ratio cur articulus omissus sit, est quod Θεός prædicati habeat rationem. Origenes quidem censuit eum omissum ut personarum innueretur distinctio, Filii a Patre, indeque refelli « negantes proprietatem Filii esse aliam a Patris proprietate; confitentes Deum esse cum nomine tantum qui apud ipsos Filius appellatur; vel negantes Filii divinitatem, et ponentes ipsius proprietatem et essentiam per circumscriptionem existere aliam a Patre. » Quamvis autem eorum nomen lato quodam sensu creaturis præstantissimis dari dicat, Filium omnino ab iis distingui, eorumque habendum esse Deum affirmat, utpote qui in se attrahit divinitatem : σπασας τας διακρίσεις ἑαυτοῦ, et est « apud Deum in principio existens, quia sit apud Deum semper manens Deus, haudquaquam id habiturus, nisi apud Deum esset, et haudquaquam Deus mansurus, nisi perpetuo permansisset in contemplatione paternæ profunditatis : ἵς ἵς

ἀρχῆς ἢ τῷ ἵνατι πρὸς τοὺς ἅγιους Θεούς, ἢ καὶ ἐν δ' αὐτοῖς ἰσχυρῶς, ἢ μὴ πρὸς τοὺς Θεοὺς ἢ, καὶ ἐκ ἑνὸς μίαιας Θεός ἢ μὴ παρμύαις τῇ ἀδιαλλειπτῇ θείᾳ τῇ πατρικῇ βαδῶν. Igitur, ex Origenis sententia, Deus Pater ἵς Θεός appellatur, Filius Θεός, cæteri Angeli vel Sancti Θεοί, ⁴ sed Filius semper extitit, omni carens initio, quamvis divina natura sit illi a Patre communicata. Quod affirmat Rosenmüller Joannem haud definire quomodo λόγος dicatur Θεός, refellitur perspicuis testimoniis Evangelistæ, qui rerum omnium creatarum originem ei tribuit. Equidem quis cogitare poterit Joannem Verbum Deum dicere vago quodam sensu, cum manifesto erroris perniciosissimi periculo?

36. *Obj. 11.* Tertullianus : « Ut primum Deus voluit ea quæ cum Sophiæ ratione et sermone disposuerat, intra se, in substantias et species suas edere, ipsum primum protulit sermonem, habentem in se individuas suas, Rationem et Sophiam, ut per ipsum fierent universa, per quem erant cogitata atque disposita, immo et facta jam, quantum in Dei sensu. » ⁵ Et alibi : « Quia et Pater Deus est, et judex Deus est, non tamen ideo et pater et judex semper, quia Deus semper. Nam nec pater potuit esse ante filium, nec judex ante delictum. Fuit autem tempus cum et delictum et filius non fuit, quod judicem, et qui patrem Dominum faceret. » ⁶

37. *Resp.* Priori loco adversus Praxeam scribit Tertullianus, ut personarum distinctionem tueatur. Contendit igitur Filium a Patre revera distingui, et semper apud Patrem extitisse; sed ante conditum mundum eum *Rationem* maluit designare, *Sermonem* condito mundo, Græca voce ἵς ἵς utrique

(1) Rosenmüller in c. 1. Joan.

(2) In Joan. tom. II. n. 2.

(3) Rosenmüller in Joan. c. i. 1, 2.

(4) In Joan. tom. II. n. 2.

(5) Ibid. n. 3, p. 226, ed Wir.

(6) Adv. Praxeam c. vi.

(7) Adversus Hermogenem c. iii.

respondente. Praxeas objiciebat Deum solum fuisse « ante mundi constitutionem, adusque Filii generationem. Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi et mundus, et locus, et omnia. » Respondet Tertullianus : ⁴ « Solus autem quia nihil aliud extrinsecus præter illum. Cæterum ne tunc quidem solus ; habebat enim secum, quam habebat in semetipso, rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, et ratio in ipso prius, et ita ab ipso omnia. Quæ ratio sensus ipsius est. Hanc Græci λόγος dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque jam in usu est nostrorum, per simplicitatem interpretationis, sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse, cum magis rationem competat antiquiorem haberi, quia non sermonalis a principio, sed rationalis Deus etiam ante principium ; et quia ipse quoque sermo ratione consistens, priorem eam ut substantiam suam ostendat. » Prolatio igitur *Sermonis*, juxta Tertulliani mentem, est manifestatio *Rationis* per mundi creationem : idem tamen λόγος semper. Si quid in iis obscurum videatur, scopus auctoris præ oculis habendus est, nempe personarum ut vindicet distinctionem, et unitatem naturæ divinæ ea non tolli ostendat : « quale est ut Deus divisionem et dispersionem pati videatur in Filio, et in Spiritu sancto, secundum et tertium sortitis locum, tam consortibus substantiæ Patris? » ⁵ « Filium non aliunde deduco, sed de substantia Patris. » ⁶ « Eum parem sibi faciens, de quo procedendo Filius factus est, primogenitus ut ante omnia genitus, et unigenitus, ut solus ex Deo genitus, proprie de vulva cordis ipsius. » ⁴ Præea objiciente sermonem esse rem inanem, quam absurdum sit de divino Verbo id cogitare ostendit Tertullianus :

« Fecit enim et ipse quæ facta sunt per ipsum. Quale est ut nihil sit ipse, sine quo nihil factum est? * * * Vacua et inanis res est sermo Dei, qui Filius dictus est, qui ipse Deus cognominatus est : « Et sermo erat apud Deum, et » Deus erat sermo? » ⁵

38. Alio in loco objecto Hermogenem refellit dicentem materiam semper extitisse, quum Deus alioquin Dominus dicendus non foret, quippe qui nihil haberet in quod exerceret potestatem. Fatetur Tertullianus nomen Domini eo sensu ei tribui non posse : « Nam ex quo esse cœperunt in quæ potestas Domini ageret, ex illo per accessionem potestatis et factus et dictus est Dominus ; » idque patris et judicis vocabulis illustrat. Placet igitur hæc ad creaturas referri, et Deum eo sensu denegari Patrem, quo denegatur Dominus, scilicet quod actu non extiterint filii. Cæterum Filius ὁ λόγος in Deo fuit semper. Fatemur Tertullianum hoc libro dicere Sophiam natam et conditam ; quapropter Petavius eum Platonis figmentis dogma Christianum corripuisse censet ; sed duriora licet sint quæ protulit, benignam eorum explicationem dandam censemus, quum alias Verbum verum Deum agnoscat. Quæ igitur de Sermonis initio dicit, de manifestato per creationem λόγος intelligimus ; quæ vero de Sophiæ, seu Rationis, in Deo initio affirmat, de principio quo a Patre procedit ὁ λόγος : Filius enim sermo, et Deus sermo : et Ego et Pater unum sumus. » ⁶

39. Obj. 12. Generatio vel nullam certam ideam præbet ; vel eam quæ simplicitati et puritati divinæ naturæ repugnat, et initium, mutationem, minoremque gradum inferit.

40. Resp. Certa quidem vis ei voci inhæret, quæ Patris ad Filium relata

(4) Adv. Præeam c. v.

(5) C. iii. (5) C. iv

(4) C. vii. (5) Ibidem.

(6) Adv. Hermog. c. xviii.

tionem indicat, quamvis nemo mortali-
um valeat eam plene et accurate in-
telligere. Satis est ut noscamus perso-
nas divinas inter se ita discerni, ra-
tione tamen simplicitati et perfectioni
Dei congrua. « Non hæc sunt in Deo
corporaliter æstimanda. Incomprehen-
sibiliter generatur Filius, impassibili-
ter generat Pater; et tamen ex se ge-
neravit, et ante omnem intellectum
generavit Deus verus Deum verum. » ⁴
Ita præclare Ambrosius.

41. Concinit S. Petrus Chrysologus :
« Sed dicit hæreticus : Quomodo Pa-
ter, si non præcedit ? quomodo Filius,
si non sequitur ? Quomodo dat initium
qui generat ? Quomodo quod genera-
tur, principium a generante non su-
mit ? Hoc ratio docet, hoc natura pro-
bat. Erras, hæretice : hoc habet huma-
na ratio ; non hoc habet divina : hoc
accipit natura mundi ; Deitatis non re-
cipit hoc natura. » ² Igitur supra om-
nem rem creatam elevanda est mens,
eque cogitanda est relatio, quæ divi-
næ naturæ insit, qua Filius semper a
Patre procedit, nullo initio, nulla mu-
tatione, sed *immanente* quadam, uti
dicunt Theologi, ratione. Ex ipsius
Dei revelatione nobis innotescit, ideo-
que fide excipienda, et humili animi
obsequio adoranda est.

42. Mirum est virum Protestanticum
Stuart Christum Deum vindicare vo-
luisse contra Channing, rejecta gene-
rationis notione, Filiique voce ad hu-
manam naturam restricta : sed et Clar-
kius in commentariis, alique, huma-
nitus sapientes pariter exorbitaverunt.
³ Satis feliciter Augustinus generatio-
nem perpetuam illustravit, Arium ar-
guens qui dicebat : « Si natus est, erat
tempus quando non erat filius : » « non
intelligens etiam natum esse Deo sem-

piternum esse, ut sit coæternus Patri
Filius, sicut splendor qui gignitur ab
igne atque diffunditur, coævus est illi,
et esset coæternus, si esset ignis æter-
nus. » ⁴ Origenes etiam *ἐκ τοῦ φωτός* ;
σὺν τῷ πατρί. ⁵ « Salvator noster
Sapientia est Dei. Est autem Sapientia
splendor lucis æternæ. . . .
semper gignitur Salvator a Patre. »

43. Quum agatur de mysterio prorsus
sublimi, mirum non est veteres
Patres de Verbo divino loquentes, ali-
qua proferre quæ obscura sunt, et
ambigui sensus : vix enim potest homo
de eo, prout decet, cogitare vel loqui.
Cæterum quæ ubique occurrunt testi-
monia de Dei unitate, quæque passim
Verbum Deum prædicant, nullum lo-
cum dubitationi de vera Patrum mente
relinquunt, qui plane catholice sense-
runt, licet quædam minus accurate a
quibusdam sint prolata. Acrior Petavii
in illos censura ab ipso mitigata ad-
modum est, et veluti revocata.

44. Liceat Irenæi verba subjungere
quibus increpat eos qui mysterium
generationis divinæ scrutari et expli-
care ausi sunt, vel fideles hac tenta-
tione pulsabant. « Irrationabiliter au-
tem inflati, audaciter inenarrabilia Dei
mysteria scire vos dicitis. . . .
Si quis igitur nobis dixerit : Quomodo
ergo Filius prolatus a Patre est ? dici-
mus ei quia prolationem istam, sive
adapertionem, aut quomodolibet quis
nomine vocaverit, generationem ejus
inenarrabilem existentem nemo novit,
non Valentinus, non Marcion, neque
Saturninus, neque Basilides, neque
angeli, neque archangeli, nec princi-
pes, neque potestates, nisi solus qui
generavit Pater, et qui natus est Filius.
Inenarrabilis itaque generatio ejus cum
sit, quicumque nituntur generationes

(1) Ambros. l. i. de fide c. v.

(2) Serm. ix.

(3) Vide « Letters to the Rev. Wm. E. Chan-
ning by Moses Stuart, Andover, » et « Unitaria-
Vol. II.

nism examined by Rev. Anthony Kohlman, S. J. »
vol. ii. p. 17.

(4) L. vi. de Trin. c. i.

(5) Hom. ix. in Jerem.

et prolationes enarrare, non sunt compotes sui, ea quæ inenarrabilia sunt enarrare promittentes. » ¹

CAPUT II.

DE JESU CHRISTI DIVINITATE.

45. Verbum, Filiū Dei, ejusdem ac Pater substantiæ, verumque Deum probavimus. Humanam naturam ab eo assumptam in hominum salutem fides docet : quapropter Verbum caro factum dicitur *Jesus Salvator* a voce Hebraica salutem denotante ישועה. Consuevit etiam appellari Christus Χριστος, seu משיח unctus, qua ratione reges Judaici vocabantur, oleo in regnum inuncti. Servator autem oleo non est unctus, sed Spiritus sancti, cujus oleum est symbolum, copia intus repletus.

46. Celsissimam Filii dignitatem quum Ariani faterentur, eum Deum appellare haud renuebant, sensu tamen minus stricto. Nicæni Concilii Patres ad omnetollendum effugium, eum *κοινωνος*, scilicet *consubstantialē* Patri declaraverunt : *ὁμοία* enim *substantia*, seu *natura* explicatur. Symbolo igitur professi sunt se credere, « in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei, genitum ex Patre unigenitum, hoc est, ex substantia Patris; Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum ex Deo vero; genitum non factum, consubstantialē Patri, per quem omnia facta sunt, sive quæ in cœlo, sive quæ in terra sunt. » Ad Arianos penitus conterendos adjece- runt : « Illos vero qui dicunt : *Fuit aliquando cum non esset* : et : *Antequam genitus est non erat*, et *Ex non*

existentibus, sive ex nihilo, factus est; vel qui Dei Filium ex alia hypostasi vel substantia esse, aut creatum esse, aut mutari, vel converti posse sentiunt, anathemate ferit catholica Ecclesia. » ²

47. *ὑπόστασις* pro substantia aliquando usurpabatur, uti in mox laudatis verbis videre licet, sed postea usus obtinuit ut *personam* designaret, *οὐσία* pro natura, essentia, seu substantia, adhibita. Vocum ambiguitas gravia nonnumquam peperit dissidia. ³ *Persona* seu *ὑπόστασις* a substantia distinguitur in eo tantum quod persona sit substantia intelligens completa et sui juris. Igitur in rebus creatis *personalitas* est mera negatio unionis cum alia substantia a qua pendeat : in Deo autem est quidem aliqua perfectio, non re, sed virtute, ab essentia divina distincta. *Subsistentia* et *personalitas* idem sonant, quamvis illa ad entia ratione carentia, quæ *suppositum*, non *personam*, habere dicuntur, designanda plerumque adhibeatur. Hæc, ad tractatum de Trinitate pertinentia, breviter adnotanda hic visa sunt, ut quæ de Verbo humanam naturam assumente dicuntur, clarius intelligantur.

48. *Ὁ Λόγος* ab Ario intelligebatur creatura quædam præstantissima Angelos hominesque longe superans, quæ usus est Deus veluti ministro et instrumento ad cæteras res creatas commendas. ⁴ Hunc, quem ab interioribus Dei *Λόγος* seu sapientia, distinguebatur, in humana natura opus redemptionis generis humani perfecisse dicebat. Rosenmüller dicitur *Ὁ Λόγος* Deus vocari « ob naturam Deo proximam simillimam. »

49. Unitariis plerisque placuit

(1) L. iii. adv. hæ. c. xlviii.

(2) Apud Socrat. hist. Eccl. l. i. c. 8.

(3) Inter Meletium et Paulinum, utrumque sane sentientem, de tribus hypostasibus vehementer disputatum est, Oriente et Occidente toto ea occa-

sione commotis. Vide Montagnum qu. 40. art. 4. cit. dissert. 1. prævia de Sma Trinitate tom. 2. Theologiæ cursus completus.

(4) Vide Petavium, de Trinitate l. 1. c. vii.

Arii sententia longe discedere, quam affinem esse Platonici placitis constat. Dicunt nonnulli, post Grotium, S. Joanni propositum fuisse errorem de Æone a Deo distincto tollere, et ad ipsam referre sapientiam et potentiam divinam quæ perperam de creatura prædicabantur. Τοῦ λόγου igitur interpretantur ipsam Dei sapientiam, quæ ab initio apud Deum erat, imo Deus erat, et quæ caro facta est, manifestata scilicet et oculis veluti objecta in homine Jesu, in quo sapientia et potentia divina documentis sublimioribus et miris operibus effulserunt. Joannes Clericus in hac sententia explicanda adeo laborat, ut quam ægre respondeat Joannis et cæterorum sacrorum auctorum dictis invitus prodatur. « Deus, » inquit, « erat ea Ratio, ut Λόγος, quem postea inter homines versatum esse narrat, Deum illum unicum et proprie dictum fuisse doceat. » Λόγος carnem esse factum existimat, « quatenus carne Jesu veluti indutus conspicuus evasit . . . inhabitatione Dei ineffabili, qua Jesu humanitas facta est humanitas Ratio- nis divinæ, singulari prorsus modo, ut ipsa divina Ratio facta est Jesu divinitas unione illa arcana. Ab illo tempore Deus potuit dici caro, et vice versa carni, seu homini, Dei vocabulum tribuere licuit. Propter hanc duarum naturarum conjunctionem in Christo, Apostoli de eo modo loquuntur ut Deo, modo ut homine; nec ea tantum tribuunt Christo, quæ Jesum facientem viderant, sed etiam quæ ante Deum natum fecerat divina Ratio. » ¹ Huic interpretationi consonat Rationalistarum plerorumque sententia, qui « intellexerunt sapientiam, sive rationem Dei, eamque personificatam. » ²

50. Socini explicatio, qui Λόγος intelligit divinum præconem, ab omnibus fere derelicta est. Perabsurde quidem « In principio » retulit ad exordium rei christianæ, et cætera pari ratione exposuit: « Deus erat Verbum, id est, operandi potestate et exactissima rerum divinarum scientia præditus erat Christus. Omnia per ipsum facta sunt, id est, quidquid ad novam creationem, et mundum spirituales pertinet. » ³ Jure optimo Rosenmüller hanc explodit sententiam: « Valde errant, qui τοῦ λόγου interpretantur de *initio Evangelii*, s. rei christianæ; huic enim sententiæ consilium Joannis et sequens oratio aperte repugnat. » ⁴

51. Quantum verbis Joannis torqueantur Unitarii, et quo infelici successu in iis explicandis laborant, ex sententiarum varietate, et absurditate manifestum est. E contra Ecclesia Catholica arcanum divinæ generationis venerata, Verbum a Patre distinguens, Jesum Christum, ipsum Verbum hominem factum, agnoscit et colit, omniaque feliciter congrueque interpretatur.

Propositio.

Jesus Nazarenus, qui dicitur Christus, verus est Deus, Patri consubstantialis.

52. *Probatum 1. ex Scripturis, quæ Dei nomen ei passim tribuunt, nullo dato indicio illud ei haud stricte convenire.* Isaias de puero ex virgine nascituro dixit: « Vocabitur nomen ejus Emmanuel, » ⁵ quod in Jesu impletum refert Matthæus, explicatione adjecta: « quod est interpretatum, Nobiscum Deus. » ⁶ Clarius Vates de eo deinceps locutus est: « Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum

(1) Cit. in opere de div. D. N. J. C. a Marano l. 1. p. ii. p. 90. Vide et Unitarian Miscellany, vol. i. p. 300.

(2) Rosenmüller schol. in Joannem. c. 1.

(3) Socinus in c. 1. Joan.

(4) Rosenmüller scholia in loc.

(5) Isaias vii. 14.

(6) Matth. i. 23.

ejus : et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis : super solium David, et super regnum ejus sedebit : ut confirmet illud, et corroboret in iudicio et iustitia, amodo et usque in sempiternum. »

¹ De Jesu agi constat ex ipso elogio, quod ei tantum convenit, et ex verbis Angeli, quibus eum super solium David sessurum annuntiavit Mariæ, regno sine fine potiturum. Quod autem Hebraice legatur **קָרָא** *vocabit*, difficultatem facere non potest; nam totus est Vates in pueri elogio prædicando, adeo ut vel puncta subjicienda sint, quibus, in conjugatione *Niphal*, legatur *vocabitur*, vel **קָרָא** *quis* subintelligendus sit, vel « **קָרָא** *vocans* : i. e. appellabitur, impersonaliter, ut Genes. xi. 9. xvi. 14. Jos. vii. 26. Jud. xv. 17. » ²

53. Jeremias de Messiæ regno vaticinans, eum Jehovam vocandum dicit : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus : et suscitabo David germen justum : et regnabit rex, et sapiens erit : et faciet iudicium et justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter : et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster. » ³ **יְהוָה צְדִיק הוּא** *Hoc nomen ipsum est quod sui proprium esse Deus ipse Moysi declaravit.*

54. Joannes : **θεὸς ὢν ἡ λόγος** . . . *καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν.* ⁴ « Deus erat Verbum. . . . et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. » Ipsum Verbum Deum vocat, et carnem dicit factum, in qua,

veluti in tentorio, peregrinus homines versatus et commorat. Profecto Deus homo factus Jesus hoc loco manifeste prædicitur qui et unigenitus a Patre dicitur Deus apud Deum initio semexistens, quatenus Verbum est.

55. Postquam se Thomæ videre redivivus Jesus exhibuerat, ¹ dixit ei : « Dominus meus, e meus. » ὁ **Κυριὸς μου καὶ ὁ θεὸς μου.** vit igitur eum Dominum et Deum fide illustratus, et rerum ex veluti coactus : nec enim ex clavis instar, sed affirmationis prout in Græco textu sunt, possunt : nominativus scilicet sus, non vocativus. Christus Thomæ confessionem confirmando mansuete eum reprehendens, antea non crediderit. « Quia me, Thoma, credidisti : beati qui viderunt et crediderunt. » ⁶

56. **Οἶδαμεν, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἡ δίδωκεν ἡμῖν διάκονον, ἵνα γινώσκωμεν ἡλεθροῦ καὶ ἰσχυρὸν ἐν τῷ ἡλεθρῷ, καὶ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτοι ἴσθιν ὁ Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος.** ⁷ « Scimus enim Filius Dei venit, et de his sensum ut cognoscamus Deum, et simus in vero Filio ejus est verus Deus et vita æterna. » Hic textus plane postulat ut Jesus verus Deus agnoscatur; men enim ad eum necessario referuntur. Sive **τοῦ ἡλεθροῦ** intelligamus, prout explicat Vulgatus interpretum Messiam, qui et ipse est, quod magis receptæ lectioni congruit, Filius certe verus Deus.

57. Apostolus Paulus ad Romanos scribens, extulit privilegia Is-

(1) Isaïas ix. 6. (2) Rosenmüller in loc.

(3) Jer. xxiii. 6. (4) Joan. i. 14.

(5) Recte monet Rosenmüller : « **ὅς** ante **μὲν** γινώσκω non est particula similitudinis, sed ut Hebræorum **כִּי** indicat rei certitudinem et veritatem; Chrysostomus nominat particulam **ὅτι** »

σὺν καὶ ἀναμφισβήτητον δόγμα μὲν confiteri et indubitata definitionis. »

(6) Joan. xi. 28. Non negat Wolszogenium Deum expresse appellari hoc loco, i. 4. Rom. ix. 5. Vide compendium Rel. cl.

(7) I. Joan. v. 20.

rum : « Ex quibus est Christus secundum carnem , qui est super omnia Deus benedictus in sæcula . » ἔξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα , ὁ ὢν ἐπὶ πάντων διὸς ἰσχυρότερος ἢς τῶν ἀνθρώπων . ἔμνη .⁴ Christus , qui quod ad carnem attinet , ex Israelitis ortus est , ipse super res omnes creatas vere dicitur Deus benedictus in æternum . Suprema ejus divinitas verbis clarioribus enuntiari non potuit , quippe qui « Deus super omnia » vocatur , sicut et Pater , ὁ πατήρ .⁵ Quod autem velint Sociniani *doxologiam* hic inseri , nulla ratione probatur , nec contextui congruit ; ex serie enim sermonis nihil apparet cur Apostolus eam edat : sed scopo maxime convenit verba de Christo accipere , Israelitis scilicet maximis privilegiis auctos , inde præsertim liquet quod ex iis Christus sit , quatenus est homo , qui simul est Deus supremus . Hinc Wolzogenius ad aliam explicationem confugit , sed infelici plane successu .⁶

58. « Expectantes beatam spem , et adventum gloriæ magni Dei , et Salvatoris nostri Jesu Christi . » ἡ προδεδειγμένη τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τοῦ τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ . Constat hic agi de gloriosa manifestatione Christi ; nec enim ullibi in Scripturis , uti bene adnotavit Erasmus , ἐπιφάνεια de Deo Patre dicitur : articuli autem usus , juxta

linguæ proprietatem ,⁷ postulat ut Jesus Christus magnus Deus et Servator noster intelligatur . Merito igitur S. Cyrillus Alexandrinus ait : « Si Christus est omnium spes , et magnus Deus , et Salvator , quomodo non vehementer impii et dementes sunt , qui Filium dicunt esse creaturam ? »⁸

59. Apostolus etiam de impuro quodque et avaro dicit : ἵνα αὐτοὶ κληρονομίαν ἢν ἐν βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ « non habet hæreditatem in regno illius qui Christus et Deus est . »⁹ Sic et Deus noster et Salvator prædicatur a Petro : τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ .¹⁰ Ex textu patet Jesum Christum Deum et Salvatorem nostrum pariter dici . A Juda etiam : καὶ τὸν μόνον δισπύοντα διὸν καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡγούμενον . « Hic articulus , (animadvertente Glasio) omnibus his epithetis communis , ostendit Christum hic vocari *unicum herum , Deum ac Dominum* . »

60. Isaias vidit « Dominum sedentem super solium excelsum » et Seraphim ei adstantes : « et clamabant alter ad alterum , et dicebant : Sanctus , sanctus , sanctus , Dominus Deus exercituum , plena est omnis terra gloria ejus . » צבאות מלא כל־הארץ כבודו . Vati se mittendum offerenti dixit Dominus : « Excæca cor populi hujus , et aures ejus

(4) Rom. ix. 5. (5) Eph. iv. 6.

(6) Wolzogenius locum illum de Christo explicat : « Tunc constitutus est Deus super omnia , cum super omnia imperandi divinam potestatem ex gratia et dono Dei , Phil. 2. 9. , consecutus est . » Prep. ad lect. lib. N. T. c. xiv.

(7) Tit. ii. 43.

(8) Glasius in *Philologia sacra* , animadvertit : « Quandoque articulus emphatice primæ voci additus , reliqua omnia epitheta adjecta includit , et de eodem subjecto sermonem esse ostendit . » Additur tamen , a Dathio , ut videtur , in sua scilicet editione operis invenitur , « non esse καὶ δὲ hanc observationem , » « contrarium enim ex Matth. 21. 42. Marc. 11. 42. Luc. 19. 42. apparet , ubi ὁ πολυτίτης καὶ ἀγοράζοντες conjungun-

tur . » Sed pace Philologi eruditissimi dixerim exemplum illud non ob stare : nam de iisdem agitur , qui sibi invicem vendebant et emebant , ideoque communi ratione designabantur . Certe longe diversa sunt exempla a nobis et a Glasio adducta . « Sic de Deo Patre . II. Cor. 4. 3. ἰσχυρότερος ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τῶν κυρίων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ , ὁ πατὴρ τῶν ἰκνησμένων , καὶ Θεὸς πάντες παρακλήσις . » Addam illud I. Thess. i. 3. ἡμπερσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός ἡμῶν . De usu Græci articuli plura disseruit Middleton . Vide et Bloomfield in loca supra adducta .

(9) S. Cyrill. Thesaur. c. xi.

(7) Eph. v. 5.

(8) II. Petri i. 4.

(9) Isaiæ vi. 3.

aggrava, » etc. De supremo Deo agi constat, quum Jehovah nomen ei tantum competat, et ipse ter sanctus a Seraphim celebretur. Jam vero Joannes, posteriora citans verba de Judæis incredulis, et excæcatis, animadvertit : « Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo. » ¹ Jesus igitur vere est Jehova, Dominus exercituum.

61. Adventum Messiae summis laudibus celebrat Isaias : « Ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei nostri. » **הִמָּה יֵרְאוּ כְבוֹד-יְהוָה וְדֶרֶךְ אֱלֹהֵינוּ**. Consolatur pusillanimes ea spē : « Confortamini et nolite timere : ecce Deus vester ultionem adducet retributionis : Deus ipse veniet et salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum. » ² Gloria Jehovah, adveniente Messia, exhibenda erat, quia ipse est Deus Salvator : ex parallelismo enim liquet Elohim et Jehovah idem apud Prophetam sonare. Huc manifesto respexit Christus, Joannis discipulis se Messiam probans, miraculis patratis quæ Isaias recensuerat : « Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. » ³

62. *Probatur 2. ex Judæorum sensu, quem Christus, quin correxerit, plane confirmavit.* Ea equidem est æquissima ratio Christi dicta explicandi, ut sensus ab audientibus iis tributus genuinus agnoscat, nisi ipse eum rejecerit. In iis præsertim quæ summi sunt

momenti, si error gravissimus, Deo injuriosus, et hominibus æternum afferens exitium, ex verbis ejus male intellectis ortus fuerit, oportuit omnino eum corrigere, et mentem clarissimis verbis, quæ eum penitus tollerent, aperire. Jam vero Christus ita locutus est ut Judæi eum se Deum facere intellexerent : ipse autem sensum illum non rejecit, sed potius confirmavit.

63. De fidelibus, sub ovium figura, loquens, se vitam æternam iis daturum dixit, eadem quippe qua Pater potestate gaudentem, quam nemo vincere posset : « Ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego et Pater unum sumus. » ⁴ **ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἓν ἰσμεν**. Vita æternæ largitio, potentia nulla vi superanda, et unitas naturæ satis clare Deum ostendunt : quare mirum non est Judæos intellexisse eum se Deum dicere. « Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum. » Blasphemias eum arguerunt : « Quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. » Id negare, si Deum non se dixisset, facillimum erat, et ad placandos hostes maxime opportunum, imo sinceritatis et probitatis legibus omnino necessarium. ⁵ Attamen negationis nullum est indicium; sed quod dixerat tueri pergit, exemplo a Scripturis desumpto. Argumentum ex latiori vocabuli hujus usu, qui prophetas Dei complectebatur, adhibet ostendens se a fortiori ita vocari posse, Filius quippe Dei erat, a Patre sancti-

(1) Joan. xii. 41.

(2) Isaiæ xlii. 2. 4.

(3) Matt. xi. 4. Confer etiam Isaiæ xlv. 21. Rom. xiv. 21. Vide Petavium de Trinit. l. iii. c. iii. §. xv.

(4) Græcus textus habet : « Ὁ Πατὴρ μου, ὃς ἰδὼν καὶ μοι, μείζων πάντων ἐστίν. » Pater meus, qui dedit mihi, major omnibus est. » Vetusissima est lectio quam sequitur Vulgata, uti apud

Tertullianum videre licet. Adversus Praxeam. c. xiii.

(5) Optime animadvertit Bloomfield in locum : « Indeed had he been aught but God, one with the Father, common honour and ingenueness would have required him to disavow the interpretation they had put upon his words. » Utinam sic ratiocinatus fuisset, dum sextum caput Joannis explicaret!

ficatus, in splendore sanctitatis ante auroram genitus, ¹ et in mundum missus, quum antea apud Patrem esset. Quamvis divinam suam naturam hisce verbis obscure tantum indicaverit, intimam tamen conjunctionem cum Patre affirmavit, miraculis etiam in testimonium allegatis : « Si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre. » ² Tantum abest ut Judaicam interpretationem suorum verborum rejecerit, eam manifesto confirmavit; quapropter Judæi, nihil a sententia deducti, ei vim inferre *idcirco* parabant : « Quærebant ergo eum apprehendere. » ³ *Ἐξίρου οὖν πάλιν αὐτὸν πιάσαι.* Profecto nisi Christus esset verus Deus, blasphemiae arguendus erat, quia ita loquebatur ut se Deum facere videretur : nec objectum crimen verbis clarissimis refellit, adeo ut audientes necessario falleret, cum majestatis divinæ dispendio.

64. Alias etiam eidem accusationi dedit locum; sanato enim homine, qui triginta octo annos infirmitate laboraverat, quum Judæi quererentur, sabbatum eo opere violatum, illud Patris et sui potentia factum docuit : « Pater meus usque modo operatur : et ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere : quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. » ⁴ Oportuit statim hanc veluti atrocem calumniam repellere, si veritate non niteretur; attamen Jesus vocibus usus est asseverandi, quibus in sententia firmarentur, et opera sui et Patris communia et paria affirmare perrexit. « Amen, amen dico vobis : non potest Filius a se facere quidquam,

nisi quod viderit Patrem facientem : quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit : et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat. Neque enim Pater judicat quemquam : sed omne judicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem. Qui misit illum. » ⁵ Quamvis nihil a se Filium posse dicat, ut ostendat opera ejus Patris etiam esse, ob potentiae et naturæ unitatem, omnia Patris opera sua esse perspicuo affirmat, adeo ut Filius quoscumque velit a mortuis etiam revocet, sicut et Pater una secum; quod illustre est divinæ potentiae argumentum. Patrem igitur honorem Filio et Patri tribuendum, juxta Patris ipsius consilium, docet. In omnibus adstruit consensum voluntatis et potentiae conjunctionem, seu potius naturæ unitatem, servata tamen Patris et Filii relatione. Jure optimo animadvertit Chrysostomus : « Si potentia eadem sit, manifestum est naturam eandem esse. » ⁶

65. Liqueat Judæos Christum intellexisse Filium Dei adeo se prædicare, ut Deo esset æqualis, ipse etiam Deus. Gravissimi igitur criminis loco id habebant, morte puniendi, a turba zelo legis flagrante, vel certe a publico tribunali. Hinc a Sacerdote summo interrogatus est Dei nomine : « Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. » ⁷ Ipso id fatente, seque prædicente venturum in nubibus cœli ut orbem judicet, quod

(1) Maldonatus intelligit eum separatam et destinatum muneri, juxta illud Jeremias : « Antequam exires de valva sanctificavi te, et prophetam in gentibus dedi te. » Jerem. i. 5.

(2) Joan. x. 38. (3) Ibid. v. 39.

(4) Joann. v. 47.

(5) Ibid. 49.

(6) *οὐ δὲ ἴσθυσθε ὅτι αὐτὸν, ἰσθυσθε ὅτι καὶ ἐστίν.* S. Chrys. hom. lxi. in Joannem.

(7) Matt. xxvi. 63. Confer et Marcum xiv. 61.

sane scientiæ summæ et potentiæ indicio erat, scidit Sacerdos suas vestes, veluti blasphemiam exhorrescens : « Blasphemavit ; » omnesque sibi in iudicio adistentes eum mortis reum pronuntiarunt. Jam vero nullus fuit locus accusationi, interrogationi, vel iudicio, si Filium latiori sensu se dixisset ; Judæi enim omnes, saltem quotquot justi videbantur, filii Dei habebantur. Jesus etiam temere se objecisset discrimini, mentem suam celando, in solemniori iudicio, quum vocis ambiguitate sublata, omnem accusationis speciem sustulisset. Ergo ex regula æquissima interpretationis, qua voces ea ratione intelligendæ sunt, qua ab audientibus necessario intelligebantur, Jesus Filius Dei agnoscendus est, Deo æqualis. ¹

66. *Probaturs 3. ex Dei Patris testimonio pluries dato.* Baptizato Jesu, ecce vox de cœlis dicens : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. » ² In monte gloria circumdatus visus est, « et vox facta est de nube dicens : Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite. » ³ Gentilibus præsentibus, qui eum cognoscere cupiebant, Patrem invocavit : « Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo. » ⁴ Nequaquam credi potest eum Dei Filium tanta cum solemnitate cœlitus declaratum, nisi vere esset a Deo Patre genitus : nec enim latum quemdam sensum, qui hyperbolen redolet, in vocibus ita emissis quærere licet.

67. *Probaturs 4. ex testimoniis quæ divinam naturam Christo Jesu adsignant.* « Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu

inventus ut homo. Humiliavit s ipsum factus obediens usque ad tem, mortem autem crucis P quod et Deus exaltavit illum, navit illi nomen, quod est super nomen : ut in nomine Jesu omne flectatur cœlestium, terrestrium fernorum : et omnis lingua confi quia Dominus Jesus Christus in est Dei Patris. » ⁵ ὅς ἐστιν ἡ μορφή τοῦ θεοῦ ὃς οὐκ ἔκμαχον ἡγήσατο τὸ εἶναι ἰσ In forma, seu natura, Dei su Verbum : formam enim pro natu sumi constat ex forma servi, assumpta dicitur, qua ratione humana certe exprimitur, uti animadvertit Gregorius Nazianz « Forma autem Dei idem est o ac natura : nam sicut in forma factus, naturam servi induit, ne ram speciem sibi assumens, natura disjunctam, sed natura obsignatur, ita omnino et dicer in forma Dei esse, naturam per se indicavit. » ⁶ Ideo nullam æst rapinam, sed certissime novit se paria Patris, seque ei parem o esse : esset vero rapina et blasphemia Deo adfectare, nisi ipse esset. Tantum inter majestatem dei et humanam naturam intercedit vallum, ut hujus assumptio, null cum naturæ divinæ mutatione, que cum majestatis dispendio, nitio habeatur. Cæterum humanura Jesu, in obedientiæ et hum præmium, summo honore auct cultus qui divinæ naturæ tribuit ticeps facta. Nomen Jesu et d Salvatoris omne nomen et dign hominum vel Angelorum excellit, supremi cultus testimonia dantes omnes et Angeli, vel certe qui in terris negligunt, in ævum poenas, ipsum Dominum et judic

(1) Vide de hoc argumento opus supra laudatum : « Divinitas. D. N. Jesu Christi, p. ii. c. iii. et iiiii.

(2) Matt. iii. 17. (3) Luc. ix. 35.

(4) Joan. vii. 38. (5) Phil. ii. 6.

(6) L. 3. contra Eunom.

viti experturi. Quod autem Unitarii et Rationalistæ formam Dei explicare velint de divina quadam auctoritate et majestate, quæ tamen a suprema Dei natura distinguatur, et formam servi de conditione mancipii, vel hominis e vulgo, opprobriis et ærumnis objecti, frustra fit, quum Apostolus de natura divina, qua absque injuria aliqua Filius Deo foret æqualis, loquatur, et de natura humana, qua contigit ut pati morique posset.

68. Apostolus ad Colossenses scribens, postquam omnem creaturam a Filio ortam declaraverat, de ipso, tamquam homine, perrexit loqui: « Ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. » ¹ Altissimum hoc mysterium cupit fidelibus plane innotescere: « Instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu: in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. » ² * * * « In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. » ³ Hæc sane totam plenitudinem divinitatis, non portionem quamdam, Christo vindicant; vere enim et substantia-
liter Verbum, quod Deus est, in humana natura habitavit, caro factum:
ἐν αὐτῇ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος
σωματικῶς.

69. Probatur 3. ex testimoniis quæ Dei perfectiones et opera divina Jesu Christo tribuunt. Ipse sibi vindicat omnia quæ sunt Patris, quod sane

impia foret usurpatio in creatura quamvis præstantissima: « Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. » ⁴ « Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt. » ⁵ Creatio mundi ei sæpissime adscribitur: et quamvis S. Joannes plerumque dicat per eum *δι' αὐτοῦ* omnia creata, vis tamen hujus vocis ea non est, ut ministerium vel instrumentum indicet, sed relationem quam habet ad Patrem. » ⁶ Pater omnia condidit, sed *per eum*, utroque, una cum sancto Spiritu, ad creationem concurrente. Equidem creatio, quum sit eductio e nihilo, infinitam exigit potestatem; et proinde concipi nequit creaturæ veluti concessa: quapropter Psalmista ea utitur in divinæ potentiæ argumentum: « Laudent nomen Domini, quia ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt. Statuit ea in æternum, et in sæculum sæculi: præceptum posuit, et non præteribit. » ⁷ Jehovah ipsi rerum creatio et conservatio perpetua hic tribuitur:
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה כִּי הוּא צוּר וְיִגְבְּרָנוּ
Jam vero Apostolus utramque Christo tribuit, conservationem quidem: « Portansque omnia verbo virtutis suæ. » ⁸ *φῶρον τὰ τὰ πάντα τῷ λόγῳ αὐτοῦ*: creationem vero, de Filio Psaltis verba interpretans: « Tu in principio, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt celi. » ⁹ De Jehova Psalterem loqui constat: ¹⁰ ideoque, ex mente Apostoli, Christus Jehova est. ¹¹

70. Immutabilis et æternus etiam Christus ab Apostolo prædicatur; pergit enim Psaltis verba de Jehova ei

(1) Col. i. 48. (2) Ibid. ii. 2.

(3) Ibid. v. 9.

(4) Joan. xvi. 45. (5) Ibid. xvii. 10.

(6) « *Πρὸς* » *δὲ* adhibetur de causa, et *instrumento*, ita ut causam *efficientem* indicet, et *semper* idem valet, quod *ex* et *ἀπὸ*. Igitur *δι' αὐτοῦ* est i. q. *ἀπ' αὐτοῦ* et *ἐξ αὐτοῦ*. Hæc significatione *διὰ* de Deo omnium rerum Creatore, legitur Rom. xi. 46. Hebr. ii. 40. » Ita Rosenmüller in loc.

(7) Psalm. cxlviii. 5.

(8) Heb. i. 3. (9) Ibid. 40. (10) Ps. ci. 26. Heb. i. 40.

(11) Wegscheider hæc habet: « Verum enim vero quin attributa divinis simillima cum denominatione ista filii Dei conjuncta et dignitatem divinæ proximam Christus et ipse sibi, ut Dei filio, in dictis nonnullis ei attributis, et Apostoli Christo vindicaverint, dubitari nequit. » §. 83. cit. a Perroneo Tract. de Trinitate, n. 164.

applicare : « Ipsi peribunt , tu autem permanebis , et omnes ut vestimentum veterascent : et velut amictum mutabis eos et mutabuntur : tu autem idem ipse es , et anni tui non deficient. ¹ » Consonat quod postea suo veluti nomine dicit : « Jesus Christus heri et hodie ; ipse et in sæcula. » ² Melchisedech ejus typum gessisse docet : « Neque initium dierum , neque finem vitæ habens , assimilatus autem Filio Dei , manet Sacerdos in perpetuum. » ³

71. Omnium scientia , etiam cordis arcanorum , ei passim tribuitur : « Cum autem esset Jerosolymis in pascha in die festo , multi crediderunt in nomine ejus , videntes signa ejus quæ faciebat. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis , eo quod ipse nosset omnes , et quia opus non erat ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse enim sciebat quid esset in homine. » ⁴ Sæpiissime dicitur nosse cogitationes Phariseorum et discipulorum ; et Petrus eum omnium cognitione præditum agnovit : « Domine . tu omnia nosti : tu scis quia amo te. » ⁵ Hæc autem cordis arcanorum scientia Deo veluti singularis in Scripturis passim prædicatur.

72. Omnipotens etiam vocatur , sicut et rerum omnium principium et finis : « Ego sum A et Ω principium et finis , dicit Dominus Deus ; qui est , et qui erat , et qui venturus est , Omnipotens. » ⁶ Animantia quæ thronum circumdare Apostolo visa sunt , clamabant indesinenter : « Sanctus , Sanctus , Sanctus Dominus Deus omnipotens , qui erat , et qui est , et qui venturus est. » ⁷ Ἰσχυρὸς non potest alium præter Filium designare , quod Rufinus olim animadvertit : « Quis est alius qui venturus est , nisi Christus Filius Dei ? » ⁸

73. Innumeris in locis se patrem declarat , et una cum Patre anima justi sedem habere : « Ubi sunt duo vel tres congregati in nomine meo , ibi sum in medio eorum. » ⁹ « Si quis diligit me , sermonem meum servabit , et Pater meus diliget eum et ad eum veniemus , et manebimus apud eum faciemus. » ¹⁰ Per sæcula se præconibus ubique promittitur : « Ecce ego vobis sum omnibus diebus , usque ad consummationem sæculi. » ¹¹ Hæc etiam dicitur : « Deus est , ubi semper præsens : nec mero hunc nec sublimissimæ cuicumque credentium possunt convenire.

74. *Probatur 6. ex Petri et filii omnium professione Christum Filium Dei , quæ de Filio naturali consubstantiali necessario est agenda.* Quum Jesus de hominibus variis quæsiisset , deinceps ipsi Apostoli de se sentirent , interrogavit : « Respondens Simon dixit : Tu es Christus , Filius Dei. » Respondens autem Jesus , dixit : « Beatus es Simon Barjona : quia tu et sanguis non revelavit tibi , sed Pater meus , qui in cælis est. » ¹² Christus revelata Petri fides præcipit spexit Jesum esse Filium Dei : enim a Patre dicitur provenire , etiam Petrus , de Euclitæ mysterio interrogatus : « Verum æternæ habes. Et nos credimus novimus , quia tu es Christus Dei vivi. » ¹³ S. Joannes eum in suum exaravit Evangelium : autem scripta sunt , ut credat Jesus est Christus Filius Dei credentes , vitam habeatis in eternum ejus. » ⁴ Eunuchus , a Philippo

(1) Heb. i. 11. (2) Ibid. xiii. 8.

(3) Ibid. vii. 3. (4) Joan. ii. 25.

(5) Joan. xxi. 17. (6) Apoc. i. 8. (7) Ibid. iv. 8.

(8) Lib. de Symbol. Vide Petavium de Trinitate . ii. c. x. §. vii.

(9) Matth. xviii. 20.

(10) Joan. xiv. 23.

(11) Matth. xxviii. 20.

(12) Ibid. xvi. 16.

(13) Joan. vi. 69.

rogatus, idem professus est : « Credo Filium Dei esse Jesum Christum. » ² Quum omnes Dei cultores et famuli filii Dei dicerentur, nulla speciali revelatione opus fuit ut Petrus Jesum Filium Dei haberet, vel alii eum sic appellarent : sublimiori igitur sensu, proprio et stricto, Jesus Filius Dei dictus est, naturalis et consubstantialis, vere a Deo Patre genitus. Si pro præstantissimo tantum Vate divinitus misso vox sumeretur, ea adjungenda necessario erant quæ ambiguitatem tollerent, et latiore illum sensum retineri ostenderent ; quum e contra veluti mysterium altissimum a sæculis absconditum, et nonnisi ex revelatione innotescens, proponatur.

75. Fides hæc unigenitum Filium Dei tamquam necessaria ad salutem conditio, exigebatur : « Qui credit in eum, non judicatur : qui autem non credit, jam judicatus est ; quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. » ¹ « Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. » ⁴ Christus idem a cæco sanato exegit : « Tu credis in Filium Dei ? » . . . « Credo, Domine, et procidens adoravit eum. » ⁵

76. Probatur 7. testimoniis quæ Jesum Christum adorandum commendant. Ideo iudicium a Patre ei commissum dicitur : « Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem : οὐκ ἄλλως τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. » ⁶ Ei omnes homines et Angelos cultum præstare dicit Apostolus : ἵνα ἡμεῖς ὑμῶν τὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες καὶ πάντες καὶ πάντα. ⁷

Creaturæ quantumvis præstanti cultum ab omnibus cœlestibus spiritibus, et terræ, et inferorum incolis, dandum nemo facile credet, quum Deus dicat : « Gloriam meam alteri non dabo. » ⁸ Cultum autem summum genu flectendi phrasi in Scripturis designari norunt omnes ; nam qui « non curvaverunt genua ante Baal » idololatria immunes intelliguntur. ⁹ Quod autem ob humiliationem colendus dicatur, intelligendum est de supremo cultu humanæ Christi naturæ, quatenus in divina Verbi persona subsistit, tribuendo, qua veluti compensatio fieret propter ærumnas et mortem : quatenus autem Verbum erat, fuit antea, estque semper, in forma Dei, æquali honore dignatus, et gloriam apud Patrem ante conditum orbem habens.

77. Cultus ille ab Angelis speciatim præstandus dicitur : « Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes Angeli Dei. » ¹⁰ προσκυνήσας αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ. De supremo cultu verbum plerumque usurpatur, quem Angelos ipsos præstituros annuntiavit Vates : השתחוּ לוֹ כָּל־אֱלֹהִים ¹¹ De Jehova agi ex Psalmo constat, quem ipsum esse Jesum Apostolus, hoc utens testimonio, demonstrat. ¹²

78. Una cum Patre, eodem prorsus cultu eum prosequi Angelos et omnes creaturas testatur S. Joannes in Apocalypsi : « Et omnem creaturam, quæ in cœlo est, et super terram, et sub terra, et quæ sunt in mari, et quæ in eo : omnes audiivi dicentes : Sedenti in throno, et Agno, benedictio, et honor, et gloria, et potestas in sæcula sæcu-

(1) Joan. xx. 31. (2) Act. viii. 37.

(3) Joan. iii. 18. (4) Ibid. iii. 36.

(5) Ibid. ix. 35. 38. Vide Petavium de Trinitate l. II. c. xii. §. xii.

(6) Joan. v. 23. (7) Phil. ii. 10.

(8) Isaiæ xlii. 8.

(9) « Καμπτεῖν γόνυ genua flectere, summum

subjectionis et reverentis signum, h. l. est : subjectum esse tamquam domino, eum adorare et colere, ut statim v. ii. explicatur. » Rosenmüller in loc.

(10) Heb. i. 6. (11) Ps. xvii. 8. Heb.

(12) Septuaginta addiderunt σεο, veluti explicationis gratia.

lorum. » ⁴ Ergo idem est Deus, Pater et Filius, eodem cultu omnino dignus.

79. *Probatur 8. miraculis Jesu Christi, quæ et multitudine, et splendore, et ratione simplicissima, qua patrata sunt, rerum Dominum, propria potestate et arbitrio agentem, plane denotant.* Ea Patri quidem adscripsit, sed et sua esse sæpe affirmavit; ita ut naturæ divinæ unitas et personarum relatio insinuaretur. Iis usus est ad doctrinam quam tradebat firmandam, dum doceret summa cum auctoritate, et fidem in eum, sicut et in Patrem, exigeret; imo se Filium Dei alte prædicaret, et Patrem et se unum esse diceret. Præterea Apostolis communicabat miracula faciendi potestatem, suo veluti jure. ⁵

80. *Probatur 9. titulis quos Christus sibi vindicavit*, qui creaturæ præstantissimæ haud aptari possunt: « Ego sum via, et veritas, et vita. » ⁶ « Ego sum lux mundi. » ⁴ « Ego sum resurrectio et vita. » ⁵ Quod Apostolos lucem mundi designaverit ipse, ex adjunctis sensum translatum habere facile intelligebatur.

81. *Probatur 10. ex jure quo se vitam æternam largiturum dicit*: « Ego vitam æternam do eis: » ⁶ « Resuscitabo eum in novissimo die. » ⁷ Ipse igitur, proprio veluti jure, mortis dominum, vitæque æternæ largitorem se exhibet. Sic Apostoli eum salutis ducem et auctorem prædicant: « Non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. » ⁸

82. Probatur igitur Christi divinitas innumeris textibus qui eum Filium Dei prædicant, *et* tanta cum emphasi et solemnitate, ut nequaquam cum filiis

adoptivis possit confundi. Ipsi de se Filio Dei affirmationi totitæ consonat Judæorum intequam non correxit, discipulorfides. Voces « genitus » « uni eam confirmant: omnia scilgruunt, si verus et naturalis intelligatur: sed nonnisi ing arte quadam, imo vi manifest ad adoptivum Filium, etiam tissimum, traducuntur. Ea igit loquendi usurpata dicenda fpericulo certo funestum erro nuandi. Accedunt plurima (bum Deum prædicant, eiqu tribuunt opera, creationem e vationem rerum, divinasque perfectiones. Miracula plane unum se cum Patre prædicant testimonium. ⁹

83. Equidem si Christus mer fuerit, licet divinis auctus (amplissima ornatus auctorita fuerit Ens naturam divinæ p habens, liquet eum haud satis ne homines ei summum tribue tum; sed potius ita se gessiss tum ut paria cum Deo affectu retur. Repugnat autem omni v citatis notioni, ut Dei ad legatus ita suam efferat auct et studeat gloriæ, cum de cultus Deo unice debiti. Quidq sit de uno alterove dicto in q potiora jura agnoscere a Socini seatur, constat eum iis ipsis verba ita componere, ut si consulat; et plerumque, tam rum Dominum, summam libe cere potestatem, et vindicar ritatem.

Objectiones.

84. *Obj. 1.* Christus se et unum esse dixit, ob consen

(1) Apoc. v. 13. (2) Matt. x. 1.

(3) Joan. xiv. 6. (4) Ibid. viii. 12.

(5) Ibid. xi. 25. (6) Ibid. x. 28.

(7) Ibid. vi. 53.

(8) Act. iv. 12.

(9) Vide Unitarianism examined by Rev. Kohlman S. J. Vol. II. et Bullum, Judi Cath. c. i. n. 13.

tantatis : agebat enim ex Patris jussione, ei perfecte obtemperans : « Propterea me diligit Pater : quia ego pono animam meam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. » ¹ Opera sua in nomine Patris fieri professus est, et oves sibi a Patre datas ; quam rationem adsignabat quare ei auferri non possent, quia Pater major est omnibus. Judæos, verba ejus maligne interpretantes de divinis usurpatis honoribus, monuit, judices, sacerdotes, vates vocari deos, seque idcirco eo nomine nuncupari posse ob sanctificationem et missionem a Patre derivatam. Liquet igitur ex contextu eum haud sibi vindicasse divinam naturam.

85. *Resp.* Se Christus dixit unum cum Patre, ob potentiam communem, quæ cum natura necessario conjungitur, uti supra ex Chrysostomo animadvertimus ; ideo quippe nemo oves sibi rapere poterat, quia nemo Patri eas rapere valebat ; et ipse et Pater unum sunt, quia Pater in ipso, et ipse in Patre. Opera in nomine Patris patravit, quæ tamen et sua dicebat, eandem ob causam, quia scilicet potestas erat communis : relatio autem Filii ad Patrem, tamquam principium, postulabat ut Patri præcipue tribuerentur ; quamvis et Filio et Spiritui sancto quoque tribuantur. Quæ de potestate sibi a Patre data dicit, ut opera illa faceret, ad humanam naturam referenda sunt, sicut et cætera de datis ovibus, de missione et sanctificatione : sed de unitate naturæ divinæ in Patre et Filio quod semel affirmaverat numquam retractavit ; quamvis argumento usus sit Judæis accommodato, quo minueretur eorum furor, et animi disponerentur ad mysterium excipiendum, quod ite-

rum insinuavit : « Pater in me est, et ego in Patre. »

86. *Obj.* 2. Parallela loca ostendunt unitatem voluntatis, non naturæ, designari. Post cœnam ultimam pro discipulis precatus est Patrem ; « ut sint unum, sicut et nos. » ² *ἵνα ὡς ἡμεῖς ὅντες ἕσμεν.* Et Apostolus ad Corinthios : « Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. » ³ *Ὁ φερώμενος δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἓν ἵσθιν.* Nec unquam ⁴ ad personam, seu Ens, designandum usurpatur. ⁴

87. *Resp.* Loca adducta non sunt parallela : nec enim prior eandem præsefert formam absolutam : « Ego et Pater unum sumus ; » sed oratio fit ut discipulorum unitas similis sit Patris et Filii unitati ; similitudo autem æqualitatem non necessario secum fert. Alter locus satis ex contextu determinatur ad unitatem finis. Sed in Christi de se et Patre verbis affirmatur unitas ad probandum potentiam servandi oves, lupis licet ferocissimis invadentibus gregem ; quæ potentia a Patre derivatur, cum quo unum se dicit. Potentia igitur eadem est utrique, quia uterque unum est, natura scilicet et essentia. Quod autem asserunt Unitarii de vocis vi, non obstat ; quum enim significet rem unam, vel substantiam, apte usurpatur ad substantiam divinam designandam : de persona eam non intelligimus.

88. *Obj.* 3. Christus in forma Dei dictus est ob gloriam divinam qua circumdari visus est, miracula patrando præditus potestate : ad formam servi se demisit, flagra et crucem, maucipii vilissimi instar, passus. ⁵

89. *Resp.* « Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : » ⁶ *ὃς ἦν ἰσὺς θεοῦ.* ⁶ Mi-

(1) Joan. x. 17, 18.

(2) Ibid. xvii. 11. (3) I. Cor. iii. 8.

(4) Unitarian Miscellany, Vol. i. p. 28.

(5) Ita post Grotium Rosenmüller in locum.

(6) « Neutrum plurale ἴσα quod more Græco-Vol. II.

rum sæpe adverbialiter ponitur, ubi verbis ἴσας vel ἴσους jungitur, pro adjectivo usurpatur. » Rosenmüller in locum. Grotius illud Homericum citat : *τὸν δὲν ἴσα δῖον Ἰδαννοῖσι σισυρῶσι*, ut ostendat æqualitatem perfectam non designari,

racula patrandi potestas, vel aliud quodcumque donum divinitus datum, non poterat efficere, ut Christus se Deo parem haberet, absque impietate et usurpatione sacrilega, nisi Deus vere esset. Præterea ex contextu patet eum in forma Dei esse, antequam in similitudinem hominum factus sit; et in eo exinanitionem ponit Apostolus, quod in forma humana sit inventus. Quæ deinceps est passus adjungit, ut quo sese demiserit nostri causa plenius intelligatur.

90. *Obj.* 4. Ex quo Psaltes de Messia cecinerat eum esse Dei Filium, idem sonabat hæc appellatio apud Judæos ac Christus; nec divinam naturam ulatenus indicabat: nam et David primogenitus Dei prædicabatur: « Ipse invocabit me: Pater meus es tu... et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. »⁴ Profecto ea fuit gentis Judaicæ consuetudo ut filii Dei vocarentur angeli, reges, magistratus, imo pii omnes Dei cultores. Messias autem filius primogenitus dictus est, præstantissimum scilicet ea ratione designare consueverunt.⁵

91. *Resp.* Non constat Judæos Messiam Filium Dei consuevisse designare. Cæterum non interest; nam liquet Jesum eum sibi vindicasse titulum sensu longe sublimiori, adeo ut impietatis et blasphemiae argueretur, utpote qui se Deo æqualem faciebat.⁶ Si placeat Psaltis vaticinium de se ipso intelligere, potius quam de Christo, cui magis convenit: « Et ponam in sæculum sæculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli; » translata semel

vox, cujus significatio ex adjunxit eruitur, non potest argumento tot et tam perspicua de Christo proprio Filio Dei testimonia late esse capienda. Ipsa quæ objicitur consuetudo filios Dei nuncupandi angelos vel homines sanctitate vel auctori insignes, demonstrat nullam offensivam causam orituram fuisse, si sensu hæc absimili a Christo usurpata fuisset Dei appellatio.

92. *Obj.* 5. Ipsi Christi discipuli illum Dei eum agnoscentes, de divinitate ejus natura nihil suspicati sunt: non enim eum coluisse leguntur. Coniunt omnes scriptores christiani, primis quatuor sæculis floruerunt Apostolos ipsos nihil de divinitate e cogitasse.⁷

93. *Resp.* Petrus, Patre cœlesti relante, Filium Dei agnovit eo sermo quod omnia cordis arcana nosset quod certe de præstantissimo quocunque Dei famulo, vel de mera creatura quacumque dici non posset. Martineum e cœlo descendisse professus es « Utique Domine, ego credidi, quia es Christus Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti. »⁸ Discipuli declarant se credere eum a Deo processisse et omnium cognitione præstare; Christus quippe dicente: « Exivi a Patre, et veni in mundum: iterum relinquo mundum et vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli ejus: Ecce nunc palam loqueris, quia scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget: in hoc credimus quia a Deo existi. »⁹ Thomas eum Deum ac Deum suum alte professus

sed rem non conficit: nam Ithacenses heroem deo parem spectare poterant, de diis quippe humiliter sentiebant: Christus autem humano ejusmodi errore non laborabat, ideoque non poterat se parem Patri æstimare nisi revera esset.

(1) Ps. lxxxviii. 27, 28.

(2) Glassius, Can. xvii. 4 edit. Dath.

(3) « L'expression *fils de Dieu* était d'un usage ordinaire chez les Hébreux, pour marquer l'homme

d'une haute sagesse, d'une haute piété. Ce n'est point dans ce sens que s'en servait Jésus-Christ elle n'aurait pas causé une si vive sensation. » Salvador. « Histoire des institutions de Moïse t. II. l. iv. c. iii. not.

(4) Priestley, « hist. christ. church, » p. i. §

(5) Joan. xxi. 17.

(6) Ibid. xi. 25.

(7) Ibid. xvi. 28.

est. Cæcus, statim ac se Filium Dei declaravit, « procidens adoravit eum. »¹ Hæc certe sunt fidei de divina ejus natura, et cultus haud obscura specimen.

94. Temere quidem, et contra omnium scriptorum fidem, Priestleius dicit Apostolos merum hominem æstimasse Jesum. Audiatur Chrysostomus : « Nisi proprie sic Petrus intellexisset, et ab ipso Patre natum crederet, non fuisset revelationis opus illa confessio, nec aliqua beatificatione digna, si unum ex multis Dei filiis illum putasset. » Christus pollicitationibus magnificis Petri fidem confirmavit : « Nam quæ Deus concedere solus potest, peccatorum scilicet remissionem, et ut Ecclesia, tot tantisque fluctibus impetu irruentibus, immobilis maneat, cujus pastor et caput piscator homo atque ignobilis, terrarum orbe reluctante, adamantis naturam firmitate superet, hæc, inquam, omnia quæ solius Dei sunt, se pollicetur daturum. »²

95. *Obj.* 6. Quæ de Christo e cœlo descendente affirmantur, translato sensu sunt intelligenda; nam Deus, qui ubique est, haud descendit: ergo Christus non ideo dictus est e cœlo descendere, quod Deus foret, sed quod divinitus esset missus, divino functurus munere.

96. *Resp.* Deus quidem non descendit sed descendisse dicitur, quando per Angelos se in terris manifestavit, ut turris ædificatores confunderet, vel Sodomitarum scelera puniret. Potiori jure ea vox usurpari potest de divino Verbo humanam sibi assumente naturam, et inter homines ita versante. Cæterum in cœlis semper aderat, quod et ipse significavit, dicendo : « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis, qui est in cœlo. »³

97. *Obj.* 7. « Esse in cœlo est res cœlestes probe tenere, sive eas tamquam præsentibus intueri: quæ omnia Filio hominis.... citra ullam naturam seu essentiam divinam optime convenire possunt, ut certe conveniunt. » Ita Socinus.⁴

98. *Resp.* Alia prorsus ratione significat se Christum in cœlo esse, intima scilicet cum Patre naturæ conjunctione: est enim « Unigenitus qui est in sinu Patris. » Ad contemplationem rerum cœlestium, mentis in Deum ascensu, frustra referuntur quæ de natura divina Patri Filioque communi, et de ejus præsentia in cœlis adeo manifeste dicuntur.

99. *Obj.* 8. « Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major me est. »⁵ Apertissime igitur professus est Jesus se non esse summum Deum: imo Patrem suum Deum, sicut et discipulorum, agnovit: « Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. »⁶

100. *Resp.* Duæ in Christo necessario agnoscendæ sunt naturæ, divina scilicet et humana: locutus est autem de se, tamquam homine, locis objectis: nam, quatenus Verbum, erat in cœlo, et apud Patrem esse non desiit, ipso tempore quo versabatur in terris, humana natura assumpta. Ideo legimus: « Deum nemo vidit unquam: Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit. »⁷ « Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo. »⁸ Optime igitur concordant quæ de Patre et se dicit Jesus, si ad divinam naturam referantur quæ æquales eos exhibent, ad humanam vero quæ Filium minorem. « Quædam itaque, » animadvertit Augustinus, « ita ponuntur in Scripturis de Patre et Filio, ut indicent unitatem

(1) Joan. ix. 38. (2) Hom. lv. in c. xvi. Matthæi.

(3) Joan. iii. 13. (4) Ad cap. 6. Joannis.

(5) Joan. xiv. 28. (6) Ibid. xx. 17.

(7) Ibid. i. 48. (8) Ibid. iii. 13.

æqualitatemque substantiæ, sicuti est, « Ego et Pater unum sumus: » et « cum » in forma Dei esset, non rapinam » arbitratus est esse æqualis Deo: » et quæcumque talia sunt. Quædam vero ita, ut minorem ostendant Filium propter formam servi, id est propter assumptam creaturam mutabilis humanæque substantiæ, sicuti est quod ait, « Quoniam Pater major me est: » et Pater non judicat quemquam, sed » omne iudicium dedit Filio. » ¹ Cæterum si quis velit de Christi divina persona id intelligere, originis ratione licebit: Pater enim Filio major dici poterit, utpote fons divinitatis, quin Filius aliqua perfectione careat; nec enim rapit sibi quidquam injuria se Patri æqualem exhibendo. « Non dixit Filius, » animadvertit S. Athanasius, « Patrem se meliorem esse, ne quis ipsum externum, alienumque a Patris natura existimaret: sed Pater, inquit, major me est, non quidem magnitudine aliqua, aut ætate, sed propter generationem ex ipso Patre. » ² Quod autem Patrem Deum suum appellaverit, ad humanam ejus naturam necessario referendum est: discrimen tamen se inter et discipulos servatum animadvertere est, nec enim *Patrem et Deum nostrum* dixit, sed *Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum*.

101. *Obj.* 9. Jesus se Deum esse negavit; adolescentem enim reprehendit, quod eum bonum appellaverit: « Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi unus Deus. » ³ Se etiam iudicii diem ignorare fassus est: « De die autem illo, vel hora, nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius, nisi solus Pater. » ⁴

102. *Resp.* Titulum rejecisse Jesus

censendus non est, quamvis mansueti corripuerit juvenem, qui blandienti instar eum sic appellaverat, quin divinam ejus naturam agnosceret. S. Ambrosius in rem scribit: « Propterea Dominus: « Quid me dicis bonum, quem negas Deum? Quid bonum dicis cum bonus nemo nisi unus Deus? Non ergo bonum se negat, sed Deum signat. » ⁵ « Recte me appellabis bonum, » ita Augustinus responsionem Domini explicat, « si me noveris Deum nemo enim bonus, nisi solus Deus. » Hanc interpretationem non rejicit ipse Rosenmüller: « Cur tu qui me habes pro doctore, pro homine, me appella perfectum? Si tibi non sum nisi hominum mibi tribuis. » ⁷

103. Iudicii diem procul dubio novi Christus, qui adeo accurate omnia ejus adjuncta descripsit; sed tamquam Patris ad homines legatus eum ignorasse dicitur, quia illius notitia non erat illis communicanda. Optime animadvertit S. Cyrillus Alexandrinus « hanc nescitiæ diei professionem, non ignorantis esse infirmitatem, sed tæcendi dispensationem. » ⁸ Chrysostomus animadvertit: « Patri illud tribuit hinc rem tremendam ostendens, præhibensque ne illa de re interrogarent. » S. Ambrosius vult « ut magis dictum secundum filium hominis æstimemus quia temporum finem non per naturam hominis, sed per naturam Dei novit. » — « Quid enim est quod bonus Pater Filium celaverit, cui omnia dedit? Alio quomodo non dedit cognitionem temporis, cui dedit ipsius iudicii potestatem? Quomodo autem Filius nesci potest, quod Pater novit, cum in Patre Filius sit, et Spiritus scrutetur etiam alta Dei; cum ipse Filius altitudo Æ divitiarum sapientiæ et scientiæ De-

(1) L. ii. de Trinitate, c. i. n. 3.

(2) Orat. 4. contra Arianos.

(3) Marc. x. 47. (4) Ibid. xiii. 32.

(5) In Lucam xviii. 48.

(6) L. contra Maximin., c. 23.

(7) In locum.

(8) L. ix. de Trinitate.

(9) Hom. lxxvii.

sed cur nolit dicere, ostendit alio loco: « Non est vestrum scire tempora et » annos, quæ Pater posuit in sua potestate. » ⁽¹⁾ « In illa, inquit, hora? Ergo et horam novit: sed novit sibi, nescit mihi. » Pessime Lutherus affirmavit Christum in statu exinanitionis quædam ignorare. ⁽²⁾

104. *Obj.* 10. Jesus se hominem, filiumque hominis sæpissime designavit, ne quis eum, ob dona quibus ornatus fuit, cœlestem vel divinum haberet: « Quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum. » ⁽³⁾ Sic et Apostolus eum hominem dicit. « Unus est Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. » ⁽⁴⁾

105. *Resp.* Vere Jesus homo est, ex Maria Virgine natus, ideoque merito se ita designavit; sed est etiam Deus, Filius scilicet consubstantialis Dei, Patri æqualis. Utrumque probant plurima Scripturæ testimonia: quod si cum emphasi quadam se Filium hominis declaret, id contigit quia tamquam homo Mediatoris et Redemptoris sustinuit partes. Hoc ejus munus præcipue respexit Apostolus in loco objecto. Id insuper animadvertendum prævidisse Christum futuros plurimos qui de assumpta carne, et de suppliciis quæ propter hominum salutem pateretur, dubitarent, omnia specie tantum, non re, transacta dicentes: ideoque oportuit veritatem humanæ naturæ perspicuis verbis sæpe affirmare.

106. *Obj.* 11. Jesus Patrem unicum verum Deum prædicat; se a Patre missum: « Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. » ⁽⁵⁾

107. *Resp.* Pater a Christo solus Deus verus vocatur, quin ipse excludatur, nam vita æterna ex utriusque, Jesu

Christi et Patris, cognitione pendet. Haud inverosimiliter Chrysostomus, Augustinus, ⁽⁶⁾ Paulinus Aquilejensis, et inter recentiores Heinsius, verborum ordinem negligi putant, adeo ut sic construenda sint: ἵνα γινώσκωσι σε καὶ Ἰησοῦν Χριστόν, ὃν ἀπέστειλας, τὸν μόνον ἀληθινόν Θεόν: *ut cognoscant te et Jesum Christum quem misisti, solum verum Deum.* ⁽⁷⁾

« Non enim, » inquit Ambrosius, « solum Patrem vere Deum cognoscere vita æterna est, sed etiam Christum cognoscere Deum de Deo, verum de vero, vita est sempiterna. » ⁽⁸⁾ Profecto eo loci dicit se gloriam apud Patrem habuisse, et a Patre dilectum ante conditum mundum; quod innuit ejus cum Patre unitatem: nec enim, nisi vi manifesta verbis illata, potest intelligi de decreto Patris ut gloriam Filius olim acciperet, sed necessario refertur ad gloriam quæ rerum creationem antecessit. « Clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui prius quam mundus esset apud te. » « Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. » Quod apud Patrem in gloria fuerit ante conditum mundum affirmatur manifesto; et quod ipse et Pater unum sint, Pater in ipso, et ipse in Patre, etiam traditur, oratione fusa ut discipuli aliquam similitudinem hujus unitatis exhibeant: unitas igitur naturæ et divinitas Filii inde colligitur.

108. *Obj.* 12. Apostolus quoties de Patre et Jesu Christo fit sermo, Patrem vocat Deum, et Jesum Christum vel nullo titulo ornat, vel Dominum appellat: « Unus Deus Pater ex quo omnia, et nos in illum; et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia, et nos per ipsum. » ⁽⁹⁾

(1) In Luc. I. viii. 34.

(2) Apud Rosenmüller in locum.

(3) Joan. viii. 40. (4) I. Tim. ii. 5.

(5) Joan. xvii. 3. (6) Aug. I. vi. de Trinitate.

(7) Similis inversio habetur I. Joan. iii. 40. Apoc. xxi. 22. (8) In Luc. I. i. n. 43. (9) I. Cor. viii. 6.

109. *Resp.* Jam verbis Tertulliani exposuimus rationem cur Christus *Dominus* dicatur, quando una cum Patre nominatur, scilicet ut unitas divinæ naturæ appareat, et originis relatio. Cæterum bene animadvertit S. Ambrosius : « Quemadmodum cum legimus Dominum Jesum, nec Patrem a dominationis jure secernimus, quod ei commune cum Filio est : ita cum legimus solum verum Deum Patrem, nec Filium a solius veri Dei jure possumus separare, quod ei commune cum Patre est. » ¹ Equidem vox illa *supior* eadem est qua septuaginta interpretes reddiderunt nomen Dei ineffabile יְהוָה. Cum ea appellatione conjungit Apostolus gratiæ largitionem : « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » ² Anathemate ferit eum qui Christum Dominum non diligit : « Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran Atha. » ³ Hæc certe supremum Dominum designant.

110. *Obj.* 13. Apostolus cum emphasi quadam Patrem solum Deum dicit : « Soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. » ⁴ « Regi autem sæculorum immortalis, invisibili, soli Deo, honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. » ⁵

111. *Resp.* Priori loco Christo gloria in ævum tribuitur, si obvio verborum nexui inhæreatur. Quod si quis contendat, *cui*, ad Deum referri, non repugnemus : nam et nos Deum solum sapientem agnoscimus, divina Jesu Christi doctrina, de qua mox locutus fuerat Apostolus, imbuti. Equidem in ipso omnes thesauri scientiæ et sapientiæ Dei sunt absconditi : est enim Deus et homo, cui proinde gloria tribuitur, dum Deo tribuitur. Ejusmodi voces nil

habere quo Christi honori detrahatur facile liquet, comparatione facta cu testimoniis quæ Christum prædicant nulla Patris facta mentione. Sic Judait : « Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt hoc judicium) impii, Dei nostri grati transferentes in luxuriam, et soli Dominatorem et Dominum nostrum. sum Christum negantes. » ⁶ Liquet præterea Christum alias sæpe dici Deum.

112. *Obj.* 14. Plena Filii Patri subiectio ubique prædicatur in Novo Testamento ; adeo ut Apostolus explicans (Filio verba Psaltis, omnia ei subjecisse, addat : « Sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia. Cum autem subjecta fuerint illi omnia : tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnium in omnibus. » ⁷ Paulo antea dixerat de resurrectione loquens : « deinceps finis, cum tradiderit regnum Deo Patri. » ⁸

113. *Resp.* Utique Filius, tamquam homo, omnino subjectus est Patri. De eo, hoc sub respectu, loquitur Apostolus, eum veluti caput Ecclesiæ rectorem considerans. Regit igitur plena potestate, a Patre tamen derivata, Ecclesiam ; quam regere non desinet, donec, electorum impleto numero regno in terris finis fuerit impositum. Tunc tradet regnum Deo et Patri ; sicut Ecclesia in terris desinente, et habebit electos Deo Patri, ita ut Deus sit omnia in omnibus. Quamvis autem Deus Pater præcipue nominetur, et ideo excluditur Filius, nam ipse Pater unum sunt, quod patet Apostolo ad Ephesios dicente Christo se tradidisse pro Ecclesia, « ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam » ⁹ Quæ igitur obijciuntur spectant Christum hominem, et dispensationem

(1) L. v. de fide, c. ii. (2) Rom. xvi. 14.

(3) I Cor. xvi. 22. (4) Rom. xvi. 27.

(5) I Tim. i. 17.

(6) Jud. iv.

(7) I Cor. xv. 27.

(8) Ibidem. v. 21. (9) Eph. v. 27.

quam ad tempus statuit, nec efficiunt divinæ Verbi naturæ, imo nec regno Christi hominis perpetuo: nam « regni ejus non erit finis; » ¹ sed regnabit perfectius toto corpore sibi Patrique subdito: « Quia omnis Ecclesia » inquit Ambrosius, « unum corpus est Christi, quamdiu genus dissentit humanum, Christum dividimus. Nondum ergo subjectus est Christus, cujus non sunt adhuc membra subjecta. Cum autem fuerimus non multa membra, sed unus spiritus, tunc et ipse subjectus erit, ut per ipsius subjectionem sit Deus omnia in omnibus. » ² « Regnat itaque Dominus, » animadvertit Hilarius, « traditurus Deo Patri regnum; non regni potestate cariturus, sed nos, qui regnum ejus sumus, Deo Patri traditurus in regnum. Regni traditio nostra provectio est, ut qui in regno Filii erimus, in regno quoque simus et Patris: digni per id regno Patris, quia digni regno erimus et Filii; proximi tum Patris regno, cum Filii erimus in regno: qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen. » ³

114. *Obj.* 13. Omnimodis a Patre se pendere Christus sæpius innuit, nihil sibi vindicare ausus: « Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. » ⁴ « Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me. » ⁵ « Non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem. » ⁶ « Sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. » ⁷

115. *Resp.* Quatenus homo, a Deo pendebat; Pater autem præcipue nominatur, quando Deus simpliciter et absolute dicitur: principium enim est aliarum personarum. Patri se obtem-

perare professus est, morti se obiecturus in hominum salutem. Doctrinam quam tradidit humano ingenio non excogitatam dixit; mirabantur quippe Judæi eum docentem, cum non didicisset litteras: quapropter coelestem ejus originem prodidit. In operibus quæ divina fiebant virtute, nihil veluti a se faciebat, sed Patris ad exemplum, quocum intime conjunctus est: ideo querelam Judæorum de violato Sabbato rejecit, se Patre auctore agere affirmans. ⁸

116. Quod autem sui non sit primos in regno honores tribuere petentibus, indicat nullam gratiam favoremque humanum in iis tribuendis habere locum; sed æquitatem, juxta singulorum conditionem, Patre ita decernente. Ideo matris Jacobi et Joannis preces rejecit, hosque docuit ærumnis et labore aditum ad regnum patere. « Frustra a me petitis, » ita Hieronymus interpretatur, « quod in vobis situm est, quod Pater meus illis paravit, qui dignis virtutibus ad tantam ascensuri sunt dignitatem. » ⁹ Cæterum gloriam et vitam æternam se largiturum sæpius affirmavit.

117. *Obj.* 16. Jesum divinitus missum, juxta promissiones Patribus factas, Apostoli prædicarunt, eum Dei potentia e mortuis suscitatum ad id probandum affirmantes; de divina ejus natura alto servato silentio. ¹⁰

118. *Resp.* Apostoli sapienter conati sunt Judæos ad fidem perducere iis adductis argumentis et testimoniis, quibus imprimis Jesum esse Messiam Patribus promissum ostenderent. Inter hæc resurrectio, opus plane divinæ potentiae, allegabatur, et Deo auctori jure optimo tribuebatur. ¹¹ Haud oport-

(1) Luc. i. 33. (2) Ambros. l. v. de fide, c. 8.

(3) In Ps. cxlviii.

(4) Joan. xiv. 31. (5) Ibid. vii. 16.

(6) Ibid. v. 49.

(7) Matt. xx. 23.

(8) Vide Petavium de Trin. l. ii. c. iv. §. v.

(9) L. 2. contra Jovinianum.

(10) Priestley, « History of the Christian Church, » p. i. §. xi. et p. iv. §. v.

(11) Act. ii. 33.

tebat ab initio totum mysterium proponere, donec animi disponerentur vaticiniorum et rerum gestarum evidentiā. « Qui enim tractat, » uti recte hanc in rem animadvertit S. Ambrosius, « debet audientium considerare personas, ne prius irrideatur quam audiat. » ¹ Cæterum haud omiserunt Apostoli Christum Filium Dei designare, ² vitæ auctorem, in quo omnis spes salutis esset reponenda. ³ Quod eum Filium Dei, potius quam Deum, in concionibus coram incredulis Judæis plerumque designaverint, eo consilio sapientissimo contigisse videtur, ut Deum, quem coluerant Judæi, rejicere haud censerentur, et ut nil divinæ naturæ unitati adversum cogitaretur. Apud fideles explicatio fuit Apostolorum doctrina, quapropter voces eis maxime familiares erant : « Sanctum puerum tuum Jesum, » ⁴ « sancti filii tui Jesu. » ⁵ Petrus Cornelium edocens dicit : *ὁ κύριος ἰησοῦς ὁ κύριος* « hic » est omnium Dominus. » ⁶ Paulus eum vocat « Dominum gloriæ » *ὁ κύριος τῆς δόξης*. ⁷ quo pacto Jehovam Psaltes designat : *יהוה צבאות הוא מלך הכבוד*. ⁸

119. *Obj.* 17. Resuscitatus a Deo prædicari non poterat Jesus, si ipse Deus foret : nam audientes in errorem necessario inducebantur.

120. *Resp.* Vere dicebatur a Deo resuscitatus, quum nonnisi divina potentia id contigerit. Quod autem ipse Deus foret, et sua virtute surrexerit, non opus erat ut statim prædicaretur, donec res ipsa, et divina potentia in ea agnita fuerit. Cæterum Christus se sua virtute resurrecturum prædixerat. « Solvite templum hoc, et in

tribus diebus excitabo illud. vita seu anima sua dixit : « tem habeo ponendi eam, et tem habeo iterum sumendi e

121. *Obj.* 18. Veteres scripti clesiae, qui Patres dicuntur, Apostolos, ad Judæorum offensio- nem, de Christi divinitate siluisse, quam Joannem omnium insinuas- se censent.

122. *Resp.* Perperam inter Patres Priestleius. Origenes dicit Joannem clarius cæteris listis de Christo Deo locutum, novi dogmatis haud facit au- « Nullus eorum adeo pure m- vit illius divinitatem, ut Jo- annem inducit dicentem : « I- » lux mundi : » « Ego sum via, » et vita : » « Ego sum resur- » « Ego sum ostium : » « Ego : » stor bonus : » Et in Apo- » « Ego sum A et Ω principium primus et novissimus. » *ὁ ἴσχυς ἀρχαῖος ἐφ' ἀρχῆς αὐτὸς τὸν ἰωάννην*, ¹¹

123. *Obj.* 19. Jesus dicitur » Dei » nemo autem sui fili » imago Dei, » nemo sui ima » forma Dei, » nemo dicitur in » ma : « Erat pernoctans in » Dei : » ¹² nemo se exorat.

124. *Resp.* Æquivoca voce Unitarii : Deus enim aliquando naturam, prout in tribus subsistit, aliquando vero divi- sonam designat. Filius Dei recte Christus, scilicet Patris, qui Deus est. Imago est Dei, quia similitudo Patris, utpote cui eadem es- sentia, propterea vocatur ab *κατακτῆρ τῆς ὁμοεικότης αὐτοῦ*. ¹³

(1) In Luc. i. vi. p. 405.

(2) Act. iii. 13. (3) Ibid. iv. 12.

(4) Ibid. iv. 27. (5) Ibid. v. 30.

(6) Ibid. x. 30. (7) I. Cor. ii. 8.

(8) Ps. xxiv. 10. Heb. xliii. Vulg.

(9) Joan. ii. 19.

(10) Ibid. x. 48.

(11) In Joan. t. 1. n. 6. p. 21. ed. Wile-

(12) Luc. vi. 12.

(13) Heb. i. 3. *κατακτῆρ* from *κατα* properly signifies the *die*, or stamp in coining; by which the figure ex-

ἡ τοῦ τοῦ ἀσπάρου. ⁴ « figura substantiæ ejus, » « imago Dei invisibilis. » In forma Dei dicitur, quia divinam habet naturam, sicut in forma hominis erat, assumpta humana natura : ⁵ ἡ τοῦ τοῦ ἀσπάρου enim aliquando, etiam apud profanos scriptores, naturam significat. ⁶ Orabat etiam Deum Patrem ipse homo simul ac Deus, qui proinde tamquam Deus una cum Patre largiebatur, quod in humana natura supplex petebat. Sic aliis pollicitus est se datum quod ipsi a Patre expeterent : « Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam. » ⁷ Pulchre Ambrosius dicit : « Quasi Altissimus donat, quasi homo precatur. » ⁸

123. *Obj.* 20. De Jesu puero dicitur : « Proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines : » ⁹ attamen si Deus esset, nullus profectui locus erat. Humani ei tribuuntur affectus : « circumspiciens eos cum ira. » ¹⁰ « Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus Mariam, et Lazarum. » ¹¹ « Tristis est anima mea usque ad mortem. » ¹² Trepidus et incertus imminentem sibi mortem vult effugere : « Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. » ¹³ In cruce de Patre queritur : « Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ? » ¹⁴ Hæc a Deo dici nefas est cogitare.

126. *Resp.* In Jesu quidem, ut ex Apostolo didicimus, omnes thesauri sapientiæ et scientiæ Dei absconditi erant; sed manifestabantur, servata quadam ætatis ratione, juxta arcana Dei consilia : ideo profecisse dicitur, quia, crescente ætate, majora dabat sapientiæ cœlestis indicia; et quatenus homo erat, ipsi Patri, virtutum exercitio, charior in dies evadere visus est. Humanos etiam affectus, pro

veritate naturæ assumptæ, prodebat; ab omni tamen vitio immunes; ira enim quam Pharisæos respiciens indicabat, intra justos constitit limites; crimini scilicet vertebant quod sabbato curaret. Affectu sanctissimo pias sorores cum fratre Lazaro diligebat, sicut et discipulum Joannem. Tristitia se obrui ad tempus voluit, ut de veritate assumptæ naturæ humanæ nulla posset esse dubitatio, et ut ex animi sui dolore gravitatem peccati, quod tantis suppliciis erat expiandum, nosceremus. Ea de causa oravit ut calix tolleretur, sed trepidus incertusve non fuit; nam Patris voluntati, quam optime novit, sese omnino subiecit : « Veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. » In cruce vehementem animi dolorem etiam significavit; et Patrem appellando, se nullam supplicii dedisse causam innuit, ut peccata eorum causam esse agnosceremus. Hæc quidem omnia optime inter se cohærent, et congruunt mysterio redemptionis per ejus sanguinem.

127. *Obj.* 21. Illa distinctio duarum in Christo naturarum fictitia est; nam natura perfecta personam necessario secum fert; nihil enim aliud persona indicatur quam natura subsistens. Igitur duo erant, Verbum scilicet divinum, et Jesus homo : vel una Jesu persona, et natura humana, divinis ornata muneribus.

128. *Resp.* Distinctio naturarum in una Verbi persona manifesto statuitur ab Apostolo Joanne, qui dicit Verbum Deum esse, et factum esse carnem; et a Paulo dicente, eum, qui in forma Dei erat, formam servi accepisse. Non igitur ingenio confingitur, sed revelatione innititur. Quod autem ad personam attinet, quotiescumque natura

stamped; or the impression made by a seal; being thus synonymous with σφραγίς. Bloomfield in loc.

(1) Col. i. 45. (2) Plato cit. a Bloomfield.

(3) Joan. xiv. 45. (4) L. i. de fide c. iv.

(5) Luc. ii. 32. (6) Marc. iii. 5.

(7) Joan. xi. 5. (8) Matt. xxvi. 38.

(9) Ibid. v. 39. (10) Matt. xxvii. 46.

perfecta subsistit, ita ut sit actionum principium, persona est; ideoque Verbum est secunda persona Trinitatis, naturam divinam habens, sed non est persona humana, quia ipsum Verbum assumpsit humanam naturam, quam et regit, ita ut hæc non per se subsistat. De his postea fusius agemus.

129. *Obj. 22.* Repugnat ut idem sit Deus et homo; ea enim humanæ naturæ congruunt, quæ divinæ plane repugnant, adeo ut ratio ipsa abhorreat a vocibus apud Christicolas usitatis: *Deus natus est, infans fuit, adolevit, mortuus est.*

130. *Resp.* Nulla est pugna, nam hæc non ita dicuntur, ut naturarum proprietates confundantur; sed manente divina natura integra, et perfecta, absque minima mutationis umbra, de illo, qui Deus est, alia dicuntur sub alio respectu, quatenus assumpsit humanam naturam. Illæ igitur voces rite intellectæ nil habent, quod cuiquam horrore esse debeat; nec enim divinam naturam spectant, sed humanam, quæ Verbo regitur.

131. *Obj. 23.* Sacerdotium Christi, sicut et *mediatio misericordiae*, divinam naturam excludit: nec enim potuit sibi sacrificare, et apud se interpellatione uti. Notat autem Apostolus eum Sacerdotio ex Patris concessione fungi: «Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te.»¹

132. *Resp.* Utroque munere functus est Christus secundum humanam conditionem, quamvis vis et meritum a divina persona derivetur: non autem pugnat ut hac ratione sibi sacrificet, et apud se interpellet; scilicet ut Christus

homo, Deo, qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus est, Sacerdos sit. «Ipsi Christus,» inquit Augustinus, «cum s Deus, cum sit cum Patre unus Deus cum sit Verbum Patris, unigenitus æqualis Patri, et coæternus; tamen quantum homo esse dignatus est maluit Sacerdos dici, quam sibi exigere Sacerdotium. Maluit sacrificium esse quam poscere, in quantum homo es Nam in quantum Deus est, totum quod Patri debetur, et unigenito Filio debetur.»² Quod autem dicit Apostolus Christum non seipsum glorificasse Sacerdotium assumendo, sed illud Patre tributum, ad humanam naturam referendum est; quamvis jure quodam concederetur, vi *unionis hypostaticæ* quod scilicet unigenitus Dei Filius ea regeret.

133. *Obj. 24.* Apostoli pro Orientis indole et more, epitheta figuræque adhibuerunt, ut dignitatem præstantiam sui magistri enuntiarent. Hæc, contra scriptorum mentem, a divinam ei naturam vindicandam usurpantur.

134. *Resp.* Nullum indicium indolis ardentioris vel cœstri poetici in scriptis Apostolicis reperire est: sed ea a Christo referuntur et affirmantur, quæ ab obvio sensu ad exaggeratas quasdam loquendi rationes transferri nulla ratio sinit. Equidem fatetur *Furnesius*, quo hanc objectionem desumpsimus sacros scriptores, Evangelistas præsertim, de Jesu ita loqui, ut vix appareat eos velle ejus consulere honorem adeo fere frigent, dum stupendas regestas narrant.³ Igitur dum eum Filium Dei, Deumque dicunt, nullam præbeant occasionem suspicandi se translatum a suo sensu.

(1) Heb. v. 5.

(2) Aug. Serm. 402. de divers. c. 9. l. 10 cit. a Petavio de Trin. l. iii. c. v. § v.

(3) *Jesus and his Biographers*, by W. H. Furness, Philadelphia, 1838. p. 46.

(4) « Their accounts have not the faintest sha-

dows of the character or style of eulogies, pægyrics.... No attempt at embellishment can be detected. There are no expressions of admiration, no prompting, no challenging of the applauses of the reader. All is calm, direct, and simple Ibidem p. 28. 29.

133. *Obj.* 23. Divinitas idealis, scilicet divina quædam vitæ excellentia, occasionem dedit doctrinæ de divina Christi natura. ⁴

136. *Resp.* Vita Jesu fuit quidem qualis decebat Deum hominem factum: nec tamen doctrina de divina ejus natura ea nitebatur, sed revelatione quam fecit se esse unum cum Patre, et miraculis et vaticiniis quibus id confirmavit.

137. *Obj.* 26. Spiritus Jesu, prout in dictis actibusque revelatus est, divinus fuit, cœlestis, progenies quædam et Filius Dei. ⁵

138. *Resp.* Verbum « *Λόγος* » Deus ipse fuit, ideoque Filius Dei Patris. Christus idcirco Filius Dei dictus est; humana quippe natura divina Verbi persona subsistebat. Non indoles animi Filius Dei dicitur in Scripturis, sed ipse Christus.

139. *Obj.* 27. Quæ a Christo patrata sunt miracula, eum Deum non probant: pleraque enim refecti possunt ad fidem illius, vel eorum quorum gratia sunt facta; certa scilicet animi fiducia mirum habet in corpora influxum. Id etiam animadvertendum subsidia quædam semper fuisse adhibita,

unctionem salivæ, contactum manus, vel loquelam saltem ad fidem excitandam. ⁵

140. *Resp.* Christi miracula divinam ejus naturam plane testantur: sunt enim opera adeo stupenda ut ad Deum auctorem necessario referenda sunt, et ita patrata sunt, ut supremum in res omnes dominium manifesto appareat. ⁶ Frustra laborat Furnesius, post Germanos Rationalistas, ut eorum vim et auctoritatem infirmet, dum ea videatur vindicare: nam ingeniosa quidem, sed omni prorsus verosimilitudine carentia profert. Quis risum teneat, dum audit leprosum fiducia, seu fide sua, statim mundatum, voce Jesu naturæ vires occultas excitante? ⁷ Centurionis puerum, ipso quo centurionem allocutus est Jesus tempore sanatum, nullo subsidio adhibito, constat. Chananææ filia pariter sanitati absens, et sola Christi voluntate est restituta. Dæmoniacus Gadarensis reluctans spiritibus malignis liberatus est. Ipse Furnesius non ausus est explicare quomodo porci præcipientes acti sint: nulla certe interveniente fide, nullo adhibito subsidio. ⁸ Qui cæcos a nativitate fide visum recuperasse, ⁹

(4) « The doctrine of the Supreme Divinity of Jesus Christ, which has taken so large and strong a hold upon men's minds, is an attestation to the indescribable power of his life. There must have been a divinity without measure in his life as it was spent on earth, or the opinions of his nature, that have so long and widely prevailed, never would have arisen. » Ibidem, p. ii. ch. i. p. 106.

(5) « His spirit, the central life of him as it is revealed in his utterances and acts, was divine, heaven-born, the manifest offspring and Son of God. » Ibidem ch. ii. p. 146.

(6) *Jesu and his Biographers*, ch. vii. viii.

(7) Ipse Furnesius ait: « It would seem as if he could not have conceived how it could have been otherwise than that he should be obeyed. Beyond all question the power of performing these wonders was native to him, and its exercise was as easy and natural in him as that of our commonest faculties in us. » Ib. ch. viii. x. p. 304.

(8) « The voice and the touch penetrated like lightning, into the inmost fountains of his life, and through the close but mysterious connexion of the mind and body, caused a sudden development of vital power. The hidden forces of Nature, thus authoritatively summoned, produced instantaneous soundness. By his word and touch, the perfect faith of Jesus in his own power, operated upon the already powerful faith of the leper, and quickened it to the necessary action. » Ibidem ch. viii. l. p. 274.

(9) « How the swine were affected, I know not, nor is it necessary to suppose that Jesus knew what the result would be, or to hold him answerable for it. » Ibidem v. p. 283. O miram hominis impietatem!

(7) « Can we not see with what electric power these few words, connected with the thrilling touch of Jesus, must have wrought on the blind man, giving the last quickening impulse to his faith, so that the power of vision which exists, be it re-

mortuorum spiritus in cadaveribus latentes vocem Jesu audiisse suspicatur, ¹ panes multiplicatos in Apostolorum manibus juxta naturæ occultas vires, ² tempestatem voce Jesu pariter sedatam, ³ cæteraque omnia mira opera ex vi quadam naturæ prodiisse affirmat, ingenio indulget, haud absque sensus communis dispendio. Quod autem triginta tantum miracula a Christo peracta dicat, testimonio Joannis de signis quamplurimis quæ recensere infiniti esset laboris, et aliorum Evangelistarum narrationibus manifesto repugnat. Si hæc ab homine qui Christum magistrum revereri se profitetur dicantur, quid opus est ut hostes ejus proferant? « Non tali auxilio, nec defensoribus istis » Christus eget, quem Deum esse miracula splendore et numero insignia demonstrant.

141. *Obj.* 28. Doctrina de Christo Deo tollit totam vim exemplorum Christi; nec enim divinum adeo exemplar meris hominibus proponi potest: e contra magnos dat animos, semitam virtutum ingredientibus, Christum spectare præeuntem, hominem « tentatum per omnia pro similitudine absque peccato, » ⁴ Pontificem utique qui possit compati infirmitatibus nostris. Ita ab Apostolo exhibetur.

142. *Resp.* Christi Dei et hominis exempla nobis ostendunt summam

perfectionem, quam ut studio indefesso aliquatenus imitemur, movent, præsertim fiducia superni auxilii data. Quamvis igitur divinæ personæ dignitas nos infinito intervallo superet, ad nos tamen sese veluti demisit, natura nostra assumpta, et adjuvat infirmitatem nostram. Ex nobis ex Deo homine facto proveniunt utilitates, quod perfectissimum sit exemplar, et potentissima suppedientur subsidia, quæ ipse nobis promeritus est. Fuit quidem tentatus per omnia exterius, ⁵ ærumnis et morti scilicet objectus: nam verus fuit homo, quamvis Filius Dei, imo ipse Deus. Pontifex igitur es qui nobis miseris hominibus condoleat, et pœnitentibus peccatorum veniam impetret, et indulgeat.

143. *Obj.* 29. Qui ad fidem traducuntur ex Judæis, dogma de Christo Deo nonnisi difficillime induci poterant, ut amplecterentur, quum insitæ animi totius gentis sententiæ repugnaret: attamen nulla ea de re difficultas orta videtur: sed statim ac ex resurrectione sibi probata Messiam cum esse constabat, discipulos se exhibebant, et in Ecclesiam recipiebantur, quin ad dogma aliud profitendum tenerentur.

144. *Resp.* Fallitur iterum Priestleius. Res quidem fuit difficillima Judæos ad fidem traducere; adeo abhorrebant ab eo agnoscendo Deo quem crucifixerant:

membered, not in the eye which is only its organ, but in the mind, was suddenly put forth, and those sightless orbs were restored to soundness. » Ibidem vi. p. 289.

(4) « How know we but that, for a time longer or shorter after the last breath, the mind possesses the faculty of acting upon, and reanimating the body, a faculty, which a mighty spiritual force, like that of which the voice of Jesus was the symbol, may prompt it to exert, and to cause its resumption of the body. » Ibid. x. p. 306.

(5) « All I contend for is, that this extraordinary effect was wrought by the Supreme Cause working through, and by means of, the faith and will of Jesus, according to laws and relations of matter and mind, pre-established, existing in the

nature of things, although as yet partially or wholly hidden from human ken. » Ibidem vii. p. 299.

(3) « How the sounds wrought upon the storm I know not; neither do I know how sounds act on the mind and the body through the ear. The one is not less inscrutable than the other. . . . What else but an instantaneous repose of the elements should follow the bidding of so god-like a spirit! It could not but be so. » Ibid. viii. p. 301.

(4) Heb. iv. 15.

(5) Haud sine impietate manifesta dicit Furnsius tentationes quibus subjacuit iis quibus premimur fuisse omnino similes: adeo proficiunt Unitarii in Christi contemplatione! Vide *Jesus and his Biographers*, c. iv. p. 173.

ideoque plerique manserunt increduli. Qui autem resurrectionis testimoniis, miraculisque cesserunt, ex fide Christum esse Messiam, ad eum Filium Dei agnoscendum moti sunt, et, divina illustrante gratia, Deum hominemque adorarunt. ¹ Nec dogma de Messiae divinitate adeo abhorrebat a Judaicæ gentis traditione: tot enim tantaque a Vatribus de eo sunt dicta, ut magnifica quæque ac sublimia de eo sentirent plurimi e veteribus, ² quamvis post Christum rejectum, plerique ab ea sentiendi ratione quam longissime recesserint. Cæterum miraculis visis, vaticiniis cum eventibus collatis, et Spiritu sancto intus lucente, plures Jesum Filium Dei, ideoque Deum agnoverunt. S. Lucas summam refert præcipua quæ adduxerunt Apostoli argumenta in publicis concionibus, ut Jesum esse Messiam persuaderent: in more quippe semper fuit fundamenta fidei prius jacere, et ita ad difficiliora progredi. Nemo autem ad baptismum admittebatur, nisi, eunuchi instar, Jesum esse Filium Dei se credere ex toto corde profiteretur; quod idem erat ac Deum agnoscere: nec enim opus erat ut mera in filium adoptio, quæ iustis omnibus est communis, credenda proponeretur. Hinc orta est vetus Judæorum calumnia Christianos Dei unitatem tollere, Christum Deum colendo.

148. Difficultates ex Scriptura desumptas hactenus solvimus, quarum plerasque fere antiquatas novimus, quasque doctissimi fidei vindices sæpius diluerunt. Rationalistæ Germani eas nova et subtiliori forma plerumque exhibent, sed eodem recidunt: quapropter nobis visum est ex Priestleio, Furnesio, aliisque, domesticis veluti adversariis, eas desumere et refellere.

Furnesius quidem Rationalistas sequitur, vel superat opinionum temeritate et impietate. Hos contra Hengstenberg plurima præclara disseruit in Christi Dei vindicias eruditissimo opere: Wittassius etiam Scripturæ testimonia de Christo feliciter evolvit. ³

CAPUT III.

DE FIDE ANTE-NICÆNA.

149. Dogma de Christo Deo, quod ex Scripturis propugnāvimus, fuisse omni tempore celebre in Ecclesia, inde colligere est: attamen illud recentius inductum contendunt Unitarii. Laborant maxime ut tempus quando inductum sit, et rationem qua invaluerit, explicent: nonnullis illud sensim sine sensu, ex virtutum, miraculorum, et doctrinæ Christi admiratione, ortum et propagatum censentibus; aliis Justinum ejus designantibus auctorem. Hunc Platonis disciplinis imbutum fuisse constat, antequam ad Ecclesiam transiret, quibus censent eum doctrinam christianam adulterasse. Quum igitur philosophus Ens seu Æonem cogitaverit a summo Deo creatum, quo usus est instrumento ut cætera produceret, Justinus dicitur hæc de Verbo prædicasse, eumque Deum, quamvis translato sensu, appellasse; unde alii deinceps desumpserunt occasionem eum Deum verum æstimandi, et divino prosequendi cultu. Cæterum non ante Concilium Nicænum putant sententiam hanc invaluisse, adeo ut dogmatis haberet auctoritatem. Interest igitur ut demonstramus eamdem quam Patres Nicæni prædicarunt fidem, antea, ab ipsis rei christianæ exordiis, obtinuisse: qua in re, ordinis et claritatis ergo, de

(1) Chrysost. hom. iv. in c. xvi. Matthæi.

(2) Vide Christologiam a Hengstenberg, vol. i.

c. iii. §. iii. 2.

(3) L. de Trinitate. qu. iv. §. iii.

temporis spatio, quod Concilium a Justini ætate antecessit prius agemus, ipsius Justini sententiam, et fidem majorum quam secutus est postea vindicaturi. Justinus autem floruisse noscitur sæculo secundo medio: martyrium enim subiit circa annum 164.

Propositio.

Fides de Christo Deo, Patri æquali, ejusdem quippe substantiæ, viguit ante Concilium Nicænum.

147. *Probatur 1. Conciliorum auctoritate.* Insigne est testimonium Episcoporum Concilii Antiochiæ habiti anno 269. Agebatur de errore Pauli Samosatani, quem ut ad sane sentiendum inducerent, sex primarii Episcopi ad eum scripserunt, fidem totius Ecclesiæ appellantes: « Omnes ecclesiæ nobiscum consentiunt. . . . Idem Deus et homo Jesus Christus prophetabatur in lege et prophetis, et ab omnibus, in Ecclesia quæ sub cœlo est, creditus est Deus quidem, qui seipsum exinanivit, cum esset æqualis Deo; homo vero ex semine David secundum carnem. » Eum dicunt, « non præscientia, sed substantia, et hypostasi, Deum, Dei Filium: » ὁ ὡς προφητοῦται καὶ ὡς ἐκείνους καὶ ὡς πάντες οἱ ἄγγελοι καὶ ὡς ἡ ἐκκλησία καὶ ὡς ὁ κόσμος οὖν. ¹ Damnatio Pauli, quæ secuta est, probat hanc fuisse totius Concilii doctrinam et fidem.

148. Synodi Romanæ eodem circiter tempore habitæ, cui præfuit Dionysius, Summus Pontifex, judicium refert Athanasius, veluti rem notam; « Cum enim quidam apud Romanum Episcopum Alexandrinum accusassent, quod Filium rem factam, et Patri non consubstantialem affirmasset, ὡς λέγοντα πνεῦμα καὶ μὴ ὁμοουσίον τῷ Τίῳ τῷ Πατρὶ, Synodus Romæ coacta rem indigne tulit: » Romanus autem Episcopus omnium sententiam rescipsit ad genti-

lem suum. ² » Purgavit se Alex-
nus, plurimisque Filium Deum
fessus est: « Cum igitur æterni
Pater, æternus est et Filius, lumi-
lumine. Nam si genitor est, e-
Filius: quod si Filius non est,
ratione, et cujus potest esse gen-
Atqui ambo sunt, et semper:

. . . . Solus autem Filius, qui
tri semper co-existit, et eo qu-
plenus, ipse quoque est ex Patre
Ὅτις οὖν αἰώνιος τοῦ Πατρὸς, ἀχώριστος, κα-
ίςτι, φῶς ἐκ φωτός ὢν . . . ἴσιν ἃ
καὶ ἴσιν καὶ. Constat igitur ea
ætate Christum agnitum Filium
tris, et nefas fuisse eum negare
substantialem, vel inter res cr-
recensere.

149. *Probatur 2. Patrum testimo-*
S. Gregorius Thaumaturgus « Fi-
appellat primogenitum Patris Veri
omnium creatorem et gubernatorem
τῶ πρωτογενεῖ αὐτοῦ λόγῳ, τῶ πάτρων δέου.
καὶ κυβερνήτῳ. Eum Deum Verbum
gnat: ὁ ὡς αὐτὸς θεὸς λόγος. ³

150. S. Dionysius Romanus, pri-
judicium in Synodo Romana dat
illustre hoc reliquit testimonii
« Non minus culpandi sunt, qu-
lium opus esse existimant, et D-
num factum esse sentiunt, quas
delicet unum esset ex his, quæ
facta sunt, cum divina Scriptura i-
genitum esse, ut eidem convenit,
gruitque, non autem formatum e-
ctum esse testatur. Non levis igitur
sed summa est impietas, Domini
aliquo modo manufactum dicere.
si factus est Filius, fuit aliquando
non esset: atqui fuit semper, siqui
in Patre est, ut ipse declarat, ac-
bum, sapientia, et virtus est Christ-
βλάσφημοι οὖν ὁ τό τε λόγόν, μέγιστον μ-
Χαίρομεν τὸν τρέπον τὸν λόγον τὸν κύριον.

(1) T. ii. Bibliothecæ Patrum Græco-latine.

(2) Athanas de Syn. n. 43. de Sent. Dionys. n. 13.

(3) Athanas. de Dionys. n. 18.

(4) In Orat. quam a magistro suo Origene

discessurus habuit, p. 479, cit. a Marano.

(5) In libro seu epist. contra Sabell. c. i.
Athanasio, l. de decretis Nicænis, n. 26. p.
edit. Basil.

151. S. Cyprianus passim vocat « Jesum Christum Dominum et Deum nostrum. » ¹

152. S. Hippolytus M. in libro germano de Antichristo, loquitur de Jesu Deo ac Domino : κυρίῳ Ἰησοῦ τῷ Θεῷ. ² « Qui est super omnia Deus benedictus, genitus est, et homo factus Deus est in sæcula. » 'Ο ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς ὡληγότες γαγγινεται, καὶ ἀνδρῶδες γινόμενος ὡς ἴσται τις τῆς αἰῶνος. ³

153. Clemens Alexandrinus passim vocat Christum Deum : τοῦ δε ἐπιφανῆ ἀνθρώπου αὐτοῦ ὁ Λόγος, ὁ μόνος ἄμφω, θεὸς καὶ ἀνθρώπος, ἀπαρτῶν ἡμῖν αἰτίως ἀγαθῶν, ⁴ « nunc autem apparuit hominibus ipsum Verbum, qui solus uterque est, Deus et homo, omnium nobis auctor bonorum. » Id probat adducto Apostoli ad Titum testimonio, de expectatione, quam foveat fideles, gloriosi adventus illius, τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ : « Magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. » Ille qui in principio apud Deum Verbum erat, a quo omnia creata sunt, apparuit tamquam magister, ut semitam doceret ad celeste regnum, quod ipse aliquando servis suis in præmium esse largiturus : ὁ Λόγος, ὅς ἐστι πρὸς τοῦ Θεοῦ, διδασκαλὸς ἐπιφανῆς, ὃ τα πάντα διδιδυμύργηται· Λόγος, καὶ τοῦ ζῆν ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ πλασάει παρασχῶν, ὃς διδυμύργησεν, τοῦ ἐν ζῆν εἰδιδάξῃν, ἐπιφανῆς ὡς διδασκαλὸς ἵνα τοῖς αἰεὶ ζῶν ὑστίον ὡς θεὸς λειτουργῇ. « Verbum, quod erat apud Deum, et a quo facta sunt omnia, tamquam *Præceptor* apparuit : et qui tamquam opifex mundi vitam nobis in prima creatione dedit, apparens uti *præceptor*, bene vivendi rationem nos docuit, ut postea tamquam Deus, æternam vitam largiatur. »

154. Judaicum populum, Christum persequendo, Deum τοῦ θεοῦ persecutum esse plane dicit : οὐκ εἶδεν τοῦ θεοῦ· τοῦ Κυρίου ἡρῆσατο· ἀπολωλεκεν τὸ εἶναι Ἰσραὴλ· εἰδὼξεν τοῦ θεοῦ· καθεξέρχεται ἰλησι τοῦ Λόγου· καὶ ὁ ἵσταυρῶσιν ὡς κακουργῶν, ἀνιστρίψεν ὡς βασιλεῖα. ⁵ « Non novit Deum : Dominum negavit : amisit Israelis jura : persecutus est Deum. Logon speravit afficere contumelia, et quem tamquam maleficum crucifixit, tamquam regem cernovavit. »

155. Tertullianus præclara præbet de Christo Deo testimonia : « Deus solus docere potuit ut se vellet orari. » ⁶ Improbatur Christianos spectacula ad-euntes : « Quale est . . . ex ore quo, Amen, in Sanctum protuleris, gladiator testimonium reddere? Εἰς αἰῶνας ἀπ' αἰῶνος alii omnino dicere nisi Deo et Christo? » ⁷ Divinæ patientiæ exempla adducit : « Nasci se Deus in utero patitur matris, et expectat, et natus adolescere sustinet, et adultus non gestit agnoscere, . . . despuitur, verberatur, deridetur, fœdis vestitur, fœdioribus coronatur. Mira æquanimitatis fides. Qui in hominis figura proposuerat latere, nihil de impatientia hominis imitatus est. . . . Talia tantaque documenta . . . probant his quibus credere datum est, patientiam Dei esse naturam, effectum, et præstantiam ingenitæ cujusdam proprietatis. » ⁸

156. Irenæus in iis hæreticis refellendis plurimum insudabat, qui Christum dicebant Filium sublimioris Dei Patre et Conditore orbis terrarum. Ex ipsius Christi testimonio, Patrem esse ipsum Creatorem omnium ostendit. « Propter hoc manifestissime Dominus

(1) In libro de mortalitate, de bono patientiæ, etc. (8) N. 6.

(2) Lib. contra Noetum, n. 6.

(3) Cohortatio ad Gentes sub initium, p. 12. edit. Wirceburg.

(4) Pædagog. l. ii. c. viii. p. 446. ed. Wirceburg.

Vide et l. iii. c. 4. p. 522. et l. 4. c. ii. p. 200. et c. iii. p. 206. et c. v. p. 228. et c. vii. p. 273. et c. viii. p. 280.

(5) De Oratione, c. ix.

(7) L. de Spect. c. xxv.

(8) L. de patientia, c. iii.

ostendit se, et Patrem quidem suis discipulis, ne scilicet quærerent alterum Deum, præter eum qui plasmaverit hominem, et afflatum vitæ donaverit ei: neque in tantam insaniam procederent, uti super Demiurgum alterum affingerent Patrem. » ⁴ Cæterum et Christum Deum esse sæpissime declarat, ipsum in quem peccando delinquimus, et qui nobis pœnitentibus dimittit peccata: « Peccata igitur remittens, hominem quidem curavit, semetipsum autem manifeste ostendit quis esset. Si enim nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus, remittebat autem hæc Dominus, et curabat homines; manifestum quoniam ipse erat Verbum Dei, Filius hominis factus, a Patre potestatem remissionis peccatorum accipiens, quoniam homo, et quoniam Deus; ut quomodo homo compassus est nobis, tamquam Deus misereatur nostri, et remittat nobis debita nostra, quæ factori nostro debemus Deo. » ² Eum dicit ipsum Creatorem: « Ei autem qui cæcus fuerat a nativitate, jam non per sermonem, sed per operationem præstitit visum, non vane neque prout evenit hoc faciens, sed ut ostenderet manum Dei, eam quæ ab initio plasmavit hominem. . . . Qui enim visionem formavit Dominus, hic est qui universum hominem plasmavit, voluntati Patri deserviens. » ³ Ideo autem dicit eum in homine condendo voluntati Patris deservire, ut intimam utriusque conjunctionem significet, et relationem Filii ad Patrem servet, et errorem quem confutat, Patrem scilicet

eius alium esse a rerum Creatorem: natus eradicet.

137. « Ipse igitur Christus et tre vivorum est Deus, qui et I est Moysi, qui et patribus manifest est. » ⁴ « Et hoc ipsum docens bat Judæis: « Abraham pater » exultavit ut videret diem meum » vidit, et gavisus est. » Quid « Credidit Abraham Deo, et depre » est ei ad justitiam. » Primum quoniam ipse est factor cœli et solus Deus. » ⁵ « Ipse enim Verbum Dei, ipse Unigenitus a Patre Cœli Jesus, Deus noster. » ⁶

138. *Probatur 3. ex Symbolis recitari consueverant solemniter Concilium Nicænum.* Symbolum in Romana Ecclesia ab antiquis temporibus consuevit recitari, A lorum nomine insignitum, ⁷ « Christum, Filium Dei unicum, » fitetur. Verbis his simplicibus r lis Filius ab iis qui adoptione fruuntur, discernitur: ideo eni cus dicitur. Liqueat etiam in fidei voces illas « *Filium Dei* » tus prætermittendas, si sensu phorico, et minus proprio Cl Filius diceretur: nam simplicil perspicuis verbis, obvio sensu, do fidelium vulgo proponenda sunt cum animæ detrimento, gravior tiantur errore.

139 Re quidem vera Symboli, ab antiquissimis temporibus in C recitabatur, verba sensum, quei mano asseruimus, explicant: inde contigisse videtur, quod e in illis regionibus hæresibus de

(1) Irenæus, l. v. c. xv.

(2) Ibid. c. xvii. n. 3.

(3) L. v. c. v.

(4) L. iv. c. xi.

(5) L. iv. c. xii. ed. Col. Agr. 1596.

(6) L. iii. c. xviii.

(7) Censet Bullus illud compendium esse Orientalis Symboli, omissis scilicet iis quæ ad errores

in Oriente exortos excludendos pertinet, quum « in Romana Ecclesia nulla hæresis sit, » sed verosimilius est simpliciorum Orientalibus et Occidentalibus ab initio nem, in Oriente additiones, occasione habuisse, apud Romanos integram manere. Vide Bullum, Judicium Eccl. Cath. c. v. §

sto, voces quæ fidem Apostolicam contra novatorum argutias defenderent, adjectæ sint. In Constitutionibus Apostolicis, quæ licet Apostolorum nomen immerito præseferant, vetusti documenti habent rationem, articulus sic se habet. Καὶ ἵς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μωγιῶν αὐτῷ υἱὸν τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸν πρὸ αἰώνων ὑπόθεξία Πατρὸς γυνδύτα, ἡ κτισθὲντα· δι' ἃ τὰ πάντα ἡγήνετο τὰ ἡ ἡμετέρας, καὶ ἡμετέρας, ἡμετέρας καὶ ἡμετέρας. ¹ « Et in unum Dominum Jesum Christum, unigenitum ejus Filium, qui ante sæcula beneplacito Patris genitus est, non creatus; per quem omnia facta sunt in celis et in terra, visibilia et invisibilia. »

160. S. Cyrillus Hierosolymitanus nobis præbet suæ Ecclesiæ, ab antiquis derivatum temporibus, Symbolum, quod palam Catechumenis explicabat. Articulus de Christo sic se habet: ἵς ἵς κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μονόγενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθῆντα, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, θεὸν ἀληθινόν δι' ἃ τὰ πάντα ἡγήνετο, σαρκωθῆντα καὶ ἡμετέρας σαρκωθῆντα: ² « In unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum ante omnia sæcula, Deum verum, per quem omnia facta sunt, incarnatum atque hominem factum. » Verus igitur Deus ex antiquissima illius Ecclesiæ fide Christus agnitus est.

161. Ipsa verba recitavit Eusebius Cæsarensis in Concilio Nicæno, quæ in catechesi et lavacro se didicisse testatus est, hac tantum varietate: θεὸς ἐκ θεοῦ « Deum ex Deo, » pro Deo vero.

162. Symbolum Gregorii Neocæsarensis nomine celebre, qui medio tertio sæculo floruit, hæc de Christo

habet: Εἷς κύριος μόνος ἐκ μόνου, θεὸς ἐκ θεοῦ, υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινὸς Πατρὸς, ἀρατοῦ ἀρατοῦ, καὶ ἀφθαρτοῦ ἀφθαρτοῦ, καὶ ἀθάνατος ἀθάνατος, καὶ αἰδίου αἰδίου. ³ « Unus Dominus solus ex solo, Deus ex Deo. . . filius verus veri Patris, invisibilis invisibilis, et incorruptus incorrupti, et immortalis immortalis, et æternus æterni. »

163. Exponit S. Irenæus fidei regulam, quam Ecclesia per orbem diffusa tenet: ἵς ἵς Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν σαρκωθῆντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας « In unum Christum Jesum Filium Dei, incarnatum propter nostram salutem. » Ejus adventum ad judicandum orbem inservitutum dicit: « ut Christo Jesu, Domino nostro, et Deo, et Salvatori, et Regi secundum placitum Patris invisibilis, omne genu curvetur, cœlestium, terrestrium et infernorum: »

ἵς Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, καὶ θεῷ καὶ σωτῆρι, καὶ βασιλεῖ, κατὰ τὴν ἐνδοξίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀρατοῦ, πᾶν γόνυ κάμψη ἡσυχασίων, καὶ ἡσυχίων, καὶ κατὰ Χθονίων. ⁴ Et alias dicit omnes gentes christianas, etiam barbaras, ex constanti traditione credere « in unum Deum fabricatorem cœli et terræ, et omnium quæ in eis sunt, per Christum Jesum Dei Filium; qui propter eminentissimam erga figmentum suum dilectionem, eam quæ esset ex Virgine generationem sustinuit, ipse per se hominem adunans Deo. » ⁵ Igitur articulus ille Symboli ex totius orbis christiani sensu, affirmabat Christum esse verum Dei Filium, hominis « figmenti sui » conditorem, qui ex admiranda dignatione homo in Virginis utero est factus, hominem adunans Deo; ipse quippe Deus est, cui omnia, in cœlo, et in terra, et apud inferos, summum debent præstare cultum.

(1) Const. Ap. l. vii. c. iv.

(2) In Catechesibus.

(3) Apud Greg. Nyssen. t. iii. p. 546. cit. a Marano, l. ii. c. iii. §. iii.

(4) L. i. c. 2.

(5) L. iii. c. 4. Vide apud Bullum, *Judicium Ecclesiæ Catholicæ de necessitate credendi*, c. iv.

164. *Probat̃ 4. Martyrum testimo-
niis.* In Actis S. Pionii et sociorum
ejus, postquam Pionius Deum creato-
rem, quem per Verbum ejus Jesum
Christum cognovimus, confessus fue-
rat, Asclepiades interrogatus est :
« Quem Deum colis ? Respondit : Chri-
stum. » Iterum quesivit judex : « Quid
ergo, ille alter est ? respondit : non ;
sed ipse quem et ipsi paulo ante con-
fessi sunt. » Pionius etiam interroga-
tus quem Deum colerent Christiani,
respondit : « Hunc qui cœlum fecit. »
Tum judex : « Illum dicis
qui crucifixus est ? » Et Pionius : « Illum
dico, quem pro salute orbis Pater
misit. » ¹

165. Petrus, Lampsaci martyrium
passus sub Decio, Proconsuli, suadenti
ut Veneri sacrificaret, respondit :
« Oportet me magis Deo vivo et vero,
Regi sæculorum omnium, Christo, sa-
crificium offerre orationis. » ²

166. Sappricius Presbyter Christum
verum Deum, ex Christianorum fide,
confessus est coram Præsidente : Ἡμεῖς
οἱ Χριστιανοὶ Χριστὸν τὸν βασιλέα ἵχομεν, ὅτι
ἀληθινὸς θεὸς ἐστιν, καὶ παντὶς ὕψους, καὶ
γῆς, καὶ θαλάσσης, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς. ³
« Nos Christiani Christum regem ha-
bemus, quia verus Deus est, et creator
cœlorum, et terræ, et maris, et om-
nium quæ in iis sunt. »

167. Maximilianus, adolescens an-
nos 21 natus, qui Thebeste in Numidia,
anno 295, passus est, Dioni Proconsuli,
jubenti ut militare signaculum acci-
peret, respondit : « Non accipio signa-
culum. Jam habeo signum Christi Dei
mei. » ⁴

168. Felix Episcopus Tibiurensis,
Carthagine passurus, sic precatus est
Christum. « Domine Deus cœli et ter-
ræ, Jesu Christe, tibi cervicem meam

ad victimam flecto, qui permanes
æternum. » ⁵ Hæc aliaque, relata
suis a Marano, probant Martyres Chri-
stum verum Deum agnovisse, et pro
de ejusdem ac Pater substantiæ.

169. *Probat̃ 5. ex hæresum dam-
natione.* Primus ex iis qui ex Gentili
Christiani facti erant, Christi im-
gnavit divinitatem, fuit Theodoti
patria Byzantinus, arte coriarius, ci-
vitas annu Christi 190. Eum ἄλλο ἄνθρωπος
merum hominem Christum dicent
Victor ex Ecclesia ejecit. ⁶ Natali
Christi confessor, ad tempus hoc erro-
seductus, speciali Dei monitu ad ve-
ritatem et unitatem revocatus est : « c-
mentissimus enim Deus et Dominus
noster Jesus Christus, eum qui p-
sionum suarum testis extiterat, per
extra Ecclesiam nolebat. » ⁷ Ita ref-
scriptor antiquus apud Eusebium, «
addit eum ad pedes Zephyrini Episc-
provolutum veniam deprecatum. Ex
ex scriptoris hujus testimonio colli-
tur ideo damnatum errorem Theodo-
ti, quia Deus et Dominus nos
agnoscebatur ab Ecclesia universa.

170. Sub initium tertii sæculi, Ar-
mon, sive Artemas, hæresim Theod-
tianam renovavit; doctrinam ab Ap-
stolis traditam a Victore mutata
querens. Vanam assertionem refel-
scriptor ille apud Eusebium, scrip-
tior antiquiora Victoris ætate appellans
« Justinum intelligo, et Miltiadem,
Tatianum, ac Clementem, aliosque
quampulurimos : in quorum omni-
libris Christi divinitas adstruitur. Na-
Irenæi quidem et Melitonis, et reliqu-
rum scripta quis est qui ignoret,
quibus Christum Deum simul atque
hominem prædicaverunt ? Psalmi quoque
et cantica fratrum ab initio a fi-

(1) Acta Martyr. n. 46. apud Maran. loco cit.

(2) Ibid. p. 447. (3) Ibid. p. 244.

(4) Ibid. p. 309.

(5) Acta Martyr. p. 376.

(6) Euseb. l. v. c. xviii.

(7) Ibidem.

libus conscripta Christum Verbum Dei concelebrant, divinitatem ei tribuendo. » ¹ Profecto tot documenta laudare opus non erat, si de divinitate metaphorica, et minus propria, ageretur.

171. Beryllus, Bostrorum in Asia Episcopus, « Dominum ac Servatorem nostrum » negavit, dicens « paternam dumtaxat divinitatem in se residentem habere, » ² sed in Synodo Origeni suadenti saniora cessit. ³

172. Paulus, Samosatenus patria, Episcopus Antiochenus, humilior de Christo sensit, & quamvis verbis nunquam « Deum ex virgine » confessus sit, Σαμοσατινὸς θεὸς ἐκ παρθένου ἰμεληγῆς, sed vim quamdam divinam ea voce designavit: merito igitur a Patribus Concilii Antiocheni damnatus, tamquam Dominum ac Deum suum e cœlo descendentem negans: τὸν θεὸν τοῦ ἑαυτοῦ καὶ κυρίου. ⁴

173. Probatur 6. ex hostium fidei testimoniis. Celsus apud Origenem exprobrat Christianis absurda consecraria quæ ex Deo incarnato sequi sibi videbantur. ⁵ τὸν θεὸν ὅτι αὐτὸ φασὶν εἶναι, ὅτι δὲ ὅτι ἀπέχουσαι. ⁶ Ex proditioe Judæ, et Petri negatione prædictis, argumentatur illis necessitatem impositam, quum Dei præscientia falli non posset; quod Deo indignum quum sit, prædictiones non factas contendit, ne ipse Deus insidias commensalibus molians exhibeatur: αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς συγκαίτοις ἐπιβόλοις, προδίδας καὶ δυσσεβείας ποιῶν. ⁷ Ex eo quod Deus mutari nequeat, Dei hominis facti in utero Virginis dogma vehementer rejicit. Ergo constans erat apud Christianos fides de Christo Deo.

Objectiones.

174. *Obj. 1.* Tertio ineunte sæculo, plerique Episcopi Justini placita, quæ eruditionem philosophicam redolebant, adoptasse videntur, plebe plerumque pristinum dogma de Deo uno, sive de monarchia Dei, retinente. De fidelium maxima parte idcirco questus est Tertullianus, Trinitatis vindex: « Simples enim quique, ne dixerim imprudentes, et idiotæ, quæ major semper credentium pars est, quoniam et ipsa regula fidei a pluribus diis sæculi, ad unicum et verum Deum transferunt; non intelligentes unicum quidem, sed cum sua œconomia esse credendum, expavescent ad œconomiam. Numerum et dispositionem Trinitatis, divisionem præsumunt unitatis; quando unitas ex seipsa derivans trinitatem, non destruat ab illa, sed administretur. Itaque duos et tres jam jactant a nobis prædicari, se vero unius Dei cultores præsumunt, quasi non et unitas irrationaliter collecta, hæresim faciat, et trinitas rationabiliter expensa veritatem constituat. « Monarchiam, » inquit, « tenemus. » Et ita sonum ipsum vocaliter exprimit etiam Latini, etiam opici, ut putes illos tam bene intelligere monarchiam, quam enuntiant. Sed monarchiam sonare student Latini, œconomiam intelligere nolunt etiam Græci. » ⁸

175. *Resp.* Ex Episcoporum prædicatione præsertim fideles quid credendum sit norunt; proinde vix poterat dogma de Christo Deo intra Episcoporum cœtum veluti contineri. Novum si foret, a septuaginta annis inductum, cui adhuc refragabatur fidelium multitudo, ut asserit Priestleius, argumentum ex præscriptione petatum omni-

(1) Apud Euseb. hist. l. v. c. ult.

(2) Euseb. lib. vi. c. xxxiii.

(3) Hieronym. l. de Script. Eccl. c. lxxi.

(4) Euseb. l. vii. c. xxvii.

(5) In epist. Synod. apud Eusebium, lib. vii. c. xix. Vide totum argumentum præclare tracta-

tum a Bullo, in Judicio Eccl. Cathol. c. iii.

(6) Origen. adv. Celsum, l. i. n. 40.

(7) Ibidem, l. ii.

(8) Ibidem, l. ii. n. 20.

(9) L. adv. Praxeam. c. iii. Objectionem a Priestley desumpsimus.

caruisset verosimilitudine : quod tamen vehementer urget Tertullianus, ipsam fidei regulam, seu Symbolum, quod consueverunt omnes recitare, allegans : « hunc missum a Patre in Virginem, et ex ea natum hominem et Deum, filium hominis et filium Dei, et cognominatum Jesum Christum. » « Hanc regulam ab initio Evangelii decucurrisse, etiam ante priores quosque hæreticos, nedum ante Praxeam hesternum, probabit tam ipsa posteritas omnium hæreticorum, quam ipsa novelitas Praxeæ hesterni. Quo peræque adversus universas hæreses jam hinc præjudicatum sit, id esse verum quodcumque primum; id esse adulterum quodcumque posterius. » ⁴ Constat igitur dogma ab initio traditum esse, et apud omnes fideles receptum : nec agit Tertullianus contra Ebionitam, Christum merum hominem dicentem, sed contra Praxeam qui, personarum sublata distinctione, ipsum esse Deum fatebatur, Filium vocatum, quum et Pater, et Spiritus sanctus vocari posset; tria quippe nomina unam personam, sicut et essentiam, designare dicebat. Christi divinitas in confesso apud omnes erat : Catholici quippe, Montanistæ, et Praxeæ sectatores eum verum esse Deum alta voce clamabant; in eo discordes quod Praxeani cum Patre confunderent, quem passum esse proinde dicebant, *Patripassiani* idcirco dicti : de Praxeæ quippe dicit Tertullianus : « Patrem crucifixit. » Hi plerique simplices erant, et idiotæ, sicut major pars credentium semper est; non ipsi tamen major pars erant, imo ad credentium numerum non pertinebant, quamvis symbolum, quod didicerant, esset eis occasio inelamandi Dei monarchiam, ducis sui ratiociniis decepti. Sectam simplicibus et idiotis

constare dicit, sicut etiam in Ecclesiæ credentium multitudo hujusmodi hominibus, scilicet non adeo litteris exultis, plerumque constat. Cæterum Catholici omnes, et Montanistæ ipsi Trinitatis dogma contra simplices illos et idiotas, Praxeæ assecclas, tuebantur antiquæ traditioni adhærentes. Totum cœlo aberrat Priestleyus Tertullian verba de multitudine fidelium Christum Deum rejiciente interpretans : ⁵ nam homines « credunt in Patrem, et Filium et Spiritum sanctum. »

176. *Obj.* 2. Etiam Origenes tempore licet doctiores plerique Christum Deum ob λόγος a Deo emissum, eique conjunctum, crederent; plebs multitudineque fidelium unum colebant Deum Christum habentes hominem divinitus afflatum. ⁶ Hinc consulit Origenes dogma de Verbo in principio apud Deum tantum spiritu elevatis traditur. ⁴

177. *Resp.* Origenes certe censuit omnes fideles teneri ad Christum Deum credendum; quum enim dixisset credendum esse in unum Deum committentem omnium, subjunxit : *Χρη δε πιστωσαι ότι κυριος Ιησους Χριστος, και εν τη περι αυτου κατα την διδοτητα, και τον αιδημον πνευμα*. « Quin etiam credendum necesse est Jesum Christum esse Deum minimum, et omni veritati, quæ de ipso dicitur, tum juxta illius divinitatem tum juxta illius humanitatem : in Spiritum etiam sanctum credendi necessitatem habemus. » ⁵ Objectis autem locis loquitur de rationis divinæ hominibus communicatione, quam a Verbo ipso, Deo, provenire dicit : « *Similiter igitur aliqui participant quidem ipsi λόγος* » (*id est, rationis sive sermonis*) « qui est in principio, qui est apud Deum, qui est Deus, velut Oseas, »

(4) L. ad Prax. c. ii.

(5) Priestley Hist. Christian Church. p. iv. § v.

(3) T. ii. in Joan. n. 3. p. 138. et n. 4. p. 146.

(4) T. i. in Joan. n. 9.

(5) In Joan. t. xxii. n. 9. p. 506. ed. Wirc.

Jeremias, et Isaias, et si quis alius seipsum exhibuit, ut Sermo Domini, vel Sermo ad se fieret; alii vero qui nihil sciunt, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum, existimantes se habere amplius nihil de sermone, nisi quod caro factus est: cujusmodi est multitudo eorum, qui credere putantur. » ¹ Hæc dici non videntur de negantibus Christum Deum, sed de iis qui ad altiore contemplationem ipsius, quatenus in Patre ab æterno existit, vix assurgunt, quæ in hominum salutem fecit præcipue meditates: quod de multitudine fidelium omni tempore dici potest. Longe distat cognitio illa vulgaris, ut ita dicam, a sublimiori fidei notitia, quam Vates habuerunt, hominesve alii divinitus affati. Liqueat Origenem verba Pauli præ oculis habuisse, qui se nihil scire judicavit nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum; ² sed altiore deinceps notitiam explicuit: « Et si cognovimus secundum carnem Christum: sed nunc jam non novimus. » ³

178. Alio loco Origenes de illo qui Joanni equo invectus visus est disserit, quem Verbum Dei esse constat: « Verax est etiam ad differentiam umbræ, et figuræ, et imaginis: quoniam talis est ille Sermo, qui est in cælo aperto; non enim talis est Sermo terrestris, qualis cælestis, quia factus caro per umbras et figuras et imagines loquitur. Multitudines ergo eorum, qui putantur credere, umbra Sermonis, non vero illo Sermonis Dei qui est in cælo aperto, erudiuntur. » ⁴ Non duas distinguit credentium classes; sed manifestationem Verbi quæ fit in cælo, ab ea quæ nunc fidelibus fit, discernit: sicut Paulus nos per speculum et in ænigmate

videre docet. Cæterum alias dicit oportere carnalibus Evangelium prædicando dicere nos nihil scire nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum; quod de Christo Deo pro nobis passo certe intelligendum est: inde gradum faciendum animabus jam in Dei cognitione proficientibus, ad contemplationem « Verbi et Filii Dei regressi post incarnationem ad id quod erat in principio apud Deum: » μεταδωτες αὐτοῖς τὴν λόγῳ ἱκανήδυνον ἐκ τοῦ συσσωρευθῆαι, ἵφ' ὃ ἵν' ἵν' ἔρχῃ πρὸς τοὺς θεοῦ.

179. Omnibus autem communem esse fidem de Christo Deo, ex publica prædicatione, et constanti traditione Ecclesiæ, constat, Origenes teste: in libro quippe de *principiis*, postquam dixerat: « Servetur vero Ecclesiastica prædicatio per successionis ordinem ab Apostolis tradita, et usque ad præsens in Ecclesia permanens; » explicuit quid de Deo conditore credendum esset: « tum deinde quia Jesus Christus ipse qui venit, ante omnem creaturam natus ex Patre est. Qui cum in omnium conditione Patri ministrasset, *per ipsum* enim *omnia facta sunt*, novissimis temporibus seipsum exinaniens, homo factus, incarnatus est, cum Deus esset, et homo factus mansit quod erat Deus. » ⁵ Communis etiam fides liquet ex Symbolis et ex canticis quæ Christo Deo canebantur, quorum unum superest apud Clementem Alexandrinum. In eo vocatur Δόγος αἰωνος, καὶ ἄπλητος, φῶς αἰδίου. « Verbum perenne, ævum infinitum, lux æterna. » Martyrum etiam testimonia quæ laudavimus, fidem apud omnes vulgatam de Christo testatam faciunt.

180. *Obj. 3.* In confesso est Patres Antiochenos, qui Paulum Samosatenum

(1) T. ii. in Joan. n. 3. p. 138. Priestley male reddit: « who are called christians. » per. v. § 7. p. 382. τῶν πιστευόντων νομιζομένων.

(2) I. Cor. ii. 2.

(3) II. Cor. v. 16.

(4) T. ii. in Joan. n. 4. p. 147. Priestley haud accurate: « the multitude of the believers. »

(5) L. i. de principiis ex interpretatione Rufini. Reperitur etiam in Apologia Pamphili M. cit. a Bullo, Judicium Eccl. Cathol. c. i. § 6.

condemnarunt, anno circiter 263, negasse Filium esse Patri consubstantialem : quia scilicet existimabant eum Patre longe inferiorem esse. ⁴

181. *Resp.* Explorata res est Patres illos Filii divinitatem contra Pauli Samosatani errorem vindicasse, quidquid sit de vocabuli « consubstantialis » usu. Episcopis Homiusianis in Concilio Antiocheno anno 338 visum est, vocem illam ab Antiochenis fuisse, ob ambiguitatem quamdam, neglectam; sed nullus testis, nullum certum documentum affertur. Equidem quum eo circiter tempore quo Concilium Antiochenum est habitum, Dionysius Alexandrinus contra Paulum Samosatenum scribens, ostendit Filium « Patri consubstantialem a sanctis Patribus dici » *ομολογῶν τῷ πατρὶ ὁμοῦνόν τινος τῶν ἁγίων πατέρων*, ² minime verosimile est Episcopos vocem illam rejecisse. Insuper quum mox laudatus scriptor, accusatus quod Filium consubstantialem esse Patri haud agnosceret, crimen a se longe repulerit, apologia ad Episcopum Romanum missa, fieri vix potuit ut Concilium vocem tanti momenti rejecerit, nemine reclamante. ³ Quod igitur Athanasius causam verosimilem cur vocem neglexerint Antiocheni, ex Pauli Samosatani errore et cavillationibus desumpserit, contigisse videtur epistolæ eorum desiderio : eam enim sibi haud suppetere fatebatur; quapropter Homiusianis respondit, quod affirmabant, concedendo, et rei præbendo rationem. Si placeat ejus insistere vestigiis, dicendum abstinuisse Antiochenos ab ea voce, quum inde desumeret Paulus Samosatenus contra fidem Catholicam argumentum, in sui erroris subsidium, prava interpretatione. ⁴ Causa silentii quam affert Priestleius, quod scilicet Filium Patre

longe inferiorem existimaverint, a mitti nequit; nam in epistola quæ sex Episcopi ex eorum numero ad Paulum scripserunt, omnium Ecclesiarum Catholicarum fidem exponentes, Christus æqualis Deo dicitur, substantia hypostasi Deus; ⁵ et in epistola toti Concilii illustre etiam præbatur eide fidei testimonium.

182. *Obj.* 4. Qui primi excogitarunt Christi divinitatem, sibi finxerunt : *Λογος* Patris, ex creationis tempore personalem habere cœpisse subsistentiam; et Jesu, ex conceptionis suo tempore, inseparabiliter conjunctum fuisse : omnes tamen agnoverunt creationem Deum fuisse absque Filio *τῷ Λογῷ* nondum emisso. ⁶

183. *Resp.* Patres omnes Filium æternum, et omni carentem initio, prædicant : nonnulli autem de ejus profectione loquuntur, quatenus exterius in mundi creatione manifestatus est; sapientia quippe divina, quam veluti specialem ejus proprietatem placuit designare, in mundo condendo ostenditur. Non tunc distingui a Patre cœpit; sed illa quæ ab æterno extitit distinctio, exterius prodiiit. Sic Athenagoras in Apologia Imperatoribus oblata : « Est Filius Dei Verbum Patris in idea et operatione; ab eo enim et per eum facta omnia, cum Pater et Filius unum sint. Cum autem Pater sit in Filio, et Filius in Patre, unitate et virtute Spiritus, mens et Verbum Patris est Filius Dei. Quod si vobis pro summa vestra intelligentia inquirere subeat, quid sibi velit Filius; dicam breviter primam esse Patris progeniem, non quod factus sit, (ab æterno enim Deus habebat in se ipso Verbum, utpote ab æterno rationalis) sed quod prodierit, ut omnium materialium rerum..... idea et actus

(4) Priestley per. v. § v. p. 339.

(5) Biblioth. p. t. ii. pat. 277. cit. a Bullo.

(6) Maranus l. iv. c. xxix.

(4) Vide Bullum Defens. fidei Nicænæ c. i. § 9.

et seq.

(5) Conc. t. i.

(6) Priestley per. vi. § xi. p. 486.

foret. » ¹ Alii prolationem intelligunt ipsam generationem æternam. Sic Tertullianus : « Hunc ex Deo prolatum didicimus, et prolatione generatum, et ideo Filium Dei, et Deum dictum ex unitate substantiæ. » ² Vehementer autem falluntur qui putant Patres idcirco « Filio initium existendi dare, quasi antea non extitisset; » quod cum cæteris repudiat omnino Origenes : « Quando enim Deus, qui secundum Joannem lux dicitur, Deus enim lux est, splendorem non habuit propriæ gloriæ, ut quis audeat Filio initium existendi dare, quasi antea non extitisset ? » Cæterum non diffitemur veteres nonnullos, utpote in re admodum difficili versantes, de prolatione illa obscure aliquando locutos : sed alioquin innumeris locis Christum Deum Patri coæternum et consubstantialem agnoverunt.

184. *Obj.* 5. Ex turbis quæ natæ sunt Alexandro Arium damnante, constat sententiam de Christo Deo non fuisse apud omnes receptam : nam præter presbyteros, diaconos, laicosque, Episcopi aliquot Ario faverunt. Disceptatione propagata, steterunt ex utraque parte Antistites doctrina insignes, et numero haud admodum dispares : nec nisi Constantini gratia obtinuit Alexandri sententia ; adeo ut, Imperatore defuncto, contraria longe lateque diffusa sit, et totum fere occupaverit orbem christianum.

185. *Resp.* Subdola Arianæ hæreseos indoles fecit ut aliquot statim nacta sit fautores, plurimos progrediente tempore : nec enim Christi divinitatem aperte semper impugnabat, sed verborum ambagibus sæpius celabat virus. Ab initio presbyteri sex, totidem diaconi, et Episcopi duo Ario adhæsisse noscuntur, quos hominis studio, et sententiæ ambiguitate deceptos esse non est cur miremur. In Concilio ta-

men, centum fere Episcopis constante, quod Alexandriæ habitum est, anno 321, damnata est Arii sententia, ipseque communione pulsus. In Concilio Nicæno plerique qui aderant Episcopi summo consensu in ejus damnationem iverunt, nonnisi septemdecim reluctantibus, qui tamen omnes, aut fere omnes assensum tandem præbuerunt. Decretum hoc universo orbi christiano placuit, nec nisi Constantio imperii habenas tenente turbæ iterum excitatæ sunt. Vocibus pro more luserunt Ariani plurimi, se ἡμεῖς rejicere affirmantes, quin Christo Deo vellent detrachere honorem, quippe quem agnoscebant Patri similem ἰσοιουσιον : aliis tamen eum dissimilem ἀτεροισιον aperte prædicantibus. Concertationes hac ratione propagatæ sunt, errorque diffusus, Imperatoris potentia adhibita ut Catholicorum Antistitem sedes occuparent sublestæ fidei homines. Mansit tamen, et triumphum egit de errore dogma a Nicænis Patribus definitum, quod insignes Antistites, cum Petri Sede concordēs, ubique propugnaverunt, populo fideli per orbem execrantæ hæresim nefandam. Equidem si de summa fidei haud ageretur, explicari non poterit quomodo contigerit tot Episcopos Alexandriæ congregatos Arium privasse communione Ecclesiæ, nulla certe Imperatoris gratia motos : et tercentos et octodecim, qui Nicæam « ex omnibus ecclesiis, quæ universam Europam, Africam, atque Asiam impleverant » convenere, Christum Deum de Deo, Patri consubstantialem agnovisse.

186. *Obj.* 6. Saltem ante Concilium Nicænum Christi divinitas nulla certa definitione innouit, de qua proinde liberum erat sentire prout unicuique visum fuerit, absque salutis dispendio.

187. *Resp.* Minime licuit ab ipsis rei christianæ exordiis alias de Christo sentire, quam eum esse Filium Dei, Ver-

(1) Athenag. leg. pro christ. n. 10. p. 126. ed. Wirceb. (2) Apol. c. xxi.

bum apud Patrem, imo Verbum Deum, omnium rerum opificem. Nihil novi credendum proposuerunt Patres Nicæni, sed fidei pristinæ adhærentes, novitium damnarunt errorem. Innotuit antea Christi divinitas, ex publica prædicatione, Symbolis, cultu, aliisque plurimis rationibus: nec potuit quisque absque salutis dispendio Deum ac Dominum suum denegare. Hinc Ebionitæ, Theodotus, Paulus Samosatenus, et quotquot Christo Deo detrahebant, a communione Ecclesiæ alieni habiti sunt.

CAPUT IV.

DE JUSTINI SENTENTIA.

188. De fide quæ apud Ecclesiam universam obtinuit ante Concilium Nicænum, a Justini saltem ætate, superiori capite disseruimus: de ipsa Justini sententia nunc inquirendum. Quum enim Unitarii asserant eum dogmatis de Christo Deo prima designasse lineamenta, et Platonica placita, potius quam majorum instituta, sectatum esse, juvat ostendere eum cum posterioribus scriptoribus, et cum ipso Concilio Nicæno, in dogmate concordem, illudque non a Platonis schola, sed a publica Ecclesiæ Christianæ doctrina, Scripturæ, et majorum traditioni innixa, hausisse.

Propositio.

Justini ætate Jesus Christus Filius Dei, verusque Deus, ejusdem scilicet cum Patre substantiæ, in universa Ecclesia ex constanti majorum fide, agnitus est.

189. *Probat.* Ἰσοὺς Χριστὸς μόνος ἰδιος υἱὸς τοῦ θεοῦ γίνεσθαι, λόγος αὐτοῦ ὑπαρῶν, καὶ πρῶτος καὶ δυναμὶς, καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ γινόμενος ἀνδρῶπις. ¹ « Jesus

Christus *solus proprie Filius* a Deo genitus est, quum sit Verbum ejus et primogenitus, et virtus, et voluntate ejus factus sit homo. » In secunda Apologia dicit: ὁ δὲ υἱὸς ἰκρίνου, ὁ μόνος λογιζόμενος κυρίως υἱὸς, ὁ λόγος πρὸ τῶν ποιημάτων, καὶ συνὼν καὶ γεννημένος, ² « Filius ejus, qui *solus proprie Filius* dicitur, Verbum ante res creatas et simul existens, et genitus. » Alias dicit: τοῦ Χριστοῦ τούτου τοῦ θεοῦ υἱὸς, ὅς καὶ πρὸ ἰωσφοροῦ καὶ σιλνῆς ἦ καὶ διὰ τῆς παρθένου τῆς ἀπὸ τοῦ γένους τοῦ Δαβὶδ γινεσθῆναι σαρκοποιήσας ὑπέμεινεν. Vocat scilicet eum « Christum humani Dei Filium, qui et ante luciferum e lunam erat, et per Virginem illam ejus genere David nasci caro factus sustinuit. »

190. Deum etiam sæpissime vocat, et dissertissime propugnat. In eo vaticinium Isaïæ de puero Emmanuele impletum dicit: ἱμῶσιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, μετ' ἡμῶν θεός: « dicent super nomine ejus: *Nobiscum Deus.* » ⁴

191. Psaltis verba quæ ascensum in cælum describunt, de Christo interpretatur: « Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ; » et « hæc in Christum dicta sunt: « Ascendit Deus in júbilo, » et Dominus in voce tubæ. Psallite Deo » nostro, psallite: psallite Regi nostro, » psallite. Quoniam Rex omnis terræ » Deus. » Εἰς τοῦ Χριστοῦ ὕψος εἰρηται. ἀνθὶς ὁ θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ. ⁵ « Et in Psalmo nonagesimo octavo exprobrat vobis Spiritus sanctus, et hunc quem non vultis regem esse, regem et dominum et Samuelis, et Aaronis, et Mosis, et aliorum prorsus omnium esse declarat. Sunt vero Psalmi verba hæc: « Dominus re » gnavit; irascantur populi: qui sedet super Cherubim, commoveatur terra... » Exaltate Dominum Deum nostrum, et » adorate scabellum pedum ejus, quoniam » niam sanctus est. Moyses et Aaron in

(1) Apol. i. n. 23. p. 134.

(2) Ibid. ii. n. 6. p. 244.

(3) Dial. cum Tryph. n. 45. p. 116.

(4) Apol. i. n. 35. p. 168.

(5) Dial. cum Tryphone, n. 37. p. 97.

» sacerdotibus ejus : et Samuel inter eos
» qui invocant nomen ejus... Exaltate
» Dominum Deum nostrum, et adorate
» in monte sancto ejus : quoniam san-
» ctus Dominus Deus noster. » Lique-
hæc de vero Deo intelligi, quæ de Chri-
sto explicat Justinus : proinde ex ejus
sententia Christus est verus Deus.

192. Citat Psaltis verba, quæ de
Christo explicat : « Ante solem perma-
net nomen ejus... Benedictus Dominus
Deus Israel. » Inde argumentatur :
« Aliis etiam ex verbis pariter a Davide,
ut supra dixi, pronuntiatis, futurum
fuisse, ut e summo cælo progredere-
tur, ejusque in eadem loca indicari
reditum recordamini; ut illum et Deum
a cælo prodiisse, et hominem inter
homines factum esse agnoscatis, ac
rursus adventurum, quem quidem vi-
debunt, et plangent, qui illum pupu-
gerunt : » *ἵνα καὶ θεὸς ἂν εἴη προσεδοκῶν, καὶ
ἄνθρωπος ἐν ἄνθρωποις γενόμενος γενήσεται.* ⁴

193. Objiciente Tryphone Deum no-
men suum et gloriam alteri non dare,
probavit ex objecto Prophetæ Isaïæ
loco, illud de sculptilibus præsertim
intelligi, quum ibi declaret Deus « sese
ei quem constituit in lucem gentium,
nec ulli alteri, gloriam daturum : » ⁵
Scripturæ quippe « Christum conceptis
verbis passibilem, et adorandum, et
Deum demonstrant : » ⁶ *ὁ δὲ διαβήδων
τῷ Χριστῷ καὶ πατρὶ καὶ προσκυνοῦν καὶ
θεὸν ἀποδεικνύει.* Id iterum affirmat
deinceps, inculpans Judæos, quod
« permultas Scripturas, ex quibus
perspicue hunc ipsum, qui cruci affixus
fuit, et Deum, et hominem, et cruci-
fixum, et morientem prædicatum esse
demonstratur, omnino ab eis ex illa
interpretatione, quam senes apud Pto-

lomæum adornarunt, deletas fuisse : »
*ἐξ ὧν διαβήδων ἕτερος ἄλλος ὁ σταυρωθεὶς ὢν
θεὸς, καὶ ἄνθρωπος, καὶ σταυρωμένος, καὶ
ἀποθνήσκων κικρυγμένος ἀποδεικνύεται.* ⁴ . . .
Καὶ Δαβὶδ . . . θεὸν ἰσχυρὸν καὶ προσκυνοῦν,
Χριστὸν ὄντα, ἰδύλασσι. ⁵ « David eum qui
Christus est *fortem Deum* et adoran-
dum manifestavit. » Ei « scriptum est
angelos ministrare; quemadmodum ait
Daniel, eum tamquam Filium hominis
ad antiquum dierum adduci, eique re-
gnum omne dari in sæculum sæculi. » ⁶
περὶ οὗ διακονοῦν γιγναμένοι εἰσιν οἱ ἄγγελοι.

194. Hæc certe ostendunt Justinum
censuisse Christum esse verum Deum,
summo cultu dignum, et quamvis a
Patre vere distinctum, eundem nihi-
lominus Deum : nec enim duos agnovit
deos divinæ monarchiæ strenuus vin-
dex. Ergo idem sensit ac Nicæni Pa-
tres, quamvis non eadem voce suam
de Christo fidem enuntiaverit. Lique-
hanc fuisse communem totius Ecclesiæ
doctrinam, quam ipse amplexus est,
a sene quem memorat edoctus, quam-
que contra Tryphonem vindicavit, ut
ei suaderet ipsam ingredi Ecclesiam,
et Christum magistrum ac dominum
agnoscere. Dialogus ille monumentum
est insigne fidei; et quamvis opus non
sit ut singula quæ allegavit Justinus
argumenta quis probet, ipsum dogma,
utpote in tota Ecclesia celebratum,
necessario amplecti debemus.

Objectiones.

195. Obj. 1. Ο Διότης seu radius di-
vinus homini Jesu constanter conjun-
ctus, quo pacto Deus et homo effici
credebatur, Patre tamen longe infe-
rior, sicut radius sole inferior est,
in Justini scriptis primum reperitur. ⁶
Modeste tamen, et nulla adversæ sen-

(4) Dial. cum Tryphone, n. 64. p. 174.

(5) N. 68. p. 178. (6) N. 70. p. 194.

(4) N. 76. p. 200.

(5) N. 70. p. 215.

(6) « The opinion of a divine ray, called the
logos, being permanently attached to the man

Jesus, and constituting a proper part of his per-
son, appears first in the writings of Justin Martyr,
who had been a Platonic philosopher, and who,
when he became a Christian, continued to be a
great admirer of Plato. » Priestley, « Hist. Chri-
stian Church. » period. 4. §. vi.

tentiæ inusta nota, Justinus ea proposuit, fatens non omnes Christianos secum sentire.

196. *Resp.* In Joannis Evangelio ὁ Λόγος commemoratur, non quidem radii sub imagine, sed veluti lux vera quæ omnem hominem suo fulgore illustrat. Ipse Justinus qui fusius disseruit de Christo, obiter tantum, et una vel altera vice, radio eum adsimilat, non quidem ut ostendat quomodo homo Jesus Deus etiam sit, sed ut explicet quomodo veteribus Patriarchis se manifestaverit, instar radii a sole demissi, quin ab eo separetur: in ea quippe sententia fuit eum olim apparuisse, quoties in Scripturis de Deo viso fit mentio. ¹ Nihil dicit quo innuat eum Patre esse inferiorem, sed omnia ei accommodat, quæ de Supremo Numine in Scripturis dicuntur: illum enim censet dixisse Moysi: « *Ego sum qui sum.* » Personalis relatio sancte servatur a Justino, quæ vix adeo caute enuntiari potest, quin inferior Filius videatur. Haud trepide dogma hoc proposuit Justinus Tryphoni; sed verbis perspicuis diuque de eo disseruit, plurimis adductis argumentis quibus illud suaderet, et persuaderet. Cæterum periti disceptatoris instar, monuit adversarium eum cadere causa, si constet Jesum esse

Messiam; quidquid sit de divina ejus natura, quam tamen ipse cum plerisque Christianis tenebat, nulla dissidentium turba a dogmate divini dimovendus. Eos autem nomine tenui Christianos qui illud negabant, Judaismi errorem pelle christiana tegentes, se penitus rejicere aperte protestatur: καὶ γὰρ εἰσι τινες, ὧ φίλοι, ἡλεῖται ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου γένους ² ἡμιλογούντες αὐτοὺς Χριστοὶ εἶναι, ἀνδρῶν δὲ ἐξ ἀνδρῶν γενόμενοι ἀποφαινόμενοι. « Sunt enim quidem amici, ex genere nostro qui eum Christum esse confitentur, quamvis hominem ex hominibus genitum pronuntiant. » Non insinuat Justinus rem esse dubiam, vel fieri posse ut plerique per orbem Christiani eam desererent fidem; sed ea etiam admissa hypothesi, se dicit a divinitus revelato dogmate numquam discessurum; adeo locupletia erant illius argumenta. Ideo autem hæreticorum commenta, a quibus abhorret, notat, Tryphoni ut ostendat Judæos cadere causa, quidquid de Ebionæorum sententia sit. εἰς οὐ συντιθέμεται, ἐν δ' αὖ πλείστοι τὰ ὅσα με δεξασάντες ἱποκρίν, ἱπιδὺ οὐκ ἀνθρώπου διδασκασί, κικλήσκουσαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πισθισθῆναι ἄλλα τοῖς δια τῶν μακαρίων προφητῶν κηρυχθεῖσι καὶ δι' αὐτοῦ διδασχθεῖσι: « Quibus ego non assentior, nec assentirer, etiamsi maxima pars, quæ me

(1) Sententiam Justinī de Verbo se olim manifestante novissime propugnāvit Hengstenberg, cum magna, ut solet, eruditione. — *Christology*, Vol. I. c. iii. Angelum autem Jehovæ יהוה: אֱלֹהִים eum vocat, prout tunc apparuit, Filium Dei, prout se in carne, homo factus, manifestavit. — *Ibid.* p. 186. Fallitur tamen vir doctissimus: nam Filii Dei nomen Verbo a Patre ab æterno genito convenit, ut ex jam laudatis testimoniis Psaltis et Michæ omnino constat. Plerisque Patribus, præsertim Græcis, Justinī arripit sententia; sed Augustino, de Trinitate, l. iii. c. ii., Hieronymo, in Gal. iii. 10, et Gregorio M. mor. lxxviii. aliter visum est: censent scilicet visiones illas per angelos nomine Dei factas. Witassius utramque videtur conjungere sententiam, scilicet opinatur

Filium apparuisse Patriarchis, sed Angeli creatum esse ministerio. « Putamus itaque Filium Dei, cum apparere tunc voluit, Angelum assumptum: huic autem Angelo corporis formam circumdedit, ita ut Angelus immediate, Filius autem Dei mediate appareret. » Ita in tract. de Trinitate, qu. iv. sect. 1. arg. v. obj. 2. Testimoniū Scripturæ et Patrum nos hærentes faciunt quamvis Witassio fere assentiamur.

(2) Bullus censet textum emendandum: ὑμετέρου quod admodum verosimile est. Videtur Justinus respicere eos qui ex Judaismo ad Christianam doctrinam transeuntes Christum merum hominem habebant, qui error Ebionæorum fuit. Vide Judicium Eccl. Cath. c. vii. Maranum quoque, l. iv. c. De Divin. J. C. (8) N. 48.

cum consentit, idem diceret : neque enim humanis doctrinis jussi sumus ab ipso Christo credere, sed iis quæ a beatis prophetis prædicata, et ab ipso tradita. »

197. *Obj. 2.* Quæ a Justino, aliisque post eum scriptoribus, adductæ sunt similitudines lucis radii, lampadis accensæ, verbi prolati, nequaquam ostendunt Λογος a Patre revera distinguui, vel personam esse subsistentem; sed potius ἑτερολογίας quamdam Dei virtutem, qua homo Jesus divinus quodammodo factus est. Igitur philosophica quadam loquendi ratione Deum Christo præsentem sua potentia adesse significabatur, quin de divinitate propria Christi somniaretur.

198. *Resp.* Similitudines ad mysteria illustranda adductæ necessario deficiunt, quamvis ex aliqua parte inserviant. Radii lucis imaginem mutuatus est Justinus, ut explicaret quomodo ὁ Λογος apud Patrem sese Patriarchis manifestaverit, quum potentia et essentia a Patre sit inseparabilis : ἀχώριστος ὁμοῦς. ⁴ Lampadis similitudo adhibita est ut divina essentia communicata Filio intelligeretur, personaque Filii a Patre distincta, nullo essentiae ipsius detrimento. Verbum ab homine prolatum, quo quæ animo latuerant panduntur, manifestationem Λογου qui ab æterno erat apud Deum, illustrat. Cæterum in errorem incidit, quicumque hujusmodi similitudines nimis urgeat, quod et ipsi monuerunt Patres. Non autem philosophia de Λογος loqui docuit, ad potentiam divinam indicandam; sed fides divina, quæ Joannis Evangelistæ testimonio nixa, omnia per ipsum facta agnoscebat. De Christo Deo adeo diserte egit Justinus, ut ad meram ἑτερολογίας verba ejus nequaquam possint referri. « Ante mundum

conditum Deus erat : » πρὸ τοῦ κόσμου ἰστα ὁθεός. ² Tota cum Tryphone concertatio inanis erat, si de sola Dei virtute aliqua, non vero de Filio subsistente ageretur.

199. *Obj. 3.* Quæ Plato de demiurgo dixit, Justinus ad christiana mysteria traduxit.

200. *Resp.* Longe diversa sunt quæ Plato de demiurgo dicit, quem a summo Deo creatum alias res omnes creasse tradit. ³ Joannem Evangelistam Justinus secutus est, et doctrinam quam in universa Ecclesia christiana vigentem didicit, propugnavit. Platonem quidem aliquando nominavit, non veluti magistrum quem sequebatur, sed potius quem putabat hausisse aliquam Dei notitiam ex Judæorum libris vel sermone; erant enim plurimi Alexandriæ quo tempore eam urbem invisit. « Verbo igitur Dei, ex subjectis et a Mose designatis rebus, mundum universum esse conditum, et Plato, et qui eadem ac ille dicunt, et nos ipsi dicimus, vobisque licet idem perspicere. Et quod apud Platonem, in *Timæo*, physicis rationibus de Filio Dei investigatur, cum ait : *Et decussavit eum in universo*, pariter a Mose mutuatus dixit. » ⁴ Hanc sententiam ex crucis mysterii ignorance provenire censuit Justinus, ideoque eam emendat, sicut et quæ de tertia persona divina, scilicet Spiritu sancto, dicta videri possent. Appellat simplicium fidem, quam sufficere affirmat Platonis cæterorumque philosophorum emendandis decretis. « Non ergo, » inquit, « eadem nos ac alii opinamur; sed nostra omnes imitati edisserunt. Hæc sane apud nos audire et discere ex iis, qui ne figuras quidem litterarum norunt, imperitis hominibus et lingua barbaris, sed mente sa-

(1) Dial. cum Tryphone, n. 56. p. 146.

(2) Sub finem sermonis parænetici ad Græcos.

(3) Petavius, l. i. de Trinitate, c. i. Vide et

Dictionnaire de Théologie, de Bergier, art. *Verbe*.

(4) Apol. i. n. 60.

pientibus et fidelibus, quorum etiam nonnulli debiles et oculis capti; ut facile pateat non humana sapientia hæc fieri, sed Dei virtute dici. » ⁴ « τα αὐτὰ ὅν ἡμεῖς ἀλλοῖς δοξαζομεν. Quidquid autem a Platone, aliove philosopho bene dictum est, ex divino derivatum fonte, scilicet ex librorum Judaicorum lectione, ideoque nostrum esse contendit: ἵσα οὖν παρὰ πασὶ καλὸς ἱστυται, ἡμοῖ τῶν Χριστιανῶν ἴσται.

201. Aperte profitetur Justinus se a sene quodam christiano primam fidei notitiam hausisse, quum frustra sapientiam veram apud philosophos quaesiisset. Eo hortante, Prophetas sibi elegit magistros, qui, scilicet, in sacris libris, « creatorem universorum Deum et Patrem celebrabant; et missum ab eo Christum, qui Filius ejus est, hominibus nuntiabant. » ²

202. Patet igitur omni prorsus specie veri destitui illam Priestleii et aliorum assertionem, Justinum Platonica placita de Verbo in Ecclesiam invertisse.

203. *Obj. 4.* Justinus loquitur de Filio, tamquam Dei ministro, eumque post Deum secundo loco, ὡς αὐτοῦ τοῦ ὁποῦ θεομαδοῦντος, καὶ ἐν δεύτερῃ ἰσχὺς εἰστίς ³ Christianos colere dicit. Igitur nonnisi præstantissimam creaturam eum habuit, cui nomen Dei minus proprie tribueretur.

204. *Resp.* Dicit quidem Justinus Filium Patris ministrare voluntati, ὑπακούων τῇ βουλῇ αὐτοῦ ⁴ qua ratione et personarum distinctionem, et relationem Filii ad Patrem, indicat, et judaicæ obviam it suspicioni, ne summa Dei majestas minuatur. Cæterum eo ipso loco animadvertit eum nuncupari in Scripturis Deum, et esse quidem Deum, sed et angelum, seu nuntium a Patre; eum scilicet censet esse qui Abrahæ,

Isaac et Jacob aliisque Prophetis visus est: ἀναγγελλόμενος θεός . . . αὐτὸς ὁν καὶ θεός, καὶ ἀγγέλος παρὰ τοῦ πατρὸς πεπεσμένος. ⁵

Ea de causa secundo loco, μετὰ τοῦ θεοῦ, eum dicit adorari, ut intelligeretur Patris cultum illæsum manere: Filius enim una cum ipso colendus est. Personarum relatio, non cultus diversitas, plane significatur; nam Trypho idcirco contendit impium esse crucifixo homini eum deferre: προσκυνοῦντο ἱναί. ⁶

E contra eum vindicat Justinus recitato Psalmo, in quo thronus ejus dicitur in sæcula, ipseque Deus appellatur, cultu summo honorandus: ὁ ὢν ὁ θεός, ὡς τοῦ αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. « Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi: »

προσκυνοῦσιν αὐτὸν. « Adorabunt eum. »

Eum ante omnes creaturas genitum sæpissime dicit, πρὸ πάντων τῶν κτισμάτων ὁ θεός γενέσθαι δυναμὶ τινα ἐξ ἑαυτοῦ λογικῶν. ⁷

« Ante omnes creaturas Deus genuit Virtutem quamdam rationalem ex seipso. » ⁸

« Sed hæc ipsa vere ex Patre prolata progenies, ante res omnes creatas una erat cum Patre,

et cum ea Pater colloquebatur. » Equidem nisi Filium vere Deum agnovisset Justinus, perperam ea voce usus

fuisse, cum divinæ majestatis detrimento, et Tryphonis offensione: et

tota illa disputatio de Christo Deo verborum ambiguitate nixa fuisset. Eum

provocavit Trypho ut ostenderet alium præter rerum conditorem Deum in

Scripturis nominari, sensu scilicet obvio et nativo; cui ut responderet Jus-

tinus, plurima laudavit, inter quæ illa præclara de Messia vaticinia:

ἰσθίαις ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν: « Rectas facite semitas Dei nostri: »

ἰσποῖ τὰς πόλεις τοῦδα· ἰδοὺ ὁ θεός ὑμῶν: « Dic civitatibus Juda: Ecce Deus vester. »

(4) *Apel.* i. n. 60.

(5) *Dial.* cum Tryphone, n. 7.

(6) *Apel.* i. n. 13. p. 136.

(7) *Dial.* cum Tryph. n. 126. p. 328.

(8) *Ibidem.*

(9) N. 38. p. 98.

(10) N. 61. p. 164.

(11) *Dial.* n. 62. p. 168.

205. *Obj. 5.* Justinus bonorum Angelorum exercitum una cum Filio colendum dicit, ¹ nequaquam certe summo obsequio.

206. *Resp.* Ethnicis ut persuaderet Christianos summa injuria atheos vocari, Patri et Filio, et bonorum Angelorum sequentium eum, eique adsimilatorum, exercitui, et Spiritui prophetico venerationem et cultum tribui docet Justinus : quin distinguat accurate quid interesset discriminis inter cultum Angelis tributum, et eum quo Pater, Filius, et Spiritus sanctus honorabantur; non enim id postulabat argumentum. Cæterum innuit Filii præ Angelis honorem : ipsi enim sequi eum dicuntur, eique fieri similes : *κινουν τε και τη παρ' αὐτου υἱον ἰδωσιν και διδασκοντα ἱσθαι ταυτα, και τον των ἄλλων ἱπομινειν και ἱξυμνουν ἁγαδων ἁγγελων στρατοι, πνευματι τι προφητικον σιβομεθα, και προσκυνημεν.* Aliunde patet Filio summum præstari cultum.

207. *Obj. 6.* Justinus, rationem reddens cur Pater Patriarchis non apparuerit, dicit eum loco non moveri : « neque enim ille non enarrabilis Pater et Dominus universorum in aliquem locum venit, neque ambulat, neque dormit. » ²

208. *Resp.* Justino visum est Filium Patriarchis apparuisse, humanam præferentem speciem : « Ac Christum quidem Dominum et Deum Dei Filium esse, et virtute prius apparuisse ut virum, et Angelum, et in gloria ignis, velut in rubo et in judicio de Sodomis facto, jam pluribus demonstratum est. » ³ *κυριος, ὃν ὁ Χριστος και θεος θεου υἱος υπαρχων, και δυναμει φαινομενος προτιν ὃς ανηρ.* Ideo censuit id Filio præ Patri convenire, quod vir aliquando futurus esset. Cæterum non existimavit Verbum ipsum ambulare, aut dormire, aut loco moveri in sui natura; nam

eum agnovit inseparabilem a Patre *ἁχωριστος δυναμει* : quapropter apparitiones ejus exhibet, veluti lucis emissiones, radiumque iterum ad lucis fontem redire. Dicit idcirco : « Hanc autem Virtutem *δυναμει* a Patre abscindi aut separari non posse, quemadmodum lux solis in terra abscindi et separari nequit a sole qui est in cœlo, et cum sol occiderit, lux simul occidit : sic cum vult Pater, inquit, facit ut Virtus ejus prosiliat; rursus cum vult, illam ad seipsum reflectit. » *ατμησιν δε και αχωριστω του πατρος ταυτην την δυναμει υπαρχειν* Quidquid sit de similitudine hac, vel de opinione Justinus, Filium Patriarchis esse visum, liquet in ejus sententia Filium a Patre distingui, et tamen haud separari, eumque dici et esse Deum; ipse quippe erat qui dixit : *Ego sum qui sum.*

209. Hæc plane ostendunt Justinum idem de Filio Dei sensisse quod Patres Nicæni, eumque in Ecclesia didicisse, quod fides constans majorum tradiderat. Quod ad modum suam explicandi sententiam, et ad argumenta quibus eam roborat, attinet, liberum est alias sentire, in dogmate ipso concordia fidei servata. Equidem rei ipsius difficultas fecit ut in ea exponenda laboraret ingeniosissimus et doctissimus quisque : et præjudicia Judæorum quos alloquebatur Justinus, tanta erant, ut iis aliquatenus argumenta et voces attemperaret, ne, dum Christi tueretur divinitatem, Patris majestatem lædere videretur. Hæc si quis secum perpendit, voces quæ forsitan occurrant duriores, vel similitudines minus accuratas, ad sensum Catholicum, et scopo auctoris congruum facile traducet. Qui autem præfracte negaverit Justinum Christum Deum prædicasse, eum verbis luisse cum magno rei Christianæ dispendio, fateri cogetur.

(1) *Apol. i. n. 6, p. 416.*

(2) *Dial. n. 127, p. 329.*

(3) *N. 128, p. 332.*

CAPUT V.

DE PRIMÆVA FIDE.

210. Ante Justinī ætatem eandem fuisse sententiam et fidem de Christo Deo, ex his quæ disputavimus, colligere est: nec enim novum dogmā a se excogitatum proponere visus est, sed quod simplicioribus ipsis fidelibus innotuerat, ex majorum suorum traditione derivatum. Juvat autem adducere specialia pristinæ illius fidei documenta.

Propositio.

Ab Apostolorum temporibus constanter creditum est Christum esse Filium Dei, verum Deum, ejusdem ac Pater numericæ substantiæ.

211. *Probat 1. ex baptizandorum vetustissima professione.* Πιστεύω ἓν τὸν θεόν, τὸν πατέρα, τὸν υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα: ¹ « Credo in Deum, Patrem, Filium, et Spiritum sanctum. » Liqueat Filium et Spiritum sanctum, una cum Patre, Deum dici; nominantur enim veluti explicandi gratia quid sit credere in Deum: nec aliquid dicitur quo disparet inter se videantur. Hanc formulam ab Apostolorum temporibus adhibitam fatetur Episcopus, licet Unitariis studens.

212. *Probat 2. ex Patrum scriptis.* Antiquissima epistola quæ Barnabæ dicitur, a Clemente Alexandrino et Origene laudata, paulo post Hierosolyma incensa scripta videtur, ² et orthodoxum habuit auctorem, quamvis Apostolum fuisse non constet. Illustre idcirco agnoscitur fidei vetustæ documentum. In Psalmum cix. dicit: ὁ θεὸς λέγει Δαβὶδ ἑντὺν κύριον καὶ υἱὸν τοῦ ³ « Vides quomodo David eum Dominum vocet et Dei Filium. » Alibi dicit:

« Dominus sustinuit pati pro animis nostris, cum sit orbis terrarum Dominus cui dixit Deus ante constitutionem: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.

Vetat auctor ne imperiose et dure tractentur servi, Dei timore neglecto, et venit vocare homines, heri et manci nullo habito delectu. « Ne in amaritudine imperes ancillæ aut servo tuo, cum in eundem sperant; ne forte non meas Deum, qui super utrumque est, quoniam non venit vocare secundam personam, sed super quos Spiritus præparaverat. » ⁴ Liqueat Christum, et venit vocare homines, Deum hic dici qui omnibus dominatur, et in quo spem omnis reponenda est: τοῦ ἑνὸς αὐτοῦ θεοῦ.

213. Hermæ liber, *Pastor* dictus, si finem sæculi primi scriptus, et Irenæo, Clemente Alexandrino, aliisque laudatus, de Filio hæc habet: « Juravit Dominus per Filium suum: Qui denegaverit Filium et se, spondentes vitam illius, et ipsi denegaturi sunt illum in advenientibus diebus. » ⁵ In martyribus dicit: « Omnium eorum delicta sunt delicta, quia propter nomen Filii Dei mortem obierunt. » ⁶ Similitudine proposita domini, qui servum concredidit vineam colendam, eumque una cum filio fecit hæredem, in dignitatis præmium, omnium conditore Deum Domini figura significari declaravit, Spiritum sanctum Filio representari, Filium autem Dei servo fide Difficultatem deinceps proponit: « Quia Filius Dei, in similitudine hac, servum loco ponitur? Respondet Angelus: Autem inquit, in servili conditione non ponitur Filius Dei, sed in magna potestate et imperio. Et dixi: Quo modum inquam, Domine? Non intelligo. Quoniam inquit, eis quos Filio suo tu

(1) Apost. Constit. l. vii. c. 42, et Cyrill. Hieros. catech. Myst. i. apud Bullum, *Judicium Eccl. Cath.* c. iii.

(2) § xvi. 6. (3) § xii. 47. (4) § v. (5) § xix.

(6) L. i. Vis. ii. n. ii. v. 43.

(7) L. iii. Simil. ix. n. 28.

didit, Filius ejus, Nuntios præposuit, ad conservandos singulos. Ipse autem plurimum laboravit, plurimumque perpressus est, ut aboleret delicta eorum.... Deletis igitur peccatis populi sui, ipse eisdem monstravit itinera vitæ, data eis lege quam a Patre acceperat. Vides igitur, esse Dominum populi, accepta a Patre suo omni potestate. » ¹ Merito miratus est Hermas Filium ipsum Dei servo comparari; sed probe intellexit, Angelo explicante, eum servi gessisse formam, ut morte sua mundi peccata deleteret, ideoque potestate magna et imperio præditum, ut, etiam tamquam homo, Dominus foret, et divinæ consors ditionis. Non tunc tamen cœpit rerum dominari, nam « Filius quidem Dei omni creatura antiquior est, ita ut in consilio Patri suo adfuerit ad condendam creaturam. » ² « Nomen Filii Dei magnum et immensum est, et totus ab eo sustentatur orbis. » ³ Ipsum Spiritus sancti opera conceptum, et Deum in corpore humano habitasse etiam tradit Hermas; quærenti enim cur in similitudine Dominus in consilio adhibuerit Filium, scilicet Spiritum sanctum, Filii figura representatum, respondet Angelus : « Quia Nuntius audit illum Spiritum sanctum, qui infusus est omnium primus in corpore, in quo habitaret Deus. » ⁴ Hæc omnia ostendunt utramque naturam in Christo ab æterna agnitam, servilem hominis conditionem, et divinam a Patre originem, ante omnem creaturam, qua ratione et ipse Deus vere est. Cum *Arianorum* placitis hæc nequeunt conciliari, cum *Humanitariorum* adversa fronte pugnant.

²¹⁴ S. Clemens Romanus, a Paulo cum laude commemoratus, quique Romanam Cathedralam tenuit secundus vel tertius a Petro, ad Corinthios scri-

bens, eorum prioribus temporibus felicem conditionem exponit, et inter cæteras laudes dicit : « Dei viatico contenti, et accurate attendentes sermonibus ejus: dilatati eratis in visceribus, et passionibus illius præ oculis vestris erant. » ⁵ τοῖς ἐφοδίοις τοῦ θεοῦ ἀρεσώμενοι... τὰ καθήματα αὐτοῦ ἦν πρὸ ἐφθάλμου ἡμῶν. Qui passus est, igitur, agnoscebatur Deus, et quidem, articulo Græco præposito, *emphatice*. Alias eum vocat Clemens sceptrum majestatis Dei. τὸ σκῆπτρον τῆς μεγαλωσύνης τοῦ θεοῦ, ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς Ἰησοῦς. ⁶ Magnificum Dei sceptrum indicat summam potestatem, quæ Filii est, sicut et Patris.

²¹⁵ S. Ignatius M. passim Christum vocat Deum. Sic in inscriptione epistolæ ad Ephesios : « Per voluntatem Patris et Jesu Christi Dei nostri. » In epistola ad Trallianos : « Indivulsi manseritis a Deo Jesu Christo. » ⁷ Ad Romanos : « In magnificentia altissimi Patris et Jesu Christi Unigeniti ejus Filii. » « Secundum caritatem Jesu Christi Dei nostri. » « Plurimam in Domino Jesu Christo Deo nostro, atque immaculatam salutem. » « Nihil bonum quod videtur. Deus quippe noster Jesus Christus in Patre existens magis apparet : » ⁸ ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Πατρὶ ὢν μᾶλλον φαίνεται. . . . Ἐάσται μοι μιμητὴν ἵναί με πάσας τὴν θεοῦ μὴ. ⁹ « Sinite me imitatore esse passionis Dei mei. » In epistola ad Magnes : Ὁς πρὸ αἰώνων παρὰ Πατρὶ ἦν, καὶ ἐν ταύτῃ ἐφάνη : ¹⁰ « Qui ante sæcula apud Patrem erat, et in fine apparuit. » Εἰς θεὸς ἵσται ὁ φανερῶντας ἑαυτὸν διὰ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὃς ἵσται αὐτοῦ λόγος αἰδίου οὐκ ἀποσπῶνς πρὸ αὐτοῦ, ὃς κατὰ πάντα εὐερίστησεν τῷ πύμῳ αὐτοῦ. « Unus Deus est qui seipsum manifestavit per Jesum Christum Filium suum; qui est Verbum ipsius æternum, non a silentio progrediens; quique in omnibus ei qui

(1) L. iii. Simil. v. § vi. n. i.

(2) Ibid. v. § xii. 4. (3) Ibidem, § xiv. 8.

(4) Ibid. v. § vi. 7.

(5) I. ad Cor. § ii. 1.

(6) Ibidem, § xvi. (7) N. 7.

(8) N. 3. (9) N. 6. (10) N. 6.

ipsum miserat complacuit. » ⁴ Distinctio Filii a Patre, æternitas ejus, et divinitas, ex his testimoniis manifesto colligitur. ²

216. Liceat his adicere illustre quod tulit Ignatius Christo Deo testimonium, martyrium subiturus. Interrogatus a Trajano, se Theophorum, scilicet Deiferum, dixit; et quæstioni: Quis est Theophorus? respondit: ὁ Χριστὸν ἔχων ἐν στήθει. « Qui Christum habet in pectore. » ⁵ Deum igitur fert, qui Christum habet.

217. *Probatur 3. Martyrum testimoniis.* Polycarpus martyrium jam subiturus, manibus post tergum revinctis, sic precatus est Patrem: πρὶ πάντων αἰῶσι, ἑυλογῶ σε, δεῦξά σε, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ἰσχυρῶ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἀγαπήτῃ σου παιδί, μεῖζ' οὐ καὶ ὁ Πνεύματι ἁγίῳ ἡ δόξα καὶ τὸν καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Ἀμήν. ⁶ « De omnibus laudo te, benedico te, glorifico te, cum sempiterno et coelesti Jesu Christo, dilecto Filio tuo; cum quo tibi et Spiritui sancto gloria, et nunc, et in futura sæcula. Amen. » Testimonium summi cultus quem Christo præ martyribus tribuebant fideles, dederunt Smyrnenses, ex martyrii Polycarpi occasione; quum enim Judæi voluissent impedire ne martyris reliquiæ eis traderentur, affirmantes fore, ut, crucifixi cultu derelicto, Polycarpum adorarent, discrimen affectus quo prosequabantur Christum testes, a summo ejus cultu aperte declararunt: Τοῦτον μὲν γὰρ ἰόντα τοῦ θεοῦ προσκυνοῦμεν, τοὺς δὲ μάρτυρας ὅς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου ἀγαπῶμεν. ἐξῆλθ' ἵνα ἡμεῖς ἀνυπερέβηταις τῆς εἰς τοὺς αἰῶνας βασιλείας καὶ διδάσκαλον. ⁶ « Illum, siquidem, utpote Filium Dei adoramus; Martyres vero tamquam Do-

mini discipulos et imitatores digne diligimus, propter illorum erga suum regem ac magistrum eximiam benevolentiam. »

218. S. Symphorosa, quæ cum septem filiis sub Hadriano, anno circiter 120, est passa, Imperatori dixit: « S pro nomine Christi Dei mei incens fuero, illos dæmones tuos magi exuro. » ⁷

219. S. Felicitas sub Antonino septem filios, ut in amore Christi fortes se exhiberent, hortata est, qui monitis obtemperarunt. Ultimus eorum Publius, Urbis Præfecto, dixit: « Omnes qui non confitentur Christum verum Deum, in ignem æternum mittentur. » ⁸

220. S. Epipodius, adolescens, anno M. Aurelii 17, Lugduni passus, judici respondit: « Sempiternum vero Dominum nostrum Jesum Christum, quem crucifixum memoras, resurrexisse non nosti, qui ineffabili mysterio hominibus pariter et Deus famulis suis trinitatem immortalitatis instituit, et ad celestia regna perducit. » . . . « Christum cum Patre ac Spiritu sancto Deum esse confiteor, dignumque est ut illi animam meam refundam, qui mihi et creator est, et redemptor. » ⁹

221. *Probatur 4. ex hæresum a divinitati Christi adversarum damnatione.* Ipso ævo Apostolico Cerinthus, Christum a Jesu distinguens, hunc merum hominem, Josephi et Mariæ filium, illum a Principalitate quæ est super omnia, in Jesum descendisse, aiebat: ¹⁰ Ebion etiam Jesum ante Mariam non fuisse docebat. Uterque cum suis a seclis a tota Ecclesia summo horrore habitus est. Contra eos Evangelium

(1) Ad Magnes. n. 8. 4.

(2) Vide Maran. l. iv. c. iii.

(3) Act. Martyr. sincer. p. 45.

(4) apud Euseb. l. iv. hist. Eccl. c. 45.

(5) Act. Martyr. p. 42.

(6) Ibid. p. 44.

(7) Ibid. 24.

(8) Ibid. p. 26.

(9) Act. Martyr. p. 76. apud Maran. ibid.

(10) Ireneus adv. her. l. i. c. xxv.

Joannis scriptum esse Hieronymus, veterum nixus auctoritate, tradidit.¹ Prior error Arianismo valde affinis est: Verbum enim nonnisi præstantissima quædam creatura, summi Dei opus eximium ab Arianis traditur: alter est *Unitariorum*, seu *Humanitariorum*, qui Ebionæorum instar,² in duas dividuntur classes, nonnullis conceptionem virginæ, aliis naturalem stantibus; quæ tamen varietas ipsis parvi momenti videtur.³

Objectiones.

222. *Obj. 1.* Si dogma de Christo Deo ab initio propositum fuisset, Judæorum maxime invidiam excitasset, quum ipsi unum esse Deum tenaciter admodum propugnarent: attamen controversiæ omnes cum ipsis de Messia, seu de Filio Dei erant, non de Christo Deo.

223. *Resp.* Maximam Judæorum invidiam ortam constat ex eo quod Christus, se et Patrem unum esse dicendo, se Deum faceret; eosque atheos habuisse ejus discipulos, quod eum Filium Dei agnoscendo, unitatem simplicitatemque divinæ essentia tollere viderentur: *ὅτι αἰριστὶ τὸ θεῖον καὶ ἀνθρώπου ἰσχυριστὰς ἀπὸ Ἰησοῦ τοῦ ἐκ τῆς Γαλιλαίας πλάσι . . . τὸν ὁμολογῶντων Χριστοὶ καὶ διδασκαλοὶ καὶ υἱοὶ θεοῦ εἶναι, πάντε γινεῖται ἀνθρώπων ἕδια καὶ ἄνθρωποι καὶ ἀνθρώπων λεγόμενοι.*⁴

Sic Justinus cum Tryphone Judæo loquens, exprobrat ei majores suos, post Christi resurrectionem ubique ejus discipulos diffamasse, asserentes « impiam quamdam et exlegem sectam a plano quodam Jesu Galilæo excitatam esse. » . . . « Quin etiam docuisse illum addidistis impia illa et nefanda ac detestabilia facinora, quæ adversus eos, qui illum Christum, et doctorem, et Filium Dei profitentur,

apud omne hominum genus spargitis. » Equidem si tota lis in eo posita fuisset, utrum Jesus verus esset Messias, nulla fuit ratio Apostolis, aliisque ejus præconibus, vocibus illis de Filio Dei, tanta cum emphasi utendi, nec Judæis justam præbuissem offensioem, quum sensu latiori, omnibus noto, adhiberentur. Igitur, iis neglectis, omnis vis ad probandum Jesum esse Messiam directa fuisset. Quod autem controversia de « Filio Dei, » potius quam de Christo Deo ageretur, contigit quia Christi divinitas non ita proponebatur, ut Dei quem coluerant Judæi honor tolleretur, sed ut personales explicarentur relationes. Cæterum quum Filius Dei diceretur, Deus etiam necessario agnoscendus erat; quapropter Justinus, ut Dei Filium esse demonstraret, eum Deum esse qui visus est Abraham, Moysi, et cæteris Patriarchis, constanter docuit. Dialogus ille præclare exhibet controversiam de Christo, Judæos inter et Christianos, quæ ab initio viguit: nec enim tamquam nova induta facie nobis exhibetur, sed qualis semper extitit. Ipso Wolzogenio fatente: « Inter hæc duo nomina Christi, *Filius Dei* et *Deus*, quod dignitatem attinet, nulla est differentia, sed æque late patent. »⁵

224. *Obj. 2.* In ipsa Ecclesia Christiana tantum dogma schismata et controversias gravissimas necessario excitasset: attamen altum de iis silentium, tum in scriptis Apostolicis, tum in cæteris ante sæculum secundum medium.⁶

225. *Resp.* Divina dogmata non necessario secum ferunt controversias, quamvis interdum superbia humana inde desumat litium materiem. Cæterum constat, Apostolis adhuc inter

(1) Catal. Script. Eccl. in Joan.

(2) Vide Eusebium hist. l. iii. 27.

(3) Unitarian Miscellany.

(4) Dial. cum Tryph. n. 108. p. 280.

(5) Compendium Rel. Christ. n. 28.

(6) Priestley, hist. chr. church, p. 1. §. 44.

vivos, hæreses ex hoc dogmate certissimo de Christo Deo excogitatas : nec enim tantum de Mosaicis ritibus agebatur, vel utrum Jesus esset Messias ; sed utrum carnem haberet humanam, vel tantum visus sit pati ; adeo quippe videbatur Deo indignum nostras infirmitates suscipere : « negantes, » uti ait Tertullianus, « Christum in carne venisse . . . quoniam incredibile præsumperant Deum carnem. » ¹ Alta illa de Christo sententia Marcionitis fuit occasio ut eum Judæorum Deo anteferrent, quos contra argumentatur Tertullianus ex Christi humiliatione et morte, ut quæ in Veteri Testamento de Deo ad turrim descendente irridebant, tueretur : « Si enim Deus et quidem sublimior, tanta humilitate fastigium majestatis suæ stravit, ut etiam morti subiceret, et morti crucis ; cur non putetis nostro quoque Deo aliquas pusillanimitates congruisse, tolerabiliores tamen Judaicis contumeliis. et patibulis, et sepulchris ? » ² Adeo clauit hoc dogma apud fideles, ut Deum Veteris Legis auctorem, contra hæreticos eum blasphemantes, opus fuerit vindicare, quo in argumento, præter Tertullianum, Irenæus præclare versatus est. ³ Quod de alto Apostolorum silentio a Priestleio dictum est, re non constat : nam in principio exstitisse *τοῦ Λόγου* apud Deum refert Joannes, qui etiam testatur Christum dixisse : « Abraham exultavit ut videret diem meum : vidit, et gavisus est. . . . Priusquam Abraham fieret, ego sum. » ⁴ « Clarifica me, tu Pater, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te. » ⁵ Hæc præ-existentiæ te-

stimonia indubia sunt : divinitatis etiam haud obscura indicia : nam « Deus erat Verbum, » et, Christo magistro, novimus eum idem esse ac Pater : « Ego et Pater unum sumus. » Non hæc obiter, sed consulto dictæ sunt, ad dogma divinum mentibus altius insinuandum. Idem in scriptis aliis, quæ Apostolico ævo edita sunt, traditum jam vidimus.

226. *Obj. 3.* Philo Judæus, Platonice studens institutis, Patribus Ecclesie Christianæ occasionem præbuit personam Verbo *τοῦ Λόγου* tribuendi. ⁶

227. *Resp.* Apud Platonem nihil Verbi persona occurrit ; quapropter eo hujusmodi notionem derivare non potuit Philo. *Λόγος* Platonice potius *λογισμὸς* ratiocinationem, vel cognitionem divinam designat : mundus ipse Filius Dei vocatur. ⁷ Philo quidem plura tradidit christiano dogmati aliena, quæ ex libris Sapientialibus Veteris Testamenti collegisse videtur. S. Joannes autem, qui nec Platoni studuit, nec Philonem habuit magistrum de Verbo ea docuit quæ scriptoribus christianis fuerunt norma et lex. Levissimæ conjecturæ adversariis argumentorum loco habentur, omni deficiente documento.

228. *Obj. 4.* Ad annum usque 138, solus Deus Pater in omnibus Ecclesiis christianis colebatur, Christo præcipuo inter Vates habito ab omnibus ; qui tamen non exstitisse credebatur antequam in Judæa nasceretur. ⁸

229. *Resp.* Præclara Christi cum Patre cultus, tamquam Dei ab ævo existentis, laudavimus jam ex Scripturis testimonia. In epistola Barnabæ Pater

(1) Tertul. l. iii. adv. Marcion. c. viii. l. ii. c.iii.

(2) L. ii. adv. Marcion c. xxviii.

(3) L. iii. adv. hær. c. v. vi. l. iv. c. ii. v. l. v. c. i. n. 2.

(4) Joan. viii. 56.

(5) Ibid. xvii. 5.

(6) Priestley per. II. §. iv. p. 204.

(7) Vide Maranum l. iv. c. i. §. viii. *τοῦ α*

Priestley dicitur p. 144. §. vi. et a Petavio. l. i. de Trin. c. i.

(8) Confer Prov. c. viii. cum lib. 4. de leg. alleg. c. 52. Priestley fatetur Philonem *Λόγος* a Scripturis derivasse : « The second of these principles, Philo, the learned Jew of Alexandria, called logos, a term borrowed from the Scriptures »

(9) Priestley per. II. Sect. iv. hist.

eum ante constitutionem mundi dicitur allocutus, consilii utpote et operis participem. Apostolos mittendo homines peccato obstrictos, « tunc palam fecit se esse Filium Dei. Nisi enim venisset in carne, quomodo servati fuisset nos homines, videntes eum? quandoquidem ii qui solem hunc, aliquando desitutum, opus manuum ejus, aspiciunt, non valent radios illius obtueri. Filius itaque Dei ideo in carne venit, ut summam imponeret peccatis eorum, qui ad mortem persecuti sunt Prophetas illius. » τότε ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν ὡς τοῦ ἑαυτοῦ. Ἐπεὶ γὰρ μὴ εἶδεν ἐν σαρκί, πῶς αὖ ἐσώθημεν ἀπὸ θανάτου, βλάπτουτες αὐτοὺς.

Exiit igitur antequam venerit in carne, estque rerum opifex, nam sol est opus manuum ejus, ἵνα οὐ ἔργον χειρὸς αὐτοῦ.¹

Quæ ex Herma, et Clemente laudavimus, eum præexistisse plane ostendunt; imo Deus, Clementis et Ignatii testimoniis, exhibetur. Polycarpus, Episcopus Smyrnensis factus, anno circiter 96, martyr anno 169, Patrem cum Filio sempiterno et cœlesti in vita et morte glorificabat; quem etiam universi fideles adorabant, uti jam, de martyrio Polycarpi agentes, ostendimus. Refert etiam Plinius de Christianis: « Affirmabant hanc fuisse summam culpæ suæ, vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo dicere secum invicem. »² Quomodo hæc cum Priestleyi assertionem constant?

230. *Obj. 5.* Ex Clementinis homiliis, quæ secundo sæculo prodierunt, quamvis fictæ narrationis speciem præbeant, vera colligi potest dogmatum christianæ Ecclesiæ notio: attamen quæ iis continentur a Justinii placitis lon-

gissime distant; quum enim Petrus dixisset eum qui natus est, Emmanuel, Deum fortem, in Scripturis appellari, animadvertit Mosen quoque Deum Pharaonis dici, quamvis nudus esset homo: « Nobis autem unus est Deus... cujus Christus Filius est. » Deinceps Simoni Mago respondit: « Dominus noster, neque Deos esse præter cunctorum opificem, pronuntiavit, neque se Deum esse prædicavit; sed eum qui ipsum dixerat Filium Dei constitutoris omnium, jure appellavit beatum. Respondit Simon: Non ergo tibi videtur eum qui ex Deo est, Deum esse? Et Petrus dicit: Qua ratione id esse possit effare. Hoc quippe nos tibi non possumus dicere, quoniam ab illo non audivimus. »³

231. *Resp.* Explorata res est homilias illas esse supposititias, quod fatetur ipse Priestleyus; quæ idcirco non possunt certi documenti fidei Christianæ habere auctoritatem. Ab Ebionita quodam eas confictas verosimile est, nam « Deum Judæorum » colendum docent, Christianorum nomen tacetur, et alia Judaismi occurrunt vestigia. Mirum igitur non est fabulæ inventorem in ficta illa concertatione Petrum inter et Simonem Magum, exhibere Petrum Christi Dei explodentem dogma. Cæterum ex certis documentis, quæ ætate superant homilias, fides Christiana liquet.⁴

232. Liceat etiam ex operibus supposititiis quæ secundi sæculi fidem exhibent, Pseudo-Clementi respondere. Liber dictus *Testamenta 12 Patriarcharum*, quem citavit Origenes, quique sæculo saltem secundo extitit, a Judæo ad Christiana sacra traducto conscriptus, fidei quæ tunc vigeat docu-

(1) Barn. ep. §. v. (2) L. x. ep. 96.

(3) Clem. hom. xvi. § xv. xvi. Priestley etiam p. l. § iii.

(4) « The Greek Clementine homilies, a work apparently completed towards the end of the

third century, and, to do it justice as a romance, a most splendid performance for style, plan, and argument. The vestiges however of Judaism are apparent. » Clinch on Church Government, p. 404, note.

mentum est, licet Patriarchis falso sit adscriptus. In Testamento Simeonis dicitur: *Τὸν Σὺν ἡδονξασθίσιναι, ὅτι κυρίως ἡ θεὸς μέγας τὸ Ἰσραὴλ φαινόμενος ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος καὶ σωζὼν ἐν αὐτῇ τὸν Ἀδὰμ.* ¹ Et paulo post: *Ὁ θεὸς σῶμα λαβὼν, καὶ συνισθίωσιν ἀνθρώπων ἵσωσιν αὐτοὺς.* ² Passim occurrunt in opere hoc dicta hujusmodi, ex quibus colligitur Christum agnitum esse magnum Deum Israelis, qui, corpore assumpto, salutem hominibus in cruce moriendo attulit.

233. Libri Sibyllini insuper ad secundum sæculum medium referendi sunt, criticorum judicio, et Christianæ fidei de Christo manifesto accommodati. In iis Christus magnus Deus passim appellatur, qui cælum condidit et terram, et in Virginis utero homo conceptus est.

Αὐτὸς ὁ γυνῆς ἐκ μέγας θεός. ³

Animadversiones.

234. Ex his quæ disputavimus constat Christum Deum verum agnitum fuisse ab ipsis rei christianæ exordiis, ipso se Deo Patri parem exhibente, quamvis originis ratione minor quodammodo haberi possit, et humana assumpta natura ipsis Angelis minor factus sit. Deum autem unum esse semper docuit Ecclesia, ideoque unam ætrique, Patri scilicet et Filio, ut interrim de Spiritu sancto sileamus, substantiam, naturam, et essentiam esse certo tenendum est. Id definientes Nicæni Patres Scripturarum tenuerunt veritatem, et fidem semel sanctis traditam, et perpetuo vigentem contra temeritatem humanam vindicarunt. Equidem ex scriptis ea occasione constat vetustos auctores, sanctissimos Ecclesiæ Patres, Concilium ejusque vindices fidenter appellasse, Arianis semper reluctantibus. Athanasius hos sic

urget: « En igitur nos quidem hanc sententiam a patribus ad patres transiisse demonstramus; vos autem, o novī Judæi.... quos patrēs, qui vestris v oculis faverint, exhibere potestis? nulum certe prudentem et sapientem umquam proferitis. » ⁴ Optime adnotat egregius Doctor discrimen inter rationem qua de Paschatis die censuerunt, et de fide mysterii: « De Paschate quīdem ita scripsere: *Decreta sunt quæ sequuntur*: tunc enim decretum est, ut omnes morem gererent; de fide vero nequaquam dixere: *Decretum est*; sed: *Sic credit Catholica Ecclesia...* ut declararent non recentiorum, sed apostolicam esse suam sententiam: quæque illi scripto tradidere, non ab illis inventa, sed ea ipsa sunt quæ docuerunt Apostoli. » ⁵

235. Jure optimo Concilium vocem *ὁμοουσίου consubstantialē* adhibuit veluti fidei tesseram: nam certum jus habent Ecclesiæ Præsules ea decernendi quæ ad depositi divini custodiam pro temporum varietate sunt necessaria: in ea autem temporum conditione, Arianis mira vafritie vocibus plerisque ambiguum tributibus sensum, easque idcirco ad fallendum usurpantibus, Oportuit ea ratione fidem prædicare, qua eorum fraudi obviam iretur. Vocem illam admodum esse idoneam ex ipsius vi nativa patet; et multo magis ex Arianorum conatibus toties frustra repetitis ad eam tollendam. Sapienter igitur Nicæni Patres eam sua auctoritate sanxerunt.

236. Liceret Concilii definitionem de Christo Deo, Patri consubstantiali, vi auctoritatis quam ipse tribuit docendi quæ mandaverat vindicare, quod egregie præstitit Bullus, cæteroquin sibi non constans; si enim Christus docen-

(1) N. 6. cit. a Marano, in opere de Div. D. N. J. C. l. ii. c. i. § iv.

(2) Ibidem.

(3) L. vii. p. 659. cit. in opere prælaudato

Marani § v.

(4) In lib. de decretis Nic. Synodi, num. 27, p. 235, tom. i. edit. Bened.

(5) In lib. de Synodis Arimin. et Seleuc. n. 5.

tibus in Ecclesia semper adsit, si cœtui Episcoporum, qui Apostolorum tenent locum, suum det lumen, ut fidem divinitus revelatam tueantur; quo jure limes quidam divinæ pollicitationi ponitur, ut novatoribus a Tridentino Concilio anathemate percussis, consulatur? Cæterum audiatur ipse eruditissimus fidei Nicænæ vindex: « In hac synodo agebatur de summo capite religionis christianæ, nempe, de personæ Jesu Christi Servatoris nostri dignitate; sitne ille ut verus Deus colendus, an in creaturarum, et rerum vero Deo subiectarum ordinem et censum redigendus. Si in hac maximi momenti quæstione toto cœlo errasse universos Ecclesiæ rectores, erroremque suum plebi christianæ persuasisse fingamus; quo pacto constabit fides Christi Domini nostri recipientis, se ad consummationem sæculi Apostolis, adeoque eorum successoribus (nam cum promissio ad consummationem sæculi se extendat, Apostoli autem tamdiu victuri non essent, omnino Christus in Apostolorum persona censendus est etiam successores ejus muneris compellasse) adfuturum? »¹

237. Quod autem contendunt Unitarii, fidem de Christo Deo obtinuisse sensim sine sensu, ex altissima virtutum quibus effulsit admiratione, ²

certissimis documentis refellitur: liquet scilicet ab initio eum Deum fuisse agnatum. Summa cum injuria Christi instituunt comparisonem inter cultus ejus progressum, et rationem qua idola per orbem olim coli cœperunt. constat enim eum coli ob divinam naturam quam sibi vindicabat miraculorum indicis, et quam Apostoli ei tribuentes pari firmabant argumento. Id autem fateri coguntur Unitarii, a remota antiquitate fidem illam obtinuisse, et per orbem propagatam. ³

238. Atrocem calumniam Patribus Nicænis intulit Joannes Clericus, eos Filium Patri consubstantialem prædicasse, eo sensu quo duo homines ejusdem sunt substantiæ, specie, scilicet, non numero; quum enim unitas divinæ substantiæ fuerit semper in Ecclesia explorata, et inconcussa, liquet eos Deum de Deo Christum agnovisse, ob substantiam utrique communem. Formulam Nicænam fusius vindicavit Maranus, et Patrum mentem feliciter explicuit, sub finem egregii operis: ⁴ sed nobis ad alia festinantibus satis est fidem quam tradiderunt, ex Scripturis et primæva traditione propugnasse. Liceat Apostoli verbis hunc claudere tractatum: « Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema, Maran Atha. » ⁵

(1) Defensionis fidei Nicænæ Proœmium.

(2) Jesus and his Biographers, by W. H. Furness.

(3) « At an early period, the idea sprung up, and it has almost universally prevailed ever since, that the man of Nazareth was a

super-human being—super-angelic, nay, the, Supreme Being himself, the very God. » Ibidem, p. 46.

(4) De div. D. N. J. C. l. iv. c. xxix.

(5) I. Cor. xvi. 22.

TRACTATUS VI.

DE SANCTISSIMA TRINITATE.

PROOEMIUM.

1. De Christi divinitate speciali disseruimus tractatu, pro rei amplitudine, et majori hostium in eam impetu. ¹ Eum a Patre distingui, et nihilominus ejusdem ac Pater esse substantiæ, eundem scilicet Deum, quamvis non eandem personam, ostendimus. Hæc quidem pertinent ad mysterium quod ipse nobis revelavit, trium in una divina natura personarum, ad quod jam progredimur, non quidem nostris viribus tantum arcanum scrutaturi, sed quod divinus docuit præceptor ab omni hominum temeritate vindicaturi.

2. Mysterium hoc, quod omnem humanæ mentis conceptum longe excedit, sola Dei revelatione innotescit, quamvis ratio ipsa suadeat divinam essentiam a rebus omnibus creatis infinito intervallo distare. Hinc S. Fulgentius animadvertit: « Quoties humanæ conditionis infirmitas semetipsam protinus cognitura, finez molitur aliquatenus suæ parvitatæ excedere, at-

que cœlestis illuminationis prægnata conceptu, Conditoris sui ac Redemptoris inquisitionem cœperit parturire; sola, quantum arbitror, immutabilis illa sempiternitas Trinitatis reperiatur incomprehensibilitatis digna miraculo, quæ sic excedit omne quod cogitare vel sapere possumus, sicut superat omne quod sumus. » ² Igitur eos somniare censemus qui ratione probari vel suaderi posse tantum arcanum existimant. ³

DOGMATIS EXPOSITIO.

3. Catholicum dogma verbis Augustini, quibus et majorum suorum fidem testatur, juvat explicare: « Omnes quos legere potui, qui ante me scripserunt de Trinitate, quæ Deus est, divinorum librorum veterum et novorum catholici tractatores, hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater et Filius et Spiritus sanctus, unius ejusdemque substantiæ inseparabili æqualitate divinam insinuant unitatem; ideoque non sint

(1) « Although the doctrine of the Trinity is ostensibly the main subject of dispute between Trinitarians and Unitarians, yet it is in reality respecting the character of Christ. Those who believe in his proper deity, very easily dispose of all the other difficulties in the Trinitarian system; while Anti-trinitarians find more fault with this doctrine than any other in the Trinitarian creed; and the grand obstacle to their reception of the Trinitarian faith is removed, when

they can admit that Jesus Christ is God, as well as man. So that the burden of labour on both sides is either to prove or disprove the proper deity of the Son of God. » — History of all Religions, by David Benedict. *Trinitarians*, p. 71.

(2) Fulgent. l. ii. ad Trasim. c. i.

(3) « An essay on the doctrine of the Trinity, attempting to prove it by reason and demonstration. » by Rev. James Kidd. London. 1815.

tres dii, sed unus Deus: quamvis Pater Filium genuerit, et ideo Filius non sit qui Pater est; Filiusque a Patre sit genitus, et ideo Pater non sit qui Filius est; Spiritusque sanctus nec Pater sit, nec Filius, sed tantum Patris et Filii Spiritus, Patri et Filio etiam ipse coequalis, et ad Trinitatis pertinens unitatem. Non tamen eamdem Trinitatem natam de Virgine Maria, et sub Pontio Pilato crucifixam et sepultam, tertio die resurrexisse, et in cœlum adscendisse, sed tantummodo Filium. Nec eamdem Trinitatem descendisse in specie columbæ super Jesum baptizatum; aut die Pentecostes post adscensionem Domini, sonitu facto de cœlo quasi ferretur flatus vehemens, et linguis divisis velut ignis sedisse super quemque eorum, sed tantummodo Spiritum sanctum. Nec eamdem Trinitatem dixisse de cœlo, *Tu es Filius meus*, sive cum baptizatus est a Joanne, sive in monte quando cum illo erant tres discipuli; aut quando sonuit vox, dicens: *Et clarificavi, et iterum clarificabo*; sed tantummodo Patris vocem fuisse ad Filium factam; quamvis Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, sicut inseparabiles sunt, ita inseparabiliter operentur. Hæc et mea fides est, quando hæc Catholica fides. »¹

HÆRESUM RECENSIO.

4. Simon Magus, ipsa Apostolorum ætate, Valentinus, Montanus, Praxeas aliique fidei desertores deinceps, et gema Trinitatis variis figmentis corrumpere et evellere studuerunt. Præ cæris Sabellius, tertio sæculo Ptolemai in Lybia natus, docuit eamdem personam Patrem ob conditum mundum Filium ob redemptionem, Spiritum sanctum ob gratiæ opera vocari; que errorem damnavit Concilium Alexandrinum anno 261. Michael Servetus medicus Hispanus, decimo sexto sæculo, Trinitatem etiam impugnavit ultimo idcirco damnatus supplicio Genevæ, opera Calvini. Lelius Socinus et Faustus, ejus nepos, Senis in Italiæ oriundi, eodem sæculo mysterium hoc cum cæteris rejecerunt, sectamque suo nomine donarunt.

5. Priestleyus, Anglus, qui ultimo sæculo vixit, scientiarum laude ornatus, et post varias rerum vices, Northumbriæ in Pennsylvania anno 1804 obiit, eorum adoptavit placita, ultimum forsân progressus. Unitarii, qui in Statibus orientalibus, Novæ Angliæ dictis, abundant, et per totam Americam fœderatam reperiuntur, et eum plerumque sequuntur. Patrem Deum unicum et supremum fatentur, Jesum

(1) L. 1. de Trinitate, c. iv. n. 7.

(2) « This name embraces most of the *Christian society* of this country; about one-third of the clergy, and one-half of the people among the Congregationalists in Massachusetts, and a few of this denomination in other states; the Shakers, and, as the Unitarians suppose, a considerable number both of the clergy and laity, among most of the denominations of Christendom. » *Benedict's Hist. of all Religions, Recapitulation*, p. 358. De quo clero populoque intelligendus sit ex antea dictis patet: « Unitarianism of different shades is diffused pretty generally among the English Presbyterians, and considerably among the General Baptists in England; among the Lutherans in Germany, and probably more or less among all classes of Pro-

testants; and Geneva itself, once the seat of Calvin and orthodoxy! is said to be almost entirely overrun with this sentiment. Germany has long been distinguished for the celebrity of Unitarian divines. » — *Ibid.*, p. 79.

In tractatibus Oxoniensibus, Presbyteriarum plerorumque in Anglia, Hibernia, sicut Genevæ, errores contra Christum Deum, ad eos scopulis regiminis rejectionem referuntur: « Can we any longer wonder at the awful fact, that the descendants of Calvin, the first Presbyterians are at the present day in the number of those who have denied the Lord who bought them? » No. xlv. p. 351, edit. Americane. Altius repetendum est mali origo, ex eo scilicet quod Ecclesiæ auctoritas posthabita sit et Mariæ cultus rejectus. Inde factum ut apud ipsos Anglicanos Hædæ

autem Deum non esse, sed a Deo mis-
sum, Spiritum sanctum esse nomen
quo Dei efficacia designatur, non vero
personam aliquam subsistentem con-
tendunt. ⁴ Nomen *Unitariorum* affe-
ctant, ne hominis, Socini scilicet,
habeantur sectatores, quamvis Chri-
stum, a quo vellent Christiani vocari,
merum hominem plerique habeant.
Insinuare etiam cupiunt Trinitatis cul-
tores unitatem divinæ essentiae tollere;
quapropter iis aptissime conveniunt
Tertulliani de Praxeae ejusque asseclis
verba : « Numerum et dispositionem
Trinitatis divisionem præsumunt uni-
tatis; quando unitas ex semetipsa de-
rivans Trinitatem, non destruat ab
illa, sed administretur. Itaque duos et
tres jam jactitant a nobis prædicari,
se vero unius Dei cultores præsumunt;
quasi non et unitas irrationaliter colle-
cta hæresim faciat, et trinitas rationa-
liter expensa veritatem constituat. » ⁵

DOGMATIS RUDIMENTA,

III

DOGMATIS IN VETERI TESTAMENTO REVELATIO.

6. Quamvis Trinitatis mysterium,
unigenito Filio ipso enarrante, maxime

innotuerit, credendum et colendum,
quod ad ejus dignitatem explicandam,
et opus redemptionis æstimandum fuit
necessarium et opportunum, non om-
nis tamen tanti arcani notitia pristinis
hominibus denegata est. Equidem ipso
Geneseos initio nomen plurale ad
Deum designandum adhibetur, quod
cum verbo singularis numeri conjun-
ctum aptissime indicat personas in
una natura divina plures esse. ¹ בְּרֵשִׁית

אֱלֹהִים. « In principio creavit Deus. » ²
Id magis animadvertere est in iis quæ
hominis creationem respiciunt; Deus
enim ita loquens inducitur : וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ
« Et dixit Deus : Faciamus hominem
ad imaginem et similitudinem no-
stram. » ³ Post Adæ lapsum exhibetur
Deus vanam quam conceperat homo
spem frustratam irridens : וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה בְּאָדָם מִמֶּנּוּ
« Et dixit Jehova Elohim : Ecce Adam
quasi unus ex nobis factus est. »

7. Novimus *Philologiæ* cultores di-
cere Hebræos pluralem numerum pro
singulari quandoque usurpare, ad rei
magnitudinem, et excellentiam deno-
tandam, et nomina *appellativa*, præ-
sertim quæ dominium notant, plurali

alique, Socini imbuti institutis, præsules extite-
rint. — Vide in *ipsis tractatibus*, n. xxii. p. 143.
Equidem ex Anglia in Germaniam sicut et in
Gallias, impietas illa est derivata : « It is a point
well worthy of remarking, that according to some
who know much of German literature, the mis-
chief was occasioned by the importation of
Deistical books and opinions from England. » —
Tract. 57. Causam prodit, sibi vix conscius se-
ctam suam se damnare : « Could such a down-
fall so easily have taken place, had not the au-
thority of the Primitive Church, as a witness and
interpreter of holy writ, been intentionally dispa-
raged from the beginning, and private, that is to
say popular and fashionable judgment set up
instead, for strictly Presbyterian purposes. —
Ibidem ? » Hæc Scripturas interpretandi ratio,
liberatis aliquando dicta, ubique in regionibus

Protestanticis mysteria christiana evertit : « it has
greatly tended to encourage a habit of explaining
away the mysteries of the faith in almost all
protestant countries » !!! En arboris fructus! —
Ibidem, p. 401.

(1) Abstract of Unitarian belief. Unitarian
Miscellany, vol. i. p. 12. 15.

(2) L. adv. Praxeam. c. iii. Vide *Sermon on
the Unity of God*, by Thacher. Boston. 1815.
Unitarian Miscellany, et alia eorum opera pas-
sim. Thacher dicit : « Unless the proposition of
the Trinity means that there are three Gods, it
does not convey to me the smallest gleam of
meaning. »

(3) Gen. i. 1.

(4) *Ibid.* v. 26. Vide dissertationem in hunc
locum a P. Petro Curti S. J.

numero aliquando poni : ⁴ sed ut præmittamus doctissimi Glassii animadversionem מַלְאֲכִים nomen *proprium* esse, id fidenter dicimus nullum adhuc exemplum prolatum, quod his quæ laudavimus vim detrahat : agitur enim de nomine plurali cum singulari verbo conjuncto, et de tota serie verborum. Quod ex libro Regum protulit Rosenmüller testimonium *simile* non est; nam David, populo sibi quæ pœnas metuens, plurali singularique numero uti vicissim potuit : « Incidamus, quæso, in manum Domini, quoniam multe miserationes ejus sunt, et in manum hominis non incidam : » גַּפְלֹחַ אֶל־אֱלֹהִים נָתַן גִּיד־יְהוָה---וַיִּבֶן אֱלֹהִים אֶת־אֲדָם
Erat præterea ratio discriminis manifesta, quia pestis plurimos erat interemptura, dum hostium vis ipsum in fugam egisset.

8. Judæis placuit Deum consilium cum angelis habuisse de hominibus condendo; sed repugnat huic interpretationi quod ad Dei imaginem, haud Angelorum, homo conditus dicatur : וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ
« Et creavit Deus hominem ad imaginem suam. » ⁵ Ad eos directus est sermo, ad quorum imaginem creandus erat homo : hos autem divinas esse personas, et quidem singularis et unice naturæ, ex testimonio hoc liquet.

9. Rationalistæ, qui Angelos inter mentis figmenta recensent, ⁴ visum est Moysen Deum humanitus representare, pro pristinæ ætatis simplicitate. Hanc narrandi rationem *scenicam*, *dramaticam*, *poeticam* vocant, nihil sollicitum dummodo fidei arcana prorsus tollere valeant. Animadvertit Furnesius neminem somnare Deum revera locutum esse, ideoque quæ ab eo dicta referuntur, nonnisi a Scriptore excogitari ad rem vividius representandam. Quod igitur Deus hominem creaturus aliquos alloquens exhibeatur, consilium divinæ mentis de opere magni momenti, pro humanæ naturæ dignitate, pandere videtur. ⁵ Fatemur Deum voces non protulisse humano modo, quas ei tribuit sacer Scriptor, ut divinam agendi rationem aliquatenus intelligamus : sed fundamentum sermones illos Deo tribuendi in ea exquirere necesse est, nisi velimus finxisse Moysen, nobisque illudere. Nullum poeseos indicium in creationis relatione occurrit, sed rerum omnium origo ratione simplicissima exponitur. Immane est discrimen inter divinorum operum narrationem, et humanorum colloquiorum a dramaticis vel historiæ scriptoribus descriptionem.

10. Quod alii finxerunt, Deum, magni principis instar, plurali uti numero, a pristinæ ætatis simplicitate longe est

(1) Philologia Sacra a Glassio can. xxiv. xxv. in editione Dathii.

(2) II. Reg. (apud Hebræos Samuel. ii.) xxiv. 14. Vulgatus interpres Septuaginta secutus, discrimen numeri neglexit; nisi placeat codices variasse : sed sensus omnino servatur. (3) Gen. i. 27.

(4) « The term, « angel », was by no means synonymous, in the Hebrew use of the word, with a visible, personal shape. Whatever appeared at the moment to be an instrument in the hands of Providence was considered and spoken of as an angel. » Ita Furnesius christiano nomine Scripturas evertens. Jesus and his Biographers, p. ii. c. iv. p. 184.

(5) « According to the poetic and scenic style of the primitive period, when this account of

the creation was written, God is described as speaking—as addressing directly the objects created. But when the writer comes to the creation of man, he shews his sense of man's dignity, and his superiority to the other works of God, by representing the Deity as first planning this, his best work, before he created it. To express this idea, God must be introduced as *telling* what he is about to do; and if so, then such a form of speech must be adopted, as would imply the presence of some being or beings, to whom the plan of the Divine mind was communicated; otherwise all the effect of representing the Deity as speaking, might, to an imaginative mind, be lost. » Ibidem ch. vi. p. 228. Note.

alienum, nec nodum solvit : nam singularis numeri verbum cum pluralis formæ nomine conjungitur, et specialis prorsus est de Deo et divinis operibus loquendi ratio.

11. Illud quoque præ cæteris habendum est insigne plurium in Deo personarum documentum, quod Christus ipse adhibuit, Phariseos interrogans quomodo David, divino Spiritu afflatus, Deum exhibeat Dominum Psaltis alloquentem, si Christus, ab ipso David prognatus, divina careret origine : « Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum ? Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius ejus est ? » Vim hujus testimonii inde liquet quod « nemo poterat ei respondere verbum : neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare. »¹

12. Plura alia occurrunt in Veteri Testamento quæ Verbum divinum et Spiritum sanctum spectant.² Equidem constat de Spiritu sancto Joannem Baptistam sæpius fecisse mentionem, quia Judæi adstantes commoverentur; quod contingere vix poterat, nisi aliqualem illius notitiam, e divinis libris et majorum suorum traditione derivatam, habuissent. Consonum etiam fuit divinæ sapientiæ ut indicia quædam in veteribus libris sacris mysterii trium in Deo personarum darentur, quæ inservirent fidei conciliandæ doctrinæ clarius a Filio Dei, in carne apparente, propositæ. Docti homines Catholici tum Aetholici Judæorum antiquam sententiam sæpius illustrarunt, et novissime Drach, qui e Judæo factus est Christi discipulus.³

Definitiones.

13. In tanto mysterio tractando accurata vocum significatio maxime attendenda est : ideo præcipuas definiendas in limine duximus,⁴ quædam jam dicta repetere haud inutile judicantes.

14. *Essentia* rei alicujus est id quo res est et constituitur. Sic hominis essentia in anima rationali cum corpore conjuncta reponitur. Dei essentia in ipsa existendi necessitate, quæ omnem perfectionem includit, merito a plerisque agnoscitur. *Ousia* apud Græcos essentiam designabat, et aptissime divinam essentiam : est enim Deus *Ens* τὸ ὄν, quod nomen sui proprium esse Moysi declaravit. Vox autem illa latius sæpe usurpata est, pro *persona* scilicet, antequam usus Ecclesiasticus vocibus definitam significationem alligasset.

15. *Existentia*, *ὑπαρξις* Græce, prædicatur de ente actu posito. Dei essentia est ut existat.

16. *Natura*, *φύσις* apud Græcos, aliquando idem sonat ac essentia : aliquando entis indolem, ac certam constitutionem. Juxta Perroneum definitur « principium actionis, ac operationum rei intime inherens. »

17. *Substantia*, cui respondet Græce *ὑποστασις*, rem significat, quæ alia non indiget ut ei inhæreat. Cæterum jam a sæculo quinto vox Græca ad substantiam designandam determinata est Scriptorum Ecclesiasticorum consensu. Essentiæ, naturæ, substantiæ Dei nullum est discrimen.

18. Substantia *incompleta* dicitur « quæ non est sui juris, quia videlicet venit in compositionem alterius, qua veluti terminetur, cuique tribuuntur

(1) Matth. xxii. 46.

(2) Vide hæc apud Petavium de Trinitate l. ii. c. vii.

(3) Vide *Deuxième lettre d'un Rabbín converti*.

(4) Qui voces eruditissime, pro more, expli-

catas et illustratas videre velit, adeat Petavium de Trinitate, toto fere libro iv. Ex *Dissertatione prævia tractatui de Trinitate*, in tomo viii. cursus completi Theologiæ, Parisiis edito, nonnullas mutuati sumus definitiones.

ipsius operationes et affectiones : v. g. corpus humanum est substantia incompleta. » Substantia completa intelligitur quæ sui est juris, seu sui suarumque operationum et affectionum domina, vel potius principium, nec enim libertas necessario requiritur. « Si substantia completa rationis est expers, dicitur *suppositum*, ut agnus, liber : si vero rationalis, dicitur *persona*. »

19. *Persona* igitur « definiri potest substantia intelligens, et sui juris. » « *Personalitas* est ratio constitutiva personæ, seu ille existendi modus quo fit ut substantia intelligens sit sui juris. » *Subsistentia* eodem sensu sumitur, quamvis ad *supposita* plerumque referatur : *ὑποστάσις* jam usu Ecclesiæ ad personam designandam determinatur, quamvis *πρόσωπον* vim Latinæ vocis accuratius exprimat.

20. *Principium*, dum de divinis personis est sermo, est illud quod in se habet rationem alterius : v. g. Pater est principium Filii. Distinguitur a *causa*, quæ dat originem rei alteri natura distinctæ. Contigit tamen vocem hanc pro principio aliquando usurpata esse.

21. *Generatio* est « actio qua ens aliquod vivens ex sua substantia alterum producit, item vivens, et vi productionis natura simile sibi. » *Processio* in divinis est unius personæ ab altera, vel a duobus aliis, origo. Sic Filii a Patre origo, *processio*, vel *generatio passiva* dici potest. Spiritus sancti origo ab utroque *processio* proprie dicitur : nec enim gignitur, sed ineffabili alia ratione procedit.

22. *Relatio* est unius ad alterum respectus. Quæ inter divinas personas intercedit relatio, dicitur *essentialis*, *intrinseca* et *immanens* ; qui ad essen-

tiam divinam intime pertinet, et in consistit, numquam desitura.

CAPUT I.

DE SPIRITU SANCTO.

23. Probata jam Filii divinitate, Spiritu sancto, qui tertia est Trinitas persona, tractandum videtur, antequam ipsum trium personarum in una divina natura mysterium probemus quum enim de Patre nulla sit controversia, si duas alias personas divinitatis naturæ consortes ostenderimus, tunc in Deo personas esse fateatur quisque necesse erit. De Spiritu sancto autem eo magis agendum est, quod jam non ejus divinitas tantummodo impugnatur, sed eum esse et subsistere negant Unitarii, veterum hæreticorum plerorumque impietatem longe prætergressi.

24. Fuerunt quidem, ipsa Ignatii Martiris ætate, qui Spiritum sanctum esse negarent ; ex quibus nonnulli Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum eundem esse dicebant. ¹ Horum vestigia prætere plures ante Arianos tempora ; qui quum Filii divinitatem impugnaret, Spiritum sanctum creaturis pariter accensebat. Totas tamen vires contra Filium direxit ; quapropter nonnisi post ejus obitum vehementes in Spiritum sanctum fuerunt sectatorum ejus impressiones. Variæ, pro hæreticorum more fuerunt sententiæ : « nam alii *trinitatem* meram, id est, efficientiam esse dicebant : alii creaturam : alii Deum : a cuinam attribuendus esset generi ignorabant. » ²

25. Macedonius Semiarianus, qui Arianorum opera ad Sedem Constantinopolitanam pervenerat, sæculo quarto medio, dogmati insidias struxit : nec

(1) Ep. ad Trallianos.

(2) Ita testatur Epiphanius in hæres. 69. n. 53. 56. Ambrosius lib. de Symbolo c. 2. Augustinus

l. de hæres. c. 69.

(3) Gregor. Naz. Orat. 37. de Spiritu sancto.

Deum appellare volens, neque creaturam ausus dicere, id tamen insinuans; quod plures ex ejus asseclis aperte profitebantur. Alexandrina Synodus, præsidente Athanasio, Spiritum sanctum Deum esse docuit: ¹ Synodus Illyriciana etiam, anno circiter 367, ejus divinitatem vindicavit. ² « De quaestione certior factus Episcopus Romanus, (*Liberius*) scripsit ad Orientis Ecclesias, ipse cum Occidentis Episcopis, ut Trinitatem colerent ejusdem substantiæ, ejusdemque gloriæ. Quo perfecto, tamquam re semel a Romana Ecclesia dijudicata, singuli acquieverunt. » ³ Macedonianus error in Concilio Constantinopolitano, anno 381, profligatus est; sicut et in Romano, idem sub tempus habito, Damaso præsidente.

26. Unitarii hodierni, longius progressi, negant Spiritum sanctum ullatenus subsistere; et vocibus illis Dei virtutem designari contendunt: ⁴ « illam nimirum virtutem, per quam Deus omni tempore fideles suos sanctificat, ac divinis donis replet. » ⁵ Igitur oportebit imprimis ostendere Spiritum sanctum veram esse personam, a Patre et Filio distinctam, quippe qui vere subsistit. Hoc quum perfecerimus, eum verum esse Deum, Patri Filioque consubstantialem, eundem scilicet Deum, ostendemus. De eorum qui dicuntur *Shakers* errore, qui Spiritum sanctum voce fœminini generis designant, et per *Annam Lee* plenior-

revelationem factam quam a Jesu Christo affirmant, agendum haud censemus: adeo abhorret hoc hæresis portentum ab omni Christianorum sensu atque sententia. ⁶

Propositio.

Spiritus sanctus per se subsistit, a Patre et Filio vere distinctus.

27. *Probatur ex Scripturis.* Fusede Spiritu sancto post ultimam coenam Apostolos allocutus est Christus: « Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. Vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit et in vobis erit. » . . . « Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixerò vobis. » ⁷ « Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. » ⁸ « Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio. . . . Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem ve-

(1) In ep. Synod. ad Antiochenos apud Athanasium, et apud Socratem l. iii. c. 7.

(2) Apud Theodoret. l. iv. hist. c. 7. et seq.

(3) Sozomen. l. vi. c. 23. μαθὼν ὁ Π' ὅμως τὸν αὐτὸν ἐν ταῖς ἀνὰ τὴν ἑκκλησίαν, οὐ τοῖς ἀπὸ τῆς δόξης ἱερῶσι, τριάδα ἑμῶσιν καὶ ἑμὲδξον πρισβύτιον. τὴν δὲ γυναικίαν, ὡς ἐν ταῖς κεκρίμεναις ἀπαξ παρὰ τῆς Π' ὁμαλῶν ἐκκλησίας, ἰσοκλίαν ἢ ἰσαστοι.

(4) « The Holy Ghost is a most significant term, to express conveniently in one word all those miraculous interpositions and influences, sepa-

ately from the particular instrumentality of Jesus on earth; which God exerted in the earthly establishment of the Gospel, and has exerted, and will exert in its propagation. » Unitarian Misc. vol. v. p. 209.

(5) Wolzogenii declaratio duarum sentent. c. i.

(6) « They believe that there is in Deity, two incomprehensible primary principles, corresponding with male and female, as Father and Mother. » Benedict's *history of all Religions*.

(7) Joan. xiv. 15. et seq.

(8) Ibid. xv. 26.

nerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem : non enim loquetur a semetipso : sed quæcumque audiet loquetur , et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit : quia de meo accipiet , et annuntiabit vobis. » ¹ Hæc omnia plane designant personam subsistentem , a Patre et Filio distinctam : nec , nisi manifestissima vi illata , possunt de mera virtute divina intelligi. Nullum in adeo continuato sermone allegoriæ vestigium reperitur ; sed e contra tota orationis series suadet de persona audiente , docente , et omnia peragente , quæ personæ sunt propria , agra.

28. Ubique Spiritus sanctus persona exhibetur. De Apostolis , eo eorum mentibus illapso , dicitur : « Repleti sunt omnes Spiritu sancto , et cœperunt loqui variis linguis , prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » ² Dat igitur , pro summo suo arbitrio , et potestate , linguarum , sicut et rerum divinarum , scientiam.

29. Petro jussit Spiritus sanctus ut Cornelium adiret : « Surge itaque , descende , et vade cum eis , nihil dubitans , quia ego misi illos. » ³ Hæc eum vocantem Cornelium , mittentem nuntios , Petro jubentem , ostendunt ; quæ personam vere subsistentem notant.

30. Ministrantibus Domino Antiochiæ quibusdam prophetis et doctoribus , dixit illis Spiritus sanctus : « Segregate mihi Saulum et Barnabam , in opus ad quod assumpsi eos . . . et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam. » ⁴ Est igitur Spiritus sanctus persona suam revelans volunta-

tem , et homines mittens ad sacris fungendum muneribus.

31. Scripturarum testimoniis , quæ numero et claritate insignia sunt , Patrum , Conciliorumque documenta adjuvare liceret ; sed quum ea , sicut et alia plura ex Scripturis desumpta , adducendi opportunior erit occasio , dum de divinitate Spiritus sancti agendum fuerit , ea impræsentiarum prætermittimus , uno excepto S. Cyrilli Alexandrini testimonio. « Alium autem Paraclitum Spiritum appellat , non quia consubstantialis Patri et sibi non sit , sed quia in propria persona ipse intelligitur : Spiritus enim nec Pater , nec Filius est , sed Patris atque Filii. » ⁵

Objectiones diluuntur.

32. *Obj.* 1. Spiritus sanctus *virtus Dei* δύναμις υψίστου , *digitus Dei* ἡ δακτύλος τοῦ θεοῦ , *donum Dei* τὸ δῶρον τοῦ θεοῦ , in Scripturis appellatur : ergo res quædam *ἐνέργεια* , non autem persona , designatur.

33. *Resp.* Spiritus sanctus nonnumquam in Scripturis sumitur pro effectu quem ipse producit : sed plurima sunt testimonia in quibus ipse Spiritus , veluti divina persona , revera subsistens , designatur. Equidem non constat de eo esse sermonem apud Lucam eo loci quo δύναμις υψίστου obumbratura Virgini Mariæ ab Angelo dicitur ; ⁶ quum enim πνεῦμα ἅγιον præcedat , articulo omisso , sunt qui putant divinæ Verbi personæ illapsam in uterum , assumptione carnis , significari. « Virtus Altissimi Dei , » inquit Gregorius Nyssenus , « qui est Christus , per adventum Spiritus sancti , formatur in Virgine. » ⁷ Non tamen repugnamus , ut ipse Spiritus sanctus intelligatur , cujus foetus in Mariæ utero

(1) Joan. xvi. 7. (2) Act. ii. 4.

(3) Ibid. x. 26.

(4) Ibid. xiii. 2. 4.

(5) In Joan. I. ix. c. xlv.

(6) Πνεῦμα ἅγιον ἐκτείνεσθαι ἐπὶ σὲ , καὶ δύναμις υψίστου ἐπισκιάσει σοί. Luc. I. 35.

(7) Orat. in diem Natalem Christi I. II. p. 700. cit. a Petavio de Trinitate I. iii. c. vi. §. iv.

formatus est : sed nihil nos cogit ut secundum sententiæ membrum veluti prioris meram repetitionem habeamus, quum divinus Spiritus descenditis influxus aptius innuat. Cæterum si ipse Spiritus utroque loco accipiatur, illa designatio non potest ob stare ne persona habeatur, tot aliis suffragantibus testimoniis.

34. Quod, referente Luca, « in digito Dei » ¹ Christus eieciat dæmonia, « in Spiritu Dei » ² *ἐν πνεύματι θεοῦ* a Matthæo redditur : nec tamen sequitur Spiritum sanctum esse meram Dei potentiam, quæ utroque loco significari videtur; articulus quippe, quo Spiritus sanctus plerumque designatur, deest. Cæterum ex malitia qua divina illa prodigia Pharisæi dæmoniacæ operæ adscribent, Christus sumpsit occasionem eorum exaggerandi crimen, qui sic ipsum Spiritum sanctum erant contumeliosi : « Ideo dico vobis : Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. » ³ De Spiritu sancto ipso plane loquitur : *ὁ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία . . . ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου*, eumque personam divina fulgentem majestate exhibet, quam violare summum est et inextinguibile scelus. Hæc de vi, aut de inanima, intelligere perabsurdum est.

35. In Actis Apostolorum ⁴ Petrus refertur Simoni mago prædixisse interitum, quod donum Dei *τὸ δῶμα τοῦ θεοῦ*, potestatem scilicet quam petierat impertiendi manuum impositione Spiritum sanctum, existimasset pecunia comparari posse. Non ipsum

Spiritum sanctum donum Dei vocari, sed potius illam potestatem, inde colligitur.

36. *Obj. 2.* « Christus a discipulis suis discessurus præcipit eis, ut maneant in urbe Hierosolyma donec induantur virtute ex alto, id est, donec accipiant Spiritum sanctum. Luc. xxiv. 49. Actor. i. 8. Vocatur autem Spiritus sanctus, quia fideles per eum sanctificentur, et quia Deus per eum sanctissima et excellentissima opera peragere solet. » Wolzogenius.

37. *Resp.* De Lucæ loco jam egimus. Virtute ex alto induti erant Apostoli, Spiritu sancto in eos illabente, lumen, fortitudinem, viresque ut impertiretur. « Repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis. » ⁵ Non indignum animadversione est omitti articulum priori loco, poni posteriori, quo innui videtur discrimen inter gratiam et dona Spiritus, quibus repleti sunt Apostoli, et Spiritum ipsum qui ea dabat : *ἐκλήθεσαν πάντες Πνεύματος ἁγίου . . . τὸ Πνεῦμα ἰδίον*. Ideo pollicitus erat Christus : « Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos. » ⁶ Hic plane distinguitur virtus a Spiritu, tamquam effectus a causa : *ἀνέψαθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς*. Ipse sanctificat fideles : « sanctificati estis . . . in Spiritu Dei nostri. » ⁶ Iis est præstantissimorum operum auctor ; nam ab eo ipsi moventur et aguntur. Hæc de mera *ἐπιγνῶσι* cogitare absonum est.

38. *Obj. 3.* Pro rudioris ævi ingenio vis Dei in hominum animas concipiebatur et describebatur, veluti natura quædam a Deo prodiens, et subsistens.

39. *Resp.* In more positum est Rationalistis testimonia Scripturarum

(1) Luc. xi. 20.

(2) Matth. xii. 31.

(3) Act. viii. 20.

(4) Ibidem ii. 4.

(5) Ibidem i. 8.

(6) I. Cor. vi. 2.

maxime perspicua explicare, vel potius evertere, rudioris ævi indolem, et cogitandi et scribendi rationem allegando, et pleraque ad mythos et allegorias referendo: sed quod nullo documento nititur, jure optimo denegatur. Quæ adduximus testimonia non vulgi errorem, vel scriptorum ipsorum notiones temere haustas exhibent; sed Christi Domini doctrinam et promissiones, quibus Apostolica de Spiritu sancto sententia et fides innitebatur.

40. *Obj.* 4. Columbæ instar; Spiritus sanctus in Christum descendere dictus est, quia Joanni Christus baptizatus divina repleti virtute visus est: forte autem fortuna contigit ut columba circumvolans capiti Christi insidere fere videretur. ¹ Non igitur concludere inde licet Spiritum sanctum personam esse.

41. *Resp.* Pro lubito fingunt Unitarii et Rationalistæ, sibi que credi postulant, dum simplicem et certam Evangelistarum narrationem detorquent. Profecto dicit Matthæus, baptizato Christo: « Ecce aperti sunt ei cæli: et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. » ² Id verbis fere eisdem testatur Marcus; Luca referente: « Descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum. » κατεβηκεν ὡς περιστερὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν αὐτῷ. ³ Joannes Evangelista affirmat Baptistam id oculis sibi datum Messiae indicium declarasse. ⁴ Qui hæc omnia inter phantasie figmenta resensent, sua omnia nobis pro certissima historia obtrudunt.

42. *Obj.* 5. Apostoli Spiritus sancti persona repleti dici non potuerunt: « Quomodo enim Spiritus sanctus, omnipræsens, modo locali animos

hominum occupare dici poterit? Igitur repleti Spiritu sancto erit, operant et adjuvante Deo aliquid agere. « Liqueat Dei vim intelligi quæ Apostolum roboravit. » Quasi flammulæ ignis visa est, scilicet verosimile est « et etreas scintillas visas esse, quæ alibi etiam conspiciuntur, et hominibus sidere, nec tamen urere, solent. »

43. *Resp.* Divina quidem virtute repleti sunt Apostoli, Spiritu ipso sacra corda ipsorum roborante: nec id modo locali animos hominum occupavit nec enim loco movetur vel continetur, sed ob specialem influxum gratiæ suæ et virtutis, in cordibus justorum, tamquam in templis, habitare dicitur: « Nescitis, » sic Paulus interrogabat Corinthios, « quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? » ⁵ « An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti? » ⁶ Quæ de flammulis Rosenmüller post Michaelē proferit, ridenda potius sunt quam refellenda: manifesto enim tollunt divinæ potentie miraculum quod Lucas commemorat. Nec mirum Rationalistas notitiam alienarum linguarum Apostolis negare concessam, et cætera omnia divinæ virtutis indicia et effectus suis interpretationibus in irritam mittere.

44. *Obj.* 6. « Quod Spiritus sanctus ne quidem persona omnino sit, præter alia documenta, vel ex eo satis intelligitur, quod alioqui Christus Spiritus sancti Filius, et Spiritus sanctus Christi Pater foret. » Ito Wolzogenius post Crollium.

45. *Resp.* Spiritus sanctus non est dicendus Pater Christi, quamvis ejus opera Christus conceptus sit. Patri appellatio designat eum qui ex substantia alium similem sibi gignit

(1) Jesus and his Biographers, p. ii. ch. iii. p. 155.

(2) Matth. iii. 16.

(3) Luc. iii. 22.

(4) Joan. i. 32. 33.

(5) Rosenmüller in loca.

(6) I. Cor. iii. 16.

(7) I. Cor. vi. 19.

quod divinæ Spiritus sancti operationi, qua corpus Christi formatum est in Virginis utero, non convenit. Hæc quidem tribus personis communis fuit, sed Spiritui sancto præsertim adscripta, eo quod bonitas et sanctitas, quæ consueverunt, speciali quadam ratione, ei tribui, in eo effulgeant. Non ideo Pater nuncupatur, quod divinitus conceptus sit Christus; sed quod ex utero ante luciferum eam genuerit ex sui substantia. Nec Christus idcirco Filius est Dei, quod divina illa Spiritus sancti operatione conceptus sit, sed ob ipsam generationem æternam Verbi, quod humanam naturam assumpsit. Verba Angeli jam ostendimus eam accipere explicationem, qua Christus Filius Dei prædicandus foret ob unionem illam *hypostaticam*. Liceat hic adjicere sapientissimam Petavii animadversionem, ex concordia eventus cum Isaie vaticinio, virginem concepturam et parituram filium, jure optimo Angelum dicere, ideo Mariæ filium vocandum esse Filium Dei, quia qui illa concipiendus et nasciturus prædictus est, Emmanuel, scilicet *Deus nobiscum*, erat nuncupandus. ¹ Mira est inter Vatis et Angeli verba concentio.

46. *Obj.* 7. De rebus inanimis passim loquuntur sacri scriptores tamquam de personis. Sic Paulus de charitate prolixo sermone disserit: « Non quærit quæ sua sunt. » ² Peccatum dicitur seducere et occidere, lex loqui, sanguis et aqua testari, sanguis Abel clamare, coeli anarrare Dei gloriam. Imo dicit Psalter: « Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt. » ³ Ita obijcit Walkæus.

47. *Resp.* Non diffitemur sacros scriptores passim cum metaphoris atque figuris. De his autem universim dici potest, earum usum non esse legiti-

mum, nisi vel ipsa rei natura, vel communis loquendi usus earum sensum plane indicet. In objectis quidem locis nemo, licet rudis, falli potest, adeo manifestæ sunt, et communi usu veluti tritæ figuræ: quum e contra tam constans sit sermo de Spiritu sancto sanctificante homines, loquente, docente, mittente, ut nemo, nisi vi verbis illata, intimo sensu repugnante, ea omnia ad rem inanissimam, vel meram *improbitatem*, referre queat.

48. *Obj.* 8. Divina vis vel *Verbi nomine* ⁴, veluti vox a Deo prolata, vel halitus sub imagine, ⁵ in Scripturis exhibetur. « Verbo Domini coeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. » ⁶ Pro more sacri Vatis eandem sententiam utroque membro exauniat; de persona nequaquam cavens.

49. *Resp.* Potius dicendum Psalter eo loci trium personarum opus in mundi creatione celebrare, uti S. Irenæus olim animadvertit. ⁷ Quod si quis tantam vim iis inesse vocibus deneget, saltem nihil inde colligi potest quod Verbi et Spiritus sancti subsistentiam, tot aliis ex testimoniis manifestam, evertat.

CAPUT II.

DE DIVINITATE SPIRITUS SANCTI.

50. Quæ Spiritum sanctum subsistere probant, ea pleraque divinam ejus naturam ostendunt: quoniam tamen quum vehementius impugnaverint et recentiores hæretici, specialius vindicare oportet.

Propositio.

Spiritus sanctus verus est Deus, ejusdem ac Pater et Filius substantiæ, idem Deus.

(1) De Trinitate, l. iii. c. vi.

(2) I. Cor. xiii. 5.

(3) Ps. xxii. 4.

VOL. II.

(4) Ps. xxii. 6.

(5) I. i. adv. hæc. c. xix. in edit. Massueti, xxii.

31. *Probatur 1. ex Scripturis.* Christus, Apostolos mittens ad docendum et baptizandum gentes, dixit : « Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » ¹ βαπτίζοντες αὐτοὺς ἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Liqueat de Patre, Filio, et Spiritu sancto, eadem ratione, et vi, sermonem hic fieri, et Baptismum iis invocatis administrandum. Quum autem Baptismus fiat in remissionem peccatorum, Spiritus sancti auctoritate, pariter ac Patris et Filii, ablui peccata constat. Est igitur Deus, cujus est peccata delere. Præterea credenti administrandus est Baptismus; ideo enim præcedit prædicatio et doctrina, ut qui Evangelium audiunt, credentes Baptismo Ecclesiam ingrediantur. Ergo in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, pariter credendum, utpote ejusdem potentiae, naturæ, et majestatis.

32. Audiatur Faustinus præclare hac de re disserens : « Cum præcipit Dominus, ut gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizentur, apertissimum est Spiritum sanctum non esse creaturam, vel ex ipsa societate, quæ illi una cum Patre et Filio est : vel quod numquam præciperet Dominus, ut in creaturæ nomine aliquis baptizaretur. Multum enim divinæ potentiae derogaretur, si cum confessione divini nominis, par quoque creaturæ confessio poneretur. Et bene, quod unum nomen posuit dicens : In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ; ut una principalis auctoritas crederetur indivisibilis, et perfectæ Trinitatis. » ²

33. Illustre divinæ Spiritus sancti majestati testimonium tulit Christus, occasione desumpta ex malignitate Phariseorum, divina quæ patrabat

prodigia dæmonum principi tribuetium. Hanc blasphemiam contra Spiritum sanctum dixit ; non enim humanæ ejus naturæ tantum detrahebant, sed virtuti et majestati divinæ, Spiritui ipsi sancto quo repletus erat, et cum quo, in unitate divinæ naturæ, conjungebatur. « Quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. » ³ Ergo gravissimum est crimen in Spiritum sanctum peccare : ergo Deus est.

34. Petrus Ananiam, fallaciter de pretio agri agentem, mendacii in Spiritum sanctum arguit, eumque idcirco dicit Deo mentitum : « Ananias, cur tentavit satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto ? . . . Non es mentitus hominibus, sed Deo. » ⁴ Mendacium coram Petro protulerat Ananias ; sed illud habuit Petrus veluti Spiritui sancto dictum, vel quod ille vovisset se totum agri pretium Deo dicaturum, vel quod Apostolo, ex Spiritus sancti lumine agenti, mentitus esset. Ideo autem Deo mentitus dicitur, quia Spiritum sanctum veluti fallere mendacitarentasset. Ergo Spiritus sanctus Deus est.

35. Missio et auctoritas Apostolorum Spiritui sancto tribuuntur : quos tamen pro Deo legatione fungi constat. Saulum et Barnabam segregatos jam vidimus, Spiritu sancto jubente, in opus in quod eos elegerat. Sic Paulus testatur Episcopos a Spiritu sancto constitutos esse, ut pascant regantque Ecclesiam : « Attendite vobis et universæ gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. » ⁵ Equidem constituere Ecclesiæ rectores, divinamque eis impertiri auctoritatem, Dei solius est.

(1) Matth. xxviii.

(2) L. contra Arianos iv. Bibliothec. Patrum.

(3) Matth. xii. 32.

(4) Act. v. 4.

(5) Ibid. xx. 28.

36. Rerum præscientiam, earumque revelationem, Spiritui sancto tribuit Apostolus : . . . « Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur, dicens : Quoniam vincula et tribulationes Jerosolymis me manent. » ¹

37. Quæ Isaias de Deo se mittente dixit, gloria Jehovah visa, Apostolus de Spiritu sancto interpretatur : « Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros, dicens : Vade ad populum istum . . . et sanem eos. » ² Dominum Deum Israel, qui locutus est per os Prophetarum, celebravit Zacharias ; ³ et Spiritu sancto impellente, eos vaticinia scripto retulisse dicit Petrus. ⁴ Est igitur ipse Jehovah, Deus Israel.

38. Revelationem ad Spiritum sanctum refert Apostolus, ei plenam notitiam omnium arcanorum tribuens. Fidei mysteria a sæculo abscondita, utpote vim intellectus humani superantia, dicit, adjungens : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum : Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi Spiritus hominis, qui in ipso est : ita et quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. » ⁵

39. In eo est sita vis hujus comparisonis, quod sicut mens humana tantum sibi conscia est suorum arcanorum, sic et Spiritus Dei novit divina arcana : qua ratione etiam intimus nexus Spiritum sanctum inter et Patrem ostenditur, et divinæ essentialis, utrique, sicut et Filio, communis, unitas : deficit autem, sicut pleraque a rebus naturalibus ad divina translata, quatenus Spiritus sanctus vere a Patre distinguitur, quum spiritus humanus pars sit hominis. Æqualitas autem Spiritus sancti Patri inde sequitur, quum

tanta Dei notitia inferiori tribui non possit : « quia nemo inferior superioris scrutatur arcana ; divinæ enim solius est potestatis arcana novisse. » ⁶

60. Totam doctrinam Apostolorum ex Spiritu sancto intus eos docente pendere, Christus ipse testatus est, pollicens eum docturum eos omnem veritatem. Ergo Spiritus sanctus infinita pollet scientia, estque erroris prorsus nescius : proinde Deus est.

61. Sanctificatio hominis Spiritui sancto tribuitur : « Justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. » ⁷ Omnia divina pro summo arbitrio dicitur peragere : « Divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus... Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ ; alii autem sermo scientiæ secundum eundem Spiritum : alteri fides in eodem Spiritu : alii gratia sanitarum in uno Spiritu : alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. » ⁸ Ipse igitur Spiritus qui omnia operatur in omnibus est Deus. Ita alias : « Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis ? » ⁹ « An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri ? » ¹⁰ Templum igitur Dei sunt fideles, quia templum sunt Spiritus sancti, quem habent a Deo, et qui ipse Deus est.

62. Liceat hæc ex Scriptura argumenta verbis S. Fulgentii summatim recensere. « Dicatur, igitur, si cœlorum virtutem potuit firmare, qui non est Deus : si potest vivificare, qui non

(1) Act. xx. 25.

(2) Ibid. xviii. 25. Isaiæ vi. 9.

(3) Luc. i. 68. 70. (4) II. Pet. i. 21.

(5) I. Cor. ii. 10.

(6) Ambros. l. 2. de Spiritu S. c. 12.

(7) I. Cor. vi. 11.

(8) Ibid. xii. 6. (9) Ibid. iii. 16.

(10) Ibid. vi. 19.

est Deus: si potest in baptismatis regeneratione sanctificare, qui non est Deus: si potest charitatem tribuere, qui non est Deus: si potest in credentibus habitare, qui non est Deus: si potest gratiam dare, qui non est Deus: si potest membra Christi habere, qui non est Deus; et digne Spiritus sanctus negabitur Deus. Rursus dicatur si ea quæ de Spiritu sancto commemorata sunt, potest aliqua creatura facere; et digne Spiritus sanctus dicetur creatura. Si autem hæc creaturæ possibilia nunquam fuerunt, et inveniantur in Spiritu sancto, quæ tamen soli competunt Deo, non debemus naturaliter diversum a Patre Filioque dicere, quem in operum potentia diversum non possumus invenire: ac sic ex unitate operis unitas est agnoscenda virtutis, nec quisquam dubitet Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, personarum trinitate servata, unum Deum naturaliter dicere, qui potuit universa sola voluntate condere; qui cuncta potest virtutis omnipotentia gubernare; qui omnia potest immensitate divinitatis implere.»¹

63. *Probatur 2. ex traditione divina.* Justinus, loco jam citato, Patrem, et Filium, cum comitante Angelorum exercitu, et Spiritum propheticum coli et adorari testatur: *πνεῦμα τοῦ τοῦ προφητικῆς σιβημεθα, καὶ προσκυνηται.*²

64. Athenagoras: «Ipsum illum Spiritum sanctum, qui in Prophetis operatur, effluentiam Dei esse dicimus, emanantem et redeuntem veluti radium solis. Quis igitur non miretur, cum atheos vocari audiat eos, qui Deum Patrem, et Filium Deum, et Spiritum sanctum asserant, ac eorum et in unione potentiam et in ordine distinctionem demonstrant?» Liqueat Spiritum sanctum, licet Deus non vocetur,

Patri et Filio conjungi «*et in unum*, eumque agnosci vaticiniorum auctorem, qui scilicet celesti lumine ævi futuri arcana panderit. Radii autem emanantis et redeuntis similitudo ab Athenagora adhibita est, ut intelligeretur Spiritum procedere, quin separetur.

65. S. Irenæus dicit «per manum Patris, id est, per Filium, et Spiritum sanctum, factum esse hominem, secundum similitudinem Dei.»³ Afflatus autem, quo homo vivere coepit, Deo naribus suis spiritum vitæ spirante, ab ipso divino Spiritu distinguit: «Aliud est afflatus vitæ, qui et animam efficit hominem; et aliud spiritus vivificans, qui et spiritalem efficit eum.».... «Esaias distinguens ea quæ prædicta sunt, ait: Spiritus enim a me exiit, et statum omnem ego feci. Spiritum quidem proprium in Deo deputans, quem in novissimis temporibus effudit per adoptionem filiorum in genus humanum: afflatus autem communiter in conditione et factura ostendens illum. Aliud autem est quod factum est ab eo qui fecit. Afflatus igitur temporalis, spiritus autem sempiternus.»⁴ Igitur Spiritus ille sanctus quem Deus novissimis temporibus effudit, est sempiternus, hominis conditor, et animæ vitam impertitur, Deus idcirco habendus. *ὁ θεὸς, vel εἰς τοὺς αἰῶνες αἰώνων.*

66. Tertullianus: «Duos definimus et Patrem et Filium, et jam tres cum Spiritu sancto... Duos tamen Deos, et duos Dominos nunquam ex ore nostro proferimus: non quasi non et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et Deus unusquisque.»⁵

67. S. Cyprianus: «Cum tres æque sint, quomodo Spiritus sanctus placet esse ei potest, qui aut Patris aut Filii inimicus est?»⁶

(1) Fulgentius l. iii. ad Trasimundum, c. 35.

(2) Apol. i. (alias ii.) n. 6.

(3) L. v. adv. hæres. c. 6.

(4) Ibidem c. 42.

(5) L. adv. Praxeam, c. 13.

(6) Ep. 75. ad Iubajan.

68. Dionysius Alexandrinus : « Deus enim Israelis est Jesus ille, qui est Verbum sæcula antecedens : nec non et Spiritus sanctus. » *θεὸς γὰρ Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ πρὸ αἰώνων λόγος, ὅς ἐστι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.* ¹ Verus igitur est Deus, et per se subsistens, a Patre Filioque distinctus : *τὸ ἐνυπόστατον τὸ πατρὸς πνεῦμα ὁ ὢν ἐν τῷ υἱῷ.* ² « Subsistens Patris Spiritus, qui erat in Filio. » Patri et Filio dicitur ejusdem formæ *ἰσοῦδος*. ³ Peccato haud obnoxius prædicatur quia Deus est : « Nisi enim Christus Deus Verbum, non potuisset non esse peccato obnoxius. Nullus enim non obnoxius est peccato, nisi unus Christus, ut et Pater Christi, et sanctus Spiritus. » ⁴

69. Nil igitur novi professi sunt Patres Constantinopolitani, Spiritum sanctum prædicantes Dominum et vivificantem, cum Patre et Filio adorandum et glorificandum. Nil novi decrevit Romana Synodus sub Damaso : « Si quis non dixerit Spiritum sanctum de Patre esse vere ac proprie, sicut Filius de divina substantia, et Deum verum, anathema sit. » ⁵

Objectiones diluuntur.

70. *Obj. 1.* « Spiritus sanctus nusquam in tota Sacra Scriptura expresse Deus dicitur : quod non potuisset non saltem semel fieri, si is Deus Altissimus esset. Quod enim allegari solet locus Act. v. 3. 3... ex hoc loco neutiquam liquet, Spiritum sanctum Deum appellari... Potest enim aliquis duobus simul mentiri, nempe uni per alterum. Eodem modo etiam dicitur, eos qui persequuntur fideles, persequi Christum ipsum : qui Apostolos audiunt, eos audire ipsum Christum. » Ita Wolzogenius. ⁶

71. *Resp.* Unitarii fatentur Christum sæpius in Scripturis dici Deum, quin

ideo cum verum Deum agnoscant : parum igitur profuerit appellationem quam desiderant ostendisse Spiritui sancto tributam fuisse. Cæterum Deus certe vocatur eo loci : « quum τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον 3. et ὁ θεὸς 4. invicem permutantur, *Spiritum sanctum fallere* idem est ac fallere Deum, qua est omnipotens et omniscius. » Ita Rosenmüller, voces ultimas consulto adiciens, ut vim manifestam testimonii ad Spiritum sanctum probandum Deum minuatur. ⁷ Potest equidem aliquis Deo per alterum mentiri; quod ea occasione contigit : nam mendacium Apostolo dictum, Spiritui sancto dictum censebatur; sed cum addatur, ideo non hominibus, sed Deo mentitos, planum est verbum *Deum* ad Spiritum sanctum referri. Nihil est quod suadeat Spiritum sanctum nominari veluti sequestrem; sed quod ipsi, qui Petro aderat, divino lumine eum replenti, fraudem facere visus sit Ananias. « Ergo per se intelligitur, Petrum hoc voluisse : Incidisti in satanicam illam cogitationem, ut fraude fallere velles nos Apostolos, Spiritu sancto repletos. » ⁸ Adducta a Wolzogenio exempla ad rem non faciunt, nam Spiritus sanctus ipse est cui per Apostolum mentiti sunt Ananias et Saphira. Ita veteres simpliciter et præclare intellexerunt : « Deus ergo de Deo est, » ait S. Epiphanius, « et Deus Spiritus sanctus, cui mentiti sunt qui de agri pretio interverterant. » *ἄρα θεὸς ἐκ θεοῦ, καὶ θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἐϋψίστατο.* ⁹

72. *Obj. 2.* « Quod Spiritus sanctus non sit Deus Altissimus hinc constat, quod diserte et aperte a Deo Altissimo distinguatur, dum vocatur Spiritus Dei. virtus Dei, digitus Dei, donum Dei Matt. iii. 3. 16. et x. 3. 20. Eph. iv. 30.

(1) Resp ad Paulum Sam. p. 280.

(2) Ibid. p. 284. Resp. quarta. (3) Ibid. p. 284.

(4) In ep. ad. Paul. p. 277.

(5) Epist. Damasi ad Illyricanos apud Theodo-

retum l. v. hist. Eccl. c. ii.

(6) Compendium Rel. Christ. n. 57.

(7) Scholia in locum.

(8) Rosenmüller ibid. (9) Hær. 74. n. 6.

Luc. i. 33. Luc. xi. 20. Act. viii. 20. Spiritus autem Dei non potest esse ipse Deus : alioquin enim sui ipsius spiritus foret. » Ita Wolzogenius. ¹

73. *Resp.* Quum vox « Deus » sæpius ad Patrem referatur , utpote fontem divinitatis , Spiritus sanctus recte vocatur Dei Spiritus , a Patre enim et Filio procedit ; ideoque Spiritus Patris , et Spiritus Filii nonnumquam dicitur. Nihil in hac ratione cum designandi incongruum. Insuper Spiritus Dei nuncupatur , ad eum a spiritibus creatis , humano scilicet et angelico , discernendum. ² Vidit utique Joannes « Spiritum Dei descendantem sicut columbam » ³ super Jesum , quem hoc indicio agnovit Filium Dei , cui Pater etiam , cœlitus emissa voce , testimonium tulit.

74. Altero , quem indicat Wolzogenius , loco , de Spiritu sancto per Martyres loquente est sermo ; quibus scilicet sapientiam et vim loquendi , cui adversarii resistere non possent , ipse impertiretur : « Non enim vos estis qui loquimini , sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis. » ⁴ Nihil dicitur quod hunc a Deo distinguat , sed e contra divina ejus potestas plane indicatur.

75. Ephesios monuit Apostolus : « Nolite contristare Spiritum sanctum Dei ; in quo signati estis in diem redemptionis. » ⁵ Hæc certe de mera ~~inpropria~~ nullatenus explicari queunt ; quamvis enim contristandi vox minus proprie accipiatur , nulla loquendi ratio sinit ut de mera virtute dicatur. De Spiritu sancto dici potest , sicut Deus doluisse dicitur , hominibus plerisque ad scelera prolapsis. Quod autem « Dei » adjungatur , divinam ejus naturam indicat , qua scilicet a spiritibus creatis , licet sanctis , distinguitur.

76. *Obj.* 3. « Nusquam in sacris litteris mandatur , ut Spiritum sanctum adoremus , vel invocemus ; neque etiam ullum adorationis aut invocationis istius exemplum invenitur. » Ita Wolzogenius.

77. *Resp.* Quæ de Deo colendo in Scripturis traduntur , Spiritum sanctum , qui Deus vere est , complectuntur : nec opus est ut speciale detur illius colendi præceptum vel exemplum. Ejus invocatio plane præscribitur : nam Baptismus eo invocato , cum Patre et Filio , administrandus est ; qua ratione ipse fons gratiæ et sanctitatis largitor agnoscitur. Constat non omnia quæ præcepta sunt , vel quæ peracta sunt , in Scripturis referri ; quæ ex Christianæ antiquitatis consensione et usu dum innotescunt , omnimoda veneratione sunt excipiendi. Cæterum Unitarii Scripturis præcipientibus Christum adorandum et invocandum non cedunt ; ideoque immerito scripturam postulant auctoritatem , quam adeo negligunt. « Objicis mihi , » inquebat olim Augustinus Maximino Ariano , « quod dicam Spiritum sanctum æqualem esse Filio. Dico plane. Da , inquis , testimonia , ubi adoratur Spiritus sanctus ? Ut video , hinc eum vis ostendi æqualem Christo , si adoratur ut Christus. Jam ergo confitere Patri æqualem , quem tu ipse adorari confiteris ut Patrem. » ⁶

78. *Obj.* 4. « In plurimis Scripturæ locis Spiritus sancti mentio omittitur , ubi ejus merito facienda esset mentio , si sit Deus Altissimus : ut cum Christus vitam æternam statuit in cognitione Patris , tamquam solus veri Dei , et in cognitione Jesu Christi quem ille misit. Joan. xvii. 3. Joannes Apostolus scribit : *communione nostram esse cum Patre et Filio ejus Jesu*

(1) Comp. Rel. Christ. n. 57.

(2) Vide Petavium de Trinitate l. iii. c. vii. §. xix.

(3) Matt. iii. 16.

(4) Ibid. x. 20.

(5) Eph. iv. 30.

(6) Aug. l. iii. contra Max. c. 5.

Christo. 1. Joan. i. 3. Cur non addit, etiam cum Spiritu sancto, si ipse quoque est Deus summus? Item: *Si in vobis maneat quod audivistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis.* 1. Joan. ii. 24. Cur non etiam in Spiritu sancto? In Apocalypsi Joannis dicitur, omnes creaturas, quæ umquam fuerunt, dixisse: *Sedenti in throno, et Agno benedictio, et honor, et gloria, et robur in sæcula sæculorum.* Apoc. v. 13. Cur non dictum: Patri, et Filio, et Spiritui sancto: uti hodie in templis cantari solet? » Ita Wolzogenius.

79. *Resp.* Quum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unum sint, numquam unus, alterve excluditur, ubi de divina substantia est sermo: quæ igitur de Patre, vel Filio dicuntur, exceptis personalibus relationibus, de Spiritu sancto etiam intelligenda sunt. De cognitione Spiritus sancti objecto loco Joannis siletur, sed eam etiam requiri ex formula baptizandi colligitur: quæ propter vehementer miratus est Paulus quosdam se profiteri discipulos, qui utrum Spiritus sanctus esset ignorarent. ¹ Communionem nostram esse cum Spiritu sancto, sicut cum Patre et Filio, liquet ex Pauli salutatione: *Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.* » ² « Nequaquam socios, et participes creaturarum, » jure optimo animadvertit Cyrillus Alexandrinus, « rogabat fieri eos, qui crediderant, sed potius participatione divinæ naturæ sanctificari. » ³ Fideles in Spiritu sancto manere, ipsumque in eis, veluti in templo, habitare, pluribus probatur testimoniis: « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. » ⁴

« Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. » ⁵ « Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. » ⁶ Quod in Apocalypsi, Dei Patris, et Jesu Christi gloria Apostolo exhibita sit, consonum fuit divino consilio pandendi quæ ærumnas Christi et martyrum secuta sunt præmia; sed nihil detrahit Spiritus sancti majestati et gloriæ, quæ ipsi cum Patre et Filio est communis.

80. *Obj.* 5. « Christus inquit: Nemo novit Filium nisi Pater; et nemo novit Patrem nisi Filius. Matt. xi. 27. Cur vero Patrem et Filium non novit etiam Spiritus sanctus, si est quoque persona supremæ Deitatis? » Ita Wolzogenius.

81. *Resp.* « Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei. » ⁷ Igitur divina persona non excluditur, sed creatura quæcumque. Equidem Spiritui sancto passim adscribitur revelatio tota; quam tamen Filius loco objecto sibi vindicat; non utique ut excludat Spiritum sanctum, vel Patrem.

82. *Obj.* 6. Crellius in c. xvi. Joan. 7. 13. sic ratiocinatur: « Negatur hic Spiritum sanctum loquuturum a semetipso: contra affirmatur, eum quæ audierit loquuturum, et de eo quod Christi sit accepturam. . . . At Deus ille summus quidquid loquitur, a semetipso loquitur, et ob id ipsum verax est quia a semetipso loquitur. Non audit etiam ille, quid loqui debeat, nec legati instar ab alio instruitur. Nihil accipit ille a quoquam; immo de suo omnibus largitur. Non glorificavit is Christum, aliquid ab eo accipiendo, sed ei danda. Quomodo ergo Spiritus sanctus Deus ille summus est? » ⁸

83. *Resp.* Processio personarum et

(1) Act. xix. 2.

(2) II. Cor. xiii. 13.

(3) Liber quod Spiritus sanctus sit Deus, p. 331. tom. II. ed. Paris. 1604.

(4) Rom. viii. 9.

(5) Ibidem. v. 5.

(6) Ibidem. viii. 15.

(7) I. Cor. ii. 10.

(8) Crell. I. i. S. 3. p. 469. cit. a Petavio L. iii. de Trinit. c. viii. §. i.

naturæ unitas a Christo apud Joannem indicantur. « Non enim loquitur a se, hoc est, non sine mea et Patris communione. Neque enim divisus ac separatus est Spiritus, sed quæ audit loquitur: audit videlicet per unitatem substantiæ, et per proprietatem scientiæ. » Ita Ambrosius. ¹ Sic et Didymus: « Hoc est, non sine me, et Patris arbitrio: quia inseparabilis a mea et Patris est voluntate. Quia non ex se, sed ex Patre et me est. Hoc enim ipsum quod subsistit, et loquitur, a Patre et me illi est. » ² « Ab illo audiet, » inquit Augustinus, « a quo procedit. Audire illi scire est: scire vero esse. » ³ Fallitur Crellius verba Christi humano sensu interpretans, neglecto divino, quod respiciunt, mysterio. Nihil Spiritui sancto detrahitur, a Patre audiendo, de Filii substantia, ⁴ quæ et Patris est, accipiendo: originis enim ordo, non inferior quædam natura, tempore posterior, his indicatur. Ideo autem Christus hæc dixisse censendus est, ut Apostoli intelligerent Spiritum sanctum quæ Christus tradiderat in mentem illis revocaturum, quum eadem revelaret, ex eodem Deitatis fonte derivata. Dolentes de proximo suo recessu Apostolos consolari etiam voluit, Paracletum iis pollicendo, qui ejusdem divinæ majestatis consors est, idemque Deus.

84. *Obj.* 7. « Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. » ⁵ Id de divina persona cogitare nefas est.

85. *Resp.* Postulare pro nobis dicitur Spiritus sanctus, quia adjuvat infirmitatem nostram, et gemitus excitat, ex intimo corde suspiria ducta. Per μεταλήψιν id enuntiatur, quod de

nobis intelligatur necesse est. ⁶ Quæ autem *postulare* dicatur, Hebræorum more significat eum facere ut postullemus: variata enim conjugatione verbi, significatio transfertur ad actionem quam alius, nobis impellentibus, facit. Ideo de eo prædicatur, uti animadvertit Augustinus, quia « nobis interpellandi et gemendi inspirat affectum. Sicut illud in Evangelio: « Non enim » vos estis qui loquimini, sed Spiritus » Patris vestri qui loquitur in vobis. » ⁷ Sic et gratias agit Apostolus Deo triumphanti nos in Christo *Στραμβύνοντι ἡμᾶς*, ⁸ quod scilicet nobis triumphum agere de hostibus concedat.

86. *Obj.* 8. Apostolus de Israelitis dicit: « Omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari. » ⁹ Ergo ex mentione facta Spiritus sancti in præcepto baptizandi, non licet inferre eum esse divinam personam.

87. *Resp.* Locus non est *parallelus*. Dixerat Apostolus patres omnes sub nube fuisse, et omnes per mare transiisse, et statim addit: *καὶ πάντες ἐν τῇ Μωϋσῇ ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ*: scilicet monet illam commemorationem sub nube et transitum per mare, mysterio non caruisse, sed typum quemdam et imaginem esse Baptismi. Nullo modo nubem et mare cum Moyse conjungit, prout conjungitur Spiritus sanctus cum Patre et Filio in Baptismi formula.

88. *Obj.* 9. Formula Baptismi nequaquam probat Spiritum sanctum æqualem Patri; nam consueverunt scriptores sacri res, vel personas, omnino dispares inter se conjungere: « Crediderunt Domino, et Moysi servo ejus. » ¹⁰ « Nunc commendo vos Deo, et verbo gratiæ ipsius. » ¹¹ « Con-

(1) L. de Spiritu S. c. 42.

(2) L. ii. de Spiritu S.

(3) Tract. 99. in Joan.

(4) Vide Petavium l. iii. de Trin. c. viii. §. viii.

(5) Rom. viii. 26.

(6) Bloomfield in locum.

(7) Aug. ep. 105.

(8) II. Cor. ii. 14.

(9) I. Cor. x. 2.

(10) Exod. xiv. 31. (11) Act. xx. 38.

fortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. » ⁴ Ita Wolkellius.

89. *Resp.* Quandocumque dispares personas, vel res, conjungi contingit, discrimen innuitur, nisi alias innotescat Sic liquet Moysi credi tamquam Domini famulo: fideles verbo gratiæ divinæ commendari, ut cœlesti semine servato, Deo sint grati: eosque roborari in Domino, divinitus concessis suæ potestatis auxiliis. Hæc nullam difficultatem faciunt: sed in errorem necessario induceremur, si Spiritus sanctus Patri non esset æqualis, et nihilominus cum ipso et Filio recenseretur in Baptismi formula, nomine eodem, scilicet auctoritate eadem, nullo facto discrimine.

90. *Obj.* 10. Hilarius dicit: « Baptizare jussit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, id est, in confessione et Auctoris, et Unigeniti, et doni. Auctor unus est omnium . . . et unus Spiritus donum in omnibus. » ² Præterea eum numquam appellat Deum.

91. *Resp.* Ipse Hilarius alibi dicit: « Baptizantur autem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: ut quorum est una divinitas, sit una largitio; nomenque Trinitatis unus Deus est. » ⁵ Igitor donum vocat, quia datur nobis ut charitatem in corde diffundat. Nihil obstat quod voce Dei non utatur Hilarius, quum divinitatem Spiritus sancti agnoscat. Sic Patrem alloquitur: « Profunda tua sanctus Spiritus tuus, secundum Apostolum, scrutatur et movit, et interpellatur pro me tuus inenarrabilia a me tibi loquitur: et ego naturæ suæ ex te per Unigenitum tuum manantis potentiam creationis nomine non modo eloquar, sed etiam infamabo? Nulia te, nisi res tua

penetrat: nec profundum immensæ majestatis tuæ, peregrinæ, atque alienæ a te virtutis causa metitur. Tuum est quidquid te init: neque alienum a te est, quidquid virtute scrutantis inest. » ⁶

92. *Obj.* 11. S. Basilius testatur Dionysium Alexandrinum negasse Spiritum sanctum esse Deum; ⁷ ipseque numquam eum Deum nuncupat, a Gregorio Nazianzeno ideo laudatus. ⁸

93. *Resp.* Fefellit Basilium fama mendax; constat enim ex Dionysii scriptis eum Spiritum sanctum Deum prædicasse: « Non impune, » ait, « feret is, qui adversus benignum Spiritum sanctum blasphemus est; Spiritus autem est Deus. » ⁷ οὐ γὰρ ἑὸς ἀπειλούσται βλασφημῶν κατὰ τὴν φιλανδρόπου πνεύματος τὴν ἀγίου. πνεῦμα δὲ ὁ θεός. Basilius Deum certe nuncupavit Spiritum sanctum: « Quibus designantur in Scriptura Pater et Filius esse Deus, eisdem designatur et Spiritus sanctus Deus . . . ex quo patet Trinitatem esse consubstantialem. » ⁸ « Constatendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum; quemadmodum divinæ Scripturæ, et qui sublimiora contemplati sunt, docuerunt. » ⁹ Cæterum laudat eum Gregorius Nazianzenus, quod, quum Ariani omnem quærerent occasionem turbarum, in concionibus a nuncupando Spiritu sancto Deo abstineret, ne lupo gregem invaderet, ipso amoto, vi fraudeve ipsorum.

CAPUT III.

DE TRIBUS IN DEO PERSONIS.

94. Quum Patrem Deum esse omnes agnoscant, Filium autem et Spiritum

(1) Ep. vi. 40.

(2) De Trinitate I. ii. n. 4.

(3) Ad calcem Comm. in Matth.

(4) De Trinitate I. xii. n. 85. (5) Ep. 44.

(6) Orat. 20.

(7) *Resp.* ad Prop. Pauli Samos. tom. 1. Bibl. Græc. col. p. 290.

(8) I. v. ad Eunomium. (9) Ep. 111.

sanctum Deum quoque esse probaverimus, liquet tres esse personas in uno Deo. Solet hoc mysterium *Trinitas* vocari, qua voce vulgo trium in una essentia personarum unitas intelligitur: quamvis Petavio placeat eam tres personas designare, quin earum unitatem affirmet. Illud impugnarunt olim Sabelliani, et quotquot personarum in Deo negabant distinctionem, Judaicis inhærentes placitis; cæterique qui Filii et Spiritus sancti divinitatem impugnabant.

Propositio.

Sunt in una Dei essentia tres personæ a se invicem distinctæ.

95. *Probatur 1. ex Scriptura.* Christus Apostolos mittens dixit: « Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. » ¹ Tres plane distinxit; eos tamen unum esse Deum insinuavit, singulari numero « in nomine, » quod auctoritatem in Scripturis designat. ² Eos esse eundem Deum in quem credendum sit, quique gratiæ omnis et salutis sit largitor, inde colligitur: qui enim prædicanti crediderit, baptizandus est, et hac ratione filius Deo nascitur, Spiritus sancti opera. « Baptizari in aliquem, » jure animadvertit Rosenmüller, alioquin sibi non constans, « est Baptismo obligari ad ejus cultum religiosum, et professionem religionis ab eo institutæ. » ³ Colendi igitur sunt Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, et auctores fidei nostræ agnoscendi, in unitate utique divinæ naturæ; quæ et voce singulari, et nominum conjunctione, et ipsa ritus solemnitate, satis indicatur. Optime igitur Hilarius jam laudatus: « Baptizantur autem in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, ut quorum est

una Divinitas, sit una largitio, et menque Trinitatis unus est Deus. »

96. Idem probatur celebri illo Joannis testimonio, quod authenticum, Tertulliano, Cypriano, et posterioribus scriptoribus agnitum ostendemus « Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus: et hi tres unum sunt. » Personarum distinctio manifesto statuitur; tres quippe testes dicuntur quod ex conparatione cum aqua, sanguine, et Spiritu magis elucescit: unitas vero naturæ etiam traditur: *ὁ πατήρ ὁ υἱὸς ὁ πνεῦμα*. Quod si hac ex parte deficiat comparatio, mirum non est; ne enim in rerum natura divinitatis habere potest imago perfecta. Optime tamen ex testimonio cœlitus Christo dato: Patre, Filium suum dilectum prædicante; a Verbo, qui, promissis stans emisit inde Spiritum sanctum; et Spiritu sancto, tot sui indicia præbente, qui tres testes unius sunt naturæ, transit Apostolus ad commemorandum testimonium quod in terra præbetur, quodque unum est, licet testes diversæ sint naturæ. Discrimer autem in recepto Græco textu indicatur: *ὁ πατήρ ὁ υἱὸς*. In antiquis nonnullis codicibus deerant omnino voces de trium testium terrenorum unitate. Accedunt omnia quæ adduximus Scripturæ testimonia ex quibus Christum Filium Dei, Patri consubstantialem, et Spiritum sanctum Deum esse constat.

97. *Probatur 2. ex traditione quam Patres testantur.* Polycarpus, martyrium subiturus, dixit: « Te glorifico per . . . dilectum Filium tuum, per quem tibi, una cum ipso, in Spiritu sancto, gloria nunc et in sæcula sæculorum, Amen. » Lique-

(1) Matt. xxviii. 19.

(2) Matt. xviii. 20. *συνεγρευμένοι ἐν τῷ ὀνόματι ὑπομα*
« congregati in nomine meo. »

(3) In locum.

(4) Comment. in Math., can., 33 et calce libri.

(5) I. Joann. v. 7.

(6) Alias *σὺν cum*.

Filium et Spiritum sanctum, ex Martyris sententia, cum Patre glorificandum esse in ævum: sunt igitur idem Deus; nec enim gloria illa quæ Deo tribuitur, posset creaturis esse communis. Smyrneses qui martyrium Polycarpi ad Ecclesiarum notitiam devenire curarunt, claudunt epistolam eadem fere *ἡξολογία*: « cum quo (*Christo*) gloria et honos Deo Patri et sancto Spiritui. » *μὴ δὲ διζῆα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι.* Similis formula a comitibus S. Ignatii adhibita est, et a primordiis Ecclesiæ viguisse noscitur, cum varietate mysterio admodum accommodata: « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, » « Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto, » vel in unitate Spiritus sancti. »

98. Justinus in Apologia 1^a cultum Christianum sic describit: *ἐπὶ πασὶ τῷ οὖν προφητεῖα, ὑπολαμβάνει τοὺς πενήτας τοὺς πατέρας διὰ τοῦ υἱοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ πνεύματος ἁγίου.*¹ « In omnibus oblationibus laudamus creatorem omnium, per Filium ejus Jesum Christum, et per Spiritum sanctum. » Hæc sane indicant Filium et Spiritum sanctum in cultu cum Patre consociari. Id jam clarius tradiderat testimonio jam citato: « Eum et Filium ejus . . . et Spiritum propheticum colimus et adoramus: » *ἐκείνῳ τε καὶ τῷ πατρὶ ἡμεῖς υἱοῦ . . . πνεύματι τε προφητικῶν σιβεμεθα, καὶ προσκυνούμεν.*²

99. Athenagoras, exposita Christiana fide de Patre, Filio, et Spiritu sancto, atheismi, quod objiciebant Ethnici, crimen sic repellit: *τίς ἂν ἔκ ἑν ἀπορροῖαι, λέγοντας θεοὺς πατέρας καὶ υἱοὺς θεοὺς καὶ πνεύματα ἅγιον, δίκτυντας αὐτοὺς καὶ τιν ἐν τῇ ἰσώσει θάλασσῃ, καὶ τιν ἐν τῇ ταχέϊ διαρροῇ, ἔκυσας ἄνθρωπος καλυμνύς;*³ « Quis igitur non mireretur, cum atheos vocari audiat eos, qui Deum Patrem, et Filium Deum et Spiritum sanctum asserunt, ac eorum

et in unione potentiam, et in ordine distinctionem demonstrant? »

100. S. Irenæus Angelorum ministerio Patrem indigere negat; « ministrat enim ei ad omnia sua progenies et figuratio sua, id est, Filius et Spiritus sanctus, Verbum et Sapientia, quibus serviunt et subjecti sunt omnes Angeli. »⁴ Quamvis *ministerii* vox durius sonet, liquet apud Irenæum nihil servile indicari, sed personarum relationem: Filium autem et Spiritum sanctum eundem ac Pater Deum esse, ex eo quod Angeli illis serviant, patet. Creationis et mundi gubernationis participes exhibentur: omnia haud per Angelos facta dicit, « sed per Verbum et Spiritum suum omnia faciens et disponens, et gubernans, et omnibus esse præstans. »⁵ « Adest enim ei semper Verbum et Sapientia, Filius et Spiritus, per quos et in quibus omnia libere et sponte fecit, ad quos et loquitur, dicens: « Faciamus » hominem ad imaginem et similitudinem nostram. »⁶

101. Tertullianus, ad Montanistas delapsus, fidem de Trinitate retinuit, et contra Praxeæ sectam personas confundentem, vindicavit: « Se existimat meram veritatem possidere, dum unicum Deum non alias putat credendum, quam si ipsum eundemque et Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum dicat: quasi non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia, per substantiæ scilicet unitatem; et nihilominus custodiatur œconomiae sacramentum, quæ unitatem in trinitatem disponit, tres dirigens, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum: tres autem non statu, sed gradu; nec substantia, sed forma; nec potestate, sed specie; unius autem substantiæ, et unius status, et unius potestatis; quia-

(1) Apol. i. n. 67. p. 222. ed. Wirc.

(2) Ibid. n. 6. p. 126.

(3) Leg. pro. Christ. n. 10. p. 126. ed. Wirc.

(4) L. iv. c. 47.

(5) L. i. c. 49.

(6) L. iv. c. 37.

unus Deus, ex quo et gradus isti et formæ et species in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti deputantur. » ¹ Sic Apostolicum Præsulem Romanum, mœchiam dimittentem ex potestate Petro tradita, arguit, quod illa Petro tantum, vel saltem spirituali homini, non psychico competat: « secundum enim Petri personam spiritualis potestas ista conveniet, aut Apostolo, aut Prophetæ. Nam et Ecclesia proprie et principaliter ipse est Spiritus, in quo est Trinitas unius divinitatis, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. » ² « Duos tamen Deos, et duos Dominos numquam ex ore nostro proferimus: non quasi non et Pater Deus, et Filius Deus, et Spiritus sanctus Deus, et Deus unusquisque. » ³

102. Clemens Alexandrinus præclarum Trinitati præbet testimonium: *εις μὲν ὁ τῶν ἁλῶν Πατήρ. εἰς δὲ καὶ ὁ τῶν ἁλῶν Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔν, καὶ το αὐτὸ πάντα.* ⁴ « Unus quidem est universorum Pater; unum est etiam Verbum universorum; et Spiritus sanctus unus, qui et ipse est ubique. » Sub finem operis sic gloriatur Trinitatem: « Soli Patri et Filio, Filio et Patri, Pædagogo et Magistro Filio, una cum sancto Spiritu; per omnia uni; in quo omnia; per quem omnia unum; per quem est quod semper est; cujus membra omnes; cujus sunt gloria et sæcula: qui est undequaque bonus, undequaque pulcher, undequaque sapiens, undequaque justus: cui gloria nunc et in sæcula sæculorum. Amen. » ⁵

103. Origenes: *ἑμῖς μὲν τοι γὰρ τρεῖς θεοὶ ἐσμέν· πατὴρ μὲν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος.*

καὶ ὁ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. « Nos autem qui tres personas esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum persuasi sumus. » ⁶

104. Dionysius, Romanæ Ecclesiæ ab anno 259 usque ad annum 269 Episcopus, reprehendit illos, qui, cum Sabellio, personas divinas confundunt, vel, eas e contra separantes, tres Deitates efficiunt: « Etenim necesse est uniri omnium Deo Dei Verbum; et in Deo manere et habitare Spiritum sanctum. Jam vero divinam quoque Trinitatem in unum, velut in caput quoddam et summam, omnipotentem Deum universorum dico, colligi et coalescere, prorsus est necesse. » ⁷

105. « Non igitur dividenda est in tres Deitates admirabilis et divina unitas, neque sub nomine creationis minuenda est dignitas, et immensa Domini majestas; sed credendum est in Deum Patrem omnipotentem, et Christum Jesum Filium ipsius, et in Spiritum sanctum; uniri autem universorum Deo Verbum: « Ego enim, » inquit, « et Pater unum sumus; » « et » ego in Patre, et Pater in me. » Nam enim et divina Trinitas, simulque sancta prædicatio Monarchiæ conservari possint. » ⁸

106. Dionysius Alexandrinus dicam invisibilem et imminutam Trinitatem in unitatem colligi: *ἕνα μὲν ἑμῶν εἰς τὴν τριάδα τὴν Μονάδα πλατύνομεν ἡδισταίον, καὶ τὴν τριάδα πάλιν ἡμῖς εἰς τὴν Μονάδα συγκαταλαμβάνομεν.* ⁹ « Sic quidem nos indivisibilem Unitatem in Trinitatem dilatamus, et Trinitatem iterum, quæ imminui nequit, in Unitatem contrahimus. »

107. S. Gregorius Thaumaturgus, in

(1) Adv. Praxeam c. 2.

(2) De Pudicitia c. 21.

(3) L. Adv. Praxeam c. 45. supra cit.

(4) Pædagog. l. i. c. 6.

(5) Pædagogi l. iii. sub finem. Græcum textum omitimus, sicut et alias sæpe, ne legentibus nimis graves simus.

(6) Tom. 2. in Joan. p. 56. cit. a Huetio.

(7) Apud Athan. de decretis Syn. Nic. tom. 1. p. 375.

(8) Apud Athanas. ibid.

(9) Apud Athanas. t. 1. pag. 262. Montfaucon. t. 1. p. 1. p. 253.

fabri fidei confessione quæ divinitus idcirco fertur, singularum personarum unitatem prædicat, unitatem vero essentiam: « Trinitas perfecta quæ gloria æternitate, ac regno atque imperio non dividitur, neque abalienatur. Non autem creatum quid, aut servum in unitate: neque superinductitium aliud et adventitium, quasi prius non stans, posterius vero adveniens. Non prædefuit umquam Filius Patri, neque ille Spiritus; sed immutabilis et invariabilis eadem semper manet Trinitas. » *ὁ ὅλος τριῶν ἐστὶ.*¹

108. His domesticis fidei vetustæ tribus alienum addere liceat. Extat illogus *Philopatris* dictus, qui Luciano i anno 170 floruit, aut alteri scriptori ævo, a plerisque, a nonnemine auctori prioris ætatis tribuitur; in quo christianorum fides, dum irridetur, ponitur. Triphon, Christiani personam sustinens, Catechumeno ex Ethnicis querenti quo nomine sibi in postmjurandum, respondet: *ὁ ὑμῶν πατήρ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ ἅγιος πνεῦμα, ὁ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύμενος, ὁ ἐκ τριῶν, ὁ ὅλος τριῶν. ταῦτα λέμεν θία, τὸν δὲ ὁ θεὸς: ὡς Deum alio regnantem, agnum, immortalem, celestem, illum Patris, Spiritum ex Patre procedentem, unum ex tribus, et unum tria. Hæc tu Jovem puta, aut existima Deum.* »² Ethnicus post hæc regebat: *ὅς ἐστιν ὁ ὅλος τριῶν, ὁ ὅλος τριῶν, τρία ἓν;* « Non intelligo quid dicas; num tria, tria unum? » Filius et Spiritus, ex sententia Christianorum, hæc exhibentur, omnibus summi divinis perfectionibus præditi, et æterni cum Patre.

Objectiones diluuntur.

109. *Obj. 1.* Infirmum est argumentum ex baptisimi formula desumptum: *in Dominus et Gedeon, Dominus et*

Moyses, in Scripturis conjunguntur, quin pares sint: nimis autem puerile est ex singulari numero « in nomine » unius naturæ divinæ desumere argumentum. Nihil quidem aliud Christus ea loquendi ratione innuit, quam ut Christiani, ea religione obstringantur quæ Deum Patrem agnoscat, Jesum Messiam, et Spiritum sanctum, vim scilicet divinam.

110. *Resp.* Loca non sunt parallela. « Domino et Gedeoni, » « Gladius Domini et Gedeonis, »³ conclamarunt milites, ducem suum appellantes, dum divinum implorarent auxilium, et spem quam fovebant manifestarent. Sic crediderunt Israelitæ Domino, et Moysi servo ejus; per quem scilicet divina eis innotuerunt mandata. In adjunctis verbis et orationis serie invenitur discriminis ratio; quum Pater, et Filius, et Spiritus sanctus una censeantur, nullo disparis naturæ dato indicio. Vis argumenti ex singulari numero non pendet: desumitur enim præcipue ex invocatione trium personarum, tamquam gratiæ et salutis auctorum. Cæterum spernendum non est argumentum inde etiam petitum; quum *nomen* auctoritatem apud sacros scriptores passim significet, et S. Paulus simili argumento ex promissione facta Abraham, et semini ejus, uti non sit dedignatus. Rationalistarum autem explicatio arbitrio conficta est, repugnante obvio verborum sensu, et usu loquendi, quem ex traditione vetustissima, et Patrum scriptis colligere est. Equidem absonum est verba Christi ita interpretari, ut jussisse censeatur baptizare auctoritate Dei, et Messie; et vis ejusdem divinæ.

111. *Obj. 2.* Verba Christi *pleonasmum* continent⁴ Matthæo familiarem, baptizari scilicet *ἐν τῷ ὀνόματι* « in no-

¹ Vide oper. Greg. Thaum. p. 1. edit. Paris. 12. (A) in medio.

³ Jud. vii. 18. 20.

⁴ Rosenmüller in locum.

men, » idem est ac baptizari in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum : sicut dicitur quis in nomine prophetæ, justi, vel discipuli aliquem recipere, quando prophetam, justum, discipulum, propter dotes has domo excipit. ¹ Israelitæ in Moysen *ἐν τῷ Μωϋσῃ* baptizati ab Apostolo dicuntur, quia legem et cultum ab eo præscriptum amplecti debuerunt, divina protectione in mari, et sub nube dignati. Ergo discipuli baptizandi erant in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, quia legem et cultum, quem Filius, tamquam Patris legatus, præscripsit, amplecti debuerunt, Spiritus sancti dono remunerandi. Non dissentit Hilarius qui dicit Christum « baptizare jussisse in confessione Auctoris, et Unigeniti, et Doni. » ²

112. *Resp.* Usus est optima legum interpres : constat vero a vetustissimis temporibus baptismum conferri consuevisse ipsis Christi verbis : « In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, » trium personarum auctoritate et invocatione, quæ etiam trina immersione significabatur. ³ Equidem apud Matthæum constat *ἐν* præpositionem cum accusativi casus nomine pro « cum dativi, quod ex latiori acceptione præpositionis Hebraicæ contingere suspicamur, nonnumquam usurpanti. Sic Christus ne jurem temere vetans exhibetur, *μὴ ἐν τῷ ὀνόματι . . . μὴ ἐν τῷ γὰρ . . . μὴ ἐν τῷ Ἰσραηλινῷ*. ⁴ Alio loco refert Christum congregatis *ἐν τῷ ἰμὲν ὀνόματι* in nomine suo se adfuturum promississe ; ⁵ quod manifesto de iis qui ejus auctoritate conveniunt, eumque invocant, intelligendum est. Tertullianus, juxta pristinam versionem Latinam, quæ idiotismum exemplaris Græci servabat, accusativi casus vo-

ces legit ; « Ite, inquit, docete nationes, tingentes eas in nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, » ⁶ atamen personarum discrimen significari singulis vocibus, et baptismi ritu, persuasum habuit : « novissime mandans ut tingerent in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, non in unum. Nam nec semel, sed ter, ad singula nomina in personas singulas tinguimur. » ⁷ Quod autem ex Hilario objicitur, longe alienum est ab Unitariorum et Rationalistarum commentationibus ; nam ejus recitavimus verba, quibus unam Patris, et Filii, et Spiritus sancti divinitatem et largitionem celebrat. Quod donum vocet Spiritum sanctum, gratiam quam largitur spectat, nec aliquid ejus, vel trium personarum supremæ majestati detrahit. Frustra igitur conantur Rationalistæ verborum illorum vim infirmare. Demus equidem *pleonasmum* ibi reperiri : nonne constat, ipsis etiam iudiciis, in Patrem, Filium, et Spiritum sanctum nos baptizari, ita ut legem et cultum eorum amplectamur ? Israelitæ in Moysen baptizati dicuntur, qui quum famulum et ministrum Dei se exhiberet, oportebat legem quam a Deo acceperat servare, et ritus quos Deus per ipsum præscripsit peragere. Igitur Christo magistro oportebit Deum Patrem agnoscere, cum quo unum est, et Spiritum sanctum, alium Paraclitum, doctorem omnis veritatis.

113. *Obj.* 3. Baptizandi forma præscripta potest illustrari baptismo Christi, qui utique non est baptizatus, tribus invocatis personis, sed Patris auctoritate, qui eum Filium esse, Messiam scilicet, voce cordi ejus insonante, testatus est, ⁸ Spiritu sancto, instar columbæ, delabente, vi quadam

(1) Matt. x. 41. 42

(2) L. ii. de Trinitate n. 1.

(3) Justinus M. Apol. i. n. 61.

(4) Vide Bloomfield in Act. xix. 3. et Matt. v. 34.

(5) Matt. xviii. 20.

(6) De Baptismo c. xiii.

(7) Adversus Praxeam c. xxvi.

(8) Non veretur Furnesius vocem *οὐκ*

divina in ejus animam immissa. Hæc Christi inauguratio velo quodam mythico oblecta exhibetur. Haud absimilitudine quilibet Dei Patris auctoritate baptizatur, filiusque agnoscitur Dei, cum ipse Messiam confitetur, et vim in se divinam experitur.

114. *Resp.* Scripturis illudunt qui sic larissima earum testimonia detorquent Rationalistæ. Equidem non nominis aliquam verborum formam a se oanne, dum Christum baptizaret, exhibitam; illustre tamen trium in Deo personarum testimonium ea occasione si datum: vox enim coelitus emissa audita est, qua Pater testatus est Christum esse Filium ejus dilectum; Spiritus sanctus, cum donorum coelestia, in eum delapsus est, columbæ symbolum intuentibus objiciens. Quod item audeat Furnesius vocem illam applicare de quadam intima Christi conscientia, qua sibi videbatur eam se sonantem audire, detorquendi scripturas libidinem prodat. Profecto Matthæus et Lucas ipsa verba referunt inquam audita, non mente Jesu tantummodo concepta. Nihil est insuper quod indicet Spiritum sanctum vim quandam divinam illic designare: sed testimonium Joannis probat ipsum Spiritum sanctum corporali specie tantam columbæ apparuisse. Igitur finit somniantque qui mythos quærent simplici rerum gestarum narratione.

115. *Obj.* 4. Ea ratione tres testes celestes unum prædicantur in versiculo Joanni tributo, quo tres testes terrestres unum sunt: sed hæc unitas et testimonii, haud naturæ.

116. *Resp.* Non sic instituitur a Jo-

anne comparatio: sed quum de Christo veniente per aquam et sanguinem locutus fuisset, et de Spiritus testimonio, ad coelestes testes mentem elevavit, eosque simpliciter et absolute declaravit unum. Aquam, sanguinem, et Spiritum testium habere rationem in terris deinde subjunxit, quos in unum convenire testimonium animadvertit: *ὁς τὸ ὅ ἵσται*. Hæc verba deesse in vetustis codicibus non est observatione indignum, licet, si retineantur, nihil detrahant vi textus præcedentis: vera enim et absoluta testium coelestium unitas occasionem idoneam præbuit sermoni de testium terrestrium minus stricta unitate; comparationes quippe non accuratam singulis in rebus exigunt consonantiam.

117. *Obj.* 5. In Scripturis, quoties de Filio et Spiritu sancto una cum Patre fit mentio, huic nomen Dei simpliciter datur, aliis non ita: « Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen. »⁴ Inde colligere est Apostolum optare ut fideles Christo sint accepti, a Deo ammentur, ipsum diligentes, et ut participes fiant coelestis doni, quod sanctus Spiritus non inepte dicitur.

118. *Resp.* Quod nomen Dei Patri plerumque tribuatur congruum est, quia fons est et principium aliarum personarum; quum autem Dominus noster nuncupetur Christus, et gratiæ largitor agnoscatur, divinitas ejus manifesto declaratur. Communicatio sancti Spiritus fit quidem dona sua impertiendo, quibus ornatur anima, et efficitur templum Dei, quia in ea

⁴ prorsus negare, et ad fervidam Jesu mentem se referre. In exemplum adducit vocem quam doctor quidam visus est sibi audire eum ad militiam invitantem. Ex fabella illustrationis mutuatus est auid nimis Filii Dei irrisor: « Look up the other day a tract which had been worn in at my door, and which related the

experience of an individual in whom a deep sense of sin had been awakened. In his distress he states that he heard a voice saying to him, Repent of thy sins, and thou shalt be forgiven. » Jesus and his Biographers p. ii. ch. iii. p. 163.

(4) II. Cor. xiii. 13.

habitat Spiritus Dei. Hæc divinam ejus naturam ostendunt.

119. *Obj.* 6. Numquam consuevit Ecclesia vetustis temporibus preces ad Filium vel Spiritum sanctum dirigere : imo jussit Concilium Carthaginense III. « Ut cum ad altare assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio. » ⁴ Ipsa doxologia Patris præstantiam, et singularem majestatem prædicabat : « Gloria Patri, per Filium in Spiritu sancto. »

120. *Resp.* Ecclesiæ consuetudo Patrem præsertim in precibus solemnibus appellandi, apte indicabat ipsum esse fontem divinitatis, primam scilicet Trinitatis personam cujus honor totam respicit Trinitatem, uti animadvertit S. Fulgentius, in canonem Africanum scribens : « Dum ad solius Patris personam sermo dirigitur, bene credentis fide tota Trinitas honoratur : et quum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. » ² Ex contextu quidem canonis patet Concilio propositum esse præcavere, ne singulorum arbitrio preces solennes Ecclesiæ immutarentur, vel novæ inducerentur formulæ; mox enim præcedunt hæc verba : « Ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet. » ³ In doxologia honor ejus item servatus est, et gloria illi tributa per Filium, utpote secundam personam, et mediatorem Dei et hominum. In Spiritu sancto gloria data est, quia Pater et Filius in illo conjunguntur, intima dilectione, et naturæ, quæ tribus est communis, unitate. Cæterum formula illa varietates admisit, quæ tamen idem sonabat : nonnusquam enim dicebatur : « Gloria Patri, et Filio, cum Spiritu sancto : » quam « formam ac

regulam a presbyteris, qui ante ipsum vixerunt, acceptam » ipse adhibuit Dionysius Alexandrinus. ⁴ Alias dicebatur : « Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto; » qui usus jam invaluit.

121. *Obj.* 7. « Tam impenetrabile ac imperceptibile, imo rationi omni contrarium mysterium . . . merito deberet tam clare et expresse in sacris litteris contineri, ut ad id offerendum et declarandum nullis aliis verbis ac phrasibus, quam quibus in ipsa Sacra Scriptura expressit, opus esset. » Wolzogenius. ⁵ Similia et Wegscheider Perroneus descripsit qui optime animadvertit Rationalistarum Socinianorum objectiones, apparatus quodam eruditionis, veluti novas agere.

122. *Resp.* Clare quidem mysterium hoc proponi debuit; sed scripto, et voce præconum, pro Dei revelatione arbitrio. Profecto Scriptura tres personas in baptismi formula conjungens, unica omnium invocatione, unamque testatem et auctoritatem omnium ostendit; et Patrem, et Filium esse declarat; et tres testes in voce Patrem, Verbum, et Spiritum, unum quoque esse. Ideo dici potest dogma in sacris litteris ita contineri, ut aliis verbis opus non sit, ad illud enuntiandum. Cæterum ob argutias hæreticorum, qui ipsas Scripturas ad suam perditionem detorquent, formulæ fit explicatius dogma enuntiant, ne verborum ambagibus eorum virus hæretici celent. Falluntur autem qui putant Scripturas Novi Testamenti ideo exactas ut dogmata omnia innotescerent verbis quam maxime perspicuis præposita; nam res gestas potius exhibent, dogmataque nonnulla, vel ex occasione et obiter plerumque. — quidem divini consilii visum est, et

(1) C. xxiii. apud Labbe tom. ii. col. 1170.

(2) Ad Monim. l. iii. c. v.

(3) Ibidem.

(4) Sub finem Apologiæ sum.

(5) Declaratio duarum contrariarum sententiarum c. iii.

in Ethnicorum manus forte aliqua delapsis, mysteria altissima forent irrisui. Satis igitur indicantur ut prædicationi et fidei Ecclesiæ ferant testimonium; sed profundus quem celant sensus non patet omnibus.

123. *Obj.* 8. Plures Trinitatis defensores facti sunt eam nonnisi ratiocinando inferri ex Scriptura.

124. *Resp.* Ipse Wolzogenius satis habet « ut per legitimam ratiocinationem et consequentias ex ea eliciatur. » Cæterum licet haud tot verbis in Scriptura mysterium proponatur, Pater dicitur Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, et unicuique personæ perfectiones divinæ tribuuntur, et unus Deus alte prædicatur. Quum alioquin Pater a Filio, Filius, et Pater a Spiritu sancto distinguantur, perspicuum fit Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, licet inter se distinctos, eundem esse Deum, et proinde tres esse in una Dei essentia personas. Accedit publica et sollemnis Ecclesiæ prædicatio, fides, et cultus, divinæ revelationis documenta indubia.

125. *Obj.* 9. Adeo sunt discordes Trinitatis vindices in discrimine inter essentiam et personam definiendo, et ipso dogmate explicando, ut pateat nec ipsos nosse quid de ea credendum sit.

126. *Resp.* Constans est omnium Catholicorum doctrina et fides, tres in Deo personas a se invicem distingui, sed eandem numero habere substantiam. Dogma non pendet a vocibus quibus doctores scholastici notiones aliquas definiunt: nec est qui valeat tantum arcanum accurate intellectu complecti. Quod si protestantici quidam Trinitatis vindices in ipsis notionibus discordes videantur, eorum sententiæ nihil possunt publicæ et notissimæ fidei Ecclesiæ præjudicare.

Omnes ea docente novimus quid credendum sit, quamvis nemo majestatis supremæ abyssum scrutari possit.

127. *Obj.* 10. Distinctio inter essentiam et personam gratis fingitur: nam persona nihil est, sed substantia intelligens persona dicitur. Igitur tres personæ in una essentia absurdum quid præseferunt.

128. *Resp.* Persona quidem non est aliquid essentiae additum, sed ipsa essentia intelligens quæ subsistit: attamen ex eo quod triplex sit ratio subsistendi, essentiae unitas non tollitur, nec subsistentia vacuum fit nomen. Fatemur alioquin unicuique essentiae naturali unicam esse subsistentiam; sed quum, Deo ipso docente, noverimus eum Patrem esse, et Filium, et Spiritum sanctum, *unum* tamen, unam scilicet essentiam divinam; tres subsistentias, seu triplicem subsistendi modum necessario agnoscimus: nec mirum naturam divinam omne in rerum natura longe excedere.

129. *Obj.* 11. Si subsistentiæ plures essentiae divinæ tribuantur, nulla erit ratio qua earum numerus certo definiatur.

130. *Resp.* Dei revelatio est unica et sufficiens ratio qua subsistentias divinas definiamus. De ipsius natura nil nisi eo docente nosse gloriamur.

131. *Obj.* 12. Subsistentia modus tantum est, non res aliqua: modum autem in Deo cogitare est nefas.

132. *Resp.* Modus, quo sensu vulgo intelligitur, accidens quoddam sonat, formam scilicet mutationi obnoxiam: sed modus subsistendi ad essentiam divinam refertur, adeo ut hæc necessario subsistat in Patre, et Filio, et Spiritu sancto. Accurate et profunde Augustinus: « In Deo autem nihil quidem secundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile est: nec tamen

(1) Vide Wolzogenii Declar. c. iv.

(2) Ibid. c. v.

omne quod dicitur, secundum substantiam dicitur. Dicitur enim ad aliquid, sicut Pater ad Filium, et Filius ad Patrem, quod non est accidens: quia et ille semper Filius, et non ita semper quasi ex quo natus est Filius, ut ex eo quod numquam desinat esse Filius, Pater non desinat esse Pater; sed ex eo quod semper natus est Filius, nec coepit umquam esse Filius. Quod si aliquando esse coepisset, aut aliquando esse desineret Filius, secundum accidens diceretur. » ¹

153. *Obj. 15.* De distinctione inter naturam et subsistentiam silet Scriptura, quæ nec explicat relationes Patris, et Filii, et Spiritus sancti; quas tamen adeo enucleate evolvunt Theologi, ut dogma de Deo trino undequaque tueretur.

154. *Resp.* Patrem, Filium, et Spiritum sanctum, unum Deum Scripturæ prædicant, plurimæque tradunt quæ ad relationes personarum pertinent: his innixi, certissimisque divinæ traditionis documentis, Theologi dogmatuentur. Non est autem exigendum, ut distinctiones quas adhibent, ad subtiles hæreticorum argumentationes diluendas, ipsis verbis in Scripturis enuntientur.

155. *Obj. 14.* Ex dogmate Trinitatis, prout a Catholicis tenetur, sequitur personarum mutua immanentia, *περὶ ἑαυτῶν* a Græcis, *circumincessio* a Latinis dicta: hæc verò absurdus scætet; nec quid huiusmodi a Christo traditum, qui Patrem in se, et se in Patre esse affirmans, nil aliud insinuavit quam arctam et strictam voluntatis et amoris conjunctionem: quomodo discipulos secum conjungi voluit « sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint. » ²

156. *Resp.* Nihil absurdi in eo quod

Pater in Filio, Filius in Patre, et Spiritus sanctus in utroque sit, ineffabilem quodam nexu, et substantiæ unitatem. Profecto non semel, nec obiter, ac magna cum vi, id affirmavit Christus, quum enim se et Patrem unum esse affirmasset, fidem operibus postulavit: « Si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre. » ³ Hæc ad unitatem naturæ referri liquet. Postulanti Philippo ut Patrem ostenderetur, « dicit ei Iesus: Tantum tempore vobiscum sum: et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis: Ostendam nobis Patrem? Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor. Pater autem in me manens ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? » ⁴ Ne quælibet amoris et voluntatis conjunctionis sufficit, ut quis censeri possit Patrem videre, Filio viso; sed una utriusque natura facit, ut alter in alter sit, ideoque videatur, quatenus in terra licet. Longe superat unitas huiusmodi quam Christus Apostolis applicatur, quæ quum prius non existeret ad naturam referri nequit, sed a gratiæ donum, quo corda affectu coniunguntur: nec mirum hanc exemplum suo longe inferiorem esse.

157. *Obj. 15.* Deus essentialis et personalis inducitur prodigiosa quadam distinctione, ut dogma Trinitatis incolumitas sit. Sic nomen Deus de unaquaque persona sejanctim prædicatum personaliter, uti aiant; simplicitate vero designat essentialiam divinam et totam Trinitatem. ⁵

158. *Resp.* Non repugnat ut devocetur diversa ratione, prout et subsistentias divinas, vel naturam et

(1) L. v. de Trin. c. v. n. 6.

(2) Joan. xvii. 21. Vide Wolszen. Decl. c. vi.

(3) Joan. x. 38.

(4) Ibid. xiv. 9.

(5) Wolszen. Decl. c. viii.

aspicit. Simpliciter quidem persæpe designat divinam naturam, quæ ulique est tota Trinitas: sed Deus Pater designat eandem naturam speciali sub respectu, quatenus subsistit fons totius divinitatis. Nihil hic prodigii, a quo ratio divinitus illustrata abhorret; sed altissimum mysterium, quod naturam creatæ omni præstantem designat.

139. *Obj. 15.* Per annos saltem quatuor millia Deus unus colebatur, quia de tribus in eo personis quis cogitaret. Aliæne nobis colendus erit Deus?

140. *Resp.* Idem Deus nobis et omnibus, quotquot spiritu et veritate coadjuverant, per omnia retro sæcula. Eum unum adorarunt, rejectis falsis diis, et ejus naturam omni cogitatu humano superiorem agnoverunt. Non eos penitus latuit plures in Deo esse personas, quoniam plurima hujus dogmatis indicia in veteribus Scripturis reperiuntur. Cæterum quod hæc veritas non omnibus fuerit proposita ea claritate qua Christus eam revelavit, ostendit divinæ Sapientiæ economiam illi hominum ætati et conditioni accommodatam; sed idem est Deus, licet clarius cognitus, ipso Filio ejus unigenito, qui est in sinu Patris, enarrantem.

141. *Obj. 17.* Quæ de Deo unico in Scripturis dicuntur, non potuerunt ab illis ad quos directa sunt intelligi nisi obvio sensu, de Ente omnino singulari. De distinctione Ens inter et personam, quæ posteriori ætate inducta est, ne cogitare quidem potuerunt. ¹

142. *Resp.* Obvio sane sensu accipienda sunt quæ de Dei unitate dicuntur: sed simul necessario cogitandum cum omnem aciem mentis effugere, et infinito intervallo res omnes creatas superare. Qui primi revelan-

tem Deum audierunt, vel revelationis facti sunt participes, nequaquam de eo sicut de rebus creatis cogitarent, sed arcanum divinæ essentiæ toto animi obsequio coluerant. Distinctio inter essentiam et personam, quod ad voces attinet, est posterior; sed Pater, Filius, et Spiritus sanctus, in unitate naturæ divinæ colebantur, saltem ex quo tempore Christus iis invocatis baptismum perfici jussit. Non igitur tres personæ in uno Deo cœperant, quando voces definitæ sunt, et usu Ecclesiæ sanctitæ, ut hæreticorum argutiis obviæ iretur.

143. *Obj. 18.* « Trinitatis dogma ad hanc formulam revocare licet: Deus Pater ut Spiritum sanctum sese per Jesum Christum hominibus manifestavit. » Ita Wegscheider. ²

144. *Resp.* Dogma divinum non est humano arbitrio immutandum, sed toto mentis obsequio recipiendum. Profecto Deus Pater non se ut Spiritum sanctum revelavit: nam Spiritus sanctus a Patre procedit, et Filio rogante mittitur, ut discipulos consoletur, et edoceat. Quæ coarctat Wegscheider testimonia de Deo unico, summo, adorando, nil obstant; nam trium personarum mysterium proponitur, salva unitate divinæ naturæ. Quod autem ipse Jesus Deum coluerit, seque a Patre legatum eoque minorem etiam professus fuerit, alias explicuimus, ad humanam referentes naturam pleraque quæ objici a Socinianis consueverunt.

145. *Obj. 19.* Persona, nisi sit vanum mentis figmentum, est aliqua perfectio, vel aliqua perfectione constituitur: et quidem distinguitur a divina natura; secus, quum natura sit communis, unaquæque persona alias includeret, et tolleretur omnis personarum distinctio. Attamen nulla esse

(1) Channing's Ordination Sermon.

(2) § 9. Apud Perroneum tract. de Trinitate n. 56.

potest perfectio a divina natura distincta, hæc enim necessario omnem complectitur perfectionem. Ergo persona, vel personalis relatio *in divinis* est purum putum figmentum.

146. *Resp.* Personalis relatio est quidem perfectio, sed relativa, non absoluta, et a natura divina *virtualiter*, uti dicunt Scholastici, non re distinguitur. Hæc necessario habet omnem perfectionem absolutam, imo et relativam, non ita tamen ut relatio tollatur, quæ personas inter se distinguit, quamvis unaquæque totam et eandem naturam divinam habeat. Relatio illa personalis non novam includit perfectionem, a natura distinctam, sed est respectus personarum ad se invicem; Patris relatio ad Filium non potior est perfectio quam Filii ad Patrem, sed alia aliam necessario excludit, quamvis quidquid absolutæ perfectionis in tribus personis sit, iis sit commune; communis quippe est natura, quæ omnis est perfectio. Non igitur mentis est figmentum personalis illa relatio, quam, Deo docente, certo novimus.

147. *Obj.* 20. Illud certissimum rationis principium: *quæ sunt eadem unitertio sunt eadem inter se*, adversatur manifesto Trinitatis doctrinæ: « Tres illæ personæ divinæ realiter inter se distinctæ, realiter sunt idem uni cuiuspiam rei, nempe essentiæ divinæ. Ergo personæ illæ tres realiter inter se distinctæ, inter se realiter sunt eadem. »¹

148. *Resp.* Nullatenus adversatur: nam personæ divinæ in una essentia conveniunt, et unaquæque idem est Deus. Relatio personalis in comparisonem non venit: est enim specialis subsistendi ratio, ideoque quamvis quælibet persona habeat totam divinam essentiam, non tamen est alia persona; ipsa quippe relatio distin-

ctionem constituit. Cæterum si quid obscurum, et cum rationis principiis vix conciliandum, in dogmate hoc videatur, de divinis arcanis, et de essentia divina præsertim, non est humano modulo judicandum. Pulchre Cyrillus Alexandrinus dicit: « Si nihil inter nos et Deum est discriminis, divina nostris metiamur. »²

149. *Obj.* 21. Trinitatis nomen in Scripturis non reperitur, nec in scriptis Patrum, Apostolicorum qui dicuntur, nec aliorum qui eos proxime secuti sunt: quod argumento est ipsum dogma Apostolis, et Patribus duorum priorum sæculorum ignotum fuisse; vox enim primum occurrit apud Theophilum Antiochenum tertii sæculi scriptorem.

150. *Resp.* De voce haud agitur, sed de mysterio trium in uno Deo personarum, quod in Scripturis reperiri liquet ex baptizandi formula, et ex celebri versiculo epistolæ Joannis, ut interim de innumeris testimoniis quæ Filium et Spiritum sanctum speciatim respiciunt sileamus. Apostolici Patres trium personarum mentionem certe fecerunt. S. Ignatius M. ad Magnesianos scribens, ait: « Studete igitur ut conformemini in dogmatibus Domini et Apostolorum . . . in Filio, et Patre, et Spiritu. »³ Hermas Filium et Spiritum sanctum commemoravit, huncque in similitudine sub Filii imagine intimum Patris consiliarium, et corporis quod Filius assumpsit conditorem exhibuit.⁴ Illustria etiam in Ignatii et Polycarpi martyrio data sunt fidei de tribus in uno Deo personis testimonia. Hæc quum præsto sint documenta, constat dogma Trinitatis agnitum fuisse a rei christianæ initio. Vocem non videtur Theophilus invenisse, qua utitur potius tamquam re-

(1) Crellius I. ii. sect. i. c. 3. p. 517. cit. et refutatus a Petavio de Trinitate I. iii. c. ix. §. xiv.

(2) L. xi. in Joannem. (3) 1. c. xiii.

(4) L. iii. simil. ix. c. xii. xiii.

cepta et usu jam trita : animadvertit scilicet tres dies quæ præcesserunt luminarium creationi , imagines esse Trinitatis , Dei , ejus Verbi , ejusque sapientiæ , qua voce designabant veteres nonnulli sanctum Spiritum : *τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, αἱ τρεὶ ἡμέραι ἔστην.* ¹

181. *Obj.* 22. Si dogma trium personarum in uno Deo fuisset ab initio et christianæ in Ecclesia celebre , nullus fuisset locus concertationibus de divina Christi natura : negantes enim latum damnati essent , utpote qui num fidei fundamentum , notissimum omnibus mysterium , evertabant. Attamen de ea vehementer disputatum ovimus : nec ausi sunt Patres Nicæni liquid de Spiritus sancti divina natura , quam pariter negabant Ariani , cernere. Ergo nonnisi paulatim dogma illud inductum est , Nicænis Filium eum prædicantibus , Constantinopolitani Concilii Episcopis Spiritum sanctum eo dignantibus honore.

182. *Resp.* Fuit quidem omni tempore , ipsis rei christianæ exordiis , celebre in Ecclesia trium personarum in Deo mysterium : ideoque damnata est Arius statim ac illud violare usos est , Filii supremæ majestati strabendo. Cæterum quum variis artibus celaret vel commendaret errorem , plures a fidei simplicitate abduxit. Quod de Spiritu sancto nihil decreverat Nicæni Patres , contigit , quia de illo tota erat concertatio ; nec nisi iller , et per consequentiam , Spiritus sancti divinitas impugnata est. eum impræsentiarum contigit : Unitarii enim contra Filium præsertim quant , adeo ut tota controversia eum spectare videatur. Non igitur mirum cænos Patres nihil Symbolo de Spiritu sancto adjecisse , quum ad dandandum præcipuum errorem toti esset intenti. Cæterum insignia lauda-

vimus testimonia fidei primævæ , quæ ostendunt vana esse de dogmatis progressu fragmenta.

183. *Obj.* 23. Unaquæque persona divina dicitur a Theologis propriam habere voluntatem , propriisque fungi muneribus. Pater mittit Filium , nec ipse mittitur Filius mediator est , carne assumpta , quin Pater , vel Spiritus sanctus fiat homo. Hæc entia distincta plane denotant.

184. *Resp.* Unicuique personæ quædam tribuuntur relatione personali ianixa : sed omnes actiones quæ *ad extra* dicuntur , scilicet quæ res creatas respiciunt , sunt iis communes. S. Cyrillus Alexandrinus ad rem ait : « Definientes , quia una Deitas est , ideo omne consilium et operationem , quamvis uni personæ accommodetur , æqualiter tamen toti (ut sic dicam) Trinitati necessario tribui. Non enim divisim operatur natura divina , quamvis propria unaquæque Trinitatis persona subsistere vere credatur. » ² Quum personalis relatio vera sit , de unaquæque persona rite affirmantur quæ ea innituntur. Filius a Patre procedit , et ideo ab eo mitti dicitur , ut originis relatio una cum assumptione humanæ naturæ indicetur. Pater autem nequaquam mittitur , quum a nemine procedat , et humanam naturam non assumpserit. Quod autem Filius assumpserit carnem , Patre vel Spiritu sancto eam non assumente , contigit quia conjunctio facta non est in natura divina , sed in Filii persona. Ita rem se habere ex divina Scriptura novimus , quæ Verbum carnem factum docet , quin de Patre aut Spiritu sancto id alicubi affirmetur. Si hæc mens humana vix percipiat , non ideo de iis quæ revelavit Deus dubitandum est.

185. *Obj.* 24. Purus putes Platonismus est illud Trinitatis mysterium , quod liquet ex eo quod ejus vindices

¹ Ad Antioyenum l. ii. n. 45.

² In Joan. l. iv. c. vi.

fateantur et contendant Platonem Trinitatem docuisse.⁴

136. *Resp.* Immane est discrimen inter Platonis, et Platoniorum triadem, et mysterium christianum, uti colligere est ex ipsis scriptis in quibus conati sunt quidam, zelum habentes, sed non secundum scientiam, Trinitatem a Platone agnitam ostendere : το αγαθος, ους seu λογος, et λογος κοσμου apud philosophum occurrunt, sed longe alia vis tribuitur vocibus his, ac tribus quas colimus divinæ naturæ personis. Jam animadvertimus mentem seu *Verbum* ei esse æonem quemdam a summo Deo creatum, quo usus est instrumento in cæteris creandis.⁵ *Anima* autem mundi non Spiritus est ille divinus Patri et Filio æqualis, sed substantia Spiritu et materia constans, et autem mundum creata.⁶ Ipsi qui magno studio laborarunt ut eum christiani dogmatis auctorem ostenderent, fassi sunt ejus placita non omnino doctrinæ nostræ esse conformia, sed similia; quatenus ille ex antiquissima generis humani traditione, vel ex Judæorum libris arcanum illud colligere, vel suspicari potuit.⁷ Sed melius inter somnia reponitur tota trinitatis Platonice notio.

CAPUT IV.

DE VERSICULO JOANNIS.

137. De authentia testimonii ex Epistola Joannis desumpti, quo ad trium personarum distinctionem et unitatem probandam usi sumus, specialius agendum censemur: illud enim prorsus rejiciunt Unitarii et Rationalistæ, as-

sentientibus etiam haud paucis inter Protestantes qui mysterium Trinitatis agnoscunt, nonnullis hærendo proidentibus.⁸ Bingelius, Lutheranus, qui ante sæculum floruit, judicio et eruditione insignis, illud vindicavit.⁹ Ex Catholicis Ricardus Simon, temeritate opinionum notatissimus, illud authenticum esse negavit; sed tota Theologorum natio contra sentit.⁷ De eo nullo speciale Ecclesiæ decretum hactenus prodiit: sed Vulgata Scripturarum versione continetur, solemniter legitur in Missa, ideoque inclusum censetur Tridentino decreto quo libros sacros cum singulis suis partibus amplecti jubemur sub anathematis pœna. « Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt, et in veteri vulgata editione habentur, pro sacris et canonicis non susceperit, anathema sit. »⁸ Sunt qui, Tridentina auctoritate moti, *externam* authentiam, ex Ecclesiæ scilicet usu et probatione derivatam, ei necessario tribuendam existimant: liberum alioquin censentes de ejus *interna* authentia, utrum scilicet in Joannis autographo fuerit, judicium.⁹ Cæterum non hæc nobis arridet distinctio: non enim Ecclesia decernendo velle videtur *externam* quamdam vim apud fideles sacris scriptis tribuere, nisi quatenus agnoscit et declarat iis inesse vim a Spiritu sancto derivatam. Seposita autem impræsentiarum Ecclesiæ auctoritate, quæ apud Rationalistas et Unitarios floccifit, ea breviter perpendemus momenta quæ ad veram illius loci lectionem dignoscendam valeant.

138. Dum de lectione vera agitur, cri-

(4) Vide Kidd on the Trinity Prop. xxxiv. p. 538. Citat Cudworth et Ogilvie.

(5) Petavius de Trinit. l. c. i. Alii nonnisi verborum sine sensu congeriem in Platonis triade vident.

(6) Vide Dict. de Théol. par Bergier, art. *Trinité*.

(7) Kidd: « With as much accuracy as could be expected, all things considered. » p. 540.

(8) Horne, *Introduction*, vol. iv. p. ii. ch. iv. Bloomfield in locum.

(9) Novum Testamentum, Apparatus p. 745.

(7) Hug non suam prodat mentem. *Einleitung* ii th. 3. h. § 153, not. (8) Sess. iv.

(9) Dissertation sur le fameux passage de S. Jean. *Bible de Vence*. vol. xxiii. art. ii. p. 542.

tici consueverunt *externa* subsidia adhibere, et *interna* spectare indicia. Codices manuscripti textus, præsertim vetustiores, versiones antiquæ, et citationes quæ in Patrum operibus occurrunt, vel in decretis Pontificum, et Conciliorum, externa sunt subsidia, quæ utiliter adhiberi possunt ad genuinam dignoscendam lectionem. Interna indicia ex orationis serie desununtur; ea enim plerumque anteferenda est lectio, qua oratio sibi constat.

159. Referente Hug, versiculus de quo est quæstio, in solo codice Græco Montfortiano, seu Dubliniensi, in collegio SS. Trinitatis Dublinii servato, reperitur; ¹ qui ad sæculum quintodecimum, vel quartodecimum, refertur. Codex *Cyprius*, qui eum continet, a Perroneo memoratur. Complutenses Bibliorum editores eum in codice aliquo reperisse liquet: nam in Bibliis ab his editis reperitur.

160. In Concilio Lateranensi, anno 1215 habito, cui aderant Græci, versiculus ille citatur, veluti ex canonica Joannis Epistola: quod autem post illud versiculum de Spiritu, aqua, et sanguine adjicitur, « sicut in codicibus quibusdam invenitur, » ad ultima verba « et hi tres unum sunt, » refertur: desunt enim in vetustis codicibus; ad prior versus integer tamquam Joannis indubie citatur.

161. Equidem apud Græcos versiculum illum diu antea obtinuisse, ex hoc inferre licet, quod apud ipsos, schismate jam a nobis per tot sæcula divisos, obtineat, etiam in Liturgia: verosimile quippe est eos a Latinis iam mutuatos esse post schisma, vel tenturos, nisi per plura antea sæcula eum habuisset in codice sacro, et in abbas agnitus fuisset auctoritatis.

162. Retrogradiendo ad octavum pervenimus sæculum, quo certe extitit *Prologus ad Scripturas*, qui nomen Hieronymi præsefert, quique inter præfationes Hieronymianas illo sæculo et sequenti recensitus reperitur. Auctor illius, quisquis fuerit, infideles translatores arguit quod versiculum de Patre, Verbo, et Spiritu sancto consulto omiserint. ² Hornius fatetur a sæculo saltem septimo apud Latinos versiculum hunc obtinuisse. ³

163. Septimo floruit sæculo S. Maximus, Abbas Constantinopolitanus, qui anno 662 martyri obiit. Auctor censetur dialogi contra Arium olim Athanasio tributi, in quo refertur eum, itinere in Africam instituto, hunc retulisse versiculum, quem in codicibus Africanis repererat: « Nonne in terra beattissima nomenclatura fidelibus datur (*baptismus*)? adde his omnibus, quod ait Joannes: *Et hi tres unum sunt* » *ὅτι ἐν τῇ τρισμυχαρίᾳ ὁνομασίᾳ δίδεται τοῖς πιστοῖς; πρὶν δὲ τοῖς τοῖς ἰωάννης φάσκει, καὶ οἱ τρεῖς τὸ ἓν ἵσθαι*. Codex vulgatæ versionis nuper repertus in monasterio Benedictinorum Cadensi, Neapolim inter et Salernum, qui ad sæculum septimum pertinet, iudice Angelo Mai, versum hunc habet. ⁴

164. Cassiodorus, dignitate prætoriana illustris, deinceps monachus, medio quinto sæculo natus, quique ad sæculum fere vitam protraxit, magnam posuit industriam, monachorum adhibita opera, ut collatis Græcis codicibus emendatissimus sacer textus haberetur; jussitque ut in ambiguis locis « duorum vel trium priscorum emendatorumque codicum auctoritas inquireretur. » Recensuit tamen hunc versiculum, nulla dubitatione de ejus authenticâ indicata. ⁵ Tanti viri iudicio et te-

(1) Einleitung, 1 th. h. iv. § 28, p. 167.

(2) Inter opera S. Hieronymi, t. x. p. 1057, in ta a, edit. Vallers.

(3) Berne, Introduction, vol. iv. p. ii. ch. iv.

(4) Perrone de Trin. c. ii. n. 92. Not.

(5) Vide Complexiones Cassiodorii in loc. cum notis Maffei.

testimonio certiores sumus eum jam quarto sæculo authenticum habitum fuisse.

165. Eucherius, anno 434, laudat hunc versiculum : « Numerus ternarius refertur ad Trinitatem in Joannis Epistola : Tres sunt, qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus ; et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, et sanguis. » ¹

166. Marcus Celedensis, in fidei expositione ad Cyrillum directa, idem laudavit testimonium : « Nobis unus « Pater, » et unus « Filius » ejus, verus Deus, et unus « Spiritus sanctus, » verus Deus, et hi « tres unum sunt ; » una divinitas, et potentia, et regnum. Sunt autem « tres personæ, » non duæ, non una. » ²

167. Phæbadius, qui floruit quarto sæculo medio, disputans contra Arianos : « Dominus : « Petam, » inquit, « a Patre meo, et alium advocatum » dabit vobis. » Sic alius a Filio « Spiritus » sicut alius a Patre « Filius. » Sic tertia in Spiritu, ut in Filio secunda persona : unus tamen Deus (omnia) quia tres unum sunt. » ³

168. Hæc quæ recitavimus testimonia probant versiculum sæculis quinto et quarto jam innotuisse in Gallis, in quibus præfuerunt Eucherius et Phæbadius : in Italia sæculo saltem quinto, Cassiano vivente. De Hispaniis habetur codex vetus Hispalensis versionis Hieronymianæ, Gothicis litteris exaratus, qui eum continet. ⁴ Igitur antiquitatem hanc saltem apud Occidentales versi-

cule nemo poterit denegare. Jam verò de *recensionum* principio, apud recentiores celebrato, agendum est.

169. Imprimis animadvertendum textum Græcum, prout in primo et secundo sæculo circumferebatur, ~~non~~ ^{inter} a criticis appellari, eumque a privatis quibuscumque plurimis mendis et mutationibus censi corruptum. ⁵ Hujus vetustissimæ editionis nullum superest exemplum quod Epistolas catholicas habeat. ⁶

170. In codicum usu recentiores critici *familias* quasdam, quas vocant *recensiones*, distinguendas docent : existimant enim in præcipuis Ecclesiæ codices fuisse, cæterorum veluti exemplaria, quos plerique imitabantur et describebant. *Alexandrina* igitur *recensio* codex Alexandriæ adhibitus dicitur, ad quem referuntur plurima exemplaria illi plerumque consona. Hunc a Clemente Alexandrino, et Origene, et deinceps ab Alexandrinis et Egyptiis usurpatum dicunt. *Occidentalis* designata est *recensio* ab Africa, Italia, Gallis, aliisque occidentalibus adhibita, quam Tertullianus et Cyprianus in suis citationibus secuti sunt. *Constantinopolitana recensio* vocatur quæ in patriarehatu Constantinopolitano latissime est propagata. Hæc ex Griesbach huc transtulimus. ⁷ Auch est *recensionum* numerus ab aliis criticis novissimis. *Africanam* familiam a cæteris distinctam admittendam contendit Perroneus, post Wiseman, haud levibus adductis argumentis. ⁸

(1) In libro formularum Spiritualis intelligentiæ, c. xl. n. 3.

(2) Inter opera Hieronymi, t. ix. p. 75, cit. ab Harnie, vol. iv. p. ii. ch. v. §. iv. p. 451.

(3) Contra Arianos, c. xlv.

(4) Cf. Joseph Blanchini Vindiciæ Canoniarum Script. Vulgatæ, lat. edit. vol. un. in fol. Romæ, 1746, p. 303.

(5) Hug. Einleitung. 4. h. § 22.

(6) Ibidem, § 34.

(7) Conspectus potiorum observationum criticarum, præfixus N. T. G. t. i. p. 22. Hug. *recensionem* Hieronymi per Egyptum obtinuisse, Hieroniani Constantinopoli, et late per Orientem, Origenis in Palestina censet. Has vero recensiones, veluti textus vulgaris emendationes, consulto susceptas putat, Hieronymus auctore Anleitung, h. iv. § 36.

(8) Tract. de Trinitate, c. ii. prop. ii. n. 69.

171. Ea est *recensionum*, seu *familiarum* utilitas, si criticos audiamus, ut de lectione dijudicandum sit, non de codicum numero; plurimi enim codices ex eodem desumpti exemplari star unius habendi sunt, sed ex *recensionum* consensione: magnum tippe est primæ lectionis indicium, in vetustis codicibus diversarum *recensionum* inveniatur. Hæc non omnibus placuerunt, nec carent difficultate: attamen quum apud plerosque recipiantur, ea admittenda non reputamus. Illud autem haud præterminandum quosdam extare codices *anodinos*, quos ad nullam *recensionem* ferre licet.

172. Sed ad *recensionem* Africanam veniamus, Wiseman censet versionem Latinam Scripturarum in Africa innum prodiisse, sæculo saltem secundo; nam præ manibus eam habuit Tertullianus. Equidem quum Italicisque sermo Græcus esset familiaris, et nemo ex Patribus ante Tertullianum Latine scripsisse noscatur, verosimile est Africanorum causa, potest non adeo Græce callentium, *recensionem* primum factam: quod ex illius regionis *idiotismis*, qui in antiqua versione Latina abundant, satis comprobatur. Africana autem versio eodem codice, vel illius, vel prioris sculi, facta sit necesse est. Ergo si videtur versiculum hunc in Africana versione repertum fuisse, antiquissimæ *recensionis* auctoritas ei favebit. In vero luculenta præsto sunt testimonia, quibus id ostenditur.

173. Tertulliani celebris est locus: Connexus Patris in Filio, et Filii in Patre, tres efficit coherentes, iterum ex altero; *qui tres unum sunt*,⁴ non unus: quomodo dictum est: *Ego et Pater unum sumus*, ad

substantiæ unitatem, non ad numeri singularitatem. »² Quamvis verbis perspicuis non laudet versiculum de quo agitur, voces illas « *Tres unum sunt*, » non casu, sed consulto usurpasse censendus est, tacite citando Scripturam, pro Patrum more. Quod autem adjungat, ad unitatem illam explicandam pertinet: tres enim unum sunt, juxta Joannis de testibus dictum, ea prorsus ratione qua Christus se et Patrem unum dixit, scilicet substantiæ unitate. Tertullianum autem recurrere consuevisse ad Græcos fontes constat, nam adversariis aliquando eorum objicit auctoritatem. « Sciamus plane non sic esse in Græco authentico, quomodo in usum exiit per duarum syllabarum aut callidam aut simplicem eversionem. »⁵ Licet igitur inferre præ manibus eum habuisse Græcum codicem, in quo voces illæ de Patre, Filio, et Paraclete referebantur.

174. Cyprianus, Griesbachio ipso iudice, eadem qua Tertullianus usus est *recensione*: testimonium autem controversum procul dubio plus semel laudavit. « Cum *tres unum sint*, quomodo Spiritus sanctus placatus ei esse potest qui aut Patris aut Filii inimicus est? »⁴ Manifestius adhuc: « Dicit Dominus: « Ego et Pater unum sumus; » et iterum de Patre, et Filio, et Spiritu sancto scriptum est: *Et hi tres unum sunt*. »⁵ Hæc plane est consueta ratio citandi Scripturam, et accurate respondit vocibus Græcis: *οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσι*.⁶ Quod autem nonnulli voluerint mysticam interpretationem vocum de testibus terrenis illic excogitare, simplici et obviæ orationis seriei repugnat. Nec moramur Facundum Hermianensem, sæculi sexti scriptorem,⁷ qui Cypriani inter-

[4] *Sint*, in aliquo codice legitur.

[5] L. adv. Praxeam, c. xxv. alias xxxi.

[6] L. de monog. c. xi.

[4] Ep. ad Jubaian.

[5] L. de unit. Eccl. c. iv. (6) Vers. 7.

[7] Facundus, Constantinopoli scribens, exul

pres admitti nequit, textu obstante, sicut et antiquiore aliquantulum interprete Fulgentio, qui mentem Cypriani feliciter assecutus est.

175. Augustinus a plerisque censetur manco usus fuisse codice, vel Africana et Itala versione vicissim: nam mysticam octavi versiculi explanationem semel adhibuit; alias versiculum septimum visus est laudasse. Cæterum in mysticam illam interpretationem excurrit, quum Filium ac Patrem unius esse naturæ contenderet ex Christi verbis: « Ego et Pater unum sumus; » et provocaverit adversarium, ut aliquo exemplo ostenderet res diversæ naturæ unum dici: quumque sibi objiceret spiritum, aquam et sanguinem unum dici, licet natura discrepant, respondit ea ad Patrem, Filium, et Spiritum sanctum potius referenda.¹ Alias tamen haud obscure priorem versiculum adhibet: « Pater et Filius unum sunt. Ita etiam Spiritus sanctus unum cum eis est: quia hæc tria unum sunt. »² « Hi sunt tres testes: et tres unum sunt, quia unius substantiæ sunt. »³ « Deus itaque summus et verus cum Verbo suo et Spiritu sancto, quæ tria unum sunt. »⁴ Hæc plane non casu fortuito dicta sunt, sed pro Patrum more, quo Scripturæ verba consueverunt laudare. Igitur videtur Augustinus versiculum de quo quæstio legisse in recensione qua utebatur, et ad translatum sensum verba sequentis versiculi retulisse, ut objectioni adversarii obviam iret. Accedit « codex manuscriptus

operis inscripti *Speculum*, quod S. Augustini creditur, nuper repertus in bibliotheca Sessoriana, qui quidem codex antiquissimus est, atque, ut creditur, sæculo vii., Africanus pariter. »⁵

176. Vigilius Tapsensis, anno circiter 484, eum etiam citat; « Sicut et in hoc exemplo veritatis, in quo nomina personarum evidenter sunt ostensa, et unitum nomen divinitatis, clause est declaratum, dicente Joanne Evangelista in epistola sua: *Tres sunt qui testimonium dicunt in cælo, Pater, et Verbum, et Spiritus: et in Jesu Christo unum sunt*; non tamen unus est, quia non est in his una persona.»⁶ Alias omittit illas voces in *Jesu Christo*, quæ commentationem sapiunt, et simpliciter dicit scriptum a Joanne: « et hi tres unum sunt. »⁷

177. Illustre est, et extra omnem dubitationis aleam positum, testimonium quadringentorum et sexaginta Episcoporum Africæ, qui, anno 484, Carthaginensi Episcopo Eugenio præside, convenerunt, Hunnerico Vandalorum rege Ariano jubente, ut fidem Scripturæ testimoniis tuerentur. Hi versiculum illum adduxerunt, veluti indubiæ apud omnes auctoritatis: « Ut adhuc luce clarius unius divinitatis esse cum Patre et Filio Spiritum sanctum doceamus, Joannis Evangelistæ testimonio comprobatur. Ait namque: *Tres sunt, qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* » Ita refert Victor Vitensis.⁸

jam e patria, usus videtur manco codice, ideoque conjectavit Cyprianum mysticæ indulsisse interpretationi, quum voces de testibus cælestibus in codice præ manibus non reperisset.

(1) L. ii. adv. Maximin. Arianum, c. 22.

(2) L. iv. de Trinitate, c. xx. n. 29.

(3) Contra Maximinum, l. ii. n. 3.

(4) De Civ. Dei, l. v. c. ii.

(5) Wiseman: « Two letters on some controversy concerning 4. John, v. 7. etc. » Rome,

1835. Essays vol. 4. Conjecit Perroneus duplici recensione usum esse Augustinum, Africanam scilicet et Itala, et in hac defuisse versiculum: sed conjectura hac non est opus, si quis advertat animum ad rationem cur mystica interpretatione semel usus sit Augustinus.

(6) L. i. de Trinitate.

(7) L. vii. in Biblioth. PP. Ed. Lugd. l. vii.

(8) Hist. persec. Vandal. l. iii.

178. Fulgentius, Episcopus Ruspensis anno 507 creatus, fidei insignis vindex contra Arianos, quibus favit Thrasimundus, Vandalorum rex, sic loquitur: « In Patre ergo, et Filio, et Spiritu sancto unitatem substantiæ accipimus, personas confundere non audemus. Beatus enim Joannes Apostolus testatur, dicens: *Tres sunt qui testimonium perhibent in cælo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus: et hi tres unum sunt.* Quod etiam beatissimus martyr Cyprianus in Epistola de Unitate Ecclesiæ confletur, dicens: Qui pacem Christi et concordiam rumpit, adversus Christum facit: qui alibi præter Ecclesiam colligit, Christi Ecclesiam spargit. Atque ut unam Ecclesiam unius Dei esse monstraret, hæc confestim *testimonia de Scripturis* inseruit: Dicit Dominus, *Ego et Pater unum sumus*: et iterum de Patre, Filio, et Spiritu sancto scriptum est: *Et hi tres unum sunt.* Non ergo ex tribus partibus unum colimus Deum, sed Apostolicæ fidei regulam relinquentes, perfectum consempiternum Filium de perfecto et sempiterno Patre, sine initio genitum, et potestate non imparem, et natura fatemur æqualem, sanctum quoque Spiritum non aliud fatemur esse quam Deum; nec a Filio nec a Patre diversum, nec in Filio nec in Patre confusum. »⁴

179. Illud igitur pro comperto habendum censemus extitisse versiculum de quo quæstio in recensione Africana, et in vetustissima versione Latina, in Africa facta, sæculo saltem secundo: quod sane magno authenticæ indicio est.

180. Cæterum non dissimulamus eum desiderari in quibusdam Latinæ seu Italæ versionis exemplaribus, unde factum ut nonnulli Patres Latini eum prætermiserint. Illud contigisse verosimile est, quod Itala versio vel ex codice Græco in quo casu desiderabatur

facta sit, aliquanto recentius versione Africana, quando scilicet Græcæ linguæ notitia non adeo vulgaris erat apud Italos: vel potius quod Africana versio ad Italiam translata codici hujusmodi Græco fuerit accommodata. Cæterum injuria fuisse sublatum, vetustioris codicis, ex quo Africana versio facta erat, nos suadet auctoritas, sicut et sermonis contextus.

181. Necessario admittendum videtur versiculum illum ab antiquitate valde remota codicibus plerisque Græcis defuisse; nam ideo in versionibus plerisque, et Patrum scriptis desideratur. Sed hujusmodi in re plus valere debet unius recensione Africana auctoritas, et eorum qui ea usi sunt Patrum, quam codicum et Patrum cæterorum: quia *positivum* testimonium negativo argumento longe plerumque prævalet, quod de testimoniis ex epistolis catholicis desumptis præsertim dicendum est, quum pauciores supersint codices quibus continentur, et rarius a Patribus citentur. Quod autem nequidem citari consueverit a plerisque occasione concertationum de divinis personis, probabilem satis admittit explicationem; quod scilicet vel de Christo Deo, vel de Spiritu sancto plerumque agebatur, et præsto erant plurima de utroque specialia testimonia. Post utriusque divinitatem vindicatam, celebrius evasit dogma Trinitatis, ad quod probandum jure optimo adhiberi consuevit. Præterea constat rariora fuisse epistolarum catholicarum exemplaria, ideoque contingere facile potuisse, ut Patres plures codicibus, in quibus deerant, uterentur, vel exemplari aliquo in quo versiculus ille desiderabatur. Obvia quidem est ratio qua omissio contigerit; difficile e contra concipitur, quomodo, nemine reclamante, in textum inductus fuerit versiculus, et in publico documento adhibitus.

(4) In lib. resp. contra Arianos. Sic etiam lib.

de Trinitate c. 4. et in defens. fidei adv. Pintam.

182. Equidem ut intelligantur quæ de omissionis occasione dicturi sumus, præstat textum ipsum lectoris oculis subicere.

οἱ τρεῖς ἴσιν μαρτυροῦντες ἐν τῇ οὐρανῷ,
ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.
καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσι.
καὶ τρεῖς ἴσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῇ γῇ,
τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα.
καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν.

183. Ex verborum similitudine facile poterat, ut patet, omissio contingere, quum scribentis oculus a voce μαρτυροῦντες prioris versiculi ad eandem vocem in posteriori transferretur. Plurima omissionum exempla quæ simili ratione occurrerunt, omnibus qui codices manuscriptos tractarunt nota sunt.

184. Quod si voces intermediæ textui additæ censeantur, illud vel consulto contigisse dicendum est, vel casu fortuito; pia quadam adnotatione e margine in textum translata. Nemo facile affirmabit additionem consulto factam: nam interpolator illud sibi proposuisse videretur, ut trium personarum in unitate divinæ naturæ dogma probaret; sed eam inserendo sese adversariorum telis objecisset, fraude facile detegenda. Vix cogitari potest adnotationem pio animo in margine factam, casu in textum inductam; nam si voces ἐν τῇ γῇ « in terra » extiterint, prior versiculus voces quibus respondent ἐν τῇ οὐρανῷ « in cælo » continens, ad textum pariter pertinere necessario agnoscendus erit, ne mutilus videatur. Quod si eas abfuisse placeat, quum in nonnullis desiderentur codicibus, mirum est interpretem voces illas « in cælo » suæ inseruisse adnotationi, vel de Patre, Verbo, et Spiritu sancto cogitasse, quum spiritus, aqua, et sanguis nullam ad eos relationem, saltem ordine illo servato, innuant. Spiritus sanctus spi-

ritui textus respondere posset: Filius homo factus sanguinis nomine quodammodo exhiberi; sed quomodo aqua quæ medium occupat locum, Patri præberet notionem? Non igitur adnotationis speciem versiculus septimus præsefert.

185. Præterea si veluti additio rejciatur prior versiculus, dura illa loquendi ratio, nullam idoneam ob causam, adhibita videbitur, quod spiritu aqua et sanguis testes exhibeantur. Grammatices neglectis regulis; test enim masculino genere, illa autem neutro, in Græco idiomate, occurrit. « Dici debebat: τρεῖς ἴσιν μαρτυροῦντες » 1 animadvertit Glassius: 1 quod autem subjungit, Apostolum uti masculini genere quia de iis « tamquam de personis loquitur, » non satisfacit: nam series orationis non postulabat ut tanquam personæ inducerentur, nisi præcesserit mentio eorum qui testes personæ sunt. Figura congrua erat et ratio Grammatices regulas negligens obvia, ut a testibus cœlestibus ad testimonia in terra data transiretur.

186. Pergit Apostolus: « Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est quoniam testificatus est de Filio suo. Jam vero si prior ille versiculus admittatur, omnia constant: nam Patre de Filio testis exhibetur, cœlitus emissis voce, dum baptizaretur; imo Verbo et Spiritu sancto pariter cum Patre testantibus. Quod si omittatur, non minus obscure spiritus, aquæ, et sanguinis testimonium ab Apostolo veluti Dei testimonium indicabitur. Igitur intrinsecis rationum momentis innititur vulgaris lectio.

187. Id sane non prætermittendum tres testes cœlestes appellari ea ratione qua Joannes consuevit, quam facile neglexisset commentator aliqui

(1) Can. xix. Philologia sacra.

vel interpolator. : Ἀγός *Verbum* a Joanne in Evangelio designatur. Ipse etiam cœlitus data de Christo testimonia a Patre et Spiritu sancto retulit; et voces illas Christi quo unitas naturæ declaratur: « Ego et Pater unum sumus. » Hæc styli et vocum concordia suam vim habet, ut Joanni versiculus ille tribuatur.

188. Favent igitur versiculo interna indicia et externa argumenta gravissima, ex usu solemnī Latinorum et Græcorum, sicut et ex Africana recensione seu versione antiquissima, et aliis capitibus, quæ recensuimus, derivata.

CAPUT V.

DE PROCESSIONIBUS DIVINIS.

189. *Processio*, uti jam diximus, est origo, seu emanatio unius personæ divinæ ab alia, seu a duabus aliis: ita tamen ut persona procedens extra naturam divinam non exeat; est enim communis eadem omnibus natura. *Immanens* idcirco processio nuncupatur, quia manet in divina essentia, juxta illud Christi: « Pater in me est, et ego in Patre. » ¹ Pater qui a nemine procedit « fons supersubstantialis Deitatis » ² ab antiquo scriptore, qui diu Dionysius Areopagita habitus est, nuncupatur. Duæ tantum in Deo processiones sunt, Filii scilicet a Patre, Spiritus sancti a Patre et Filio. *Æternæ* hæ sunt, *substantiales*, et *necessariæ*. *Metaphysicæ* etiam dicuntur, eo quod nullam inducant mutationem, subjectionemve: nec enim persona procedens altera est ullatenus inferior.

190. *Generationis* nomine designatur

processio Filii a Patre. Cæterum recte monet Gregorius Nazianzenus: « Tuas illas fluxiones et divisiones, et sectiones prius abjice, ac de incorporea illa natura, quasi de corporea disputare desine. Atque ita fortasse dignum aliquid generatione divina concipere animo queas. » ³ « Credis genitum esse? ne quæras quomodo. » ⁴

191. *Processio* simpliciter vocatur origo Spiritus sancti. « Distinguere inter illam generationem, et hanc processionem, » ait Augustinus, « nescio, non valeo, non sufficio. » ⁵ Idem fatetur Joannes Damascenus: « Generationem inter et processionem discrimen intercedere edocti sumus: cæterum quis sit hujus distinctionis modus, prorsus nescimus. » ⁶ Aquinas aliquid explanationis causa proferre audet: « Vero similis ratio cur Verbum dicatur et sit genitum, potius quam Spiritus sanctus, est quia Verbum procedit per intellectum, qui præcise quatenus est intellectus perfectissimus vim habet producendi terminum similem in natura: e contra Spiritus sanctus procedit per voluntatem, quæ sumpta præcise quatenus est voluntas perfectissima parem vim non habet. » ⁷

Controversiæ de Spiritus sancti processione relatio.

192. De Spiritus sancti processione magna exarsit controversia Græcos inter et Latinos. Eum a Patre procedere in confesso apud omnes est: id enim Christus clarissimis verbis docuit, ⁸ et Concilium Constantinopolitanum I. agnovit, Symbolo sic recitato: « Qui ex Patre procedit. » Synodus Calcedienensis anno 447, Toletana III. anno 589, et IV. anno 633, et XI. anno 675, in fidei professione agnoverunt Spiritum

(1) Joan. x. 38.

(2) L. de divinis nominibus c. 2. Scriptor hic, floruit sæculo sexto ineunte. Nomen non fraude, sed quod Dionysii sapientiam imitari sibi proposuerit, adeptus est, judice Gorres.

(3) Orat. xxxv. (4) Basil. hom. xxix.

(5) L. ii. contra Maximin. c. xiv.

(6) L. i. de fide orthodox. c. 8.

(7) 1. p. q. 27. art. 2.

(8) Joan. xv. 26.

sanctum etiam a Filio procedere, sed nihil Symbolo addiderunt. Contigit deinceps ut adderentur voces : « Filioque, » quod ægre tulerunt Græci. Anno 767 in Concilio Gentiliacensi prope Parisios, Constantini Copronymi legati cum Episcopis Gallis ea de re disputarunt. Anno 809 sanxit Concilium Aquisgranense additionem earum vocum, quam tamen improbavit Leo III. Antea eamdem improbaverat Joannes VIII. non tamen quod Spiritum sanctum a Filio procedere negaret : nam legatis Græcis dixit Leo « posse utrumque fieri, » ¹ seu utraque ratione cani Symbolum ; sed quod additio periculum dissidiorum afferret, et a supremo tribunali haud manaverit. Huic acquieverunt postea Pontifices, adeo ut ante sæculum elapsum Photius Nicolao I. id criminis loco objecerit. ²

193. Schisma a Photio, Constantinopolitanæ sedis invasore, cœptum, et postea sedatum, renovavit undecimo sæculo Michael Cæularius, eamdem inter alias prætexens rationes. Redierunt Græci ad unitatem anno 1274 Concilio Lugdunensi ; sed deinceps iterum lapsi, anno 1439 pacem in Concilio Florentino iterum inierunt, huic definitioni subscribentes : « Definimus quod Spiritus sanctus ex Patre et Filio æternaliter est, et essentiam suam, suumque esse subsistens habet ex Patre simul et ex Filio, et ex utroque æternaliter tamquam ab unico principio, et unica spiratione procedit. ».. « Definimus insuper explicationem verborum illorum « Filioque » veritatis declarandæ grætia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter

Symbolo fuisse appositam. » Dolendum Græcos, Marco Ephesino suadente, brevi in schisma prolapsos, quod adhuc durat.

194. Quum hæc apud nos non agitetur controversia, ³ satis erit aliqua recitare Catholici dogmatis documenta, et difficultates præcipuas breviter diluere. Filius se missurum Spiritum sanctum sæpius dixit, quæ ratio loquendi in *divinis* originem indicat : « Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre : » ⁴ « mittam eum ad vos. » ⁵ De iis quæ Filii sunt accepturus dicitur, quod originem etiam denotat : « Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Omnia quæ habet Pater, mea sunt. Propterea dixi : quia de meo accipiet et annuntiabit vobis. » ⁶ Sæpius etiam dicitur Spiritus Filii, utique quia de Filio procedit. « Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu. » ⁷ « Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra. » ⁸ Patres, etiam Græci, processionem a Filio satis clare agnoverunt. S. Basilii : « Dignitate secundum esse a Filio, ut qui ab illo esse habeat, et ab ipso accipiat, et annuntiet nobis, et omnino ex illa causa pendeat pietatis sermo tradit. » ⁹ S. Epiphanius : « Jam vero cum Christus ex Patre credatur Deus ex Deo, et Spiritus ex Christo, sive ab ambobus ; ut Christus his verbis asserit : « Qui a Patre procedit ; » et, « Hic de meo accipiet. » ¹⁰ Spiritus sanctus igitur, juxta Epiphanium, *ab ambobus* *παρ ἀμφοτέρων* est. Id iterum dicit, et propugnat paulo inferius. S. Cyrillus Alexandrinus :

(1) T. ii. Conc. Gall. p. 256.

(2) In epistola encyclica cit. a Petavio de Trinitate l. vii. c. iii. § iii.

(3) Episcopales palam nobis hac in re assentiuntur : « The Holy Ghost, proceeding from the Father and the Son, is of one substance, Majesty and Glory, with the Father and the Son very and eternal God. » Art. vi. Concinunt Presbyteriani

Confession of Faith. ch. ii. § iii. Methodistæ, Baptistæ, pro more, illos hosque imitantur.

(4) Joan. xv. 26. (5) Ibid. xvi. 7.

(6) Ibid. xvi. 14. (7) Act. xvi. 7.

(8) Gal. iv. 6.

(9) L. iii. contra Eunomium.

(10) In Anchorato No. 67. No. 71. Vide et hæc. lxxiv.

« Quamvis enim Spiritus in substantia propria sit, quatenus Spiritus est, et non Filius; est tamen ab ipso non alienus. Profunditur autem ab ipso, non minus profecto quam ex Deo et Patre. » ¹

195. Alia plurima Græcorum et Latiorum Patrum testimonia apud Petavium videre est. ² Id insuper animadvertendum nonnullos dicere Spiritum procedere ex Patre *per* Filium. Sic Cyrillus Alexandrinus: ἅγιος δὲ πνεῦμα προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς δι' οὗ καὶ προχέμενος ὠνοῦται: « Sanctum vero Spiritum appellabis, qui ex Deo Patre per Filiumaturaliter profunditur. » ³ Jam vero ulla est ratio cur *per* Filium Spiritus icatur procedere, nisi Filius, una cum atre, illius principium sit. ⁴

196. Quod Scriptura dicat eum a atre procedere, non dicat pariter, adem verborum formula, eum procedere a Filio, non obstat; nam aliis verbis idem dicit: nempe, eum a Filio mitti, de eo quod est Filii accipere, Filii esse Spiritum.

197. Quod ad Symbolum Constantinopolitanum attinet, merito adjectum est Spiritum sanctum a Patre procedere, ut ejus divina natura vindicaretur contra Macedonii impietatem. De us processione a Filio nihil dictum, tum Macedonius eum a Filio creatum sereret: quapropter ambiguitatem ces de processione a Filio pati poterant, et hæresi favere.

198. Concilium quidem Ephesinum attulit « alteram fidem nemini licere offerre, vel conscribere, ac componere, præter eam quæ definita est a sanctis Patribus Nicææ congregatis in sancto Spiritu; » modum imponere volens novis fidei formulis, sub

quibus hæresis latere facile potuit: sed hominibus singulis, non Conciliis, vel Ecclesiæ lex illa est imposita; eadem scilicet est semper Conciliis œcumenicis et Pontificibus summis auctoritas, quæ Nicæno et Constantinopolitano primo fuit, fidei dogmata antiquitus tradita pleniori Symboli explicatione contra hæreses novas vindicandi et tuendi. ⁵

CAPUT VI.

DE VOCIBUS THEOLOGICIS.

199. De vocibus pluribus, quas passim Theologi usurpare consueverunt, de hoc mysterio tractantes, jam diximus; quædam supersunt explicandæ.

200. *Relatio*, in divinis, est ordo, seu respectus, unius personæ ad alteram. Aliæ sunt *communes* tribus personis, uti sunt *identitas*, *æqualitas*: aliæ *personales*, quæ scilicet ex processionebus oriuntur. Quatuor numero hæ sunt: *paternitas*, scilicet, *filiatio*, *spiratio activa*, et *spiratio passiva*. Paternitas est relatio Patris gignentis ad Filium quem gignit: Filiatio est relatio geniti ad genitorem: Spiratio activa est relatio Patris et Filii ad Spiritum sanctum, quem ambo, instar unici principii, spirando producant: Spiratio passiva est relatio Spiritus sancti ad Patrem et Filium. Relationes hæ reales sunt, secus nulla esset personarum distinctio. Cæterum celebre est axioma Anselmi: « Omnia in divinis sunt unum et idem, ubi non obviat relationis oppositio. »

201. *Circuminessio*, Græcè περιχώρησις, dici solet de mutua personarum divinarum in se invicem existentia, vi

¹ Ep. ad Nestorium.

² L. vii. de Trinitate c. iii. (3) L. ii. dialog.

³ Vide Petavium de Trinitate l. vii. c. xvi.

⁵ Concilii hoc decretum in medium afferre voleverunt Protestantes, ut articulos Triden-

timos rejiciant: ipsi tamen novas condiderunt fidei professiones, et plurimos excogitaverunt articulos de quibus silet vetus Symbolum. Nobiscum insuper profitentur Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere.

scilicet naturæ unitatis : « Non creditis quia ego in Patre , et Pater in me est ? » ¹ Hinc S. Fulgentius : « Totus est Pater in Filio et Spiritu sancto , totus Filius in Patre et Spiritu sancto , et totus Spiritus sanctus in Patre et Filio. » ²

202. *Missio* de divinis personis prædicatur , habita ratione processio- nis , et relationis alicujus ad creaturas. De Patre igitur numquam dicitur , quia a nemine procedit ; de Filio autem sæpe , sicut et de Spiritu sancto.

203. *Nomina propria* ea sunt quibus personæ distinguuntur : Pater , scilicet , Filius , et Spiritus sanctus. *Appropriata* nomina ea sunt quæ omnibus licet convenient , uni alterive plerumque tribuuntur. Sic prima persona *Pater noster* et *Creator* præsertim dicitur.

204. *Filius* Verbum vocatur , estque imago Dei invisibilis. ³ *Spiritus sanctus* vocatur amor Patris et Filii , *donum* etiam Dei. Ei tribuuntur quæ bonitatem divinam præcipue commendat : v. g. conceptio Christi in utero Virginis , hominis sanctificatio. Omnia tamen opera divina *ad extra* , uti aiunt Theologi , communia sunt tribus personis.

205. De tanto mysterio loquentes ,

cavendum ne a recepta et Eccl probata ratione loquendi receda facile enim error obrepere po *Unum* recte dicuntur tres perso sed non unus. *Unica* et *singularis* essentia dicenda non est , ne per plures negari videantur. Nec per dicendæ sunt *unitæ* vel *conjunctæ* compositionis notio subsit. Et causa *multiplex* vel *triplex* esse non est nuncupanda ; sed usus h ut Deus *trinus* dicatur , ob tres in essentia personas , unde et *Trim* nomen. Pater *alius* est a Filio , *aliud* , diversa quidem persona , eamdem habens essentiam. ⁴

206. *Nomina absoluta concreta stantiva* singulari tantum numero panda sunt : unus igitur est D unus Dominus : sed *adjectiva* affix personam , ideoque plurali nur dici possunt. Absoluta concreta quando referuntur ad essentia « Deus fecit mundum. » ⁵ Aliqua respiciunt personam aliquam divir præsertim Patrem : « Sic Deus di mundum , ut Filium suum unigeni daret. » ⁶

Hæc dixisse sufficiat de altiss mysterio , quod adorare potius q scrutari præstat.

(1) Joan. xiv. 44.

(2) L. de fide ad Petrum c. i.

(3) Coloss. i. 45.

(4) Vide Aug. tract. xxxvi. in Joan. n. 9.

(5) Act. xvii. 24.

(6) Joan. iii. 46.

TRACTATUS VII.

DE REDEMPTORE.

PRÆNOTANDA.

a de Messia tradidimus in *te Revelatione*, quibus multis de Christo Deo disserentes: plura supersunt dicenda, ut omnium salutem perficeret, in-
r. Eum Salvatorem et Re-
m, qui genus humanum in-
eravit, christiana agnoscit
peccatum sua morte expiatum
um prædicans: eumque, ab
dictum, fide et spe quotquot
justi amplexos fuisse docet.
stæ autem, qui plerique pro-
et totum Redemptionis my-
exsibilant, nullam hujusmodi
eribus hominibus fuisse con-
Sunt qui dicunt apud Judæos
erii Israelitici in duo regna
m, et varias clades, ortam
nionem spemque de theocra-
ratore egregio aliquo e Davidis
ni regno antiquum restitueret
em, oriundo. Cæterum negant
nitus promissum, vel in salu-
inum missum. Judæi plerique
poralem ducem et liberato-
um Christi Jesu tempore, ven-
erabant, quin de spiritualibus
is cogitarent. Attamen non
orum notio evanuerat; nam
maritanos ipsos Pentateucho
itentes, expectabatur totius
nagister, imo et mundi Salva-

tor.¹ Spem autem venturi Messia fore
verunt constanter Judæi: nec nisi no-
vissime aliquis eorum scriptor eam
abjecit, de singulari aliquo duce ne-
gans esse promissionem, sed de liber-
tatis vindicibus identidem suscitandis.
Nostrum igitur est Redemptorem osten-
dere promissum fuisse, qui, diaboli
solutis operibus, veritatis magister,
et salutis dux generi foret humano.

CAPUT I.

DE REDEMPTORIS EXPECTATIONE.

Propositio.

Redemptor homini lapso promissus
est, et cultorum Dei expectatione per-
petuo celebratus.

2. *Probat ex Scripturis.* Geneseos
tertio capite Deus serpentem dicitur
allocutus: « Inimicitias ponam inter
te et mulierem, et semen tuum et se-
men illius: ipsa conteret caput tuum,
et tu insidiaberis calcaneo ejus. »²
Serpentis voce designari non animal
tantummodo, sed dæmonem potius,
qui ejus opera usus est, colligitur ex
ipsa tentationis narratione, qua exhi-
betur loquens, suadensque Evæ ut
divinum mandatum violet: nec enim
animal id suasisse existimandum est.
Apocalypsis nullum dubitandi locum
relinquit: « Projectus est draco ille
magnus, serpens antiquus, qui voca-

tur diabolus, et satanas. » ⁴ Diabolo adscribit *Sapientiae* auctor hominis interitum : « Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum. » ⁵ Christus idcirco cum homicidam ab initio designat. ⁶ Apud Judæos הַנָּחָשׁ הַקָּדְמוֹן

serpens vetus, dæmon consuevit vocari. ⁴ Ergo traditio, tum judaica, tum christiana, dæmonem tentationis auctorem agnoscit, et poenam proinde in eum latam.

3. In serpentem quidem, utpote dæmonis instrumentum, sententia etiam lata est, et ut reptaret in terra jussum; sed ex occasione summæ illius detestationis qua homines serpentes avergantur, et insidiarum quas hi illis struunt, prædixit Deus inter dæmonem et mulierem, et inter dæmonis semen, impios scilicet homines, qui iastar seminis habentur, ⁵ et inter mulieris semen, inimicitias perpetuas, et mulieris de serpente triumphum. Ipsa conculcatura erat serpentis caput, semine ejus peccati mortisque futuro victore. Calcaneo seminis, nempe humanæ naturæ a Verbo assumptæ, insidias mortemque moliturus erat dæmon; sed id in gloriam triumphi cesurum erat. Data est igitur promissio redemptoris, qui sauciaturæ naturæ mederetur, et cum ingenti dæmonis ignominia, ejus comprimeret potestatem. ⁶

4. Abrahæ promissio explicatius facta est: « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. » ⁷ Isaaco et Jacobo renovata est, iisdem fere verbis. ⁸ Illam autem omnium gentium benedictionem ad justificationem, quam gentes in Christum credentes assecu-

turæ erant, refert Apostolus : « Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat Gentes Deus, prænuntiavit Abraham : Quia benedicentur in te omnes gentes. » ⁹ Semen autem singulari numero ad insignem illum Abraham filium referri docet Apostolus, cuius auctoritas apud Christifideles obtineat necesse est; ut interim prætermittamus eam rationem interpretandi apud Judæos usitatam, qui, quum Scripturas ex Spiritus sancti inspiratione exaratas crederent, nec voculam vacare mysterio haud immerito censuebant. « Abraham dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit : Et seminibus, quasi in multis : sed quasi in uno : Et semini tuo, qui est Christus. » ¹⁰ Egere assentimur Hengstenberg docenti Apostolum hanc interpretationem *possibilem* esse tantum tradere, quum voci tanta vis haud necessario insit : ¹¹ quamvis demus eum ex eventu promissionis singulari numero enuntiaturæ vim adnotare, quæ alias non foret omnino ineluctabilis.

5. Nulla verisimilis assignari potest ratio qua gentes universæ in Abraham posteris benedicerentur, præter Redemptoris adventum. Temporales calamitates in Chananæos ab Israelitis derivatæ sunt : non igitur ea ratione benedictæ sunt gentes, sed spiritualibus acceptis beneficiis. Quod autem veri Dei cognitio eorum opera sit aliquatenus diffusa inter vicinas gentes, promissioni amplissimæ non respondet. Inaniter autem quidam conati sunt textum explicare de ratione qua gentes se beatas prædicarent, Abraham, Isaaci, et Jacobi instar; nam liquet ex verbis vaticinii ipsas gentes bene-

(1) Apoc. xii. 9.

(2) Sap. c. ii. 24.

(3) Joan. viii. 44.

(4) « Das entdeckte Judenthum, » vol. i. p. 822, Eisenmenger auctore, quem citat Hengstenberg.

(5) Matth. xxiii. 35. Joan. viii. 44. I. Joan. iii.

(6) Plura præclara de hoc vaticinio apud Heng-

stenberg videre est. *Christology* vol. i. ch. ii. p. 25. *Versionis Anglicæ*.

(7) Gen. xii. 3. xvii. 18. xxii. 18.

(8) Ibid. xxvi. 6. xxviii. 13. 14.

(9) Gal. iii. 8. (10) Ibid. 16.

(11) *Christology* ch. ii. *promises to the Patriarchs*, p. 40.

cedas, fruituras scilicet maximis beneficiis, insignis cujusdam ex Patriarchis prognati opera.

6. Moyses prophetam sui instar divinitus suscitandum prædixit populo : Prophetam de gente tua , et de fratribus tuis , sicut me , suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies. » ¹

« non quilibet propheta, nec vatum series, sed quidam singularis propheta, qui instar Mosis Deum inter et populum foret sequester, quique quæcumque mandaret Deus loqueretur, designatur. Hinc Judæi veteres de Messia explicuerunt, ² qui propheta : προφήτης leirco vocabatur. ³ Apud Samaritanos igitur ea fides de Christo venturo, qui lenam rerum omnium quæ ad salutem spectant impertiretur notitiam. Esu mulierem Samaritanam, de cultu eo grato, et salutis profuturo, edo-
cente, ipsa animadvertit, communem uæ gentis expectationem prodens :

Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus), cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. » ⁴ Hæc verbis vaticinii respondent : « Ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia uæ præcepero ei. » ⁵ Petrus fidenter Iosën eo loci de Christo locutum dixit. Pater ipse cœlestis ei testimonium tulit, eumque audiendum jussit : « Ipsum audite. » ⁷

7. Innumera sunt Psalmorum, Isaïæ, et aliorum Vatum loca quæ Redemptorem Christum annuntiant, justitiæ et salutis auctorem, quæ magna cum eruditione nuperrime illustravit Hengstenberg. Psalmo secundo celebrat Vates regem a Deo inunctum, cui frustra regesque restiterunt, divina donandi potentia. De rege singulari agi,

Israeliticis cæterisque omnibus regibus longe superiori, constat; agnoscitur enim Dei Filius, a Deo vere genitus, et universarum gentium imperio donatus. « Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. » Nihil est in historia Davidis, Salomonis, vel alterius regis Judaici, quod his aliisque Psaltis verbis respondeat, adeo ut necessario quærendus sit singularis quidam rex, cujus gloriam celebravit David. Eum justitiæ et salutis auctorem esse ex Psalmo facile colligitur; nam ad ejus cultum invitantur reges, ne a justitiæ semita penitus abscindantur. « Servite Domino in timore : et exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam, (Hebraice בַּיָּדָיךָ osculamini, scilicet, osculando *adornate filium*) nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa. » Adeo Christo omnia hujus Psalmi verba congruunt, ut Eichhorn id fateatur. ⁸

8. Psalter de Redemptore, tamquam rege victore, qui dilectam sibi assumit sponsam, canit et egregias ejus virtutes, et imperium amplissimum et æquissimum celebrat : « Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : . . . specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna, propter veritatem et mansuetudinem, et justitiam : et deducet te mirabiliter dextera tua. . . Sedes tua Deus in sæculum sæculi : virga directionis virga regni tui. » ⁹ Nec Davidi, nec Salomoni tanta congruunt elogia; nec de regis terreni sponsa dici poterant quæ in Psalmo

(1) Dent. xviii. 15.

(2) Id fatetur Bertholdt de ortu Theol. Jud. 109, cit. a Hengstenberg, *Christology*, Dent. 18, 69.

(3) Joan. vi. 14.

(4) Joan. iv. 25.

(5) Dent. xviii. 15.

(6) Act. iii. 22.

(7) Matth. xvii. 5.

(8) Biblioth. der Bibl. Literat. i. 534. Bertholdt etiam de ortu Theolog. Hebr. p. 123. Rosenmüller in 2a edit. citati a Hengstenberg, p. 83.

(9) Psalm. xlv.

hoc de regina prædicantur. Describitur plane imperium amplissimum « super omnem terram, » quod æquissimum foret, et æternum. Ergo celebratur ille olim promissus, in quo gentes universæ benedicendæ forent.

9. In Psalmo lxxi. regni illius beatitudo et amplitudo depingitur : « Judicabit pauperes populi, et salvos faciet filios pauperum : et humiliabit calumniatorem. Et permanebit cum sole, et ante lunam, in generatione et generationem. . . . Orietur in diebus ejus justitia, et abundantia pacis : donec auferatur luna. . . . Adorabunt eum omnes reges terræ : omnes gentes servient ei. . . . Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. » Hæc certe designant singularem quemdam regem, universis gentibus bona largientem. ⁴

10. Christum Dominum suum summi honoris Jehovæ participem exhibet David, victorias ejus de hostibus, et amplissimam discipulorum multitudinem, cum Sacerdotio perpetuo celebrans. « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis. . . . Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. » ⁵ Hæc plane denotant summum regem, sacerdotio in hominum salutem functurum.

11. Salutem hanc universis hominibus ex Christi ærumnis et morte orituram prædixit Psaltes, has accuratius recensens. « Foderunt manus meas et pedes meos : dinumeraverunt omnia ossa mea. » . . . « Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio ecclesiæ laudabo te. . . . Reminiscuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ : et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ Gentium. » ⁶ Hæc non Davidi, nec alli cui-

quam convenire noscuntur, præter humani generis Redemptorem.

12. Sæpius sacrificium pro mundi salute oblatum, veteribus victimis re-
jectis, canit David : « Sacrificium et oblationem noluisti : aures autem perfecisti mihi. Holocaustum et pro peccato non postulasti : tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei. Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna. » ⁴ Hæc Redemptorem annuntiant se victimam offerentem, ut quæ de eo in legis volumine prædicta sunt a Moyse, implerentur et divina celebraretur justitia in Ecclesia omnium gentium. Christianis Apostolus Paulus locum dubitandi non relinquit. ⁵

13. Isaïas verbis maxime perspicuis singularem illum virum, qui peccata omnium sua morte deleret, celebravit, Prophetarum more, rem veluti jam peractam contemplans : « Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. . . . posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum . . . propter scelus populi mei percussit eum . . . in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit . . . ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit. » ⁶ Hæc Vati, vel alteri cuiquam non conveniunt, præter illum ab omnibus Vatibus celebratum, qui omnium hominum est Redemptor.

14. Danieli etiam prædixit Angelus peccati deletionem et justitiæ regnum, adveniente Christo duce : « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum,

(4) Vide Hengstenberg in Ps. p. 98.

(5) Ps. cix. (5) Ps. xxi.

(4) Ps. xxxix.

(5) Heb. x. 5.

(6) Isaïæ liii. Vide Hengstenberg, *Christology* vol. i. p. 507.

deleatur iniquitas, et adducatur iustitia sempiterna, et impleatur visio et opus, et ungatur Sanctus sanctorum. Scito ergo, et animadvert: Ab initio sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades triginta duæ erunt: et rursum ædificabitur platea, et muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus. »⁴ Licet adventum singularis illius ducis signari, et peccatorum remissionem verbis declarari rationibus. Expectatur igitur Redemptor, peccata deleatur et pactum cum multis facturum, et sibi beneficiis et legibus devinendo.

15. Alia omittimus, quum ex testimoniis allatis manifestum sit eam fuisse scriptam sub Veteri Testamento fidem nemque certam, venturum tandem aliquid quemdam divinitus promissum, ut peccatis remedium afferret, et benedictionibus populum Israeliticum, imo gentes omnes, repleret. Posteriores idæi temporalis felicitatis spem una cum spiritualibus bonis conjungebant; ecclesiam prophetæ, doctoris, et Salvatoris dotes Messiae quem expectabant tribuere desinebant, donec, spe iam frustrati, nonnulli, ad Christianam ecclesiam creandam, omnem prorsus notionem Redemptoris abjecerint.⁵

16. Accedit aliarum gentium e prima revelatione derivata traditio: una de causa desideratus cunctis merito prædicatur,⁶ quamvis plerique omnino subobscurè eum qui earum pederetur malis divinare potuerint. Ob inter Idumæos et Arabes spem suam fovebat Redemptoris prodidit: Scio quod Redemptor meus vivit,

et in novissimo die de terra surrecturus sum: et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. . . . Reposita est hæc spes mea in sinu meo. »⁴

17. Apud Persas traditionis hujus vestigia occurrunt: *Mythra* enim medius colitur inter *Oromanzen*, boni principium, et *Arimanium*, auctorem malorum. Alia apud alios populos orientales reperire est indicia: imo Prideaux recte affirmavit opinionem Mediatoris penes omnes populos obtinuisse.⁸

Objectiones diluuntur.

18. *Obj.* 1. Moyses plane intelligendus est de odio quo hominum genus serpentes insequerentur: nam animalis dotes moresque describit, et mulieris semen, scilicet posteros, serpentis semen percussurum dicit, nihil prorsus de victoria de dæmone reportanda insinuans. Ad singularem hominem referri non potest quod de semine mulieris, scilicet de omnibus ejus posteris, prædicatur; nec diabolo semen nisi perabsurde tribui. Dicendum igitur serpentem fructum comedentem occasionem præbuisse mulieri ea secum reputandi quæ Moyses, sub mytho Orientali, refert: indeque ingeniose excogitatam fabulam de pœna serpentis, in terra reptantis.

19. *Resp.* Nil obstat quin de serpente et de diabolo Moyses intelligatur: de serpente quidem, tamquam instrumento, de diabolo vero totius temptationis auctore. Tota sermonis series cogit ut serpentem adhibitum esse fateamur; nam ita ferunt verba ipsa, quæ ut obvio accipiantur sensu, suadent cætera quæ de hominis conditione narrantur. Nullum quidem allegoriæ

⁴) Dan. ix. 24. Vide eruditus Hengstenbergi in *Adversiones, Christology*, vol. ii. p. 292.

⁵) Schoettgenius antiquiorem Hebræorum de Messia illustravit in *Horis hebraicis et iudicis*, tom. ii. l. i. c. et iii., et toto libro iii.

cit. a Perrone. Vide etiam Hengstenberg passim.

(3) Aggæi ii. 8.

(4) Job xix. 25.

(5) *Hist. des Juifs* i. p. l. 3. t. i. cit. a Perrone. Vide etiam Hengstenberg, *Christology*, ch. i. p. 14.

datur indicium, quam arbitrio confingere non sinit ulla exegeseos sacræ regula. Cæterum diabolus interfuisse, totius doli artificem, liquet ex constanti gentis judaicæ traditione, quam Apostoli, imo et Christus, sua auctoritate sanxerunt, cuique relatio ipsa favet; nec enim suspicari licet serpentem unquam vi sua naturali protulisse voces, vel ratiocinando mulieri persuasisse crimen. Quod autem Gabler, Eichhorn, aliique colloquium hoc fictum contendunt, ut Evæ cogitationes, viso serpente, exhibeantur, ingeniose quidem excogitatur, sed repugnante tota narratione, quæ historiæ, non poeseos, rationem habet. ¹ Quod dæmonis mentionem non fecerit Moyses, sapientissimo procul dubio consilio contigit, forsitan ne superstitioni apud Orientales late vigenti de serpentis cultu videretur quodammodo patrocinari. De genere hominum universo licet interpretari promissionem, quatenus dæmoniaca in omnes potestas compressa est, sed unius singulari virtute et potentia. Hinc Apostolus, ad hunc locum manifesto alludens, dicit: « Deus autem pacis conat Satanam sub pedibus vestris velociter. » ² Et alias: « Semper triumphat nos in Christo Jesu. » ³ Semen autem diaboli impii haud inepte dicuntur. Sic Christus ipse vocat Pharisæos: « serpentes genimina viperarum. » ⁴ Qui de solo odio quo homines serpentes persequuntur textum explicant, omnem pœnam denegant: nam illud naturale est, et cum pristina illa tentatione haud necessario connexum. E contra plenum verborum sensum dant, qui in eo indicium et memoriale quoddam agnoscentes, ad dæmonis referunt cladem quæ de capite serpentis conculcando prædicta sunt.

20. *Obj.* 2. Benedictio omnium gentium Abrahæ, Isaaco et Jacobo promissa, per posteros eorum, « in semine, » non per aliquem singularem virum, erat diffundenda. Quod autem Paulus ad Christum eam referat, vim singulari voci tribuens, fit contra linguæ Hebraicæ indolem, quæ pluralem numerum רַבִּי non admittit, nisi de plantarum seminibus. Hinc *Winerus* recte monuit, « hanc Pauli argumentationem hominum judaicorum, quibuscum ageret, ingeniis magis, quam linguæ hebraicæ rationibus accommodatam esse. » ⁵

21. *Resp.* Licet et posteros universos Abrahæ, aliorumque Patriarcharum, filios scilicet, qui fidei et justitiæ sunt hæredes, intelligere, et eum qui omnis justitiæ et salutis est auctor, Christus. Equidem Apostolus alias dicit: « Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed et ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum. » ⁶ Ad Galatas autem docet Christum præsertim in promissione respici: « Ut in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem. » ⁷ Hæc quidem optime conveniunt. Quod autem animadversionem de singulari numero attinet, Paulus, eventum cum vaticinio conferens, docet Christum esse semen illud illustre, benedictionum fontem. Hæc argumentandi ratio, Judæis admodum familiaris, non necessariam illationem vi vocis indicat, sed mysterium voce quodammodo inclusum evolvit. Nec obstat quod linguæ indoles ferat ut singularis adhibeatur numerus.

22. *Obj.* 3. Prophetam instar sui suscitandum prædixit Moyses, ut cuilibet sacro Vati, Dei nomine loquenti, *fidem*

(1) Vide Hengstenberg, *Christology*, vol. i. p. 28.

(2) Rom. xvi. 20. (3) II. Cor. ii. 14.

(4) Matt. xxiii. 33.

(5) Rosenmüller in ep. ad. Gal. c. iii.

(6) Rom. iv. 16. (7) Gal. iii. 14.

conciliaret, et populi obedientiam. e singulari aliquo homine non est cretus.

23. *Resp.* נביא *propheta* nullibi pro etu prophetarum usurpatus reperitur. *affixa* etiam singulari numero conanter usurpata Vatem quemdam, non ultos, indicant: consueverunt enim ebraei ea utroque numero vicissim lhibere, quando de nomine multitudinis agitur. Specialis vis manifesto est vocibus quibus Moysis instar futurus dicitur: כמֹדֵי כְּמֹדֵי De Mediaore, per quem Deus populo loqueretur, pecialissima quadam ratione manifesto agitur. ⁴

24. *Obj.* 4. Nonnisi post scissum renum Israeliticum, et magnas toleratas calamitates, opinio de theocratiae restauratore, alio Davide, qui dirutum Davidis regnum iterum statueret, recepta est, Vatribus populum ea spe solantibus, populo sibi blandiente de gloria et felicitate aliquando restituenda. Osee ita intelligendus est: « Post hæc revertentur filii Israel, et quaerent Dominum Deum suum, et David regem suum, et pavebunt ad Dominum, et ad bonum ejus, in novissimo dierum. » ² Amos: « In die illa suscitabo tabernaculum David, quod cecidit: et reædificabo aperturam murorum ejus, et ea quæ corruerant instaurabo: et reædificabo illud sicut in diebus antiquis. » ⁵

25. *Resp.* David ipse, dum maxime floreret potentia, celebravit regem illum quem Dominum suum non dubitavit appellare, tanto honoris titulo nullum regem sibi similem dignaturus. Quæ laudavimus testimonia ex Psalmis ad florentissima regni tempora referuntur, ut interim nihil dicamus de Geneseos locis quæ promissionem spemque Liberatoris ad generis humani Primordia retrahunt. Ficta illa origo

quam excogitarunt Rationalistæ, clarissimis documentis repugnat, quæ demonstrant fidem constantem totius gentis judaicæ per omnes rerum vices. Quod autem Osee futurum illum regem David vocaverit, congruum erat, quum solum David occupaturus, eaque novo populo collaturus beneficia, quorum imago quædam, Davide regnante, præcessit. Amos etiam humilem familiæ Davidicæ conditionem ante Messiae adventum prædixit, de gloria ejus secutura sub variis imaginibus canens. Vera et plena Messiae notio, omnibus collatis vaticiniis, habetur.

26. *Obj.* 5. Vaticinia pro arbitrio explicantur, ut Redemptoris habeatur notio, quum pleraque victorem armis triumphaturum referant.

27. *Resp.* Vaticinia enuntiant dæmonis victorem, in quo gentes universæ forent benedicendæ, prophetam cœlestem, quo adveniente, regnaret veritas et justitia, deletis peccatis. שלום *Pacificus* a Jacobo vocatur, Melchisedech rex Salem in typum ejus datus est, ut justitiæ et pacis rex agnosceretur, sacerdosque Dei altissimi. Psaltes qui maxime ejus celebravit gloriam, bellicis adhibitis imaginibus, justitiæ et æquitatis regnum ejus esse dixit, et plura alia dedit indicia sensus spiritualis et allegorici qui aliis vocibus suberat. Igitur non nostro arbitrio, sed juxta exegeseos regulas, eventu sensum vaticiniorum illustrante, ea explicamus.

CAPUT II.

DE NATURA REDEMPTORIS HUMANA.

28. Christum Jesum esse Redemptorem homini lapso promissum, et Patrum expectatione, et Prophetarum oraculis celebratum, ex iis quæ de Messia alias disseruimus constat. Eum Deum esse probavimus, Verbum sci-

(1) Vide Hengstenberg, *in locum*, p. 70.

(2) Osee iii. 5. (3) Amos ix. 11.

licet divinum, Patri consubstantiale : quod consonum est vaticinio : « Deus ipse veniet et salvabit vos. » ¹ Attamen in humana natura opus redemptionis est peractum, quam vere ab ipso susceptam esse credere idcirco oportet.

29. Simon Magus, Saturninus, Basilides, Cerdo, Marcion, Manes, alique incarnationem et mortem Christi specie tantum contigisse dicebant, mysterium crucis, quod Deo putabant indignum, hac ratione evacuantes. ² Nascentem jam suo tempore hæresim Apostoli evellere studuerunt, veram incarnationem statuentes verbis maxime perspicuis : « Verbum caro factum est. » ³ « Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est : et omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est. » ⁴ Ideo S. Ignatius tanta cum vehementia veritatem rerum gestarum Christi fidelibus commendabat. « Obturate igitur aures vestras, cum vobis quispiam loquitur sine Jesu Christo, qui ex genere Davidis, qui ex Maria, qui vere natus est, edit, et bibit, vere persecutionem passus est, sub Pontio Pilato, vere crucifixus et mortuus est, videntibus cœlestibus, terrestribus, subterraneis : qui et vere resurrexit a mortuis, resuscitante ipsum Patre ipsius. » ⁵

30. Constat ex fide Christum revera passum, et proinde humanam naturam ita a Verbo assumptam, ut pati morique posset. Utrum autem ex naturæ conditione, vel lege extraordinaria, et miraculi instar, doloribus fuerit obnoxius, a nonnullis quæsitum est. ⁶ In ea sumus sententia id tulisse naturæ conditionem, quin necessitati ulli subja-ceret Christus, quippe qui nonnisi pro voluntatis suæ arbitrio passus est.

31. *Incorrupticolarum* secta, Docetis affinium, circa annum 519 exorta est, Juliano Halicarnassco auctore, qui Christi corpus communi naturæ conditione, qua corpora continua animalium et vitalium partium functione atteruntur, eximebat. Specie igitur, non revera, si illis credatur, esuriebat Christus, fatigatusque est. ⁷ *Corrupticolæ* e contra, duce Severo Antiocheno, monacho Eutychiana labe infecto, contendebant ex naturæ necessitate eum esurivisse, sitiisse, et fatigatum esse. Catholici eum revera esurivisse, aliasque quæ refert Scriptura expertum esse corporis vices, agnoscebant : secus illuderent nobis sacri scriptores, vel Christus fingere videretur. Cæterum penes ipsum erat eas experiri, vel evitare, juxta ea quæ tradit Augustinus : « Esurivit Jesus; verum est, sed quia voluit : dormivit Jesus; verum est, sed quia voluit : contristatus est Jesus; verum est, sed quia voluit.... In illius potestate erat sic vel sic affici, vel non affici. Verbum enim animam susceperat et carnem, totius hominis sibi coaptans in personæ unitate naturam. » ⁸

32. Quum anima humanæ naturæ præcipua sit pars, a Verbo assumpta est : quod tamen negavit quarto sæculo Apollinaris Laodicens, Verbum ipsum loco animæ ponens, sicut et Ariani plurimis placuit. Errorem hunc, quo humana natura Christi potiore sui parte mutilatur, anathemate proscripsit Concilium Romanum sub Damaso : « Anathema etiam illis adjudicavimus, qui asserunt quod in carne humana Verbum Dei loco animæ rationis compotis habitavit. » ⁹ Scriptura quidem de Christi anima verbis perspicuis loquitur, eaque ei tribuit, quæ Verbo Dei

(1) Isaïæ xxxv. 4.

(2) *Docetæ* et *Phantasiastæ*, Græcis nominibus, plerique dicebantur.

(3) Joan. i. 14. (4) I Joan. iv. 2, 3.

(5) Ep. ad Trallianos.

(6) Vide Perrone, Tract. de Incarnatione, p. ii. c. ii. cor. iv.

(7) Liberatus in Breviario, c. xx.

(8) Tract. xlix. in Joannem.

(9) Vide Theodoretum, l. v. Hist. Eccl. c. ii.

n divina sua natura convenire non possunt : « Tristis est, » inquit Christus ipse, « anima mea usque ad mortem. »¹

33. Animi igitur affectus varii, quos *passiones*, philosophico sensu, nuncupare solent, in Christo sunt agnoscendi, quamvis necessario eos omnino et defectu immunes concipere debeamus : nec enim vitia nostra sed naturam suscepit. Diligebat Joannem speciali affectu, Lazarum etiam; imo Martham et Mariam, ejus sorores,² lectione purissima et sanctissima cosequebatur. Respexit iratus Pharisaeos sibi insidiantes,³ nec tamen praecipis irae motu ferebatur. Contristatus est, Hierosolymorum excidium mente contemplan, et gaudium triumphi imperavit lacrymis.⁴ In horto mœnore se fere obrui passus est;⁵ non mortis metu, ut pessime asserit Furnesius, sed peccatis et interitu hominum menti obversantibus, cruciatibus quos passurus erat veluti frustra tolerandis.⁶

34. Quod igitur imminente sibi morte contristatus sit vehementer, et in cruce Patris derelictione queri visus sit, nulla animi infirmitate, impatientia, vel desperatione contigit, sed summo consilio, ut veritas naturæ humanæ, et cruciatuum vehementia pateret. Quidem voluntati Patris se totum subjecit, animoque placido suum illi

commendavit spiritum : quæ perfectionis sunt haud dubia indicia. Mirum est Calvinum de eo proferre hæc ausum esse : « Videmus Christum ex omni parte sic vexatum fuisse, ut desperatione obrutus, ab invocando Deo absisteret : quod erat salutem renuntiare. »⁷ Furnesius blasphemiam hanc iterat.⁸

35. Monothelitarum hæresis, eorum scilicet qui humanam voluntatem Christo denegantes, unicam voluntatem, nempe divinam, ei tribuebant, anno circiter 629 exorta est, auctoribus Theodoro, Pharanitano Episcopo, Sergio Constantinopolitano, Cyro Alexandrino, quos secuti sunt Pyrrhus, Paulus, et Petrus, Constantinopolitani Antistites. Errori favere censebatur Honorius Pontifex, eo quod dolosæ Sergii consultationi respondens, voluntatem quæ ex natura vitiata provenit, Christo adscribendam denegaverit, et totam controversiam de voluntatibus duabus, vel unica, voluerit sopire, silentio partibus imposito : sed ex ejus litteris satis constat eum in hæresim haud esse lapsus.⁹ Eam plures ejus successores, dolo hæreticorum comperto, studuerunt evellere, Severinus scilicet, Joannes IV., Theodorus, Martinus, et Agatho. Accessit Concilium VI., anno 681 Constantino-poli habitum.

36. Humanam voluntatem fuisse Chri-

(1) Matt. xxvi. 28. (2) Joan. xi. 5.

(3) Marc. iii. 5. (4) Luc. xix. 41.

(5) Hæc humanitus et perperam interpretatur Furnesius, de tristitia ob solitudinem, et mortem. Ubique querit humanos hos in Christo viros, seu infirmitates. Sic fingit eum Lazarum sepulcro evocaturum, lacrymas fudisse, de morte trepidum : « When he stood at the grave of Lazarus, his own fate was near its consummation, and how natural is it that the tokens of human feeling and sorrow, and the sight of the grave, should bring over his mind, with peculiar vividness, a sense of his own melancholy situation. » — *Jesus and his Biographers*, p. i. iv. p. 50.

(6) « Jesus was smitten with horror at the thought of dying. » — *Jesus and his Biographers*, p. i. ch. v. p. 59.

(7) Harm. Evang. ad c. 27.

(8) « His sufferings were so severe, that for a moment he seemed to be overwhelmed with a feeling of desperation, which burst forth in the words — « My God, my God, why hast thou forsaken me? » For an instant his agony was intolerable. Still, even his momentary despair is expressed in the devout language of scripture. » — *Jesus and his Biographers*, p. ii. ch. xii. p. 392.

(9) Vide eas relatas inter Concilii vi. acta. Act. xii. col. 1319, t. iii. Col. Hard.

sto liquet, ex eo quod hæc ad naturæ integritatem pertinet. Præsto sunt etiam clara Scripturæ testimonia, in quibus voluntas ejus a Patris voluntate, quæ utique sua etiam est, quatenus Deus est, distinguitur : « Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. » ¹ « Pater, si vis, transfer calicem istum a me : verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. » ² Jure animadvertit S. Athanasius : « Duas hic voluntates ostendit, unam videlicet humanam, quæ est carnis propria, alteram divinam. » ³ Cæterum humana Christi voluntas erat divinæ omnino consentiens ; quamvis enim voluisset ipse cruciatus et mortem declinare, si Pater non decrevisset eum pati, voluit reapse id contingere quod æterno decreto evenire debuit. Luctam veluti in se indicabat, non pravæ voluntatis contra Dei legem, sed naturalis voluntatis adversus divinum decretum, quod tamen libera voluntate amplexus est.

37. Operationes quælibet natura suas habet : « Duas naturales voluntates, et duas naturales operationes indivise, inconvertibiliter, inconfuse, secundum sanctorum Patrum doctrinam adæque prædicamus : et duas naturales voluntates non contrarias, juxta quod impii assenserunt hæretici, sed sequentem ejus humanam voluntatem, et non resistantem vel reluctantem ; sed potius et subjectam divinæ ejus atque omnipotenti voluntati. » ⁴ Ita definiunt VI Concilii Patres. Actiones Christi in tres classes a Theologis distribuuntur, *divinas*, et *humanas*, et *mixtas*.

Creatio et conservatio mundi Christi Dei sunt actiones, nullam habentes ad humanam ipsius naturam relationem. Edere et bibere humanæ ejus actiones erant : cæcorum illuminatio, tacto oculo, erat actio mixta ; divina scilicet virtus corporis opera utebatur.

38. Abhorret a pietate ut Christum libidinis titillationibus, vel minima ex parte, obnoxium habeamus ; est enim vitium naturæ, ab integritate ejus et perfectione, quæ in ipso erat, omnino alienum : quapropter merito dictum est anathema Theodori Mopsuesteni assentis id affirmantibus. ⁵ Quod autem Apostolus dicat eum « tentatum per omnia pro similitudine absque peccato, » intelligendum plane est de ærumnis quibus hostes ejus eum affligerunt : *ἡμεῖς ἀμαρτίας* nec enim ad peccatum tantum, sed ad ejus fomitem etiam, qui aliquando ab Apostolo peccatum dicitur, voces hæ referendæ sunt : « Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. » ⁶ Impie prorsus Furnesius affirmat tentationibus eum instar nostri pulsatum, nec quidquam interesse discriminis. ⁷ Dæmonis autem tentationem a sacris scriptoribus adeo enucleate relatam ad solas mentis Jesu cogitationes refert, veluti orientalium more descriptam poetico quodam ornatu !

CAPUT III.

DE PARTU VIRGINEO.

39. Corpus assumpsit Christus ex Virginis Mariæ utero ; nam ideo dicit

(1) Matt. xxvi. 36.

(2) Luc. xxii. 42.

(3) L. de adventu divini Verbi in carne.

(4) Vide Liberatum in Breviario, c. xx.

(5) V. Conc. coll. viii. can. xii.

(6) Heb. vii. 26.

(7) « The temptations that assailed him were nowise different from those which assail all

other men. He was tempted as we are. But the evil thoughts that rose in his mind are represented as the proposition of an evil being. This representation is in accordance with the universal belief of the place and the age. Moral evil was attributed to the agency of a malignant spirit. » — *Jesus and his Biographers*, p. ii. ch. iv. p. 173.

Apostolus : « Misit Deus Filium suum, factum ex muliere. » ¹ Apollinaris docuit illud cœlitus delatum, per Virginis iterum, veluti per canalem, ideoque lici de Christo : « Secundus homo de cœlo, cœlestis. » ² Cæterum Apostoli æns patet; Christus quippe de cœlo st, quia Verbum, quod erat apud eum, factum est caro, vera assumptione humanæ naturæ in divinæ personæ unitatem. Ideo conceptus et natus ex Maria Virgine prædicatur, Angelo i dicente : « Ecce concipies in utero, et paries filium. » . . . « Quod natus ex te Sanctum, vocabitur Filius ei. » ³

40. E virgine matre prodiisse Christum perpetuo docuit Ecclesia, Vatis, evangelistarum, et Angeli dictis innixa. Abulis accenset Paine virginæ partus arrationem, quam apud Gentes, de eorum cum mulieribus commercio lurima venditantes, fidem facilem obinuisse dicit. ⁴ Furnesius insinuat ex miris Christi operibus ortam esse suspensionem de conceptu supernaturali : quem qui rejecerit veluti fabulosum, firmiorem rebus gestis fidem adhibendum dicit! ⁵ Unitarii plerique eum rejiciunt, vel nullius momenti censent.

41. Veteres hæretici, Cerinthus, Ebionitæ, Photinus, Jesum e Joseph et Mariæ consortio natum censebant. Jovinianus, monachus Mediolanensis, docuit matris integritatem in partu amissam, damnatus idcirco in Concilio Romano anno 390.

Propositio.

Christus e virgine conceptus est et natus, Spiritus sancti opera, et salva matris integritate virginali.

42. *Probatur 1. ex vaticinio Isaïæ.* Trepidante Achazo de viribus conjunctis regum Israelis et Syriæ, qui regni et stirpis Davidicæ minabantur excidium, spem superni auxilii præbuit Isaïas, miraculumque in promissionis confirmationem se patraturum obtulit. Pietatis specie recusavit Achaz id postulare; quapropter domum David de molestia quam hærendo et dubitando creabant Deo, arguit Vates, et signum maximum a Deo ipso dandum enuntiavit : « Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. » ⁶ Opportuna erat occasio dubitantes de proximo excidio certiores facere filium illum stirpis Davidicæ tandem aliquando venturum, et quidem e castis virginis visceribus. Rem certe maxime mirandam Vates se enuntiare indicavit, et vi quadam et emphasi singulis verbis tributa. Virgo igitur, ⁷ domi veluti abscondita, in ætate adhuc juvenili, concipiet, et pariet filium, virginitatis decore servato : Deum enim pariet, verum Emmanuelem. De Messias ortu plane agitur, et supernaturalis ejus conceptus affirmatur.

43. *Probatur 2. ex Matthæi testimonio.* « Christi autem generatio sic erat : Cum esset desponsata Mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent,

(1) Gal. iv. 4.

(2) I. Cor. xv. 47.

(3) Luc. i. 34. 35.

(4) Age of Reason, p. i. 44.

(5) « Should this consideration so far weigh with us as to lead us to reject the notices of his birth as wholly fabulous, or to regard them as too imperfect to command our assent, still our faith in his public acts and official career could not, by any possibility, be endangered. It would be strengthened. » — *Jesus and his Biographers*, ii. c. i. p. 107.

(6) Isaïæ vii. 10.

(7) הָעַלְמָה ἡ παρθέτος. « The earlier translators seem to have thought the article pleonastic. But the researches of later philologists have shown that it is very rarely such, though its sense cannot always be expressed. Here it is used κατ' ἐξέχην, and denotes (as Dr. Owen and Bishop Middleton observe) that particular virgin who was prophesied of from the beginning, and whose seed was to bruise the serpent's head. » Bloomfield in Mat. i. 23.

inventa est in utero habens de Spiritu sancto. . . . Hoc autem totum factum est ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium : et vocabunt nomen ejus Emmanuel : quod est interpretatum Nobiscum Deus Joseph non cognoscebat eam donec peperit filium suum primogenitum. » ¹ Evangelista verbis perspicuis negat Mariam ullum cum Josepho maritale habuisse consortium, et affirmat eam de Spiritu sancto concepisse. Id contigisse addit ut vaticinium Isaïæ adimpleretur : quapropter de ejus significatione genuina dubitari non potest ; nam ea laudandi Scripturam ratio vaticinii impletionem clare notat. ² Vatis igitur se exhibet interpretem, et relatores revelationis Josepho ab Angelo factæ : « quod in ea » (*Maria*) « natum est, de Spiritu sancto est : » ³ et ex sua veluti sententia, et certa notitia id ipse affirmat : quod proinde negari nequit, salva ejus auctoritate.

44. *Probatur 3. ex revelatione angelica facta Mariæ.* Hæc ad amussim respondit Isaïæ vaticinio, solo Jesu, Salvatoris scilicet, nomine, pro Emma-nuele, Deo nobiscum, substituto. « Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur. ⁴ Virgo Maria plus semel ab Evangelista vocatur : quapropter virgo conceptura et paritura Dei Filium dicitur : quod et magis patet ex colloquio cum Angelo habito : « Dixit autem Maria ad Angelum : Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ? Et respondens Angelus dixit ei : Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur

ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. » ⁵ Igitur absque viri cognitione, Spiritus sancti opera, concepit et peperit Filium Dei.

45. *Probatur 4. ex fide perpetua totius orbis christiani.* Patres omnes appellamus testes. Paucos nominatim laudamus : S. Ephrem : « Non perdidit sigillum natura Virginis, Christo concepto : et ob id neque eo genito reserata est, ut partum in lucem ederet. » ⁶ S. Ambrosius : « Hæc est virgo quæ in utero concepit, virgoque peperit filium. » ⁷ S. Gregorius Nyssenus : « Ut datus nobis absque patre filius, sic etiam puer hic absque parturigine natus est. Utque virgo ipsa non cognovit quo pacto in corpore ipsius corpus illud divinitatem recipiens coæluerit, sic ne partum quidem sensit. » ⁸ S. Epiphanius : « Quis ullo tempore umquam extitit qui sanctæ Mariæ nomen appellare auderet, et non rogatus subinde Virginis vocabulum adjiceret ? » ⁹ S. Hieronymus : « Nulla ibi obstetrix ; nulla muliercularum sedulitas intercessit : ipsa et mater et obstetrix fuit : « et » collocavit eum, » inquit, « in præsepio, » quia non erat ei locus in diversorio. » Quæ sententia apocryphorum deliramenta vincit, dum Maria ipsa panis involvit infantem. » ¹⁰

46. Symbola antiquissima ubique in Ecclesia recitata eandem omnium fidem testatam faciunt : *conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine.*

47. Concilia aliaque fidei pristinae documenta recensere non juvat, quum res dubitationem non patiatur.

Objectiones diluuntur.

48. *Obj. 1.* Quæ referuntur de miro Christi conceptu, et nativitate, ex sui natura occulta erant, nec scriptoribus

(1) Matt. i. 18.

(2) Vide Hengstenberg, *Christology*, vol. i. p. 528.

(3) Matt. i. 20. (4) Luc. i. 31.

(5) Luc. i. 34.

(6) In Orat. de margarita pretiosa.

(7) Ep. 7. ad Siricium. (8) In Cantico. hom. xiii.

(9) Ilær. lxxviii. (10) Adv. Helvidium. c. iv.

cognita, nisi Mariæ testimonio. Verosimile autem est eam somnio deceptam; consueverat scilicet pie contemplari quæ de futuro Messia apud Judæos elebrabantur.¹

49. *Resp.* Scriptores sacros divinitus flatos credimus: sed si humana quæatur auctoritas, Mariæ utique testimonium omni exceptione majus erat; am enim divinitus electam Christi matrem nulla mendacii suspicio poterat ficere. Eam somniis suis delusam conjicit Furnesius, quin explicet quomodo somniando filium conceperit. atis colligitur eum censere conceptum nonnisi consortio mariti deinceps vntigisse: sed quomodo id cum testimonio Matthæi conciliatur, testantis ullum hujusmodi commercium Josephum inter et ipsam intercesse?

50. *Obj.* 2. Miræ res gestæ Christi occasionem dederunt cogitandi eum divinitus conceptum: apud plerosque nim populos superstilio viguisse notatur insignium hominum ortum ad eos referendi auctores.

51. *Resp.* Sacri scriptores Matthæus et Lucas nullum præbent indicium se liquid ingenio finxisse, vel temere stulisse aliorum figmenta. Lucam quod tinet, præfatur se assecutum esse omnia a principio diligenter, et enucleatius narrat quæ brevius a Matthæo terant relata. Uterque simpliciter, nullo sermonis ornatu, res prout eveniant describit. Quod autem testes non fuerint oculati eorum quæ Christi

conceptum et ortum respiciunt, nil officit: nam scriptoribus fidis et judicio pollentibus creditur, dum aliorum testimoniis innixi, res tamquam certas et fide dignas referunt. Quod pertinet ad ethnicorum fabulas, immane distant a simplici Evangelistarum relatione, nec firmanantur iis argumentis quæ Christi miracula et divina ejus doctrina suppeditant. Cæterum non levis est conjectura ipsas originem traxisse ex veteri traditione, oriturum cœlitus aliquem qui justitiam et salutem generi afferret humano. Quæ Virgilius cecinit de Astræa, et de puero mox nascituro, haud obscura pristinae traditionis præbent indicia:

« Ultima Cummi venit jam carminis ætas,
Magnus ab integro sæculorum nascitur ordo.
Jam redit et virgo; redeunt Saturnia regna;
Jam nova progenies cœlo demittitur alto. »

52. *Obj.* 3. Conceptus virgineus totus pendet ex authentia primorum duorum Matthæi Evangelii capitulum, de qua tamen licet dubitare: constat enim ea non fuisse ab Ebionitis agnita, qui magnam constituebant partem eorum qui ex Hebræis ad Christi militiam transierant. Præterea non concordat genealogia quam continent cum illa quam tradit Lucas. Mira narrat de Magorum adventu, et stella visa, quæ fabulis annumeranda videntur.²

53. *Resp.* Probatur insuper conceptus virgineus vaticinio Isaiæ, et Lucæ, de Angelo Mariam allocuto, testimonio. Cæterum nulla est ratio de Matthæi primis capitibus dubitandi, quum ex-

¹) « That a woman of the devout old Hebrew age, related to the priesthood, of the loftiest religious character, betrothed, and to an individual who traced his descent to that illustrious line of David which was expected to produce the Messiah, and at a period when the whole nation was waiting eagerly for the birth of the heavenly deliverer, should have been visited with dreams — that she should have a vision of an angel hailing her as the favoured mother of

the Messiah — and even that she should dream that she already bore that Holy One within her — all this is very natural; and so far from breathing a breath against the virgin purity of her spirit, such a dream we may regard as a touching indication of a spotless mind, of « that » saintly chastity so dear to heaven. » — *Jesus and his Biographers*, p. ii. ch. i. p. 122.

²) Ecloga iv.

³) Unitarian Miscellany, vol. vi. p. 326.

stent in omnibus codicibus et versionibus, uti fatentur adversarii. ⁴ Concordant etiam toti operi, et præfationis indolem habent, adeo ut ipsi dicant ea ideo assuta, quum exordii loco viderentur convenire. Quod ad Ebionitas ea rejicientes pertinet, non obstat: in more enim est hæreticis ea quibus confoditur error, rejicere documenta. Cæterum longe minor erat pars eorum qui a Judaismo ad Christiana castra transierant: plerique enim cum iis qui e gentibus conversi erant convenientes Ecclesiam constituebant, a qua secta illa abscissa est et damnata. Concordia genealogiæ Lucæ cum Matthæi ab eruditis interpretibus inita est. Quæ autem de Magorum adventu et de stella iis visa narrantur, a Christianis scriptoribus antiquissimis celebrata sunt, utpote in iis capitulis relata, quæ apud omnes excepta sunt: nec desunt externa suffragia. ⁵

54. *Obj.* 4. Ambigua voce nititur fides de conceptu virgineo: **עַלְמָה** apud Hebræos virginem sonat, sed de puella vitiosa etiam usurpatur. Prov. xxx. 19.

55. *Resp.* Non voce tantum nitimur, quæ tamen obvio ac recepto sensu virginem, scilicet viro absconditam, significat. Quod si aliquando ad puellam quæ amisit decus virgineum transferatur, quod non constat, id fit per *catachresin*, sicut ipsa vox *Virgo* aliquando apud Latinos accipitur. Locus Proverbiorum in quodam codice a Rossi laudato alias legitur **בְּעַלְמִי**, ¹ et a septuaginta interpretibus redditus est: *in pueritia*, a B. Hieronymo: *in adolescentia*. Quicquid sit, vox illa ab Isaia ita adhibita est, ut obvix ejus significationi omnino sit inhærendum:

de re quippe mira, in signum cœlitandanda, loquitur. Præterea Matthæus ita rem gestam narrat ut eam significationem vox necessario postulet.

56. *Obj.* 5. Isaïas tempore præsentis utitur, et puellam alloquitur **כִּי הָעַלְמָה הִיא וְקָרָאתָ שְׁמָהּ עֲמֻנָה** אל *Ecce illa puella (quæ scilicet digito indicabat) concepit, parturit filium: et vocabis (puellam ipsam alloquitur) nomen ejus Emmanuel.* » Igitur ob divinum auxilium præstandum populo, Deo ei præsentem voluit ut puer eo vocaretur nomine. Agebatur de periculo imminente, et puer nasciturus in signum datus est, quia ante triennium, quando butyro et melle, instar aliorum puerorum, vesceretur, dispergendi erant reges adversarii. Perabsurdum est verba illa de puero post septingentos annos nascituro explicare. ⁴

57. *Resp.* Prophetæ consueverunt eventus describere prout eorum menti obversabantur, et tempus plerumque haud definire. Præsens utique erat Isaïæ menti Virgo illa præclara, quæ conceptura erat et paritura Filium Emmanuel, ideoque verbis præsentis temporis usus est, quæ tamen, de partu et nuncupatione saltem, futurum exigunt sensum. Cæterum nulla sinit ratio suspicari eum puellam coram se præsentem digito indicasse: nam absolum est ut puellam haud nuptam, qualis voce Hebraica semper designatur, ⁵ gravidam coram rege principibusque declararet Vates, ejusque filium tanto nomine dignaretur, et veluti cœlitus datum miraculum in incoluitatis populi pignus exhiberet. Quod

(1) Ibidem, p. 329.

(2) Vol. i. hujus operis, p. 69.

(3) 31 a. p. Rossi collect. var.

(4) Paine, Examination of the Prophecies, p. 330.

(5) Hengstenberg, *Christology*, vol. i. p. 325.

Eruditus vir censet adolescentulam voci Hebraicæ respondere, prout apud Arabes: quam tamen fatetur numquam de nupta usurpari, sed de nubili. Nobis Hieronymi explicatio magis arridet, quod juniores puellæ domi custoditæ virgines absconditæ censerentur.

autem puer post septem sæcula nasciturus in signum datum sit, contigit quia, quum de Davidici generis excidio trepidarent, congruum erat promissionem de Messia a patribus jamdiu expectato renovare. Temporis autem quod intervenire debuit spatii mentio non est facta, nec enim ad propositum pertinebat: sed certa data est fiducia Emmanuel tandem aliquando venturum; ideoque vanum esse timorem de stirpis excidio demonstratum est. Non igitur proximæ regum cladis illud datum est indicium: recusarat enim Achaz miraculum petere; sed in incolunitatis regni et generis Davidici pignus. Inusitatum porro non est eventum posteriorem certo prædicere, ut proximi eventus, de quo dubitatur, detur vadimonium, ex auctoritate prædicentis desumptum. Sic Moysi dixit Deus: « Ego ero tecum: et hoc habebis signum, quod miserim te: Cum edu- xeris populum meum de Ægypto, im- molabis Deo super montem istum. »¹ Sic Isaïæ signum liberationis ab Assyriis datum est: « Tibi autem hoc erit signum: Comede hoc anno quæ sponte nascuntur, et in anno secundo pomis vescere: in anno autem tertio seminare et metite: et plantate vineas, et comedit fructus earum. »²

58. *Obj.* 6. Conceptus virgineus Mariæ dicto tantum probari poterat, cui Joseph fidem adhibuit, somnio facile delusus.

59. *Resp.* Ex Evangelistæ narratione liquet Mariam Josepho nihil de Angelo viso, vel de arcano quod in se contingerat retulisse, sed animo pacato expectasse, ut Deus, qua ratione vellet, sibi consuleret. Quæ igitur Joseph in somnio cogitavit, contra ea quæ menti per diem obversabantur, evenerunt: turbatus enim erat indicii uteri tum- entis. Visionum veritas ex rerum serie et eventu constabat. Quod si

quis dicat fabulam excogitatam ad Mariæ pudori consulendum, memine- rit matrimonium cum Joseph initum omnem speciem malam abstulisse om- nibus, solo excepto marito. Quis cre- det illum mulieris adulteræ consu- luisse honori? Quis eum rei tam miræ inventorem credet? Profecto non sta- tim divulgatum est mysterium, sed Jesus filius Joseph habebatur, Deo sic disponente, ut suspicioni non subja- ceret Maria. Suo jam tempore, post- quam Jesus prodigiis se probaverat. Deum, et post mortem ad cœlos ascen- derat, retulit Matthæus conceptum virgineum; cui proinde omnia a Jesu patrata opera divina suffragantur. Er- rat igitur vehementer Paine, dicendo nullum dari posse rei tam miræ argu- mentum præter Mariæ et Josephi dic- ta; nam opera quæ fecit Jesus testi- monium ferunt de omnibus quæ scri- ptiores, Spiritu sancto afflante, de eo retulerunt.

60. *Obj.* 7. Non magis Mariæ de An- gelo viso, et de conceptu absque con- gressu humano fidendum, quam Rhæ- Sylvie de Martis congressu.

61. *Resp.* Immane est discrimen, Sylvie anim dicto nihil suffragatur; Maria autem non se exhibebat testem, sed Deus illi consuluit, Angelo, qui Josephum edoceret, misso. Elisabeth etiam, divino affulgente lumine, cog- novit quod evenerat arcanum, eamque celebravit beatam, tanto foetu fecun- dam. Cœlestia quæ partum comitata sunt prodigia, et quæ secuta sunt per totam Christi vitam, rem extra omnem dubitationis aleam posuerunt.

62. *Obj.* 8. Frustra pertexuit Mat- thæus Josephi genealogiam, si ipse Jesum haud genuerit. Lucas etiam sæ- pius eum Jesu patrem appellat: « Erat pater ejus et mater mirantes. »³ « Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce

⁽¹⁾ Act. iii. 12. (2) Isaïæ xxxvii. 30.

⁽³⁾ Luc. ii. 33.

pater tuus et ego dolentes quære-
bamus te. » ¹ Eum communi ratione ex
utero prodeuntem exhibet, ideo enim
oblatus est in templo : « postquam
impleti sunt dies purgationis ejus se-
cundum legem Moysi, tulerunt illum
in Jerusalem, ut sisterent eum Domi-
no, sicut scriptum est in lege Domini :
Quia omne masculinum aperiens vul-
vam, sanctum Domino vocabitur. » ²

63. *Resp.* Ea de causa Matthæus ge-
nealogiam Joseph pertexuit, ut osten-
deret Jesum ex Davidis esse progenie :
id autem non exigebat ut a Joseph
vere gigneretur, quum lege et consuetu-
dine haberentur filii qui adoptati fue-
rant, sicut contigit iis qui ex secundo
matrimonio nati sunt, patruī defun-
cti sine prole filii censebantur. Quum
igitur Joseph conjux esset Mariæ, pa-
ter æstimabatur filii quem peperit ipsa,
qui idcirco omnium judicio Davide
genitus habebatur. Merito vox illa
« pater » a sacro scriptore, et a Ma-
ria ipsa adhibita est : nam patris obti-
nebat locum, et fungebatur munere
Joseph; et de Jesu dicitur « putaba-
tur filius Joseph. » ³ Quod attinet ad
legem, consuetum parturiendi cur-
sum spectabat, ideoque non obligabat
Mariam; sed quum lateret partus ar-
canum, decebat ut eam servaret. Inde
quidem inferre non licet eam, integri-
tate amissa, peperisse, quum divina
proles altiora de Matre sentire jubeat,
et ita senserit tota antiquitas Christia-
na. Pulchre S. Augustinus : « Ipsa
virtus per inviolatæ matris virginea
viscera membra infantis eduxit, quæ
postea per clausa ostia membra juve-
nis introduxit. Hic si ratio quæritur,
non erit mirabile : si exemplum posci-
tur, non erit singulare. Demus Deum
aliquid posse, quod nos fateamur in-

vestigare non posse. In talibus rebus
tota ratio facti est potentia facientis. » ⁴
Item Hormisdas P. « Ut qui ante tem-
pora erat Filius Dei, fieret filius ho-
minis, et nasceretur ex tempore ho-
minis more, matris vulvam natus non
aperiens, et virginitatem matris dei-
tatis virtute non solvens. Dignum pla-
ne Deo nascente mysterium, ut ser-
varet partum sine corruptione, qui
conceptum fecit esse sine semine. » ⁵

CAPUT IV.

DE PERSONA CHRISTI.

64 Nestorius, Episcopus Constanti-
nopolitanus, anno 429, Verbum a Jesu se-
parans, docuit Deum in humana natura,
tamquam in templo, habitasse, adeo
ut homo Jesus cum Verbo divino non-
nisi *moraliter* conjungeretur, ideoque
esset persona humana. Errore ad Epi-
scopum Romanum delato, præcepit
Cœlestinus, qui eo tempore cathedram
Petri occupabat, ut ejuraretur intra
decem dies, anathematis poena, si
detrectaret, ejus auctori intentata. ⁶
Cyrillus, Alexandrinus Episcopus, ma-
gno studio avitam propugnavit fidem,
et plures anathematis novitio er-
rori objecit, inter quos sequens oc-
currit : « Si quis non confitetur carni
secundum substantiam unitum Dei
Patris Verbum, unumque esse Chri-
stum cum propria carne, eundem
scilicet Deum simul et hominem, ana-
thema sit. » ⁷ Pertinax perstitit Ne-
storius, ideoque in Concilio Ephesino,
anno 531, depositus. Plures Episcopi,
inter quos Joannes Antiochenus, et
Theodoretus Cyrensis, Nestorii nimio
studio turbas cierunt, sed post trien-
nium pax conciliata est.

(1) Luc. ii. 48.

(2) Ibid. ii. 22.

(3) Ibid. iii. 23.

(4) S. Aug. ep. cxlvi. ad Volusianum.

(5) Ep. lxxix. ad Justin. Imp.

(6) Vide litteras Cœlestini ad Cyrillum inter
Concilii acta.

(7) H. Anath. Cyrilli.

Propositio.

Verbum, Dei Patris Filius, humanam assumpsit naturam, ita ut unica Verbi persona utramque naturam, divinam et humanam, haberet.

63. *Probatur 1. ex Scripturis.* « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.

... Et Verbum caro factum est. » ¹ Verbum igitur, quod Deus est, caro, scilicet homo, est factum; caro enim hominem significat per familiarem synecdochen : « Videbit omnis caro salutem Dei. » ² Factum est homo, non ipsius Verbi in hominem conversione, nam Deus mutari non potest, sed naturæ humanæ assumptione in unitatem personæ, adeo ut Verbum simul sit Deus et homo. Intima prorsus triusque naturæ in una persona conunctio his verbis indicatur : « Verbum caro factum est. »

66. Christus de se dixit : « Antequam Abraham fieret, ego sum. » ³ Ergo ipse qui loquebatur erat antequam Abraham creatus fuisset, non quidem tamquam homo, sed tamquam Deus : idem igitur qui Deus et homo, indivisibilitate personæ.

67. « Ego et Pater unum sumus. » ⁴ loquebatur Christus homo, seque et Patrem unum prædicabat, utique divinæ naturæ ratione. Ergo Christus homo idem erat, qui et Deus, utraque natura in una persona divina subsistente.

68. De Deo Patre dicit Apostolus : Qui etiam proprio Filio suo non opercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. » ⁵ Ergo qui traditus est in mortem, erat proprius Dei Filius : « ἰδίῳ υἱῷ οὐκ ἐτίμαρο. Idem igitur homo et Deus.

69. « Ex quibus (*Israelitis*) est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. » ⁶ Ipse secundum carnem, scilicet, humanam naturam, ex Israelitis profectus, est Deus super omnia.

70. « Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia. » ⁷ « Ὁ καταβὰς ἀντὶς ἑστὶ καὶ ἀναβὰς. Qui descendit, Verbum est, nec enim humana Christi natura e cœlis venit : qui ascendit, Christus homo est; nam in terris versans, erat in cœlis et ubique tamquam Deus : Ergo idem Deus qui homo.

71. « Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo : sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. » ⁸ Ergo qui in forma Dei Deus est, in forma servi apparuit, homo factus : ergo idem Deus et homo.

72. *Probatur 2. Patrum testimoniis.* S. Ignatius M. « Deus noster Jesus Christus in utero gestatus est a Maria, secundum dispensationem Dei, ex semine David. » ⁹

73. S. Irenæus ex Scripturis ostendit : « Unum et eundem esse Verbum Dei, et hunc esse unigenitum, et hunc incarnatum esse pro salute nostra Jesum Christum Dominum nostrum. » ¹⁰

74. S. Gregorius Nazianzenus : « Non duo factus, sed unum ex duobus fieri sustinens. Deus enim ambo sunt, id quod assumpsit, et quod est assumptum : naturæ duæ in unum concurrentes, non duo filii. » ¹¹

75. S. Ambrosius : « Cum Deus esset semper æternus, incarnationis sa-

(1) Joan. i.

(2) Luc. iii. 6.

(3) Joan. viii. 58.

(4) Ibid. x. 30.

(5) Rom. viii. 32.

(6) Ibid. ix. 5.

(7) Eph. iv. 10.

(8) Phil. ii. 5.

(9) Ep. ad Eph.

(10) L. iii. adv. hæres. c. xviii. (11) Orat. xxi.

cramenta susceperit, non divisus, sed unus : quia utrumque unus, et unus in utroque, hoc est, vel divinitate, vel corpore. Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine, sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine. Generatio generationi non præjudicat, nec caro divinitati. » ⁴

76. S. Augustinus : « Ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse homo, quam Dei Filius. » ⁵

Objectiones.

77. *Obj.* 1. Christus « de templo corporis sui » locutus est. ⁶ Ergo humana natura erat ei templi instar; nam « in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. » ⁴

78. *Resp.* Christi corpus instar templi haberi poterat, quamvis divina persona humanæ naturæ intime conjungeretur; nam et corpus tabernaculum dicitur, cui anima nostra conjuncta est, non morali tantum unione et affectu, sed revera : « qui sumus in hoc tabernaculo. » ⁸ In Christo dicit Apostolus totam plenitudinem divinitatis, naturam divinam integram, *corporaliter*, substantialiter, et vere habitare et inesse, non Numinis qualicumque præsentia, sed intima divinæ cum humana naturæ conjunctione : *ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.*

79. *Obj.* 2. Patres passim vocant humanitatem Christi *instrumentum divinitatis*; alii Christum hominem *Deiferum*, et *Deificatum* dicunt, asseruntque a Verbo *hominem* fuisse assumptum.

80. *Resp.* Voces illæ, et variæ hujusmodi phrases facilem excipiunt explanationem ex ipsis Patrum scriptis derivatam. Erat utique humana Christi natura divinitatis instrumentum; quum

enim hæc nihil pati possit, illa inser-vivit humanæ salutis : divina quippe Verbi persona ea usa est, ut nos, pati-endo, redimeret.

81. *Obj.* 3. Si Christus Deus sit et homo, duo in eo admittenda sunt entia, inter se distincta; quæ in una personam conjungi æque absurdum est ac duas mentes unam esse. ⁶

82. *Resp.* Duæ naturæ inter se distinctæ necessario in Christo admittendæ sunt, quas in una subsistere persona absurdum non est. Quomodo divina persona humanam regat naturam sibi conjunctam, non adeo difficile est conceptu; quamvis non esset in quæstionem vocandum, si nostrum cogitatum prorsus excederet.

83. *Obj.* 4. Quod humana natura subsistentia humana spoliari possit manifesto repugnat : ergo humana persona cum natura agnoscenda est.

84. *Resp.* Ipsa humanæ naturæ assumptio a Verbo eam subsistentem constituit; regitur enim a divina persona. Quum subsistentia sit ea naturæ conditio quæ actionum suarum est principium, natura quæcumque independens constituitur, propriam habet subsistentiam : si alteri superiori conjungatur a qua pendet, una utrique erit subsistentia.

85. *Obj.* 5. Repugnat ut Deus nasci, pati, mori dicatur : quæ tamen dicenda erunt, divina persona humanam regente naturam.

86. *Resp.* Repugnat ut ea de Deo in divina natura prædicentur, non item in humana quam assumpsit : quæ enim huic congruunt, de persona qua regitur dici possunt. Hæc igitur probè intellecta nil habent quod Deum deceat.

(4) L. de Incarn. c. v.

(5) Enchir. c. xxxvi.

(6) Jean. ii. 19.

(4) Coloss. ii. 9.

(5) II. Cor. v. 4.

(6) Unitarian Miscellany, vol. ii. p. 14.

87. *Obj.* 6. Divinam majestatem prorsus dedecet etiam in assumpta natura ærumnas et probra pati, uti ipsa suadet ratio: ipsi enim pueri rationis vix compotes a cogitatu Dei crucifixi abhorrent. Ita *Paine*.⁴

88. *Resp.* Altissimum mysterium in Deo patiente, etiam in assumpta hominis natura, agnoscimus, prout in Scripturis constanter exhibetur. Cæterum etsi ratio et humanitatis sensus scelus eorum detestetur, qui Filium Dei contumeliis et morte affecerunt: non ideo desunt divinæ bonitatis indicia quæ mysterium credendum commendant. Ipsi pueri consueverunt mirari ingentem illam Dei erga homines dilectionem. Omnibus eæ admirationis voces conveniunt: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret! »⁵

Consectaria.

89. Ex dogmate probato de una Christi persona liquet merito damnosos esse in Synodis Foro Juliensi, Ratisbonensi, et Francofordiensi, sæculo octavo exeunte, Felicem Urgellitanum et Elipandum Toletanum, qui Christum, quæ homo, filium Dei adoptivum dicebant: nam Nestorianus error redivivus hic exhibetur. « Anathematizamus etiam eos (scribebat jam suo tempore Damasus Pontifex) qui duos filios esse profitentur, unum ante sæcula, et alium post carnis assumptionem ex Virgine. »⁶ « Unus Dei Filius idemque hominis filius: unus hominis filius, idemque Dei filius: non duo filii Dei, Deus et homo, sed unus Dei Filius. »⁴

90. Sequitur etiam Mariam Matrem Dei rite vocari, nam Christus quem peperit Deus vere est; sed de ea alias disseremus.

CAPUT V.

DE DUABUS IN CHRISTO NATURIS.

91. Fere simul cum Nestoriano errore, de duabus in Christo personis, contrarius de unica ejus natura pullulavit: quum enim Eutyches, archimandrita Constantinopolitanus, qui scilicet monachorum cœnobiis plurimis præerat, Nestorii errorem evellere studeret, in alium incidit. Non constat quo sensu unicam prædicaverit Christi naturam post unionem: nec enim extitit natura ejus humana antequam assumeretur, uti recte animadvertit S. Leo M. « Natura nostra non sic assumpta est, ut prius creata post assumeretur, sed ut ipsa assumptione crearetur. »⁵ Fuerunt ex ejus sectatoribus qui dicerent « maussisse divinitatem, ab hac vero absorptam esse humanitatem, ut mare mellis guttam si accipiat: statim enim gutta illa evanescit aquæ maris permixta. »⁶ Alii videntur tradidisse utramque naturam in unam coaluisse, adeo ut quæ earum permixtione orta sit, ab alterutra sit diversa.

92. Synodo Constantinopoli habita, anno 448, error Eutychianus proscripius est, S. Flaviano Episcopo illius urbis agente. Ab eo consultus Leo Pontifex Romanus vetustam fidem *dogmatica* exposuit epistola, quam tamquam Petri vocem venerati sunt Patres Chalcedone congregati, anno 451. Antea Eutychetis artibus Theodosius junior delusus Synodum 130 Episcoporum Ephesi habuit, ubi omnia vi et armis acta sunt, Dioscoro Alexandrino patriarcha Eutycheti favente. Hæc rescissa sunt in Concilio Chalce-

(4) *Age of Reason*, p. i. page 46.

(5) *Joan.* iii. 46.

(6) *Ep.* ad Paulinum Antioch.

(4) August. in *Enchir.* c. iii.

(5) *Ep.* 23. alias 41. ad Julianum Coensem.

(6) Vide Theodoret. in dialogo *Inconfusus*.

donensi, cui sexcenti aderant Episcopi, et Dioscorus sede merito dejectus est.

93. Varii hi errores, qui ex Arii tempore circa Incarnationis mysterium sunt orti, pleniori ejus propositioni dederunt locum, adeo ut Christi Dei et hominis honor inde exurgeret, quo eum pessumdare voluit generis humani hostis. « Unum eumdemque confiteri Filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonanter omnes docemus, » dicunt Patres Chalcedonenses, « eumdem perfectum in Deitate, et eumdem perfectum in humanitate, Deum verum et hominem verum; eumdem ex anima rationali et corpore, consubstantiali Patri secundum Deitatem, consubstantiali nobis eumdem secundum humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato: ante sæcula quidem de Patre genitum secundum deitatem, in novissimis autem diebus eumdem propter nos et propter nostram salutem ex Maria Virgine Dei Genitrice secundum humanitatem, unum eumdemque Christum, Filium, Dominum, Unigenitum, in duabus naturis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum, nusquam sublata differentia naturarum propter unionem, magisque salva proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque subsistentiam concurrente. » ¹

94. Post Dioscorum dejectum, S. Proterius Sedem Alexandrinam occupavit, qui anno 457 ab Eutychianis interfectus est: ex quo tempore per sæculum fere Alexandriæ dominati sunt. Petrus Moggus tamen, qui inter Eutychianos Antistites Alexandrinos recensetur, nolens anathema in Chalcedonense Concilium ferre, plurimorum ex secta secessioni dedit locum, qui

Monophysitæ Acephali dicti sunt. Petrus Fullo, siue Cnapheus, Antiochenam sub idem tempus occupans sedem, *Theopaschitarum* dux fuit: docuit scilicet divinam naturam passam esse Jacobus, Zanzalus et Baradæus, utroque enim cognomine notatur, Syrus, qui ex monacho Edessenus metropolitæ anno 541 factus dicitur, *Jacobitarum* caput fuit, Eutychetis placita diffundendo per Orientem. *Armeni* plerique his inficiuntur. Catholici *Melchitæ* dicti sunt, seu *regii*, a voce *Syriaca* hæreticis eos Marciani Imperatoris quo regnante Concilium Chalcedonense habitum est, assecclas esse dictitantibus. Ita plerique cognominis hujus originem explicant.

Propositio.

In Christo duæ sunt naturæ integræ et perfectæ, divina scilicet et humana.

95. *Probatur 1. ex Scripturis.* Divina Christi natura quamplurimis comprobatur testimoniis: « Deus erat Verbum. » ² « Hic est verus Deus et vita æterna. » ³ Humana ejus natura sæpe prædicatur: « Quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum. » ⁴ Alia quæ jam laudavimus testimonia, dum unicam Verbi personam contra Nestorium probaremus, rem plane exploratam faciunt.

96. *Probatur 2. Patrum consentiente doctrina.* Præter plurima jam citata Patrum decreta, pauca recitare juvat. S. Basilii: « Deus in carne, non ex intervallo operans, ut in Prophetis, sed copulatam sibi hominis naturam et unitam obtinens. » ⁵

97. S. Gregorius Nazianzenus: « Naturæ quidem duæ sunt, Deus et homo, quemadmodum et anima et corpus; sed non duo filii sunt aut Dii; quemadmodum nec hic duo sunt homines. » ⁶

(1) Act. v. (2) Joán. i.

(3) Ibid. v. 20. (4) Ibid. viii. 40.

(5) Hom. de humanæ Christi generat.

(6) Ep. i. ad Cledonium.

98. S. Ephrem : « Perfectam habet duplicem naturam, ne duas perdat. Neque enim in una sola natura Deus super terram est visus : neque in altera sola homo in cœlos ascendit : verum perfectus ex perfecto, homo ex homine, Deus ex Deo, ex Virgine Christus. » ⁴

99. S. Cyrillus Alexandrinus, recitatis Nicæni Symboli verbis, dicit : « Non enim Verbi naturam mutatam, carnem esse factam, neque in totum hominem, qui ex anima est et corpore, mutatam esse, sed hoc potius dicimus, quod Verbum sibi ipsi carnem animam rationali vivificatam, secundum subsistentiam, modo qui nec edici nec investigari queat, adunavit, homoque factum, ac filius hominis appellatum sit, idque non solum secundum voluntatem ac placitum, neque tamquam in personati hominis assumptione. Et licet differentes inter se naturæ, in veram sint unitatem conjunctæ, quod unus tamen ex utrisque sit Christus ac filius, interim non sublata differentia naturarum, quæ potissimum nobis unum, Dominum, et Christum, et filium propter coadunationem arcano et inenarrabili divinitatis et humanitatis ad unitatem concursu, absolvunt. » ²

100. S. Ambrosius : « Servemus distinctionem divinitatis et carnis. Unus in utroque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque est natura. » ⁵

101. Ipsa ratio suffragatur, nec enim divina natura desinere potest, nec mutari; proinde nec in humanam naturam converti, nec cum ea commisceri, ita ut tertia quædam natura inde exurgat. Porro si absorberetur humana a divina natura, jam ærumnis quibus redemptio hominum erat perficienda,

Salvatore pœnas luente, non fuisset locus.

Objectiones.

102. *Obj.* 1. « Verbum caro factum est. » ⁴ « Semetipsum exinanivit. » ⁵ Dum dicit sacer auctor « aquam vinum factam, » ⁶ intelligitur utique vera conversio.

103. *Resp.* Eadem scribendi ratio non eandem ubique obtinet vim: hæc enim ex re de qua agitur, et ex adjunctis variatur. Verbum caro factum est, quia homo factum est, vera humanæ naturæ assumptione, non quod in carnem conversum sit, quod manifesto repugnat iis quæ de Verbo Deo præcesserant. « Exinanivit semetipsum formam servi accipiens; » nihil tamen majestati ejus summæ et perfectioni decedit. Merito animadvertit S. Epiphanius in Joannis verba : « Non illud indicat, Verbum in carnem fuisse conversum, aut in eam omnino transiisse, sive divinitatem in carnem fuisse mutatam : verum cum divinitate Verbum propriam hominis assumpsisse naturam. » ⁶ « Pulchre S. Leo M. : « Suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, et ad resolvendum conditionis nostræ debitum, natura inviolabilis unita est passibili. » ⁷

104. *Obj.* 2. Unam naturam Verbi divini incarnatam Cyrillus Alexandrinus agnoscit : *μία φύσις του θεού λόγου σεσαρκωμένη.* ⁸

105. *Resp.* Ipse se explicat Cyrillus : « Nam si, dicentes unam Verbi naturam, tacuissēmus, ac minime adjunxissemus, *incarnatam*, . . . esset illorum fortasse oratio non inepta . . . sed quia et illa in humanitate perfectio, et essentia nostræ declaratio

(⁴) Orat de margarita pretiosa.

(⁵) Ep. ad Nestorium p. 42. tom. ii. operum Cyrilli ed. Paris. 1604.

(⁶) H. ii. de fide ad Gratianum c. iv.

(⁷) Joan. i. 14.

(⁵) Phil. ii. 7.

(⁶) Hæc. 77.

(⁷) Ep. ad Flavianum c. 3.

(⁸) Ep. i. ad Success.

illata est dum dicimus *incarnatam*, desinant baculo inniti arundineo . . . si in eo quod illum incarnatum esse dicimus, perspicua et certa confessio continetur, qua etiam hominem esse factum profiteamur, nihil jam intelligere prohibet, Christum, cum sit unus ac solus filius, eundem Deum esse et hominem, ut in Deitate, ita etiam in humanitate perfectum. » ¹ Contigit quidem Cyrillo hæresim Nestorii, qua homo Christus a Deo Verbo separabatur, evellere student, ut quædam de intima naturarum conjunctione proferret, quæ unicam naturam adstruere videantur; sed præsto sunt ejus testimonia quæ mentem ejus catholicam probant.

106. *Obj. 3.* S. Gregorius Nyssenus humanam Christi naturam divinitatis participasse virtutem docet, instar acetæ guttæ in mare projectæ. « Cum divinitate temperata non amplius in suis terminis et proprietatibus manet. » ²

107. *Resp.* verbis Anastasii Sinaitæ: « Divinus Gregorius mentionem fecit pelagi et acetæ, non ut res ipsas confunderet, sed ut exemplo aliquo tenuitatem et parvitatem nostræ naturæ cum infinito et incomprehenso illo divinitatis pelago comparatæ demonstraret. » ³ Ipse Gregorius subjungit loco objecto: « Carnis tamen et divinitatis proprietatum inconfusa permanet contemplatio. »

108. *Obj. 4.* Duæ naturæ vere distinctæ duas necessario secum ferunt subsistentias, seu personas; nec enim alia ratione natura subsistentia privari queat, quam cum alia coalescendo.

109. *Resp.* Naturarum distinctio non diversas postulat subsistentias, nam humana natura a persona divina per-

ficitur, et pendet. Conjunctio igitur est naturarum, sed in persona, non in naturis, qua ratione et distinctio naturarum servatur, et persona unica est. Fatemur de mysterio agi, quod penitus scrutari non licet: « Incarnationis modus admodum subtilis est, vereque inexplicabilis; talis demum qui cogitationis, captusque nostri angusti; multis partibus excedat. » Ita Cyrillus Alexandrinus. ⁴

110. De erroribus contra Incarnationis mysterium, qui prioribus Ecclesiæ sæculis adeo per Orientis provincias grassabantur, fusius agendum non censuimus, quum hisce in regionibus vix innotescant, sectariis plerisque qui Christum Deum hominemque agnoscunt, fidem quam ab Ecclesia discendentes eorum majores hac de re habuerunt, verbis apprimè Catholicis, adhuc enuntiantibus, in suis formulis et publicis documentis. ⁵ Utinam sic per omnia avitam et Apostolicam æmularentur fidem!

Consecratoria.

111. *Unio hypostatica* est igitur duarum naturarum, divinæ et humanæ, in una Verbi persona conjunctio, servatis utriusque naturæ proprietatibus. Unio illa immediate in persona Verbi facta est, quæ humanam naturam terminat, et actionum humanarum, sicut et divinarum, est principium. Nihil autem hac ratione divinæ naturæ accedit; sed natura humana terminatur divina donata subsistentia. Personæ Verbi, assumpta humana natura, per eam operari cœpit, eratque *principium* quod operabatur. Duplici autem pacto operabatur, in utraque scilicet natura, quæ *principium* quo operabatur idcirco dicitur. Nunquam autem concipienda est humana Christi natura

(1) Ep. ii. ad Success.

(2) Orat. iv. contra Eunomium.

(3) In Odego c. xiii.

(4) L. de recta fide ad Theodosium n. 23.

(5) *Thirty-nine Articles*, Art. ii. *Presbyterian Confession of faith*, ch. viii. §. ii. *Baptistæ* Methodistæ pro more duces suos sequuntur.

persona divina sejuncta : nam ipso quo creata est humanitas temporis momento, assumpta est a Verbo, nec unquam propriam habuit subsistentiam. Est igitur unio hypostatica *physica et substantialis*, non moralis tantummodo.

112. Ex unione hypostatica sequitur proprietatum utriusque naturæ in divina persona communicatio, quæ *idiotum communicatio in concreto* a Theologis scholæ dici consuevit. Quum enim intima sit duarum naturarum in divina Verbi persona unio, hæc utriusque proprietates habet. Hac de causa idem Deus est et homo, infinitus et finitus. « Propter exactam assumptionis carnis, assumptisque divinitatis unitatem mutuo nomina permittantur, ut quod humanum, est divino, quod divinum est humano nuncupetur. »¹ Ita Gregorius Nyssenus.

113. « Unde illud, » inquit S. Ambrosius, « quod lectum est, Dominum majestatis crucifixum esse, non quasi in majestate sua crucifixum putemus. Sed quia idem Deus, idem homo, Christus Jesus Dominus majestatis dicitur crucifixus; quia consors utriusque naturæ, id est humanæ atque divinæ, in natura hominis subiit passionem, ut indiscrete et Dominus majestatis dicatur esse qui passus est, et filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cælo. »² Attamen magnæ excitatæ sunt sexti sæculi initio turbæ, monachis quibusdam Scythis hanc tuentibus propositionem : « Unus de Trinitate passus et crucifixus est carne. » Theopaschitarum hæresis, qui divinam naturam passam dicebant, latere sub iis vocibus nonnullis visa est : sed re melius explorata, probata est propositio Joanni II. Pontifici.³

114. Nulla est proprietatum in natura

communicatio, ideoque non possunt de se invicem *in abstracto* prædicari. Divinitas idcirco non potest dici mortalitas : humanitas Christi non est omnipotens, nec ubique. Erravit hac in re Lutherus, Christi Domini in Eucharistia realem præsentiam non alia ratione defendere sciens, contra objectionem de corporis ad locum relatione unica, quam humanitatem Christi, una cum divinitate, ubique adesse affirmando.⁴ Error fuit sane palmaris; unio enim hypostatica perfecit quidem humanam naturam, subsistentiam ei tribuendo, sed eam divinitati adæquare non potuit. Quamvis igitur Christus ubique sit, tamquam Deus, humana ejus natura certo loco consistit, nec extra nisi ex speciali Dei potentia, prout in Eucharistia contingit. Hinc Christus ipse de Lazari morte alloquens Apostolos, dixit : « Gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. »⁵ Profecto nisi utriusque naturæ proprietates accurate discernantur, Eutychiana hæresis alia sub forma redibit. Quæ divinas perfectiones Christo tribuunt Scripturæ testimonia, ad divinam ejus personam et naturam referenda sunt : quæ humanam respiciunt naturam, amplissimas quidem dotes, quodammodo infinitas, testantur, limitem tamen habent.

115. Christum peccare non potuisse ex ipsa unione hypostatica sequitur : nam divina persona a peccato omnino abhorreat necesse est. Turpitudine hæc idcirco ei adscribi nequaquam potest, etiam in natura assumpta. De eo dicit Paulus : « Non noverat peccatum, »⁶ « sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. »⁷ Quod autem propinquis suadentibus ut ad festum ascenderet,⁸ seque manifestaret, responderit se nequaquam ascensurum,

(1) Ep. ad Theophil. ep. Alex.

(2) Ambros. l. ii. de fide c. 4.

(3) Vide ejus litteras ad Justinian. Imp. an. 534.

(4) « Confessio Martini Lutheri de cæna Domini. » (5) Joan. xi. 45.

(6) II. Cor. v. 21. (7) Heb. vii. 26. (8) Joan. viii. 46.

intelligendum plane est de itinere quale suadebant, cum potentiae suae manifestatione: ascendit autem deinceps « non manifeste, sed quasi in occulto: » ¹ ἐν φανερώ, ἀλλ' ὅτι ἐν κρυπτῷ. Nihil in illa responsione vitii; nec enim ut totam suam mentem proderet necesse erat, sed consilio se repugnare significabat. Equidem dicit de eo Petrus: « Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. » ² Quae autem infirmitatis humanae indicia recenset Furnesius, ut optimum eum ostendat, quippe qui minimis urgetur vitiiis, contra omnem veri speciem allegantur. ³

116. Perpetuam fuisse utriusque naturae in una Verbi persona conjunctionem, seu *unionem hypostaticam*, docent Theologi celebri axiomate: *Quod semel assumpsit, nunquam dimisit*; juxta illud S. Pauli: « Jesus Christus heri et hodie, ipse et in saecula. » ⁴ Id fatentur nobiscum Presbyteriani cæterique sectarii. » ⁵

CAPUT VI.

DE PECCATORUM EXPIATIONE.

117. Redimendi hominem causa Verbum carnem factum ex dictis constat: attamen hoc divinae misericordiae argumentum clariori in luce ponendum est, ut Unitariorum et Rationalistarum impietati obviam eatur. Fateri quidem

oportet Deum potuisse aliis rationibus homini lapso subvenire, quapropter i negantes merito arguit Augustinus « Sunt stulti qui dicunt: Non potera aliter sapientia Dei homines liberare nisi susciperet hominem, ut nasceretur ex femina, et a peccatoribus omni illa pateretur: quibus dicimus, Poteræ omnino: sed si aliter fieret, similiter vestrae stultitiae displiceret. » ⁶ Equidem dicunt Theologi quidam peccatum in finitam quamdam malitiam præseferre *extrinsecus* scilicet, quatenus in summam Dei majestatem homo perduell ostenditur, ideoque expiationem postulare quodammodo infinitam. Ex pothesi igitur quod Deus voluerit nam satisfactionem, eam nonnis divina persona in natura assum reddi posse docent, ut scilicet digna infinita, a persona divina derivata vim et valorem tribueret humiliati. Hinc ipse Augustinus animadvertit. « Neque per ipsum liberaremur unum mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, nisi esset et Deus. » ⁷

118. Rationalistæ non diffitentur doctrinæ catholicæ de piaculari Christi sacrificio « fundamenta et ipsa momenta potiora in librorum sacrarum effatis nonnullis vere contineri: » ⁸ sed id contigisse censent ad odium et ignominiam supplicii Jesu Christo illa amovendum!

119. Unitarii negant Christum geris humani peccata sua morte expias

(1) Græce habetur ὅτι « nondum, quod omnem tollit difficultatem. Cæterum recte Griesbach Vulgata lectionem antefert: verosimile quippe est textum immutatum ab aliquo honoris Domini sollicitiori. Contra censet Bloomfield.

(2) I. Petr. ii. 22.

(3) « Now it seems to me he was disturbed at the interruption, (« aggre ferens interpellationem, » says Kuinoel) and that the exclamation, « Who is « my mother, and who are my brethren, » reveals a momentary excitement of mind. » *Jesus and his Biographers*, p. i. ch. v. p. 57.

(4) Heb. xiii. 8.

(5) « So that two whole, perfect, and distinctures, the God head and the manhood, were irrevocably joined together in one person, without version, composition, or confusion. » Confession of faith, ch. viii. § iii.

(6) L. de agone christiano c. xii.

(7) Enchiridion c. 108.

(8) Wegscheider § 157. cit. a Perroneo Incarnatione p. ii. c. vi. n. 621. not.

(9) « We do not believe that Christ offered himself up a sacrifice to satisfy justice, and reconcile us to God. » Unitarian belief, Unitarian Miscellany

eum enim habent veluti hominem divinitus suscitatum, ut virtutis semitam exemplo monstraret et verbo, qui patientiæ nobis præclara reliquit specimina, hostium sustinendo impetus, iisque inter cruciatus ignoscendo. Huic similia tradiderant Pelagius, Petrus Abælardus, et Socinus. Hic tamen aliquando visus est Christum habuisse piaculum pro hominibus; ipsumque imitantur Unitarii, miris ambagibus suam involventes sententiam, ut inviam declinent.¹

Propositio.

Christus Jesus sua morte hominum peccata vere expiavit.

120. *Probatur l. ex Scripturis.* Christus ipse dixit: « Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. » *ἵνα ᾗς τὸν ψυχῆς αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.*² Vox Græca redemptionis pretium, quo soluto, captivus bello, vel alias servituti mancipatus, in libertatem vindicabatur, significat. Vita igitur Christi posita est ut multi e servitute, utique peccati et diaboli, evaderent, pretio ejus sanguinis. Eandem imaginem adhibet S. Petrus: « Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis *ἐλυτρώθητε* de vana vestra conversatione paternæ traditionis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati. »³

121. Apostolus Paulus eandem notionem plenius explicat, victimæ ad expiandum delictum oblatæ voce adhibita: « Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum. »⁴ Credentes igitur gratuito,

nullo ab iis soluto pretio, criminibus absolvuntur, liberatione a peccati et dæmonis servitute sibi comparata, per datum a Christo pretium: *διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Ipsa liberatio, pretio soluto, vocibus his declaratur. Adjicitur autem: *ὅτι προΐδμεν ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.* Apud auctores classicos *ἱλαστήριον* piaculum, et victimam, vel aliud ad placandos deos oblatum significat: quod si magis arriserit vocem hanc de propitiatorio, lamina scilicet aurea, qua obtegebatur arca, intelligere, prout alias,⁵ Christus habendus erit veluti palam propositus, instar illius symboli divinæ propitiationis, quod sanguine aspergebatur.⁶ Per Christi sanguinem propitius nobis fit Deus, quæ admiseramus remissis delictis: *διὰ τὴν πᾶρσιν τῶν προηγχομένων ἁμαρτημάτων.*

122. Alias dicit Apostolus: « Dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem. »⁷ *ὅπως ἡμῶν, ἵνα λυτρώσεται ἡμᾶς.* Hæc eadem pretii pro nobis soluti, ut liberi evadamus, notio servatur.

123. Joannes sanguini ejus vim mundandi tribuit, eumque propitiationem esse dicit. « Sanguinis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato. »⁸ *τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.* « Ipse est propitatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. »⁹ *αὐτὸς ἱλασμός ἐστι.*

124. In Apocalypsi abluti dicimur et redempti ejus sanguine: « Dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. »¹⁰ « Occisus es, et redemisti nos Deo in sanguine tuo. »¹¹ *λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. ἐγράψας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματι σου.* Græca vox in ultimo testimonio ad-

(1) Vide Unitarian Miscellany vol. iii. p. 412.

(2) Matt. xx. 28. (3) 1. Pet. i. 18.

(4) Rom. iii. 24. (5) Heb. ix. 5.

(6) Lev. xvi. 13. (7) Tit. ii. 14.

(8) 1. Joan. i. 7. (9) Ibid. ii. 2.

(10) Apoc. i. 5. (11) Ib. v. 9.

hibita, quæ redimendi vocabulo Latine est reddita, emere in foro res publice venales significat.

125. Ex his omnibus liquet mortem Christi ubique exhiberi veluti pretium pro nobis solutum, ut nos sibi compararet, liberatos a peccati servitute, mundatos ejus sordibus, absolutos ejus reatu, ipsamque esse propitiationem, piaculum ad Numen placandum.

126. *Consonant vaticinia.* Isaïas, de Christo utique loquens, ait: « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit: et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum a Deo et humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit: et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. De angustia et de judicio sublatus est: generationem ejus quis enarrabit? quia abscissus est de terra viventium: propter scelus populi mei percussi eum . . . in scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, et iniquitates eorum ipse portabit. Ideo despertiam ei plurimos, et fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est: et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus rogavit. »¹

127. In hoc vaticinio agi de Messia ex ipsa ejus historia satis colligitur, nec enim casui potest tanta rerum gestarum cum dictis tot ante sæcula tribui: constat etiam vetustiores Ju-

dæos illud ita intellexisse, traditione majorum suorum edoctos.² Equidem in tota historia Judæorum nemo alius est cui Vatis descriptio ullatenus ac commodari queat, adeo ut plerique interpretes judaici, vel Rationalistæ qui Christum nolunt agnoscere, alio quoquam eam explicare non aggrédiantur, sed ad populi totius condemnationem, vel Prophetarum cætum referant. Infelicitèr prorsus cessit Grotius, et Seidelio, qui Jeremiam designari contendebant, nemine alio eorum qui christiano gloriabantur nomine per septemdecim sæcula Ecclesiæ ita somniantes.³ Quod autem de populo vel Vatum cœtu Judæi, et Rationalistæ vaticinium explicuerint, sermonis contextui repugnat, et omni caret veri specie. Rosenmüller primum quidem Vatum cætum intellexit, deinceps, mutata sententia, populum Judaicum Babylonica pressum servitute, cujus sortem Babylonii finguntur plorare, seque reos, quorum causa illi patiebantur agnoscere. Hæc quam male inter se hæreant nemo non videt. Audiatur ipse Isaïam interpretans: וְיִהְיֶה הַפֶּגֶעַ בְּאֶזְרֵי כָלָנוּ « *Et Jova incursare, feræ instar, sc. hostiliter in eum irruere jussit crimina nostrum omnium, i. e. pœnas nostræ impietati debitas illum unice perferre jussit Jova.* » . . . « Dicit igitur Vates, ministri illius divini, dum mortui instar habitus esset, æqualium neminem id animum advertisse, pœnas irrogari illi eas, quas aliæ gentes promeruissent. Id enim sibi volunt verba hæc: מַעַשְׂיָנוּ מִצָּרָה נִגַּע לָנוּ *propter delictum populi mei plaga eis*, scil. Hebræis. »⁴ Quam inverosimile sit Babylonios in se transferre culpam, et Judæos eorum causa passos profiteri, nemo non videt. Quam id a rei veritate absit, manifestum quoque est

(1) Isaïæ liii. 4.

(2) Vide apud Hengstenberg, *Christology*,

vol. i. p. 484. (3) Ibidem p. 492.

(4) *In locum.*

128. Quod autem *למ* pluralis videatur formæ, poetæ scilicet id pro *לה* usurpant, potest intelligi de populo alioquin puniendo, nisi Deus in Christum crimina transtulisset: *propter delictum populi mei, quibus plaga vere deberetur.*⁴ Cæterum demonstravit novissime Ewaldus vocem illam singulari numero usurpari, quod ex alio Isaïæ testimonio constat.⁵ Omnis igitur evanuit difficultas, et tota orationis series de Christo, singulari illo viro quem contemplatus est Vates, explicanda est.

129. Vere autem luere Christum peccatorum poenas ex Vatis verbis exploratum est. Id ex ipsa Rosenmülleri commentatione colligitur: « Illum assimulant piaculo, in quod aliorum culpa congesta, ejusque vicariis suppliciis abolita est. » « *Quod si posueris, feceris tu, Jova, piaculum animam ejus, i. e. eum, videbit semen, posteros, resurget ex mortuis, vs. 8. 9.* » Nomen *עֲוֹן* proprie *delictum, culpam*, notare constat, hinc *sacrificium quo delictum expiatur*, piaculum, quod ex lege Levit. 5, 15. 19, 21. *ariete* constabat. Hoc loco dicitur de homine, qui sponte mortis sese offert ad aliena scelera expianda. » « *Et peccata eorum portat, i. e. poenam peccatorum ab illis commissorum sustinet.* »

130. Liqueat igitur Christum tamquam sacrificium piaculare a Vate exhiberi, qui scilicet sua morte hominum omnium delevit crimina. Equidem de ipso explicuit eunucho Philippus, sancti Spiritus certe afflatu, illa Vatis verba: « Tamquam ovis ad occisionem ductus est, » et « incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. »⁶ Apostolus quoque Petrus:

« Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis. »⁷

131. *Probatum 2. ex constanti omnium sæculorum a Christo traditione.* Epistola quæ Barnabæ dicitur: « Propter hoc Dominus sustinuit tradere corpus suum in exterminium, ut remissione peccatorum sanctificemur, quod est sparsione sanguinis illius. Scriptum est enim de illo. . . . » « Vulneratus est propter iniquitates nostras. »⁸

132. S. Clemens ad Corinthios scribens: « Fixis oculis respiciamus in sanguinem Christi, cernamusque quam pretiosus Deo sit ejus sanguis, qui propter nostram salutem effusus, toti mundo penitentiae gratiam obtulit. »⁹ In signo dato Rahab figuram redemptionis agnoscit: « manifestum facientes, quod per sanguinem Domini futura esset redemptio universis credentibus et sperantibus in Deum. »¹⁰ *Διὰ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου λύτρωσις ἵσταται.* De Christo explicat vaticinium Isaïæ, quod totum refert,¹¹ illud scilicet quod supra adduximus.

133. S. Ignatius M. de quibusdam sui temporis hæreticis dicit: « Ab Eucharistia et oratione abstinent; eo quod non confiteantur Eucharistiam carnem esse Servatoris nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est. »¹² *τὸν ὑπὲρ ἡμαρτιῶν ἡμῶν παθόντα.*

134. S. Polycarpus de Jesu Christodicit: « Sustinuit pro peccatis nostris usque ad mortem devenire.¹³ » Laudat etiam Petri verba: « Pertulit nostra peccata in corpore suo super lignum. »¹⁴

135. S. Justinus, ex Isaïæ vaticinio prælaudato, probat Verbum pro nobis

(1) Hengstenberg, *Christology* vol. i. p. 322.

(2) Isaïæ xlv. 45. 47. Vide Wiseman's *Lectures on Science and Religion*, lect. 1.

(3) Act. viii. 32. 35.

(4) 1. Pet. ii. 25.

(5) § v. (6) Ep. i. § vii.

(7) § xii. (8) § xvi.

(9) Ad Smyrnenses § vii.

(10) Ad Philippenses § 1. 2.

(11) § viii.

hominem factum, pati, et ignominia affici, sustinuisse : ὅπερ ἡμεῖς χυνομένοις ἐν θανάτῳ, παθεῖν καὶ ἀτιμάσθηναι ὑπέμειν. ¹
 « Quemadmodum autem eos, qui in Ægypto erant, sanguis Paschæ servavit, sic et eos qui crediderint liberabit a morte sanguis Christi. » ² τοὺς πιστεύσαντας ῥυσταὶ ἐκ θανάτου το αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

136. S. Irenæus plurima Scripturæ testimonia adducit, ut Christum ipsum esse Jesum probet, animadvertitque : « Rursum autem significans Christum passum, et ipsum esse Filium Dei, qui pro nobis mortuus, et sanguine suo redemit nos, in præfinito tempore ait : « Ut quid enim Christus, cum » adhuc essemus infirmi secundum » tempus, pro impiis mortuus est ? » Commendat autem suam dilectionem » Deus in nobis, quoniam cum adhuc » essemus peccatores, pro nobis Christus mortuus est : multo magis justificati nunc in sanguine ejus salvi » erimus per ipsum ab ira. » ³

Objectiones diluuntur.

137. *Obj. 1.* Matthæus Isaïæ verba de morborum curatione interpretatur ; postquam enim retulerat Christum ægrotos sanasse, subjungit id factum, « ut adimpleretur quod dictum est per Isaïam Prophetam dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrota- tiones nostras portavit. » ⁴

138. *Resp.* Vis obvia verborum Isaïæ infirmitatem et dolorem quem in se suscepit, nostri causa, Christus, indicat. Cæterum utitur iis Matthæus de morborum curatione, quia et eum patiebantur sensum, et Spiritu sancto afflante norat eum etiam sub illis latere : nec enim insuetum est duas

significationes eisdem vocibus adnecti. Igitur et abstulit morbos, et in se experiri cruciatus voluit, ut morborum curatione insinuaret se remedium animi vitiiis parare, poenasque idcirco in se suscipere. Refert quidem Matthæus eum dixisse de seipso : « Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et dare animam suam redemptionem pro multis. » ⁵ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. Præterea Isaïæ plura sunt testimonia maxime perspicua, quæ Christum propter iniquitates hominum percutsum testantur.

139. *Obj. 2.* « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta eorum. » ⁶ Ergo remissio peccatorum ex gratuita Dei misericordia provenit, qui Christi usus est opera ad eam annuntiandam.

140. *Resp.* Apostolus ipse explicat quomodo reconciliaverit sibi mundum Deus : « Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. » ⁷ Constat peccatum secundo loco designare hostiam pro peccato, quam Hebræi ita designabant. « Cum inimicis essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. » ⁸

141. *Obj. 3.* « Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus. » ⁹ Scilicet quum patienter sustinuerit mortem sibi illatam, dum gratuitam Dei indulgentiam hominibus annuntiaret, ¹⁰ præclarum posteris reliquit exemplum.

142. *Resp.* Patientiæ, omnisque virtutis perfectissima exempla Christus, patiendo pro nobis, reliquit, sed et « peccata nostra ipse pertulit in cor-

(1) Apol. i. n. 50.

(2) Dial. cum Tryphone n. iii.

(3) L. iii. adv. her. c. xviii.

(4) Matt. viii. 16. 17.

(5) Matt. xx. 28.

(6) II. Cor. v. 19.

(7) v. 21.

(8) Rom. v. 10.

(9) I. Pet. ii. 21.

(10) « The offering of Christ once made — as some of us understand, means his death incurred in the act of proclaiming the free, sovereign, and unpurchased mercy and pardon of God to repenting men. » Unitarian Miscellany, vol. 7. p. 219.

uper lignum. » ¹ « Definito præscientia Dei traditum » ² ; exhibet Petrus, sui san-
io nos redimentem.

4. « Quoniam ille animam nobis posuit, et nos debe-
atribus animas ponere. » ³
m debet se piaculum pro
xhibere. Vis igitur tota quæ
ibus *ἡμεῖς* derivatur de-

p. S. Joannes ex eo quod
tam posuerit nostri causa,
oportere ut et nos animo
nus vitam propter fratres
ad non innuit eadem ratione
nostram fratribus profutu-
Christi mors nobis profuit.
m sanguinem ejus emundare
nni peccato. Non igitur vo-
iguis doctrina de Christi re-
nititur, sed perspicuis ma-
moniiis.

5. Quæ de reconciliatione
testimonia, hominis ad
versionem respiciunt : nec
s, qui pater benignus est et
ster, reconciliandus est. ⁴
sp. Scripturæ constanter lo-
le Deo peccatoribus irato,
reconciliandum poenitentibus,
atorum venia, prædicant :
nullam in ipso arguunt mu-
sed variam illam hominis
em, quæ vel sanctitati divi-
satur, vel ei, Deo donante,
ir. Reconciliationem accipere
per Jesum Christum, quæ
venia et indulgentia divina
da necessario est : *δι' οὗ τῆς*
ἰλασθῆμεν. ⁵

6j. 6. Bis tantum Christus
μὴ τῶν ἀμαρτιῶν vocatur in Novo

Testamento. ⁶ *Propitiatio* autem red-
ditur, quæ liberatio a peccato est,
sed qua ratione efficiatur non dicitur. ⁷

148. *Resp.* Dicitur sæpissime qua
ratione propitius nobis factus sit Deus,
nempe per sanguinem Christi, qui et
ἱλαστήριον vocatur. Sanguis ejus est
pretium liberationis *λύτρον*, *ἀπολυτρόσις*.
Recole quæ adduximus testimonia.

149. *Obj.* 7. Deum dedecet innocen-
tem pro reIs punire, præsertim vero
Fillum suum dilectissimum, qui si et
Deus ipse habeatur, Pater ejus injuriæ
divinæ majestati illatæ reus ipse crit,
qui voluit hominem redimi nulla alia
conditione. ⁸ Lex ipsa naturalis om-
niumque gentium jura innocentem ve-
tant occidi.

150. *Resp.* Innocentem invitum pro
reis punire summa esset injustitia :
impietas autem foret divinam perso-
nam, etiam in assumpta natura, pœnis
afficere, nisi sua voluntate eas in se
suscepisset. Cæterum quod innocen-
tissimus et sanctissimus Dei Filius,
Deus et ipse, peccatorum sua morte
luerit pœnas, eximium est pietatis et
misericordiæ divinæ argumentum,
quod numquam satis mirari possu-
mus. « Commendat autem charitatem
suam Deus in nobis : quoniam cum
adhuc peccatores essemus secundum
tempus, Christus pro nobis mortuus
est. » ⁹ Quod Deus nonnisi sui Filii
cruciatibus placari voluerit, infinitam
ejus justitiam et majestatem ostendit,
et peccati gravitatem. Manet igitur
illæsa lex naturæ ; nec obstant gen-
tium jura : agitur enim de re præter
rerum ordinem, et ex voluntate libera
ipsius Filii profecta : « Oblatus est quia
ipse voluit. » ¹⁰

151. *Obj.* 8. Ab hujusmodi dogmate,

16. 24.

25.

iii. 16.

sell on the Trinity and atonement,
iscellany, vol. ii. p. 17. Vide etiam

(8) Rom. v. 41.

11.

(6) I. Joan. ii. 2. iv. 10.

(7) Unitarian Miscellany, vol. ii. p. 413. Not.

(8) Unitarian Miscellany, vol. iii. p. 186. Paine,
Age of Reason, p. i. page 46.

(9) Rom. v. 8.

(10) Isaiæ liii. 7.

de Deo Filium suum ob hominum peccata morti tradente, abhorret ratio sensusque humanus : nam Deus auctor foret sceleris maximi, quo certe placari non posset, quum longe superaret cætera omnia hominum crimina. Ergo maximo cum dispendio majestatis divinæ Dei Filius pateretur, nulla cum hominum utilitate, quum ira Dei in eos magis accenderetur.

152. *Resp.* Rationem equidem magno superat intervallo doctrina de Filio Dei mortem ob hominum peccata obeunte. Cæterum perspicua sunt sacerorum scriptorum effata, et constans Ecclesiæ fides, adeo ut de ea nullus sit relictus dubitandi locus. Nec tamen ideo dicendus est tanti sceleris auctor, quamvis « definito consilio et præscientia Dei traditum » Filium agnoscere oporteat : sed non impulit Deus Judæos, quamvis prævidens eos illud patruros, objecerit illis ipsum dilectissimum Filium, qui sua sponte tantas in se suscepit pœnas. Scelere Judæorum, quod sane maximum erat, placatus non est Deus, sed magis ad iram accensus, cujus indicia eversis brevi Hierosolymis data sunt, et adhuc manent vestigia in eorum posteris per orbem dispersis : sed Filii obedientia, et patientia in tantis tolerantis supplicii placatus est Pater, eumque deprecantem in cruce pro ipsis qui eum patibulo affixerunt exaudivit. Illa profundissima Filii Dei humiliatio absque divinæ majestatis detrimento contigit; nam divina ejus natura mansit illæsa, cujus maxima data sunt argumenta, etiam dum in humana natura Christus pateretur : adeo ut centurio aliique custodes exclamarent : « Vere Filius Dei erat iste. » ¹ Inde autem maxima in homines derivata sunt bona, ira Dei in Judæos præsertim accensa.

CAPUT VII.

DE PIACULARI SACRIFICIO.

153. Expiatis sua morte h delictis, Christus sacerdotii p functus est munere, victimæ peccatis offerendo. Prædicatu dem pluribus locis sacerdos, etiam ob causas : sed ad rem quod pertinet, eo titulo nunc est ob sacrificium quo ablata : licta. Sacerdotis vox sacrisdantem denotat, et illud præmunus sacrificandi quo sum majestas agnoscitur, et ira ejtutur, oblati victimis : quod explicat Apostolus : « Omnis ex hominibus assumptus, probus constituitur in iis, quæ Deum, ut offerat dona et sacri peccatis. » ² Sociniani negant C vere sacerdotio functum, mortis sacrificii veri nominis habuissnem : ei vero sacerdotalia munera, Deum pro hominibus cando, obire libenter concedi

Propositio.

Christus, seipsum piacularemam offerendo, sacerdotio vctus est.

154. *Probat ex Scripturis.* sacerdos prædicatur : « Tu es in æternum secundum ordinem chisedech. » ³ De eo illud Paulus, ⁴ qui et munia ejus : talia recenset : « Christus assistens Pontifex futurorum bonum amplius et perfectius talium non manufactum, id est, jus creationis; neque per sacrificiorum aut vitulorum, sed proprium sanguinem, introivit in Sancta, æterna redemptione Si enim sanguis hircorum et ta

(1) Matt. xxvii. 54.

(2) Heb. v. 1.

(3) Ps. cix. 4.

(4) Heb. v.

et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis; quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? »¹ Liqueat Christum sacerdotem dici, eo quod sese obtulerit, ut proprio sanguine conscientiam nostram a peccato emundationem obtineret. Erat ergo victima piacularis, cæteras omnes victimas virtute longe superans. Illa oblatio facta est in cruce, sanguine effuso, ideoque tunc vere functus est sacerdotio, antequam cœlum ingrederetur humana ejus natura.

153. Id amplius liquet ex eo quod Apostolus semel oblationem factam dicat: « Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum: sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis: neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi: nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium; sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhauriendam peccata. »² Hostiam igitur suam semel obtulit Christus ad peccata penitus auferenda.

156. Jam vidimus Christum ab Apostolo *ἱεραπίστον* victimam piacularem designari,³ ab Isaia etiam simili vocabulo.⁴ Igitur vera victimæ piacularis ratio ei competit: erat enim vere immolatus ad peccata expianda.

Objectiones diluuntur.

157. *Obj.* 1. Christus sacrificium dici

nequit nisi figurate, quum et Pontifex noster dicatur: utraque autem appellatio simul ei ad litteram convenire nequit.⁵

158. *Resp.* Utique et Pontifex est, et victima: se enim ipse obtulit Deo Patri sacrificium ad hominum luendam peccata. « Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam, et oblationem nolui: corpus autem aptasti mihi: holocausta pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio: in capite libri scriptum est de me: Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. . . . In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. »⁶ « Tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. »⁷

159. *Obj.* 2. Apostolus loquitur de sacrificio oblato post rejectas Judæorum victimas, quod non contigit Christo in terris degente: adhuc enim perrexerunt offerri, juxta ipsam Dei legem.

160. *Resp.* Reddit rationem Apostolus cur Christus sese obtulerit victimam, quia scilicet animantium sanguine peccata deleri non poterant. Ingressi mundum Christus exhibetur, quia finis illius adventus fuit, ut morte sua expiaret hominum crimina: ideoque oblationem moriendo perfecit.

161. *Obj.* 3. Christus sacerdos factus est, juxta Apostolum, quando Deus eum Filium suum declaravit: « Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret: sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. »⁸ Id autem de resurrectione alias explicat ipse Paulus, promissionem patribus factam tunc impletam

(1) Heb. ix. 11. (2) Ibid. 24.

(3) Rom. iii. 25. (4) Isai. 53.

(5) Unitarian Miscellany, vol. iv. p. 80.

(6) Heb. x. 4.

(7) Eph. v. 2.

(8) Heb. v. 5.

dicens : « Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodie genui te. » ¹

162. *Resp.* Apostolus non tempus adsignat quo Christus sacerdos designatus est, sed Patrem prædicat sacerdotii auctorem; quod probat ex eo quod Filius agnitus sit, subjungens aliud Psalms de ipso sacerdotio testimonium. Nec ad resurrectionem ea verba ita sunt referenda ut tunc Filius esse coeperit; nam in baptismo et transfiguratione Filius agnitus est, et ab Angelo ita ab ipsa nativitate designatus : sed eximium argumentum datum est eum Filium Dei vere esse, ipso a mortuis resurgente.

163. *Obj.* 4. « Omnis enim Pontifex ad offerendum munera, et hostias constituitur : unde necesse est, et hunc habere aliquid, quod offerat : si ergo esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent qui offerrent secundum legem munera, qui exemplari et umbræ deserviunt cælestium. » ²

164. *Resp.* Præstantiam sacerdotii Christi demonstrat Apostolus, « qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi : hoc enim fecit semel, seipsum offerendo. » ³ Sacerdotium igitur Aaronicum jam defecisse inde infert : nam si victimæ quæ juxta legem offerebantur, adhuc valerent, Christus, si in terris degeret, sacerdos non foret : nec enim umbratili simul et vero sacerdotio opus est. *Ab absurdo* argumentatur Apostolus.

165. *Obj.* 5. In sola ad Hebræos epistola, argutiarum judaicarum plena, sacerdotii Christi fit mentio. ⁴

166. *Resp.* Christiano homini sufficit

ut ex Scripturis divinis vel Ecclesiæ certa et solemnī traditione innotescat. Cæterum Psalmum de Christo intelligendum ipsius auctoritas demonstrat. ⁵

167. *Obj.* 6. Si Christus habendus sit, victima, tortores qui eum crucifixerunt sacerdotes censendi erunt.

168. *Resp.* Nulla ratione sacerdotum muneribus fungi videri possunt, sed ipse Christus seipsum obtulit hostiam Deo, oblatus est quia ipse voluit. Est quidem discrimen manifestum inter sacrificium hoc et ea quæ sacerdotes consueverant offerre : nemo enim præter Christum victima fuit simul et sacerdos : sed in eo claret oblationis hujus præstantia.

169. *Obj.* 7. Martyres sacerdotes pari ratione dicendi erunt.

170. *Resp.* Immane est discrimen : martyres enim vim sibi illatam invicto patientes animo, virtutis egregia dederunt specimina ; nec tamen victimas se, strictiori sensu, obtulerunt : nec enim constituti sunt sacerdotes ad se offerendum. Christus autem sacerdos a Patre agnitus est, ut se offerendo tolleretur peccata mundi.

CAPUT VIII.

DE CHRISTI SATISFACTIONE.

171. Quum ex dictis constet Christum sua morte vere expiasset hominum peccata, mediator Deum inter homines omnino prædicandus est, quidem eximio illo sensu, quod non tantum æternum hominum exitum deprecatus fuerit, sed etiam poenitentiam gravissimas pro iis subeundo veniam promeritus sit. Merito igitur Apostolus ait : « Unus Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christi »

(1) Act. xiii. 33.

(2) Heb. viii. 3. (3) Ibid. 27.

(4) Wegscheider et Zeigler cit. a Perrone.

(5) Matt. xxii. 44.

Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. » ¹ Hoc mediatoris munere functus est Deus-homo, ut divina personæ dignitas operi vim tribueret. Utraque igitur natura in mediatore agnoscenda est, quamvis sola humana natura pati morive potuerit.

172. *Satisfecisse* pro hominibus Christum consuevimus dicere, quatenus omnia solvit quæ divinæ justitiæ ob hominum peccatâ debebantur, et injuriam divinæ majestati illatam compensavit, et homines æterno liberavit exitio. *Debitor* ² quidem sunt quotquot peccant, *inimici Dei*, ³ et æternæ mortis rei. ⁴ Satisfactio autem, quum sit debiti solutio, dicitur *realis*, si res pro re reddatur. pecunia v. g. pro ære alieno; *personalis* autem, si compensetur injuria honorem restituendo. Ut quis vere satisfaciatur, oportet ut alias non debeat rem vel obsequium quod præstat: quapropter consueverunt Theologi dicere satisfactionem fieri *ex propriis et aliunde non debitis*. Sensu latiori satisfactio dicitur quidquid a creditore in debiti solutionem, vel a læso in honoris reparationem acceptatur; sed strictius ea tantum satisfactio haberi potest quæ vere adæquat debitum vel injuriam.

173. Apud Catholicos omnes constat ex fidei doctrina Christum vere satisfecisse ob hominum peccata: quasdam tamen quæstiones moverunt Theologi, utrum ea satisfactio ad rigorem justitiæ exhibita sit, adeo ut independentem a Patris acceptione eam habuerit vim: quod negant Scoti discipuli, S. Thomæ schola cum aliis affirmante. Nobis copiosa Christi redemptio ad omnia hominum delenda peccata, et ad justitiæ plene satisfaciendum omnino videtur; quod con-

sonum est iis quæ tradit Clemens VI: « Non guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione generis humani suffecisset, sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse. » ⁵ Equidem omnis humiliationis vis auctetur, quo quis dignitate præstat: sic heri humiliatio majoris æstimatur quam servi: præsidis vel alterius auctoritate induti, quam civis nullo munere ornati. Igitur pro infinita Verbi divini dignitate, infinitus est valor eorum quæ nostri causa est passus; ideoque par omnino reparandæ injuriæ peccato illatæ, quæ tantummodo extrinsecus infinitam habet gravitatem.

Propositio.

Satisfactio Deo vere præstita est a Christo ob hominum peccata.

174. *Probatur 1. ex Scriptura*. « Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus, cujus livore sanati estis. » ⁶ Igitur crucifixus peccatorum nostrorum passus est pœnas; indeque nobis vulnere medela derivata est. « Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. » ⁷ Liqueat ex his, aliisque antea ad ductis, Christum vere luisse pœnas delictorum nostrorum, eaque ratione nobis Deum placasse.

175. Profecto de deletis Christi morte peccatis loquitur Apostolus, veluti de plenissimo in dæmones Christi triumpho, et plena peccatorum remissione: « Donans vobis omnia delicta: delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci: et expolians principatus et potestates, traduxit confidenter; palam triumphans illos in semetipso. » ⁸

(1) I. Tim. ii. 5. 6.

(2) Matt. vi. 12. Coloss. ii. 14.

(3) Rom. v. 10. Coloss. i. 21.

(4) Marci iii. 29. Jacobi ii. 10.

(5) Extrav. *Unigenitus*, de pœnit. et remis.

(6) I. Pet. ii. 24.

(7) Rom. v. 10.

(8) Col. ii. 15.

176. *Probatur 2 ex Patribus.* S. Cyrillus Hierosolymitanus : « Jesus seipsum in redemptionis pretium offerens, nonne illam adversus homines iram dissolvit ? » ¹

177. S. Augustinus : « Tenebantur homines captivi sub diabolo, et dæmonibus serviebant, sed redempti sunt a captivitate; vendere enim se potuerunt, sed redimere non potuerunt: venit Redemptor, et dedit pretium, fudit sanguinem suum, et emit orbem terrarum. . . . Sanguis Christi pretium est. » ² Alia passim occurrunt quæ recensere non vacat.

Objectiones diluuntur.

178. *Obj. 1.* « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. » ³ Nulla est vera satisfactio, ubi creditor dat unde solvatur.

179. *Resp.* Utique ex infinita divina misericordia factum est ut Filius homo fieret, et sese morti objiceret. Comuni illud trium personarum consilio contigit: sed Filius homo factus fuit actionum quas in humana peregit natura principium, et suo veluti jure eas summæ Triadi obtulit. Nihil illi datum est, unde solveret, quamvis communi decreto suscepit naturam humanam. Hominibus quidem maxima sunt collata beneficia, et Verbi incarnatione, et iis quæ eos ut redimeret passus est.

180. *Obj. 2.* Animi poenitentia unica est pro peccato satisfactio: eam ut nobis commendaret, Christus advenit. Ut suam missionem perfecte adimpleret, oportebat eum mori, præsertim ut resurgendo fiduciam nobis beatitudinis impertiretur. Mors ejus sacrificium dicta est, scilicet rem ingratam amplexus est, ut conscientias nostras emundaret, non magica quadam vir-

tute, sed exemplo, doctrina, morali, uti dicitur, influxu. » ⁴

181. *Resp.* Exigitur quidem animi poenitentia ut peccator veniam consequatur: nec tamen sufficit, quum nullo lege teneatur Deus delictum semel commissum ignoscere. Venit Christus vocaret peccatores ad poenitentiam, simulque spe veniæ impelleret, poenas eorum vice luituro: « dare animam suam redemptionem pro multis. » Si nulla poena esset subeunda, nulla erat moriendi necessitas; quæ enim fingitur, nempe ut fiducia ex ejus resurrectione oriretur, ingenio magis quam Scripturarum auctoritate nititur.

Mors ejus vere dicta est sacrificium, oblatio qua deleta sunt mundi peccata; nam quæ alias ex Apostolo recitavimus de conscientia nostra sanguine ejus emundata ab operibus mortuis, non de magica virtute, sed nec de morali tantum influxu, sed de vi ipsam animam mundandi ab omni peccato, sunt necessario intelligenda.

182. *Obj. 3.* Gratuita peccati venia, adeo in Scripturis prædicata, tollitur plena satisfactio a Christo exhibitæ. ⁵

183. *Resp.* Gratis peccata condonantur, quia nullo peccatoris actui venia debetur, quam misericorditer tribuit Deus, intuitu meritorum Christi. Dicimur igitur « justificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum. In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi. » ⁶

184. *Obj. 4.* Satisfactioe divinæ ju-

(1) Catech. xiii.

(2) Enarr. in Ps. xcv.

(3) Joan. iii. 16.

(4) Vide Unitarian Miscellany, vol. vi. p. 54

(5) Unitarian Miscellany, vol. i. p. 90.

(6) Rom. iii. 24.

stitiæ a Christo data, nihil superesset, dexteram Dei, qui etiam interpellat peccatori faciendum; de fide igitur, pro nobis.»⁵

185. *Resp.* Plene divinæ justitiæ a Christo satisfactum est; sed qua ratione hujus satisfactionis homines singuli fiant participes, ex Christi voluntate omnino pendet. Sapientissimo quidem consilio statuit, adultis rationis compotibus fidem, poenitentiam aliosque actus necessarios esse, qui tamen non sua vi, sed virtute sanguinis ejus valent ad veniam. Hinc merito arguunt Theologi Oxonienses suæ sectæ assecclas qui Christi satisfactionem altius prædicant, de necessaria nostra mortificatione silentes.²

186. *Obj.* 5. Qui Christum Deum Deo satisfaciendum exhibent, duos statuunt Deos: nec enim sibi satisfacere quis potest.⁵

187. *Resp.* Ipse Christus homo est et Deus, et in assumpta hominis natura Deo, qui Pater, et Filius, et Spiritus sanctus est, satisfecit: «Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus: qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.»⁶ Nihil hic pugnæ, quod Filius in humana natura Deo satisfaciat.

188. *Obj.* 6. Christus intercessor in Scripturis exhibetur, non aliquid suo veluti jure postulans: «qui est ad

189. *Resp.* Intercessoris utique fungitur officio, sed pretium simul offert, «Semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.»⁷ «Salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum.»⁷ Ideo intercessio non alia videtur intelligenda, quam ipsa præsentia Jesu Christi coram Patre, qua continuo veluti exhibet vulnera pro hominum salute accepta: «ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.»⁸

CAPUT IX.

DE MORTE CHRISTI PRO OMNIBUS.

190. Christum vere expiasse peccata ultro concedunt Calvini sectatores, sed non omnium hominum: electorum enim utilitates omnes illius sacrificii esse contendunt.⁹ Idem fere Jansenius, juxta quem tamen Christus «pro cæteris qui a fide et charitate deficientes in iniquitate moriuntur,» — «in tantum mortuus est, et in tantum propitiatio peccatorum est, et in tantum rogavit Patrem, in quantum temporalibus quibusdam divinæ gratiæ effectibus exornandi sunt.»¹⁰ «Omnibus illis,» inquit, «pro quibus Christus sanguinem fudit, et quatenus pro eis fudit, etiam sufficiens auxilium donat, quo non solum possint, sed etiam

(1) Unit. Mis. vol. ii. p. 18.

(2) «If the doctrine of the atonement is conveyed in the expression of Christ crucified, as used by St. Paul, it is by teaching, at the same time, the necessity of our mortification, which is repugnant to opinions now received. It is expressing, in other words, our Saviour's declaration, «he that cometh after me must take up his cross daily, and follow me.» They both imply that we cannot approach God without a sacrifice, — a sacrifice on the part of human nature in union with that of our Saviour.» Oxford tracts, No. 80. p. iii. p. 75. vol. iv. London edition, 1838.

(3) Unitarian Miscellany, vol. i. p. 370.

(4) I. Tim. ii. 5.

(5) Rom. viii. 34.

(6) Heb. ix. 28.

(7) Ibid. vii. 25.

(8) Ibid. ix. 24.

(9) «To all those for whom Christ hath purchased redemption, he doth certainly and effectually apply and communicate the same.» Presbyterian confession of faith, ch. viii. §. viii. «Others not elected, although they may be called by the ministry of the word, and may have some common operations of the spirit, yet they never truly come unto Christ, and therefore cannot be saved.» Ch. x. §. 17.

(10) Jansenius l. 3. de Gratia Christi c. 21.

reipsa velint ac faciant id quod ab eis volendum et faciendum esse decrevit.»¹ *Propositio quinta ex Jansenii operibus extracta, his verbis concepta est:* « Semipelagianum est dicere Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem fudisse. » *Damnata est ut falsa, temeraria, scandalosa, et intellecta eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit; ut impia, blasphemata, contumeliosa, divinæ pietati derogans et hæretica.* « Ex limite huic damnationi apposito, colligitur a telo servari immunes quasdam Theologorum sententias.

191. Vasquesius in ea fuit sententia Christum pro parvulis absque baptismo decedentibus mortuum non esse, nisi quoad causæ communitatem et magnitudinem atque potentiam pretii.² Omnes quidem conveniunt Theologi Christum quoad pretii sufficientiam pro omnibus esse mortuum; plerique addunt sufficientiam voluntatis, quod scilicet vere voluerit mortis suæ intuitu concedi omnibus gratiæ auxilia vere et relative ad salutem sufficientia. Id necessario tenendum videtur saltem quoad aliquos præter prædestinatos. Imo scribit Hyacinthus de Graveson, ex Dominicanorum familia: « Dogma fidei est, Christum mortuum esse voluntate generali seu antecedente, pro salute omnium omnino hominum, eumque merito passionis suæ præparasse auxilia vere sufficientia, quæ confert, vel saltem offert, singulis reprobis, ita ut per illa auxilia sufficientia, sibi a Christo vel collata, vel oblata, possint omnes reprobi ad æternam pervenire salutem, et ex eorum culpa ac defectu sit, non vero ex auxiliorum sufficien-

tium defectu, quod ad eam minime perveniant. »³

Propositio.

192. De fide est Christum pro aliorum præter prædestinatos æterna salute mortuum fuisse, non solum sufficientia pretii oblata, sed etiam voluntate offerentis, ac proinde quod eo animo, eaque intentione sanguinis sui pretium Deo Patri obtulerit, ut ipsis mereretur gratias ad salutem vere ac relative sufficientes.⁴

193. *Probatur 1. ex Scripturis.* « In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. »⁵ *ἡς ἵστί σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.* Ideo dictus est Deus Salvator, quia Christus pro hominum salute est mortuus. Salvator autem est omnium hominum, maxime fidelium. Ergo fideles quidem speciali ratione, cæteri autem homines quodam saltem pacto Christi morte redempti sunt. Minime quidem dicendus foret Deus aliorum præter fideles Salvator, si pro illis tantum mortuus fuisset Christus. Præterea ipsi fideles omnes non sunt prædestinati: memorat enim Paulus quosdam qui a fide exciderunt, et monet eos qui fide stant, ne altum sapientes cadant. Attamen eorum omnium maxime prædicatur Salvator. Ergo pro illorum salute præsertim mortuus est Christus: ergo pro salute aliorum præter prædestinatos mortuus est.

194. Ad Romanos scribens Apostolus eos monet, ne, ciborum liberiori usu, infirmis offensionis et interitus præbeant occasionem: « Noli cibo tuo illum perdere pro quo Christus mortuus est. »⁶ *Μὴ τὸ βρώματι σου ἐκτίνην ἀπόλλυς, ᾧ περ ὁ*

(1) Jansenius l. 3. de Gratia Christi c. 24.

(2) I. p. disp. 96. c. 3.

(3) Epistolæ theologicæ-historico-policæ t. ii. ep. 7. p. 272.

(4) Propositionis verba mutuumur a Theolo-

gico tractatu de Deo ac divinis attributis c. vi. art. iv. concl. ii. col. 445. tom. 7. Theol. compl.

(5) I. Tim. iv. 10.

(6) Rom. xiv. 15.

iracundus. Ergo perire potest, pro
Christus est mortuus. Ergo pro
is præter electos mortuus est. Idem
vet ex alio Apostoli loco : « Et peribit
tua scientia frater, propter quem
ristus mortuus est. »¹

95. Christus post ultimam cœnam
Apostolis et fidelibus omnibus
rem deprecatus est : « Pro eis ego
actifico meipsum, ut sint et ipsi
actificati in veritate. Non pro eis
em rogo tantum, sed et pro eis,
credituri sunt per verbum eorum
me. »² Pro eorum salute utique
ritus est Christus pro quorum sanc-
tificatione rogavit Patrem : rogavit
em pro omnibus fidelibus. Ergo
eorum salute saltem mortem am-
ixus est. Inter eos autem alios esse
eter prædestinatos liquet ex ipsis
æ mox laudavimus testimoniis. Ac-
lant illa testimonia quæ pretii am-
tudinem extollant : « ipse est propi-
tio pro peccatis nostris : non pro
stris autem tantum, sed etiam pro
ius mundi. »³

196. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Cy-
anus dæmonem Christianos æternis
oplicis addictos sic alloquentem in-
cit : « Ego pro istis quos mecum
les, nec alapas accepi, nec flagella
stinui, nec crucem pertuli, nec fa-
liam meam pretio passionis et cru-
redemi; sed nec regnum cœleste
is promitto, nec ad paradisum resti-
la immortalitate revoco. »⁴ Liquet
sancti Doctoris mente, et fide chri-
ana, Christum pro iis reprobis cru-
pertulisse, eosque sui sanguinis
etio redemisse : secus vi careret illa
atio.

197. S. Augustinus prælaudata Cy-
anij verba citat, et sua facit.⁵ De

Juda ait : « Projectit enim pretium ar-
genti, quo ab illo Dominus venditus
erat, nec agnovit ipse pretium quo a
Domino redemptus erat. »⁶ Crucifixo-
res suos Christus sic alloquens exhi-
betur : « Videtis vulnera quæ inflixistis,
agnoscitis latus quod pupugistis; quo-
niam per vos et propter vos apertum
est, nec tamen intrare voluistis. »⁷
Herodem ipse Augustinus sic alloqui-
tur : « Venit qui te redimat, et turba-
ris; et tunc eum vis perdere, quando
ille te disposuit liberare. Ille tibi an-
nuntiat Deum hominem suscepisse pro-
te, et tu vis perdere eum qui venit
redimere te. »⁸ De qualibet anima justa
dicit : « Sponsa est, at accepit arrham
magnam, sanguinem sponsi. »⁹ « Quod
pignus dedit? sanguinem suum fu-
dit. »¹⁰ Ergo juxta Augustinum Christi
sanguis fusus est pro justis omnibus,
qui tamen non sunt omnes prædesti-
nati : imo pro Herode et Juda.

198. *Probatur 3. Concilii Nicæni
auctoritate.* Concilium Nicænum Sym-
bolum ita recitavit : « Qui propter nos
homines, et propter nostram salutem
descendit de cœlis... crucifixus etiam
pro nobis. » Singuli fideles fidem quam
Symbolum exprimit, profiteri tenen-
tur : ergo credere debent Christum pro
se passum esse.

199. *Probatur 4. rationibus Theolo-
gicis.* Nisi Christus mortuus sit pro
aliorum præter electos salute, spei
tollitur fundamentum, et charitatis sti-
mulus deest; nemo quippe certo dicere
poterit : « In fide vivo Filii Dei, qui di-
lexit me et tradidit semetipsum pro
me. »¹¹ Tota divina œconomia eo re-
ducetur, ut electis quidem salus detur,
sed reprobis externa tantum subsidia,
vel etiam interna ad tempus, nullo

¹ I. Cor. viii. 41. (2) Joan. xvii. 19.

² I. Joan. ii. 2.

³ Tract. de opere et elemosynia, cit. in tract.
Deo et divinis attributis qu. vi. art. iv. tom.
curs. complet. Theologiae.

⁴ Lib. iv. ad Bonifacium c. 8.

⁵ In Ps. lxxviii. enar. 2.

⁶ Lib. ii. de Symbolo ad Catech. c. 6.

⁷ Ibidem c. 5. (9) In Ps. cxvii.

⁸ Ibidem c. 5. (9) In Ps. cxvii.

⁹ Ibidem c. 5. (9) In Ps. cxvii.

¹⁰ In Ps. xc. Serm. 2. (11) Gal. ii. 20.

salutis dandæ consilio. Hæc Deum benedicere erga illos patrem non ostendunt, sed iudicem iniquum potius, et irrisorem, qui salutis spem omnibus præbet, et jubet impleri conditiones, quin tribuat vires.

Objectiones solvuntur.

200. *Obj. 1.* Christus dicit: « Animam meam pono pro ovibus meis. . . . Et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum. » ⁽¹⁾ « Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris; ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. » ⁽²⁾ « Exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. » ⁽³⁾ Ergo Christus vitam posuit pro salvandis tantum, qui et ipsi fideles sunt.

201. *Resp.* Utique Christus vitam posuit pro ovibus, qua imagine omnes fideles designantur, quibus proinde certa ad salutem subsidia tribuit: quæ tamen ipsi sua incuria vel animi pertinacia adhibere aliquando negligunt. Vult Pater ejus ut nihil illi datum amittat, ideoque vis nulla poterit dilectos ejus famulos illi eripere: sed manet voluntatis ipsorum libertas, nec enim nisi volentes salvantur. Exaltatus est in cruce, ut credens in ipsum non pereat, qui proinde in fide perseverans, et per dilectionem fidem exercens, certo obtinebit vitam. Nihil in objectis locis conditionem obedientiæ excludit. Cæterum si quis velit ea omnia de electis explicare, per nos licet, dummodo eorum salus præcipuus quidem, sed non unicus finis mortis Christi agnoscatur, quum « pro omnibus gustaret mortem. » ⁽⁴⁾ Perperam autem Calviniani fideles cum electis confundunt: vox enim illa omnes complectitur

qui veritatibus revelatis mentis tribuunt assensum, quorum plurimi sua culpa deinceps pereunt.

202. *Obj. 2.* « Non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedisti mihi. » ⁽⁵⁾ Christus pro iis dici nequit mortuus, quia a suis exclusit precibus: omnes autem præter electos, datos sibi æterno Patris decreto, suis precibus privavit. Equidem quum Pater semper eum audit, fieri non potuit ut preces, multo minus sanguinem, frustra funderet.

203. *Resp.* Christus mundum eo loci designavit impios et infideles, qui adventus sui bonis, culpa et pertinacia animi, carerent. Non pro illis rogavit Patrem, sed pro discipulis suis, et aliis eorum opera ad fidem per sæculorum seriem adducendis, ut bonorum copia in ævum fruerentur. Specialis illius orationis, quam terras relicturus pro dilectissimis famulis fudit, beneficio privavit infideles, in impetate pertinaces. « Est mundus, » inquit Augustinus, « de quo scriptum est, ne cum hoc mundo damnemur: pro isto mundo non rogo. » ⁽⁷⁾ Sed non ideo omni redemptionis munere, et salutis subsidio carere eos voluit: nam « dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. » ⁽⁸⁾ Semper auditus est a Patre, sed aliquando aderat conditio, qua deficiente, noluit effectum sequi. Sic auditur, concessis subsidiis, quibus ad salutem perveniunt plurimi, dum alii, pravæ voluntatis vitio, deficiunt.

204. *Obj. 3.* De calice dixit Christus: « Hic est sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. » ⁽⁹⁾ Nisi electos designare voluisset, nulla erat ratio cur sic loqueretur.

(1) Joan. x. 45. 28.

(2) Ibid. vi. 39. (3) Ibid. iii. 45.

(4) Heb. ii. 9.

(5) Joan. xvii. 9.

(6) Ibid. xi. 42.

(7) Tract. ex in Joan.

(8) I. Tim. ii. 6.

(9) Matt. xxvi. 28.

205. *Resp.* Omnes eo loci intelliguntur; ratio autem verosimilis cur multis vis tanta tribuatur, est quia unius Christi cum cæteris omnibus hominibus tacita fit comparatio: $\pi\epsilon\pi\lambda\lambda\theta\iota$.⁽¹⁾ Sic apud profanos scriptores: « Unum pro multis dabitur caput. »⁽²⁾ Constat quidem multos et omnes aliquando permutari. Sic Daniel: « Multi de his qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt: »⁽³⁾ quod de omnibus affirmat Joannes.⁽⁴⁾ Apostolus ait: « In omnes homines mors pertransiit, »⁽⁵⁾ quos tamen multos deinceps designat.⁽⁶⁾ Augustinus idcirco notat « non repugnare omnibus multos, quia ipsi omnes non pauci, sed multi sunt. »⁽⁷⁾ Cæterum optime animadvertit S. Thomas Aquinas: « Pro multis et pro omnibus sanguis effusus est; quia si consideretur sufficientia, ipse est propitiatio pro peccatis nostris, et non tantum pro nostris, sed et totius mundi: sed si consideremus effectum, non habet effectum nisi in iis qui salvantur, et hoc ex culpa hominum. »⁽⁸⁾

206. *Obj.* 4. S. Augustinus dicit: « Non perit unus ex illis pro quibus Christus mortuus est. »⁽⁹⁾

207. *Resp.* Eo loci respicit Augustinus specialem Christi voluntatem erga salvandos. Agebat enim de mysteriorum fidei intelligentia, quæ paucis conceditur: « Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus. Si autem, quod veritas habet, infirmi populi credentium ad medicum currunt, sanandi per Christum et hunc crucifixum ut ubi abundavit peccatum, superabundet gratia, miris fit modis per altitudinem divitiarum sapientiæ et scientiæ

Dei, et per inscrutabilia iudicia ejus, ut et nonnulli a corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, et irrident stultitiam prædicationis qua salvi fiunt credentes, ab unica via longe exerrent, quæ ad vitam æternam sola perducit; et multi in cruce Christi gloriantes, et ab eadem via non recedentes, etiamsi ista quæ subtilissime disseruntur, ignorant, quia non perit unus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perveniant æternitatem, veritatem, caritatem, id est, ad stabilem, certam, plenamque felicitatem, ubi manentibus, videntibus, amantibus cuncta sunt perspicua. » Hæc de efficacia Christi redemptionis verissima sunt, nec excludunt oblationem generalem, quam alia adstruunt testimonia: « Omnes itaque mortui sunt in peccatis, nullo prorsus excepto . . . et pro omnibus mortuis vivus mortuus est unus, id est, nullum habens omnino peccatum. »⁽¹⁰⁾

208. *Obj.* 5. S. Thomas Aquinas dicit: « Christus non oravit pro omnibus crucifixoribus, neque etiam pro omnibus qui erant credituri in eum; sed pro his solum, qui erant prædestinati. »⁽¹¹⁾

209. *Resp.* Christi oratio iis præsertim profuit quos ipse speciali affectu prosequi dignatus est, et ad gloriam evehere. Dicitur autem a S. Thoma non orasse pro omnibus, quia absoluta et efficaci voluntate non omnium expetiit salutem, sed in nonnullis servari jussit justitiæ jura, juxta profundissima suæ sapientiæ consilia. Mentem suam alias explicat: « Voluntas, ut natura, est de eo, quod habet in se bonitatem, non considerato ordine

(1) Bloomfield in Matth. xx. 28.

(2) *Æn.* v. 815. (3) Dan. xii. 2.

(4) *Jean.* v. 28.

(5) *Rom.* v. 12.

(6) *Vers.* 15. Vide etiam *vers.* 18. 19.

(7) *L.* ii. op. imperf. c. 175.

(8) *Comm.* in hunc locum.

(9) *Ep.* clxix. alias cii. Evodio.

(10) *L.* xx. de civ. Dei. c. 6.

(11) *3. p. qu.* 21. art. 4.

ejus ad aliud; unde voluntas talis in Christo fuit de salute hominum, sicut voluntas fuit in Deo; sed secundum hanc simpliciter et absolute non dicitur aliquis velle: hanc autem voluntatem Hugo de S. Victore dicit voluntatem pietatis. Sed voluntas, ut ratio, est de eo, quod habet bonitatem etiam in ordine ad aliud, et secundum hanc voluntatem non volebat Christus omnes salvari, sicut nec Deus voluntate consequente; et secundum hanc dicitur aliquis simpliciter et absolute velle: et ideo oratio Christi, quæ fuit secundum hanc voluntatem, fuit exaudita; non autem quæ fuit secundum primam; et ideo dicit Hieronymus, quod Christus exauditus est pro prædestinatis, non autem pro non prædestinatis. »¹

210. *Obj.* 6. Ex controversia quæ in Galliis nono sæculo exarsit, liquet plerosque censuisse Christum pro prædestinatis tantum mortuum: nam rejecit Concilium Lugdunense, præside S. Remigio, capitula Carisiaca, quibus mors Christi pro omnibus agnoscerebatur, et consentientem sibi habuit Synodum Valentinam. Sic et S. Prudentius Tricassinus credendum docuit « cum omnibus Catholicis, sanguinem Domini nostri Jesu Christi pro omnibus omnino hominibus ex toto mundo in eum credentibus fustum; non autem pro illis, qui nunquam in eum crediderint, nec hodieque credunt, nunquamque credituri sunt. »²

211. *Resp.* Vocibus magis quam re dissentiebant Episcopi illi: quapropter censura Capitulis Carisiacis apposita postea deleta est, Gallicanis Episcopis anno 850 convenientibus ad Synodum Tullensem I., Lingoniensem, et Tullensem II. Hinc S. Remigius Lugdunensis dixit: « Si inveniantur aliqui

Patrum, qui etiam pro impiis in impietate permansuris Dominum crucifixum dicant, si placet, sicuti nobis multum placet, ut etiam istorum sententia ex pietate vivens . . . non renuatur. »³ Equidem de efficacia et fructu Christi mortis loquebantur illi, qui cum Prudentio sanguinem Christi pro credentibus fustum dicebant: Carisiacenses de ejus sufficientia et oblatione. Constat præterea eos alios præter prædestinatos credentium nomine intellexisse.

212. *Obj.* 7. Christus, cui omnia arcana patebant, mori pro reprobis noluit, cum nulla eorum utilitate, sanguine ejus frustra fundendo.

213. *Resp.* Non speciali consilio pro reprobis mortuus est Christus, sed salvandorum præsertim causa. Cæterum pro illis etiam se victimam obtulit, ut subsidia salutis illis compararet, cum magna eorum utilitate, si iis invellent. Quod contra contigit, eorum arguit pervaciam, animumque beneficiis summis ingratum; sed divina vindicatur bonitas et justitia, hæc denegatis salutis subsidiis. Non igitur frustra sanguis fusus est, sed in perfectionum divinarum ostensionem.

Animadversiones.

214. Vindicate dogmate catholico contra Calvinii et Jansenii sectatores, de Theologorum sententiis aliquid occurrat dicendum. Libenter dicunt omnes, quamvis sensu aliquantum diverso, Christum pro omnibus mortuum. « Recte igitur Christus Dominus dici potest etiam pro peccatoribus, obcæcatis, infidelibus, et parvulis mortuus: quamquam plurimis eorum non conferantur, imò nec conferri possint auxilia sufficientia. » Ita Garzaniga, Thomistarum plerorumque sententiam secutus.⁴ Augustiniani « sic

(1) Lib. iii. sentent. dist. 47. art. 2. q. 2.

(2) Ep. ad Wenilonem Senonensem.

(3) Lib. de tenenda veritate Scripturæ c. 11.

Vide et librum de tribus epistolis.

(4) Diss. v. c. iii. De Morte Christi n. 402.

ut Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum tradunt, ita etiam omnibus, absque exceptione aliqua, parata et oblata ad salutem media necessaria dicunt, » referente eminentissimo d'Aguirre. ¹ Fere omnes tenent ex Christi pro omnibus morte contingere, ut omnibus parentur et suppeditentur subsidia ad salutem vere et relative sufficientia, saltem remote, quamvis causarum naturalium et necessariarum cursu, quem impedire non tenetur Deus, fieri possit ut illa aliquibus reipsa non conferantur.

215. De morte Christi pro omnibus insignis est Apostoli locus : « Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est Christus. » ² Ex morte Christi pro omnibus argumentatur Apostolus omnes peccato mortuos esse, quæ tamen haud valeret ratio, si pro omnibus omnino Christus mortuus non fuisset. Alia jam laudavimus perspicua satis testimonia, quibus dicitur gustasse mortem pro omnibus, dedisse se redemptionem pro omnibus, et esse propitiatio non tantum pro peccatis nostris, sed etiam pro totius mundi : quæ omnia, obvio sensu accepta, Christum pro omnibus mortem suam obtulisse suadent, ut sufficientia ad salutem subsidia iis compararet. Patrum præsto sunt documenta. S. Gregorius Nazianzenus de Christi passionibus loquens, dicit : « Per quas omnes reformati sumus, nullo penitus excepto qui eidem Adamo participavimus. » ³ S. Joannes Chrysostomus dicit : « Sacrificium quidem ipsum pro tota natura oblatum fuerat ; qui autem usum sacrificii percipiunt, soli unt credentes. » ⁴ S. Ambrosius : Ipse pro omnibus vitam suam obtu-

lit. » ⁵ S. Hieronymus : « Christus pro omnibus mortuus est, solus inventus est, qui et ut immaculata hostia, pro omnibus qui erant in peccato mortui, offerretur. » ⁶ Concilium Carisiacense anno 853 perspicue id docuit : « Nul- lus est, fuit, vel erit homo, pro quo passus non fuerit, licet non omnes passionis ejus mysterio redimantur. » ⁷ Quamvis id improbatum aliis fuerit, si censura Valentinianorum Patrum revera sit, quam quidam supposititiam censent, constat id deinceps innoxium visum esse ; nam censurâ in posterioribus Conciliorum codicibus desideratur.

216. Ea ratio loquendi a Concilio Tridentino usurpata est : « Verum licet ille pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt, sed ii dumtaxat quibus meritum passionis ejus communicatur. » ⁸ Equidem benignissima Christi erga humanum genus voluntas suadet ut eum mortuum pro omnibus censeamus. Quod autem quidam omni salutis subsidio videantur privari, non probat eos vere eo carere ; nam Deus ubique adest, et miris occultisque modis gratiæ auxilia suppeditat. Ad infantes absque baptismo pereuntes quod pertinet, dici potest iis etiam parata esse subsidia, sed Deum, provisorem generalem, non teneri ad naturæ ordinem invertendum miraculo, ut iis consulat.

CAPUT X.

DE CHRISTI ADORATIONE.

217. Quæ de Christi divinitate dis- servimus, eum adorandum esse mani- festo probant, utpote Deum, Patri omnino æqualem. Qui personas duas

(1) Theol. S. Anselmi Disp. 126. S. 2.

(2) II. Cor. v. 44.

(3) Orat. xxv. nunc 35. n. 9.

(4) In Gal. ii. 20.

VOL. II.

(5) L. de S. Joseph c. 7.

(6) Ia comm. ad c. v. ep. 2 ad Corinth.

(7) Crecy in Picardia. Cap. iv.

(8) Sess. vi. cap. 3. de justif.

in eo distinguebant Nestoriani, homini Christo divinum recusabant cultum, quem tribuebant Verbo: sed Ecclesia unam Verbi personam in utraque natura adorat. Sociniani olim colendum esse Christum, utpote Dei personam quodammodo gerentem, divina indutum virtute, docebant: quod Unitariis nonnullis adhuc arridet, sed plerique omnem ejus cultum respuunt. Concilium generale V. supremum Christi cultum contra argutias hæreticorum anathemate vindicavit. Canon ejus novus his verbis in Concilio Lateranensi redditus est: « Si quis adorari in duabus naturis dicit Christum, ex quo duas adorationes introducunt, semotim Deo Verbo, et semotim homini: aut si quis ad peremptionem carnis, aut ad confusionem deitatis et humanitatis, unam naturam sive essentiam convenientium portentose dicens, sic adorat Christum, sed non una adoratione Deum Verbum incarnatum cum ejus carne adorat, juxta quod sanctæ Dei Ecclesiæ ab initio traditum est: talis anathema sit. »¹ Equidem id sædulo animadvertendum carnem Christi spectari prout divino Verbo hypostatice conjuncta subsistit, et adorari non *propter se*, sed propter divinam quam habet subsistentiam. Adoratur tamen *in se*, scilicet ipsa colitur, tametsi adoratio in illa non sistatur, sed in Verbo.

Propositio.

Uno eodemque supremo patriæ cultu humana Christi natura adoranda est cum Verbo divino, cum quo est hypostatice conjuncta.

218. *Probatur 1. ex Scripturis.* « Cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei. »² Hoc manifesto

refertur ad Christum hominem, qui ipse in orbem in humana natura venerit, et ad judicandum homines iterum venturus sit: cui tamen ipsi Angeli cultum præstare jubentur. A Philippenses scribit, Christum ad mortem crucis sese demisisse, ideoque Patre accepisse nomen supra omnium nomen: « Ut in nomine Jesu omni genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum. »³ De humana Christi natura, in qua mortem obiit, agitur eaque ad summam gloriam evecta dicitur, cultu supremo ab omnibus De creaturis honoranda.

219. Summum accepit Christus cultum, etiam inter homines versans. Recens natus Magi divinitus ducti, cœlesti illustrati lumine « procidenter adoraverunt eum, » *Προσκύνησαν αὐτῷ.*⁴ Veram adorationem illi intelligendam suadent omnia adjuncta: nec enim verosimile est puero, nullum majestatis terrenæ indicium præseferenti, obsequium civile Magos præstare voluisse, tanta cum sui humiliatione.

220. Christo a cæco quem visu donaverat, fidem exigente, « Tu credis in Filium Dei? » seque ipsum esse declarante, respondit ille: « Credo Domine. Et procidens adoravit eum. »⁵ Adoratio hæc fide de Filio Dei nixa non erat cultus civilis, sed religiosus, et quidem supremus, qui tamen Christo homini simul et Filio Dei redditus est.

221. Apostoli Christum redivivum « videntes eum adoraverunt. »⁶ Cultus religiosus et supremus hoc loco enuntiatur, nixus ejus a mortuis resurrectione: nec divinitatis ab humanitate discrimen in eo præstando servatur, sed tribuitur Christo, qui Deus est et homo.

(1) Acta Conc. Hard. t. iii. col. 498. et Concil. Later. sub Martino I. act. seu Sec. iv. in col. Hard. col. 839.

(2) Heb. i. 6.

(3) Phil. ii. 10.

(4) Matth. ii. 11.

(5) Joan. ix. 38.

(6) Matth. xxviii. 17.

222. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Athanasius : « Etsi enim ipsa caro seorsim spectata , pars sit rerum creaturarum , attamen Dei facta est corpus : neque vero hujusmodi corpus a Verbo dividentes adoramus , neque cum Verbum volumus adorare , ipsum a carne removemus. » ¹

223. S. Ambrosius , in Psaltis verba : « Adorate scabellum pedum ejus , quia sanctum est , » scribit : « Per scabellum terra intelligitur : per terram autem caro Christi , quam hodie quoque in mysteriis adoramus , et quam Apostoli in Domino Jesu adorant. » ² Magistro concinit discipulus Augustinus in ipsa Psaltis verba : « Fluctuans converto me ad Christum , quia ipsum quæro hic ; et invenio quomodo sine impietate adoretur terra , sine impietate adoretur scabellum pedum ejus. Suscepit enim de terra terram : quia caro de terra est , et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit , et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit : nemo autem illam carnem manducat , nisi prius adoraverit , inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum Domini , et non solum non peccemus adorando , sed peccemus non adorando. » ³

224. S. Joannes Damascenus , Theologi more , rationem reddit : « Neque enim adorandam esse carnem ejus negamus : quippe quæ adoratur in una Verbi persona , et hypostasis facta est. Qua in re non creaturæ servimus ; non enim illam , ceu nudam carnem adoramus , sed veluti divinitati unitam , et quia duæ ipsius naturæ ad unam Dei Verbi personam reducuntur , unamque subsistentiam. Carbonem tangere ob ignem cum ligno conjunctum ve-

reor. Ambas Christi naturas ob unitam carni divinitatem adoro. » ⁴

Objectiones solvuntur.

225. *Obj. 1.* Humana Christi natura non desinit esse creatura , licet Verbo hypostatice conjuncta : creaturæ autem supremum cultum deferre nefas est.

226. *Resp.* Est quidem humana Christi natura res creata , sed quum divinitus subsistat , qui ei tribuitur cultus in divinam personam qua regitur tendit ; ideoque nullo modo derogat honori divino.

227. *Obj. 2.* Cultus igitur humanæ Christi naturæ præstitus *relativus* est.

228. *Resp. Absolutus* est cultus qui humanæ Christi naturæ redditur : in seipsa enim , quamvis non propter se , sed propter divinam subsistentiam colitur.

229. *Obj. 3.* Cyrillus Alexandrinus tradit « nefas esse hominem assumptum coadorare cum Deo Verbo. » ⁵

230. *Resp.* Quæ contra Nestorium protulit Cyrillus , intelligenda sunt præ oculis habito Nestorii errore. Quum hic hominem diceret a Verbo distinctum , et moraliter tantum conjunctum , nefas quidem foret eum Dei Verbi adorationis participem facere. « Si quis audet dicere hominem assumptum coadorari cum Deo Verbo , et conuncupari Deum tamquam alterum cum altero ; adjectio enim *cum* (cum) syllabæ hoc cogit intelligi ; et non magis una reverentia veneratur Emmanuel , namque ei glorificationem dependit , juxta quod Verbum caro factum est ; anathema sit. » ⁶

ANIMADVERSIO DE CULTU CORDIS JESU.

231. Ex his quæ de humana Christi natura colenda diximus , sequitur pie

(1) Epist. ad Adelphium.

(2) L. iii. de Spiritu sancto c. ii.

(3) Enarr. in Ps. xcvi. n. 9.

(4) Lib. iii. de fide orthodoxa c. viii.

(5) Anathematismo viii.

(6) Ibidem.

sanctæque Cor Jesu coli, prout est « cor personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est. » ⁽¹⁾ Accedit quod symbolum est dilectionis illius præcipuæ qua Redemptor humanum complexus est genus, et humilitatis et mansuetudinis, quam ipse nobis imitandam proposuit: « Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. » ⁽²⁾ Septimodecimo exeunte sæculo festum sanctissimi Cordis Jesu cœpit celebrari, unde plurimæ enatæ sunt turbæ. Ei favit Sedes Apostolica, eo præsertim fine ut charitatem Christi « sub sanctissimi Cordis symbolo devotius ac ferventius recolant, ejusdemque fructus percipiant » fideles, prout ex lectionibus Breviarii liquet. Hæserat tamen sacra Rituum congregatio an. 1697, 1727, et 1729, et abstinendum censuit a concessione Officii et Missæ pro cultu Cordis propriæ sumpti; sed

Clemens XIII. an. 1763 eum probavit. Quum cultus hic jam obtineat, nec hac regione aliqua de eo moveatur controversia, supervacaneum duxim de eo fusius disserere. Id tantum advertemus festi recentioris æginem haud obstare, quum Christus Deus et homo, semper supremo cu adoratus fuerit; nam Cor ejus sanctissimum non colitur, ab humana natu integra, vel a divina persona, separatum, sed tamquam specialis affectuum sedes, et dilectionis symbolum. Equum autem est ut, refrigescente charitate homines, novis pietatis exercitiis quæ in certis Ecclesiæ dogmatibus nituntur, ad Redemptoris amorem iterum excitentur. Ei igitur « qui dilex nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo . . . ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum Amen. » ⁽³⁾

(1) Constit. Pii VI. *Anctorem Fidei*, ad prop. lxiii. Synodi Pistoriensis.

(2) Matth. xi. 29.

(3) Apoc. i. 5.

TRACTATUS VIII.

DE GRATIA CHRISTI.

PRÆNOTANDA.

redemptoris sanguis fusus est ut deleantur, et subsidia salutis parentur hominibus. Ideo Evangelicæ, quum Christum plenum et veritatis prædicasset, adveniens beneficia cum legis Mosaicæ conferens, dixit : « Et de plebe ejus nos omnes accepimus, et pro gratia. Quia lex per Moysen data, gratia et veritas per Jesum facta est. » ¹ De gratia igitur, hominibus Christus moriendo dedit, est impræsentiarum agentis imprimis explicandum est ipsius vocabulum, ut claritas diccedat.

VOXUM EXPLICATIO.

Gratia *χάρις* favor intelligitur apud os donum Dei gratuitum, quod nulli operi hominis debetur : item gratia, jam non ex operibus, quin gratia jam non est gratia. Creatio, conservatio, et omnia ruimur bona, quæ ad ordinem pertinent, gratiæ nomine, lato sensu, designari possunt, quo Pelagio, et a Quesnello non surpata est vox : sed solet reddona supernaturalia, quæ ad æternam consequendam nos ad-

juvant. Homini primitus condito quæ concessa sunt dona, ultra id quod natura ipsa humana ex ipsius constitutione exigebat, ea scilicet quibus ad ordinem supernaturalem evectus est homo, ut Deo fruendo fieret idoneus, gratis, nullo prævio merito, ut patet, tributa sunt. Ea idcirco *gratiæ* nuncupantur, etiam ab iis Theologis qui cum Augustinianensibus putant Deum *ex quadam convenientia* ad beatam visionem hominem destinasse, nec potuisse eum, imaginem suam ferentem, et naturæ quodam impetu ad Conditorem suum tendentem, ad finem mere naturalem destinare. ² Lapsis hominibus, et noxa originis gravatis, dantur omnia intuitu meritorum Christi.

3. *Gratia* igitur definiri potest donum supernaturale, gratis a Deo homini lapso concessum, intuitu meritorum Christi, in ordine ad vitam æternam. *Gratia* alia *externa* dicitur, quæ scilicet exterius datur, ut homo ad virtutem amplectendam moveatur : prædicatio Evangelii, Sacramentorum suscipiendorum occasio opportuna, aliaque hujusmodi subsidia nobis oblata, *externæ* gratiæ habent rationem. *Interna* dicitur quæ animam intus afficit, vel intellectum illustrando, vel voluntatem movendo; et ideo alia dicitur *gratia intellectus*, alia *voluntatis*, vel, ut Augustinianensibus placet, alia est *illustratio* mentis, alia

. i. 46.
. xi. 6.

(3) Berti Aug. Syst. vind. Diss. ii. c. i. cor. ii. et
g. ix. n. ix.

est *delectationis inspiratio*. *Habitualis* est, quæ in anima manet; v. g. *gratia sanctificans*, qua fit Deo accepta, dona etiam Spiritus sancti. *Actualis* ea est quæ actu movet ad actus supernaturales, sicut *gratia orationis*, impellens ut precemur Deum; et *gratia operis*, movens ut aliquid faciamus: v. g. ut demus eleemosynam. *Gratiæ gratis datæ* consueverunt vocari ea dona supernaturalia quæ primario dantur ob aliorum utilitatem: v. g. potestas patrandi miracula, edendi vaticinia.

PELAGIANÆ HÆRESIS BREVIS RELATIO.

4. Jam locuti sumus de Pelagio, qui peccatum originis et gratiæ necessitatem quinto sæculo ineunte impugnavit, hominem ea qua primum constitutus est conditione, adhuc nasci contendens, libero prædium arbitrio, quo possit beatitudinem consequi, absque ullo supernaturali auxilio. Concilium Diospoli (*Lyddæ*) in Palæstina habitum, quatuordecim Episcopis constans, fictis ejus verbis fidem præstans, illi pepercit, rejecto tamen ejus errore; damnavit enim articulum: « Gratiam Dei atque adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina. »² 68 Episcopi anno 416 Carthagine convenientes, et 61 Episcopi Milevitano in Concilio, placita illius et Cœlestii³ rejecerunt, probante Innocentio I. anno 417. Ictus hos ut eluderet Pelagius, litteras subdolas ad Innocentium statim misit, Cœlestius-

que ipse Romam veniens apud Zosimum, Innocentii successorem, querelas de adversariorum falsis criminatibus effudit, seque per omnia curia Sede Romana sentire professus Reorum causam, dogmate illæso, iurato examini subiecit Zosimus, et Africanorum Præsulum sententias rogavit, qui numero 214 Carthagine convenientes, Pontificem certiozem fecerunt Pelagianos dolos struere, ut securius diffunderent errores. Nuntiis his acceptis, Synodum ipse Romæ habuit, in qua errores illos una cum eorum auctoribus proscripsit, epistolamque dedit *Tractoriam* contra errorem novitium ad Episcopos totius orbis directam, cui jussit ut subscriberent in fidei concordie indicium, et errorum damnationem. Octodecim Episcopi Pelagio faventes subscribere pontificiis litteris recusarunt, novumque judicium in plenario Concilio postularunt; sed causa jam finita Augustino, cæterisque per orbem Episcopis, merito visa est.

5. Julianus, Eclanensis in Campania Episcopus, Pelagianismi vindiciis malam sibi comparavit famam, sede idcirco pulsus. Cæterum mitigare visus est aliquatenus errores, fatendo gratiam ad bene agendum necessariam esse, quam tamen juxta merita dari censebat, iis scilicet qui suis viribus fidei salutisque desiderium eliciebant.

6. Variæ fuerunt artes quibus Pelagius suam celabat et propagabat hæresim, ambigua præsertim vocum usurpatione, et superbiæ humanæ, pro

(1) Supra p. 38.

(2) Cf. Acta Concil. Hard. tom. i. col. 3041.

(3) Hunc a Priestleio Hibernum dictum, fuisse Campanum censet Garnerius: plerique Scotum veri nominis existimant.

(4) Quas egerit partes Petri Sedes in hac proterenda hæresi, sicut et Ariana, ingenue fatentur Oxonienses Theologi: « But is it then a duty to forget that Rome was our mother, through whom we were born to Christ; that she was the instrument chosen by God's good providence to bring

the Gospel to the wild heathen tribes from which most of us are sprung? Are we to be so engrossed with modern controversies, and modern corruptions, as to forget ancient heresies, and those the most deadly, those of Arius and Pelagius, against which she maintained the faith once delivered to the Saints? are we to forget all past gratitude, all bowels of mercy towards her who was our mother? » Oxford Tracts, No. 77 p. 33. vol. iii. London edition.

reticorum more, blandiendo. Gram aliquando agnoscebat necessarium, eo nomine liberum intelligens arbitrium, quod procul dubio Dei donum est, sed ad ordinem naturalem pertinet. ⁴ Alias ea voce designabat externa ad salutem subsidia, Evangelii scilicet prædicationem, legem divinam, aliaque hujusmodi, quibus opus erat, ut homo divinam nosceret voluntatem, quam tamen libero arbitrio amplecti poterat, et implere. Aliquam interiorum gratiam, saltem ad facilius sequenda mandata, aliquando visus est agnovisse, quam tamen luminis istar mentem illustrare dicebat, quin voluntatis infirmitatem divino robore indam auxilio fateretur. ⁵

7. Socinus cum sectatoribus suis æculo decimo sexto præcipui gratiæ ostes fuere: negabant quippe originis peccatum, et humanæ voluntatis vires ferebant, mysterium redemptionis rorsus evacuantes. Unitarii hodierni aut minus infensi noscuntur his totius Religionis fundamentis: supernaturalis quippe auxilii quo illustratur mens, et roboretur voluntas, notionem, inter ægri animi somnia reponunt: quamvis *gratiæ* nomen et ipsi aliquando adhibeant, vel libertatis donum eo intelligentes, vel principiorum naturalis Religionis explicationem, a Christo, Dei legato, traditam. ⁶ Rationalistæ horum calcant vestigia, omnem supernaturalem Religionem, omneque auxilium supernaturale denegantes, et humanæ blandiantur superbiæ, citantes naturæ præstantiam qua

quis possit suis viribus ad eam pertingere perfectionem, quæ in hominis paradisiaci *prototypo idealis* exhibitæ est, et quæ in Christo est visa. *Quakeri* innuunt se a Pelagianorum erroribus, quibus lux naturæ extollitur, abhorrere, ⁴ et semen divinum seu Spiritus sancti illuminationem agnoscere, qua etiam moveatur mens, claritate scilicet et evidentiâ revelationis interioris. ⁵ Sed hæc ad veram gratiæ notionem non pertingunt.

CAPUT I.

DE GRATIÆ NECESSITATE.

8. Gratiæ, scilicet supernaturalis auxilii, necessitatem in salutis negotio peragendo, quam contra Pelagianos Ecclesia olim vindicavit, Tridentinum Concilium iterum declaravit, verbis fere iisdem quibus vetera Concilia; congruum quippe erat ut hæc veluti veritatis monumenta, et trophæa debellatarum hæresum, exhiberentur: ⁶ « Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere ac vitam æternam promereri possit: quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed ægre tamen, et difficulter possit; anathema sit. » « Si quis dixerit, sine præveniente Spiritus sancti inspiratione, atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut pœnitere posse sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferretur; anathema sit. » ⁷ Ex fidei igitur doctrina

(1) Vide Aug. l. ii. contra 2. ep. Pelag. c. viii.

(2) Vide Aug. l. de hæc. lxxviii. et l. de gratia et libero arbitrio.

(3) « The condition of man is such, that he cannot and prepare himself by his own natural strength and good works, to faith and calling upon God; wherefore we have power to do good works, pleasant and acceptable unto God, through the grace of God, as proclaimed by the Spirit, may often inspire us with a good will,

and work with us when we have that good will. » — Unitarian Miscellany, vol. v. p. 211.

(4) « Hence are rejected the Socinian and Pelagian errors in extolling a natural light. » Prop. iv. apud Barclay.

(5) Prop. ii.

(6) « Age after age, fresh battles have been fought with heresy, fresh monuments of truth set up. » — Oxford Tracts, No. 28.

(7) Sess. vi. de justif. c. ii. iii.

constat supernaturale gratiæ auxilium requiri ut quis salutarem quemcumque actum, etiam internum, eliciat. *Præveniens* autem Spiritus sancti inspiratio et adjutorium ipsa vocatur gratia, quia antecedit voluntatis motum, ideoque a Theologis *indeliberatus motus* vocatur: prævenit etiam meritum omne humanum, et a divina largitate profiscitur, ¹ hominem excitans, et roborans. De actibus autem qui ad salutem tendunt, et fiunt *sicut oportet*, agi liquet.

Propositio.

Ad quemlibet actum salutarem, etiam ad fidem, præveniens Spiritus sancti inspiratio atque ejus adjutorium requiritur.

9. *Probat* 1. *ex Scripturis*. Christus, de fide, qua ad eum acceditur, loquens, dixit: « Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. » ² Quid vero trahendi vocabulo significare vellet, innuit, verba Isaïæ laudando: « Est scriptum in Prophetis: « Et erunt omnes docibiles » Dei. » Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. » Igitur trahi dicitur qui a Deo docetur, qui Patrem intus loquentem audit, qui fidei humili assensu cœlestem discit veritatem. Hæc supernaturalem mentis illustrationem qua cognoscatur veritas, motum etiam voluntatis, qua quis ad eam amplectendam alliciatur, et trahatur, indicant; nam distinguitur Patris institutio ab externo Filii magisterio, et illi tribuitur, quod quis huic præbeat assensum. Ideo Petri confessio, Christum esse Filium Dei, ad Patris revelationem relata est: « Beatus es Simon Bar-Jona: quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. » ³

10. « Sine me nihil potestis facere. Se viti assimilaverat Christus, discipulos palmitibus; eosque monuerat eo manere oportere, cum eo scilicet fide et dilectione conjungi, ut fructus vitæ et salutis ferre possent: « Manet in me: et ego in vobis. Sicut palmam non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis vos palmites: qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum quia sine me nihil potestis facere. Igitur nihil prorsus, quod ad salutem pertinet, nullus salutaris actus fieri potest absque Christi auxilio, quod gratiæ nomine designatur.

11. Apostolus divinæ misericordie tribuit, non suo arbitrio, quod fidelis sit: « tamquam misericordiam consequutus a Domino, ut sim fidelis. » Eam quidem se consecutum alias dicit quod ignorans in Christum deliqueri non causam adsignans, sed innuens quod obicem minorem gratiæ obiceret: « Prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, qui ignorans feci in incredulitate » ⁴. « Ideo misericordiam consecutus sum ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. » ⁵

12. Fideles nullo titulo gloriari possunt dicit Apostolus, quum omnia Deo debent acciperent: « Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? » ⁶ Hæc quidem de dotibus, quibus præstata Evangelii præcones intelligere quæ velit, ex sermonis serie, sed et fidelibus universis valent; eos enim

(1) Hoc sensu Perroneus notat vocem *prævenientis* gratiæ ab Augustino adhiberi, quam de indeliberato motu recentiores Theologi plerumque accipiunt.

(2) Joan. vi. 44.

(3) Matth. xvi. 17.

(4) Joan. xv. 5.

(5) 1. Cor. vii. 25.

(6) 1. Tim. i. 13.

(7) Ibid. 16. (8) 1. Cor. iv. 7.

statim alloquitur, veluti per *ironiam*, Apostolus : « Jam saturati estis, jam divites facti estis. » Ergo nemo fidelium gloriari poterit se ab infideli sui arbitrii exercitio discerni, sed necessario debet ad divinam gratiam id referre.

13. Fidem, et omnia bona quibus fruimur, ad charitatem Dei et munificentiam constanter refert Apostolus. « Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, . . . ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu. Gratia enim estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est : non ex operibus, ut ne quis gloriatur. Ipsi enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulamus. » ⁽¹⁾ Bona opera igitur præparata sunt a Deo, qui nos creavit, vitam supernaturalem in Christo Jesu tribuendo, et fidem, ex qua oritur, inspirando. Nulla nobis relinquatur gloriandi ratio, quum non ex operibus, sed ex Dei dono, fides ipsa proveniat.

14. Corinthios instar epistolæ manu Dei scriptæ, spiritu ejus eorum cordibus veritates cœlestes, dono fidei, inculpente, habuit Apostolus : « Epistola estis Christi, ministrata a nobis, et scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus, per Christum ad Deum : non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est. » ⁽²⁾ Igitur Spiritus Dei opus in hominum ad fidem traductione agnoscendum est : nec possunt præcones aliquid veluti e suo penu promere

quod rem adeo divinam promoveat, nec audientes aliquid cogitando, veluti a se, conferre possunt : sed omnis bonæ et salutaris cogitationis initium ad Deum referendum est.

15. « Cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate. » ⁽³⁾ Ad diligentiam in salutis negotio hortatur Apostolus fideles, quos metuere vult, quum ex divina gratia ipsa bona voluntas, et felix exitus pendeat. Causa timoris est, ne socordia, vel nimia fiducia, gratiæ ponatur obex : sublato enim divino auxilio, nemo potest salutem adipisci. Liquet igitur omnem salutarem actum, et ipsam voluntatem bene agendi a Dei gratia derivare originem.

16. Apostolus Jacobus Deum omnis boni auctorem exhibet, præsertim nativitatis supernaturalis quæ nobis contingit, veritati revelatæ credendo : « Nolite itaque errare, fratres mei dilectissimi. Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus. » ⁽⁴⁾ Ex bonitate divina fit ut filii Dei censeamur, credentes, et dona ejus suscipientes.

17. Tot testimonia plane ostendunt opera bona, fidemque ipsam ex supernaturali derivari influxu, divino lumine a Patre luminum mentem illustrante, et corde divinitus moto, ut velimus, et quod aggredimur reapse perficiamus.

18. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Justinus M. citans Psaltis verba : « Deus meus es tu, ne discedas a me, » inquit : « Docet in Deum qui omnia crea-

(1) Eph. ii. 4.
(2) II. Cor. iii. 3.

(3) Phil. ii. 43.
(4) Jac. i. 46.

vit, sperare omnes debere, et ab eo solo salutem et auxilium quærere. » ¹

19. S. Irenæus : « Non enim propter hoc liberavit nos (*Christus*) ut ab eo abcedamus : nec enim potest quisquam extra Dominica constitutus bona sibi met acquirere salutis alimenta : sed ut plus gratiam ejus adepti, plus eum diligamus. » ² Spiritum sanctum vitam animabus in lavacro tribuere dicit, et e cœlo dimittere in nos rorem pluviamque ut fructus feramus salutis : « Sicut arida terra, si non percipiat humorem, non fructificat : sic et nos lignum aridum existentes primum, numquam fructificaremus vitam sine superna voluntaria pluvia. » ³

20. S. Cyprianus : « In nullo gloriantur, quando nostrum nihil sit. » ⁴

21. S. Ambrosius : « Ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis, ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino. » ⁵

22. S. Hieronymus ait « Dominum gratia sua nos in singulis operibus juvare atque sustentare. » ⁶

23. S. Augustinus noscitur ex professo gratiæ necessitatem propugnasse : unum aut alterum tamen dabimus ejus testimonium : « Non ait : quia sine me parum potestis facere, sed *nihil* potestis facere. Sive ergo parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest. » ⁷ — « Non enim dixit : misericordiam consecutus sum, *quia fidelis eram* ; sed *ut fidelis essem* ; hinc ostendens etiam ipsam fidem haberi, nisi Deo miserante non posse, et esse donum Dei. » ⁸

24. Accedit ratio Theologica. Quum beata Dei visio sit finis naturæ ordinem excedens, subsidia ad eam comparan-

dam ordinem hunc excedant oportet, ergo auxiliis supernaturalibus gratiam opus erit, ut quis aliquid quo saluti struitur faciat.

Objectiones solvuntur.

25. *Obj. 1.* Sententia de gratiæ necessitate Augustinum habuit auctorem, cujus ingenio et auctoritate obtinuit i Ecclesia Latina ⁹ contra priorum sæculorum fidem. De Massiliensibus idcirco testatur Prosper ad Augustinum scribens : « Obstationem suam vetustate defendunt : et ea quæ de epistola Apostoli Pauli Romani scribentis, ad manifestationem divinæ gratiæ prævenientis electorum merita proferuntur, a nullo unquam Ecclesiasticorum ita esse intellecta, ut nunc sentiuntur, affirmant. » ¹⁰

26. *Resp.* Pelagio nova sua placita proponente, ea ubique per Ecclesiam magnum horrorem incusserunt, utpote quæ redemptionis mysterium, et totam divinam œconomiam everterent. Augustinus non primus, nec solus, se illi opposuit, sed Orosius, Hieronymus, alique, quamvis ipse præ cæteris, non tamen privatas suas sententias, sed « rectam et antiquitus fundatam Catholicam fidem adversus recentem Pelagianorum hæreticorum præsumptionem perniciemque » defendens. « Diospoli, Milevi, Carthagine Concilia habita novitios abjecerunt errores, veterum fidem secuta. Pontifices etiam Romani quam a Petro derivarant traditionem solemnibus definitionibus contra novatores munierunt. Hæc orbis christiani testimonia monumenta sunt certa et præclara fidei primævæ. Quod si de singulis quæ in controversiam ea occasione venerunt, perspicuum adeo non sint priorum temporum scri-

(1) Dial. cum Tryphone, n. 102.

(2) L. iv. adv. hær. c. xxvi. (3) L. iii. c. xix.

(4) L. iii. ad Quirinum, c. iv.

(5) L. ii. in Lucam, c. iii.

(6) L. iii. contra Pelag.

(7) Tract. lxxxi. in Joan.

(8) L. de Gratia et lib. arb. c. vii.

(9) Priestley, History of Christian Church, p. xii. Sect. ix.

(10) In ep. ad Aug. n. 3, quæ nunc præmissa lib. de præd.

(11) L. iv. contra 2. ep. Pelag. ad Bonif. c. vii.

rum id videri non debet, quum
orum argutiarum occasione ex-
magis, et majori in luce poni
erint fidei dogmata. Hæc veluti
quodam contineri videntur,
eum frangere perdereque hæ-
n fuerint conati. Equidem pec-
originis, redemptionis myste-
t baptismi vis a Patribus prio-
colorum celebrabantur, qui
lerumque occasionem non ha-
de iis rebus agendi, quæ ne-
veluti nexu ex iis dogmatibus
ntur. « Quid igitur opus est, ut
crutemur opuscula, qui prius-
a hæresis oriretur, non habue-
essitatem in hac difficili ad sol-
quæstione versari? Quod pro-
facerent, si respondere talibus
ur. » Ita Augustinus respondit
isium querelæ.¹

27. *2. Hermas*, antiquissimus
pœnitentiam tribui pro puri-
tis prævisa et virtutis studio
quorum viderat Dominus puras
uturas, et servituros ei ex totis
is, illis tribuit pœnitentiam. »²
sp. Pœnitentia a Domino qui-
tributa dicitur, habita ratione
perseverantiæ, quum aliis de-
quos iterum relapsuros præ-
dici posset ut iudiciorum divi-
quitas ostendatur, quin sequa-
lentiam tribui ob illam prævi-
Equidem in divinam gloriam
od illi perseverent : et iustum
r iudicium, quo non perseve-
lud pœnitentiæ donum dene-
æterum dubitari non potest
aliquando : ideoque similitudo
exhibet totam gratiæ œcono-
æterea divinum auxilium ut
delictorum pœniteat necessa-
ostenditur.

29. *Obj. 3.* Justinus, Ethnicos homi-
nes, rationi obsequentes, Christianis
accensuit : « Quicumque cum ratione,
ac verbo vixere, christiani sunt, quam-
vis athæi, et nullius numinis cultores
habiti sint, quales inter Græcos fuere
Socrates, Heraclitus, atque iis simi-
les. »³

30. *Resp.* Justinus eo loci occurrit
objectioni ex recenti Christi in terris
doctrina desumptæ, quod scilicet qui
antea vixerant insontes essent ; dixerat
enim : « Christum primogenitum Dei
esse ac rationem illam, cujus omne
hominum genus particeps est, didici-
mus, et supra declaravimus. » Eos igi-
tur quos nominat, quatenus rationis
dictamina servarunt, Verbi divini, sum-
mæ rationis, dicit participes, et eo
sensu Christianos. Latior hæc vocis
hujus acceptatio non potest in argu-
mentum duci, quum ipse alias expro-
bret Judæis quod sine spe in Deo salu-
tem sibi polliceantur : verbis quippe
Psaltis de Christo explicatis, quibus
nec fortitudine sua, nec sapientia inni-
xus, Deum ne discedat ab illo orat,
subjungit : « quomodo vos et alii qui
sine illa spe salutem expectatis, non a
vobismetipsis vos decipi cogitatis ? »⁴
Hæc profecto ostendunt hominem quem-
quam sua sapientia, vel viribus, salutem
non posse consequi.

31. *Obj. 4.* Tota Christi et Apostolo-
rum prædicatio ad homines directa est,
ea ratione quæ indicat eos posse pro
libertate sua ei assentiri : « Prædicate
Evangelium omni creaturæ : qui credi-
derit, et baptizatus fuerit, salvus erit ;
qui vero non crediderit, condemnabi-
tur. »⁵ Igitur proposita Dei lege penes
nos est ei assentiri et obtemperare,⁶
absque ullo interiori subsidio, de quo
penitus siletur.

¹ præd. SS. c. xiv. n. 27.

Simil. viii. § vi. n. 4.

alias ii. n. 46.

um Tryphone, n. 402. (b) Marc. xvi. 15.

(6) Unitarian Miscellany, vol. i. p. 21. Barnesius
ipse inter gratiæ significationes non recenset eam
quæ in hac re præcipua est. Vide *Notes on the ep.
to Romans*, ch. i. v. 17.

32. *Resp.* Utique pollent homines libero arbitrio, et penes eos est Evangelio assentiri, vel repugnare; eo tamen discrimine, quod assensus salutaris præbeatur, Deo intellectum illustrante, et movente voluntatem, dissensus e contra ab homine sibi relicto proveniat. Equidem quod in loco objecto divini auxilii non fiat mentio, non obstat, quum alias sæpius dicatur fides Dei donum, ex ejus gratia et bonitate profectum.

33. *Obj.* 3. Gratia vox χάρις non denotat interius mentis lumen cum voluntatis motu, sed beneficium quodcumque. Evangelium igitur gratia Dei dicitur, quia speciale est Dei donum in hominum utilitatem. Dicitur gratia Christi, quia ejus opera promulgatum est, cum uberi fructu. ¹

34. *Resp.* FAVOR, donum, beneficium gratia nomine intelligitur, sed in novo Testamento illud præsertim donum, quo anima divinitus illustratur, et ad virtutis opera impellitur, imo Dei fit chara et dilecta. Quæ adduximus testimonia probant Deum intus docere, et voluntatem movere: ipse enim operatur in nobis et velle et perficere. Abundantes gratia divitiæ in eo ostenduntur, quod gratia salvemur per fidem, non ex operibus, ne quis gloriatur. Igitur quod de gratia significatione objicitur, non obstat, quum favorem et beneficium in novo Testamento denotet, quod ex divina misericordia, Christi causa, nobis conceditur, ut adjuvetur infirmitas nostra.

35. *Obj.* 6. Nullo alio lumine opus est præter lucem veram illuminantem omnem hominem: hæc autem est ratio menti coruscans.

36. *Resp.* S. Joannes nos docet Verbum esse ipsam veram lucem qua omnis illustratur homo, ut Deum eum agnoscamus. Cæterum indigemus ut

novis sui fulgoris radiis menti coruscet, ad cœlestem scientiam nobis impertiendam: ideo preces enixissimas Apostolus Paulus pro fidelibus fudit, ut majori in dies lumine illustrarentur:

« Non cessamus pro vobis orantes, et postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali: ut ambuletis digne Deo per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, et crescentes in scientia Dei: in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus. »²

Ita ad Colossenses scripsit. Ad Ephesios pariter: « Ut Deus, Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis, in agnitione ejus; illuminatos oculos cordis vestri. »³ Ad Corinthios: « Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in facie Christi Jesu »⁴

37. *Obj.* 7. Nisi penes intellectum sit assentiri Evangelio, et penes voluntatem illud exequi, irrisor Deus exhibetur, qui vocat homines ad virtutis semitam, ipse eorum voluntatis tenens habenas, adeo ut nihil, nisi ipso movente, possint.

38. *Resp.* Non irridet Deus homines, sed suam infinitam bonitatem exercet, eos ad fidem et salutem præconum opera vocando, eosque intus trahendo ut possint venire, quin cogat voluntatem. Earum igitur servatur libertas, qua si bene utantur, gratia motibus obtemperando, poterunt ardua quæque virtutis opera aggredi, et perficere. Quod autem nihil valeant agere quod ad salutem ducat, nisi a Deo moveantur, provenit ex ipsa finis supernaturalis sublimitate, ut nihil dicamus de infirmitate hominis a primæva conditione lapsi.

39. *Obj.* 8. Deus utpote sapiens et

(1) Unitarian Miscellany, vol. iii. p. 126.

(2) Coloss. i. 9.

(3) Eph. i. 17.

(4) II. Cor. iv. 6.

erfectus simpliciores vias eligere censendus est : attamen si naturæ viribus efficienda sunt gratiæ auxilia , antequam homo finem suum consequi valeat , videbitur Deus frustratus proposito remedia novaque subsidia querere et adhibere.

40. *Resp.* Non nostrum est Deo rationem agendi præscribere. Quod hominem exerit ad finem supra naturæ conditionem, bonitatem ejus magis magisque commendat : indeque factum ut subsidiis ad tantum finem consequendum homo adjuvaretur. Non Deum fœdit spes ; sed libertatis abusus, quem prævidit, occasionem præbuit novis subsidiis hominis infirmitatem adjuvandi.

41. *Obj.* 9. Propositis veritatis reatæ argumentis , intellectus pro ponere rationum inclinatur, nec enim libera est facultas : ergo fides ex dono vel lumine supernaturali non pendet. d apud Catholicos in confesso esse debet, qui gratiæ lumine vix dicent illustratos eos quos hæreticos vocant , quorum tamen plurimi præcipua dogmata magno cum studio , et magno tiam pietatis affectu , propugnant. Ipsi catholici quamplurimi vitis dediti , et tamen magno studio fidei adhærentes , x possunt censi divina gratia moti , tum corda eorum non convertantur l Deum.

42. *Resp.* Potest quidem intellectus manus de argumentorum , quæ pro revelatione afferuntur , pondere , sicut de cæteris quibuscumque ferre judicium : sed ille mentis assensus quod quidquid Deus revelavit , ob summam eas auctoritatem complectimur , omni citatione semota , divino lumine inget. Hinc fit ut plerumque hæreant urimi argumenta humana lance penntes , quod in sectarum asseclis viire est. Quod si nonnullis contingat ædam dogmata , aliis posthabitis , im pio quodam affectu complecti et

propugnare , humanus quo laborant alioquin error poterit nonnumquam *invincibilis* esse, ideoque cum fide divina existere. Quandocumque autem ad est animi pertinacia , studium quod præseferunt quorundam dogmatum humanum est , ex educatione , utilitate, sectæve receptis principiis ortum. Quod pertinet ad Catholicos improbos , poterit fieri ut aliqui ex illis studio magis partium , quam divinæ gratiæ motu fidem propugnent : aliis gratiæ impulsu credentibus , quamvis alioquin repugnent gratiæ eos ad meliorem vitam pariter moventi.

43. *Obj.* 10. Unusquisque sentit et novit se posse , si velit , virtutis opera perficere : plurimique reapse perficiunt qui supernaturalia gratiæ auxilia prorsus denegant, Unitarii, Rationalistæ, Philosophi, Ethnici ipsi , testante Apostolo , « naturaliter ea quæ legis sunt faciunt. » ¹

44. *Resp.* Potest quidem quisque plura elicere opera , quæ *moraliter* , ut aiunt, bona sunt, saltem in se, scilicet quæ rationis dictaminibus conveniunt : nemo autem, nisi divinitus adjutus, ea perficit quæ supernaturaliter bona sunt, quæque ad salutem conferunt. De iis dicit Apostolus : « Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate. » De Ethnicis autem dicit eos naturæ ductu plura facere quæ regulis morum sunt consona, ideoque legis dictamina cordi insculpta ostendere : quos tamen non dicit virtutes supernaturales exercere.

45. *Obj.* 11. Quæ de operationibus *supernaturalibus* et *immediatis* Dei in animam dicuntur, illusionibus phantasie viam pandunt, mysticorum somniis favent, et virtutum tollunt incitamenta, vires humanas ad bene agendum denequando.

46. *Resp.* Quæ de Deo cordi coruscante, et voluntatem movente dici-

(1) Rom. ii 14.

mus, ex testimoniis perspicuis Scripturæ, et traditione certissima Ecclesiæ didicimus. Nullus est phantasie illusio- nibus locus, nullus somniis; sed cer- tissima sunt principia quæ divinam commendant munificentiam, dum hu- manam enuntiant infirmitatem. Non tolluntur virtutum incitamenta; nam divinum auxilium proponitur, quo eas exercere valeamus.

47. *Obj.* 12. Liberum arbitrium nul- lum est, si nihil valeat homo aggredi absque gratia.

48. *Resp.* Fatemur, cum Augustino, homines lapsos liberum arbitrium ad diligendum Deum non habere, illud enim Ada peccante amissum est. Cæte- rum libertate pollemus, quatenus nulla absoluta necessitate ad peccatum trahi- mur; et gratiæ assentiendi vel repu- gandi habemus potestatem.

Animadversiones.

49. Illa gratiæ quam propugnāvimus necessitas spectat, ut diximus, actus qui ad animæ salutem diriguntur et tendunt: quod enim pertinet ad actus *moralement* tantummodo honestatem præ- seferentes, haud negamus eos fieri posse absque supernaturali auxilio: non enim humanæ vires adeo fragi- liores sunt originis peccato ut rationis dicta- minibus numquam valeat obtemperare homo, licet sibi relictus. *Totalis pravi- tatis* placitum, adeo apud sectarios celebre, Jansenianorum suffragiis mun- nitum, longe distat ab Ecclesiæ do- ctrina: « quia non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affe- ctuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitæ suæ facere aliqua legis, vel sapere. »⁽¹⁾ Ita Augustinus, Apostoli de Gentibus quæ legis sunt naturali- ter facientibus verba laudans. Hæc qui-

dem defectu finis, *ex parte operantis* numquam bona esse nequidem *moraliter*, docent Augustinianenses. Fatendum homines gratiæ subsidiis carentes fa- cile labi, et fine vitioso, vel adjunctis, ipsos qui boni videntur actus, foedare, adeo ut de iis dixerit Apostolus: « Om- nia munda mundis, coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et con- scientia. »⁽²⁾ Hoc tamen universim dic- tum intelligendum est, quod nihil est quo infideles, perversique homines, facile abuti non valeant.⁽³⁾ Hinc dicit Bertius, Augustinianensium de rela- tione actionum ad Deum placita vindic- ans: « Nisi adsit charitas, per quam referatur in Deum, *in praxi* operans non operabitur propter æquitatem, cu- jus habet ideam ingentem, sed aut sibi placens, aut fruens bonis commu- tabilibus; et ideo opus erit pravum at- que perversum. »⁽⁴⁾ Charitatem autem latiori sensu pro pio quolibet in Deum affectu accipit. Norisius aliique ex ea- dem familia censent hominem non posse moraliter bene operari, absque aliquo Dei auxilio supernaturali.⁽⁵⁾

50. Gratiæ *elevationis* aliquando desi- gnatur divinum illud auxilium quo in- digemus, ut actus ad salutem diriga- tur, et ita ad ordinem supernaturalem evehatur. *Medicinalis* autem vocatur gratia, quatenus vulnere, quod peccato primi hominis genus accepit humanum, medetur, infirmas reparando vires.

51. Ad legem naturalem servandam *physicam* habemus potentiam, nec enim ullum datur præceptum a Deo, naturæ auctore, quod vires omnino superet. Cæterum *moralis* potentia deesse videtur, quoties gravis admo- dum urget tentatio; nam ex naturæ la- psæ conditione fit ut facile labamur. Ideo Apostolus libidinis vires in homi-

(1) L. de Sp. et lit. c. xxviii. n. 42.

(2) Tit. i. 15.

(3) Vide sup. p. 50.

(4) De Theologicis disciplinis, vol. ii. l. 24, c. 3, et Aug. Syst. Vindic. Diss. i. c. ii. §. 6.

(5) Apud Berti præf. diss. iii. Vindic.

es gratia haud renatos describit :

Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, perabantur in membris nostris ut fructificarent morti. » ¹ Nec ideo necessitati subjacemus, quum auxilium petenti non denegetur, et ut petamus moveamur. « In hoc agone cum laboramus, cum poscimus adiutorem : si enim os ipse non adjuvat, non dico vincere, sed nec pugnare poterimus. » ² — « Quisquis negat nos orare debere, contremus in tentationem, (negat autem hoc qui contendit ad non peccandam gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere voluntatem) auribus omnium removendum, et ore omnium anathematizandum esse non dubito. » ³ Ita Augustinus ; quod Innocentii I. auctoritate comprobatur : scribit enim ad Episcopos Concilii Carthagenensis : « Nisi magnis precibus gratia nos implorata descendat, nequicquam terrænæ labis et mundani corporis vincere conamur errores, cum pares nos resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solum facere possit auxilium. . . necesse est enim, ut quo auxiliante vincamus, eo non adjuvante vincamur. » ⁴

52. Nemo igitur de tentationibus omnibus, præsertim vehementioribus, victoriam sibi polliceri poterit, nisi diuino auxilio innixus, quod fide instructus humiliter debet implorare : « In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi hæc extinguere. » ⁵ — « Omne quod actum est ex Deo, vincit mundum, et hæc est victoria, quæ vincit mundum, hæc nostra. » ⁶

53. *Sterilis* aliquando de tentationibus reportatur victoria, quando scilicet

cet quis humanis ductus rationibus peccandi occasionem devitat, quin de Deo cogitet animæque salute. Sic plures ebrietatem, libidinem, aliaque evitant peccata, honoris, utilitatis, vel valetudinis solliciti. Hujusmodi victoriam absque divino auxilio supernaturali referri posse qui existimant summa injuria a Bajo traducti sunt, velut Pelagiana labe infecti. ⁷

54. Eadem temeritate atra nota ab eodem inusta est Theologis duplicem distinguentibus amorem, naturalem scilicet quo Deus diligitur ut auctor naturæ, et gratuitum quo Deus amatur ut beatificator. Equidem auctores insignes hanc propugnant distinctionem, quæ idcirco vana ac commentitia, prout eam designat Bajus, ⁸ haud facile censenda est. Cæterum negant Augustiniani hominem lapsum Deum etiam ut auctorem naturæ super omnia diligere posse sine gratia supernaturali. ⁹

CAPUT II.

DE GRATUITA GRATIÆ NATURA.

Semipelagianorum errores.

55. Julianus Pelagianum errorem ut tutius defenderet, mitigasse noscitur, quod et aliis illius sectæ contigit, gratiam nomine tenuis agnoscentibus, qui tamen eam dari pro arbitrii usu contendebant. *Massilienses*, qui nomen ab urbe Massilia, ¹⁰ in Galliis, prope quam debebant, sortiti sunt, Augustinum modum excessisse, in Pelagiano refellendo errore, querebantur ; quum ipsi potius humani aliquid passi sint in gratiæ arcano rimando, docti alioquin sanctique viri. Fatebantur gratiæ auxilio opus esse ut quis salutis opera perficeret : fidem vero ex voluntatis arbi-

(1) Rom. vii. 5.

(2) Aug. Serm. clvi. alias xliii. de verbis Apostoli.

(3) L. de perf. just. c. ult.

(4) Ep. ad Conc. Carth. (5) Eph. vi. 16.

(6) I. Joan. v. 4. (7) Prop. xxx.

(8) Prop. xxiv.

(9) Syst. Aug. vind. a Berti diss. iii. c. i.

(10) *Marseille*.

trio pendere putabant, saltem quod primum desiderium salutis, et fidei initium homo suis viribus habere posset. ¹ Augustinianenses quidam putant eos tandem agnovisse *gratiam illustrationis* necessariam esse, etiam ad fidei initium: non item voluntatis gratiam, quam vocant *inspirationem dilectionis*. ² Alii cum Thomistis nonnullis ultra progrediuntur, dicentes gratiam *versatilem*, quam scilicet voluntas pro nutu recipiat vel rejiciat, ab iis admissam; prout jam docent Molinistæ, quos proinde insimulabant olim Semipelagianismi: sed obstat damnata quarta Jansenii propositio, et Pontificum auctoritas vetans ne censura inuratur Catholicæ scholæ sententiæ. ³ Quosdam divina misericordia fidei dono ditatos, nullis eorum præcedentibus meritis, Massilienses non diffitebantur; sed alios pro liberi arbitrii conatibus tanto dono muneratos, ex æquitate quadam et convenientia, censebant. Quum hac ratione totum salutis fundamentum in conatu naturali voluntatis poneretur, error Pelagiano affinis *Semipelagianorum* nomen patronis suis obtinuit. Iis sese opposuerunt Prosper Aquitanus, et Hilarius Arelatensis, e laicis quidem, sed pietate, et fidei studio illustres. Scripsit etiam Augustinus, ut errorem prorsus eradicaret. Per sæculum fere agitatae sunt controversiæ, donec Synodus Arausicana II., ⁴ anno 531, suum protulerit iudicium, quod Bonifacio II. probatum, in doctrinæ et fidei normam assumptum est.

56. Inter plura quæ sanxit capitula, hæc habet: « Si quis ad invocationem humanam gratiam Dei dicit posse con-

ferri, non autem ipsam gratiam facere, ut invocetur a nobis, contradicit Isaïæ prophetæ, vel Apostolo idem dicenti: « Inventus sum a non quærentibus » me: palam apparui his qui me inter » rogabant. » — « Si quis, ut a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus, per sancti Spiritus infusionem et operationem in nos fieri confitetur; resistit ipsi Spiritui sancto per Salomonem dicenti: « Præparatur voluntas a Domino: » et Apostolo salubriter prædicanti: « Deus » est qui operatur in vobis et velle et » perficere pro bona voluntate. » ⁵

57. « Si quis sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus qui justificat impium, et ad generationem sacri baptismatis pervenimus, non per gratiæ donum, id est, per inspirationem Spiritus sancti, corrigentem voluntatem nostram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, sed naturaliter nobis inesse dicit, apostolicis dogmatibus adversarius approbatur, beato Paulo dicente: « Confidimus, quia qui coepit in vobis » bonum opus, perficiet usque in diem » Domini nostri Jesu Christi. » Et illud: « Vobis datum est pro Christo, non » solum ut in eum credatis, sed etiam » ut pro illo patiamini: » et: « Gratia » salvi facti estis per fidem, et hoc non » ex vobis, Dei enim donum est. » ⁶

58. Quamvis plerique decimi sexti sæculi Novatores gratiæ vim maxime prædicarent, conculcata libertate humana, fuerunt tamen qui et vires humanas nimis efferrent, quod Melanch-

(1) Aug. lib. de præd. ss. §. 42.

(2) Vide Berti Aug. Syst. vindic. p. ii. diss. iv. c. i. Negat Petavius ad fidem pertinere gratiam quæ in permotione voluntatis sita est, esse absolute necessariam; sed a luce seu illuminatione mentis redundare aliquid in voluntatem omnes censent. De Pelag. et Semipel. hæc. c. iv. n. 4.

et c. v. n. 46.

(3) Vide Gazzanigam de Gratia, p. i. diss. i. c. xi. n. 403 et 428.

(4) Oranges in Galliis.

(5) Cap. iii. iv. col. 4098, tom. ii. edit. Hard.

(6) Cap. v.

toni contigisse dicit Walchius, Callisto et Lutheranis plurimis Bossuetius. ¹ Duriora Calvinii placita, sæculo sequenti, Arminio, professori in Academia Lugduni Batavorum, ² haud arriserunt, qui, magistro sectæ derelicto, nova excogitavit, dogmatibus Catholicis affinia, quamvis deinceps Semi-elagiana vel Pelagiana etiam labe infecta sint, agente præsertim Simone Piscopio. Gomari, professoris in eam Academia, opera, Calvinii decreta Synodo Dordracena ³ anno 1618 obnuerunt, *Arminianorum*, qui et *Reonstrantes* dicti sunt, sententiis reiectis. Secta Calviniana inde in duas cissa, fere semper iis controversiis agitari consuevit; quæ nuperrime *Uteris et Novæ Scholæ* dissidium pererunt.

59. Fidei Catholicæ est doctrina, ab augsburgica Synodo definita, et a Tridentina iterum declarata, sine *præveniente* Spiritus sancti inspiratione dem haberi non posse, ideoque ipsum dei initium, omnemque salutarem cogitationem ad Deum esse referentiam. *Præveniens* autem dicitur inspiratio, quia antecedit omnem naturalem motum, et meritum: *excitans* etiam dicitur, quum hominem veluti e somno excitet: *operans* insuper, quia Deus facit in nobis primum in salutem motum: « Notentem prævenit ut velit. » ⁴

Propositio.

Ad initium fidei, et ad quamcumque salutarem cogitationem, illuminatio et inspiratio Spiritus sancti est necessaria.

60. *Probat 1. ex Scripturis.* Apostoli testimonium ad Corinthios, quod iam adduximus, rem conficit: quum enim idoneos ministros novi Testamenti se suosque collegas dixisset,

subiunxit: « Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. » ⁵ Id de fidelibus omnibus verum sit necesse est, nec enim Apostoli illis minus erant capaces sanctarum cogitationum. Ergo ipsa prima salutis cogitatio a Deo provenit.

61. « Qui coepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. » ⁶ Ergo boni operis initium a Deo repetendum est, primum scilicet salutis desiderium, primus ad salutem conatus.

62. « Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? » ⁷ Discrimen igitur fidelem inter et incredulum a Deo fit, dono fidei concesso: si autem homo, mero suo arbitrio, credere inciperet, vel pararet se conatu aliquo naturali ad fidem et iustitiam, ipse se discerneret, et illum haberet motum a Deo non derivatum: agit autem manifeste Apostolus de supernaturalibus dotibus.

63. *Probat 2 ex Patribus.* S. Chrysostomus: « Nihil ex te habes, inquit, sed a Deo accepisti. . . . ergo cum acceperis, habes: non hoc, vel illud, sed omnia quæ habes: non enim hæc tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex vocatione illa venit; si remissionem peccatorum, si charismata, si doctrinæ verbum, si virtutes, omnia inde accepisti. Quid ergo habes, quæso te, quod non acceperis, et ex te ipso recte acquisieris? Nihil dicere possis. » ⁸ — « Quid, ut oportet, oremus, nescimus . . . etenim ad eam rem Dei ope egemus; usque adeo homo infirmus est, et ex se nihil. » ⁹

64. S. Ambrosius: « Vides itaque

(1) Avertissement ii. aux Protestans. Vide etiam alchium Introduct. ad lib. Symbol. Luther. I. i. vii. §. xxvii.

(2) Leyden. (3) Dort.

(4) Aug. Enchir. c. xxxii.

(5) II. Cor. iii. 5.

(6) Philip. i. 6.

(7) I. Cor. iv. 7.

(8) Rom. xxii. in ep. ad Cor.

(9) Rom. xiv. in ep. ad Rom.

quia ubique Domini virtus studiis cooperatur humanis; ut nemo possit ædificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quidquam incipere sine Domino. Et ideo juxta Apostolum, « Sive manducatis, sive bibitis, omnia in Dei gloriam facite. » ¹

65. S. Augustinus in Apostoli verba dicit: « Attendant hic, et verba ista perpendant, qui putant ex nobis esse fidei cœptum, et ex Deo esse fidei supplementum. . . . Quod ergo pertinet ad religionem et pietatem, de qua loquebatur Apostolus, *si non sumus idonei cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis*: profecto non sumus idonei credere aliquid, quasi ex nobismetipsis, quod sine cogitatione non possumus, sed sufficientia nostra, qua credere incipiamus, ex Deo est. » ²

66. S. Fulgentius, exponens Apostoli textum: « Justus ex fide vivit, » dicit: « Vita nostra a fide sumit initium. Quam fidem non ex voluntate nostra nasci, sed per Spiritum sanctum unicuique dari, beatus Paulus ostendit. » . . . « In hominis corde nec concipi fides poterit, nec augeri, nisi eam Spiritus sanctus effundat et nutriat. » ³

67. Accedit ratio Theologica: quum enim fides donum Dei prædicetur, et gratia Dei in omni bono opere agnoscenda sit, ad humana desideria et conatus naturales fidei vel boni operis initium referri non potest: secus hominis, non Dei, foret illud unde gratia et salus omnis penderet. ⁴

Objectiones diluuntur.

68. *Obj. 1.* « Hominis est animam præparare. » ⁵ — « Cor hominis disponit viam suam. » ⁶

69. *Resp.* Præparatio et dispositio, de qua in objectis locis est quæstio, longe diversa est ab illa, qua quis suis viribus se gratiæ facere idoneum videretur. « Hominis est animam præparare: et Domini gubernare linguam. » Insinuat sacer scriptor adeo facile labi quemque sermone, ut Domini speciali custodia indigeat, licet antea secum cogitaverit quid dicere oporteat. Alio loco additur: « sed Domini est dirigere gressus ejus; » ut intelligatur cœpta nostra divino egere favore, nec ex nostris omnino pendere consiliis. De operibus quæ ad salutem referuntur non constat agi. Cæterum et in his, humanis conatibus et præparatione opus est, quamvis cogitatio salutaris, a Spiritu sancto derivata, omnem nostrum conatum antecedit, et ejus sit causa.

70. *Obj. 2.* Orationi promittitur auxilium divinum: « Petite et dabitur vobis. » ⁷

71. *Resp.* Utique oranti plurima conferuntur et validiora auxilia, sed ipsa orandi voluntas a Spiritu sancto provenit. « Spiritus adjuvat infirmitatem nostram: nam quid oremus, sicut oportet, nescimus: sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus ineffabilibus. » ⁸

72. *Obj. 3.* Apostolus se velle saltem suis viribus posse dicit, quamvis salutare operi perficiendo par non esset: « Velle adjacet mihi: perficere autem bonum non invenio. » ⁹

73. *Resp.* Describit illic Apostolus pugnam carnem inter et spiritum, quæ adeo erat vehemens, ut bona quæ concepit desideria tentationi adversa perficere vix posset. Cæterum non di-

(1) Lib. ii. in Luc. iii. 22.

(2) L. de præd. Sanct. c. ii.

(3) L. de incarnatione et gratia Christi.

(4) Priestleius fatetur ex iis principiis quæ Semipelagiani admittiebant, doctrinam quam propugnabat Augustinus sequi, adeo ut ipsi sibi non

constarent. Cæterum doctrinam Catholicam non feliciter exponit Priestleius. Hist. per. xii. sect. ix.

(5) Prov. xvi. 1. (6) Ibid. 9.

(7) Luc. xi. 9.

(8) Rom. viii. 26.

(9) Ibid. vii. 16.

ita ex se profecta, quamvis facile conciperet, Spiritu sancto iuspirante, sine quo se haud idoneum coitationi sanctæ habendæ agnoscebat.

74. *Obj.* 4. « Convertimini ad me, et Dominus exercituum, et ego coneriar ad vos. » ¹ Igitur conatus humanus exigitur ut Deus det veniam.

75. *Resp.* Utique conversio hominis ad Deum exigitur ad veniam consequendam : sed gratiæ inspiratione convertitur, non suis viribus : ideo recantur Dei cultores : « Convertere nos, Domine, ad te, et convertemur. » ²

76. *Obj.* 5. Talenta a Domino uniusque dicuntur distributa, « secundum propriam virtutem. » ³

77. *Resp.* Ex parabolarum minutioribus adjunctis non licet argumentum ducere, quum ad ornatum potius am ad scopum pertineant. Cæterum pietissima oeconomia gratiæ donat igitur Deus, unicuique prout idonius est iis utiliter impendendis, non iis viribus, sed ipsa gratiæ largitate : Unicuique nostrum data est gratia, eundem mensuram donationis Christi. » ⁴

78. *Obj.* 6. Zachæus in præmium solitudinis Christum videndi salutis gratia donatus est : latronis studio pro Christi honore pollicitationem paradisi meritum est : centurionis Cornelii eleemosynæ fidei dono remuneratione sunt.

79. *Resp.* Ex liberalitate et misericordia divina illa omnia beneficia profluxerunt. Ipsa Christum videndi solitudo in corde Zachæi excitata est gratia illius, qui eum deinceps salutis participem fecit. Non nisi Christo intus inveniente, latro suppliciorum socium pietatis arguisse censendus est. Cornelius vir erat « justus et timens Deum, » ⁵

antequam ad Christi notitiam, Petro docente, pervenerit : proinde ex fide vivebat, pleniori illa notitia deinceps beandus. Quum nihil de his dicatur, quo gratiæ auxilia excludantur, ea necessario agnoscenda sunt, utpote quæ alias manifesto prædicantur. Sic de Lydia dicitur : « cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur a Paulo. » ⁶ Merito igitur Arausiana Synodus II., posito principio a Deo esse omnis boni operis initium, adiunxit : « Unde manifestissime credendum est, quod et illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit; et Cornelii Centurionis, ad quem angelus Domini missus est, et Zachæi, qui ipsum Dominum suscipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinæ gratiæ largitate donata. » ⁷

80. *Obj.* 7. S. Irenæus dicit : « Prophetæ hortabantur homines agere justitiam, bonumque operari, quia in nobis sit hoc. » ⁸

81. *Resp.* Simonianos aliosque libertatis hostes refellens, docet Irenæus penes nos esse virtutem exercere, sed gratiæ auxilium præsto esse intelligit : ait enim alias : « Sicut arida terra, si non percipiat humorem, non fructificat, sic et nos lignum aridum existentes primum, numquam fructificaremus vitam sine superna voluntaria pluvia. » ⁹

82. *Obj.* 8. S. Chrysostomus : « Oportet nos primum bona eligere, et tunc affert quæ sua sunt. Non prævenit nostras voluntates, ne perdat nostrum liberum arbitrium : cum autem nos elegerimus, multam tunc affert auxilium . . . nam nostrum quidem est præeligere et velle, Dei autem est perficere, et ad fidem perducere. » ¹⁰

83. *Resp.* Concionibus suis studuit

¹) Zach. i. 3. ²) Jerem. in fine Orat.

³) Matth. xxv. 15. ⁴) Eph. iv. 7.

⁵) Act. x. 22.

⁶) Ibid. xvi. 44.

⁷) C. xxv. col. 1102, t. ii. conc. Hard.

⁸) L. iv. adv. hæc. c. lxxii. alias xxxvii.

⁹) L. iii. c. xvii. alias xix.

¹⁰) Rom. xii. in ep. ad. Heb.

Chrysostomus hominum excitare concordiam, ideoque conatus humanos ad validiora gratiæ auxilia necessarios esse verissime docuit. Non tamen illos absque gratiæ motu fieri posse censuit, nam, ipso docente, « gratia Dei semper in beneficiis priores sibi partes vindicat. » ⁴

Animadversiones.

84. Non tantum fide constat supernaturali gratiæ auxilio opus esse, ut quis ipsum salutis desiderium, et fidei initium habeat, sed illud auxilium nullis naturalibus meritis dari: in eo quippe errabant Pelagiani, quod etiam postquam divini subsidii necessitatem aliquatenus admiserant, illud liberi arbitrii conatibus tribui et deberi contenderint. Cœlestius dicebat: « Dei gratia secundum merita nostra datur. Quia si peccatoribus Deus illam det, videtur esse iniquus. » . . . « Propterea et ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fierem, sive indignus. » ² Semi-pelagiani fatebantur gratiam aliquando prævenire omne hominum meritum, aliquando vero illud subsequi existimabant, ³ licet « petitionem, et inquisitionem, et pulsationem non esse condignam, nisi misericordia Dei id quod petimus dederit, » ⁴ haud denegarent. Hos conatus naturales, ex æquitate quadam, obtinere necessaria gratiæ subsidia falso putabant.

85. Synodus Diospolitana Pelagium coegit confiteri « gratiam Dei . . . non dari secundum merita nostra. » ⁵ Synodus Arausicana II., ad penitus evellendum errorem, hunc tulit canonem: « Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, vigilantibus, studentibus, petentibus, quærentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit

conferri divinitus; non autem ut credamus, velimus, vel hæc omnia, sicut oportet, agere valeamus, per infusionem et inspirationem Spiritus sancti in nobis fieri confitetur; et aut humilitati aut obedientiæ humanæ subjungit gratiæ adjutorium, nec ut obedientes et humiles simus, ipsius gratiæ donum esse consentit; resistit Apostolo dicenti: « Quid habes quod non acceperisti? » et: « Gratia Dei sum id quod sum. » Sub finem addidit: « Hoc etiam salubriter profitemur et credimus, quod in omni opere bono non nos incipimus et postea per Dei misericordiam adjuvamus: sed ipse nobis, nullis præcedentibus bonis meritis, et fidem, et amorem sui prius inspirat, ut et Baptismi sacramenta fideliter requiramus, et post Baptismum cum ipsius adjutorio ea quæ sibi sunt placita implere possimus. » ⁷

86. Quæ ex Apostolo laudavimus testimonia probant gratiam non esse ex operibus, sed gratuito prorsus dari, ex sola Dei misericordia: « Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. » ⁸ « Si propterea gratia est, » inquit Augustinus, « quia gratis est: nihil tuum præcessit, ut acciperes. Nam si aliqua bona opera tua præcesserunt, pretium acceperisti, non gratis; pretium autem quod nobis debetur, supplicium est. Quod ergo liberamur, non nostris meritis, sed illius gratia est. » ⁹ Igitur nullum prorsus meritum, ne quidem *de congruo*, ut aiunt, scilicet ex quadam convenientia, agnoscendum est. Cæterum qui etiam ductus naturæ peccatum vitat, obicem gratiæ haud ponendo, eam impetrabit, vi voluntatis Dei benignæ et misericordiæ, quæ necessaria ad salutem subsidia haud denegat iis qui obicem non po-

(4) Hom. xiii. in Joan.

(5) Vide apud Aug. l. de gestis Pelag. c. xiv.

(6) Arausic. ii. c. viii.

(7) Cassianus l. xii. de Institut. cœnobior. c. xiv.

(8) C. xiv. eol. 4811, b. i. Hard.

(9) Cap. vi. col. 4022. t. ii. Hard.

(7) C. xxv. (8) Rom. ix. 46.

(9) Enarr. ii. in Ps. lxx.

nunt. « Hoc, » inquit Angelicus doctor, « ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur. Si enim aliquis taliter (*in sylvis*) nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorum ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium. » ¹ Hinc verissimum putamus illud Scholæ axioma : « Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. »

87. Gratiæ concessio nequidem ad prævisum voluntatis consensum referenda est, eo sensu ut Deus ideo auxilium supernaturale largiri censeatur, quod voluntatem consensuram præviderit; nam voluntatis consensus tunc ejus causa foret, et tolleretur gratuita ejus natura. Qui *Molinæ* sectantur in scholis placita, dicunt quidem Deum in suis largiendis donis præscientia, veluti lumine quodam, dirigi : *Congruistæ* autem peculiarem Dei erga electos dilectionem in eo reponunt quod gratiam tribuat iis congruam, in iis rerum adjunctis in quibus consensum præstandum certo prævideat : neutri tamen præscientiam illam statuunt veluti *causam* cur Deus eam largiatur ; ² sed ex ejus infinita bonitate, pro supremo suo arbitrio, eam derivari agnoscunt. De vocatione ad fidem et gratiæ dono explicare consueverunt quæ Paulus in Epistola ad Romanos disserit, ut promissiones Abraham factas in gentium conversione impletas ostendat, filios scilicet promissionis, non postereros, designari. Id probat Apostolus filiorum Isaac exemplo, alium alteri

prælatum, ipsa Dei, antequam nascerentur, electione : « Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei : Quia major serviet minori, sicut scriptum est : Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus ? numquid iniquitas apud Deum ? Absit. Moysi enim dicit : Miserebor cujus misereor : et misericordiam præstabo cujus miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. » ³ Ideo gratias Deo laudesque persolvit Apostolus : « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo. » ⁴

88. In celebri opere Augustini de *prædestinatione sanctorum*, quod contra Semipelagianos, fidem veluti ad se referentes, eam penitus a divina gratia trahere originem probat, ideoque *prædestinationem* ⁵ statuit, decretum scilicet Dei, quo, ante omnem humanæ voluntatis naturalem conatum, gratia ad fidem movens ex divina largitate donatur. « Cur autem non omnibus detur, » animadvertit, « fidelem movere non debet, qui credit ex uno omnino isse in condemnationem, sine dubitatione justissimam : ita ut nulla Dei esset justa reprehensio, etiam si nullus inde liberaretur. Unde constat magnam esse gratiam, quod plurimi

(1) Qu. xiv. de Verit. art. xi. ad i.

(2) Vide Sardagnam Tract. V. de Gratia Art. i. Contr. iii. n. clxvii.

(3) Rom. ix. 11. (4) Eph. i. 3.

(5) Vox hæc ex recentiorum hæreticorum usu male sonat, sed admodum Catholica est, et a veteribus sensu innoxio et verissimo usurpari consuevit.

liberantur, et quid sibi deberetur in eis qui non liberantur agnoscunt : ut qui gloriatur, non in suis meritis, quæ paria esse videt damnatis, sed in Domino gloriatur. Cur autem istum potius quam illum liberet, inscrutabilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus. Melius enim et hic audimus aut dicimus : « O homo, tu quis es qui » respondeas Deo ? » quam dicere audemus, quasi noverimus, quod occultum esse voluit, qui tamen aliquid injustum velle non potuit. »¹

CAPUT III.

DE GRATIÆ EFFICACIA.

Errorum recensio.

89. Illud ex Scripturæ et traditionis Ecclesiæ auctoritate exploratissimum ostendimus, supernaturale gratiæ auxilium, nullo merito humano innixum, omnino requiri ad omnem actum salutarem, et ipsum fidei initium. Jam vero inquirendum quomodo gratia in humanam agat voluntatem, utrum scilicet vi invicta, et necessaria, omni resistendi potestate sublata, vel salvo voluntatis libero arbitrio. Lutherus docuit voluntatis nullas esse partes in salutis negotio, eam scilicet agi necessario a Deo : « Error est, » inquit « quod liberum arbitrium habeat aliquam activitatem in bono opere. »² — « Sequitur nos necessario operari . . . necessario vero dico, non coacte, necessitate immutabilitatis, non coactionis. Hoc est, homo cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, velut raptus obtorto collo, nolens facit malum ; sed sponte et lubenti voluntate facit. Hoc vocamus modo necessitatem immutabilitatis, quod voluntas sese mutare, et aliovertere non possit. Rursus ex altera

parte si Deus in nobis operatur, mutata et blande assibilata per Spiritum Dei voluntas, iterum mera lubentia et pronitate, ac sponte sua vult et facit, non coacte, pro natura voluntatis ; quæ si cogerebatur, voluntas non esset. »³ Calvinus idem docuit : « Voluntatem movet, non qualiter multis sæculis traditum est, et creditum, ut nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari : sed illam efficaciter afficiendo. »⁴ Neuter tamen renuit fateri voluntatem cum lubentia quadam ferri, et a coactione esse liberam. « Mera lubentia, et pronitate ac sponte sua vult et facit. »⁵ Ita Lutherus. Calvinus autem : « Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium et fateor, et constanter assero. »⁶

90. Michael Bajus, Lovaniensis doctor, qui Concilio Tridentino jussu Regis Catholici interfuerat, opiniones quasdam Calvinianis placitis affines propugnavit, quæ sex supra sexaginta numero, anno 1567, a Pio V. damnatae sunt. Subjecti se decreto pontificio, et in communione Ecclesiæ anno 1589 est mortuus.

91. Jansenius, in eadem Academia Lovaniensi professor, et deinceps Episcopus Iprensis, opus elaboravit, quod hoc titulo prodiiit : « Augustinus, seu Doctrina S. Augustini de humanæ naturæ sanitate, ægritudine, medicina, adversus Pelagianos et Massilienses. » Sub mortem se illud subicere Sedis Romanæ judicio testatus est. Illo e vivis erepto, editum est in lucem Lovanii anno 1640. Ad Pontificem delatum, Constitutione *In eminenti*, 6 Martii 1642, ab Urbano VIII. damnatum est. Restituta Academia Lovaniensis, sed anno 1651 tandem acquievit decreto. Turbis in Galliis deinceps excitatis, speciale iudicium de propositionibus ex libro de-

(1) L. de præd. Sanct. c. viii. n. 46.

(2) Luth. in Ps. v.

(3) L. de servo arbitrio.

(4) Instit. l. ii. c. iii. § 10.

(5) Luth. de servo arb. fol. 434.

(6) Calv. l. ii. contra Pighium.

umptis imploratum est, et quinque propositiones Bullæ Apostolica *Cum occasione*, ab Innocentio X., die 31 Maji anno 1653, confixæ sunt. Eas juvat ecensere.

92. I. « Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum præsentem quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque is gratia, qua possibilia fiant. » Damnmata est « ut temeraria, impia, blasphemata, anathemate damnata, et hæretica. »

93. II. « Interiõri gratiæ in statu nature lapsæ numquam resistitur. »

94. III. « Ad merendum vel demendum in statu nature lapsæ non equiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione. » Secunda et tertia damnatæ sunt ut æreticæ.

95. IV. « Semipelagiani admittebant ævenientis gratiæ interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad itium fidei, et in hoc erant hæretici, ad vellent eam gratiam talem esse, si posset humana voluntas resistere, et obtemperare. » Damnata est ut isa et hæretica.

96. V. « Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse, aut sanguinem disse. » Damnata est ut falsa, temeraria, scandalosa, et intellecta eo sensu, ut Christus pro salute dumtaxat prædestinatorum mortuus sit; ut imia, blasphemata, contumeliosa, divinæ letati derogans et hæretica. »

97. Damnatas propositiones libro Jansenii haud contineri contendebant ius fautores, et, in Galliis præsertim, carserunt vehementes inde discordiæ; ad persisterunt Pontifices, et exege-

runt ut omnes viri Ecclesiastici, Jansenismi suspecti, juramento declararent se ex animo rejicere illas propositiones sensu ab auctore intento: quod tandem aliquando feliciter contigit.

98. Paschasius Quesnellius, Parisiensis Oratorii presbyter, congregationem illam deseruit, detractans Formulario doctrinæ, quo damnabantur errores Janseniani, subscribere. Edidit in lucem opus nuncupatum: « Reflexions morales sur le nouveau Testament; » pietatis velamine damnatas celans sententias: quod idcirco a Clemente XI., Bulla *Universi*, 18 Julii 1708 proscriptum est. Iterum anno 1713, 8 Sept. idem Pontifex solemniori forma sententias quæ eo continebantur, unam supra centum, damnavit Constitutione quæ incipit *Unigenitus*. Turbæ inde secutæ sunt, sed Constitutio in comitiis Gallicanis, et a Sorbonæ Academia, urgente rege Ludovico XIV, acceptata est. Post ejus mortem Sorbonæ Facultas, 5 Decembris 1715, revocavit Bullæ acceptationem. Quatuor Episcopi anno 1717 appellationem a Bulla ad futurum Concilium interposuerunt, quos plurimi Præsules et cœtus imitati sunt, ipso Archiepiscopo Parisiensi, Cardinali Noallio, inter *Appellantes* tandem recensito. Post multas turbas *Constitutio* obtinuit, plerisque ad obedientiam Sanctæ Sedi debitam redeuntibus; jamque agnoscitur in universa Ecclesia.

99. Calviniana placita adhuc apud Presbyterianos et Baptistas obtinent, quamvis aliquibus verborum involucris oblecta, ut libertati voluntatis humanæ aliquatenus consuli videatur. ¹ Re autem vera videtur tantum agnosci liber-

(1) « All those whom God hath predestinated unto life, and those only, he is pleased, in his appointed and accepted time, effectually to call by his word and Spirit, out of that state of sin and death, in which they are by nature, to grace

and salvation by Jesus Christ; enlightening their minds spiritually and savingly, to understand the things of God, taking away their hearts of stone, and giving unto them a heart of flesh, renewing their wills, and by his almighty power

tas a naturali necessitate, ea scilicet cui subjacent bruta animantia naturæ instinctu acta. Episcopaliū articuli facilius ad sanum revocantur sensum.⁴ *Amici*, seu *Quakeri*, qui totam gratiæ notionem in illuminatione mentis, revelatione scilicet interna Spiritus, reponunt, tanto fulgore veritatis cœlestis mentem rite dispositam illustrari dicunt, ut ea evidentia percipiatur, qua prima ipsa rationis principia, et ei idcirco resisti non posse :⁵ quamvis fateantur eos qui illa animi dispositione carent, ei cum sui damno repugnare.

THEOLOGORUM SENTENTIÆ.

100. Theologi Catholici in diversas abeunt sententias, licet in dogmate sint concordēs. Juxta *Thomistas* « nomine gratiæ efficacis intelligitur illud auxilium, quo Deus non solum veras tribuit animæ vires bene operandi, sed etiam voluntatem determinat, ut actu bonum velit, et operetur. » Ita *Gazzaniga*.⁶ Præmotionem physicam, « hoc est non metaphoricam, neque moralem, seu objectivam, sed veram et propriam, » statuunt; cujus loco *Augustinianenses* « adhibent cum Jansenio nomen *delectationis cœlestis*; infinitis tamen parasangis utrique a damnata ab Ecclesia ejusdem hæresi distant in eo, quod quacumque absoluta necessitate procul ablegata, sub gratia relative superiori, ac victrice, sartam tectamque servari arbitrii liber-

tatem, adeoque et dissentendi potentiam, confitentur. »⁴ *Molina*, e S. J. in Lusitania, anno 1588, internam efficaciam gratiæ impugnavit, docens « a nostra libertate pendere, ut auxilia prævenientis et adjuvantis gratiæ sint efficacia, aut inefficacia ad conversionem seu justificationem. »⁵ Qui ejus sequuntur sententiam, nomen etiam sortiti sunt. Suarez *Congruistarum* scholam duxit: juxta eum enim « vocatio efficax illa est, quæ includit quamdam congruitatem respectu personæ, cui datur, ut sit illa ita proportionata, et accommodata, sicut oportet, ut in tali persona, tali tempore, et occasione infallibiliter effectum habeat, et per hoc habet illa vocatio, quod congrua et efficax sit. »⁶ Hinc inducunt scientiam *mediam*, seu *conditionatorum*, qua prælucente Deus gratias tribuit, prænoscentes effectum secuturum ex libero voluntatis consensu, in iis rerum adjunctis. Vehementibus inter Dominicanos præsertim et Jesuitas ortis dissidiis, Clemens VIII. anno 1596 causæ examen Censoribus a se constitutis commisit, sed anno 1603 obiit, lite adhuc pendente. Leone XI. immatura morte abrepto, vigesimo sexto Pontificatus die, Paulus V. ad cathedram Petri evectus, congregationes, cœtus scilicet in quibus coram se disputabatur, habuit; sed nullum tulit supremum judicium, satis ducens vitare utriusque sententiæ defensoribus, ne censura ulla adversarios perstringerent. Innocentius XII.

determining them to that which is good; and effectually drawing them to Jesus Christ: yet so as they come most freely, being made willing by his grace. » Man « is altogether passive therein, until being quickened and renewed by the Holy Spirit, he is thereby enabled to answer this call, and to embrace the grace offered and conveyed in [it. » Presbyterian Confession of Faith, c. x.

(1) Art. x. De Art. xvii. alias dicemus.

(2) « This divine revelation and inward illumi-

nation is that which is evident and clear of itself, forcing by its own evidence and clearness, the well disposed understanding to assent, irresistibly moving the same thereunto. » Prop. ii. apud Barclay.

(3) De Gratia p. 1. diss. v. c. 1. De Schol. Opin. num. 161.

(4) Ibid. n. 108.

(5) In sua Concordia Disp. 40. in qu. 14. art. 13.

(6) L. v. de auxiliis c. 35. n. 4.

mo 1694 ad Lovanienses rescripsit : Ut S. Cœlestinus ad Episcopos Galie rescripsit, profundiores, difficilioresque partes in materia divinæ gratiæ æstionum, quas latius pertractarunt, i hæreticis restiterunt, sicut non demus contemnere, ita non necesse bemus adstruere : nec arbitramur oportum, ut in præsens habeatur actio illa de divinis auxiliis tractatio, æ a prædecessoribus nostris Cleme VIII, et Paulo V. instituta fuit : non ad confutandam Dei gratiam, cui operi, ac dignationi nihil penitus strahendum est, satis sufficere crenus, quidquid Apostolicæ Sedis ipta docuerunt. » Sapientissimo huic creto inhærentes, a scholastica conatione abstinendum duximus.

41. Concilium Tridentinum, ut Lutheri Calvinique errores evelleret, nec edidit canonem : « Si quis dixerit eum hominis arbitrium a Deo mon, et excitatum, nihil cooperari astanti Deo excitanti, atque vocanti, o ad obtinendam justificationis gram se disponat, ac præparet; neque sse dissentire, si velit, sed veluti anime quoddam nihil omnino agere, neque passive se habere; anathema. »¹ Jansenius nihilominus Semipelagianam hæresim in eo posuit ut gratiæ sisti posset, merito idcirco damnas : « Semipelagiani admittebant ævenientis gratiæ interioris necessitem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant hæretici quod vellent eam gratiam talem esse, i posset humana voluntas resistere, i obtemperare. »² Dixit quippe Jansenius delectationem cœlestem vel tenam esse « vinculum quo liberum ditrium in iustitia vel peccato ita miter retinetur et ligatur, ut quam-

diu isto stabiliter possidetur et constringitur, actus oppositus sit extra ejus potestatem. »³ Augustinianenses et Thomistæ gratiam *versatilem* negant, quæ scilicet pro hominis nutu effectum consequitur, vel eo privatur; contendunt enim gratiæ efficaciam inesse, adeo ut seu delectatione cœlesti, seu præmotione physica, certo determinetur voluntas, neque fieri posse, *in sensu composito* scilicet præmotione vel delectatione determinante voluntatem, ut homo gratiæ resistat, quamvis id fieri possit *in sensu diviso*, quia vera adest potestas, licet non prodeat in actum. Audiatur Gazzaniga : « Dei quidem operatio suo effectu frustrari non potest; ut enim inquit S. Thomas, 1. 2. qu. 10. art. 2. ad 3. *impossibile est, ut Deus moveat voluntatem, et voluntas non moveatur.* Hæc tamen motio Dei animæ nostræ impressa absolute potest ab homine frustrari, et prorsus extinguui. Extingui, inquam, potest, et frustrari, non prout *reduplicative* est efficax; hoc enim est contradictorium, sed *absolute*, et in sensu diviso. »⁴ Libertatem haud tolli dicunt divina determinatione, quia « non solum Deus ea gratia facit, ut voluntas consentiat, sed etiam ut consentiat libere; cum ea sit voluntatis natura, ut libere in suos actus erumpat. »⁵ In eo autem suam a Lutherana et Calviniana distinguunt sententiam, quod voluntas *habeat aliquam activitatem* et vere cooperetur. Gazzaniga etiam non gravatur fateri rigidos Calvinianos recentiores ita emolli-re sententiam auctoris sectæ « ut vix ac ne vix quidem ullum supersit inter nos (*Thomistas*) ac illos in hac parte discrimen. »⁶ Cæterum benignius interpretatus est eorum mentem.

¹ Sess. vi. Can. 4.

² Quarta inter damnatas propositiones ex Jansenii. ³ Jansen, l. vii. c. 3.

(4) Gazzaniga de Gratia, p. i. diss. v. cap. v. n. 232. (5) Ibid. c. i. n. 103. (6) Ibid. diss. iii. c. iii. n. 48.

102. Longissime a Calvinianorum castris recedendum existimantes Molinistæ, et Congruistæ, alique, potentiam resistendi gratiæ non *absolute* tantum, sed et *relative* ad motionem ejus præviam, eo ipso tempore quo voluntas consentit, vindicant, non quod consensus et resistentia simul existere queant, sed quod resistere potuerit. Fusiore sententiarum expositione omissa, dogma propugnandum aggredimur.

Propositio.

Dogma fidei est, sub gratia efficaci intactam manere libertatem arbitrii, nullamque absolutam induci necessitatem. ¹

103. *Probatur 1. ex Scriptura.* « Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua : si volueris mandata servare, conservabunt te. . . . Apposuit tibi aquam et ignem : ad quod volueris, porrige manum tuam. » ² A conditione hominis primaria occasionem sumit sacer auctor hortandi, ut servemus divina mandata, quippe adhuc homo in manu consilii sui est, et si voluerit mandata servare, poterit divina adjutus gratia. Frustra et irrisorie hæc dicerentur, si gratia absolutam necessitatem induceret.

104. Alias divitem pium laudat sacer auctor : « Beatus dives qui inventus est sine macula. . . . Qui probatus est in illo, et perfectus est, erit illi gloria æterna : qui potuit transgredi, et non est transgressus ; facere mala, et non fecit : ideo stabilita sunt bona illius in Domino. » ³ De divite in quo gratia fuit efficax plane est sermo : eique tribuitur potentia transgrediendi, et mala faciendi, etiamsi transgressus

non sit. Nulla igitur absoluta necessitas a gratia efficaci inducitur.

105. Apostolus gratiam secum laborare significat, adeo ut gratiæ et sibi invicem suos tribuat labores : « Gratia autem Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi : non ego autem, sed gratia Dei mecum. » ⁴ Χάρτις δὲ Θεοῦ εἰμι ὃ εἰμι· καὶ ἡ Χάρτις αὐτοῦ ἡ ἐν ἐμοὶ οὐ κενὴ ἐργάσα, ἀλλὰ περισσώτερον αὐτῶν πάντων ἔκοπιάσα· οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ Χάρτις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. Verbis Augustini liceat textum hunc exponere : « Per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo. » ⁵ Profecto si gratia Dei necessitatem induceret, non cum Apostolo laborasse dicenda foret.

106. *Probatur 2. ex Traditione.* S. Irenæus : « Quoniam liberæ sententiæ ab initio est homo, et liberæ sententiæ est Deus, cujus ad similitudinem factus est, semper consilium datur ei, continere bonum, quod perficitur ex ea, quæ est ad Deum obedientia : et non tantum in operibus, sed etiam in fide liberum, et suæ potestatis arbitrium homini servavit Dominus, dicens : « Secundum fidem tuam fiat tibi, » propriam fidem hominis ostendens, quoniam propriam suam habet sententiam. Et iterum : « Omnia possibilia » (sunt) credenti : » et, « Vade, sicut cre- » didisti, fiat tibi. » Et omnia talia, suæ potestatis secundum fidem ostendunt hominem. Et propter hoc, is qui credit ei, habet vitam æternam : qui autem non credit Filio, non habet vitam æternam : sed ira Dei manebit super ipsum. Secundum hanc igitur rationem, et suum proprium (bonum) ostendens Dominus, et sui arbitrii, ac suæ potestatis hominem significans,

(1) Verba ex Gazzaniga mutuamur.

(2) Eccli. xv. 44.

(3) Eccli. xxxi. 8.

(4) I. Cor. xv. 10.

(5) L. de gratia et lib. arb. n. 12

licebat ad Hierusalem : « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina pullos suos sub alas, et noluisti? Quapropter relinquetur vobis domus vestra deserta. » ⁴

107. Tertullianus : « Tota ergo liberis arbitrii in utramque partem concessa est illi, ut sui dominus conanter occurreret, et bono sponte vivendo, et malo sponte vitando : noniam et alias positum hominem sub iudicio Dei, oportebat iustum illud facere de arbitrii sui meritis, liberi licet. » ⁵ Innuit iudicium iustum non fore, nisi homo libero frueretur arbitrio : constat tamen aliunde hominem Dei iudicio subiacere.

108. Clemens Alexandrinus de Salutaris verbis agens : « Si vis perfectus esse, » dicit : ἐπὶ τῇ ἀνθρώπου γὰρ ἐστὶν αἴρεσις ὡς ἰλιούρη, ἐπὶ οὗ δὲ ἡ δεισιπρία δίδωσι δὲ βυλομένοις καὶ ὑπερσπουδαίσι καὶ δεικνύουσιν, ἢ ὅταν ἴδωσι αὐτῶν ἡ γένεσις. ⁶ « Penes hominem enim electio, utpote liberum : penes im vero datio, utpote Dominum : autem volentibus, et satagentibus, morantibus, ut sic salus eorum proba sit. »

09. S. Cyprianus : « Servans scilicet eum, qua homo libertati suæ relictus, in arbitrio proprio constitutus, sibi vel mortem appetit, vel salutem. » ⁴ « Manente in hominibus propriæ voluntatis arbitrio. » ⁵ « Credendi vel non credendi libertatem in arbitrio sitam » dicit. ⁶

110. S. Chrysostomus : « Non vi et necessitate quadam Deus bonos facere consuevit : neque electio ejus violenta, sed suasoria ; ut enim intelligas cogere vocationem, multos vocari perire continget. Quamobrem con-

stat in nostro esse arbitrio, an salvemur an perdamur. » ⁷

111. S. Augustinus : « Profecto et ipsum velle credere Deus operatur in homine, et in omnibus misericordia ejus prævenit nos : consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriæ voluntatis est. » ⁸ Juliano Pelagiano exprobranti negari a Catholicis liberum arbitrium, respondit Augustinus : « Non est ita ut loqueris, quicumque ista dixisti, non est ita : multum falleris, vel fallere meditaris : non liberum negamus arbitrium Liberum itaque in hominibus esse arbitrium, et Deum esse nascentium conditorem, utrique dicimus : non hinc estis Cœlestiani et Pelagiani. Liberum autem esse quemquam ad agendum bonum sine adiutorio Dei, et non erui parvulos a potestate tenebrarum, et sic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis ; hinc estis Cœlestiani, et Pelagiani. Quid obtendis ad fallendum communis dogmatis nomen, ut operas proprium crimen, unde vobis inditum est nomen ? » ⁹ « Audi ergo de libero arbitrio ipsum Dominum, ubi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti : audi dicentem : « Aut facite arborem bonam, et fructum ejus bonum, aut facite arborem rem malam, et fructum ejus malum. » Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite, potestatem indicat, non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arborem potest, sed habet unusquisque in voluntate aut eligere quæ bona sunt, et esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, et esse arbor mala. » ¹⁰

112. S. Thomas : « Modus autem na-

L. iv. adv. hæres. c. lxxii.

L. ii. contra Marcion. c. 6.

Pædag. l. i. c. 6. n. 10.

Ep. 55. ad Cornel. (5) De unit. Eccl.

Testim. l. 3. Proöm. n. 52.

Rom. 46. in Joan.

(8) L. de spir. et lit. c. 51.

(9) L. ii. de Nuptiis et Concup. c. 3.

(10) L. ii. de actis cum Felice Manichæo c. 4. Plurima alia testimonia tum Augustini tum aliorum Patrum legetis apud Scipionem Maffei Istoria Theologica.

turalis intellectualis naturæ est ut libere feratur in ea quæ vult : et ideo inclinatio gratiæ non imponit necessitatem, sed habens gratiam, potest ea non uti, et peccare. » ¹

Objectiones diluuntur.

113. *Obj. 1.* Christus dicit : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. » ² Trahendi autem metaphora necessitatem indicat.

114. *Resp.* verbis Augustini : « Quid hic dicimus, fratres ? Si trahimur ad Christum, ergo inviti credimus : ergo violentia adhibetur, non voluntas excitatur. » . . . « Nolite cogitare invitum trahi ; trahitur animus et amore . . . etiam voluptate traheris. . . . Porro si Poetæ dicere licuit : Trahit sua quemque voluptas, non necessitas, sed voluptas, non obligatio, sed delectatio : quanto fortius nos dicere debemus, trahi hominem ad Christum, qui delectatur veritate, delectatur beatitudine, delectatur iustitia, delectatur sempiterna vita, quod totum Christus est ? » ³ « Videte quomodo trahit Pater : docendo delectat, non necessitatem imponendo. » ⁴ « Quis autem non videat, et venire quemquam et non venire arbitrio voluntatis ? Sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit : non autem potest, nisi adjutum esse, si venit et sic adjutum, ut non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit etiam faciat. » ⁵

115. *Obj. 2.* Deus sibi totum justificationis opus tribuit : « Dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri, et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. . . . Et faciam ut in præceptis meis ambuletis. » ⁶

116. *Resp.* Hæc Vatis eloquia copiosa gratiæ munera indicant, quibus, in nova dispensatione, Deo donante, fruimur. Ipse quidem est, qui, duritie cordis ablata, pietatis affectum tribuit, cui si obsequamur, majora addit dona, viresque ad perficienda ejus mandata. Merito hæc Deo adscribuntur, quamvis hominis liber consensus præstetur ; quod animadvertit Augustinus in illa verba Apostoli : « Quid habes quod non accepisti ? » « Accipere quippe et habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat, et quid accipiat, Dei est, accipere autem et habere, utique accipientis et habentis est. » ⁷

117. *Obj. 3.* « Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere — τὸ θέλει καὶ τὸ ἐργάζει. — pro bona voluntate. » ⁸

118. *Resp.* verbis Augustini : « Illic Apostolus utrumque dicit, et Deum operari, et ipsos. Nam si ipsi non operabantur, quomodo eis dicebat, « Cum » timore et tremore vestram ipsorum » salutem operamini ? » Operatur ergo ille, cooperamur nos ; non enim auferit, sed adjuvat bonæ voluntatis arbitrium. ⁹

119. *Obj. 4.* Apostolus dicit : « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. » ¹⁰

120. *Resp.* Illud dicitur, Augustino iudice, « non quia nulla est hominis voluntas atque cursus, sed quia nihil potest nisi ille misereatur. » ¹¹ — « Non tamen volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, ut quod volumus adipiscamur, et quo volumus perveniamus. Noluit ergo Esau, et non cu-

(1) D. Thom. i. p. qu. 62. art. 3. ad 2.

(2) Joan. vi. 44.

(3) Tract. xxvi. in Joan. n. 24.

(4) Ibidem, n. 7.

(5) De gratia Christi contra Pelag. c. xiv. n. 15.

(6) Ezech. xxxvi. 26.

(7) L. de spir. et lit. c. xxxiv.

(8) Phil. ii. 13.

(9) Quæst. in Heptateuch. l. 5. qu. 16. Vide etiam Sermon. 15. n. 3. Epist. 245. n. 24.

(10) Rom. ix. 16.

(11) Epist. 486. n. 56.

currit; sed si voluisset et cucurrisset, Dei adiutorio pervenisset; qui ei etiam velle et currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. » ⁴

121. *Obj.* 5. « Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? » ⁵ Ergo ipse voluntatis consensus a Deo acceptus est.

122. *Resp.* Utique ad Deum referendus est ipse voluntatis consensus, quum proveniat ex gratiæ motione, cui voluntas obtemperat, arbitrio utens, quod et ipsum Dei donum est. « Quis te discernit? ubi si dixerit homo, » ait Augustinus « fides mea, voluntas mea, bonum opus meum; respondetur ei, Quid enim habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? » ⁶ — « Nec istam voluntatem, qua credit Deo, dici potest homo habere, quam non acceperit. Quandoquidem vocante Deo, surgit de libero arbitrio, quod naturaliter cum crearetur accepit. » ⁷ Animadvertit J. A. Möhler in celeberrimo opere *de re Symbolica* hominem iustificatum Deo totam gloriam dare, eo quod gratia, qua iustus constituitur, a Deo datur intuitu Christi meritorum, quam nullo suo opere promereri poterat; simulque Deo gratias agere de facultate quam largitus est ut possit homo dare ei gloriam, quam absque libero voluntatis exercitio non posset. ⁸

123. *Obj.* 6. Augustinus passim tueri gratiæ internam efficaciam, qua voluntas prorsus determinatur, quamque nulla hominis perversitas frustrari

valet: docet quippe interna, et occulta, mirabili ac ineffabili, potestate operari Deum in cordibus hominum, non solum veras revelationes, sed etiam bonas voluntates; ⁹ prædicat divinam potestatem « occultissimam et efficacissimam, quæ convertit et transfert corda hominum; » ⁷ quam vocat « inclinandorum cordium omnipotentissimam potestatem. » ⁸ « Non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille mereatur, si homo nolit; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent, et sequerentur. » ⁹ — « Volentes ex nolentibus fiant occultissima et efficacissima potestate. » ¹⁰ « Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter, et insuperabiliter ageretur. » ¹¹

124. *Resp.* Libertissime gratiæ vires in ipsa perversitate humanæ voluntatis vincenda agnoscimus, quidquid sit de ratione qua illa gratiæ potestas cum libertate arbitrii concilietur. Censet Natalis Alexander Augustinum internam gratiæ efficaciam, tamquam ex privata sua sententia, propugnasse, ¹² salva tamen libertate quam apertissime agnovit, et invictissime vindicavit. « Librum ergo arbitrium evacuamus per gratiam? Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus. » ¹³ « Non enim voluntatis arbitrium ideo tollitur quia juvatur; sed ideo juvatur, quia non tollitur. » ¹⁴ « Dicit mihi aliquis: Ergo agimur, non agimus. Respondeo: Immo, et agis et ageris; et tunc bene agis, si a bono agaris. Spiritus enim

(1) Op. imp. l. i. qu. 2. n. 40.

(2) I. Cor. iv. 7.

(3) Aug. ep. 486. n. 4.

(4) De spir. et lit. n. 57.

(5) « Dankt er Gott für die Fähigkeit, ihm den Ruhm geben zu können, was er ohne Freiheit nicht vermag » Symbolik c. iii. §. 5.

(6) L. de gratia Christi c. xxiv.

(7) J. i. contra duas ep. Pelag. xx.

(8) L. de corrept. et gratia c. xiv.

(9) L. i. ad Simplic., qu. 2. n. 15.

(10) L. de gratia Christi c. xxiv. xxv.

(11) L. de corrept. et gratia c. xii.

(12) Synopsis hist. Eccl. sæc. v. c. iii. par. xiii.

(13) L. de spir. et lit. c. xxx.

(14) Ep. 457, alias 89 ad Hilarium.

Dei qui te agit, agenti adiutor est tibi. Ipsum nomen adiutoris præscribit, quia et tu ipse aliquid agis. Agnosce quid poscas; agnosce quid confitearis. Quando dicis, « Adiutor meus esto, ne derelinquas me, » adiutorem utique invocas Deum. Nemo adjuvatur, si ab illo nihil agatur. . . . Si non esses operator, ille non esset cooperator. » ¹ Quum hæc aliaque præsto sint documenta, quæ gratiæ vires prædicant, necessario intelligenda sunt salva voluntatis libertate. Equidem fatemur Deum operari etiam bonas voluntates, eas scilicet sua gratia excitando, cui tamen libere consentit homo, quum posset repugnare. Efficacissima est ejus potestas, et omnipotentissima, sed ejus exercitium attemperatur humanæ conditioni; nec enim tollit, quod donavit, arbitrium. Non est quidem in hominis potestate Dei consilia frustrari, ut frustra misereatur, nec enim temere Deus sua largitur dona, sed sapientia sua prælucente, ut finem quem sibi præstituit, illæsa voluntatis libertate, assequatur. De voluntate indeclinabiliter et *inseparabiliter*, (sic enim legendum) acta, Augustinus loquitur, et eam perseverantiæ dono roboratam, omnia superare posse salutis impedimenta docet: non enim eo loci de quolibet gratiæ auxilio, etiam efficaci, est quæstio. Cæterum ipsa voluntas declinare potest, et sese separare a gratia, etiam ipso tempore quo ita agitur; non quidem ut utrumque simul sit, sed quia vera reluctandi potestas cum consensu conjungitur. Optime animadvertit: « Ista quæstio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur; quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri. » ²

125. *Obj.* 7. Pelagiani, gratiam qua ageretur necessario voluntas negantes, damnati sunt: qua de causa etiam Semipelagiani hæretici audierunt, licet faterentur gratiam requiri etiam ad fidei initium.

126. *Resp.* De Pelagio refert Augustinus: « Solam possibilitatem dicit divino adjuvari semper auxilio; voluntatem autem et actionem nullo Dei adiutorio existimat indigere. » ³ Non ideo damnatus est quod rejiceret gratiam qua voluntas necessario ageretur, sed qua excitaretur, et muniretur. Ab initio omne auxilium supernaturale visus est rejecisse; sed ut damnationem effugeret, possibilitatem, scilicet, naturæ vires, seu liberum arbitrium divino adjuvari auxilio deinde fassus est: quod tamen de externis auxiliis, lege scilicet, Christi exemplo, et aliis subsidiis hujusmodi intellexit: « Nam gratiam Dei et adiutorium, quo adjuvamus ad non peccandum, aut in natura, et libero ponit arbitrio, aut in lege atque doctrina. » ⁴ Interiorem gratiam qua moveretur voluntas negavit; quapropter Augustinus dixit: « Si ergo consenserit nobis, non solam possibilitatem in homine, etiam si nec velit, nec agat bene, sed ipsam quoque voluntatem et actionem, id est, ut bene velimus, et bene agamus, quæ non sunt in homine, nisi quando bene vult et bene agit: si, ut dixi, consenserit, etiam ipsam voluntatem et actionem divinitus adjuvari, et sic adjuvari. ut sine illo adiutorio nihil bene velimus et agamus, eamque esse gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra, justitia justos facit, ut ea sit vera nostra justitia quæ nobis ab illo est; nihil de adiutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controversiæ relinquetur. » ⁵ Semipelagiani putabant hominem pri-

(1) Serm. 168. n. 44.

(2) L. de grat. Christi c. xlviii.

(3) Ibid. c. xli. (4) Ibid. c. iii.

(5) Ibid. c. xlviii.

num motum ad fidem ex se habere : cocebant enim , uti refert S. Prosper , d Augustinum scribens , quantum ad eum pertinet , omnibus paratam viam æternam : quantum autem ad arbitrii libertatem , ab iis eam apprehendi , qui Deo sponte crediderint , et auxilium gratiæ merito credulitatis acceperint. » ⁴

127. *Obj.* 8. Intelligi non potest quomodo liberum maneat arbitrium , gratia voluntatem movente.

128. *Resp.* Plures sunt rationes quibus illud explicetur , vel enim cum omnia , quem putat De Maistre feliciter edum solvisse , dicas efficacem esse gratiam eo ipso quod voluntas motui vino cedat ; vel cum aliis ipsi gratiæ in inesse voluntatis alliciendi consensum : num ideo dubitandum Deum esse ita movere voluntatem ut consensus certo sequatur , plena cum certate ? Cæterum licet gratiæ cum certate concordie ineundæ ratio difficilis admodum aliquibus videatur , tamen ipsi Augustino , non ideo altera incerta evadet , quum ex Scriptura Ecclesiæ solemnî doctrina omnino constet. Nobis verba Tridentina usurpasse sat est , quibus docemur peccatores per Dei excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem , eam gratiæ libere assentiendo et cooperando disponi ; ita ut tangente Deo cor omnis per Spiritus sancti illuminationem , neque homo ipse nihil omnino agat , inspirationem illam recipiens ; quippe qui illam et abjicere potest : neque tamen sine gratia Dei movere se ad iustitiam coram illo libera voluntate possit. » ⁵

Animadvertio.

129. Concordia fidei Catholicæ in eo manifestata quod gratiæ ad salutares actus , et ad ipsum fidei initium , ne-

cessitatem omnes summo consensu fateantur Theologi , sicut etiam humanæ voluntatis sub gratia libertatem : tota concertatione theologica in modo quo conciliandæ sint versante. Igitur et libertas sententiarum et fidei unitas habetur. Nos necesse non putamus in alicujus verba jurare , nec gravamur in re adeo difficili hæere ancipites , ne vel gratiæ potentiæ detrachere videamur , quam maximam esse non dubitamus , vel liberum denegare arbitrium , quod Ecclesia docente , et intimo animi sensu novimus. Liceat nobis « non plus sapere quam oportet sapere : sed sapere ad sobrietatem. » ⁵

CAPUT IV.

DE GRATIA SUFFICIENTE.

130. Præter gratiam efficacem agnoscunt Theologi *sufficientem* , quæ scilicet vires ad agendum præstat , quamvis , voluntate renitente , effectus non sequatur. Juxta Molinæ scholiam , sufficiens gratia vires omnino effectui producendo pares suppeditat , adeo ut sine novo subsidio effectus posset prodire. Est igitur potentia *expedita* , etiam ratione habita adjunctorum , adeo ut voluntas vere possit consentire. Nec tamen necesse est ut vires proxime sufficientes præbeat , dummodo virium quas suppeditat usu , validiores impenetrari possint. Ideo alia est gratia *remote* sufficiens , alia *proxime* sufficiens , utraque tamen par effectui ad quem datur.

131. Augustinianenses sufficientem seu *inefficacem* gratiam , uti eam appellare malunt , eam habent quæ desideria et conatus quosdam excitat , et potentiam dat agendi , non tamen *proxime expeditam* , adeo ut actus numquam sequatur , nisi alia gratia validiore , scilicet efficaci ,

⁴ Ep. 225. inter Aug.

⁵ Trid. Conc. Sess. vi. c. 5.

(5) Rom. xii. 3.

accedente.¹ Hæc *victrix* appellatur *delectatio*, vocibus ab Augustino mutuatis;² quas Jansenius etiam adhibere consuevit,³ sed sensu plane hæretico, quod scilicet contrariam delectationem adeo gradibus superet, ut necessitatem inferat consensus. Ab hoc abhorrent Augustinianenses, et prava consecutaria ex principiis verissimis perperam deduci queruntur.⁴

132. Thomistæ gratiam sufficientem intelligunt eam quæ « potentiam quidem ad bonum operandum confert, sed voluntatem efficaciter non determinat, adeo ut bonum illud opus, ad quod efficiendum gratia nos sollicitat, et movet suo modo, minime consequatur. »⁵

133. Calvinus omnem gratiæ divinæ cui resisti valeat notionem, utpote majestati et omnipotentiae Dei injuriosam, rejicit : « Illud ergo, » inquit « toties a Chrysostomo repetitum repudiari necesse est, Quem trahit, volentem trahit : quo insinuat Dominum porrecta tantum manu expectare, an suo auxilio juvari nobis adlubescat. »⁶

134. Jansenius, gratiæ efficaciam absolutam ut tueatur, contendit *parvam* ipsam gratiam, quæ delectatione carnali gradibus inferior est, omnem parere effectum ad quem datus est, excitando scilicet desideria et conatus quosdam ad virtutem : « Ejus gratiæ efficacissima natura declaratur ex eo quod nullo prorsus effectu careat, sed eum in omnibus quibus datur, infallibiliter operetur. »⁷

135. Presbyteriani et Baptistæ, Calvinianis inhærentes placitis, docent gratiam, qua salus comparari possit, aliis præter electos deesse, quamquam in iis quædam Spiritus operationes communes contingant.⁸

136. *Quakeri* censent lumen interius singulis dari quod ad salutem sufficiat, cui tamen plurimos mentis oculos occludere fatentur.⁹

137. Ex fidei doctrina constat interiori gratiæ nonnumquam resisti; damnata est enim, tamquam hæretica, hæc Jansenii propositio : « Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ numquam resistitur. »¹⁰

Propositio.

Interiori gratiæ in statu naturæ lapsæ aliquando resistitur.

138. *Probatur 1 ex Scripturis.* Per Isaiam queritur Deus de populo suo : « Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei ? an quod expectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas ? »¹¹ Populo igitur largitus est Deus subsidia gratiæ, quibus bonorum operum uberes fructus ferre possent : nam juxta vim textus nihil quod faciendum erat prætermisit. — מִן-לְעֵשׂוֹת עֹד לְכַרְמִי וְלֹא עָשִׂיתִי בוֹ
Constat autem interiora gratiæ auxilia esse imprimis necessaria, quæ proinde concessa intelligenda sunt.

139. Peccatores alloquitur Deus in Proverbiorum libro : — « Quia vocavi et renuistis : extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consillum meum, et increpa-

(1) Berti Aug. Syst. vind. Diss. iv. c. i.

(2) L. ii. de pecc. meritis et remiss. c. xix. n. 32.

(3) Augustinus l. viii. de gratia Christi c. ii.

(4) Berti de theologicis disciplinis t. i. p. 432, et Aug. Syst. vindic. p. ii. c. i.

(5) Gazzaniga, Tract. de Gratia Christi, Diss. iv. c. i.

(6) Inst. l. ii. c. iii. n. 10.

(7) Augustinus l. ii. de gratia Salv. c. xiv.

(8) « Others not elected, although they may be called by the ministry of the word, and may

have some common operations of the Spirit, yet they never truly come unto Christ, and therefore cannot be saved. » Presbyt. Conf. c. x. §. iv.

(9) « Although this gift and inward grace of God be sufficient to work out salvation, yet in those in whom it is resisted, it both may, and doth become their condemnation. » Prop. ii. apud Barclay.

(10) Prop. ii.

(11) Isaiæ v. 4.

ones meas neglexistis. Ego quoque meritu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, ademerit. » ¹ Minæ hæ ostendunt penes vos fuisse Deo vocanti respondere, proinde interiora gratiæ subsidia vobis non fuisse; eos autem, licet vocem usque intus loquentem audierint, sua culpa induruisse.

140. Christus civitates quæ miraculis ejus ad poenitentiam non sunt motæ, vehementer redarguit: — « Tunc cepit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent poenitentiam. Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida: quia, si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in illo et cinere poenitentiam egissent. » ² Nisi interna gratiæ auxilia vobis data fuissent, nulla fuisset exprobrationis, et minarum justa ratio; cum deficientibus illis, non potuerunt poenitentiam peccatorum agere. Data sunt igitur illa auxilia, quibus tamen homines illi pertinaciter restiterunt, poenitentiam idcirco gravissimis plectendi.

141. Ipsam urbem principem, sanctamque, Hierosolymas, Christus sic appellavit: « Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties voluit congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et non voluisti? » ³ Ex animo voluit Christus Hierosolymitanos sibi adsciscere, eosque donorum suorum efficere participes: proinde dedit procul dubio illa interiora gratiæ subsidia, quæ ad tantum finem erant necessaria. Noluerunt autem, et pertinaciter restiterunt.

142. Stephanus diaconus Judæos his verbis increpuit: « Dura cervice et incircumcisis cordibus, vos semper spiritui sancto resistitis; sicut patres

vestri, ita et vos. » ⁴ Spiritus sanctus interiorius præsertim operatur, gratiam tribuendo: ei tamen restiterunt Judæi, quorum corda incircumcisa erant, voluntas scilicet rebellis.

143. Apostolus Paulus ad Corinthios scripsit: « Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. » ⁵ Illa hortatio inanis foret, si penes eos non esset gratiæ resistere. Nec potest de externis tantum subsidiis intelligi: nam loquitur Apostolus de salutis auxiliis, quæ interna etiam sunt. Præterea quum absque gratia interiori nihil in salutis negotio fieri possit, si ea fidelibus præsto non esset, illuderet iis hortando ut gratiæ obsequerentur, quum ejus defectu non possent.

144. *Probat 2. ex Augustini sententia*, quem Janseniani totum suum esse immerito clamitant. In libro primo ad Simplicianum in quo « istam quæestionem » (*de fidei initio*) secundum « veritatem divinarum Scripturarum solutam, » ⁶ contra Semipelagianos scribens, testatur, ait: « Noluit ergo Esau, et non cucurrit: sed et si voluisset et cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam velle, et currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret. » ⁷ — « Ad illam cœnam, quam Deus dicit in Evangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, neque illi qui venerunt venire possent nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere qui venerunt, quia vocati venerunt, nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi: quoniam ut venirent vocati erant in libera voluntate. Vocatio ergo ante meritum voluntatem operatur. Propterea et si quisquam sibi tribuit quod venit vocatus, non sibi potest tribuere quod vocatus est. Qui autem vocatus

(1) Prov. i. 24.

(2) Mat. xi. 20 (3) Ibid. xiii. 57.

(4) Act. vii. 51.

(5) II. Cor. vi. 4.

(6) L. de præd. SS. c. 4.

(7) L. i. ad Simplician. qu. ii.

non venit, sicut non habuit meritum præmii ut vocaretur, sic inchoat meritum supplicii, cum vocatus venire neglexerit. » ⁴ — « Recte fortasse quererentur, si erroris et libidinis nullus hominum victor existeret : cum vero ubique sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem; non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras; neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis. » ² — « Habet concupiscentiam cum qua pugnet, eamque adjuvante Deo superet, si non in vacuum gratiam ejus susceperit si reprobis esse noluerit. » ⁵ — « Cor eorum congelascit adversus Deum, et fit durum adversus imbrem gratiæ ejus, ne fructum ferat. » ⁴ — « Ut autem innotescat quod latebat, et suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates; qua ut non adjuventur in ipsis itidem causa est, non in Deo, sive damnandi prædestinati sint propter iniquitatem superbiæ; sive contra ipsam suam superbiam judicandi et erudiendi, si filii sint misericordiæ. » ⁵ Sunt igitur, juxta Augustinum, qui vocationem divinam negligunt et contemnunt, quum ei possent obtemperare : qui idcirco interioram gratiam sufficientem receperunt, cui sua culpa restiterunt.

145. Equidem si gratiæ interiori numquam renitatur voluntas humana, peccatoribus exprobrari non potest quod liberi arbitrii abusu peccaverint, quum

necessario subsidio carentes virtutem exercere non potuerint. Ergo erit iis excusatio æquissima. Porro benigna erga eos cœlestis Patris voluntas, qua illis consulit, eis facultatem salutis adipiscendæ tribuendo, non poterit vindicari, si necessaria auxilia pro arbitrio suo denegaverit.

Objectiones diluuntur.

146. *Obj. 1.* « Omnis qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me. » ⁶ In quæ verba scribit Augustinus : « Quid est : Omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me; nisi, Nullus est qui audiat a Patre et discat, et non veniat ad me? Si enim omnis qui audivit a Patre et didicit, venit : profecto omnis qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit : nam si audisset et didicisset, veniret. » ⁷ Nulla igitur est gratia interior cui resistatur.

147. *Resp.* Contextus et stylus Joannis sinunt ut inversionem verborum intelligamus, ita ut legi possint : *Omnis qui venit ad me, audivit a Patre et didicit*; sicut in prima ejus epistola « Qui non est ex Deo, non audit nos, » ⁸ scilicet *qui non audit nos, non est ex Deo*. Loquebatur Christus de gratiæ necessitate, potius quam de ejus vi; dixerat enim : « Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum. » Cæterum si quis ordini verborum inhærere velit, verissime dicitur omnem qui audivit a Patre et didicit, ad Christum venire; audit enim unusquisque, gratia Dei intus loquente, discit, mentis assensum præbendo. Sunt tamen qui Dei vocem nolunt audire, nimia cordis duritie; quapropter Apostolus, verbis utens Psaltis, monet : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. » ⁹

⁽⁴⁾ I. 1. 28. 40. 4. 28.

⁽⁵⁾ I. 1. 2. de Natura et gratia c. 17. 18.

⁽⁶⁾ I. 1. 2. de peccat. meritis et remissione c. ult.

⁽⁷⁾ I. 1. 2. de peccat. meritis et remissione c. ult.

⁽⁸⁾ I. 1. 2. de peccat. meritis et remissione c. ult. n. 26.

⁽⁶⁾ Joan. vi. 45.

⁽⁷⁾ L. de prædest. Sanct. c. viii.

⁽⁸⁾ I. Joan. iv. 6.

⁽⁹⁾ Ps. xciv. 8. Heb. iii. 12.

—Augustino quidem, in objecto loco, propositum est, contra Semipelagianos, ostendere fidem, et ipsius initium a Dei gratia provenire: « Non quia credere vel non credere non est in arbitrio voluntatis humanæ, sed in electis præparatur voluntas a Domino. »¹ Cæterum vim gratiæ extollere vergit, qua scilicet flectantur mentes et corda, etiam eorum qui prius duri visi sunt et increduli. « Hæc itaque gratia, quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur, a nullo duro orde respuitur: ideo quippe tribuitur, et cordis duritia primitus auferatur. »² — « Ergo trahi a Patre ad Christum, et audire ac discere a Patre ut veniat ad Christum, nihil aliud est quam donum accipere a Patre, quo credat in Christum. »³ Hæc non ita accipienda sunt, ut nemo ullatenus intus audire nesciat, qui non venit: sunt enim, stante Augustino, qui vocatione contempta reprobi fiunt. Id insuper animadvertendum censemus, in tota illa in Pelagianis et Semipelagianis connotatione, Augustinum humanæ voluntatis infirmitatem et gratiæ potentiam urgere consuevisse, ut Deo satis humanæ tribueretur honor: ad opum autem non collineasset, ostendendo quoties, voluntatis pertinacia, gratia fructu caret: ideoque mirum non est pleraque testimonia vim gratiæ exhibere, et nonnisi obiter et occasione data, agi de ea quæ, humana voluntate renitente, effectum fraudatur. Quidem quicumque experientiam iudiciorum ipsorum præ oculis habuerit, facile perspiciet non gratiæ actionem perpetuam, in singulis vitæ casibus, sed ejus vim singularem, qua superantur res omnes adversæ, plerumque ab Augustino describi: nec enim sancti

semper cum tanta animi jucunditate, qualem ipse amat referre, ad virtutis opera feruntur.

148. *Obj. 2.* Apostolus Paulus plane docet neminem divinæ voluntati resistere: « Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? »⁴ Liqueat Apostolum nihil habere quod respondeat homini querenti de summo Dei arbitrio ac potestate, qua « cujus vult miseretur, quem vult indurat. »⁵ Nemini igitur tribuitur gratia cui resistat.

149. *Resp.* Apostolus vult humanam frangere superbiam: nec enim Deus homini consiliorum suorum reddere rationem tenetur. Cæterum quamvis pro summo arbitrio suo Deus largiatur gratiam, quum nemini debeatur, constat humanam voluntatem ei sæpe repugnare: ideo enim Apostolus peccatorem alloquitur: « An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei. »⁶ Miseretur quidem ejus vult, cor ejus gratia tangendo; quem vult indurat, eum in cordis duritiæ relinquendo, quamvis non denegat huic etiam ea auxilia quibus ad poenitentiam adduci posset, quæ spreta majorem provocant vindictam.

150. *Obj. 3.* Augustinus omnem gratiam internam iis qui non credunt de fuisse docet. « Cum igitur, » inquit, « Evangelium prædicatur, quidam credunt, quidam non credunt; sed qui credunt, prædicatore forinsecus insonante, intus a Patre audiunt atque discunt; qui autem non credunt, foris

¹ L. de præd. Sanct. c. v. n. 10.

² Ibid. c. viii. 13.

³ Ibid. n. 13.

(4) Rom. ix. 19.

(5) Ibid. 18.

(6) Ibid. ii. 4.

audiunt, intus non audiunt neque discunt : hoc est, illis datur ut credant, illis non datur. » ¹

131. *Resp.* Non omne interius gratiæ subsidium infidelibus defuisse docet Augustinus, sed speciale illud fidei donum. Statim enim subiungit : « Fides igitur, et inchoata, et perfecta, donum Dei est : et hoc donum quibusdam dari, quibusdam non dari omnino non dubitet, qui non vult manifestissimis sacris litteris repugnare. » ² Quæ adduximus inter probationes testimonia probant sufficientia ad fidem dari auxilia, quæ, culpa vocationem contemnens, carent effectu.

132. *Obj. 4.* Augustinus electis dari gratiam dicit, cæteros vocari exterius, potestate amplectendi fidem haud concessa : « Ad alios vero, » inquit « vocatio quidem pervenit, sed quia talis fuit qua moveri non possent, nec eam capere apti essent, vocati quidem dici potuerunt, non electi. » ³

133. *Resp.* Specialem electorum vocationem et Dei misericordiam eo loci prædicat ; sed alios etiam vere vocari, et gratiæ subsidia accipere, quibus uti nolunt, agnoscit. Dicit quidem Deum eorum pertinaciam frangere potuisse, copia auxiliorum majori, quibus moveretur voluntas : « Quoniam non potest effectus misericordiæ Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit ; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent, et sequerentur. Verum est ergo : « Multi » vocati, pauci electi. » Illi enim electi, qui congruenter vocati, illi autem qui non congruebant, neque contempebantur vocationi, non electi, quia non secuti, quamvis vocati. » Quod igitur

dicat eos non potuisse moveri, intelligendum est ratione habita eorum voluntatis pertinacis ; uti liquet ex his quæ paulo post subiungit : « Quod si tanta quoque potest esse obstinatio voluntatis, ut contra omnes modos vocationis obdurescat mentis aversio ; quaeritur utrum de divina poena sit ipsa duritia, cum Deus deserit non sic vocando, quomodo ad fidem moveri potest. Quis enim dicat modum, quod persuaderetur ut crederet, etiam Omnipotenti defuisse ? » ⁴

134. *Obj. 5.* Gratia interna, quæ sufficiens prædicatur, inutilis est et perniciosa, quum numquam sortiatur effectum, sed hominem magis reum constituat. In ea non apparet effusa Dei bonitas, sed summa potius severitas. ⁵

135. *Resp.* Culpa hominis fit ut gratia careat effectu : vim enim præstat, cum si voluntas cederet, effectus sequeretur. Inservit autem ad divinam bonitatem et iustitiam vindicandam, datis subsidiis, quibus homo possit, si velit, salutem comparare. Quod magis reus ipse fiat, ei resistendo, ipsi tribuendum est.

136. *Obj. 6.* Gratia sufficiens est ipsa possibilitatis gratia, quam in Pelagianis olim abhorruit Ecclesia.

137. *Resp.* Nequaquam : Pelagius enim possibilitatis nomine potentiam naturalem intelligebat, liberum scilicet arbitrium, quod tamquam Creatoris donum gratiam aliquando nuncupabat. Pelagii scripta legisse se testatur Augustinus : « Nec alicubi potui reperire hanc eum gratiam confiteri, qua non solum possibilitas naturalis voluntatis et actionis, quam dicit nos habere etiam si nec volumus, nec agimus bonum, sed etiam voluntas et actio subministratione sancti Spiritus adjuvatur. »

(1) L. de præd. Sanct. c. viii. n. 18.

(2) Ibidem n. 16.

(3) Ad Simplicianum l. i. qu. i. n. 43.

(4) Ibid. l. i. q. ii. n. 14.

(5) Jansenius l. 3. de Gratia Christi, c. 2.

(6) L. de Gratia Christi, contra Pelag. et Celest. c. xxxiv.

Animadversiones.

158. Dari igitur gratiam interiorē cui resistunt sua culpa homines constat : quibusnam autem detur , jam est inquirendum. Omnibus præter electos auxilia sufficientia denegari docent , ut vidimus , Presbyteriani. Quakeri e contra illa singulis dari hominibus fatentur , lumen scilicet interius Spiritus , mentem cœlesti veritate illustrantis , quo salus , absque exteriori aliquo subsidio , possit comparari. ¹

159. Sunt tamen ex Theologis , præsertim Thomistis , qui dicunt interiora gratiæ subsidia non omnibus suppetere hominibus ; nam teste Antonino Mas-soulié , nec refragante Gazzaniga , « communis sententia est inter S. Thomæ discipulos . . . a Deo denegari obduratis , et excæcatis , ac infidelibus qui nihil unquam de fide audierunt , etiam sufficientia auxilia , quibus converti aut credere possint. » ² Augustinianenses in eadem sunt sententia. Molinistæ et Congruistæ omnibus et singulis ea dari existimant , non ita tamen ut leges naturæ vel generalis providentiæ ordo nutandæ sint , ut singulis applicentur. Sic parvuli in utero plurimi moriuntur , vel apud parentes infideles , absque baptisimi remedio.

160. Benigne de Deo sentire juvat , deoque mitior nobis arridet sententia , maxime quia Christum pro omnium salute fudisse sanguinem credimus ; et Deus « omnes homines vult salvos fieri , et ad agnitionem veritatis venire. » ³ Igitur cum Paulo Orosio , Augustini discipulo , censemus « nemini hominum deesse adjutorium Dei , præsertim cum et seductor instet , et insit infirmitas. » ⁴

161. « Nunc in extremis mundi parti-

bus , » animadvertit auctor libri de vocatione Gentium , « sunt aliquæ nationes , quibus nondum gratia Salvatoris illuxit . . . quibus tamen illa mensura generalis auxilii , quæ desuper omnibus semper hominibus est præbita , non negatur. » ⁵ De gentibus quas Deus olim dereliquit , dicit : « Numquam sunt manifestis occultisque beneficiis abdicati. » ⁶ Equidem proscripta est ab Alexandro VIII. hæc propositio : « Pagani , Judæi , hæretici , alique hujus generis , nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum : adeoque hinc recte inferres , in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficiente. » ⁷

162. Id autem animadvertendum , eos qui nullam habuerunt unquam occasionem veritates revelatas cognoscendi , nulla idcirco culpâ teneri , juxta illud Christi : « Si non venissem , et locutus fuisset eis , peccatum non haberent. » ⁸ Merito igitur damnata est Baji propositio : « Infidelitas pure negativa in his quibus Christus non est prædicatus , peccatum est. » ⁹ Gratiæ autem adjutorium iis præberi , ut servent legem naturalem , eorum mentibus insculptam , non videtur dubitandum : qua violata , reos se constituunt æternæ morti obnoxios : « Quicumque enim sine lege peccaverunt , sine lege peribunt. » ¹⁰

163. Iis quibus prædicatur Evangelium a legitimis præconibus , dari interiora gratiæ subsidia , quibus valeant mentis assensum credendo præbere , constat ex gravissimis poenis in quas haud credendo incurrunt : « Quicumque non receperit vos , neque audierit sermones vestros : exeuntes foras de domo , vel civitate , excutite pulverem de pedibus vestris. Amen dico vobis :

(1) « This light enlighteneth the hearts of all in a day , in order to salvation , if not resisted : nor is it less universal than the seed of sin : being the purchase of his death , who tasted death for every man : for as in Adam all die , even so in Christ shall all be made alive. » V. Prop. apud Barclay.

(2) Diss. i. de div. motione qu. 8. art. 9. Vide etiam Gazzanigam de Gratia p. i. diss. v. c. vii. Prop. v. (3) I. Tim. ii. 4. (4) Apol. pro lib. arb.

(5) L. ii. c. xvii. (6) Ib. c. iv.

(7) Prop. v. ex damn. 7. Dec. 1690.

(8) Joan. xv. 22. (9) Prop. lxviii.

(10) Rom. ii. 12.

Tolerabilius erit terræ Sodomorum et Gomorrhæorum in die iudicii, quam illi civitati. » ¹ « Prædicate Evangelium omni creaturæ . . . qui vero non crediderit, condemnabitur. » ² Ideo Apostolus : « Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis, qui pereunt, est opertum : in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei. » ³ Pulchre Augustinus : « Infideles quidem contra Dei voluntatem faciunt, cum ejus Evangelio non credunt : nec ideo tamen eam vincunt, verum se ipsos fraudant magno et summo bono, malisque pœnalibus implicant, expeturi in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt. » ⁴

164. Peccatores in delicto pertinaces quodammodo a Deo derelinqui constat, subductis plerumque validioribus gratiæ subsidiis : « Considera opera Dei quod nemo possit corrigere, quam ille despexit. » ⁵ Cæterum non temere dicendum eos unquam privari omni gratiæ auxilio, quamdiu in hac vita versantur ; nam de omnibus juvat intelligere Domini per Prophetam verba : « Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini ? » ⁶ Plura quidem de cæcitate qua peccatores puniuntur, profert Augustinus, Scripturarum testimoniis innixus, quin eam absolutam esse ante vitæ finem dicat : ait enim : « In eam quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur : sed nondum penitus, dum in hac vita est. » ⁷

165. In gratiæ distributione magna varietas necessario agnoscenda est, et arbitrii supremi Dei, sicut et munificentiæ, exercitium. Eam explicare vel

vindicare opus non est, sed præstat eum expectare diem, in quo consilia ejus omnia in hominum utilitatem et salutem, suo lumine exposita, patebunt. Interim id firmissime tenendum, quod sæpe monuit præclarus gratiæ vindex Augustinus, justissima ejus iudicia esse : « Quare illos potius quam illos liberat ? O homo ! quis es qui respondeas Deo ? inscrutabilia sunt iudicia ejus » ⁸ Id quoque unicuique cavendum ne dum totam gratiæ œconomiam mente complecti studet, sibi concedita talenta negligat ; quum id e memoria numquam excidere debeat, rationem justo iudici reddendam pro datis muneribus.

CAPUT V.

DE GRATIA SANCTIFICANTE.

166. De gratia universim, sed præsertim de ea quæ dicitur *actualis*, cum Pelagianis erat controversia ; hi quippe nullo supernaturali dono vel auxilio opus esse asserebant ad actus salutaris. Cum Jansenianis etiam de actuali gratia præcipue agitur, qua roboratur voluntas, et ad bonum movetur, repugnandi potestate haud adempta. Lutherus de natura gratiæ *habitualis*, qua anima Deo fit grata, etiam gravissime erravit, principio de fide justificante inhærens. Indulgentiarum abusus, et deinceps usum impugnaverant, opera poenitentiae, quorum locum tenebant, haud requiri dicens, quum Deus plenam indulgeat veniam peccatori, statim ac tota animi fiducia peccata sibi propter Christum remitti persuasum habet. Inde facili ratiocinio deducebat totam hominis justificationem in illa meritorum Christi imputatione positam esse, et peccata velo veluti oblegi, et peccatorem in filium adoptari, quin

(1) Matt. x. 14. (2) Marc. xvi. 16.

(3) II. Cor. iv. 3. (4) Lib. de Spir. et lit. c. xxxiii

(5) Eccl. vii. 14. (6) Ezech. xxxiii. 14.

(7) Enarr. in Ps. vi. (8) L. de dono persever. c. xii.

dono anima ornetur, quo sancta Calvinus idem sensit; scribit: Ita nos justificationem simpliciterpretamur acceptionem, quas in receptos pro justis habet. peccatorum remissione ac iuristi imputatione positam esse. »⁴ In Confessionis Augustanæ a ambigue de justificatione dis- n est, utraque vocis significa- mmissa: « quia justificari signi- injustis justos effici, seu rege- significat et justos pronuntiari, utari: utroque enim modo lo- scriptura. »⁵ Attamen posteriori pud Lutheranos invaluit, uti ex concordia liquet. ⁶ Osiander nos justos vere effici, justitia nobis habitante. ⁴

Recentiores plerique sectarii præbent notionem in fidei con- bus. ⁵ Quakeri tamen intrinse- titiam agnoscunt, Christo Jesu s formato, quo pacto justii effi- quod suo modo de lumine que coelesti explicant. ⁶ Catholicam doctrinam perspicuis proposuerunt Tridentini Patres: icatio non est sola peccatorum o, sed et sanctificatio, et reno- terioris hominis per volunta- sceptionem gratiæ, et donorum. omo ex injusto fit justus, et ex amicus, ut sit hæres secundum æternæ. » ⁷ Errores vero non anathemate damnarunt: « Si xerit, homines justificari vel sola

imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia, et charitate quæ in cordibus eorum per Spiritum sanctum diffundatur, atque illis inhæreat; aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei; anathema sit. »⁸

170. *Gratia sanctificans* est igitur supernaturale Dei donum, animæ inhærens, quo justa et sancta efficitur, Deo grata, cum jure ad cœlestem hæreditatem. *Justificatio* est translatio peccatoris ad justitiæ statum, remissis peccatis, et dono gratiæ sanctificantis concessio. *Sanctificatio* idem sonat. Prostantes hanc ab illa immerito distinguunt; *justificationem scilicet* censent judicalem Dei actum, quo peccatorem justum haberi decernit, propter Christi merita; *sanctificationem* vero justificati hominis conatum studiumque in excellendis virtutibus, grati animi ergo, ob justificationis beneficium. « Neque tamen interea negandum est, » animadvertit Calvinus, « quin perpetuo conjunctæ sint ac cohæreant duæ istæ res; sanctificatio et justificatio. »⁹

Propositio.

Justificatio veram peccatorum deletionem indicat, et gratiam et charitatem quæ in corde per Spiritum sanctum diffunditur, eique inhæret, secum fert.

171. *Probatur 1. ex Scripturis.* Deus per Isaiam dicit: « Ego sum, — ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. »¹⁰ Psaltes precatur: « Omnes iniquitates meas dele. . . . Lavo bis me, et super nivem dealbabor. »¹¹

it. l. iii. c. ii. § 2.

l. art. ii. de justif.

d. Declar. iii. de fid. justif. § ii.

Welchium Introd. ad lib. symbol. Luth.

l. de form. concordia § xviii.

re accounted righteous before God, he merit of our Lord and Saviour Jesus faith. » Episc. Art. xi.

whom God effectually calleth, he also; not by infusing righteousness into thy pardoning their sins, and by account- accepting their persons as righteous:

not for any thing wrought in them, or done by them, but for Christ's sake alone. » Presbyterian Confession of Faith, ch. xi. n. i.

(6) « We understand the formation of Christ in us, Christ born and brought forth in us. . . . It is this inward birth in us, bringing forth righteousness and holiness in us, that doth justify us. » Barclay, Prop. vii. Expl. 4.

(7) Sess. vi. cap. vii. (8) Ibid. Can. xi.

(9) Calv. Antidot. in Conc. Trid. opus. p. 702 cit. a Mühler Symbolik l. i. k. 3. § xiv.

(10) Isaiæ xliiii. 25. (11) Ps. I.

Michæas dicit : « Quis Deus similis tui , qui aufers iniquitatem ? . . . deponet iniquitates nostras , et projiciet in profundum maris omnia peccata nostra. »¹ Petrus Judæos sic alloquitur : « Pœnitementini igitur , et convertimini , ut dealeantur peccata vestra. »² Metaphoræ *delendi , lavandi , mundandi , et in maris profundum projiciendi* , ablationem peccatorum plane significant : et vi sua carent , si de sola externa absolutione intelligantur.

172. De gratia veluti dono cœlesti accepto et in homine manente , instar seminis terræ demandati , loquitur Scriptura. — « De plenitudine ejus , » inquit Joannes de Christo , « nos omnes accepimus , et gratiam pro gratia. »³ — « Omnis qui natus est ex Deo , peccatum non facit : quoniam semen ipsius in eo manet. »⁴ Paulus amplissima gratiæ munera effert : « Si enim unius delicto mors regnavit per unum : multo magis abundantiam gratiæ , et donationis , et justitiæ accipientes , — *οἱ τῶν περισσίων τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες* — in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem : sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis , peccatores constituti sunt multi ; ita et per unius obeditionem , justi constituentur multi. »⁵ — *δίκαιοι κατασταθήσονται*. Igitur vere recipiunt homines copiam donorum cœlestium , et justi efficiuntur.

173. Regenerati et renovati a Spiritu sancto , in nos effuso , alias dicimur : « Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus san-

cti , quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum : ut justificati gratia ipsius , hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. »⁶ Spiritus sanctus in cordibus nostris diffusus , nobis datus , et in nobis habitans exhibetur : « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum , qui datus est nobis. »⁷ — « Nescitis quia templum Dei estis , et Spiritus Dei habitat in vobis ? »⁸ Hæc non meram externam absolutionem , sed dona cœlestia , quæ Spiritus sanctus , animæ justæ veluti infusus et conjunctus , largitur , denotant.

174. *Probat 2. ex Patribus.* Gregorius Nazianzenus scribit : « Quemadmodum nos primum Deus creavit , ita creatos restauravit ac refoxit ; et quidem figmento diviniore. »⁹

175. Chrysostomus ait : « Qui crimine , regis beneficio , absolutus est , inquinatum animum servat : quem abluit baptisma non item ; sed solis radiis puriorem mentem habet. »¹⁰ — « Cordis compunctio , sicut ignis , omne animæ vitium perurit et adimit , et quantumque in ea repperit mala , abstergit universa , et penitus delet. »¹¹

176. Augustinus : « Dicimus baptismam dare omnium indulgentiam peccatorum , et auferre crimina , non radere. »¹² — « Ille in quo omnes vivificabuntur , præterquam quod se ad justitiam exemplum imitantibus præbet , dat etiam sui Spiritus occultissimam gratiam , quam etiam latenter infundit et parvulis. »¹³

177. Cyrillus Alexandrinus : « Formatur in nobis Christus , sancto nobis Spiritu divinam quamdam formam per justificationem et justitiam inducente. »¹⁴

Objectiones solvuntur.

178. *Obj. 1.* S. Paulus ait : « Credidit

(1) Mich. vii. 48. 49. (2) Act. iii. 49.

(3) Joan. i. 46. (4) I. Joan. iii. 9.

(5) Rom. v. 47. (6) Tit. iii. 4.

(7) Rom. v. 3. (8) I. Cor. iii. 16.

(9) Orat. in S. Bapt.

(10) Hom. xl. in ep. i. ad Cor.

(11) L. ii. de compunct. cordis.

(12) L. i. contra 2 ep. Pelag. c. xiii.

(13) L. i. de pec. mer. et remiss. c. ix.

(14) L. v. in Isaiam.

Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » ⁴ In quæ verba notat Calvinus : « eos quibus justitia imputatur justificari : quando hæc duo a Paulo tamquam synonyma ponuntur. Unde colligimus, non disputari quales sint in se homines, sed quo loco Deus ipsos censeat. » ⁵

179. *Resp.* Apostolus de justitiæ natura ibi non agit, sed de ejus causa, vel conditionibus ad eam assequendam : ostendit, scilicet, Abraham nullo opere eam meruisse, sed fidem ejus a Deo acceptatam rationem justitiæ habuisse, scilicet instar operis virtutis habitam esse. ⁶ De justitia Christi imputata Abrahæ nihil eo loci dicit Apostolus, uti Bloemfield, post Macknight, statetur. ⁷ Intuitu quidem Christi meritum, Deus fideles rite dispositos justos facit, gratiæ dona largiendo : quapropter in se justii fiunt, donante Deo, qui eos quales sunt censet, deletis prioribus delictis, et gratia misericorditer concessa.

180. *Obj.* 2. « Inveniar in illo, (*Christo*) non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu : quæ ex Deo est justitia in fide. » ⁸ Omnis propria justitia igitur excluditur.

181. *Resp.* Utique in Christo, cre-

dendo in ipsum eique obtemperandò, justitiam consequimur, quæ ex Deo est, nobisque ejus dono communicatur : « ideo Dei et Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur. » ⁹

182. *Obj.* 3. Apostolus docet « quod Deus homines justificet, peccatum non imputando. » ¹⁰ « Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus : Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. » ¹¹ Et alio loco : « Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum. » ¹²

183. *Resp.* Non omnem justificationis effectum Apostolus semper recenset, sed unum alterumve, pro occasione. De remissione peccatorum objectis locis præcipue agit, dicitque Deum non imputare peccata, quæ, scilicet, misericorditer delet. Hinc alias dicit fideles ablutos, et sanctificatos, et justificatos, *ἐκκαθάρσας, ἁγιάζοντες, ἰδικαίοντες.* ¹³

184. *Obj.* 4. Ad Christum omnem fidelium justitiam refert Apostolus : « Vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio. » ¹⁴ — « Eum qui non noverat peccatum pro

(1) Rom. iv. 3. (2) In locum.

(3) « Deus hoc ita in bonam partem accepit, ut Abrahamum præmiis afficiendum existimaret. » Rosenmüller in loc.

(4) « Neither here, nor in Gal. iii. 6, is it said that Christ's righteousness was imputed to Abraham. . . . so neither is it said any where that Christ's righteousness is imputed to believers. » Macknight in loc. « Indeed it may be thought strange, how some men have made this so fundamental an article of their faith, which is so contrary to the whole strain of the Gospel : a thing which Christ in none of all his sermons and precious speeches ever willed any to rely upon; always recommending to us works, as instrumental in our justification. And the more it is to be admired at, because that sentence or term, so frequently in their mouths, and so often pres-

sed by them, as the very basis of their hope and confidence,) to wit : the imputed righteousness of Christ is not to be found in all the Bible, at least as to my observation. » Barclay's Apology, Prop. viii. § vii. pos. i.

(5) Phil. iii. 9.

(6) Aug. l. de Sp. et lit. c. ix. n. 15.

(7) Calvin. in Rom. iv. 6.

(8) Rom. iv. 6.

(9) II. Cor. v. 49.

(10) I. Cor. vi. 11. « This (*justified*) here understood, must needs be a being really made just, and not a being merely imputed such; else sanctified and washed might be reputed a being esteemed so, and not a being really so; and then it quite overturns the whole intent of the context. » Barclay's Apology, Prop. vii. §. vii. pos. i.

(11) I. Cor. i. 30.

nobis peccatum fecit, ut nos efficemur justitia Dei in ipso. » ⁴ Igitur propter Christum justii habemur, quamvis omni vera justitia carentes.

185. *Resp.* Christus est nobis omnis gratiæ et doni causa; per ipsum quippe omnia divinitus nobis dantur, nosque coram Deo justii effcimur, quæ vis est verborum Apostoli. Libenter agnoscimus eum justitiæ omnis causam, « nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. » ⁵ Sed ejus virtus in eo maxime elucet quod veram consecuti simus justitiam in illo.

186. *Obj.* 5. Quæritur Apostolus de iis qui justitiam propriam statuere quærent. « Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. » ⁶

187. *Resp.* Apostolus de Judæis loquitur, qui per opera legis Mosaicæ, absque fide in Christum, se salutem assequi posse confidebant, contra divinæ sapientiæ consilia. Nos vero justitiam Dei prædicamus; gratiam enim omnem a Deo, intuitu meritorum Christi, dari profitemur, nec ullam nostram justitiam statuimus: quam enim ab illo accipimus, illius, non nostra est.

188. *Obj.* 6. Sententia de justitia inhærente superbiam fovet.

189. *Resp.* Nequaquam, quum a Deo

accepta agnoscatur, juxta Apostoli monitum: « Quid autem habes quod non accepisti? Si autem acceperis, quid gloriaris quasi non acceperis? » ⁴ Præterea « habemus thesaurum istum in vasis fictilibus: » ⁵ timendum igitur est ne culpa nostra tanto bono privemur. Gratos autem semper nos esse oportet Deo, qui ostendit « abundantes divitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Jesu. » ⁶ Qui justitiam in imputatione constituunt, detrahunt divinæ gloriæ, quæ non ita splendet in pœna remittenda, ac in macula ipsa delenda, et cœlesti muneri datione. ⁷

190. *Obj.* 7. Nec Deus, licet omnipotens, potest efficere ut peccator haud peccaverit: igitur tantum eum habere poterit justum alienæ justitiæ ergo. Ita Macknight. ⁸

191. *Resp.* Potest Deus delere labem qua se inquinaverat peccator, et animam donis cœlestibus ornare. Quæ admiserat peccata eo sensu tolluntur, quod maculæ veluti abstergantur. Quis negaverit hanc animæ mutationem a Deo induci posse, ut, sublato peccandi affectu, peccati etiam reatu et macula, anima donis augeatur, ob quæ justa et sancta habeatur et sit? « Videte » inquit Joannes, « qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus. » ⁹

(1) II Cor. v. 21. (2) Act. iv. 12.

(3) Rom. x. 5.

(4) I. Cor. iv. 7.

(5) II. Cor. iv. 7.

(6) Eph. ii. 7.

(7) « Let them have a care (*scribit Forbesius, Pseudoepiscopus Edinburgensis, Protestantes alloquens*) lest by too great and empty subtilty, unknown both to the Scriptures and the Fathers, they lessen and diminish the weight and dignity of so great and divine a benefit, so much celebrated in the Scripture, to wit — justification of the wicked. For if to the formal reason of *justification* of the ungodly doth not at all belong his *justification*, (so to speak) i. e., his being made righteous, then in the justification of a sinner, although he

be justified, yet the stain of sin is not taken away, but remains the same in his soul as before justification. And so, notwithstanding the benefit of justification, he remains as before unjust and a sinner; and nothing is taken away, but the guilt and obligation to pain, and the offence and enmity of God through nonimputation. But both the Scriptures and Fathers do affirm, that in the justification of a sinner, their sins are not only remitted, forgiven, covered, not imputed, but also taken away, blotted out, cleansed, washed, purged, and very far removed from us, as appears from many places of the holy Scriptures. » *Consid. Modest. de Just. l. 2. §. 8.*

(8) In Rom. iv. 5.

(9) I. Joan. iii. 1.

192. *Obj.* 8. Justificatio, juxta vim vocis, *vindictas* significat, quæ peccatori non conveniunt, nisi venia data elicti: venia autem nullam animæutationem inducit.

193. *Resp.* Non vocis vis attendenda est, sed Scripturarum novi Testamenti: agitur enim de dogmate christiano. Constat autem S. Paulum justificatos dicere fideles, eo quod abluti peccatorum sordibus, et sanctitatis ornatu essent.¹ Mirum non est, ut ex eodem a forensi usu ad dogma divinum designandum traductam vim habere videri majorem: homines enim iustificantur quæ valent ratione, innocentiam ostendendo sententiam; Deus autem quomodo ei convenit, ipsam tollendo peccati maculam, et poenitenti largiendo gratiæ munus.² Consueverunt autem scriptores veteres, juxta Möhleri sententiam animadversionem, exteriora iudicia pro intima rei natura, quæ per se se prodebat, usurpare: ideo justificatio seu absolutio, qualis reis coram tribunalibus contingit, pro peccati remissione et gratia quam supremus iudex largitur, reum iustum efficiendo, substituta est.³

CAPUT VI.

DE DISPOSITIONIBUS AD JUSTIFICATIONEM.

194. Gratuitam esse justificationem constanter docet Ecclesia, Paulum magistrum secuta; « gratis autem justificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur. »⁴ Quomodo autem adulti ad eam præparentur, explicat Tridentinum Concilium, scilicet fide, timore, spe, dolore, proposito, et dilectione Dei tamquam fontis omnis iustitiæ.⁵ — Gratis justificari fideles docuit Lutherus alio prorsus sensu, quod scilicet Deus credentibus Christi imputet iustitiam; credentium vero nomine intellexit eos qui firmiter sibi persuasum habent, sibi iustitiam Christi imputari. Summam rei Christianæ in doctrina de justificatione suo modo explicata posuit: « In hoc articulo sita sunt, et consistunt omnia, quæ contra Papam, diabolum, et universum mundum in vita nostra docemus, testamur, et agimus. »⁶ In colloquiis sym-

(1) « Justification is both more properly and frequently in Scripture taken in its proper signification for making one just, and not reputed as merely such, and is all one with sanctification. » Barclay's *Apology*, Prop. vii. Expl. v. os. ii.

(2) « Whosoever the Scripture makes mention of the justification before God, as speaketh *Paul*, and from him, (besides others), *Augustine*, appears that the word *justify* necessarily signifies not only to pronounce just in a law sense, but also really and inherently to make just; because that God doth justify a wicked man otherwise than earthly judges. For he, when he justifies a wicked or unjust man, doth indeed pronounce him as these also do; but by pronouncing him just, because his judgment is according to truth, he also makes him really of unjust to become just. » William Forbes in *consider. Modest. just. lib. 2. §. 8.*

(3) « Die Alten pflegen die Form, in welcher das innere in die Erscheinungswelt tritt, und

nach Aussen sich offenbart für das Innere selbst zu setzen, weil dieses in seiner Form verborgen zu Tage gefördert wird. » Symbolik i. b. iii. Kap. §. 43.

J. E. Grabe in *Bulli opus*, « *Harmonia Apostolica* » dictum, scribens, animadvertit « forensensem verbi *δικαίωσις* significationem » quam propugnat Bullus, non perpetuam prorsus in S. litteris esse. « Nam et altera significatio, qua *purgare a peccatorum labe*, sive *a vitii animam liberare* denotat, identidem reperitur. » Inter plura loca adnotat illud Apostoli: « *ut peccatis mortui, iustitiis vivamus*, procul dubio sensum expriment verbi *justificare*; quod idcirco hoc loco de iustitia inherente, tamquam eximio fructu in ligno crucis ex passione Christi nato, accipiendum esse patet. » Ad c. i. 2. Annot.

(4) *Conc. Trid. Sess. vi. cap. 8.*

(5) *Ibid. cap. vi.*

(6) Cit. a Jo. Georgio Walchio in *Introd. ad libros Symbolicos Lutheranæ Ecclesiæ* l. i. c. v. de articulis smalcaldicis §. xi.

posiacis dicebat : « Si hæc doctrina exciderit, actum est de nobis. » ¹ Calvinus electos tantum justificari docuit, fide concepta se in Christo ad gloriam gratis prædestinari.

195. Jactanter, pro more, Lutherus fidem solam requiri dixit, adeo ut credenti nulla possint obesse delicta ; ² quod durius dictum alii mitigarunt, dicentes fidem alias virtutes, veluti fructus, ferre, quæ tamen justificationem sequantur. Hæc apud plebrosque recentiores obtinuit loquendi ratio. Anglicani affirmant doctrinam esse maxime salutarem, et consolationis plenam, quod fide sola justificemur ; attamen bona opera fructus fidei, post justificationem, agnoscunt. ³ Presbyteriani docent fidem unicui esse justificationis instrumentum, sed in homine justificato solam haud esse, quum eam semper comitentur cæteræ omnes gratiæ salutares. ⁴ Hæc consona sunt Calvinii placitis : « poenitentiam vero non modo fidem continuo subsequi, sed ex ea nasci, extra controversiam esse debet. » ⁵ Presbyteriani hodierni dicunt electos fide complecti Christum, et ejus justitiam, et in eo inniti, adeo ut ejus obedientia et satisfactio eis imputetur, quin ipsa fides vel obedientia iis, tamquam eorum justitia, imputetur. ⁶ *Quakeri* opera bona ad ju-

stificationem omnino necessaria esse affirmant, tamquam *causam sine qua non* justificamur, sed non *propter quam* justificatio nobis contingit. ⁷ Fidem autem intelligunt firmam fiduciam Dei promissionum, qua Deo interius loquenti fidimus, et res sperandas apprehendimus. ⁸ Cæterum quum vix sit inter Protestantes qui justificationem vindicet homini peccato adhærenti, hanc controversiam facile componi posse censemus, si *status questionis* rite intelligatur, et absit litigandi libido : Catholici scilicet fidem, timorem Dei, dolorem de peccatis, dilectionem Dei tamquam fontis omnis justitiæ, non habent veluti causas justificationis, sed tantum dispositiones necessarias. Ad opera bona quod attinet, ea scilicet quæ merentur vitam æternam, nulla agnoscimus ante justificationem ; quæ postea fiunt, eam habent virtutem ex Christi gratia, per quam Patri offeruntur.

196. Contra grassantes suo tempore errores Concilium Tridentinum plures edidit canones : « Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse eum suæ voluntatis motu præparari, atque disponi ; anathema sit. » — « Si quis dixerit, fidem justificantem nihil aliud esse quam

(1) Cit. a Möhler, Symbolik c. iiii. §. x. « fällt aber die Lehre, so ist es mit uns gar aus. »

(2) « Pecca fortiter, sed fortius fide, » scripsit Lutherus ad Melancthonem t. i. ep. ed. Georgii Cæsl. p. 345.

(3) Art. xi. « That we are justified by faith only, is a most wholesome doctrine, and very full of consolation. » Art. xii. « Good works are the fruits of faith, and follow after justification. »

(4) Faith, thus receiving and resting on Christ and his righteousness, is the alone instrument of justification ; yet it is not alone in the person justified, but it is ever accompanied with all other saving graces, and is no dead faith ; but worketh by love. » — Presbyterian Confession, ch. xi.

(5) Inst. l. iii. c. iii. n. i.

(6) « Those whom God effectually calleth, he also freely justifieth ; . . . not for any thing

wrought in them, or done by them, but for Christ's sake alone : not by imputing faith itself, the act of believing, or any other evangelical obedience to them, as their righteousness ; but by imputing the obedience and satisfaction of Christ unto them, they receiving and resting on him and his righteousness by faith ; which faith they have not of themselves ; it is the gift of God. » Presbyt. Confess. c. xi. n. i.

(7) « Since good works as naturally follow from this birth, as heat from fire, therefore are they of absolute necessity to justification, as *causa sine qua non*, i. e. though not as the cause for which, yet as that in which we are, and without which we cannot be justified. » Barclay's Apology, Prop. vii. Expl. v. Pos. 3.

(8) Prop. ii. §. viii.

fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum; vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur; anathema sit. » — Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo, et absque ulla hæsitatione propriæ infirmitatis et indispositionis peccata sibi esse remissa; anathema sit. » — « Si quis dixerit, hominem peccatis absolvi, ac justificari ex eo, quod se absolvi ac justificari certo credat, aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum, et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici; anathema sit. »¹

Propositio.

Sola fide impius non justificatur.

197. *Probatur 1. ex Scripturis.* Apostolus Jacobus hæc habet: « Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides salvare eum? . . . Fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. . . . Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis: et læmones credunt, et contremiscunt. Vis autem scire, o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? Abraham pater noster, nonne operibusustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; et ex operibus fides consummata est? Et suppleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, et non ex fide tantum. . . . Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est. »² Hæc certe illustratione non indigent, cum clara sint et aperta. Quod autem

ait Calvinus: « In hoc genus hominum, qui fallaci prætextu impie fidem profanant, invehitur Jacobus; »³ pugnat cum tota oratione; nam fidem veram esse concedit Apostolus, sed mortuam ob operum defectum. Vim testimoniorum novit Lutherus, qui nullum evadendi locum superesse videns, epistolam *stramineam* vocavit.⁴

198. Aliarum præter fidem dispositionum necessitas probatur plurimis Scripturæ locis: « Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum. »⁵ « Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. »⁶

199. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Chrysostomus: « Ne fideles sola fide se salvare posse confidunt. »⁷

200. S. Augustinus: « A fide incipit homo, sed quia dæmones credunt et contremiscunt, necesse est addere spem et charitatem. »⁸

Lutherus fassus est se Patres sibi habere adversarios: « Ego neminem scio qui de fide et operibus recte judicare potuerit, exceptis Apostolis. »⁹

201. Accedit ratio theologica, quod scilicet sententia de sola fide justificante vix cum sanctitate morum componi possit, quum quis jubeatur imprimis certo se credere justificatum, Christi meritum ergo; virtutibus cæteris, veluti arboris fructibus, nonnisi post justificationem secuturis. « Neque contritio, neque dilectio, neque ulla alia virtus, sed sola fides est medium, et instrumentum, quo gratiam Dei, meritum Christi, et remissionem peccatorum, quæ bona nobis in promissione Evangelii offeruntur, apprehendere et

(1) Sess. vi. can. 9. 12. 13. 14.

(2) Jac. ii. 14. (3) Inst. I. iii. c. ii. n. 12.

(4) « Luther, to show his contempt of it, called it *straw* or *chaffy* epistle. » Macknight in præf. ans præf. primæ editionis Bibliorum a Luthero æ anno 1535, Wittebergæ. Watts, in *Logica*,

aliique passim fatentur Lutherum ignorasse quomodo Jacobi testimonia cum suis placitis componi possent. (5) Act. ii. 38. (6) I. Cor. xiii. 2.

(7) Hom. vii. in Mat.

(8) Serm. vi. n. 6. de verbis Apostoli.

(9) In brevi confess. de Sacr.

accipere possumus. » Ita in libro Lutherorum symbolico legitur. ⁴ Novimus Calvinum, Bucerum aliosque virtutes cæteras necessario comitari fidem docere; sed fidem de justitia Christi nobis imputata simpliciter concipiendam dicunt, nulla ad eas virtutes habita relatione. Quomodo autem poterit quisque se credere justificatum, antequam eum delictorum pœnituerit?

Objectiones.

202. *Obj.* 1. Apostolus frequentissime sola fide nos justificari dicit. « Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. » ² — « Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei. » ³ — « Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. » ⁴

203. *Resp.* In eo totus erat Apostolus ut fidelibus, præsertim ex Judaismo conversis, ostenderet justos nos constitui, non ritu aliquo vel opere legis, sed fide in Christum, gratia ejus et meritis. Fides igitur radix est et causa justificationis, quamvis et pœnitentiam et alias virtutes comites et pedissequas necessario postulet. Numquam dicit Paulus sola fide quemquam justificari; sed merito dicit per fidem id contingere, quum absque ea nemo justificetur, et ea sit fundamentum cæterarum ad justificationem dispositionum. Sic mulieris peccatrici fidei venia tributa est, eo quod dilectionem vehementem, cum animi dolore, excitaverit. ⁵ Abrahæ etiam fides obedientiam peperit, quæ

Deo maxime fuit grata. ⁶ — Qua ratione Pauli de fide absque operibus doctrina cum Jacobi de fide cum operibus conjuncta concilianda sit, ipsius Abrahæ exemplo ostendit Augustinus; obedientia scilicet quam præstitit non erat opus legis, nondum enim lex Mosaica data erat, sed ex fide orta est, ideoque ex ea totam suam virtutem derivavit. « Non sunt sibi contrariæ duorum Apostolorum sententiæ Pauli et Jacobi, cum dicit unus justificari hominem per fidem sine operibus, et alius dicit inanem esse fidem sine operibus: quia ille dicit de operibus quæ fidem præcedunt, iste de iis quæ fidem sequuntur. » ⁷ — « Homines non intelligentes quod ait Apostolus . . . putaverunt eum dicere homini sufficere fidem . . . etiamsi opera bona non habeat, quod absit ut sentiret vas electionis. » ⁸ Hæc Augustinus.

204. *Obj.* 2. Christus fidei vitam æternam tribuit: « Qui credit in Filium, habet vitam æternam. » ⁹

205. *Resp.* Habet vitam æternam, scilicet spe: « Spe enim salvi facti sumus. » ¹⁰ Fides est vitæ æternæ principium et pignus certissimum ei qui ejus obtemperat dictaminibus. Qui credit autem dolere debet de peccatis, ut veniam consequatur; ¹¹ et per dilectionem operari, ut salvus sit. Merito autem vita æterna fidei adscribitur, quum subsidia præbeat quibus comparetur.

206. *Obj.* 3. Dicit Christus: « Crede tantum et salva erit. » ¹²

207. *Resp.* Eo loci jubet Christus ut puelæ mortuæ pater credat eam resuscitandam. De justitia assequenda non agitur.

208. *Obj.* 4. Philippus fidem tantum ab eunacho exegit, ut ei baptismum administraret: « Si credis ex toto corde, licet. » ¹³

(1) Solida et plana declaratio art. 3.

(2) Rom. iii. 27. (3) Ibid. iv. 5.

(4) Gal. ii. 16. (5) Luc. vii. 47.

(6) Gen. xlii. 16.

7) L. 83. quæst. q. 76.

8) Lib. de gratia et lib. arb. c. 7.

9) Joan. iii. 36. (10) Rom. viii. 24.

(11) Act. ii. 38. (12) Luc. viii. 50. (13) Act. viii. 37.

209. *Resp.* Fidem utique exegit, quæ nen pios animi affectus conjunctos beret; eunuchus enim vir erat religiosus, qui Hierosolymas adoraturus venerat, et sacris Scripturis meditans, dum reverteretur domum, dabat eram.

210. *Obj.* 5. Origenes Apostoli de fidei justificatione doctrinam sic exponit: Dicit sufficere solius fidei justificationem, ita ut credens quis tantummodoustificetur, etiamsi nihil ab eo operis it expletum. »¹

211. *Resp.* Mens Origenis est justificationem contingere ante opera virtutis tracta; sed animi virtutes cum fide conjunctas dispositiones esse necessarias omnino intelligit; quod exemplis peccatricis et latronis, quæ citat, ostentur. « Puto, » inquit, « quod primadutis initia, et ipsa fundamenta fidesit, profectus vero et augmenta ædifici, spes; perfectio autem et culmen virtutis operis, charitas. »² « Credentius quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis, fides reputari non potest ad iustitiam. »³

212. *Obj.* 6. Hilarius dicit: « Fides enim sola justificat. »⁴

213. *Resp.* Integra recitata sententia, mens sancti Doctoris patebit: « Movet scribas remissum ab homine peccatum: hominem enim tantum in Jesu Christo contuebantur. Et remissum est ab eo eo quod lex laxare non poterat; des enim sola justificat. » Fidei igitur soli tribuitur justificatio, non ut virtutes dispositionesque aliæ excludantur, sed ut legis infirmitas ostendatur.

214. *Obj.* 7. S. Ambrosius, vel alius aliquis auctor Commentarii in Epistolam ad Romanos, ait: « Justificati sunt talis quia nihil operantes, neque

vicem reddentes, sola fide justificati sunt, dono Dei. »⁵

215. *Resp.* Auctor ille docet justificationem non contingere vi operum, sed sola fide, quam tamen per dilectionem operari intelligit; ait enim: « Magna res est fides et salutaris, et sine hac non est salvari possibile: sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, et conversari digne Deo. »⁶

216. *Obj.* 8. S. Chrysostomus dicit: « Eum qui operatur opera iustitiæ sine fide, non possum probare vivum esse: fidelem absque operibus possum probare et vixisse, et regnum cælorum assecutum. Nullus sine fide vitam habuit; latro autem credidit tantum, et justificatus est. »⁷

217. *Resp.* Opera absque fide certe non valent: fides sola absque operibus valet, eo scilicet sensu, quod ipsa bene agendi voluntas, ex fide orta, pro re ipsa a Deo acceptetur. Cæterum exemplum latronis humilem suæ indignitatis sensum, studium pro Christi honore, precesque enixas effusas, cum fide conjunctas ostendit. Bucerus agnovit Chrysostomum fidei sterili haud favere: « Quum autem ex his parum probe intellectis quidam inani opinacione potius quam fide sibi placerent, nullis bonis operibus incumbentes, quibus tam non potest destitui fides vera quam ignis calore, quam sana ac vigens arbor suo tempore fronde et fructibus, D. Jacobus et Patrum non pauci, præcipue vero inter hos Chrysostomus, sola fide nos justificari, pie et recte negarunt. »⁸

218. *Obj.* 9. S. Augustinus dicit: « Sciat se quisque per fidem posse justificari, etiamsi legis opera non præcesserint; sequuntur enim iusti-

(1) In c. iii. ep. ad Rom.

(2) In c. iv. ep. ad Rom.

(3) Ibid.

(4) Cap. 8. in Mat. n. 6.

(5) Comm. in c. iii. ep. ad Rom.

(6) Comm. in c. iv. ep. ad Heb.

(7) Hom. de fide et lege naturæ.

(8) Expl. in Ps. ii.

ficatum, non præcedunt justificandum. ⁴

219. *Resp.* Totus est Augustinus eo in libro ut ostendat opera esse necessaria ad salutem; sed nulla prodesse docet quæ ex fide non oriuntur, et a justo homine non fiant. Per fidem autem justificari quemque dicit obvio plane sensu, quod hæc necessaria omnino sit, et valeat, etiam operibus legis non præcedentibus, dummodo humilitatem, pœnitentiam, et bene agendi firmum propositum conjuncta habeat. « Excutiendum est, » inquit, « a cordibus religiosi, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere fidem putaverint, bene autem vivere, et bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. » ⁵

220. *Obj.* 10. S. Bernardus ait : « Quisquis pro peccatis compunctus esurit, et sitiit justitiam, credat in te, qui justificas impium, et solam justificatus per fidem, pacem habebit ad Deum. » ⁶

221. *Resp.* Eo ipso loco compunctionem cum magno justitiæ desiderio una cum fiducia divinæ misericordiæ ad justificationem disponere innuit mellifluus Doctor, uti verba objecta ostendunt. Id etiam liquet ex aliis locis ejus operum; ait enim : « Credis in Christum? fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actis. » . . . « Vides quod non facit hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione? . . . Si ergo nec fides sine operibus, nec opera sine fide sufficiunt ad animi rectitudinem: nos qui in Christum credimus, fratres, rectas studeamus facere vias nostras, et studia nostra. » ⁷

222. *Obj.* 11. Justificatio gratuita jam non erit, si eæ animi dispositiones requirantur: igitur Dei misericordiæ et Christi redemptioni detrahatur. ⁸

223. *Resp.* Verbis Tridentini Concilii : « Gratis autem justificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur. » ⁹ Nihil derogatur Dei misericordiæ vel copiosæ Christi redemptioni; nam libenter agnoscimus pœnitentiam, aliosve pios animi affectus, ex mera Dei misericordia acceptari, intuitu Christi meritorum, ut deleantur quæ admisimus delicta.

CAPUT VII.

DE FIDE JUSTIFICANTE.

Sectio I. De fiducia peccatorum remissionis.

224. Juxta Lutheranos : « Illa fides quæ justificat, non est tantum notitia historiæ, sed est assentiri promissioni Dei, qua gratis propter Christum offertur remissio peccatorum, et justificatio est velle et accipere oblatam promissionem remissionis peccatorum, et sanctificationis. » ¹⁰ Haud absimilia tradit Calvinus : « Nunc, » inquit, « justa fidei definitio nobis constabit, si dicamus esse divinæ erga nos benevolentiae firmam certamque cognitionem, quæ gratuita in Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum et revelatur mentibus nostris, et obsignatur. » ¹¹ Eadem ex sectarum confessionibus colliguntur. ¹² Fidem igitur *promissionum* a fide *historica*, quam dicunt, distinguentes, illam præsertim requiri, ut quis justificetur, dicunt.

(4) Lib. de fide et operibus c. 41.

(5) Ibidem.

(6) Rom. xlii. in Cantica.

(7) Rom. xlv. in Cantica.

(8) Rom. iii. 24.

(9) Sess. vi. c. 8. Decr. de justif.

(10) Apologia Confess. Aug. art. 2. de justif.

(11) Inst. I. iii. c. ii. n. 7.

(12) « By this faith, a Christian believeth to be true, whatsoever is revealed in the word, . . .

inimici seu *Quakeri*, Spiritui intus loquenti credentes justificari affirmant, et ignorare contigerit *historiam* de Christi redemptione; quæ tamen menti assensu excipienda est, quandoque ea fuerit declarata, seu promulgata. ¹ Sectarii plerique in his reonibus in eam fidei notionem conantur, sententias varias de plurimis doctrinæ capitibus haud obstare justitiae, et saluti censes, dummodo recto quis persuasum habeat sibi Christi merita ad justitiam imputari. Catholicis e contra fidem qua assentimur omnibus quæ Deus revelavit, ad justificationem nos disponere tenent, rejicientes, veluti temerariam, et præsumptionis plenam, certam fiduciam qua quis se justificari credit. Concilium Tridentinum definit: « Si quisixerit, fidem justificantem nihil aliud esse, quam fiduciam divinæ misericordiæ, peccata remittentis propter Christum; vel eam justitiam solam esse, qua justificamur; anathema sit. » ² Catholicam de justificatione doctrinam Evangelio facile conciliari agnoscunt Oxonienses. ³

Propositio.

Fides, quæ ad justificationem requiritur, non est illa fiducia divinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, qua quis credit, certo, et absque ulla hæsitazione propriæ infirmitatis et dispositionis, peccata sibi esse remissa.

225. *Probatur 1 ex Scripturis.* Christus Apostolos mittens dixit: « Euntes

in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit. » ⁴ Fides igitur ad salutem necessaria ea est qua Evangelio creditur: Evangelium autem omnia quæ tradidit Christus complectitur, uti liquet ex loco *parallelo*: « Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. » ⁵ Ergo non promissiones tantum, sed omnia revelata fides respicit.

226. Joannes Evangelicam narrationem se scripsisse dicit, ut fides de Christo Filio Dei, ad vitam profutura, foveretur: « Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus. » ⁶ Fides hæc promissionem veniæ non respicit, sed Christi divinitatem: quod proinde ad vitam assequendam ducit.

227. Paulus Apostolus eandem fidei salutaris dat notionem: « Hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deum illum suscitavit a mortuis, salvus eris. » ⁷ — « Justus autem meus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ. ⁸ Est autem fides sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium. . . . Fide intelligi-

¹ the principal acts of saving faith, are accepting, receiving, and resting upon Christ alone for justification, sanctification, and eternal life, the virtue of the covenant of grace. » Presbyterian Confess. ch. xix. 2.

(4) « We do also believe that it is the duty of every one to believe it to whom it pleases God to reveal the same, and to bring to them the knowledge of it; yea we believe it were damnable unbelief not to believe it when so declared. » Barclay's Apology, Prop. v. and. vi. §. xv.

(2) Sess. vi. Can. xii.

(3) Allowing such explanations (of the exact meaning attached to words,) « I am inclined to believe that there is nothing in the Tridentine statements which cannot be fairly reconciled with the Gospel doctrine. » *Perceval on Roman Schism*, p. 365. Hic cum Oxoniensibus fere consentit.

(4) Marc. xvi. 15.

(5) Matt. xxviii. 19. (6) Joan. xx. 31.

(7) Rom. x. 8. 9. (8) Hebr. xi. 1. 3. 6.

mus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. . . . Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquiringibus se remunerator sit. » ¹ Hæc plane est fides dogmatica, quæ non res sperandas et Deum remuneratorem tantummodo respicit, sed et mundi creationem, et Christi resurrectionem, et omnes res revelatas. His omnibus assensus ad vitam et salutem requiritur.

228. *Probatur 2 ex Patribus*, qui fidem pro assensu revelatis omnibus veritatibus passim usurpant, de illa fiducia et certa persuasione silentes.

229. S. Augustinus ait : « Est fides et præteritarum rerum, et præsentium, et futurarum. » ² — « Nostra fides, hoc est, Catholica fides, justos ab injustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit : quia justus ex fide vivit. » ³

230. S. Leo : « Hoc est quod justificat impios, hoc est quod ex peccatoribus facit sanctos, si in uno eodemque Domino nostro Jesu Christo, et vera Deitas, et vera credatur humanitas. » ⁴

231. Accedit ratio theologica. Nemo potest infallibili certitudine credere peccata sibi remissa, nisi Dei innixus revelatione : atqui nulla existit revelatio *specialis* peccata alicujus esse remissa ; imo nec *generalis* est ulla revelatio peccata remitti illis quibus certo persuasum fuerit ea sibi remitti. Præterea de sua poenitentia nemo infallibiliter certus est ; ergo nec de remissionis sibi peccatis : nam Deus non nisi poenitentibus veniam indulget. Præcla-

re hæc exponit Bossuetius. ⁵ Id insuper non prætermittendum, in Symbolis antiquissimis temporibus usurpatis, de fide illa sileri, quæ tamen Luthero est basis ac fundamentum rei christianæ.

Objectiones.

232. *Obj. 1.* Fides ab Apostolo definitur fiducia rerum sperandarum : ⁶ *Ἐστι δὲ πίστις ἐλπίσιν ὑπόστασις*, ⁷ certissima quippe persuasio apprehendit divinas promissiones, et earum nos facit participes.

233. *Resp. S.* Chrysostomus pulchre eam fidei descriptionem illustrat : « Quoniam ea quæ sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides eis tribuit substantiam, magis autem eis non tribuit, sed ipsa est essentia eorum : ut puta, resurrectio necdum facta est, et necdum est in substantia : sed fides facit eam subsistere in anima nostra ; hoc est quod dixit substantia. » ⁸ Non dicit Apostolus fidem esse fiduciam de Christi iustitia nobis imputata ; sed eam docet nobis præsentia veluti sistere quæ speramus, et certissima facere quæ oculis non subjacent : « *argumentum non apparentium*, *πραγματων ἰσχυρισμὸς ἀκτινῶν*. Quæ laudat exempla res revelatas spectant, nullo facto inter promissiones et doctrinas discrimine.

234. *Obj. 2.* Apostolus Abrahami extollit fidem : « qui contra spem in spem credidit — in repromissione Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide. » ⁹ Ergo fiducia et certa promissionum acceptio fides est.

235. *Resp.* Ibi de remissione peccatorum non agitur, sed de prole nume-

(1) Heb. x. 38.

(2) Enchir. c. viii.

(3) L. iii. contra 2. ep. Polæg. c. 5.

(4) Serm. iv. de Epiph.

(5) Variat. l. i. §. xi. Bullus etiam in Marm. Apost. passim.

(6) « Faith is the confidence of things hoped for. So our translators have rendered the word *ὑπόστασις*. Heb. iii. 14. But the Greek commen-

tators, taking the word in its etymological meaning, explain the clause thus : Faith gives a present subsistence to the future things which are hoped for. » Macknight in locum. Animadvertit lector quomodo interpretes Protestantici sacrum textum verterint, suis erroribus studentes.

(7) Heb. xi. 1.

(8) Rom. xii. in ep. ad Hebræos.

(9) Rom. i. 18. 20.

rosa Abrahæ promissa : « Contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei : Sic erit semen tuum. Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo : plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens est et facere. Deo et reputatum est illi ad justitiam. » Fides igitur Abrahæ erat assensus Deo, iuxta ejus veritatem et omnipotentiam : « Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam : sed et propter nos, qui vultus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis. » ¹ Fides nostra nititur quoque Dei omnipotentia, quæ in Christo resuscitato manifestata est. Argumentatur Apostolus ex eo quod Abrahæ fides adeo fuerit Deo grata, ut meriti loco haberetur, nos quoque gratos et acceptos habendos, si pari firmitate Dei credamus revelationi. Non tunc cœpit Abraham esse justus, ² sed agnitus est et ostensus, et novis meritis auctus.

236. *Obj. 3.* Credendi vox plerumque fiduciam denotat in Scripturis : — « Credite in Domino Deo vestro, et securi eritis. » ³ « Omnia quæcumque præcipientes petitis, credite quia accipietis, et evenient vobis. » ⁴ « Postulet autem fide, nihil hæsitans. » ⁵

237. *Resp.* Quum fiducia sæpe oriatur ex fide, credendi vocabulum ad utram-

que exprimendam adhibetur : cæterum dum agitur de fide ad justificationem disponente, assensus revelatis veritatibus imprimis denotatur, cui accedere debet fiducia in Dei misericordia : quæ tamen absoluta non est, vel omnis formidinis immunis : de nostra enim infirmitate et indignitate humiliter sentiendum est. Josaphat viros Juda et habitatores Jerusalem hortatus est, ut vaticinio Jahaziel, de divino auxilio in prælio, fidem adhiberent, et in Domino omnem reponerent fiduciam, subjungens iis quæ objecta sunt verbis, « credite prophetis ejus, et cuncta evenient prospera. » Christus ad certam fiduciam, preces nostras audientibus esse nos adhortatur, sicut et Jacobus Apostolus. Utroque loco illo commendatur fiducia, quæ fide nititur : omnipotentia scilicet et benignitate Dei ; sed nihil dicitur quo fidei essentia in certa persuasione peccata sibi reapse dimitti ponatur.

238. *Obj. 4.* Paralytico dixit Christus : « Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua : » ⁶ hæmorrhœissæ etiam : « Confide, filia, fides tua te salvam fecit. » ⁷

239. *Resp.* *Credendi* vocabulum iis locis haud adhibetur, sed *fidendi* : *apost.* Paralytici animum erexit Christus, eum de remissis peccatis certior faciens, quin exigeret certam fiduciam, veluti præviam ad veniam dispositionem. Hæmorrhœissa ob egregiam fidem de potestate Christi, cujus vis, tacta ora vestis ejus, manifestaretur, fluxu sanguinis liberata est ; sed de remissione peccatorum nil dicitur.

(1) Rom. v. 23.

(2) « Ea verba : et reputatum est illi ad justitiam, non possunt hoc loco de prima justificatione intelligi, quam Abraham jam consecutus erat multo antea quam seminis futuri repromissionem acciperet. » Gazzaniga, de Gratia, p. ii. ss. ii. c. ii. n. 53. « Hebræi veteres semper cogitando conjungebant facta egregia et præmia ;

hinc ^{תקרא} nunc est factum egregium ; nunc id, quod ^{תתן} præmio est dignum. » Rosenmüller in c. iv. v. 3. ep. Rom.

(3) 11. Par. xx. 20.

(4) Marc. xi. 24.

(5) Jacobi i. 6.

(6) Matt. ix. 2.

(7) Ibid. v. 23.

240. *Obj.* 5. Apostolus de Christo loquens dicit : « In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus » ¹ « Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi — accedamus cum vero corde in plenitudine fidei. » ²

241. *Resp.* Per fidem habetur utique fiducia, quæ major est pro fidei præstantia. Non ideo fides cum fiducia est confundenda, quam plane distinguit Apostolus, hortans ut in plenitudine fidei — *ἡ πληροφάνια πιστεύειν*, accedamus.

242. *Obj.* 6. Promissa et oblata nobis per Christum venia, nihil requiritur præter humilem beneficii oblati acceptionem, quæ fit fide.

243. *Resp.* Conditiones divinis promissionibus adnectuntur, quæ nisi impleantur, venia non est speranda. Igitur diligentia magna in iis exequendis ponenda est, et magna habenda est divinæ misericordiæ fiducia. De nobis formidandum, ne ulla ex parte deficiamus.

Sectio II. De fiducia electionis.

244. Ex iis quæ disceptavimus facile colligitur fidem qua ad justificationem quis disponitur, non esse certam persuasionem, multo minus cognitionem, se esse a Deo electum et prædestinatum in vitam beatam. Attamen, Calvino si audiamus, « vere fidelis non est nisi qui solida persuasionem Deum sibi propitium benevoluntiamque patrem esse persuasus, de ejus benignitate omnia sibi pollicetur : nisi qui divinæ erga se benevolentiam promissionibus fretus, indubitam salutis expectationem præsumit. . . . Fidelis, inquam, non est nisi qui salutis securitate innixus, diabolo et morti confidenter insultet. » ³

245. Errorem Calvini anathemate percussit Concilium Tridentinum : « Si quis dixerit, hominem renatum et justificatum teneri ex fide ad credendum,

se certo esse in numero prædestinatorum ; anathema sit. » ⁴

246. Quum *prædestinationis* vox sæpius occurrat, quæ recentiorum hæreticorum usu male sonat, animadvertendum eam, apud scriptores ecclesiasticos et Concilia, pro Dei decreto de iis quorum ipse est auctor præcipuus, scilicet de operibus gratiæ et gloriæ, usurpari. Prædestinati igitur intelliguntur electi ad gloriam cœlestem : nec interest impræsentiarum inquirere utrum electio meritum prævisioni præcedat, vel ea nitatur.

Propositio.

Fides justificans non est certa persuasio quam quis habet, se esse in numero prædestinatorum.

247. *Probatur* 1. *ex Scripturis.* Apostolus, Judæorum qui a gratia Dei exciderant exemplo, fideles deterret, ne dono fidei nimis glorientur, tamquam salutis securi : « Dices ergo : Fracti sumus rami ut ego inserar. Bene : propter incredulitatem fracti sumus. Tu autem fide stas : noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non percutit : ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem et severitatem Dei : in eos quidem qui ceciderunt, severitatem : in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioquin et tu excideris. » ⁵ Hæc de singulis fidelibus, sicut de universis, vera sint oportet ; qui proinde nulli possunt indulgere securitati, quum eorum salus ex perseverantia, quæ illis prorsus incerta est, pendeat. Ergo certa salutis persuasio non est fides illa qua peccatores justificantur, vel justi ab injustis discernuntur.

248. Ad Corinthios scribens, eos hortatus est ad conatus maximos ut salutem assequerentur. Usus est exemplis a ludis quibus assueverunt : « Nescitis quod ii qui in stadio currunt, omnes

(1) Eph. iii. 12. (2) Heb. x. 40.

(3) Inst. I. iii. c. ii. n. 46.

(4) Sess. vi. can. xv.

(5) Rom. xi. 19.

quidem currunt, sed unus accipit bra-
vium? Sic currite ut comprehendatis.»¹
Abstinentum idcirco innuit ab omnibus
vitiis enervari possit virtus, athleta-
um instar: « Omnis autem, qui in
zone contendit, ab omnibus se absti-
net: et illi quidem ut corruptibilem co-
nam accipiant; nos autem incorru-
tam. » Sui ipsius exemplum proponit,
ut quamvis ad salutem hominibus an-
nuntiandam divinitus fuerit electus,
magnum ponebat studium in suis do-
cendis cupiditatibus, vehementique co-
atu ad metam tendebat, ne spe salutis
ceideret. « Ego igitur sic curro, non
nisi in incertum: sic pugno, non
nisi acrem verberans: sed castigo
 corpus meum, et in servitutem redigo;
ne forte cum aliis prædicaverim, ipse
improbis efficiar. » Ex Hebræorum hi-
storia documenta etiam desumit; iis
scilicet universis magna dona sunt con-
cessa, maris alveo iter præbente, man-
tu in cibum coelitus dato, petra aquas
fons edente; quorum tamen plerique di-
nam provocarunt vindictam suis sce-
deribus. Quæ illis contigerant scripto
cit demandata in Christi discipulorum
utramque salutem; quapropter subiungit: « Ita-
te qui se existimat stare, videat ne
cadat. »² Ex tota orationis serie liquet
magis salutis fiduciam cavendam, et
persistendum bonis operibus, ut spes
non sit inanis. Non igitur firma et solida
salutis assequendæ persuasio fidei qua
iustificamur includitur notione.

249. Ad Philippenses scribens, quæ
vididerat documenta in memoriam re-
cat, studiumque virtutum, ne forte
cecidant a salute, commendat: « Cum
tremore et timore vestram salutem ope-
mini. Deus est enim, qui operatur in
vobis et velle, et perficere, pro bona vo-

luntate. »³ Igitur fideli timendum est,
ne Deo cum ad salutis opera impellenti
desit, et ideo a salute excidat.

250. Apostolus Petrus eandem solici-
tudinem fidelibus commendat, ut salu-
tis spes certa evadat: « Satagite ut per
bona opera certam vestram vocationem
et electionem faciatis. »⁴ Quamvis au-
tem in hodierno textu Græco *bona opera*
haud exprimantur,⁵ studium et solici-
tudo salutis, quæ nonnisi magna no-
stra diligentia certa nobis futura sit,
perspicue inculcantur. — Διὸ μᾶλλον,
ἀδελφοί, σπουδάζετε βεβαίαι ὑμῶν τὴν κλήσιν
καὶ ἰκλογὴν ποιήσασθαι.

251. Angelo Ecclesiæ Philadelphię
sanctus et verus, Joannis opera, di-
cit: « Ecce venio cito: tene quod ha-
bes, ut nemo accipiat coronam tuam. »⁶
Ergo vita æterna, quæ corona designa-
tur, fideli usque ad mortem promitti-
tur, quin detur cuicumque certitudo se
ad mortem usque fidelem permansu-
rum. Fides igitur illam salutis asse-
quendæ certitudinem non affert.

252. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Hie-
ronymus incertam esse uniuscujusque
salutem plane tradit: « Ne beatum dixe-
ris quempiam ante mortem: quamdiu
enim vivimus, in certamine sumus;
quamdiu in certamine, nulla est certa
victoria. »⁷

253. S. Augustinus ait: « Quis enim
ex multitudine fidelium, quamdiu in
hac mortalitate vivitur, in numero
prædestinatorum se esse præsumat? »⁸

254. S. Bernardus: « Quis potest di-
cere: Ego de electis sum: ego de præ-
destinatis ad vitam: ego de numero
electorum? Certitudinem utique non ha-
bemus, sed spei fiducia consolatur nos. »⁹

255. Accedit ratio theologica. Ut quis
certo credat se esse e numero præde-

1) I. Cor. ix. 24. (3) Ibid. x. 12.

2) Phil. ii. 12. (4) II. Pet. i. 10.

3) Ex contextu bona opera intelliguntur: « they
are elect only so long as they were careful to
obtain faith and good works. » Slade apud
Mabfield in loc. διὰ τὴν καλῶν ἔργων in

aliquibus reperiuntur codicibus, præsertim Ale-
xandrino, et in Syriaca versione.

(6) Apoc. iii. 11.

(7) Lib. II. adv. Pelagianos.

(8) Lib. de corrept. et grat. c. xiii.

(9) Serm. i. de Septuagesima.

stinatorum, debet niti revelatione divina: at nullibi revelatur singularem aliquem hominem esse prædestinatum; imo nulla datur revelatio fideles omnes esse prædestinatos; quæ si daretur: hæremo certum omnino foret se eam habere fidem quæ necessaria est.

Objectiones solvuntur.

256. *Obj. 1.* Apostolus dicit: « Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. »¹ Igitur ex Spiritu sancti testimonio unusquisque fidelis novit se esse Dei filium et hæredem vitæ æternæ.

257. *Resp.* Nullam salutis assequendæ certitudinem Apostolus eo loci indicat, sed eam quam omnes Christiani habent adoptionem filiorum, et spem vitæ, quæ tamen nititur conditione, ideoque subjungit: « si tamen compatimur, ut et conglorificemur. » In eo est ut ostendat fideles non debere carni obsequi: dixerat enim: « Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. »² Morum igitur sanctitatem commendat et urget Apostolus, ea præcipue ratione, quod filii Dei, baptismo scilicet renati, a Spiritu Dei agi debeant, ut hæreditatem æternam consequantur: « Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. »³ Nullum hic fundamentum nimis illius fiduciæ, quam jactant Calviniani, præbetur: sed potius gravis formidinis causa. Sic ad Hebræos scribens, monet ne quis, sua culpa, divinitus oblata hæreditate excidat: « In disciplina perseverate. Tamquam

filii vobis offert se Deus . . . contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. »⁴

258. *Obj. 2.* Joannes Evangelista fideles scire vult se habere vitam æternam: « Hæc scribo vobis: ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. »⁵

259. *Resp.* Utique sciunt fideles se habere vitam æternam, scilicet subsidia quibus comparetur; « hæc enim est vita æterna, » inquit Christus, « ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. »⁶ Certissima est hæc fidei cognitio, Dei veritate innixa; nemo autem novit se vitam æternam reapse consecuturum, quia vitam ad quam jus credendo comparavit, poterit amittere, vel fidei jactura, vel cupiditatibus indulgendo. Ideo dicit Paulus: « Justus autem meus ex fide vivit: quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. »⁷

260. *Obj. 3.* Apostolus dicit fideles scire suam electionem: « scientes fratres, dilecti a Deo, electionem vestram. »⁸

261. *Resp.* Loquitur Apostolus eo loci, sicut et alias sæpe, de electione ad fidem; statim enim addit: « quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti. » In memoriam scilicet revocat conversionis fervorem, ut eos ad proficiendum urgeat.

262. *Obj. 4.* Dicit Apostolus fideles Spiritu promissionis signari, pignore hæreditatis, ad quam prædestinati sunt, accepto: « In quo (Christo) . . . etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum, ejus

(1) Rom. viii. 16. (2) Ibid. 16.

(3) Ibid. 9.

(4) Heb. xii. 9, 10.

(5) I. Joann. v. 13. (6) Ibid. xvii. 3.

(7) Heb. x. 38.

(8) I. Thess. i. 4.

in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. » ⁴

263. *Resp.* De vocatione ad fidem loquitur Apostolus, qua scilicet Deus « prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum. » Ideo dicit : « In quo et vos, cum audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestræ,) in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto. » Quamvis autem prædestinati fuerint fideles, ad fidem scilicet vocati, gratuito et misericordii consilio et decreto Dei, qui gratiam, et Spiritum sanctum largiendo, pignus dedit insigne hæreditatis, non ideo certi sunt eam se assecuturos; fieri enim poterit ut culpa eorum discedat Spiritus; quapropter monet Apostolus : « Nolite locum dare diabolo . . . et nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. » ⁵

264. *Obj.* 3. Apostolus certam persuasionem se esse e numero prædestinatorum prodit : « Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. » ⁶

265. *Resp.* Magna fiducia, potius quam certitudo, Græca voce designatur — *πιστις*. Apostolus, Christi more flagrans, poterat sibi polliceri e, Deo auxiliante, nulla vi, vel potestate, ab eo divellendum. Certitudinem autem non potuit habere, nisi ex speciali revelatione, quam ei factam fuisse non constat. Charitatis vim, quam adversa quæque frangere ne-

queunt, merito laudavit : ea quippe adjutrice vincere hostes omnes poterimus, cujus tamen jacturam facere penes nos est. « Ideo unusquisque, » monente Augustino, « cavere debet, ne ab ipsius Dei charitate, qua sanctificatur ut beatissimus maneat, alterius creaturæ, id est, hujus sensibilis mundi amore separetur. Non igitur separatur nos alia creatura, si quidem et nos ipsi creatura sumus, a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. » ⁴

266. *Obj.* 6. De gloria sibi danda Apostolus tamquam certus loquitur : « Reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. » ⁵

267. *Resp.* Seposita etiam speciali revelatione, poterat quidem Apostolus maxima cum fiducia de gloria sibi danda loqui; nihil enim erat sibi conscius, sed totus Deo deditus. Hæc tamen fiducia, quæ cum sanctitate vitæ proportionem quamdam servat, a fidei certitudine differt.

CAPUT VIII.

DE JUSTITIÆ CERTITUDINE.

268. Certitudinem eamdem de justitia Christi sibi imputata quemque habere posse, quam de omnibus fidei articulis habet, docuit Lutherus; quem sequitur Melancthon in Apologia pro Confessione Augustana — « Non diligimus, nisi certo statuamur corda, quod donata sit nobis remissio peccatorum. » ⁶ — « Hanc certitudinem fidei nos docemus requiri in Evangelio. » ⁷ Calvinus, ut vidimus, salutem eadem

(1) Eph. i. 14. 13.

(2) Ibid. iv. 27. 30.

(3) Rom. viii. 38.

(4) Aug. l. i. de Moribus Eccl. Cath. c. xii. n. 21.

(5) II. ad Tim. iv. 8.

(6) Apol. iv. §. 40.

(7) Apol. xii. §. 20.

certitudine expectandam dixit; ¹ male tamen cohærent quæ alias dicit: « Nos certe dum fidem docemus esse certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur, quæ nulla tangatur dubitatione, nec securitatem, quæ nulla solitudine impetatur, quin potius dicimus, perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia; tantum abest ut eorum conscientias in placida aliqua quiete colloceamus, quæ nullis omnino turbis interpelletur. Rursum tamen, qualemcumque in modum afflicterentur, decidere ac desciscere negamus a certa illa quam de misericordia Dei conceperunt, fiducia. » ² Dordracena Synodus certitudinem fidei definivit; ³ sed cautius de ea loquuntur recentiores, varios ejus gradus recensentes. ⁴ Bullus, Anglicanus licet, non dissimulat eam esse reformatarum sectarum probum et dedecus. Verba quibus illud plorat, juvat recitare: « Pergamus jam ad membrum dilemmatis nostri alterum, quod est de fiducia absoluta. Ea vero est talis animi certitudo, qua quis, nulla omnino conditione suspensus, credit, peccata sibi actu remissa esse, seque Deo ad salutem acceptum haberi. Atque de hac absoluta certitudine plerosque omnes reformatarum ecclesiarum Theologos, (præsertim exteros) qui de fiducia tamquam formali actu fidei justificantis loquuntur, intelligendos esse, nimis prolixe dolor manifestum est. Fuit hæc doctrina jam a multis annis ipsissimum reformatæ ecclesiæ opprobrium ac dedecus; neque est alia ulla, quam vel magis rideant ac ludibrio habeant, vel severiori stylo exagitent Pontificii.

Neque id immerito; est enim error non levis, error putidissimus, error (pene dixerim) *in fide*. Det tandem misericors Deus, ut hujusmodi dogmata e nostrorum scriptis, vel saltem catechesibus, in æternum deleantur. » ⁵

260. Concilium Tridentinum optime docet: « Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum, suamque propriam infirmitatem et dispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest, cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum. » ⁶

Propositio.

Nemo scire valet certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consecutum.

270. *Probatur 1. ex Scripturis.* Apud Ecclesiasten dicitur: « Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo, utrum amore an odio dignus sit. » ⁷ Ex pari rerum eventu, justis scilicet et impiis adversa et prospera æque contingere videntur — « eo quod universa æque eveniant justo et impio: » ⁸ — nec alii, nec ipsi justi certo nosse possunt utrum Deo sint dilecti, vel odio habeantur. Nihil dicit sacer auctor ex quo intelligatur hanc tolli incertitudinem interiori Spiritus testimonio. Pulchre Hieronymus textum exponit: « Porro hic sensus est: etiam in hoc dedi cor meum, et scire volui quos Deus diligeret, quos odisset, et inveni justorum quidem opera in manu Dei esse, et tamen utrum amentur a Deo,

(1) Instit. I. iii. c. 2. §. 16.

(2) Ibid. §. 17.

(3) Puncto 5.

(4) « This faith is different in degrees, weak or strong; may be often and many ways assailed and weakened, but gets the victory, growing up in many to the attainment of a full assurance

through Christ, who is both the author and finisher of our faith. » Presbyt. Conf. ch. xiv. 5.

(5) Bullus, Harmonia Apostolica, dissertatio prior, c. iv. §. 6.

(6) Sess. vi. cap. ix.

(7) Eccl. ix. i. Vide vol. i. p. 360.

(8) Eccl. ix. 2.

n non, nunc eos scire non posse, et ambiguis fluctuare, utrum ad probationem sustineant quæ sustinent, an id supplicium. » ¹

271. In Proverbiis legimus : « Quis otest dicere : Mundum est cor meum, urus sum a peccato ? » ² In hunc extum scribit Venerabilis Beda : « Retalitaque ut sint multi mundo corde, et, juxta humanæ possibilitatis modum, puri a peccato, nec tamen seipse quisquam mundicordem, et immunem a peccato, absque temeritate pronuntiaverit. » ³

272. Psaltes, Dei legem commendans, se aliquando delinquere, licet haud conscius sit, indicat : « Delicta quis intelligit ? Ab occultis meis munda me. » ⁴ Hieronymus Apostolum de sua utilia hæsitasse dicit, ob hoc Psaltis testimonium : « Qui hoc dicebat, nullus utique peccati sibi conscius erat, sed quia legerat : « Delicta quis intelligit ? » idcirco temperabat scientiam, ne forte per ignorantiam deliquisset. » ⁵

273. Apostolus, nil sibi conscius, divino se servat judicio, veluti formidans ne culpam aliquam Deus in se reperiat : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum : qui autem judicat me, Dominus est. » ⁶ Animadvertit Chrysostomus : « Non Corinthios tantum, sed seipsum quoque hoc privat judicio, quod cognitione sua majus habetur. » ⁷ Augustinus etiam : « Quanta abyssus sit audite : tantam profunditatem credit esse in homine, quæ lateat ipsum hominem in quo est ; cum enim dixisset : « Nihil

» mihi conscius sum, » adjecit, « sed non in hoc justificatus sum. » ⁸

274. Patres passim sanctum timorem de divinis judiciis commendant, numquam omnino certam remissionis peccatorum persuasionem. Sic Gregorius Magnus Gregoriæ cubiculariæ Augustæ, quæ revelationem de peccatis sibi remissis cupiebat, respondit : « Secura de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum jam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies quousque veniat, semper suspecta, semper trepida, metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lavare. » ⁹ Similia scriperat olim Ambrosius virgini lapsæ.

275. Accedit ratio theologica. Nemo potest certitudine fidei nosse id quod iis suspenditur conditionibus, quas certo nosse nequit impletas : gratiæ autem consecutio pendet ex animi penitentia sincera, aliisque conditionibus, de quibus impletis nequimus esse omnino certi.

Objectiones.

276. *Obj.* 1. « Ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. » ¹⁰ In quæ verba Chrysostomus scribit : « Cum Spiritus sanctus testatur, quæ tandem est ambiguitas ? » ¹¹ Bernardus autem ait : « Hoc est testimonium quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens : Dimissa sunt tibi peccata. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis justificari hominem per fidem. » ¹²

277. *Resp.* Apostolus, ut jam diximus, in eo est ut ostendat Christi fideles sancte se gerere debere, quum filii

(1) Hier. in loc.

(2) Prov. xx. 9. Ita Vulgatus interpres. Textus hebraicus paulo aliter, sed eodem sensu :

מִי-יֹאמַר זָכִיתִי לְבִי טָהֳרָתִי מִחַטָּאת
Quis dicet : mundavi cor meum ; purificavi a peccato meo ? »

(3) Comm. in loc. (4) Ps. xviii. 13. Heb. xix.

(5) Dial. ii. contra Pelag.

(6) I. Cor. iv. 4.

(7) In loc.

(8) In Ps. xli.

(9) L. vi. ep. 22.

(10) Rom. viii. 16.

(11) Hom. xiv. in ep. ad Rom.

(12) Serm. i. de Annunt.

sint Dei, ideoque ut ejus Spiritu agi debeant. Non dicit Spiritum unicuique testari se esse filium Dei, sed « quod sumus filii Dei, » scilicet Christiani omnes suæ vocationis ratione. ¹ De hac adoptione, qua Christi discipuli ab Hebræis distinguimur, filii a servis, agit Chrysostomus, Apostoli mentem explicans; et certitudinem testimonii affert, ut dignitatis qua ornati sumus æstimatio æqua habeatur: « Nam » inquit « si vel homo, vel angelus, vel archangelus, vel alia hujusmodi potestas hoc polliceretur, par conveniensque esset nonnullos hæsitare: quum autem summa essentia, et ea quidem quæ hoc largita sit donum, vel ab iis unde preces fundere jussit, nobis testimonium afferat, quis tandem de dignitate ambiget? » ² S. Bernardus, pro more suo, accommodat Apostoli verba testimonio de peccatorum venia, ut fiduciam, quam sæpius Spiritus sanctus poenitentibus impertitur, exprimat. Cæterum non omnem formidinem abesse jubet; ait enim: « Novit Dominus qui sunt ejus: quis vero scit hominum si est dignus amore an odio? » ³ — « Certitudinem non habemus; sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis hujus anxietate penitus cruciemur. » ⁴ Recens interpres Protestanticus non negat gentium in filios Dei adoptionem ab Apostolo significari. ⁵

278. *Obj. 2.* Apostolus dicit scientiam donorum quibus fruimur in Christo, a Spiritu Dei justis dari: « Nos autem non spiritum hujus mundi ac-

cepimus, sed Spiritum qui ex Deo est; ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. » ⁶

279. *Resp.* Agitur eo loci de Spiritu sancti lumine Apostolis concesso, ut redemptionis mysterium, cæteraque Dei erga homines beneficia cognoscerent, cæteris ea annuntiaturi; ideo subjungitur: « quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus. » De uniuscujusque justificatione non fit sermo.

280. *Obj. 3.* « Gloria nostra hæc est: testimonium conscientiæ nostræ. » ⁷ Ergo, juxta Apostolum, justii certam habent scientiam se Deo esse gratos.

281. *Resp.* De se loquitur Apostolus, et sui muneris exercitio: — « quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo. » Habent quidem justii gloriam, ex intimi animi conscientia, quoties nihil sibi sunt consci: attamen non omnis abest formido, ne ipsa bona opera quæ aggrediuntur, titillatione quadam superbiæ vitientur: ideo Apostoli exemplo edocti, Christi expectant judicium, qui consilia cordium manifestabit. Recte Augustinus animadvertit: « Quantalibet justitia sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, invenitur esse culpandum. » ⁸

282. *Obj. 4.* De Spiritu sancto dicitur: « Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. » . . . « In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo,

(1) Macknight, juxta vim Græcæ vocis, textum reddit: « the spirit itself beareth witness together with our spirit, that we are children of God. » Alteram versionem non rejicit: « provided by the spirit's witness we do not understand a particular revelation to individuals, but the common witness which the spirit bears, by producing filial dispositions in the hearts of the faithful. » In loc.

(2) Chrys. hom. xiv. in ep. ad Rom.

(3) Serm. ii. de oct. Pasch.

(4) Serm. i. in Septuag.

(5) « By this argument the Apostle proved that the great honor of being the sons of God was not restricted to the Jews. » Macknight in loc.

(6) I. Cor. ii. 12.

(7) II. Cor. i. 12.

(8) L. de perf. just. c. xv. n. 33.

t vos in me, et ego in vobis. » ¹ Ergo cognoscunt justi se habere Spiritum sanctum, et Christum.

283. *Resp.* Apostoli, quos allocutus est Christus, cognituri erant Spiritum sanctum, divino ejus lumine illustrati, et fidei veritates traderent. Alter locus de gloriâ cœlestem refertur, interprete Augustino : « In quo die ? nisi de quo ait : *et vos vivetis* : tunc enim erit ut possimus videre quod credimus. » ² Utrum testimonium certe spectat cognitionem quam singuli fideles de spiritu in eis habitante habituri forent.

284. *Obj.* 5. Apostolus fideles indicat cognoscere Christum in ipsis esse : Vosmetipsos tentate si estis in fide : ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est ? nisi forte reprobi estis. » ³

285. *Resp.* Apostolus provocat Corinthios ut serio perpendant utrum firmiter in Christum credant : quæ enim apud eos invaluerant mala, gravem deinde eorum integra dubitandi rationem præbebant. Appellat Christi Jesu iis præsentis sua virtute prodigia, quæ eis aud deesse confidebat, nisi omnino a fide defecissent. Liquet eum agere de vitiis emendandis, et nullatenus de persuasionem quam quisque habere posset se justum esse. ⁴ Reprobi autem *viles* — ἀδόκιμοι — intelliguntur eo loci, uti liquet ex eo quod Apostolus reprobis haberi velit eorum causa : « nos autem ut reprobi simus. » ⁵

286. *Obj.* 6. Joannes Apostolus sæpius prædicat scientiam quam habent fideles, Spiritus testimonio, de Christo in iis manente, vitamque largiente : — Nos scimus quoniam translati sumus

de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. » ⁶ — « In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis : quoniam de Spiritu suo dedit nobis. » ⁷ — « Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. » ⁸

287. *Resp.* Utique dilectio qua fratres complectimur, est nobis indicio satis manifesto vitam cœlestem, gratiam scilicet qua Deo vivimus, nobis donatam. Ex donis etiam Spiritus cognoscere licet ipsum in nobis esse. Cæterum hæc qualiscumque cognitio non omni caret formidine, quum cordis nostri affectus non semper nobis explorati sint, nec dona vel arcana opera Spiritus sancti certo innotescant. Apostolus revera non agit eo loci de singulorum persuasionem, sed de divinæ religionis origine, argumentis desumptis ex dilectione fraternâ quam docet, et ex Spiritus sancti donis, quæ largiter effusa visa sunt. Qui credit in Filium Dei, hujusmodi motus rationibus, habet testimonium Dei in se, excipit illud scilicet, et divina nititur veritate. De gratiæ vel justitiæ dono hic non agitur.

288. *Obj.* 7. S. Hilarius Pictaviensis ait : « Justificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. » ⁹

289. *Resp.* De futurorum bonorum spe agit sanctus doctor, et regnum cœlorum magna cum fiducia expectandum vult; nec enim justificari possemus, si dubitaremus utrum illa famulos Dei revera maneat : « Contemptum sæculi, » inquit « et fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat » (Christus), — « confirmari nos in spem bonorum æternorum laborat . . . regnum cœlorum . . . vult sine aliqua

(1) Joan. xiv. 17. 20.

(2) Tract. lxxv. in Joan. (5) II. Cor. xiii. 5.

(4) « This being spoken to the faction, who were in such a state of wickedness, . . . it cannot be so much as supposed that Jesus Christ was in them, in the sense in which our translators understood that phrase. » Macknight in loc.

(5) II. Cor. xiii. 7. « The word ἀδόκιμοι

which our translators have rendered *reprobates*, does not admit of that meaning in this passage, as is plain, from the scope of the discourse, and from the apostle's applying that word to himself. » Macknight in v. 6.

(6) I. Joan. iii. 14. (7) Ibid. iv. 13.

(8) Ibid. v. 10.

(9) Comm. in Mat. c. v. n. 6.

incertæ voluntatis ambiguitate sperari : alioquin justificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. »

290. *Obj.* 8. Augustinus dicit : « Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus. Ecce adjuvante ipsius misericordia Spiritum Christi habemus, ex ipsa delectatione justitiæ integra fide, Catholica fide Spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. » ⁴

291. *Resp.* Indicia quædam Spiritus sancti intus habitantis justis suppetunt, quæ pacem gaudiumque afferunt, nec tamen omnem errandi excludunt formidinem. Catholica fides est fundamentum et ratio tanti gaudii, accedentibus cæteris virtutibus.

292. *Obj.* 9. Injuriam facit Deo, qui dubitat de peccatorum remissione.

293. *Resp.* De Dei misericordia optime sentiendum; sed quum animo pœnitenti et humili venia sit promissa, in his excolendis virtutibus magnum ponendum est studium; et ne quid e nostra parte desideretur formidandum est. Nimia illa fiducia, quæ ipsam salutem etiam respicit, Deo injuriosa est, et in hominum perniciem cedit, uti animadvertit Bullus : « Juxta hanc sententiam fiducia et persuasio de electione nostra, quasi primus gradus in scala salutis statuitur, docenturque homines nondum justificati, ante omnem obedientiam suam hanc fiduciam concipere. Sententia tam inepta et absurda ut refutatione prorsus indigna sit; tam vero impia et periculosa, ut omni odio et quovis anathemate sit dignissima. » ²

294. *Obj.* 10. Pax habenda est ad Deum, juxta Apostoli monitum : « Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum. » ³

295. *Resp.* Utique pax nobis suadetur,

quum Deus pater sit benignus, magna in eum fiducia honorandus : sed filius dolet de delictis, quæ numquam satis deflesse se censet, et veretur ne aliquid minus patri gratum admittat : ea de causa ne justus quidem est omni timore liber. Monet sapiens : « De propitiato peccato noli esse sine metu. » ⁴ — « Beatus homo qui semper est pavidus. » ⁵ Apostolus etiam — « Cum metu et tremore vestram salutem operamini. » ⁶ De operibus pœnitentiæ jure dicit theologus vetustus : « Non exigitur in talibus certitudo scientiæ, sed sufficit scientia conjecturæ probabilis, ut est quando homo fecit probabiliter quod debebat dolendo, confitendo, satisfaciendo, emendando. » ⁷

CAPUT IX.

DE JUSTITIÆ AMISSIONE.

Sectio I. De peccandi possibilitate.

296. Jovinianus, exeunte quarto sæculo, docuit « eos qui fuerunt baptizati, a diabolo non posse tentari; quicumque autem tentati fuerint, ostendi eos aqua, non Spiritu baptizatos. » ¹ Hunc cum aliis erroribus damnavit in Concilio Romano Siricius Pontifex, sic ut et Concilium Mediolanense anno 391 habitum, S. Ambrosio præside.

297. Lutherus fidei præstantiam adeo extulit laudibus, ut justitiam amitti non posse, quamdiu quis credat, aliquando affirmaverit, fidemque servari inter gravissima crimina; ait enim : « Ita vides, quam dives sit homo christianus; etiam volens non potest perdere salutem quantiscumque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incre-

(1) Serm. 6. de verbis Apost.

(2) Bullus Examen Censuræ, Resp. ad Anim. xiii. § 7. (3) Rom. v. 1.

(4) Eccl. v. 6.

(5) Prov. xviii. 14. (6) Phil. ii. 12.

(7) Theol. Venetiis impressa anno 1492 l. vi. c. 20.

(8) Hieronymus l. ii. contra Jovinian.

ilitas. » ¹ Scripsit etiam ad Melancthonem : « Sufficit quod agnovimus per vitias gloriæ Dei agnum qui tollit peccatum mundi : ab hoc non avellet peccatum, etiam si millies uno die foreceretur, aut occidamus. » ² Quum autem id palam a suis assecclis cœperit ædicari, ægerrime tulit, et licentiæ eorum verbo et exemplis palam patronantes vehementer redarguit. « Quum, » scribit Walchius, « Lutherus audiret, se Islebiæ inter ministros verbi divini asparem Bohemum aliosque, item in regione Lunebergensi et Pomerania, qui crassiora docerent, et negarent de adulterio et aliis gravissimis flagitiis amitti, consultum esse existimavit, ut epistolam hanc juris publici faceret, » ³ eam scilicet qua Agricola, *Antinomorum* (sic audiebant) ducis, panodiam referebat. Sanior hæc Lutheri sententia apud plerosque ejus assecclas obtinuit.

298. Jure optimo animadvertit Bullus ex principiis Lutheri pessima Antinomorum consecraria necessario derivari. « Hoc ideo curiosius observandum, » *de lege morum servanda loquens* « ne errorem erremus, quem Lutherus et post eum nostratium theologorum plerique in disputationibus suis de justificatione contra Pontificios, nimio contradicendi æstu abrepti, in ecclesias reformatas, in maximo earum malo, invexerunt : scilicet Evangelium ex puris puris promissis constare ; Christum dedisse mundo legem nullam : id tantum egisse, ut legem prius latam exponeret, atque a pessimis Scribarum ac Phariseorum commentis assereret ; le-

gis moralis usum eum nunc esse unicum, ut per ipsum homines ad fidem Christi adducantur, vel saltem ut sit arbitraria quædam vivendi regula, a Christo quidem nobis commendata, cui obtemperare ex gratitudine teneamur : nequaquam vero sub periculo animæ aut tanquam conditio novi fœderis ad salutem observatu necessaria, nobis imposita. Ex his principiis, incautius ab iis positis, atque a theologorum vulgo avide arreptis, per necessariam consequentiam deducta, fluxerunt execrabilia Antinomorum, Libertinorum, Familistarum atque ejusdem farinae aliorum dogmata, de quibus fortasse boni illi viri ne per somnium quidem cogitarunt. Verum ut sit, qui talia docent, et tamen in Libertinos magnis clamoribus vociferantur, quid aliud agunt, quam, ut dum illos damnant, seipsos condemnant ? Quippe in præmissas censiunt, conclusionem tantum respuunt. » ⁴

299. Quum juxta Calvinum fide apprehendatur Christi justitia in sui electionem, adeo ut fidelis quisque certo credat se esse in Christo ad vitam æternam prædestinatum, inde facile derivatum est placitum de inamissibili justitia. ⁵ « Hoc interim tenendum est, » inquit Calvinus, « quantumvis exigua sit ac debilis in electis fides, quia tamen Spiritus Dei certa illis arrha est ac sigillum suæ adoptionis, numquam ex eorum cordibus deleri posse ejus sculpturam : reprobos vero tali luce aspergi, quæ postea dispereat » ⁶ Paulo ante dixerat : « In fidem non illuminantur, nec Evangelii efficaciam

(1) L. de Captiv. Babyl. l. ii. fol. 284.

(2) I. Aug. 1521. cit. ab Audin, Vie de Luther, vol. i. pag. 278. Paris 1859.

Introd. ad lib. symb. Luth. l. i. c. vii. § xxi. n. 812.

(4) Bullus in Harmonia Apostolica diss. prior. sp. iii. §. 3.

(5) « Hodie autem reformatæ Ecclesiæ doctores lem sentiunt. Concedunt quidem, electos prolabi

posse in peccata graviora, quæ efficiant ut fides eorum obscureretur, negant autem eam penitus extinguere aut amitti. . . . Detestabilem hunc errorem non potuerunt non amplecti, postquam ad horrendum dogma de absoluto prædestinationis decreto sunt prolapsi. » Walchius, introd. ad lib. symb. l. i. c. iii. §. xxxi.

(6) Inst. l. iii. c. ii. n. 12.

vere sentiunt, nisi qui præordinati sunt ad salutem. »⁴ Electos in peccata etiam graviora labi posse, certitudine suæ prædestinationis haud amissa, satis innuit : « Itaque eodem tempore et iratum sibi, vel peccatis suis, et propitium concipiunt : quia non fectam iram ejus deprecantur, ad quem tamen cum tranquilla fiducia confugiunt. »⁵

300. Dordracena synodus definivit : « Deus . . . Spiritum sanctum etiam in tristibus lapsibus a suis non prorsus aufert, nec eo usque eos prolabi sinit, ut a gratia adoptionis, ac justificationis statu excidant. »⁶ Id tradunt aperte Presbyteriani hodierni.⁷ *Quakeri* dicunt ad tantam perfectionem perveniri posse, ut quis in *apostasiam* totalem haud amplius labi valeat.⁸

301. Calvini errores confixit Concilium Tridentinum : « Si quis justificationis gratiam non nisi prædestinatis ad vitam contingere dixerit; reliquos vero omnes, qui vocantur, vocari quidem, sed gratiam non accipere, utpote divina potestate prædestinatos ad malum; anathema sit. »⁹ « Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere; atque ideo eum, qui labitur, et peccat, numquam vere fuisse justificatum; anathema sit. »¹⁰

Propositio.

Homo justificatus potest peccare, et gratiam amittere.

302. *Probatur 1. ex Scripturis.* Apud Ezechielem dicitur : « Cum enim averterit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem, morietur in eis : in inju-

stitia quam operatus est, morietur. »¹¹ Liquet igitur justum a justitia decidere posse, et in peccato mori.

303. Christus Dominus explicans parabolam seminis, ait : « Nam qui supra petram : qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum : et hi radices non habent : qui ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. »¹² Qui igitur vere credunt, animoque gaudenti suscipiunt verbum, aliquando recedunt, urgente tentatione : proindeque principium illud Calvinianum, fidem et justitiam amitti non posse, Christi dictis repugnat.

304. Palmitibus discipulos suos assimilavit Christus, quorum aliquos a se divellendos, et in ignem projiciendos significavit : « Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum Pater; »¹³ — « Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent. »¹⁴ Ergo qui palmes est, vere cum Christo, fide et charitate, conjunctus, arescere potest, ita ut in ignem mittendus sit.

305. Apostolus Paulus de se ipso dicit : « Castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. »¹⁵ Similitudine mutuata ab athleticis, affirmat se corpus afflictationibus reprimere, ne posteaquam aliis condiciones pugnae et præmia annuntiasset, ipse præmio haud idoneus reperiretur. Id certe indicat fieri potuisse, ut Paulus ipse a gratia, justitia, et salute excideret, nisi studium adeo diligens ad se domandum contulisset.

(4) N. 11. (2) N. 12.

(5) Can. vi.

(4) « God doth continue to forgive the sins of those that are justified : and although they can never fall from the state of justification, yet they may by their sins fall under God's fatherly displeasure, and not have the light of his countenance restored unto them, until they humble themselves, confess their sins, beg pardon, and

renew their faith and repentance. » Confession of faith, ch. xi. v.

(5) « Such an increase and stability in the truth may in this life be attained, from which there cannot be a total apostacy. » ix. Prop. Barclay.

(6) Conc. Trid. Sess. vi. can. xvii.

(7) Can. xxiii. (8) Ezech. xviii. 26.

(9) Luc. viii. 13. (10) Joan. xv. 2.

(11) Joan. xv. 6. (12) I. Cor. ix. 27.

alatis exprobrat Paulus eos a
cidisse : « Evacuati estis a
qui in lege justificamini, a
cidistis. » ¹ De quibusdam af-
circa fidem naufragaverunt. » ²
prædicit : « In novissimis tem-
discedent quidam a fide. » ³ De
ur, « qui semel sunt illuminati,
unt etiam donum cœlestē; et
s facti sunt Spiritus sancti, —
psi sunt. » ⁴ Hi procul dubio
runt, fide præditi, et gratia,
men postea sua culpa amise-

robatur 2. ex Patribus. S. Cy-
reprehendit lapsos, gratiæ,
ati sunt, amissionem non plo-
« An ingemiscit et plangit, cui
tum pretiosæ vestis induere,
dumentum Christi, quod perdi-
tare? »

Hieronymus, Jovinianum re-
ait : « Si susceperimus Chri-
hospitio nostri pectoris, illico
diabolum : si peccaverimus,
peccati januam ingressus fuerit
, illico Christus recedit. Unde
post peccatum : « Redde mihi, »
itiā salutaris tui, » quam sci-
cando amiserat. » ⁵

Augustinus : « Credendum est
de filiis perditionis, non ac-
io perseverandi usque in finem,
uæ per dilectionem operatur,
vivere, et aliquamdiu fideliter
vivere, et postea cadere, neque
ta, priusquam eis id contingat,
»

recedit ratio. Abhorret ab omni
sensu et rectæ rationis dicta-
t David adulterii reus, et Pe-

trus, Christo denegato, justī habeantur : ⁶ ergo justitiā, quam acceperant, amiserunt, eam non nisi pœnitentes recuperaturi.

Objectiones.

311. *Obj.* 1. Joannes dicit : « Omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. » ⁷ — « Omnis qui natus est ex Deo peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. » ⁸ Igitur quicumque peccat, numquam vere Deo renatus est.

312. *Resp.* S. Joannes iis locis sanctitatem qua ornari debet Christi discipulus commendat. Ait igitur : « Omnis qui in eo manet, non peccat; » scilicet quamdiu in Christo manet, et semen ipsius in eo manet; nec potest peccare, quatenus ex Deo natus est, quia divina illa nativitas ei virtutum, haud vitiorum, est causa. Hæc dicit Apostolus ne quis existimet peccatum grave cum gratia componi posse : « Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. » ⁹ Cæterum fatetur fieri posse ut christianus homo in peccatum labatur : « Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum. » ¹⁰ Hortatur autem ad perseverandum, ne a salute penitus excidamus : « Et nunc filioli manete in eo : ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus. » ¹¹ Quod peccatorem dicit non vidisse nec cognovisse Christum, vehemens est ratio demonstrandi cognitionem Christi idoneam esse virtutibus omnibus producendis : quapropter ex lapsu in vitia, præsertim graviora, infertur non ea rerum christianarum notitia eum imbutum, quæ

1. 4. (2) 1. Tim. i. 19.

2. iv. 4. (4) Heb. vi. 4.

3. de lapsis. (6) L. ii. contra Jovinian.

Cor. et grat. c. xliii.

4. dum illud Protestantibus merito ob-
in Apol. prop. vii. § v. Note : « Those
rding to the common opinion of Pro-

testants, have been converted; whom albeit they
confess they persist always in some misdeeds, and
sometimes in heinous sins, as is manifest in Da-
vid's adultery and murder; yet they assert to be
perfectly and wholly justified. » (9) 1. Joan. iii. 6.

(10) Ibid. v. 9. (11) Ibid. ii. 1.

(12) Ibid. (13) Ibid. v. 28.

ad salutem prosit. ¹ Recte Hieronymus Apostoli mentem explicuit : « Propterea , inquit , scribo vobis , filioli mei : *omnis qui natus est ex Deo non peccat*, ut non peccetis , et tamdiu sciatis vos in generatione Domini permanere , quamdiu non peccaveritis. Imo qui in generatione Domini perseverant , peccare non possunt. » ²

313. *Obj. 2.* Verborum esset lusus , seu battologia , si testimonia Apostoli de sanctitatis obligatione intelligantur. Ex aliis autem locis liquet eos qui peccarunt et defecerunt , numquam fuisse justos et fideles ; ait enim de quibusdam : « Ex nobis prodierunt , sed non erant ex nobis ; nam si fuissent ex nobis , permansissent utique nobiscum. » ³

314. *Resp.* Verba Apostoli magnam habent vim : ostendunt enim quantopere a peccato alienus esse debeat Christianifidelis : « In hoc manifesti sunt filii Dei , et filii diaboli : omnis qui non est justus , non est ex Deo. » ⁴ Quod autem de apostatis affirmat , indicat fidei firmam indolem , et affectus pietatis vim , qua in Ecclesia conservantur qui vere sunt Christiani , nullis tentationibus subruendi : « Quid est , quaeso , Non erant ex nobis ? Nonne vocati fuerunt , ex impiis justificati , et per lavacrum regenerationis renovati ? Sed si audiret ille , qui sciebat procul dubio quod dicebat , respondere posset : Vera sunt hæc omnia : erant ex nobis ; verumtamen secundum aliam discretionem non erant ex nobis. » ⁵ Ita præclare Augustinus.

315. *Obj. 3.* Electi a Deo ante constitutionem mundi non desinunt diligere , licet in peccatum labantur : eos enim in Christo Deus in salutem excepit.

316. *Resp.* « Odio sunt Deo impius et impietas ejus ; » ⁶ ideo fieri non potest

ut homo peccati reus , eique animi affectu adhærens , odio Deo non sit. Quomodo autem Deus eum elegerit ad salutem , non est opus definire , ut res sit explorata eos odio haberi , quamdiu manent peccato inquinati.

Sectio II. De fide absque justitia.

317. Admisso peccato fidem perire Lutherani nonnulli censuerunt ; Adiciam scilicet veniæ per Christum haberi non posse , quum quis sciens prudensque divinam violet legem , existimarunt. Calviniani fidem adhuc manere affirmarunt , quæ scilicet vera fuerit ; fatebantur enim contingere ut plures se fide præditos crediderint , suo decepti spiritu. Catholici e contra fidei nomine intelligentes assensum veritatibus revelatis , negabant fidem necessario cum justitia amitti ; quamvis eam amitti posse , rejiciendo scilicet divinum aliquod dogma , non diffiterentur. Tridentini Patres novatorum signa anathemate damnaverunt : « Si quis dixerit , amissa per peccatum gratia , simul et fidem semper amitti , aut fidem , quæ remanet , non esse veram fidem , licet non sit viva ; aut eum , qui fidem sine charitate habet , non esse Christianum ; anathema sit. » ⁷

Propositio.

Fides vera manere potest , et reapse sæpe manet , amissa peccato justitia et gratia.

318. *Probatur 1. ex Scripturis.* S. Paulus dicit : « Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam , charitatem autem non habuero , nihil sum. » ⁸ Ergo fieri posset ut quis eximiam haberet fidem , etiam qua miracula patraret , licet careret charitate , amissa , quam in Baptismo accepit , justitia.

319. Consorium id est ipsius Christi Domini dictis , quibus certiores effici-

¹ Consule Tertullianum l. de pudicitia , c. 19. Augustinum in ep. 1. Joan. iii. n. 8. Hieronymum , l. ii. adv. Jovinian.

² L. 2. adv. Jovinian.

³ 1. Joan. ii. 19.

⁴ Ibid. iii. 16. (5) L. de dono serv. c. 2.

⁶ Sap. xiv. 9. (7) Sen. vi. con. xlviii.

⁸ 1. Cor. xiii. 2.

osdam qui miracula, ejus invocato, patrarunt, ob mala lamnandos : « Non omnis qui hi : Domine, Domine, intrabit in cœlorum; sed qui facit voluntatis mei, qui in cœlis est, ipse in regnum cœlorum. Multi dihi in illa die : Domine, Domine, n nomine tuo prophetavimus, omine tuo dæmonia ejecimus, omine tuo virtutes multas fecit tunc confitebor illis : Quia numovi vos : discedite a me, qui ini iniquitatem. » ⁴ Liqueat eos in Christum, eumque invocare, gia fidei documenta, miraculis iniis, dare, quamvis justī non el saltem in justitia haud pererint.

Apostolus Jacobus fidem absque is bonis, et proinde absque jusse posse, manifesto tradit. De « Quid proderit, fratres mei, si quis dicat se habere, opera aut habeat? Numquid poterit fides eum? » ⁵ Fides illa quæ ad sassequendam non prodest, junon habet comitem.

De multis optimatibus dicit Joann in Christum credidisse, quam auderent fidem profiteri, humore deterriti : « Ex principulti crediderunt in eum, sed Pharisæos non confitebantur, ut zoga non ejicerentur. Dilexerunt loriam hominum, magis quam Dei. » ⁶ Fidem eos habuisse libsq̃ue justitia tamen, quum hudivinis anteferrent rationes.

Probatur 2. ex Patribus. S. Irefidem absque dilectione haud se docet, proinde ab ea se posse : « Neque agnitionem dilectione quæ est erga Deum re aliquid, neque mysterio-

rum comprehensionem, neque prophetiam, sed omnia vacua et frustrata esse sine dilectione. » ⁴

323. S. Cyprianus in invidiam et contentionem, quam zeli nomine designat, invectus, ait : « Quomodo autem vel pacem Domini, vel charitatem tenet, qui, intercedente zelo, nec pacificus potest esse, nec carus? Ideo et Apostolus Paulus cum pacis et charitatis merita depromeret, cumque asseveraret firmiter et doceret, nec fidem sibi, nec eleemosynas, nec passionem quoque ipsam confessoris et martyris profuturam, nisi charitatis fœdera integra atque inviolata servasset, adjecit et dixit : « Charitas magnanima est, charitas benigna est, charitas non zelat. » ⁵

324. S. Augustinus : « Sine charitate quippe fides potest quidem esse, sed non et prodesse. » ⁶

325. Accedit ratio theologica, ex ipsa fidei natura desumpta : quum enim sit mentis assensus iis quæ revelavit Deus, liquet eum manere posse, etiam postquam quis cupiditatibus cedens, divinam violaverit legem : ita ut in homine christiano Poetæ verba locum habeant :

Video meliora, proboque,

Deteriora sequor.

Objectiones diluuntur.

326. *Obj. 1.* Apostolus hypothesim impossibilem facit, dum fidem absque charitate haberi posse innuit; sic alias dicit : « Licet nos, aut angelus de cœlo evangelizaverit præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. » ⁷ Nec tamen inde concludendum cœlestem nuntium posse falsam doctrinam tradere.

327. *Resp.* Ex orationis contextu satis colligitur Apostolum de re possibili loqui : plures enim congerit hypotheses quæ nihil absurdi præferunt. Hyper-

vii. 21. (9) Jac. ii. 14.

a. xii. 42.

iv. adv. her. c. xxv.

(5) Liber de zelo et livore.

(6) Lib. xv. de Trinitate, c. xviii.

(7) Gal. i. 9.

hoben quidem in iis quæ de linguis angelorum dicit, videre est, sed Judæis admodum familiarem. Cæterum summam facundiam, mysteriorum eximiam cognitionem, eleemosynarum copiosam largitionem, et etiam propter fidem supplicia, absque charitate esse posse insinuat Apostolus; nec est cur ea omnia ad impossibiles hypotheses referamus. De fide qua miracula patrentur idem dicendum. Hanc veram esse liquet ex Christi verbis, quibus fidei nomen ei tribuitur: « Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc; et transibit, et nihil impossibile erit vobis. »¹ Ad locum objectum quod attinet, impossibilis hypothesis ibi agnoscenda erit, si de vero angelo cœlesti intelligatur; et ea usus censendus erit Apostolus ut fideles de veritate Evangelii faceret certiores, quam scilicet nequidem cœlestis nuntius, ullo in rerum eventu, mutare posset. Cæterum potest explicari de dæmone se angelum lucis simulante: « ipse enim sathanas, » testante Apostolo, « transfiguratur se in angelum lucis. »²

328. *Obj. 2.* Apostolus eo loci de fide justificante non disserit, sed de fide miraculorum.

329. *Resp.* Loquitur Apostolus de fide eximia, cujus argumentum miracula præbent. De vera fide, quæ ad justitiam necessaria est, eum agere liquet ex eo quod, tres virtutes recensens, eam cum spe et charitate conjungat, primas huic tribuens partes: « Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas. »³ Equidem ipsa est fides qua creditur Christo, et qua, ejus nomine invocato, patrantur prodigia. De fiducia veniæ, sensu protestantico, nec hic nec alibi agit Apostolus.

330. *Obj. 3.* Principes, de quibus lo-

quitur Joannes, non credebant in Christum fide justificante, sed humana quadam seu historica fide.

331. *Resp.* Dicuntur illi in Christum credidisse — *πιστεύουσιν τῷ αὐτῷ* — ea verborum formula, qua ipsi ejus discipuli credere alias dicuntur. Nihil innuit fidem illam non fuisse veram, quamvis, deficiente externa professione et obedientia, ad justitiam non profuerit.

332. *Obj. 4.* Jacobus de fide viva et vera, qua scilicet homines justi efficiuntur, non agit eo loci quo fidem prodesse negat. Arguit peccatorem fidem sibi vindicantem, ob sterilem veritatis notitiam, qualem ipsi dæmones habent. Igitur eam haud designandam fidem innuit: mortua quippe est, et nullius prorsus valoris.

333. *Resp.* Equidem de fide qua justus Deo vivit non agit Apostolus, quippe qui queritur opera, fidei salutaris argumenta et fructus deesse. Cæterum ipsa est fides justis et injustis communis, uti liquet ex eo quod pergat de fide Abraham loqui, quæ obedientiam Deo jubenti peperit. Quod autem Numinis notitiam quam habent dæmones, vim ejus in suppliciis patientes, cum sterili christiani hominis fide comparet, non probat eos credere eadem ratione ac illum, sed notitiam, quæ fructus bonorum operum non habet, non prodesset. Id in omnibus comparationibus animadvertendum, aliquam similitudinem sufficere ut afferantur, quin omni ex parte convenient. Mortua dicitur fides, eo quod ad salutem non prosit, licet vera fides sit, sicut verum est corpus, etiam ab anima derelictum. Liceat Bulli, præsulis Anglicani, qui plura egregia, nonnulla minus probanda scripsit, verba ad rem nostram transferre. « Unicam » inquit, « solummodo observationem, quæ magis usu

(1) Mat. xvii. 19. (2) II. Cor. xi. 14.

(3) I. Cor. xiii. 13.

erit, adjiciam; nempe ex hac ipsa Apostoli similitudine optime stabiliri distinctionem illam fidei, quam nostras plerique temere exagitant, (vix alia erte de causa, quam quia a Pontificiis surpata sit) in *informem* et *formatam*. Optarim certe ut cæteræ omnes Scholasticorum distinctiones tam essent S. Scripturis consentaneæ. Est enim *fides informis* Apostolo velut corpus inanime, *fides formata* velut corpus animatum. Sic ergo utrinque vera fides, sic utrinque verum corpus. At vero sicut corpus inanime nihil agit, sic fides bonis operibus non animata nihil ad salutem prodest. »¹

334. *Obj.* 5. Joannes Apostolus mendacii arguit eum, qui notitiam fidei absque mandatorum observatione sibi indicat: « Qui dicit se nosse cum Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est; »² « Qui non diligit, non novit Deum: quoniam Deus charitas est. »³

335. *Resp.* Mendacii recte arguitur qui, neglectis mandatis, notitiam Dei, quæ ad salutem prosit, se habere jactat: absque charitate enim nemo novit Deum salutariter. De fidei notitia quicumque non agit Apostolus, sed de ea quæ hominem Deo amicum efficit, et vitæ æternæ hæredem; scilicet, quæ per charitatem operatur. »⁴

336. *Obj.* 6. S. Gregorius M. dicit: Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. »⁵ Ergo, moribus corruptis, fides deficit.

337. *Resp.* Veram fidem eo loci inteligit S. Gregorius eam quæ ad salutem consequendam prosit; explicat enim Domini verba quibus salus credentibus Evangelio promittitur: « Qui credide-

rit et baptizatus fuerit, salvus erit. » — « Fortasse unusquisque apud semetipsum dicat: Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. »

338. *Obj.* 7. Dedecet omnino ut peccatores fideles prædicentur, et christiani, dum Christum pessimis flagitiis inhonestant.

339. *Resp.* Nil peccatores juvant nomen et privilegia christiana, quamdiu voluntate perversa peccato adhærent. Attamen non ideo negandum est eos vere credere, et christianos esse, quavis sua culpa deciderint e salutis conditione.

Animadversiones.

340. Quamvis peccato fides non necessario pereat, sæpe tamen qui se flagitiis inquinant, ad rejicienda divina dogmata sensim sine sensu ducuntur, Deo lumen cœlestis, in poenam, subducente.

341. Fidem amitti posse indubium est: nam Christus de quibusdam locutus est, qui « ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt; »⁶ et Apostolus de Hymenæo et Phileto dicit: « A veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorundam fidem. »⁷

342. Janseniani solent charitatem adeo prædicare, ut fides cultusque absque ea nullus illis habeatur. Verum quidem est, uti nos docent Scripturæ, absque charitate cætera non prodesse ad salutem; cæterum plurima exercentur virtutum aliarum opera ex gratiæ excitantis influxu, quæ suam habent vim, animumque aliquando ad charitatem disponunt. Merito igitur damnata est illa Quesnelli propositio: « Nec Deus est, nec religio, ubi non est charitas. »⁸

¹) Erasmus, in *Manu. Apost. Diss. post. c. ii. § 8.*

²) I. Joan. ii. 4. (3) *Ibidem*, iv. 8.

⁴) Gal. v. 6. « Nec fides, nec fiducia quicquam est, quæ non sit δι' ἀγαπῆς ὑπερουμνῆς, per veritatem efficax, seu potius ad effectum protracta et consummata, Gal. v. 6. . . . fides

quæ et quatenus justificat, vera charitate informetur, omnino est necesse. » Bullus, *Harmonia Apostolica*, diss. prior, c. iv. § 7.

(5) Hom. xxix. in *Evang. n. 3.*

(6) Luc. viii. 43. (7) II. Tim. ii. 18.

(8) Prop. lviij.

CAPUT X.

DE JUSTITIÆ PERFECTIONE.

Sectio I. De præceptorum observatione.

343. Quamvis Calvinus censuerit hominem non posse a justificatione decidere, non ideo tamen eum perfectum prædicavit, sed imparem potius mandatis servandis: « Nemo enim nostrum, » inquit, « servandis mandatis par est. »⁴

344. Jansenius Calvini vestigiæ pro more pressit: « Hæc igitur omnia, » dicit post quædam disceptata, « plenissime planissimeque demonstrant nihil esse in sancti Augustini doctrina certius ac fundatius, quam esse præcepta quædam, quæ hominibus non tantum infidelibus, excæcatis, obduratis, sed fidelibus quoque, et justis volentibus, conantibus, secundum præsentem quæ habent vires, sunt impossibilia: deesse quoque gratiam, qua fiant possibilia. »⁵ Hoc ex loco extracta est damnata propositio: « Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus et conantibus secundum præsentem quæ habent vires, sunt impossibilia, deest quoque iis gratia, qua possibilia fiant. »

345. Presbyteriani hodierni non obscure docent mandata esse impossibilia etiam justis, adeo ut ea quotidie cogitatione, verbo, et opere, violent, ⁶ et quidem ea ratione, ut maledictionem divinam, interitumque æternum mereantur. Quakeri e contra dicunt hominem ad tantam perfectionem attingere posse, ut nec levissime peccet.⁶

346. Concilium Tridentinum in doctrinæ Catholicæ expositione ait: « Nemo temeraria illa, et a Patribus sub

anathemate prohibita voce uti (*debet*), Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis. »⁷ Canonem vero tulit: « Si quis dixerit Dei præcepta homini etiam justificato et sub gratia constituto, esse ad observandum impossibilia; anathema sit. »⁶

Propositio.

Nulla Dei præcepta justis volentibus et conantibus sunt ad observandum impossibilia.

347. *Probatum 1. ex Scripturis.* Ecclesiasticus ait: « Si volueris mandata servare, conservabunt te. »⁷ Ergo penes nos est, divino auxilio roboratos, mandata servare.

348. Christus nos hortatur ut ejus jugum suscipiamus, addens: « Jugum enim meum suave est, et onus meum leve. »⁸ Onus autem foret haud ferendum, jugumque nimis durum, si ejus mandata nequidem a justis possent impleri.

349. Ait etiam: « Qui solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum; qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. »⁹ Violationi igitur mandati cujuscumque, licet minimum apud homines habeatur, pena adnectitur, et gratiæ apud Deum amissio: quod cogitari non potest, si penes homines, justos præsertim, non foret omnia mandata servare. Fallaciter autem diceretur eum qui ea fecerit, magnum in regno cælesti habendum, si nemo ea faceret, imo nec facere posset.

(4) Inst. I. iii. c. xviii. 9.

(5) L. iii. de Gratia c. xiii.

(6) « No man is able either of himself, or by any grace received in this life, perfectly to keep the commandments of God; but doth daily break them in thought, word and deed. » Larger Catechism, ii. 140. « Every sin, even the least, being

against the sovereignty, goodness, and holiness of God, and against his righteous law, deserves his wrath and curse, both in this life, and that which is to come. » Q. 183.

(4) Viii. prop. apud Barclay.

(5) Sess. vi. c. xi. (6) Can. xviii.

(7) Eccli. xv. 16. (8) Matth. xi. 30. (9) Matth. v. 19.

postolos alloquens dixit Christus amici mei estis, si feceritis præcipio vobis. » ⁴ Conditio qua pendebat amicitia Christi, eptorum ejus impletio : igitur possunt, secus nemo amicitiae o frui posset.

humilitatem insinuans dixit : feceritis omnia quæ præcepta his, dicite : Servi inutiles su- uod debuimus facere, feci-
¹ Sunt ergo qui vere implent præcepta : secus falsa niteretur si illud Christi monitum : quod eat cogitare ?

« Mandata ejus gravia non sunt, » ⁵ tolus Joannes. Ergo possunt, justis, impleri.

postolus Paulus ad Dei æquitat ut fideles nulla patiatur tenu- ulsari, e qua evadere incolu- valcant : « Fidelis Deus est, qui etur vos tentari supra id, quod , sed faciet etiam cum tenta- ventum ut possitis sustinere. » ⁶ em mandata forent servatu im- a, tentaremur supra vires, nec s sustinere impetum, divino) auxilio.

robatur 2. ex Patribus. S. Basi- it : Ἀσπίς ἡ ἐν τῷ λόγῳ ἐδύναται πνεύματος παραγγέλματα. ⁷ « Im- t asserere, præcepta Spiritus)possibilia esse servatu. »

Chrysostomus : Μὴ τοίνυν ἀδύ- νομιζομένους τὰ ἐπιτάγματα. Καὶ γὰρ ὑμφέροντος σφοδρὰ ἴσται ἱερολογεῖν, αἱ Ne igitur impossibilia putemus cepta, quæ certe et utilia nobis valde facilia, si tota utique gilemus. »

336. S. Augustinus de justis præser- tim loquens, dicit : « Deus, cum per mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum, spiritualiter sanat ægrum vel vivificat mortuum, id est, justificat impium, et cum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper juste- que vivatur. ⁷ — Et iterum : « Eo ipso quo firmissime creditur Deum justum et bonum impossibilia non potuisse præ- cipere, hinc admonemur et in facilibus quid agamus, et in difficilibus quid pe- tamus. » ⁸

337. Probatur 3. Conciliorum aucto- ritate. Concilium Milevitanum anathe- mate ferit eum qui dixerit per gratiam nobis non præstari, « ut quod facien- dum cognovimus, etiam facere diliga- mus et valeamus. » ⁹ Decretum respicit quidem gratiæ necessitatem, sed osten- dit etiam per eam fieri ut præcepta im- plere possimus.

338. Concilium Arausicanum II. sic loquitur : « Hoc secundum fidem catho- licam credimus, quod accepta per Ba- ptismum gratia, omnes baptizati, Chri- sto auxiliante, et cooperante, quæ ad salutem animæ pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare volue- rint, adimplere. » ¹⁰

339. Favet ratio manifesta ; si enim ipsis justis, volentibus et conantibus, præcepta forent impossibilia servatu, Deus non foret æquus legum lator, qui subditis suis et filiis imperaret ultra quam ferre valeant. Dominatio igitur injusta in præceptorum sanctione exer- ceretur, crudelitas in delictis punien- dis, quæ vitari non poterant.

xv. 14.

xvi. 10. In hoc testimonium scribit uibus verbis Servator apertissime do- cere posse quæ præcepta sunt, quæ- tenemur : a)loquin impossibilem sup- nditionem, et juberet nos mentiri di- imus quod fucere debuimus. Absit vero sphemia cuiquam in mentem veniat. »

Ad cap. iii. § 3. Harmoniæ Apostolicæ a Bullo.

(3) I. Joan. v. 3.

(4) I. Cor. x. 13.

(5) Hom. in illud Mosis, Attende tibi ipsi.

(6) Hom. xviii. in Mat.

(7) L. de nat. et gratia c. xxvi.

(8) Ibidem c. lxix. (9) Can. iv.

(10) Tract. xcii. in Joan.

Objectiones.

360. *Obj. 1.* Apostolus dicit « omnes sub peccato esse, sicut scriptum est : Quia non est justus quisquam. » ¹ Id probat veteris Testamenti testimoniis, subjungens : « Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur : ut omne os obstruatur, et subditus fiat omnis mundus Deo : quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. » ²

361. *Resp.* Omnes, Judæos et Græcos, peccato inquinatos fuisse affirmat. Apostolus, adductis testimoniis Scripturæ, quibus id de Judæis lege gaudentibus probet, ut salutis per Christum adstruat necessitatem : « Omnes enim, » inquit, « peccaverunt, et egent gloria Dei : justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. » ³ Christi discipulos, ejus gratia roboratos, non posse servare mandata Apostolus non dicit ; quamvis non suis operibus, sed Dei gratia jussi sint.

362. *Obj. 2.* Apostolus fatetur se non posse præcepta servare, licet toto animi nisu velit : « Scimus enim quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago : sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio : consentio legi, quoniam bona est. » ⁴

363. *Resp.* Absit ut cogitemus tantum Apostolum non potuisse servare mandata, ipso contra testante : « Omnia possum in eo qui me confortat. » ⁵ — « Nihil mihi conscius sum. » ⁶ Eo loci ex quo desumpta est objectio, legem Mosaicam non abstulisse peccata, sed iis potius præbuisse occasionem tradit ;

quod ex pugna inter carnem et mentem ostendit, homo scilicet ipsius rationis ductu abhorret a flagitiis ad quæ cupiditate fere invitatus aliquando trahitur. Personam alienam induit Apostolus, figuræ *μυρασχηνισμος* usus, ut rem vividius exhibeat. Ita quidem Origeni, Chrysostomo, Theophilo, Basilio, Hieronymo visum est, ⁷ imo æquando Augustino ; qui tamen serius Hilarium, Gregorium Nazianzenum, et alios secutus, maluit verba Apostoli de homine sub gratia, seu de Paulo ipso explicare, quin eum ullatenus præcepta violasse censeret. « Ubi vero, » animadvertit Augustinus, « jam dicit, « Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum : » jam quod confligens patiebatur ostendit. Non enim dixit, carnalis fui, vel eram : sed, sum. Et apertius tempora ipsa distinguit, ubi dicit : « Nunc autem jam » non ego operor illum, sed id quod in » me habitat peccatum. » Jam enim motus desideriorum malorum non ipse operabatur, quibus non consentiebat ad perpetranda peccata. Peccati autem nomine quod in illo habitabat, ipsam nuncupabat concupiscentiam ; quia peccato facta est, et si consentientem traxerit atque illexerit, concipit, paritque peccatum. Et cætera usque ad eum locum, ubi ait : « Igitur ego ipse mente » servio legi Dei, carne autem legi peccati, » verba sunt jam sub gratia constituti, sed adhuc contra concupiscentiam suam dimicantis, nec ei consentientis ut peccet, sed tamen quibus renititur, peccati desideria patientis. » ⁸

364. *Obj. 3.* Patres Petrum docent « non potuisse vitare culpam. » Ita Hilarinus. ⁹ « Negatio Petri, » inquit Chrysostomus, « non tam erat socordiae et negligentiae, quam ex eo quod Deus

(1) Rom. iii. 9. (2) Ibidem 19.

(3) Ibidem 25. (4) Rom. vii. 14.

(5) Phil. iv. 13.

(6) I. Cor. iv. 4.

(7) Vide apud Cornelium a Lapide in loc. Con-

sule etiam Bultm. Harv. Apost. diss. post c. 18. Bloomfield in loc.

(8) Aug. contra Julianum Pelag. I. vi. c. xlii. n. 75.

(9) Hil. c. xxxii. in Mat.

eum deseruerat. » ¹ Augustinus dicit eum non potuisse « verum testimonium perhibere Christo. » ²

365. *Resp.* Loquuntur Patres plerique de impotentia quæ ex animi elatione et nimia sui fiducia secuta est. Hilarius quidem Petri culpam extenuare voluit, eam trepidationi et infirmitati tribuens; eumque dicit non potuisse vitare culpam, licet monitus fuisset: fragilitatem potius quam impotentiam hac ratione loquendi designans; « quia ex infirmitate carnis vel ambiguo extitisset, amarissime fleuit, recolens trepidationis istius culpam se nec admonitum potuisse vitare. » Chrysostomus Dei desertionem ob elatum Petri animum contigisse dicit: « Quoniam erat verosimile eum sibi placere et elato esse animo. » Augustinus Petri præsumptionem sæpe redarguit, ³ et veram potestatem abstinendi a negatione agnoscit: « Quis dubitaverit quod Judas Christum, si voluisset, non utique tradidisset, et Petrus, si voluisset, ter Dominum non negasset? » ⁴

366. *Obj.* 4. Augustinus manifesto docet aliquando volentem facere Dei mandatum, non posse, defectu validioris auxilii; ait enim: « Qui ergo vult facere Dei mandatum, et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam et invalidam: poterit autem cum magnam habuerit et robustam. » ⁵

367. *Resp.* Docet Augustinus validius illud subsidium oranti non denegari: Ideo jubet aliqua, quæ non possunt, ut noverimus quid ab illo petere debeamus. » ⁶

368. *Obj.* 5. Quotidiana occurrunt exempla justorum « qui tentantur ultra quam possint sustinere. » ⁷

369. *Resp.* Apostolus nos contrarium jubet credere: si ergo nonnulli vehementiores experiantur impetus quibus cedunt, id non contingit gratiæ defectu, sed sua culpa. Orationis neglectus, temeritas se obijciendi periculo, et nimia sui fiducia in causa plerumque sunt cur propositi immemores, ad malum se cupiditate dominante trahi sinant.

Sectio II. De peccatis venialibus.

370. *De perfectione justitiæ hominis* librum scripsit Augustinus, Pelagianos refellens, qui libero arbitrio omnes cupiditates frænari, et legis præcepta servari posse, asserebant. Ille e contra naturæ vires necessario a gratia roborandas contendit, cujus ope perfectionem quamdam, quæ tamen integra non sit, assequi justus possit. « Ingredi autem sine macula » inquit, « non absurde etiam ille dicitur, non qui jam perfectus est, sed qui ad ipsam perfectionem irreprehensibiliter currit, carens criminibus damnabilibus, atque ipsa peccata venialia non negligens mundare eleemosynis. » ⁸

371. *Venialia a mortalibus peccatis* distinguere solent Theologi: illa scilicet nuncupantur leves divinæ legis transgressionem, hæc graves quæcumque. Sic verbum temere prolatum venialis culpa habetur: blasphemia est lethalis. Omnia peccata per se mereri æternam pœnam docent post Calvinum Presbyteriani, ut supra vidimus; quæ tamen credentibus non imputari ad interitum, et ideo venialia dici posse affirmant. Ex scholasticis doctoribus fuerunt qui divinæ misericordiæ tribuerent quod quædam peccata venialia haberentur: sed plerique censent peccata inter se tanto discrimine distingui, ut quædam

¹ Chrys. Hom. xxxi. in ep. ad Heb. n. 3.

² Tract. xcii. in Joan.

³ Tract. lxxvi. in Joan. Tract. cxlii. n. 6. Serm. cvii. n. 1. Serm. cxcvi. n. 3.

⁴ L. de unit. Eccl. c. ix.

⁵ Lib. de grat. et lib. arb. c. xvii.

⁶ L. de Nat. et gratia c. liii.

⁷ L. de gratia Christi c. xiii.

⁸ L. de perf. just. c. ix. n. 20.

æternam pœnam non mereantur. Baji propositio, quæ illi scholasticorum opinioni affinis videri posset, damnata est, sed sensu auctoris Calviniana placita sapientis: — « Nullum est peccatum ex natura sua veniale: sed omne peccatum meretur pœnam æternam. »¹ Bullus nobis consentit peccatum veniale agnoscentibus, ait enim: « Jam in Evangelio nusquam talis Dei voluntas revelatur, qua nempe pœna æternæ damnationis cuivis, vel minimo, justitiæ defectui evitabili statuatur. »²

372. Beguardi et Beguinæ, anno 1311, in Concilio generali Viennensi damnati sunt, asserentes hominem in hac vita ad tantam perfectionem pervenire posse, ut gratiam et charitatem amplius amittere nequeat. Michael de Molinos, Hispanus, Quietistarum, decimo septimo sæculo, antesignanus, asseruit: « Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata, nec mortalia, nec venialia. »³ Quakeri idem fere sentiunt.⁴

373. Catholica e contra Ecclesia docet, et quotidiana demonstrat experientia, tantam esse fragilitatem humanam, ut, absque speciali Dei privilegio, nemo per totum vitæ cursum culpam omnem venialem vitare valeat: « Si quis hominem semel justificatum . . . posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia; anathema sit. »⁵

Propositio.

Homo justificatus non potest in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio.

374. *Probatum 1. ex Scripturis.* In Proverbiis monitum hoc reperitur: « Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi, neque vases requiem ejus. Septies enim cadet justus, et resurget: impii autem corruent in malum. »⁶ Labitur igitur multis vicibus justus, quin a justitia decidat, alioquin justus non diceretur. Monemur autem ne ex levioribus ejus lapsibus occasiones illi ruinam moliendi capiamus.

375. Ecclesiastes dicit: « Sapientia confortavit sapientem super decem principes civitatis. Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet. »⁷ Præstantia sapientis in eo apparet, quod, quum justitia in plerisque desit hominibus, nec absque aliqua labe in quopiam reperiatur, ipse eam possideat. Ideo licet omni culpa haud immunis sit, super plures optimates principesque viros jure optimo effertur.

376. Jacobus Apostolus ait: « Nollite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. »⁸ Monet omnes ne magisterium ambiant, cum sui periculo, quia quum omnes multis lapsibus sint obnoxii, lingua præsertim facile peccatur. Hæc fideles justosque manifesto complectuntur, quos proinde leviter peccare existimandum est.

(1) Prop. xx.

(2) Examen Censuræ, Resp. ad animad. xix. § 18.

(3) Ivii. prop.

(4) « In whom this holy and pure birth is fully brought forth, the body of death and sin comes to be crucified and removed, and their hearts united and subjected unto the truth, so as not to obey any suggestion or temptation of the Evil One, but to be free from actual sinning, and

transgressing of the law of God, and in that respect perfect. Yet doth this perfection still admit of a growth; and there remaineth a possibility of sinning, where the mind doth not most diligently and watchfully attend unto the Lord. Prop. viii. apud Barclay.

(5) Conc. Trid. Sess. vi. can. xxiii. de justif.

(6) Prov. xxiv. 18.

(7) Eccles. vii. 21.

(8) Jacob. iii. 1.

377. Apostolus Joannes dicit : « Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est. » ¹ Quamvis de peccatis antea patratiss id intelligere juvet, robat tamen neminem per totam vitam peccatum omne vitare posse, absque speciali Dei privilegio; « si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem acimus eum. » ²

378. Christus ipse nos docuit veniam culpæ petere : « Dimitte nobis debita nostra. » ³ Hanc orationis formam omnibus tradidit, quam sanctissimi ejus discipuli debent proinde proferre. Ergo justī culpæ rei sunt, quarum veniam quotidie implorare debent.

379. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Gregorius Nazianzenus dicit : « Eum vitæ statum, qui omni prorsus peccato caret, supra humanæ naturæ modum Deus constituit. » ⁴

380. S. Hieronymus Pelagium refellens : « Quamdiu ille finis adveniat, et corruptivum hoc atque mortale incorruptione ac immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturæ et conditionis, ut tu calumniaris, vitiō; sed fragilitate et commutatione voluntatis humanæ, quæ per momenta variatur : quia Deus solus est immutabilis. » ⁵

381. *Probatur 3. Conciliorum auctoritate.* Concilium Carthaginense anno 418 : « Item placuit, quod ait S. Joannes Apostolus : « Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est : » quisquis sic accipiendum putaverit, et dicat, propter humilitatem oportere dici, nos habere peccatum, non quia vere ita est; anathema sit. » ⁶ « Item placuit, ut quicumque verba ipsa Do-

minicæ orationis, ubi dicimus : *Dimitte nobis debita nostra*, ita volunt a Sanctis dici, ut humiliter, non veraciter, hoc dicatur; anathema sit. » ⁷

382. Experientia ipsorum virorum qui sanctitatis laude claruerunt accedit : in iis enim leves culpas sæpius animadvertere erat; quod de seipsis quotquot sunt justī libenter agnoscunt.

Objectiones diluuntur.

383. *Obj. 1.* Christus perfectionem nobis injungit divinæ similem : « Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est. » ⁸

384. *Resp.* Ex Patris cœlestis perfectione occasionem sumpsit Christus discipulos hortandi ut ipsi perfectioni studerent, præsertim ut ejus beneficentiam imitarentur, inimicis gratificando. Nemo est qui summam Numinis perfectionem adæquandam somniaverit.

385. *Obj. 2.* « Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit : quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. » ⁹ Ergo nullum peccatum omnino in homine renato reperire est.

386. *Resp.* Apostolus sanctitatem quæ decet Christi discipulos eo loci inculcat, eos monens ut sanctificent se, ad gloriam cœlestem, quam sperant, assequendam : « Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. » ¹⁰ Quid debeat facere innuit, ut spes illa valeat. Sic ob natiuitatem quam fide et Baptismo quisque consecutus est, dicit unumquemque non peccare, nec peccare posse, scilicet, quin e privilegiis illius natiuitatis decidat, semine cœlesti amisso. Cæterum de peccato et iniquitate, gravi scilicet legis prævaricatione, agit

(1) I. Joan. i. 8.

(2) Ibidem 10.

(3) Matt. vi.

(4) Orat. iv. in Julian.

(5) Dialog. l. ii. contra Pelag. n. 30.

VOL. II.

(6) Conc. Carth. can. vi.

(7) Can. viii.

(8) Mat. v. 48.

(9) I. Joan. iii. 9.

(10) Ibidem 3.

Apostolus, non de levioribus culpis, quibus justos obnoxios esse alias indicat.

387. *Obj.* 3. S. Augustinus dicit: « Si a me quæatur, utrum homo sine peccato esse possit in hac vita, confitebor posse per Dei gratiam et liberum ejus arbitrium. » ¹

388. *Resp.* Potest quidem absolute, quia nulla est peccandi necessitas; spectata autem humana fragilitate, non potest; nam inter tria quæ Ecclesia Catholica, testante Augustino, contra Pelagianos defendit, « alterum est, in quantacumque justitia sine quibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere. » ²

389. *Obj.* 4. Si sit vaga quædam et moralis necessitas in culpas saltem veniales incidendi, homo nequidem gratia Christi sanatus est, sed adhuc laborat vulnere.

390. *Resp.* Sanatus est homo divina gratia, quatenus et peccatorum indulgentiam, et auxilia ad bene agendum accipit, et singulis tentationibus resistere valet. Cæterum perfecta vulneris medela in altera vita expectanda est.

Sectio III. De Justitiæ augmento.

391. Justos in culpas veniales identidem incidere liquet: non ideo tamen in virtutis semita sistere coguntur, sed indies, adjuvante Deo, progredi possunt, ad perfectionem viriles faciendo conatus. Bonorum operum exercitio augeri justitiam docuit Concilium Tridentinum, et contrarium errorem anathemate percussit: « Si quis dixerit justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera, sed opera ipsa fructus solummodo, et signa esse justificationis adeptæ, non autem ipsius augendæ causam; anathema sit. » ³ Lutherus asse-

ruerat: « Omnes christiani æque magni sumus atque Mater Dei, et æque sancti ac ipsa. » ⁴ Ex principio de justitiæ Christi imputatione credentibus, illud consecrarium derivatum est: qui enim interna carent justitia, et sola imputatione alienorum meritorum habentur justii, nullo dono accepto, nullos gradus diversos justitiæ habere possunt.

392. Facile adstruitur veritas Catholica; nam in Proverbiorum libro dicitur: « Justorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem. » ⁵ Pulcherrima sane imago est progressus in justitiæ semita, virtutum exercitio. Apostolus Petrus hortatur fideles ad proficiendum: « Crescite vero, » inquit, « in gratia et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi. » ⁶ Paulus etiam: « Veritate autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. » ⁷ Ergo augeri potest gratia, cognitio, et vita quam in Christo justii habent. Id liquet exemplo Abrahamæ, qui justus, jam ex fide vivens, e patria egressus est, Deo ut obtemperaret, et aliud illustrius dedit fidei et obedientiæ specimen, filium immolaturus, quo charior Deo factus, et justitia auctus, amici instar habitus est: « et suppleta est Scriptura dicens. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam, et amicus Dei appellatus est. » ⁸ Rite animadvertit Bullus: « Sic eum in propiorem amicitiae gradum recipit. » ⁹ Christi ipsius verba refert Joannes, hortantis ut justus perseveret, et proficiat: « Qui justus est, justificetur adhuc. » ¹⁰ Id est, ut bene adnotat Grabe: « Maneat et crescat in justitia, ac proinde etiam in favore ac amicitia Dei, juxta ista

(1) L. ii. de pec. mer. et rem. c. vi.

(2) L. de dono pers. c. 2. n. 4.

(3) Sess. vi. can. 24.

(4) Serm. de Nat. B. V. M.

(5) Prov. iv. 48. (6) II. Pet. iii. 48.

(7) Eph. iv. 45. (8) Jac. ii. 23.

(9) Harmonia Apost. diss. post. c. i. § v. 2.

(10) Apoc. xxii. 14.

is verba, Joan. xv. 10. : « Si pta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego prae-
Patris mei servavi, et maneo in dilectione. » ⁴

Patres justitiæ gradus plane-
nt. « Unicuique nostrum, »
Hieronymus, « data est gratia
ensuram gratiæ Christi : non
ensura Christi diversa sit, sed
gratiæ ejus infunditur, quan-
temus haurire. » ⁵ Augustinus
: « Ipsi boni in Ecclesia, de-
licit Apostolus : « Novit Domi-
ni sunt ejus, » diversarum gra-
unt, non omnes paria merita
sunt alii aliis sanctiores, sunt
meliores. » ⁶

Equidem tolluntur virtutum
menta, si justitia augeri nequeat
recendo. E contra magnos dat
ad conatus indefessos, gratiæ
genda, et præmia proinde certo

verantiæ donum. » ⁴ Canonem quoque
tulit : « Si quis dixerit justificatum vel
sine speciali auxilio Dei in accepta ju-
stitia perseverare posse, vel cum eo
non posse; anathema sit. » ⁵ Speciale
auxilium videtur intelligi gratia ad per-
severandum directa, utpote præter alia
gratiæ auxilia ad singulos actus virtu-
tis concessa. Perroneus tamen censet
illud tantum a gratia habituali distin-
gui; quod vix vocis vim explicare nobis
videtur.

Propositio.

Absque speciali Dei auxilio justifica-
tus in accepta justitia perseverare non
potest.

396. *Probatur 1. ex Scripturis.* « Qui
cepit in vobis opus bonum, perficiet
usque in diem Christi Jesu. » ⁶ Ergo
perfectio operis, perseverantia scilicet
in finem, sicut et ejus initium, Dei est :
specialis idcirco gratia agnoscenda est
eo consilio data ut perseveremus.

397. Petrus fideles alloquens dicit :
« Qui in virtute Dei custodimini per
fidem in salutem. » ⁷ Custodia in salu-
tem divinæ potestati — *σωτηριαν* —
tribuitur. Speciale est igitur ad per-
severandum auxilium.

Probatur 2. ex Augustino, cujus au-
toritas in gratiæ quæstionibus magna
est, eo quod Ecclesiæ doctrinam ma-
gno plausu vindicaverit.

398. Libertatem nostram gratiæ auxi-
liis validam esse tradit : « Major quippe
libertas est necessaria adversus tot et
tantas tentationes, quæ in Paradiso
non fuerunt, dono perseverantiæ mu-
nita atque firmata, ut cum omnibus
amoribus, terroribus, erroribus suis
vincatur hic mundus. » ⁸ — « Inter tot
ac tantas tentationes infirmitate sua vo-
luntas ipsa succumberet, et ideo per-
severare non possent, quia deficientes
infirmitate non vellent, aut non ita

CAPUT XI.

DE PERSEVERANTIA.

Ex Pelagiana controversia Augu-
sta est occasio gratiæ partes in
salute explicandi et vindicandi.
Pelagiani ei gratiæ necessitatem
illis opera docenti obaudierunt;
ium et finem ad humanam refe-
voluntatem. Hos ut ad sane sen-
adduceret, scripsit librum *de
inatione Sanctorum*, in quo
tium a gratia derivari ostendit,
um *de dono perseverantiæ*, ut
in finem perseverantiam magnum
nus esse probaret. Insignis Do-
verba mutuari non dubitavit Con-
Tridentinum, eam nuncupans
um illud usque in finem perse-

⁴ ad c. i. § 8. Harm. diss. post.

⁵ contra Jovin.

⁶ vi. in Joan. Evang. n. 8.

⁷ Trid. Sess. vi. cap. xvi.

(8) Can. xxii.

(9) Philip. i. 6.

(7) I. Pet. i. 5.

(8) L. de corrept. et gratia c. xii.

vellent, infirmitate voluntatis, ut possent. Subventum est ergo infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter et inseparabiliter ageretur, et ideo quamvis infirma, non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur. Ita factum est ut voluntas hominis invalida et imbecilla in bono adhuc parvo perseveraret per virtutem Dei. » ¹

399. *Probatur 3. Conciliorum auctoritate.* Concilium Arausicanum II. dicit: « Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare. » ²

400. *Probatur 4. Pontificia definitione.* Cœlestinus ad Galliarum episcopos scribens, ³ definit: « Neminem etiam baptismatis gratia renovatum idoneum esse ad superandas diaboli insidias, et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonæ conversationis acceperit. » ⁴

401. Favet ratio et quotidiana experientia: quum enim infirmi simus, et ad peccandum proclives, innumeris obnoxii tentationibus, nemo poterit sibi victoriam, et ad finem usque in virtutum exercitio perseverantiam polliceri, nisi speciali Dei auxilio nixus.

Objectiones diluuntur.

402. *Obj. 1.* Speciale Dei auxilium penitus ex ejus bonitate pendet, proindeque pro lubito denegari poterit: ideo hominum salus est penitus extra eorum potestatem, si eo auxilio opus sit.

403. *Resp.* Est quidem speciale et magnum Dei donum perseverantia, quam nemo sibi promereri poterit, quamvis precibus eam valeat impetrare, docente Augustino. ⁵ Utique potuisset Deus omnia gratiæ auxilia hominibus

denegare, et ea nos relinquere conditione qua primorum parentum culpa positi sumus: sed placuit benignissimo Patri ipsa Filii sui morte nobis gratiarum fontem veluti aperire, ideoque in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent: Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere. » ⁶ Ita docent Tridentini Patres.

404. *Obj. 2.* Speciale auxilium juxta Augustinum illud est quo voluntas indeclinabiliter et *insuperabiliter* agitur. Ideo de adjutorio Adæ dato, quo potuisset perseverare, quum dixisset, subjunxit: « Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis non tale adjutorium perseverantiæ datur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur; non solum, ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam, ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint. » ⁷ Igitur, si Augustini de perseverantiæ munere doctrinæ standum sit, actum est de libertate humana, et sincera Dei reprobos salvandi voluntate.

405. *Resp.* Augustini testimonia ostendunt quidem perseverantiam ex occultis Dei consiliis, æquissimis tamen, pendere: salva tamen omnino libertate humana, et sincera Dei reprobos salvandi voluntate. Distinctionem inter *adjutorium sine quo non* possit quis perseverare, et *adjutorium quo* perseverat, instituit, illudque datum homini integro, hoc lapsis hominibus dedit, adeo ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint. Hoc de finali perseverantia, mortis scilicet cum gratia conjunctione, intelligit P. Zacharias, ⁸ cui verba objecta et alia plura testimonia favent. Ad specialem igitur Dei erga ele-

(1) L. de corrept. et gratia c. xii.

(2) Can. x. (3) Anno 132.

(4) Cap. vi.

(5) Aug. l. de dono persever. c. vi. n. 10.

(6) Conc. Trid. Sess. vi. de justif. c. xiii.

(7) Lib. de corrept. et gratia c. xii.

(8) Franc. Ant. Zachariæ e S. J. de adjutorio, Sine quo non et sine quo diatriba.

culos amorem refertur, quod eos e vita vocet eo temporis momento, quo justus sunt, gratiæ obtemperando. Cæterum non gravamur ea intelligere de auxiliis ad perseverandum, quibus voluntas roboratur, quæ tamen nullam vim aut necessitatem inducunt. Prædicat sæpe Augustinus gratiæ vires quibus justus omnia sibi adversantia superare valeat: « fortissimo quippe dimisit atque permisit facere quod vellet; infirmis servavit, ut, ipso donante, invictissime quod bonum est vellent, et hoc desere invictissime nollent. »¹ Hanc vim voluntatis gratiæ munitæ adversus tentationes, potius quam vim gratiæ in voluntatem, prædicat. *Inseparabiliter* autem,² non *insuperabiliter* agitur voluntas, intimo nexu cum gratia conjuncta, quamdiu ei adhæret. Servatur igitur humana libertas, et ostenditur sincera erga reprobos voluntas Dei, quibus perseverantiæ munus ex infinita sua bonitate largitus esset, nisi sua culpa obstitissent.

406. *Obj.* 3. Prædestinationis dogma ex doctrina de perseverantiæ munere fluit, uti docuit Augustinus sibi admodum constans in tota hac de gratia doctrina: attamen abhorret sensus christianus a prædestinatione.

407. *Resp.* A prædestinatione, prout apud plerosque jam intelligitur, abhorret omnino sensus christianus; nam hæreticorum usus fecit, ut de absoluto Dei decreto, quo quidam suppliciiis, quidam beatitudini destinantur, summa Dei potentia, nulla habita criminum vel virtutum ratione, accipiatur. Hoc dogma ex Catholica de perseverantia doctrina non fluit: quamvis enim speciale esse Dei munus hanc agnoscamus, non ideo tamen eam ex absoluto decreto pendere docemus; sed e contra Tridentini Patres docent: « Deus sua

gratia semel justificados non deserit, nisi prius deseratur. »³ Ita docuerat jam Augustinus: « Deus cum hominem ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur. »⁴ Ex orationibus Ecclesiæ ut detur suis filiis perseverantia, merito argumentatus est eam esse magnum Dei munus; pro ea tamen frustra oratio funderetur, si ex absoluto decreto penderet. Quod igitur inde derivavit argumentum, ut ostenderet eam e divina largitate procedere, probat conditione quæ penes nos est eam quodammodo niti: « Restat in his bonis, » inquit, « usque in finem perseverantia, quæ frustra quotidie a Domino petitur, si non eam Dominus per gratiam suam in illo, cujus orationes exaudit, operatur. »⁵

408. *Obj.* 4. Correptio omnis, conatusque nil valent, si perseveraturi sint ii tantummodo quibus illud donum Deus ex sua largitate concesserit.

409. *Resp.* Deus omnia summa sapientia, æquitate, justitia et bonitate statuit, ideoque perseverantiæ donum, non temere, sed justissime sanctissimeque largitur. Correptiones igitur, conatusque omnes humani, juxta consilia divina inserviant ut peccatores in viam justitiæ et salutis deducantur, Deo misericorditer tangente eorum corda, iis tantum derelictis qui ejus gratiæ reluctantur: « Nemo ergo dicat non esse corripiendum, qui exorbitat de via justa: sed ei reditum et perseverantiam a Domino tantum esse poscendam: nemo prudens et fidelis hoc dicat. Si enim secundum propositum vocatus est iste, procul dubio illi etiam quod corripitur, Deus cooperatur in bonum. Utrum autem sit sic vocatus, quoniam qui corripit nescit, faciat ipse

(1) De corrept. et gratia n. 39.

(2) Ita legit ipse Calvinus in Instit. Ita legendum tendit Scipio Maffei Ist. Teol. l. xii. p. vii. n. 2.

(3) Sess. vi. de justif. c. xi.

(4) L. de Nat. et Gratia, c. xvi.

(5) Lib. de dono persever. c. xvii

cum charitate quod scit esse faciendum.»¹

Animadversiones.

410. Perseverantiæ munus « suppliciter emereri potest, » precibus scilicet impetrari, et certo sperandum est ex divina bonitate; idque tantum formidandum ne obicem superbia, incuria, vel alia culpa nostra ponamus. Nulla quidem virtutum opera illud merentur; sed humilibus et vigilantibus non denegatur. De eo postquam plura disseruerat Augustinus, dixit: « Satis dilucide ostenditur et inchoandi et usque in finem perseverandi gratiam Dei non secundum merita nostra dari; sed dari secundum ipsius secretissimam, eandemque justissimam, sapientissimam, beneficentissimam voluntatem.»²

411. In eo valde elucet Dei misericordia, et perseverantiæ munus, quod electi ejus famuli e vita eripiantur eo tempore quando gratiæ libere obtemperando, justitiam consecuti sunt, quam, si diutius viverent, amittere facile possunt. Ideo sæpius adduxit Augustinus illud Sapientiæ testimonium de justo in ætate juvenili decedente: « Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est. Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius . . . placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.»³ « Videte, » inquit Augustinus, « a veritate quam sit alienum, negare donum Dei esse perseverantiam usque in finem hujus vitæ, cum vitæ huius quando voluerit, ipse det finem; quem si dat ante imminentem lapsum, facit hominem perseverare usque in finem.»⁴

CAPUT XII.

DE BONORUM OPERUM MERITO.

412. Bona opera ea intelliguntur quæ ab homine justo fiunt, ex gratiæ divinæ motione, et per Christum, cujus justus vivum est membrum, Deo offeruntur. Quæ justificationem præcedunt illud nomen haud obtinent, quum non possint vim et meritum habere, quatenus a peccatore fiunt. Forbesius, Anglicanis licet studens placitis, ea intelligit « quæ per justitiam habitualem, i. e. in ipsa justificatione infusam, inhærentem, et permanentem efficiuntur, atque sic speciali quadam ratione dicuntur bona opera.»⁵ Latiori tantum sensu ea dicuntur opera bona, quæ rationi sunt consona, et sensui humano, quamvis omni careant virtute supernaturali.

413. Lutherus sæpiissime in bona opera invecus est, specie quidem humanam superbiam reprimendi, sed tanta verborum licentia quæ morum corruptelæ faveret: « Erga Deum, » inquit, « non operibus, sed nuda fide indigemus; debemus enim cum solo Isaac venire, id est, in fide: servos et asinos, hoc est opera, deorsum dimittere oportet. Quanto sceleratior es, tanto citius Deus suam gratiam infundit.»⁶ Audiatur Walchius, beatissimi patris sui (Lutheri nempe) vindicans sermones! « Objicis duriora quædam Lutheri de hac re effata, cujusmodi sint: doctrinæ puritas arcte tenenda, vitæ autem sanctitas non adeo rigide urgenda; quanto sceleratior tanto gratiæ vicinior: nulla peccata possunt damnare, nisi sola incredulitas: rei uxoriæ operam dare, tam cuique est

(1) Aug. Lib. de corrept. et gratia c. ix.

(2) L. de dono persev. c. xliii.

(3) Sap. iv. 10—14.

(4) Aug. lib. de dono persev. c. xvii.

(5) In Consider. pacific. de justif. l. i. c. iii § 3.

(6) Serm. de pisc. Petri.

necessarium, quam edere, bibere, dormire. *Inveniri tales sententias beati viri haud negamus.* » Pergit allegare mores ejus probos, de quibus qui vult cælum ferre judicium, consulat res ejus gestas, nuperrime a J.V. Audin fideliter narratas. ⁴ Addit Walchius : « His de ausis omnino decet, Lutheri sententias, quæ videntur duriores, per intertationem mitigare. » ⁵

414. Concilium Tridentinum Catholicum dogma hoc munivit canone : « Si quis dixerit hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita, aut ipsum justificatum bonis operibus, quæ ab eo per Dei gratiam, et Jesu Christi meritum, cujus vivum membrum est, sunt, non vere mereri augmentum gratiæ, vitam æternam, et ipsius vitæ æternæ, si tamen in gratia discesserit, consecutionem, atque etiam gloriæ augmentum; anathema sit. » ⁶

Propositio.

Bona justorum opera quæ per gratiam Dei, et Jesu Christi meritum sunt, vere merentur vitam æternam.

415. *Probatur I. ex Scripturis.* Christus dixit : « Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me : gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. » ⁷ Habet igitur mercedis rationem quod nobis promittitur regnum cœleste.

416. Datur etiam veluti in virtutis præmium : « Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum

a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare. » ⁸

417. Quæ Christi causa patimur, gloriam nobis operari dicuntur : « Id enim, quod in præsentī est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. » ⁹

ἡ τῶν ἁγίων διὰ τὴν κατεργασμένην ἰσχύιν.

418. De gloria, veluti corona jure debita, loquitur Apostolus : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. » ⁷ Sicut vincentibus in palæstra vel stadio corona jure debebatur, sic jure vindicatur cœlestis gloria, impleta scilicet conditione quam libere statuit Deus. Ideo dicit Bernardus : « Est quam Paulus expectat corona justitiæ; sed justitiæ Dei, non suæ; justum quippe est, ut reddat quod debet; debet autem quod pollicitus est. » ⁸ De Martyribus dicitur : « Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, et laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni. Ideo sunt ante thronum Dei. » ⁹ Quod igitur propter Christum passi sint, causa est gloriæ qua fruuntur.

419. Hortatur Christus famulos suos, ut virtutibus sedulo navent operam, mercede operum certo remunerandos : « Qui justus est, justificetur adhuc : et sanctus, sanctificetur adhuc. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. » ¹⁰ Imo dicit eos jus habere et potestatem in lignum vitæ, scilicet in ipsam vitam æternam : « Beati, qui lavant stolas suas in sanguine Agni; ut sit potestas

⁽¹⁾ Vie de Martin Luther, Paris, 1839.

⁽²⁾ Introd. l. i. c. iii. § xl.

⁽³⁾ Sess. vi. can. 32.

⁽⁴⁾ Mat. v. 46.

⁽⁵⁾ Mat. xxv. 31.

⁽⁶⁾ II. Cor. iv. 17.

⁽⁷⁾ II. Tim. iv. 7.

⁽⁸⁾ Cit. a Bullo Hærm. Ap. c. xviii. diss. post. § 48.

⁽⁹⁾ Apoc. vii. 14. (10) Ibid. xxii. 14.

eorum in ligno vitæ. «⁴ « Huic testimonio, » inquit Bullus, « addi possunt omnia illa novi Testamenti loca, in quibus vitam æternam a Deo operibus nostris ex iustitia dari clare asseritur, 2 Thess. i. 7. Heb. vi. 10. II. Tim. iv. 8. Hinc enim sic licet argumentari : Si merces vitæ æternæ operibus nostris ex iustitia detur, ergo ex operibus nostris jus ad mercedem istam consequimur; (tale scilicet jus, quod in gratioso Dei per Christum fœdere fundamentum suum unice habeat) sunt hæc τῶν πόνων τῆς καὶ ἀντίστοιχα. Cui merces ex iustitia datur, ille jus ad mercedem illam habeat necesse est, et vice versa.»⁵ Mirum est qui hæc scripsit Catholicam de merito doctrinam alibi carpere.

420. *Probatur 2 ex Patribus.* S. Ignatius M. : « Simite me ut bestiarum esca-
sim, per quam possim Deum adipisci. »⁶
— δι' αὐτὴν ἰστέν τὸν πικροχολόν.

421. S. Justinus : « Edocti a prophetis penas et supplicia, ac bonas remunerationes pro meritis cujusque actionum irrogari, verum id esse confirmamus. » τὰς ἀγῶνας ἀμείβας κατ' ἕξιν τῶν παραγόντων ἡμεῖς. « Quos quidem si dignosce per opera illius consilio ac voluntati exhibuerint, adepturos accepimus, ut cum eo degant, atque una regnent corruptionis et perpeccationis expertes. »⁷

422. S. Irenæus, recitatis Pauli verbis de agone suo : « Bonus igitur agonista, ad incorruptelæ agonem adhortatur nos, uti coronemur, et pretiosam arbitremur coronam, videlicet quæ per agonem nobis acquiritur. »⁸

423. S. Cyprianus : « Iustitia opus est, ut promereri quis possit Deum : præceptis ejus et monitis obtempe-

randum est, ut accipiant merita nostra mercedem. »⁹

424. S. Hilarius : « Regnum Dei vitæ nostræ stipendiis quæramus. Et hæc recte perfecteque viventium merces est, ut in novam coelestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur. »¹⁰

425. S. Ambrosius : « Nonne evidens est meritum aut præmia, aut supplicia post mortem manere ? »¹¹

426. S. Joannes Chrysostomus : « Quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo et peccantibus supplicia proposita sunt, et bene viventibus præmia. »¹²

427. S. Hieronymus : « Jam nostri laboris est pro diversitate virtutum diversa nobis præmia præparare. »¹³

428. S. Augustinus : « Nullane sunt merita justorum ? Sunt plane, quia iusti sunt ; sed ut iusti fierent, merita non fuerunt. . . . Sicut merito peccati, tamquam stipendium, redditur mors, ita merito iustitiæ, tamquam stipendium, vita æterna. »¹⁴

429. Hæc una Patrum omnium sententia a Concilio Arausicano II. satis feliciter declarata est : « Debetur merces bonis operibus si fiant, sed gratia, quæ non debetur, præcedit ut fiant. »¹⁵

430. Ratio theologica favet : in Dei scilicet gloriam cedit ut virtutis præmia largiatur, suos famulos munerans, quos sua gratia ad agendum movit.

Objectiones.

431. *Obj. 1.* Isaias, populi fidelis nomine, dicit : « Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruæ omnes iustitiæ nostræ. »¹⁶

432. *Resp.* Plorat Propheta plerorumque delicta sua ætate. Ipsa Reli-

(4) Ibid. 14. Varia est lectio : codices nonnulli præsertim Alexandrinus, habent : ὅτι πλύνονται τὰς σινέας αὐτῶν. Griesbach communem lectionem præfert : ὅτι πλύνονται τὰς σινέας αὐτοῦ. Lachmann Vulgatæ assentitur.

(5) Harmonia Apostolica, diss. prior. c. vi. § 44.

(6) Ep. ad Rom. (4) Apol. i. n. 3.

(5) Ibid. n. 40. (6) L. iv. c. lxxv.

(7) L. de Unit. Eccl. (8) C. v. in Mat.

(9) L. i. de offi. c. xv.

(10) Hom. xiii. in Gen.

(11) L. ii. ad Jovinian.

(12) Ep. 106. ad Sixtum.

(13) C. xviii. (14) Isaiæ lxiiv. 6.

nunia quæ justitiæ vocabantur
 לֹא־עֹלֵתִים vitiis sæpius in-
 ntur. Cæterum erant quidam
 li virtutum exercitio : « Occur-
 lanti et facienti justitiam. » ⁴
 , licet et ipse hoc testimonio
 us sit ad humanorum operum
 tem designandam, in ipsum
 , fassus est Vatem de justorum
 operibus non loqui : quod
 scriptores protestantici agno-

Obj. 2. Christus jubet : « Cum
 omnia quæ præcepta sunt vo-
 le : Servi inutiles sumus. » ⁵

Resp. Id dicere oportet quia
 mnia Deo debemus, nec ullam
 agendo afferimus utilitatem.
 amen illi cœlestem nobis pol-
 oriam, ea conditione ut bona
 gratiæ ejus adjutorio et motu,
 : quapropter dicturus est fa-
 eli : « Euge serve bone et fide-
 a super pauca fuisti fidelis,
 multa te constituam, intra in
 Domini tui. » ⁶

Obj. 3. Apostolus ait : « Gratia
 sci, vita æterna. » ⁷ Igitur bonis
 non comparatur.

Resp. verbis Augustini : « Verum-
 uia et ipsa vita æterna, quam
 est bonis operibus debitam
 tanto Apostolo gratia Dei di-
 um gratia non operibus red-
 ed gratis detur, sine ulla dubi-
 confutendum est, ideo gratiam
 æternam vocari, quia his meritis
 quæ gratia contulit homini. » ⁸

Obj. 4. S. Augustinus Deum
 s dicit : « Prorsus gratis das,
 alvas, qui nihil invenis unde
 et multum invenis unde da-

438. Resp. Nihil in homine sibi reli-
 cto invenit Deus unde eum salvet, sed
 plura suæ gratiæ dono; adeo ut homo,
 divina promissione innixus, possit
 cœlestem hæreditatem sibi vindicare :
 « Illo ergo modo, possumus exigere
 Dominum nostrum, ut dicamus : Redde
 quod promisisti, quia fecimus quod
 jussisti, et hoc tu fecisti, quia labo-
 rantes juvisti. » ⁹

439. Obj. 5. S. Basilius ait : « Re-
 quies æterna non secundum operum
 debitum ac meritum retribuitur, sed
 juxta magnificentiam Dei his qui in
 ipsam speraverunt. » ¹⁰

440. Resp. Obvius est sensus, præmia
 longe superare merita; tribuuntur sci-
 licet pro summa Dei munificentia. Alias
 dicit : « Omnes qui viam Evangelicam
 incedimus, mercatores sumus per opera
 mandatorum nobis possessionem cœ-
 lestium comparantes. » ¹¹

441. Obj. 6. S. Gregorius M. : « Si
 opus virtutis exercuero, ad vitam,
 non ex meritis, sed ex venia, conva-
 lesco. » ¹²

442. Resp. Nulla nostra sunt merita,
 nisi data delictorum venia, et tributa
 gratia. Cæterum : « quia in hac vita
 nobis est discretio operum, erit in
 illa procul dubio discretio dignitatum,
 ut quo hic alius alium merito superat,
 illic alius alium retributione tran-
 scendat. » ¹³

443. Obj. 7. Deo, vitæ æternæ lar-
 gitori, et Christo Salvatori detrahitur,
 dum meritis nostris tribuitur vita
 æterna.

444. Resp. Nihil detrahimus Deo :
 agnoscimus enim nullo naturæ nostræ
 jure ad regna cœlestia patere aditum,
 sed ex infinita ejus bonitate; nihil de-
 trahimus Christo : non enim speramus
 salutem, nisi ejus sanguine expiati.

¹ lxiv. 5.

Barclay Apolog. prop. vii. obj. 3. § xi.
 xvii. 40. (4) Mat. xxv. 23.

vi. 23. (6) L. de corrept. et grat. c. xiii.

(7) Serm. clxix. alias xv. de verbis Apostoli.

(8) Serm. clviii. alias xvi. de Verbis Apostoli. c. 2.

(9) In Ps. cxiv. (10) Orat. in initium Prov.

(11) L. ix. Moral. c. xiv. (12) L. iv. Moral. c. xlii.

Promissio cœlestis hæreditatis tribuendæ libere facta est; subsidia ad eam assequendam gratis donata; adeo ut totum salutis opus misericordiam et bonitatem divinam commendet. Conditiones divinitus præscriptas adimplendo, jus acquirimus, quod tamen in libera Dei promissione innititur. Pulchre Chrysostomus : « Illi juste puniuntur, hi coronantur per gratiam : etsi enim millia bona opera fecissent, gratiæ liberalitas est, quod ita pro minimis operibus tantum cœlum, tantum regnum detur in præmium. » ¹ Igitur hortatur nos Apostolus, ut bene agamus, retributionis spe : « Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus, scientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. » ²

Antinadversiones.

445. Gravis admodum est inter Theologos controversia, utrum prædestinatio ad gloriam fiat ex mera Dei benignitate, vel ex operum bonorum prævisione. Constat autem apud omnes *prædestinationem* admittendam, æternum scilicet Dei decretum de gloria quibusdam danda. « An quisquam dicere audebit, » rogat Augustinus, « Deum non præscisse quibus esset daturus ut crederent, aut quos daturus esset Filio suo, ut ex eis non perderet quemquam? Quæ utique si præscivit, profecto beneficia sua, quibus nos dignatur liberare, præscivit. *Hæc est prædestinatio sanctorum*, nihil aliud : præscientia scilicet et præparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur. » ³ Alias dicit : « In sua quæ falli mutarique non potest præscientia, opera sua futura disponere, id omnino neque aliud quidquam est prædestinare. » ⁴ Constat etiam prædestinatos nonnisi fide et

bonorum operum exercitio vitam æternam reapse consequi; nam uti animadvertit Hieronymus in Pauli testimonio : « Vasa misericordiæ quæ præparavit (*Deus*) in gloriam, quæ vocavit, etc. non salvat irrationabiliter, et absque iudicii veritate, sed causis præcedentibus. » ⁵ Constat pariter gratiæ auxiliis opus esse ut actus salutares eliciantur, et ea nullo nostri meriti. His certissimis agnitis principiis, quæerunt Theologi, utrum Deus meritum, gratiæ auxilio comparandum, intuitu electos ad gloriam destinaverit : vel eos gratis ad gloriam elegerit, ideoque auxilia efficacia, quibus salutis opera certo, libere tamen, perficiant, tribuerit. Molinistæ et Congruistæ plerique prædestinationem nisi meritum præscientia censent : Augustinianenses, Thomistæ, una cum Suarezio, aliisque, putant prædestinationem esse absolutum Dei decretum, quod omnem meritum præscientiam antecedit : hæc enim inde sequi, verbis Augustini, dicunt : « Quicumque ab illa originali damnatione, ista divinæ gratiæ largitate, discreti sunt, non est dubium quod et procuratur eis audiendum Evangelium, et cum audiunt, credunt, et in fide, quæ per dilectionem operatur, usque in finem perseverant, et si quando exorbitant, correpti emendantur. » ⁶

446. Ad nos quod attinet, nihil certi proferre valemus : Dei enim consilia mentis nostræ aciem effugiunt. Equidem gratuitæ illi prædestinationi electorum plura Scripturæ, præsertim D. Pauli, testimonia favere videntur, quæ tamen pleraque de vocatione ad fidem haud ægre explicantur. Difficilius forsitan quæ Augustinus protulit ad sensum Molinistarum reducantur, quamvis, collatis inter se testimoniis,

(1) In Matth. hom. lxxix.

(2) Col. iii, 23.

(3) De dono persév. c. xiv. n. 38.

(4) Ibidem c. xvii. n. 44.

(5) Ep. 150. ad Hedibiam q. 49.

(6) L. de corrupt. et grat. c. viii.

oculis habitis quos impugnabat us, verosimilis interpretatio Mo-
aitis consona data sit. Hæc qui-
tioni magis congruunt, et huma-
ertatem, et Dei erga reprobos
ordiam magis exhibent : ægre
telligitur quomodo eorum saluti
erit, si gratuito decreto electos
iam destinaverit, ita ut nemo
m consequatur. ⁴ Cæterum tu-
lamus ab his scrutandis absti-
t absque nimia animi sollicitu-
ea incumbere opera quibus
fiat certa.

CAPUT XIII.

LIBERTATE AD MERENDUM NECESSARIA.

Libenum arbitrium ad meriti
n requiri constanter docuit Ec-
quæ idcirco humanæ volun-
ertatem a fato, cui eam subji-
Stoici, et a principiorum duo-
oni scilicet et mali, dominatu,
statuebat Manes, vindicavit.
is servum vocabat arbitrium,
a gratia moveri dicebat, ea
ut opus totum Dei foret. Cal-
dem tradidit. ² Bajus necessi-
cum libertate componi posse
³ Jansenius docuit : « omnem
voluntatem, quantumcumque
n determinatam, nulla tali ne-
qua dicitur necesse est ut velit,
esse liberum. » ⁴ Hinc damnata

est propositio ex libro ejus desumpta :
« Ad merendum vel demerendum in
statu naturæ lapsæ non requiritur in
homine libertas a necessitate, sed
sufficit libertas a coactione. » ⁵ Quum
homo delectationis terrenæ, vel cœle-
stis, majori vel minori pondere, ne-
cessario agatur, juxta Jansenium, ita
tamen ut voluntas lubens agat, et in
consensu sibi complaceat, quin alias
fieri possit, ea urgente delectatione,
libertatem et meritum cum illa neces-
sitate existere posse censuit. In co
autem Calvini plane adhæsit placitis,
diversa ratione loquendi adhibita.

448. Presbyteriani docent humanam
voluntatem naturali pollere libertate,
et negant eam cogi, vel aliqua abso-
luta necessitate naturæ ad bonum vel
malum determinari. Eam naturali pec-
cati servitute liberari sola Dei gratia
addunt, qua fit ut libere velit et a gat
bonum. ⁶ Spiritum sanctum voluntatem
ipsam in sanctis operari dicunt, quod,
juxta Calvini mentem, videntur intel-
ligere, ita ut repugnandi potestas absit,
Deo prædestinante ut velint.

Propositio.

Ad meritum, sicut et ad demeritum,
requiritur, etiam in statu naturæ lapsæ,
libertas a necessitate, nec sufficit li-
bertas a coactione.

449. *Probatur 1. ex Scripturis.* Moses
Israelitis legem servandam proponens,
vitæ gaudia et benedictionem cœlestem
illis pollicitus est, ea conditione ut

byteriani non verentur dicere : III. « By
e of God, for the manifestation of his
me men and angels are predestinated
lasting life, and others fore ordained
ting death.
se angels and men, thus predestinated
rained, are particularly and unchan-
signed; and their number is so certain
te, that it cannot be either increased or
d.
se of mankind that are predestinated
God, before the foundation of the
s laid, according to his eternal and
purpose, and the secret counsel and

good pleasure of his will, hath chosen in Christ
unto everlasting glory, out of his mere free grace
and love, without any foresight of faith or good
works, or perseverance in either of them, or
any other thing in the creature as conditions,
or causes, moving him thereunto; and all to the
praise of his glorious grace. » Presbyt. Confes-
sion. eh. iii. (2) Supra, p. 226.

(3) Prop. 39, 66, 67, inter damnatas.

(4) L. vi. de gratia Christi Servatoris, c. vi.

(5) Prop. iii.

(6) God « by his grace alone enables him freely
to will and to do that which is spiritually good.
Presbyterian Confession, ch. ix.

legem servare eligerent : electio autem fieri nequit, si quis necessitate ad unum determinatus fuerit. « Testes, » inquit, « invoco hodie cælum et terram, quod proposuerim vobis vitam, et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam ut et tu vivas, et semen tuum. »⁽¹⁾ Hæc vana sunt si homo eligendi facultate careat, utpote decreto divino et potestate determinatus.

450. Apud Ecclesiasticum dives dicitur « beatus . . . qui potuit transgredi, et non est transgressus, facere mala, et non fecit : ideo stabilita sunt bona illius in Domino. »⁽²⁾ Mercedis igitur ratio est quod nulla necessitate determinatus bene egerit.

451. *Probat* 2. *ex Patribus*. S. Justinus monet ne ex Dei præscientia rerum necessitas inferatur; hæc enim, fati instar, quod prorsus cum meriti ratione pugnat, rejicienda est : « Si enim fato decretum est hunc esse bonum, istum autem malum : neque hic laudandus, neque iste vituperandus »

— τί γὰρ ἰμαρται τοι διὰ τινὰ ἀγαθὸν ἵνα καὶ τοι διὰ φανταί, ἐδ' ὅτε ἀποδιδίκοι, ἐδὲ ἱκανοὶ μίμνηται. « Ac rursus nisi humanum genus facultatem habeat *libera animi inductione* προαίρεσις ἐλευθερία, »⁽³⁾ et fugiendi turpia, et honesta sectandi, extra noxam est quidquid egerit » Hanc igitur electionem liberam ad meritum necessariam esse judicat, eamque Moysis et Isaïæ testimoniis pergit ostendere : « Quod ergo res futuras dicimus prædictas fuisse, non eo dicimus, quod fati necessitate fiant; sed cum Deus futuras omnium hominum actiones prævideat; cumque apud eum singulos homines pro meritis actionum remuneraturum, statutum sit ut a se etiam digna actionibus præmia repen-

dantur; per Spiritum propheticum prædicat, semper ad animi attentionem ac recordationem vocans hominum genus, seque eorum curam gerere ac illis providere demonstrans. »⁽⁴⁾

452. S. Irenæus : « Gloria autem et honor, inquit, omni operanti bonum. Dedit ergo Deus bonum, quemadmodum et Apostolus testificatur in eadem epistola, et qui operantur quidem illud, gloriam et honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, quum possent non operari illud : hi autem qui illud non operantur, iudicium justum non recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum, cum possint operari illud. »⁽⁵⁾

453. Clemens Alexandrinus : « Sed nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia justa essent, si anima non habeat liberam potestatem. »⁽⁶⁾

454. S. Chrysostomus : « Nonne manifestum est, sua quemque voluntate vel malitiam vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, et naturæ nostræ potestas insita esset, neque illos puniri, neque istos præmia virtutum accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo et peccantibus supplicia proposita sunt, et bene operantibus retributiones. »⁽⁷⁾

455. S. Hilarius : « Quid honoris ac præmii bonitatis necessitas mereretur, cum malos non esse vis quædam nobis conserta non sineret? Voluntati ergo permissa bonitas est, ut præmium sibi voluntas bonitatis acquireret. »⁽⁸⁾

456 S. Optatus Milevitanus ait : « Voluntas habet poenam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest etiam non facere, et cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium. »⁽⁹⁾

457. S. Hieronymus : « Liberi arbitrii

(1) Deut. xxx. 19.

(2) Eccli. lxxxi. 8.—10, 11.

(3) Apol. i. n. 43. (4) N. 44.

(5) L. iv. adv. hæc. c. lxxi.

(6) L. i. Strom.

(7) Hom. xxii. in Gen.

(8) In Ps. li. n. 16.

(9) L. vii. adv. Parmenian. in ipso fere principio.

dit Deus, nec ad virtutes, nec necessitate trahimur: alioquin sitas, nec damnatio, nec co-

Augustinus, relatis mox lauronymi verbis, dicit: « Quis scat? quis non toto corde suis aliter conditam humanam e naturam? Sed in recte fa- eo nullum est vinculum ne- , quia est libertas charitatis. »⁴ et, « neminem vituperatione ve dignum, qui aut id velit itia velle non prohibet, aut id at quod facere non potest. ta cantant et in montibus pat in theatris poetæ, et indocti s, et docti in bibliothecis, et in scholis, et antistites in sa- sis, et in orbe terrarum genus n? »⁵ — « Animæ rationali n homine dedit Deus liberum : sic enim posset habere me- voluntate, non necessitate, mus. Cum ergo oporteat non te, sed voluntate bonum esse, ut Deus animæ daret liberum . »⁶ « Si necessitate id fecis- o peccati vinculo tenerentur. »⁷

Bernardus: « Unde liberum i nominatur, quod liceat aver- s pro arbitrio voluntatis, inde promerendum potis. »⁸ cedit ratio et intimus omuium nusquisque enim sentit liber- omni necessitatis vinculo ad , et demeritum requiri, et rgeri quo liberius fiunt virtu- , demerita etiam pro majori exercitio.

Objectiones.

bj. 1. Augustinus de Angelis

dicit: « Quam porro magna sit laus ad- hærere Deo, ut ei vivat, inde sapiat, illo gaudeat, tantoque hono sine morte, sine errore, sine molestia perfruatur, quis cogitare digne possit aut eloqui? »⁷ Ergo meritum in iis agnoscit, quin li- beri sint a necessitate.

462. *Resp.* Affectus ille optimus per se laudandus est, quamvis careat me- rito, quum, Deo viso, necessario oria- tur. Felicem Angelorum conditionem celebrare voluit Augustinus, de meritis eorum non agens.

463. *Obj. 2.* Christi voluntas ad bonum determinata erat: « Ex hoc non amittit libertatem, neque rationem laudis sive meriti, quia in illud non coacte, sed sponte tendit, et ita est actus sui do- minus. »⁸ Ita censuit S. Thomas Aquinas.

464. *Resp.* Angelicus doctor se ex- plicat: « Voluntas Christi, licet sit de- terminata ad bonum, non tamen est determinata ad hoc vel illud bonum. Et ideo pertinet ad Christum eligere per liberum arbitrium. »⁹ De morte subeunda liberum habebat arbitrium, quum Patris mandatum eum haberet consentientem. « Propterea me diligit Pater: quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso, et pote- statem habeo ponendi eam: et testata- tem habeo iterum sumendi eam. »¹⁰

465. *Obj. 3.* D. Thoma Aquinate do- cente: « Laus et vituperium conse- quuntur actum voluntarium secundum perfectam voluntarii rationem, qualis non invenitur in brutis. »¹¹ Ergo suffi- cit voluntarii perfecta ratio, quod sci- licet « principium actus sit ntra cum aliqua cognitione finis. »¹²

ontra Jovin.

iat. et grat. c. lxxv.

luabus animabus c. xi.

tra Fortunat. Manich. disp. 1, d. 13.

vera Relig. c. xiv.

lxxxi. in Cantica.

II.

(7) L. xii. de civit. Dei.

(8) S. Thom. in 3 Sent. Dist. 18. qu. unica, Art 2. ad 5. (9) Sum. 3 p. qu. 18. art. 4, ad 3.

(10) Joan. x. 17.

(11) D. Thom. i. 2. qu. 6. art. 2. ad 3.

(12) Ibidem Resp.

466. *Resp.* Ipse se explicat : « Perfectionem igitur cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectionem, prout scilicet apprehenso fine, aliquis potest, deliberans de fine et de his quæ sunt ad finem, moveri in finem, vel non moveri. » ¹ — « Ex hoc contingit quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita, voluntas in utrumque potest. » ²

467. *Obj.* 4. Licet voluntas necessario sibi complacet in bono vel malo, actus ejus elicitur qui bonus vel malus est, juxta rei de qua agitur naturam; proinde præmium vel pœnam meretur.

468. *Resp.* Ubicumque adest necessitas, tollitur actus dominium, ideoque omnis meriti vel culpæ ratio. Lubentia quæ a causa aliena producit, non est actus voluntatis, quæ eam potius pati dicenda est; ideo recte dixit Augustinus : « Quæcumque ista est causa voluntatis, si non ei potest resisti, absque peccato ei ceditur. » ³

469. *Obj.* 5. Ad meritum vel demeritum sufficit libertas in causa. Ea vero habetur quoad peccata in Adæ voluntate, qua omnes constituti sumus rei : omne autem hominum meritum a Christi voluntate derivatum agnoscendum est.

470. *Resp.* Nulla est in causa libertas, si ipsa causa extra nostram potestatem posita sit. Equidem nihil potuimus in Ada, quum non extiterimus, ideoque nulla libertatis specie in hujusmodi causa frui censi possumus. Quod rei nascamur, non ex aliquo libertatis exercitio oritur, sed ex naturæ quam ab Ada derivamus conditione, quæ est originis peccato obnoxia. Præterea quæ a singulis patrantur non fluunt necessario ex Adæ delicto, quod occasio potius quam causa idcirco habendum :

ideo singuli vel cupiditatibus reluctantur, vel iis cedunt, pro suæ voluntatis arbitrio. Merito igitur Alexander VIII. damnavit propositionem hanc : « In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, et libertate Adami peccantis. » Ad meritum quod attinet, illud a Christo derivari fatemur, quatenus nonnisi ejus gratia possumus Deo accepti haberi; sed actus virtutum nobis exercendi sunt, ut gloriæ æternæ participes simus, et proinde libertas est necessaria. Quis autem nos in Christo libertate gavisos esse dicet ?

Animadversiones.

471. De conditionibus ad meritum aliqua sunt dicenda. Præter arbitrii libertatem, de qua mox disceptavimus, exigitur omnino justitiæ status : nemo enim qui justus non est potest aliquid a Deo promereri. « Sicut palme, » inquit Christus, « non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos, nisi in me manseritis. » ⁴ Ideo dicit Augustinus : « Nullæ sunt merita justorum ? Sunt plane, quia justus est. Sed ut justus fieret, merita non fuerunt. » ⁵ Exigitur insuper ut opera fiant propter Deum, saltem ut ex animi intentione ad ejus gloriam referantur : utrum autem ex speciali charitatis affectu procedere debeant, non omnino constat. Videtur satis esse ut charitate instructa anima ea faciat ut Deo gravior evadat : nec enim culpandi sunt, vel cœlesti præmio indigni habendi, qui, Moysis et Davidis instar, in retributionem sibi divinitus dandam respiciunt.

472. Meritum *de condigno* consuevit a doctoribus Scholæ vocari illud quod vere ac stricte meriti nomen habet : meritum *de congruo* e contra illud nuncupa-

(1) D. Thom. 1. 2. qu. 6. art. 2. ad 3. Resp.

(2) Ad secundum. (3) L. iii. de Lib. arb. c. xvii.

(4) Joan. xv. 4.

(5) Ep. cxciv. c. iii. n. 6.

d ex quadam æquitate et con-
mercedem obtinet. Latiori hoc
fides cæteræque dispositiones
tionem merentur, cor scilicet
im et humiliatum Deus non de-
Ait igitur Augustinus : « Sed nec
missio peccatorum sine aliquo
est, si fides hanc impetrat. Ne-
m nullum est meritum fidei, qua
dicebat : « Deus, propitius esto
peccatori, » et descendit justifi-
camento fidelis humilitatis. »⁴
Quum honorum operum exer-
nparanda sit vita æterna, patet
necessaria. Equidem animi
s grata et accepta habetur,
te occasione ea exercendi; sed
exigitur ut omnia Dei man-
t munera christiani hominis
amplectatur. Ideo Christus
pposuit vitæ adipiscendæ con-
n, ut quis mandata servaret.
em vis ad vitam ingredi, serva
a. »⁵ Injunctum etiam Apostolis
s edocerent omnia quæ ipse
ndaverat servanda : « docentes
rare omnia, quæcumque man-
dis. »⁶ Nemini, licet se colenti,
n aditum patere voluit, qui vo-
n Patris, quæ mandatis præcipue-
tur, implere negligeret : « Non
ui dicit mihi : Domine, Domine,
in regnum cælorum : sed qui
untatem Patris mei, qui in cælis
intrabit in regnum cælorum. »⁷
itur Evangelium libertatem se-
it, intelligendum est de immuni-
libus Mosaicis, et legibus cæteris
s speciatim datis, et a peccati
e, adoptione filiorum nobis
Legem autem sanctam nobis a

Christo præscriptam servare fideliter,
sub interitus æterni poena, oportet.
Ideo dicit Jacobus : « Qui autem per-
spexerit in legem perfectam libertatis,
et permanserit in ea, non auditor obli-
vius factus, sed factor operis, hic
beatus in facto suo erit. »⁸ Opportune
animadvertit Bullus : « Hæc utinam
serio expendissent Reformatorum theo-
logorum plerique, qui de discrimine
legis et Evangelii multa scripserunt,
quique (ut salse Grotius) in hac de ju-
stificatione controversia triumphant,
quasi incognitam plurimis sæculis lu-
cem e cælo detulissent. »⁹

474. *Supererogationis opera* consue-
verunt a Theologis dici illa perfectiora
virtutum exercitia quæ commendata
sunt, quin præcepta sint, vel quæ
alia ratione præceptorum limites ex-
cédunt. Sic vendere omnia propter Chri-
stum, eaque pauperibus elargiri, lau-
dabile est, dicente Christo : « Si vis
perfectus esse, vade, vende quæ habes,
et da pauperibus, et habebis thesau-
rum in cælo : et veni, sequere me. »¹
Nec tamen a spe cælestis regni excidit,
qui divitiis recte utitur, et pauperibus,
pro suis opibus, subvenit. Castitas
etiam integra, servato virgineo decore,
ab Apostolo Paulo commendatur, quam
tamen liberam relinquit, quum divi-
num desit præceptum : « Volo enim
omnes vos esse sicut meipsum : sed
unusquisque proprium donum habet
ex Deo : alius quidem sic, alius vero
sic. Dico autem non nuptis, et viduis :
Bonum est illis si sic permaneant,
sicut et ego. »² Eam vitæ conditionem
perfectiorem agnoscunt jam Oxonien-
ses. »³

xciv. n. 9.

. xix. 17.

. xxxviii. 30.

vii. 21 (5) Jac. i. 25.

lus in Harm. Apost. diss. post. c. xiii. §
Totum pro pace ad Art. 4.

. xix. 21.

r. vii. 7.

(9) « Actions of self-denial dispose the heart to
prayer, prayer to the love of God, and the love of
God to the knowledge of him. And this secret and
heavenly knowledge, thus attained, seems allu-
ded to in the expression. (Rev. xiv.) They sang a
new song, which song no man could learn, but
the hundred and forty and four thousand. More-
over it is to such as Daniel, « the man of loves, »

475. Alteri nemo potest quidquam mereri strictiori sensu, quamvis justorum precibus sæpe tribuat Deus, ut peccatores ad pœnitentiam convertantur. Ea etiam est inter justos bonorum operum societas, qua se invicem adjuvent, sancto orationis et virtutum consortio inter se conjuncti.

476. His quæ de merito bonorum operum disceptavimus quædam de præcipuis bonis operibus subungere juvat. *Oratio, jejunium, et eleemosynæ* præsertim nobis commendantur.

CAPUT XIV.

DE BONIS OPERIBUS SPECIALIBUS.

Sectio I. De Oratione.

477. *Oratio recte definitur a Basilio boni cujusdam petitio, quæ a piis ad Deum effunditur.*¹ *Mentalis oratio ea est quæ mente concipitur quin vocum aliqua formula enuntietur: vocalis dicitur ea quæ vocibus exprimitur.* Orandi munus nobis vehementer commendavit Christus: « Oportet semper orare, et numquam deficere. »² Quomodo huic satisfiit ulbre explicat Augustinus: « In ipsa fide, spe et charitate continuato desiderio semper oramus. »³ Promissionibus amplissimis nos ad orandum impellit: « Petite, et dabitur vobis. »⁴ « Omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. »⁵ Monuit ut ab ostentatione caveremus, et secreto Patrem cœlestem invocaremus, certo exaudiendi. Hypocritis damnatis, qui in vicorum angulis palam orabant ut pietatis sibi opinionem conciliarent, ait: « Tu autem cum

oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito: et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. »⁶

478. Formulam precum simplicem sed eximiam tradidit Christus, eos reprehendens qui inani verborum multitudine et elegantia, ethnicorum instar, gloriabantur: « Sic ergo vos orabit: Pater noster, etc. »⁷

479. *Humilis, fervens, assidua* oportet ut sit oratio, ad felicem ejus effectum. Qui peccato addictus orat, nil sibi poterit polliceri, nisi auxilium quærat divinum quo animus a peccato abstrahatur. Qui justus est, omnia quæ sibi ad virtutis opera et ad salutem necessaria sunt, poterit impetrare; et alia quæcumque ad divinam gloriam referuntur, juxta supremæ providentiæ ordinem. Bona autem hujus vitæ haud certo expectanda sunt, quum regnum Dei sit imprimis exquirendum, illud vero prout Deo visum fuerit, et nobis futurum sit ad salutem utile. Quas pro aliis fundimus preces exaudiendas esse plerumque sperandum, nisi obex ab illis gratiæ divinæ obijciatur, prout sæpe contingit: ideo adnotavit Augustinus: « Exaudiuntur omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis, quia non utcumque dictum est: « dabit, » sed « dabit vobis. »⁸ Imo et Apostolus Joannes monuit non certo audiendas preces quas pro gravissime delinquentibus offerimus: « Hæc est fiducia quam habemus ad eum: Quia quodcumque petierimus: secundum voluntatem ejus, audit nos. Et scimus quia audit nos

which are divine and not earthly, that revelations are made: and it is worthy of consideration that those who speak of the intimate connexion of Christ with his church under the type of marriage are the Baptist, St. Paul, and St. John. As if it were to the higher or virgin state of life that the mysteries signified by this figure were confided. »

Oxford Tracts, Vol. iv. N. 80. p. 41. London, 1835, 1838.

(1) Orat. in Julittam. (2) Luc. xviii. 4.

(3) Epist. cxxx. alias cxxi. ad Probam.

(4) Matth. vii. 7. (5) Ibid. xxi. 22.

(6) Ibid. vi. 6. (7) Ibid. v. 9.

(8) Serm. v. de verbis Domini.

quidquid petierimus : scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem : non pro illo dico ut roget quis. » ¹

480. Publica orationis formula in Deo colendo ab ipsis primordiis rei christianæ servata videtur : extant enim *Liturgiæ* antiquissimæ quarum substantia ad Apostolicam ætatem haud temere refertur, uti ipsi adversarii fatentur. » ² Præter sacrificandi munus consueverunt sacerdotes cum fidei populo divinas canere laudes statis diei noctisque horis, Psalmis Davidicis hymnisque sacris, una cum Scripturæ utriusque Testamenti lectionibus, Martyrum rebus gestis, et Patrum egregiis scriptis adhibitis, ut foveretur pietas. ³ Hujus consuetudinis pulcherrimum monumentum in Officii recitatione quod *Breviarium* dicitur, utpote ex tot libris veluti compendio facto, jussu, ut fertur, Gregorii VII., videre est. Illud adhuc canunt solemniter *canonici*, sacerdotes scilicet cathedralibus et aliis

præcipuis ecclesiis addicti, et Religiosorum Ordinum viri mulieresque : privatim autem recitant quotidie quotquot sacris ordinibus insigniti sunt. Hanc Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem numquam intermissam admirantur Oxonienses, eamque apud suos restaurare student, heu inani conatu ! ⁴ De Liturgia et Breviario fusius, loco opportuniore, dicere nobis in animo est.

481. Quakeri preces, quæ statis temporibus fiunt, rejiciunt, Spiritus divini motum expectandum dicentes. ⁵ Cæterum exemplo Apostolorum probatur consuetudo certis temporibus orandi : nam « hora diei tertia » ⁶ orantibus advenit Spiritus sanctus ; « Petrus et Joannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam, » ⁷ et « ascendit Petrus in superiora ut oraret circa horam sextam. » ⁸ Judæorum hac in re exemplum secuti sunt Christiani fideles, præsertim Ecclesiastici, qui septies in die laudes canebant Deo, ejusque implorabant opem. Recensitis horis tertia, sexta, et nona, subjungit Cyprianus : « Nobis, fratres dilectissimi, præter

(1) I. Joan. v. 14.

(2) « On the whole, then, it appears that of the existing Liturgies, one, viz. that of St. Basil, can be traced with tolerable certainty to the fourth century, and three others to the middle of the fifth; and that respecting these three a tradition prevailed, ascribing one of them to the Apostle of St. James, another to St. Mark, and the third to St. Peter. » Oxford Tracts, N°. 63. Vol. ii.

(3) Vide Euseb. l. vii. hist. Eccl. c. xxiv.

(4) « There is so much of excellence and beauty in the services of the Breviary, that were it skillfully set before the Protestant by Roman controversialists as the book of devotions received in their communion, it would undoubtedly raise prejudice in their favour, if he were ignorant of the circumstances of the case, and but ordinarily candid and unprejudiced. Gregory VII. did not restore and harmonize these offices; which seem to have existed more or less the same in their constituent parts, though not in order and system, from Apostolic times. » Oxford Tracts,

N. 75. Vol. iii. 1835, 1836. Quæ Italicis litteris notavimus, ad suis blandiendam dicta videntur : nam plenior rei notitia ad majorem admirationem ingerendam nata est. Legatur, si cui lubeat, totus ille tractatus, et ipsum Breviarium, quod Anglicæ reddunt eruditi hi antiquitatis cultores, sub finem voluminis tertii.

(5) « All true and acceptable worship to God is offered in the inward and immediate moving and drawing of his own Spirit, which is neither limited to places, times or persons; for though we be to worship him always, in that we are to fear before him, yet as to the outward signification thereof in prayers, praises, or preachings, we ought not to do it where and when we will, but where and when we are moved thereunto by the secret inspirations of his Spirit in our hearts, which God heareth and accepteth of, and is never wanting to move us thereunto, when need is, o which he himself is the alone proper judge. »

XI. Prop. Barclay.

(6) Act. ii. 45.

(7) Ibid. iii. 1. (8) Ibid. x. 9.

horas antiquitus observatas, orandi nunc et spatia et sacramenta creverunt. Nam et maue orandum est, ut Resurrectionis Domini matutina oratione celebretur. . . . Recedente item sole, ac die cessante, necessario rursus orandum est . . . Nulla sint horis nocturnis precum damna, nulla orationum pigra et ignava dispendia. » ⁴ Hieronymus de horis illis Canonicis orandi, ex publica Ecclesiæ consuetudine, loquitur. « Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque et vesperam nemo est qui nesciat . . . Noctibus his terque surgendum. » ⁵ Eam agnoscunt probantque vehementer Oxonienses. ⁶

482. Opportunum erit animadvertere publicas preces numquam permissas fuisse singulorum arbitrio, sed certa verborum formula, a qua non licuit recedere, contineri. Sapientissima hac lege et rerum divinarum dignitati et

cultus decori consultum est, et populo fideli pignus quoddam datum est, preces ejusmodi esse quibus absque aliquo animi scrupulo dicere possent, « Amen. » Extat canon Concilii Milevitani II. seu potius Carthaginensis, anno 418 habiti : « Placuit etiam illud, ut preces, vel orationes, seu missæ quæ probatæ fuerint in Concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur. Nec aliæ omnino dicantur in Ecclesia, nisi quæ a prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in Synodo fuerint : ne forte aliquid contra fidem, vel per ignorantiam, vel per minus studium sit compositum. » ⁴ Nulla certa formula apud sectas plerasque servata, Religio irrisui est et probro, præconibus ineptias inter orandum effluentibus. ⁵ Anglicani eam quam a nobis mutuati sunt formulam, mutilatam licet

(1) De oratione Dominica. (2) Ep. ad Eustochium.

(3) « The Jewish observance of the third, sixth, and ninth hours for prayer was continued by the inspired founders of the Christian church. » Tract. N. 75. Vol. iii. (4) Can. xii.

(5) Quakeri formulam omnem precum, ne excepta oratione Dominica, abijciunt, noluntque preces etiam ex tempore fundi, nisi quatenus Spiritus aliquem impulerit. Hinc sæpe conveniunt in silentio, coetusque solvitur, ne verbo quidem prolato : « yea, it may, and hath often fallen out among us, that divers meetings have past without one word. » Ita Barclaius in vindiciis Prop. XI. Aliquando se a Spiritu motos existimantes, toti contremiscunt, unde nomen illis datum. Præstat verba ipsius exscribere : « When the mind sinks down, and waits for the appearance of life, and that the power of darkness in the soul, wrestles and works against it, then the good seed, as it ariseth, will be found to work as physic in the soul, especially if such a weak one be in the assembly of divers others in whom the life is arisen in greater dominion, and through the contrary workings of the power of darkness there will be found an inward striving in the soul as really in the mystery as ever Esau and Jacob strove in Rebecca's womb. And from this inward travail, while the darkness seeks to obscure the light, and the light breaks through the darkness, which it always will do, if the soul gives not its strength to the darkness, there will be such a painful travail

found in the soul, that will even work upon the outward man, so that often-times through the working thereof, the body will be greatly shaken, and many groans, and sighs, and tears, even as the pangs of a woman in travail, will lay hold upon it; yea, and this not only as to one, but when the enemy, who when the children of God assemble together is not wanting to be present, to see if he can let their comfort, hath prevailed in any measure in a whole meeting, and strongly worketh against it by spreading and propagating his dark power, and by drawing out the minds of such as are met from the life in them, as they come to be sensible of this power of his that works against them, and to wrestle with it by the armour of light, sometimes the power of God will break forth into a whole meeting, and there will be such an inward travail, while each is seeking to overcome the evil in themselves, that by the strong contrary workings of these opposite powers, like the going of two contrary tides, every individual will be strongly exercised as in a day of battle, and thereby trembling and a motion of body will be upon most, if not upon all, which, as the power of truth prevails will from pangs and groans end with a sweet sound of thanksgiving and praise. And from this the name of Quakers, i.e. Tremblers was first reproachfully cast upon us; which though it be none of our choosing, yet in this respect we are not ashamed of it, but have rather reason to rejoice. . . and this power would some

atam, magni faciunt. ¹ Dolendum nullis Germaniæ provinciis, et tiam in regionibus, ex innovandi plures inductas esse mutationes altus dignitatis dispendio : quod ut nos contingat invigilandum o est, et singulorum arbitrium ndum, ne preces ritusve indu- novi, ab Ecclesiæ universalis tudine et legibus alieni.

Sectio II. De jejunio.

Jejunium merito inter bona opera etur, quippe quod Christus Do- exemplo verboque probavit, pro- rite jejunanti mercede. Jejunii e abstinentia a carnibus, et a aliis extra unicam refectionem, zitur. Abstinentia vero servari vit feria sexta singulis hebdoma- per annum, in Christi crucifixi- em, quin refectionum diminua- merus; ² plerisque etiam in locis o.

Tatianistæ, Encratitæ, Mani- Priscillianistæ, alique primis iæ sæculis, carnium usum om- lamnabant, eas a malo principio s censentes. Montanistæ jejunia æter ea quæ præcipiebat Eccle- ervabant. Eustathius et Alerius, et Jovinianus, ecclesiastica sper- t jejunia. Waldenses, Lutherus, us, et plerique novatores legem ndi impugnarunt. Secta Anglica- s quosdam in quibus jejunandum in suo calendario servavit, ple- eos prorsus negligentibus. No-

vissime vero Oxonienses jejunii utilita- tem alte prædicarunt. ³ Olim absten- tia a carnibus legis civilis sanctione mu- niebatur sub Eduardo VI.

Propositio.

Jejunium bonum opus est, cœlesti munerandum mercede, et ideo rite ab Ecclesia præcipitur.

485. *Probatur 1. ex Scripturis.* Jona minante Ninive excidium, « credide- runt viri Ninivitæ in Deum : et prædica- verunt jejunium. . . . Et clamavit, et dixit in Ninive ex ore regis et princi- pum ejus, dicens : Homines, et jumen- ta, et boves, et pecora non gustent quidquam : nec pascantur, et aquam non bibant. . . . Et vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala : et misertus est Deus super mali- tiam, quam locutus fuerat ut faceret eis, et non fecit. » ⁴ Illa abstinentia je- juniumque adeo strictum, ex vehementi dolore profectum, Deo fuit gratum, eumque placavit. Præceptum a rege la- tum ut Ninivitæ jejunarent, erat procul dubio Deo maxime probatum, quum obedientibus se ostenderit propitium. At vero jejunium ab Ecclesia injunctum eundem, inter cæteros, habet finem, ut peccator, se humiliando et punien- do, Deum reddat sibi propitium. Ergo gratissima Deo est lex qua præcipitur.

486. In libro Tobiae commendatur je- junium cum oratione conjunctum : « Bona est oratio cum jejunio. » ⁵ Equi- dem ea etiam utilitas ab Ecclesia expe- titur, ut jejunantes, a sensuum volu- ptate aliquatenus abstracti, facilius ad

so reach to and wonderfully work even in children, to the admiration and astonish- many. » Barclay, Prop. xi. Of Worship.

anc assignant rationem Oxonienses cur am Anglice reddiderint : « Another reason selections which are to follow, lies in the tance, that our own daily service is con- formed upon the Breviary. » Tract. N° 78. Most Christians who really loved their Sa- unless prevented by the habits of early in, » would probably see something appro-

priate and affectionate in the selection of the Fri- day for a weekly commemoration of their Sa- viour's sufferings, and of humiliation for their own sins that caused them. » Oxford Tracts, N° 48, Vol. I. — *Thoughts on the benefits of the System of Fasting.*

(3) « The only question open to us is, — not whether fasting be in itself beneficial, this has been determined for us by God himself, but — whether certain regulations concerning it tend to promote or to diminish its efficacy. » Ibidem.

(4) Jonæ iii. 8. (5) Tobie xii. 8.

Deum animo evehantur, et in cœlestium contemplatione quiescant. ¹

487. Joel propheta, populum ad pœnitentiam Dei nomine vocans, jejunium inter indicia animi dolentis recenset : « Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu. » ² Illud igitur injungens Ecclesia, Dei imitatur exemplum, imo et ejus præceptum promulgat.

488. Christus Dominus qua ratione jejunandum sit docet, et mercedem a Patre dandam pollicetur : « Tu autem, cum jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. » ³ Suos discipulos jejunaturos, postquam ipse se illis subduxisset, ad cœlos ascendendo, prædixit : « Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt. » ⁴ Ecclesia igitur optimo jure id præcipit facendum quod Sponsus cœlestis probavit promissa mercede, et quod facendum prædixit. ⁵ Id jam agnoscunt Oxonienses.

489. Exempla Mosis, Eliæ, Danielis, Joannis Baptistæ, Pauli, et aliorum Apostolorum, qui jejunia sancte servarunt, ut nihil dicamus de Christo Domino, quadraginta dies jejunante, pietatis hoc opus vehementer commendant. ⁶

490. *Probatur 2. ex Patribus.* Theo-

philus Alexandrinus clam violantes jejunium Quadragesimale gravis criminis arguit : « Nescientes quod etiamsi conscientiam hominum fugiant, et clausis parietibus vescantur carnibus diebus Quadragesimæ, corripit hujusmodi Dominus, et dicat : « Iniquitates magnas faciunt isti, ut recedant a sanctis meis. » ⁷

491. S. Ambrosius ait : « Non leve peccatum est fidelibus indictam Quadragesimam a Domino violare, et jejunia consecrata ventris voracitate dissolvere. » ⁸

492. S. Basilius dicit : « Omnes æqualiter et præceptum audiunt, et cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt, qui per singulas Ecclesias jejunantes describunt. Vide non propter parvam eduliorum voluptatem damnum incurras, ut ne ab Angelo in numerum adscribaris, et te ipsum criminis desertoris reum ab exercitus lustratore statuas. » ⁹

493. S. Leo M. docet : « Pium est agere non indictum ; impium est negligere prædicatum. » ¹⁰

494. S. Chrysostomus : « Consuetudo res est tam facilis et expedita, ut adveniente jejunio, etsi millies quis exhortetur, et infinite cruciet, et cogat vinum delibare, vel aliud jejunii lege non concessum gustare ; omnia quis mallet pati, quam prohibitum tangere nutrimentum. » ¹¹

(1) « The great purpose in connexion with which it is chiefly mentioned in Holy Scripture is prayer. A religious repose and a thoughtful contemplation would be a second advantage of complying in this respect with the instructions of our Church. » Oxford Tracts, N° 48.

(2) Joel ii. 12.

(3) Mat. vi. 17. « Our Lord and Saviour, » says Hooker, « would not teach the manner of doing, much less propose a reward for doing that which were not both holy and acceptable in God's sight. » Eccl. Pol. b. v. § 72.

(4) Matth. ix. 15.

(5) « He bade his disciples to fast. Consider his implied precept, which is an express command

to those who obey the law of liberty. « When » thou fastest, anoint thy head and wash thy face, » that thou appear not unto men to fast. » Mat. vi. 17, 18. Oxford Tracts, N° 21. Vol. I. Mortification of the flesh, a Scripture duty.

(6) « If we take the example of the holy men of Scripture as our guide, certain bodily privation and chastisement are a very essential duty of all who wish to serve God, and prepare themselves for his presence. » Ibidem.

(7) Epist. iii. Paschali.

(8) Serm. xxv.

(9) Orat. ii. de Jejunio.

(10) Serm. iii. de jejunio decimi mensis.

(11) Hom. vii. ad pop. Antioch.

495. *Probatur 3. ex constanti Ecclesiae usu.* Jejunia servari consuevisse ab antiquissimis temporibus testantur plurima vetera monumenta. De iis veluti ubique servatis locutum est Concilium Gangrense sæculo quarto : « Si quis eorum qui in proposito sunt continentiae præer necessitatem corporalem, et superiens, jejunia communia totius Ecclesiae putaverit contemnenda, perfectam in sua scientia vindicans rationem; anathema sit. »¹ Res jam in confesso est pud adversarios eruditores.²

496. Ratio favet. Sicut cibo potuque nimio plerumque peccatur, et accenditur libido, æquum est ut abstinencia jejuniis expietur quodammodo culpa, et fomes cupiditatis tollatur.

Objectiones solvuntur.

497. *Obj. 1.* Deus per prophetam significat se peccatorum emendationem præ jejuniis velle : « Quare jejunavimus, et non asperixisti : humiliavimus animas nostras, et nescisti ? »³ Ita de suis jejuniis nullo fructu peractis queruntur adæi, quibus propheta nomine Dei respondet : « Nonne hoc est magis jejuniis, quod elegi ? dissolve colligationes impietatis. »⁴

498. *Resp.* Utique peccatorum derelictio est jejuniis anteferenda, sed et illa hoc juvatur, uti Ninivitarum ostenditur exemplo. Non ipsum jejuniis culpam

Deus per prophetam, sed ea quibus violabatur : « Ecce, » inquit, « ad lites et contentiones jejunatis, et percussis pugno impie. »⁵ « Non igitur, » bene animadvertit S. Hieronymus, « jejuniis reprobavit, sed quale vellet ostendit : neque enim ventris esuries accepta est Deo, quam lites et rapina et luxuria destruunt... Sanctificate jejuniis, etc.... ut monstraretur jejuniis sanctificari cæteris operibus, et sanctificatum jejuniis curationi proficere peccatorum. »⁶ Recte animadvertunt Oxonienses culpas nonnullorum qui jejunant non tollere jejunii utilitates.⁷

499. *Obj. 2.* Christus jussit ut quæ nobis apponuntur libere comedamus : « manducate quæ apponuntur vobis. »⁸ Animadvertit Chrysostomus : « Cum misit eos, non dixit, « Jejunate, » sed « Manducate quod apponitur vobis. »⁹

500. *Resp.* Hæc dicta sunt dum mitterentur septuaginta duo discipuli, quibus regnum ejus annuntiantibus jussit Christus, ut quæ illis darentur in victum libere acciperent. Eo fine dicta videntur ne dubitarent ea gratis accipere, vel circumcursarent domos, ad epulas exquirendas : « In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt : dignus est enim operarius mercede sua. Nolite transire de domo

(1) Can. xix.

(2) « Regular and stated Fasts formed a part of the discipline by which, during almost the whole period since the Christian Church has been founded, all her real sons, in every climate, nation and language, have subdued the flesh to the spirit, and brought both body and mind into a willing obedience to the Law of God. They thought this Discipline necessary as an expression and instrument of repentance, as a memorial of their sinfulness, to « refrain their souls and keep them low, » to teach them to « trust in the Lord, » and seek communion with him. To this system our own Church during all her happier times adhered. The value of this remedy for sin has come to us testified by the experience, and sealed by the blood of Martyrs; who having learned thus to endure

hardships, like good soldiers of Christ, at last resisted to the blood, striving against sin. Shall we, untried, pronounce that to be needless for ourselves, which the glorious Company of the Apostles, the Goodly Fellowship of Prophets, the noble army of Martyrs, the Holy Church throughout the world, found needful ? » Oxford Tracts, N° 48. Vol. I.

(3) Isaïæ lviii. 3. (4) Ibidem, v. 6. (5) Ibidem, v. 4.

(6) L. ii. contra Jovinianum.

(7) « Men may « fast for strife and to smite with the fist of wickedness, » as they may also « for pretence make long prayers, » yet men will not, in general, submit to inconvenience and privation, except for a real and substantial object : the world has easier paths for its followers. » Tract. 48.

(8) Luc. x. 8. (9) Hom. xlii. in Matth.

in domum.»⁴ Cæterum non censendus est Christus voluisse ut cibos lege Moisaica vetitos comederent, si forte aliqua apponerentur : legem enim ipse constanter servavit. Igitur intelligendus est de cibis licitis : nihil proinde contra legem de jejuniis eo loci continetur. Chrysostomus autem suam mentem sic explicat : « Hæc porro dico, non quod jejunium vituperem : absit, multum quippe laudo; sed angor cum video vos, aliis neglectis, putare illud esse ad salutem satis, cum tamen in choro virtutum ultimum teneat locum. Hæ quippe maximæ sunt, charitas, æquitas, eleemosyna, quæ etiam virginitatem superant. »

501. *Obj.* 3. Christus dixit : « Non quod intrat in os, coinquinat hominem. »⁵

502. *Resp.* Homo non inquinatur cibo quo vescitur, sed prava voluntate qua legem violat. Ita enim Adam, violato mandato, reus factus est, et qui cibos manducavit vetitos, lege Moisaica vigente, peccavit, sicut et qui sese nimio potu vel cibo ingurgitant nunc peccant. Christus autem objecto loco negavit quemquam inquinari, eo quod manibus illotis manducet : « non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. »⁶ Agebatur scilicet de consuetudine lavandi manus ante mensam, quam a discipulis neglectam querabantur Pharisei.

503. *Obj.* 4. Apostolus plenam tribuit facultatem cibos quoscumque absque ulla conscientie sollicitudine manducandi : « Omne quod in macello venit,

manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. »⁷

504. *Resp.* Voluit Apostolus fidelibus eximere scrupulum de carnibus comedendis quæ in macello erant venales, vel quæ in conviviis apponebantur. Quum sæpius victimarum carnes venderentur, sacerdotibus lucrum inde quærentibus, fidelium conscientiaangebatur, ne forsân carnes idolis fuissent oblatæ : sed hunc spernendum scrupulum docuit Apostolus, libereque emendas et manducandas carnes, nisi constiterit eas idolis fuisse immolatas.⁸ Ideo subjunxit : « Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire : omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit : Hoc immolatum est idolis : nolite manducare propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam. »⁹ Perfecto jusserunt Apostoli ut ab idolothytiis abstereretur : *ἐκ τῶν θυσιῶν* :⁷ quod præceptum necessario observandum erat.⁸ Pari igitur ratione jejunandi præceptum, semel latum ab Ecclesiæ Præsulibus, servandum est.

505. *Obj.* 4. Omnem de ciborum genere vel copia sollicitudinem rejicit Apostolus : « Esca autem nos non commendat Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus. »⁹

506. *Resp.* Apud Corinthios, qui plerique ethnici fuerant, de idolothytiis quæstio orta fuerat, quam eo loci solvit Apostolus ratione illis accommodata : nec enim in iisdem versabantur circum-

(1) Luc. x. 7.

(2) Matt. xv. ii.

(3) Ibidem, 30.

(4) 1. Cor. x. 25.

(5) Ita explicat ipse Macknight : « With respect to the questions whether the meats sacrificed to idols, which were sold in the markets, might be eaten by Christians; and whether they might eat of these meats in the houses of the heathens, when set before them as a common, not as a religious

meal, — he desired the Corinthians to eat whatever was sold in the shambles, without inquiring whether it had been sacrificed to idols or not — and if a heathen invited them to his house, and they were inclined to go, they were to eat whatever was set before them, asking no questions for conscience sake. » View and Illustration, 1. Cor. 1.

(6) Ibid. v. 27.

(7) Act. xv. 20. (8) Ibidem 28.

(9) 1. Cor. viii. 8.

stantiis in quibus Antiocheni : Judæi enim magno numero Antiochiæ morabantur. Quod igitur latum est præceptum in Concilio Hierosolymitano de abstinentia ab idolothytis, Antiochenos imprimis respiciebat, et alios simili in rerum conditione, ut Judæorum cum Gentibus in Ecclesia consortium facilius foret. Non ita urgendum erat, deficiente pari ratione : ideo Apostolus Corinthiis reliquit libertatem, dummodo nec in templo carnes victimarum comederent : nam participes cultus merito haberentur ; nec privatis in domibus, si offensio infirmis inde nasceretur. Cæterum animalium carnes nihil nobis conferre vel auferre merito dixit : nec enim ipsæ nos commendant Deo, nec augent vel minuunt justitiam nostram. Jejunium vero ex studio pœnitentiæ vel contemplationis cœlestium rerum gratum esse Deo probant innumera testimonia Scripturarum et exempla. Id insuper animadvertendum interpretes protestanticos censere verba illa objectionem adversariorum continere : « Hoc dicit vel in persona Corinthiorum, vel pseudo-apostolorum hoc prætexentium, cultum Dei in cibis non esse positum. » ¹

307. *Obj. 6.* Apostolus prædixit legem aliquando ferendam qua carnes varentur, eamque ad dæmonem auctorem retulit : « Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura

Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. » ²

308. *Resp.* Locutus est Apostolus de iis qui vetarent carnes tamquam a malo principio creatas, quod innuit, eorum doctrinas dæmoniicas appellans, et docens cibos a Deo creatos, et omnem creaturam Dei bonam esse. « Marcionem designat et Tatianum » (ita Hieronymus Joviniano olim respondit) « et cæteros hæreticos, qui abstinentiam indicunt perpetuam, ad destruenda, et contemnenda, et abominanda opera Creatoris. » ³ Augustinus etiam Apostoli verba sic explicat : « Hos enim proprie designat, qui non propterea temperant a cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrænent, aut infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes immundas putant, et earum Creatorem Deum esse negant. » ⁴ Theodoretus discrimen inter eorum placita ac Ecclesiæ legem feliciter explicat : « Ab esu carniū et ab aliis ejusmodi abstinentiam, non similiter ac hæretici amplectitur Ecclesia. Illi enim ab iis tamquam abominandis abstinendum esse censent : Ecclesia autem nihil horum decernit. » ⁵

309. *Obj. 7.* Apostolus monet ut a superstitioso ciborum delectu, qui Judæismum sapit, caveamus : « Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu. . . . Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi : quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis ? Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contractaveritis : quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, et doctrinas hominum : quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitutione et humilitate, et non ad par-

(1) Critici sacri a Matthæo Polo. Bloomfield ait : « The best commentators are of opinion that this is spoken in the person of the Corinthians, and contains the other plea (and that derived a *rerum natura*), by which they justified their eating idol-

meats. » In loc. Macknight consentit.

(2) I. Tim. iv. 4.

(3) L. II. adv. Jovin.

(4) Lib. contra Adimantum Manich. c. xiv.

(5) In epit. divin. decret. c. de abstinentia.

cendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. »¹

510. *Resp.* Tertulliano interprete, Apostolus « taxat eos qui ex visionibus angelicis, quasi de angelica superstitione docebant, certis cibis abstinentum esse. »² De iis qui judaicos ritus christianæ fidei adjungebant, vel qui vanis Ethnicorum figmentis fidem cultumque vitiabant, necessario juxta verborum vim intelligendus est. Simonis magi sectatores, et cæteri Gnostici iis notati sunt. Longe ab iis differt Ecclesia, quæ nullum damnat cibum, nec corpus spernit tamquam a malo principio conditum, sed e contra illud veluti templum Spiritus sancti honorat; ea tantum commendans jejunia, quæ illud animæ subjectum teneant, et præteritos emendent excessus. Profecto Apostolus ipse Dei ministrum se exhibere studuit « in vigiliis, in jejuniis, in castitate, »³ et corpus ne insolesceret afflictauit: « Castigo, » inquit, « corpus meum, et in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. »⁴

511. *Obj.* 8. Tertullianus, Montani assecla factus, jejunia contra Ecclesiam vindicavit, solutis argumentis quæ contra ea ex Isaia et Matthæo desumebant Catholici. Ergo antiqua illa ætate Catholici ea tradebant quæ cum reformatorum hodiernorum placitis conveniunt.

512. *Resp.* Liqueat jejunia a Catholicis et a Montanistis fuisse servata, eo tamen discrimine quod hi summam severitatem affectarent, cibis crudis et aridis, xerophagiis scilicet, vescentes, et nova suo arbitrio injungentes jejunia;

illi vero veteri more ab Apostolis tradito inhærerent. Equidem jejunia cum laude commemorantur in Hermæ scriptis aliisque documentis Apostolicæ ætatis.

513. *Obj.* 9. Eustathius a Gangrensi synodo damnatus est eo quod carnibus nollet vesci; quod tamen nulla animi contumacia contigit.

514. *Resp.* Ille cum suis asseclis nuptias et carnum usum prorsus damnabant, merito idcirco damnati; noscebantur insuper « Jejunia quæ in Ecclesiis sunt constituta, comedendo contemnere. » Hæc ex Concilii actis habentur.

515. *Obj.* 10. Alcibiades jejunando, dum in carcere cum aliis fidelibus martyrium subituris detineretur, illis offensionem præbuit, referente Eusebio Cæsareensi.⁵

516. *Resp.* Alcibiades a carnibus prorsus se abstinebat, quæ severior vivendi ratio suspicionem principiorum Manicheismo affinium aliquando ingerebat. Ob alias plures rationes rigor ille poterat improbari.

517. *Obj.* 11. Judaismum sapit jejunandi consuetudo, præsertim servato ciborum delectu.

518. *Resp.* Omnino a Mosaico ciborum discrimine differt lex jejunii: quorundam enim animantium carnes veluti immundæ omnino prohibita sunt, quum apud nos nihil sit immundum, quamvis statis diebus ab aliquibus abstineamus in poenitentis animi indicium. Jejunium quidem in die expiationis servandum præceptum est, et jejunandi mos viguit apud Judæos,

(1) Coloss. ii. 16. (2) L. V. contra Marcion. c. xix.

(3) II. Cor. vi. 6. « These were voluntary fasts; St. Paul had just spoken of *involuntary* privation, « in hunger and thirst. » On. c. vi. 5, even Calvin says, « St. Paul doth not mean hunger which arose from want, but the voluntary exercise of abstinence. » So Whitby paraphrases v. 4, 5, « constantly enduring all sorts of sufferings, and exercising all kinds of self-denial for the Gospel's

sake. » Oxford Tracts N. 48, Note.

(4) I. Cor. ix. 27. « Weigh well the following text, which I am persuaded many men would deary to be St. Paul's writing, had not a gracious Providence preserved to us the epistle containing it « I keep under my body, and bring it into subjection; lest that by any means when I have preached to others, myself be a cast away. » Oxford Tracts, N° 21. (5) Hist. Ecc. l. v. c. iii.

sed non pertinuit ad ritus qui abrogandi erant, adveniente Christo, quum iis niteretur rationibus quæ omni Dei cultorum conditioni conveniunt. Id agnoscunt Oxonienses, qui Mosis, Eliæ et Danielis exemplis laudatis, objectioni, ea ad veterem pertinuisse legem, respondent, jejunium cum iis connecti actibus qui semper homines obligant. * S Leo in rem ait: « Jejuniorum vero utilitatem Novi Testamenti gratia non removit, et continentiam corpori atque animæ semper profuturam pia observatione suscepit. » †

519. *Obj.* 12. Quæcumque dicatur utilitas jejuniorum sponte susceptorum, perperam iungitur ut quis statis diebus jejuset, a certis abstinendo cibis, et unica refectioe utens: hæc enim superstitionem redolent.

520. *Resp.* Quum jejunii utilitas ratione probetur, et Scripturarum auctoritate, jure optimo iungitur ab Ecclesia, cujus est suis legibus ea curare servanda quæ nobis ad salutem prosint. Nulla autem superstitionis umbra in abstinentia a carnibus reperitur, quum eas bonas esse profiteamur, easque ægrotantibus, etiam diebus esurialibus, concedamus. Diminutus refectorum numerus ad carnem domandam admodum utilis noscitur. Pulchre ait S. Leo M.: « Quamvis autem unicuique nostrum liberum sit voluntariis castigationibus proprium corpus afficere, et nunc moderatius, nunc vero districtius repugnantes spiritui carnales concupiscentias edomare: quibus tamen diebus ab omnibus oportet pariter celebrari generale jejunium; et tunc est efficacior sanctiorque devotio, quando in operibus pietatis totius

Ecclesiæ unus animus et unus est sensus. » ‡

521. *Obj.* 13. Sæpius esurialibus epulis magis fovetur caro, et vini et aliorum liquorum potu, qui nulla lege vetatur, libido accenditur; ex jejunandi necessitate occasione excessus derivata. Præstaret igitur iungere ut quisque sese abstinere a gravioribus cibis, et a potu, quam legem ferre jejunandi.

522. *Resp.* Esuriales cibi plerisque minus grati sunt, et minorem præbent cupiditatibus fomitem: leges autem quæ plerumque contingunt respiciunt. Ex antiqua disciplina vino uti in diebus jejunii non licuit. Quod si recentiorum temporum consuetudo rigorem illum emolliaverit, omnis potatio nimia, quæ quolibet tempore est vetita, a jejunandi lege vehementer abhorret. Si quis ex jejunio occasionem ejus sumpserit, gravissimi criminis reus est: nec ideo tamen sanctissima disciplina ob quorundam excessus prorsus deserenda erit. Commendat quidem Ecclesia omnibus ut leges jejunandi districtius servant, et sibi subtrahant quidquid ad indulgentiam exquisitum videatur. Quod si præciperet a gravioribus abstinere cibis, laqueum injiceret timoratis: cæteris vagam hujusmodi prohibitionem nihili facientibus.

Animadversiones.

523. Præcipuum quod viget in Ecclesia Catholica jejunium Quadragesimale est, quod ab Apostolorum temporibus derivatum merito creditur. « Nos, » inquit Hieronymus, « unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo jejunamus. » § Fuse de jejunio Quadragesimali agit Beveregius, deinceps.

(1) In the above passages, Fasting is connected with moral acts, humiliation, prayer, meditation, which are equally binding on us as on the Jews. Man is now what he was then, and if affliction of the flesh was good then, it is now. »

ceps addens : « Cum hæc ita sint, haud ausus sum dubitare, quin Quadragesimale ante Pascha jejunium ab ipsis Apostolorum temporibus in Ecclesia obtinuerit, adeoque aliquali ipsorum traditioni jure meritisimo acceptum referatur. » Cod. Can. Prim. Eccl. l. iii. c. ix. Quatuor anni temporibus, feria quarta, sexta, et Sabbato, jejunamus, ad divinam implorandam opem, ut fructibus terræ benedicatur, et idonei dentur Ecclesiæ ministri : hi enim consueverunt iis diebus ad sacros promoveri ordines ; quem jejunandi morem sæculo quinto vigentem celebravit S. Leo M. ¹ Vigiliis festorum dierum, eorum præcipue qui Domini nostri Jesu Christi mysteria respiciunt, jejunio consecramus. Singulis hebdomadibus duos dies jejunio olim sanctificatos constat, feriam sextam et Sabbatum Romæ, ferias quartam et sextam plerisque in Ecclesiis Orientis, sicut et Mediolani, et in Africa. Abstinencia tantum feria sexta et Sabbato nunc servatur, Sabbati etiam indulgentia nonnullis locis concessa, prout apud nos, ad tempus, ob causas speciales. Oxonienses aliique eruditi adversarii nobis in plerisque de veteri jejunandi disciplina consentiunt. ²

524. Carnes jejunantibus olim omnino interdicebantur, sicut et vinum. S. Basilii de jejunio disserens, ait : « Carnes non edis, a vino abstines, vespeream expectas ut cibum sumas. » ³ S. Cyrillus Hierosolymitanus ait : « Jejunamus, et a vino carnibusque abstinemus. » ⁴ Sic cæteri Patres passim. ⁵ Apud Orientales præsertim magna erat jejunandi severitas : plerique enim a piscibus cibusque omnibus delicatioribus se abstinebant. Xerophagiæ ser-

vabantur nonnullibi, scilicet, panis, sal, et aqua tantum sumebantur diebus quibusdam Majoris Hebdomadæ ante Pascha. Ante tertiam horam post meridiem nihil edebant ; imo in Quadragesima ad solis usque occasum servabatur jejunium. Hodierna disciplina adeo est mitigata, ut jejunium solvere liceat meridie prandendo, et vespere *collatiunculam*, scilicet parvam refectionem, adjicere ; imo et mane consuevit poculum thé seu caffè cum panis frustulo sumi. Carnes certis diebus Quadragesimæ, ex Summi Pontificis indulto, ab episcopis conceduntur comedendæ, et aliæ obtinent consuetudines quæ a veterum severitate longe absunt. Utinam quæ superest disciplinæ sanctioris memoria nimia nostra indulgentia non penitus deleatur !

Sectio III. De eleemosynis.

525. *Eleemosynæ* adeo in veteri et novo Testamento commendantur, ut de iis vix aliquid dicere opus sit. Eas intelligimus subsidia quæcumque misericorditer propter Deum data, ut alienæ inopiæ subveniatur. « Fœneratur Deo, qui miseretur pauperis, » ⁶ dicit sacer auctor libri Proverbiorum. Daniel hortatus est Nabuchodonosorem ut operibus misericordiæ peccata sua solvere et expiare studeret : « Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum. » ⁷ Vim extinguendi peccatorum incendium iis tribuit Ecclesiasticus : « Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resiat peccatis. » ⁸ Tobias hortatus est filium ut eas pro facultate daret, veniæ et mercedis spe illectus : « Ex substantia tua fac eleemosynam, et noli avertire faciem tuam ab ullo paupere : ita enim fiet ut nec a te avertatur facies Do-

(1) Serm. vii. de jejunio sept. mensis.

(2) Vide Tract. 44, 48, 51. Vide etiam eruditum Albani Butler opus « Feasts and Fasts. »

(3) Hom. l. de jejunio.

(4) Catechesi iv. Illumin.

(5) Vide apud Sardagnam Theol. Dogm. Polem. t. iv. Art. iii. Contr. vii. n. cccxxxviii.

(6) Prov. xix. 17.

(7) Dan. iv. 24.

(8) Eccl. iii. 35.

mini. . . Præmium enim bonum tibi thesaurizas in die necessitatis. Quoniam eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna omnibus facientibus eam. » ¹

326. Egregiæ sunt eleemosynarum laudes quæ novo Testamento continentur. Eas districte injungit Christus, animi emundationem inde pendere docens : « Verumtamen quod superest, date eleemosynam : et ecce omnia munda sunt vobis. » ² Hortatus est ut donationum largitate intercessores pauperes apud Deum quæramus, ad æternam salutem consequendam. « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. » ³ In die iudicii se veluti sibi facta dixit habiturum quæ sui causa quisque minimis discipulis fecerit, eamque gloriæ illis largiendæ causam assignavit : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi : Esurivi enim, et dedistis mihi manducare : sitivi, et dedistis mihi bibere : hospes eram, et collegistis me : nudus, et cooperuistis me : infirmus, et visitastis me : in carcere eram, et venistis ad me . . . Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » ⁴

327. Cæterum quæ eleemosynis promittuntur præmia cœlestia non respiciunt quæcumque donationem, sed tantum quæ fit Christi causa, ex gratiæ notu, ab homine iusto : absque charitate enim ad salutem non prosunt, docente Apostolo : « Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita

ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. » ⁵ Quæ dantur animo penitenti suam habent vim ; ex gratiæ quippe motu procedunt, et ad justificationem disponunt, uti ex textibus supra allatis colligere est. Quæ ad humanam aucupandam gloriam dantur, nullam habent apud Deum mercedem : ideo nos monuit Christus ut a laudum cupidine in eleemosynis largiendis caveamus. ⁶ Vulgata Septuaginta sequitur ; textus pressius se habet.

328. Ne bonis operibus gloriemur, peccatorum quæ admisimus, recordari oportet, eaque deflare : « Qui enim euntes eunt et flent, mittentes semina sua, ipsi venientes veniunt in exultatione portantes manipulos suos. » Quam bene autem sanctus propheta semina honorum operum riganda docet flumine lacrymarum ! » Ita S. Fulgentius. ⁷

His de bonis operibus disceptatis, finem tandem aliquando huic de Gratia tractatui ponendum duximus. De arcanis Dei nec dicendum nec cogitandum curiosius ; sed quæ, Ecclesia docente, revelata novimus, humili animi assensu excipienda, et ea quæ jussit implenda sedulo sunt, nec dubitandum eum nobis fore propitium. Orationis præsertim assiduitate salus nostra in tuto ponetur : quod enim haud valemus perficere, præstabit Deus, virtutem suam in infirmitate nostra roboranda ostensurus. Desinant homines æterna ejus consilia scrutari, et totum in eo ponant studium ut orando impetrent auxilium quo salutis conditiones implere valeant. Dicamus semper cum Apostolo : « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam incom-

(1) Tobie iv. 7—10.

(2) Luc. xi. 41. *ἅπαν τὰ ἑσόντα δότα ἐλεημοσύνην*. centiores putant quæ poculo vel vase continentur designari, quæ scilicet si darentur in pauperum levamen, mundaret Deus corda. Vide

Bloomfield in locum.

(3) Luc. xvi. 9.

(4) Matt. xxv. 34—40.

(5) I. Cor. xiii. 3. (6) Matt. vi. 2.

(7) Ad Probam Ep. iv. c. v.

prehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! »¹

Quamvis nulli scholæ necessario nos addictos profiteamur, in hæreticorum solvendis objectionibus qualibet sententia catholica uti licere existimavimus. Placet celebre Augustini effatum: *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas*. Quod si aliquid nobis exciderit, in re adeo

difficili, quod sanæ doctrinæ haud sonum reperiatur, Apostolicæ judicio illud revocatum habebit; quæ enim scripsimus, sic quæ sumus scripturi, summo illi suli, qui, Petri cathedram tenens ejus hæres constituitur, ex animo cimus, nullum majus privilegium vindicantes, quam fidei ejusdem communionis consortium.

(1) Rom. xi. 33.

APPENDIX.

Tractatui de Gratia subijciendas duximus propositiones hæc de re quibus tras notas inussit Apostolica Sedes. aianas propositiones dum damnaret ius V. animadvertit quasdam earum iquo pacto sustineri posse, quas tamen proscripsit jure optimo, quia juxta arborum vim, et prout auctorum mens et toto sermonis contextu colligebatur, ravum ferebant sensum : « Quas quidem sententias, » inquit, « stricto eodem Nobis examine ponderatas, quamquam nonnullæ aliquo pacto sustineri possent, in rigore, et proprio verborum sensu, ab assertoribus intento, æreticas, erroneas, etc. præsentium auctoritate damnamus. »

Illud Baji principium, humanam naturam ab initio ita constitutam, ut jure quodam nativo, et suorum operum merito, homo, nullo supernaturali ornatus dono, vel auxilio roboratus, posset sibi vitam comparare æternam, fundamentum est et basis totius systematis. Urinis propositionibus illud enuntiatum, ¹ merito idcirco damnatis, quum nemo nullum jus naturale ad beatitudinem habeat cœlestem, et ad finem supernaturalium subsidia ejusdem ordinis requirantur.

Caput errorum aliud, huic admodum line, fuit, operibus bonis vim inesse

et valorem, ita ut per se mereantur æternam vitam, ex ipsa eorum legi divinæ convenientia. ² Mirum est Bullum damnatam hanc sententiam, veluti a quibusdam scriptoribus pontificis traditam, impugnare, indeque probra Catholicis objiciendi sumere occasionem : quæ sane agendi ratio ingenuum doctumque auctorem dedecet.

Aliquæ Baji sententiæ proscriptæ sunt ob acrem quam tulit in contra sentientes censuram. ³ Nec tamen contraria sententia ideo probata dicenda est, quamvis a censura illa vindicata. Sic quæ datur a plerisque Apostoli ad Romanos II explicatio immerito ad Pelagium auctorem a Bajo referebatur prop. 22, quamvis sint adhuc inter Catholicos, quibus non arridet; cum Augustino quippe de gentibus ad fidem conversis Augustinianenses illud interpretantur.

Peccato admissio, peccator ad poenam tenetur, quæ manet obligatio, seu reatus, judice Bajo, etiamsi poenitenti peccatum ipsum dimittatur. Eam tantummodo Christi morte tolli dicebat, cujus satisfactio in Baptismi et Poenitentiae Sacramentis nobis applicatur, ad remissionem peccatorum, scilicet ad poenas remittendas peccatis debitas. Igitur animæ macula ex culpa, et ejus deletio

(1) Vide prop. 1—9, 21, 23, 24, 26, 33, 78, 79.

(2) Vide prop. 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 44.

(3) Vide prop. 12, 17, 22, 24, 28, 29, 30, 37, 44, 68.

Christi intuitu, infuso supernaturali dono justitiæ, a Bajo non agnoscebat : ⁴ justificationem quippe in sola mandatorum obedientia reponebat. ⁵

Peccatum dici ex oppositione legi divinæ, quin voluntatis habeatur ratio, Bajus contendit. ⁶ Voluntarium tamen peccatum originis parvulis dicit habituali quodam modo, eo quod voluntas eorum non sit ei contraria. ⁴

Peccati sequelæ necessariæ peccati habent rationem, juxta ipsum, ideoque concupiscentiæ motus, cæteraque quæ ex primi hominis peccato fluxerunt necessario, peccatis ab ipso accensentur. ⁵ Peccatorem autem semper et necessario dominanti cupiditati obsequi, et tamen peccare tradit. ⁶

Charitatem, qua quis amplectitur et servat Dei mandata, haberi posse contendit ab homine adstricto ad poenas peccatorum æternas. ⁷ Omnes actus hominis vel ex ea vel ex cupiditate perversa derivari asseruit, exclusis actibus qui dicuntur morales tantummodo honestatis, et iis quibus homo gratiæ motibus obtemperans ad justitiam et charitatem disponitur. ⁸

Quum Christus sua morte nobis meruerit poenarum quæ peccatis debentur remissionem, quæ facimus misericordiæ vel poenitentiæ opera, vel quod ex sanctorum communione vindicamus passionum consortium, omni illa vi, quam ex Christi gratia derivant, privare vult Bajus, et meras habere occasiones satisfactionem Christi nobis applicandi. ⁹ Sed de his alias fusius agendum erit. ¹⁰

§. I.

Baji propositiones 79. a Pio V. ann. 1567. damnatæ ut hæreticæ, erroneæ,

suspectæ, temerariæ, scandalosæ, et in pias aures offensionem immittentes respective.

1. Nec Angeli, nec primi hominis adhuc integri merita, recte vocantur gratia.

2. Sicut opus malum, ex natura sua, est mortis æternæ meritorium, sic bonum opus, ex natura sua, est vitæ æternæ meritorium.

3. Et bonis Angelis, et primo homini, si in statu illo perseverasset usque ad ultimum vitæ, felicitas esset merces, et non gratia.

4. Vita æterna homini integro et Angelo promissa fuit intuitu bonorum operum, et bona opera ex lege naturæ ad illam consequendam per se sufficiunt.

5. In promissione facta Angelo et primo homini continetur naturalis justitiæ constitutio, qua pro bonis operibus sine alio respectu, vita æterna justis promittitur.

6. Naturali lege constitutum fuit homini, ut si in obedientia perseveraret, ad eam vitam pertransiret, in qua mori non posset.

7. Primi hominis integri merita fuerunt primæ creationis munera; sed juxta modum loquendi Scripturæ sacræ, non recte vocantur gratia, quo fit ut tantum merita, non etiam gratia, debeant nuncupari.

8. In redemptis per gratiam Christi nullum inveniri potest bonum meritum, quod non sit gratis indigno collatum.

9. Dona concessa homini integro, et Angelo, forsitan non improbanda ratione, possunt dici gratia, sed quia secundum usum sacræ Scripturæ nomine gratiæ ea tantum munera intelliguntur, quæ per Jesum Christum male

(1) Vide prop. 40, 51, 53, 42, 43, 56, 57, 58, 70, 71.

(2) Prop. 69. (3) Prop. 46, 47.

(4) Prop. 48, 49.

(5) Vide prop. 23, 27, 28, 29, 35, 39, 50, 51, 52, 53, 74, 75, 76.

(6) Prop. 46, 41, 66, 67.

(7) Vide prop. 51, 52, 53, 70, 71.

(8) Prop. 38, 61, 62, 65.

(9) Prop. 59, 60.

(10) Vide Bergier, Dictionnaire de Théologie, *Bajanisme*.

meritis et indignis conferuntur, neque merito, neque merces, quæ illis redditur, gratia dici debet.

10. Solutio pœnæ temporalis, quæ, peccato dimisso, sæpe remanet, et corporis resurrectio, proprie non nisi meritis Christi adscribenda est.

11. Quod pie et juste in hac vita morali, usque in finem conversati, vitam consequimur æternam, id non proprie gratiæ Dei, sed ordinationi naturaliter in initio creationis constitutæ, iuxta Dei iudicio, deputandum est; neque hac retributione bonorum ad Christum eritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem generis humani, in qua, lege naturali constitutum est, ut iuxta Dei iudicio obedientiæ mandatum in vita æterna reddatur.

12. Pelagii sententia est: opus bonum præter gratiam adoptionis factum, non est regni cœlestis meritum.

13. Opera bona a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex se, quod fiunt per Spiritum adoptionis habitantem in corda filiorum Dei, sed tantum ex eo quod sunt conformia legi, et ideoque per ea præstatur obedientia gratiæ.

14. Opera bona iustorum non accipiunt in die iudicii extremi ampliorem mercedem, quam iuxta Dei iudicio merentur accipere.

15. Ratio meriti non consistit in eo, quod qui bene operatur, habeat gratiam, et inhabitantem Spiritum sanctum; sed in eo solum, quod obedit legi.

16. Non est vera legis obedientia, quæ fit sine charitate.

17. Sentiant cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificationis.

18. Opera catechumenorum, ut fides, poenitentia, ante remissionem peccatorum facta, sunt vitæ æternæ meritum, quam vitam ipsi non consequuntur,

nisi prius præcedentium delictorum impedimenta tollantur.

19. Opera iustitiæ, et temperantiæ, quæ Christus fecit, ex dignitate personæ operantis non traxerunt maiorem valorem.

20. Nullum est peccatum ex natura sua veniale, sed omne peccatum meretur pœnam æternam.

21. Humanæ naturæ sublimatio, et exaltatio in consortium divinæ naturæ, debita fuit integritati primæ conditionis, et proinde naturalis dicenda est, et non supernaturalis.

22. Cum Pelagii sentiant, qui textum Apostoli ad Romanos 2. *Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt*, intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.

23. Absurda est eorum sententia, qui dicunt hominem ab initio, dono quodam supernaturali, et gratuito, supra conditionem naturæ suæ fuisse exaltatum, ut fide, spe, et charitate Deum supernaturaliter coleret.

24. A vanis et otiosis hominibus, secundum insipientiam Philosophorum, excogitata est sententia, quæ ad Pelagianismum rejicienda est, hominem ab initio sic constitutum, ut per dona naturæ superaddita, fuerit largitate Conditoris sublimatus et in Dei filium adoptatus.

25. Omnia opera infidelium sunt peccata, et Philosophorum virtutes sunt vitia.

26. Integritas primæ creationis non fuit indebita humanæ naturæ exaltatio, sed naturalis ejus conditio.

27. Liberum arbitrium sine gratiæ Dei adiutorio non nisi ad peccandum valet.

28. Pelagianus est error dicere quod liberum arbitrium valet ad ullum peccatum vitandum.

29. Non soli fures et latrones, qui Christum, viam, et ostium veritatis et vitæ negant: sed etiam quicumque aliunde, quam per ipsum in viam

justitiæ (hoc est, ad aliquam justitiam) conscendi posse docent.

30. Aut tentationi ulli, sine gratiæ ipsius adjutorio, resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur.

31. Charitas perfecta et sincera, quæ est ex corde puro et conscientia bona, et fide non ficta, tam in Catechumenis, quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.

32. Charitas illa, quæ est plenitudo legis, non est semper conjuncta cum remissione peccatorum.

33. Catechumenus juste, recte, et sancte vivit, et mandata Dei observat, ac legem implet per charitatem, ante obtentam remissionem peccatorum, quæ in Baptismi lavacro demum percipitur.

34. Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur, ut auctor naturæ, et gratuiti, quo Deus amatur, ut beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum sacris litteris et plurimis veterum testimonis excogitata.

35. Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est.

36. Amor naturalis, qui ex viribus naturæ oritur, ex sola Philosophia, per elationem præsumptionis humanæ, cum injuria Crucis Christi defenditur a nonnullis Doetoribus.

37. Cum Pelagio sentit, qui boni aliquid naturalis, hoc est, quod ex naturæ solis viribus ortum ducit, agnoscit.

38. Omnis amor creaturæ rationalis, aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quæ a Joanne prohibetur; aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum sanctum in corde diffusa, Deus amatur.

39. Quod voluntarie fit, etiam necessario fiat, libere tamen fit.

40. In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.

41. Is libertatis modus qui est a ne-

cessitate, sub libertatis nomine non reperitur in Scripturis, sed solum nomen libertatis a peccato.

42. Justitia, qua justificatur per fidem impius, consistit formaliter in obedientia mandatorum, quæ est operam justitia, non autem in gratia aliqua animæ infusa, qua adoptatur homo in filium Dei, et secundum interiorem hominem renovatur, ac divinæ naturæ consors efficitur, ut sic per Spiritum sanctum renovatus, deinceps bene vivere, et Dei mandatis obedire possit.

43. In hominibus poenitentibus ante Sacramentum absolutionis, et in Catechumenis ante Baptismum, est vera justificatio; separata tamen a remissione peccatorum.

44. Operibus plerisque, quæ a fidelibus fiunt, solum ut Dei mandatis pareant, cujusmodi sunt obedire parentibus, depositum reddere, ab homicidio, a furto, a fornicatione abstinere, justificantur quidem homines, quia sunt legis obedientia, et vera legis justitia: non tamen iis obtinent incrementa virtutum.

45. Sacrificium Missæ non alia ratione est Sacrificium, quam generali illa, qua omne opus quod fit, ut sancta societate Deo homo inhaereat.

46. Ad rationem et definitionem peccati non pertinet voluntarium, nec definitionis quæstio est, sed causæ et originis, utrum omne peccatum debeat esse voluntarium.

47. Unde peccatum originis vere habet rationem peccati, sine ulla ratione ac respectu ad voluntatem a qua originem habuit.

48. Peccatum originis est habitualiter parvuli voluntate voluntarium, et habitualiter dominatur parvulo, eo quod non gerit contrarium voluntatis arbitrium.

49. Et ex habituali voluntate dominante fit, ut parvulus decedens sine regenerationis Sacramento, quando usum rationis consecutus erit, actu-

in odio habeat, Deum blasphemare Dei repugnet.

Quia desideria, quibus ratio non obstat, et quæ homo invitatus patitur, subhibita præcepto, non concupiscentia, sive lex mem-

et prava ejus desideria, quæ faciunt homines, sunt vera legis gratia.

Ubi scelus est ejus conditionis, auctorem, et omnes posteros facere possit, quo inficit transgressio.

Quantum est ex vi transgressionis meritorum malorum a se contrahunt, qui cum minorantur vitiis, quam qui cum suis.

Initiativa hæc sententia, Deum nihil impossibile præcepisse, dicitur Augustino, cum Pelagii

us non potuisset ab initio facere hominem, qualis nunc

peccato duo sunt, actus et transeunte actu, nil nisi reatus, sive obligatio ad

inde in Sacramento Baptismi, per Sacerdotis absolutionem, proprie peccati dumtaxat tollitur, et cum Sacerdotum solum liberat

peccator poenitens non vivificatur a Sacerdote solventis; sed eo, qui poenitentiam suggerens eum vivificat et resuscitat; eo autem Sacerdotis solum vivificatur.

Quando per eleemosynas, aliamque operam Deo satisfacimus, is temporalibus, non dignum Deo pro peccatis nostris offerebat quidam errantes autem alioquin essemus, saltem ex parte, redemptores), sed facimus, cujus intuitu Christi

satisfactio nobis applicatur, et communicatur.

60. Per passiones Sanctorum in indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impatiuntur, ut digni simus qui, pretio sanguinis Christi, a poenis pro peccatis debitis liberemur.

61. Celebris illa Doctorum distinctio, divinæ legis mandata bifariam impleri, altero modo quantum ad præceptorum operum substantiam tantum, altero quantum ad certum quemdam modum; videlicet, secundum quem valeant operantem perducere ad regnum æternum (hoc est, ad modum meritorum) commentitia est et explodenda.

62. Illa quoque distinctio, qua opus dicitur bifariam bonum, vel quia ex objecto, et omnibus circumstantiis rectum est et bonum, (quod moraliter bonum appellare consueverunt) vel quia est meritorium regni æterni, eo quod fit a vivo Christi membro per spiritum charitatis, rejicienda est.

63. Sed et illa distinctio duplicis justitiæ, alterius quæ fit per spiritum charitatis inhabitantem, alterius quæ fit ex inspiratione quidem Spiritus sancti, cor ad poenitentiam excitantis, sed nondum cor inhabitantis, et in eo charitatem diffundentis, qua divinæ legis justificatio impleatur, similiter rejicitur.

64. Item et illa distinctio duplicis vivificationis, alterius, qua vivificatur peccator, dum ei poenitentia et vitæ novæ propositum, et inchoatio per Dei gratiam inspiratur; alterius, qua vivificatur, qui vere justificatur, et palme vivus in vite Christo efficitur, pariter commentitia est, et Scripturis minime congruens.

65. Non nisi Pelagiano errore admittere potest usus aliquis liberi arbitrii bonus, sive non malus, et gratiæ Christi injuriam facit, qui ita sentit et docet.

66. Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.

67. Homo peccat etiam damnabiliter, in eo quod necessario facit.

68. Infidelitas pure negativa in his, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.

69. Justificatio impii fit formaliter per obedientiam legis, non autem per occultam communicationem et inspirationem gratiæ, quæ per eam justificados faciat implere legem.

70. Homo existens in peccato mortali, sive in reatu æternæ damnationis, potest habere veram charitatem, et charitas, etiam perfecta, potest consistere cum reatu æternæ damnationis.

71. Per contritionem, etiam cum charitate perfecta, et cum voto suscipiendi Sacramentum conjunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis, aut martyrii, sine actuali susceptione Sacramenti.

72. Omnes omnino justorum afflictiones, sunt ultiones peccatorum ipsorum, unde et Joh. et Martyres, quæ passi sunt, propter peccata sua passi sunt.

73. Nemo, præter Christum, est absque peccato originali; hinc Beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum, omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis.

74. Concupiscentia in renatis relapsis in peccatum mortale, in quibus jam dominatur, peccatum est, sicut et alii habitus pravi.

75. Motus pravi concupiscentiæ sunt, pro statu hominis vitiiati, prohibiti præcepto: « non concupisces; » unde homo eos sentiens, et non consentiens, transgreditur præceptum, « non concupisces; » quamvis transgressio in peccatum non deputetur.

76. Quamdiu aliquid concupiscentiæ carnalis in diligente est, non facit præ-

ceptum, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.*

77. Satisfactiones laboriosæ justificationum, non valent expiare de condigno poenam temporalem restantem post culpam condonatam.

78. Immortalitas primi hominis non erat gratiæ beneficium, sed naturalis conditio.

79. Falsa est Doctorum sententia, primum hominem potuisse a Deo creari, et institui sine justitia naturali.

Alexander VIII., Summus Pontifex, decreto dato die 7. Decembris 1690. damnavit 31. propositiones tamquam temerarias, scandalosas, male sonantes, injurias, hæresi proximas, hæresim sapientes, erroneas, schismaticas, et hæreticas respective, et uti tales, prohibuit eas edoceri et ad praxim deduci sub poena excommunicationis latæ sententiæ Summo Pontifici reservatæ. Harum tredecim ad rem nostram pertinentes referendas duximus.

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale, et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in sua causa, peccato originali, et libertate Adami peccatis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo; non pro solis electis, sed pro omnibus, et solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici, alique hujus generis, nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam, et inermem, sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est; sic ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos, Domine.

7. Omnis humana actio deliberata , a falsis prophetis , qui veniunt ad nos in vestimentis ovium , quorum nomine potissimum demonstrantur magistri illi mendaces , et in deceptione illusores , qui splendida pietatis specie prava dogmata latenter insinuantes , introducunt sectas perditionis sub imagine sanctitatis , utque facilius incautis obrepant , quasi deponentes lupinam pellem , et sese divinæ legis sententiis , velut quibuspiam ovium velleribus obvolventes , sanctarum Scripturarum , adeoque ipsius etiam novi Testamenti verbis , quæ multipliciter in suam aliorumque perditionem depravant , nequiter abutuntur ; antiqui scilicet , a quo progeniti sunt , mendacii patris exemplo , ac magisterio edocti , nullam omnino esse ad fallendum expeditiorem viam , quam ut ubi nefarii erroris subintroducitur fraudulentia , ibi divinorum verborum prætendatur auctoritas.

8. Necesse est infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat , qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem , et disconvenientiam cum natura rationali , sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio , qua quis detestatur malum , et prosequitur bonum , mere ut celestem obtineat gloriam , non est recta , nec Deo placens.

11. Omne quod non est ex fide christiana supernaturali , quæ per dilectionem operatur , peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor , deficit etiam fides , et etiamsi videantur credere , non est fides divina , sed humana.

13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur , charitate si caruerit , vitio non caret , quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

Clemens XI. propositiones 101 , excerptas ex Libro reflexionum moralium , damnavit Constitutione *Unigenitus* , data die 8. Sept. anno 1783. Vafritiem auctoris , Quesnelli , qui dulcissimis verbis pietatem sonantibus Jansenianum venenum insinuare studuit , exponit Pontifex in decreti exordio , quod lectoribus subjicimus.

CLEMENS EPISCOPUS

SERVUS SERVORUM DEI.

Universis Christifidelibus salutem et Apostolicam benedictionem.

Unigenitus Dei Filius pro nostra et huius mundi salute filius hominis actus , dum discipulos suos doctrina veritatis instrueret , universamque Ecclesiam suam in Apostolis erudiret , æsentia disponens , et futura prospiciens , præclaro ac saluberrimo documento nos admonuit ut attenderemus

a falsis prophetis , qui veniunt ad nos in vestimentis ovium , quorum nomine potissimum demonstrantur magistri illi mendaces , et in deceptione illusores , qui splendida pietatis specie prava dogmata latenter insinuantes , introducunt sectas perditionis sub imagine sanctitatis , utque facilius incautis obrepant , quasi deponentes lupinam pellem , et sese divinæ legis sententiis , velut quibuspiam ovium velleribus obvolventes , sanctarum Scripturarum , adeoque ipsius etiam novi Testamenti verbis , quæ multipliciter in suam aliorumque perditionem depravant , nequiter abutuntur ; antiqui scilicet , a quo progeniti sunt , mendacii patris exemplo , ac magisterio edocti , nullam omnino esse ad fallendum expeditiorem viam , quam ut ubi nefarii erroris subintroducitur fraudulentia , ibi divinorum verborum prætendatur auctoritas.

Hujusmodi autem Propositiones sunt , quæ sequuntur , videlicet :

1. Quid aliud remanet animæ , quæ Deum , atque ipsius gratiam amisit , nisi peccatum , et peccati consecutiones , superba paupertas , et segnis indigentia , hoc est , generalis impotentia ad laborem , ad orationem , et ad omne opus bonum ?

2. Jesu Christi gratia , principium efficax boni cujuscumque generis , necessaria est ad omne opus bonum : absque illa , non solum nihil fit , sed nec fieri potest.

3. In vanum , Domine , præcipis , si tu ipse non das quod præcipis.

4. Ita , Domine , omnia possibilia ei cui omnia possibilia facis , eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiæ suæ , exhortationes , et gratiæ exteriores non inserviunt , nisi ad illud magis obdurandum.

6. Discrimen inter fœdus Judaicum et Christianum est , quod in illo Deus

exigit fugam peccati, et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia, in isto vero Deus peccatori dat, quod jubet, illum sua gratia purificando.

7. Quæ utilitas pro homine in Veteri Fœdere, in quo Deus illum reliquit ejus propriæ infirmitati, imponendo ipsi suam legem? quæ vero felicitas non est admitti in Fœdus in quo Deus nobis donat, quod petit a nobis?

8. Nos non pertinemus ad Novum Fœdus, nisi in quantum participes sumus ipsius novæ gratiæ, quæ operatur in nobis id, quod Deus nobis præcipit.

9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christum nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus.

10. Gratia est operatio manus omnipotentis Dei, quam nil impedire potest aut retardare.

11. Gratia non est aliud quam voluntas omnipotentis Dei, jubentis, et facientis quod jubet.

12. Quando Deus vult salvare animam, quocumque tempore, quocumque loco, effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei.

13. Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana ei resistit.

14. Quantumcumque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando Jesus se ei videndum exhibet lumine salutari suæ gratiæ, oportet, ut se dedat, accurrat, sese humiliet, et adoret Salvatorem suum.

15. Quando Deus mandatum suum, et suam æternam locutionem comitatur unctione sui Spiritus, et interiori vi gratiæ suæ, operatur illa in corde obedientiam, quam petit.

16. Nullæ sunt illecebræ, quæ non cedant illecebris gratiæ, quia nihil resistit Omnipotenti.

17. Gratia est illa vox Patris, quæ

homines interiorius docet, ac eos venire facit ad Jesum Christum; quicumque ad eum non venit, postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre.

18. Semen verbi quod manus Dei irrigat, semper affert fructum suum.

19. Dei gratia nihil aliud est, quam ejus omnipotens voluntas: hæc est idea, quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis Scripturis.

20. Vera gratiæ idea est, quod Deus vult sibi a nobis obediri, et obeditur, imperat, et omnino fiunt; loquitur tanquam Dominus, et omnia sibi submissa sunt.

21. Gratia Jesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quæ est operatio voluntatis omnipotentis, sequela, et imitatio operationis Dei incarnantis et resuscitantis Filium suum.

22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis, cum libero ipsius voluntatis consensu, demonstratur illico nobis in Incarnatione, veluti in fonte, atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiæ, et gratiæ, quæ omnes ita gratiæ, atque ita dependentes a Deo fiunt, sicut ipsa originalis operatio.

23. Deus ipse nobis ideam tradidit omnipotentis operationis suæ gratiæ, eam significans per illam, qua creaturas e nihilo producit et mortuis reddit vitam.

24. Justa idea, quam Centurio habet de omnipotentia Dei, et Jesu Christi in sanandis corporibus solo motu suæ voluntatis, est imago idæ quæ haberi debet de omnipotentia suæ gratiæ in sanandis animabus a cupiditate.

25. Deus illuminat animam et eam sanat æque ac corpus sola sua voluntate; jubet et ipse obtemperatur.

26. Nullæ dantur gratiæ, nisi per fidem.

27. Fides est prima gratia, et fons omnium aliarum.

ma gratia, quam Deus con-
tatori, est peccatorum re-

ra Ecclesiam nulla conceditur

nes quos Deus vult salvare
tum, salvantur infallibiliter.
ideria Christi semper habent
ctum; pacem intimo cordium
ando eis illam optat.

us Christus se morti tradidit
ndum pro semper suo san-
mogenitos, id est, electos,
Angeli exterminatoris.

oh! quantum oportet bonis
et sibimetipsis renuntiassent,
t quis fiduciam habeat sibi,
eam, appropriandi Christum
ejus amorem, mortem, et
, ut facit S. Paulus dicens:
dit me, et tradidit semetipsum

atia Adami non producebat
ta humana.

atia Adami est sequela creatio-
erat debita naturæ sanæ, et

ferentia essentialis inter gra-
mi, et status innocentiae, ac
Christianam est, quod primam
que in propria persona rece-
sta vero non recipitur, nisi in
Jesu Christi resuscitati, cui
i sumus.

atia Adami, sanctificando illum
ipso, erat illi proportionata;
hristiana nos sanctificando in
isto, est omnipotens, et digna

ecator non est liber, nisi ad
sive gratia liberatoris.

oluntas, quam gratia non præ-
nihil habet luminis, nisi ad
lum: ardoris, nisi ad se præ-
um; virium, nisi ad æ vulne-
; est capax omnis mali, et
ad omne bonum.

ne gratia nihil amare possu-
i ad nostram condemnationem.

. II.

41. Omnis cognitio Dei, etiam na-
turalis, etiam in Philosophis ethnicis,
non potest venire, nisi a Deo, et sine
gratia non producit, nisi præsumptio-
nem, vanitatem, et oppositionem ad
ipsum Deum, loco affectuum, adora-
tionis, gratitudinis et amoris.

42. Sola gratia Christi reddit homi-
nem aptum ad sacrificium fidei: sine
hoc nihil, nisi impuritas; nihil, nisi
indignitas.

43. Primus effectus gratiæ baptismatis
est facere, ut moriamur peccato;
adeo ut spiritus, cor, sensus non
habeant plus vitæ pro peccato, quam
homo mortuus habeat pro rebus
mundi.

44. Non sunt nisi duo amores, unde
volitiones, et actiones omnes nostræ
nascuntur; amor Dei, qui omnia agit
propter Deum, quemque Deus remun-
neratur; et amor, quo nos ipsos, ac
mundum diligimus, qui quod ad Deum
referendum est, non refert, et propter
hoc ipsum, est malus.

45. Amore Dei in corde peccatorum
non amplius regnante, necesse est ut
in eo carnalis regnet cupiditas, om-
nesque actiones ejus corruptat.

46. Cupiditas, aut charitas, usum
sensuum bonum, vel malum faciunt.

47. Obedientia legis profluere debet
ex fonte; et hic fons est Charitas.
Quando Dei amor est illius principium
interius, et Dei gloria ejus finis, tunc
pulum est, quod apparet exterius,
alioquin non est, nisi hypocrisis, aut
falsa justitia.

48. Quid aliud esse possumus, nisi
tenebræ, nisi aberratio, et nisi peccatum
sine fidei lumine, sine Christo, et sine
charitate?

49. Ut nullum peccatum est sine
amore nostri, ita nullum est opus bo-
num sine amore Dei.

50. Frustra clamamus ad Deum: Pater
mi; si spiritus charitatis non est ille,
qui clamat.

51. Fides justificat, quando operatur;

sed ipsa non operatur nisi per charitatem.

52. Omnia alia salutis media continentur in fide, tamquam in suo germine, et semine; sed hæc fides non est absque amore, et fiducia.

53. Sola charitas christiano modo facit (actiones christianas) per relationem ad Deum, et Jesum Christum.

54. Sola charitas est, quæ Deo loquitur, eam solum Deus audit.

55. Deus non coronat, nisi charitatem; qui currit ex alio impulsu, et ex alio motivo, in vanum currit.

56. Deus non remunerat, nisi charitatem; quoniam charitas sola Deum honorat.

57. Totum deest peccatori, quando ei deest spes, et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei.

58. Nec Deus est, nec religio, ubi non est charitas.

59. Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos iudicium.

60. Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo hæc est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.

61. Timor non nisi manum cohibet, cor autem tandiu peccato addicitur, quandiu ab amore iustitiæ non ducitur.

62. Qui a malo non abstinere, nisi timore poenæ, illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo.

63. Baptizatus adhuc est sub lege sicut Judæus, si legem non adimpleat; aut adimpleat ex solo timore.

64. Sub maledicto legis nunquam fit bonum, quia peccatur sive faciendo malum, sive illud non nisi ob timorem evitando.

65. Moyses, Prophetæ, Sacerdotes et Doctores legis mortui sunt, absque eo quod ullum Deo dederint filium, cum non effecerint, nisi mancipia per timorem.

66. Qui vult Deo appropinquare, nec

debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem, aut per timorem, sicuti bestiæ, sed per fidem, et per amorem sicut filii.

67. Timor servilis non sibi repræsentat Deum, nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem.

68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis claudendo totum in fide et precibus.

69. Fides, usus, augmentum, et præmium fidei, totum est donum puræ liberalitatis Dei.

70. Numquam Deus affligit innocentes, et afflictiones semper servant, vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem.

71. Homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege quam Deus condidit propter utilitatem.

72. Nota Ecclesiæ Christianæ est, quod sit catholica, comprehendens et omnes Angelos cœli, et omnes electos, et justos terræ, et omnium sæculorum.

73. Quid est Ecclesia, nisi cœtus filiorum Dei manentium in ejus sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in ejus persona, redemptorum ejus sanguine, viventium ejus spiritu, agentium per ejus gratiam, et expectantium gratiam futuri sæculi.

74. Ecclesia, sive integer Christus, incarnatum Verbum habet, ut caput; omnes vero Sanctos ut membra.

75. Ecclesia est unus solus homo, compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia et persona; unus solus, Christus compositus ex pluribus Sanctis, quorum est sanctificator.

76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei, quia omnes electi, et justi omnium sæculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei et membro Christi, cessat interius habere Deum pro Patre, et Christum pro capite.

78. Separatur quis a populo electo, cujus figura fuit populus Judaicus, et caput est Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio.

79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco, et omni personarum generi studere, et cognoscere spiritum, pietatem, et mysteria sacræ Scripturæ.

80. Lectio sacræ Scripturæ est pro omnibus.

81. Obscuritas sancti verbi Dei, non est laicis ratio dispensandi seipsos ab ejus lectione.

82. Dies Dominicus debet a Christianis sanctificari lectionibus pietatis et super omnia sanctarum Scripturarum. Damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere.

83. Est illusio sibi persuadere, quod notitia mysteriorum religionis non debeat communicari feminis, lectione Sacrorum Librorum. Non ex feminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus, et nate sunt hæreses.

84. Abripere e Christianorum manus Novum Testamentum, seu eis illud clausum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare.

85. Interdicere Christianis lectionem sacræ Scripturæ præsertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.

86. Eripere simplici populo hoc solatium, jungendi vocem suam voci totius Ecclesiæ, est usus contrarius praxi Apostolicæ et intentioni Dei.

87. Modus plenus sapientia, lumine, et charitate, est dare animabus tempus morandi cum humilitate, et sentiendi statum peccati, petendi spiritum poenitentia et contritionis, et incipiendi, et minus, satisfacere justitiæ Dei, anquam reconcilientur.

88. Ignoramus quid sit peccatum, et

vera poenitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis istius ferre confusionem.

89. Quartusdecimus gradus conversionis peccatoris est, quod, cum sit jam reconciliatus, habet jus assistendi sacrificio Ecclesiæ.

90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos Pastores de consensu, saltem præsumpto, totius corporis.

91. Excommunicationis injustæ motus numquam debet nos impedire ab implendo debito nostro. Numquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Christo, atque ipsi Ecclesiæ per charitatem affixi sumus.

92. Pati potius in pace excommunicationem, et anathema injustum, quam prodere veritatem, est imitari sanctum Paulum: tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem, aut scindere unitatem.

93. Jesus quandoque sanat vulnera, quæ præceps primorum Pastorum festinatio infligit, sine ipsius mandato: Jesus restituit, quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt.

94. Nihil pejorem de Ecclesia opinionem ingerit ejus inimicis, quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium, et foveri divisiones propter res, quæ nec fidem lædunt, nec mores.

95. Veritates eo devenerunt, ut sint lingua peregrina plerisque Christianis, et modus eas prædicandi est veluti idioma incognitum; adeo remotus est a simplicitate Apostolorum, et supra communem captum fidelium; nec satis advertitur, quod hic defectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis Ecclesiæ, et iræ Dei in filios suos.

96. Deus permittit, ut omnes potestates sint contrariæ prædicatoribus veri-

tatis, ut ejus victoria attribui non possit, nisi divinæ gratiæ.

97. Nimis sæpe contingit membra illa, quæ magis sancte, ac magis stricte unita Ecclesiæ sunt, respici atque tractari tamquam indigna, ut sint in Ecclesia, vel tamquam ab ea separata; sed justus vivit ex fide, et non ex opinionibus hominum.

98. Status persecutionis, et pœnarum, quas quis tolerat, tamquam hæreticus, flagitiosus et impius, ultima plerumque probatio est, et maxime meritoria, utpote quæ facit hominem magis conformem Jesu Christo.

99. Pervicacia, præventio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare, aut agnoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id, quod Deus in sua Ecclesia posuit, ut in ea esset odor vitæ, v. g. bonos libros, instructiones, sancta exempla, etc.

100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus, persequendo veritatem ejusque discipulos. Tempus hoc advenit. . . . Haberi et tractari a religionis ministris, tamquam impium, et indignum omni commercio cum Deo, tamquam membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate Sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate, et zelo quodam religionis, persequendo flamma ferroque viros probos, si propria passione est excæcatus, aut abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium; et sacrificamus diabolo Dei servum.

101. Nihil spiritui Dei, et doctrinæ Jesu Christi magis opponitur, quam communia facere juramenta in Ecclesia, quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infr-

mis, et idiotis, et efficere, ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

Auditis itaque cum voce, tum scripto nobis exhibitis præfatorum Cardinalium, aliorumque Theologorum suffragiis, divinique in primis luminis, privatis ad eum finem, publicisque etiam indictis precibus, implorato præsidio, omnes et singulas propositiones præsertas, tamquam falsas, captiosas, male sonantes, piarum aurium offensivas, scandalosas, perniciosas, temerarias, Ecclesiæ, et ejus praxi injurias, neque in Ecclesiam solum, sed etiam in potestatem sæculi contumeliosas, seditiosas, impias, blasphemias, suspectas de hæresi, ac hæresim ipsam sapientes, necnon hæreticos et hæresibus, ac etiam schismati faventes, erroneas, hæresi proximas, phories damnatas, ac demum etiam hæreticas, variasque hæreses, et potissimum illas, quæ in famosis Jansenii propositionibus, et quidem in eo sensu, in quo hæ damnatæ fuerunt, acceptis, continentur, manifeste innovantes respectu, hæc nostra perpetuo vultura Constitutione declaramus, damnamus et reprobamus.

Animadversiones.

Quinque Jansenii propositiones damnatæ plerarumque Quesnelli propositionum claves haberi possunt. Quod dixit Jansenius de præceptis servatu impossibilibus insinuavit Quesnellus, Judæis quidem ea impossibilia fuisse plane dicendo, Christianis vero possibilia, quotiescumque Deus eadem in illis operatur, sine quo auxilio efficaci ipsam potentiam ea faciendi deesse dicit. ¹ Interiori gratiæ numquam resisti manifesto docuit Quesnellus, gratiæ operationem omnipotentem prædicando. ² Ad merendum vel demerendum non requiri libertatem a necessitate ex illis

(1) Vide Prop. 3, 3, 4, 5, 6, 7, 8.

(2) Prop. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27.

incipiis facile deducebatur : sicut et resibus accensebatur catholica doctrina gratiæ posse resisti. De Christi electorum tantummodo salute mor plurimæ agunt propositiones Quesnelli, qui idcirco docuit nullam prorsum dari extra Ecclesiam gratiam.¹

De impotentia hominis ad quemlibet tum morali honestate præditum, sive gratiæ impulsu, plura tradidit Quesnellus, Jansenianis placitis conna : quidquid a peccatore fit, primum et vitiosum esse, utpote a cupiditatis mala radice, constanter docens.² Charitatem autem, pro Janseniorum ore, extulit laudibus, adeo ut nihil eo aliquatenus gratum, vel nobis ad salutem utile, quod ab eo non proveiat, passim dicat.³ Timorem Dei, iam illum quo a peccando cohibemur, de causa respuit.⁴

Fidei quidem partes in salutis negotio agnoscere aliquando visus est, sed in charitate perfectam intellexit : voluntatis humanæ libertatem in se amplectenda et exercenda negat.⁵

Invisibilem justorum et electorum ecclesiam adstruere videtur illis propositionibus quibus peccatores a Christo et a populo electo separat.⁶

Propositiones quibus studium Scripturarum commendat,⁷ damnatæ sunt *propter pravam auctoris mentem* : manifestum quippe erat ex toto libro eum idcirco esse ut fideles utriusque sexus et omnis ætatis conditionis sædulo Scripturis vacarent, ut a Pastorum summorum, qui sunt docendi et pascendi munus a Christo demandatum est, abducerentur obedientia, et suis placitis quærerent subsidia. Igitur damnatas propositiones non censendus foret amplecti, qui Scri-

pturarum commendaret studium, humilitate fidei et obedientia servata.

Ut fideles a Sacramentis abstinerentur, Quesnello et Jansenianis fuit solenne pœnitentiæ severioris ante communionem exigere exercitium, quam agendi rationem pluribus propositionibus commendavit.⁸

Excommunicationis quam in nova docentes tulit sedes Apostolica vim negavit Quesnellus, et se suosque vindices veritatis oppressæ haberi voluit.⁹

Quæ postrema est inter damnatas propositiones, *juxta mentem auctoris* damnata est ; juramenta scilicet respicit quæ Pontifices ab omnibus Jansenismi suspicione laborantibus exigere voluerunt, ne in Ecclesiæ gremio foverentur fidei hostes. Hunc sibi ut tollerent obicem placita sua propagandi Janseniani omnino conati sunt, ideoque juramenta illa veluti laqueos infirmorum, pietatis specie improbarunt. Non igitur in censuram incurreret, qui, ab his consiliis alienus, nimiam juramentorum de muneribus rebusque civilibus frequentiam periculum pejerandi afferre quereretur.

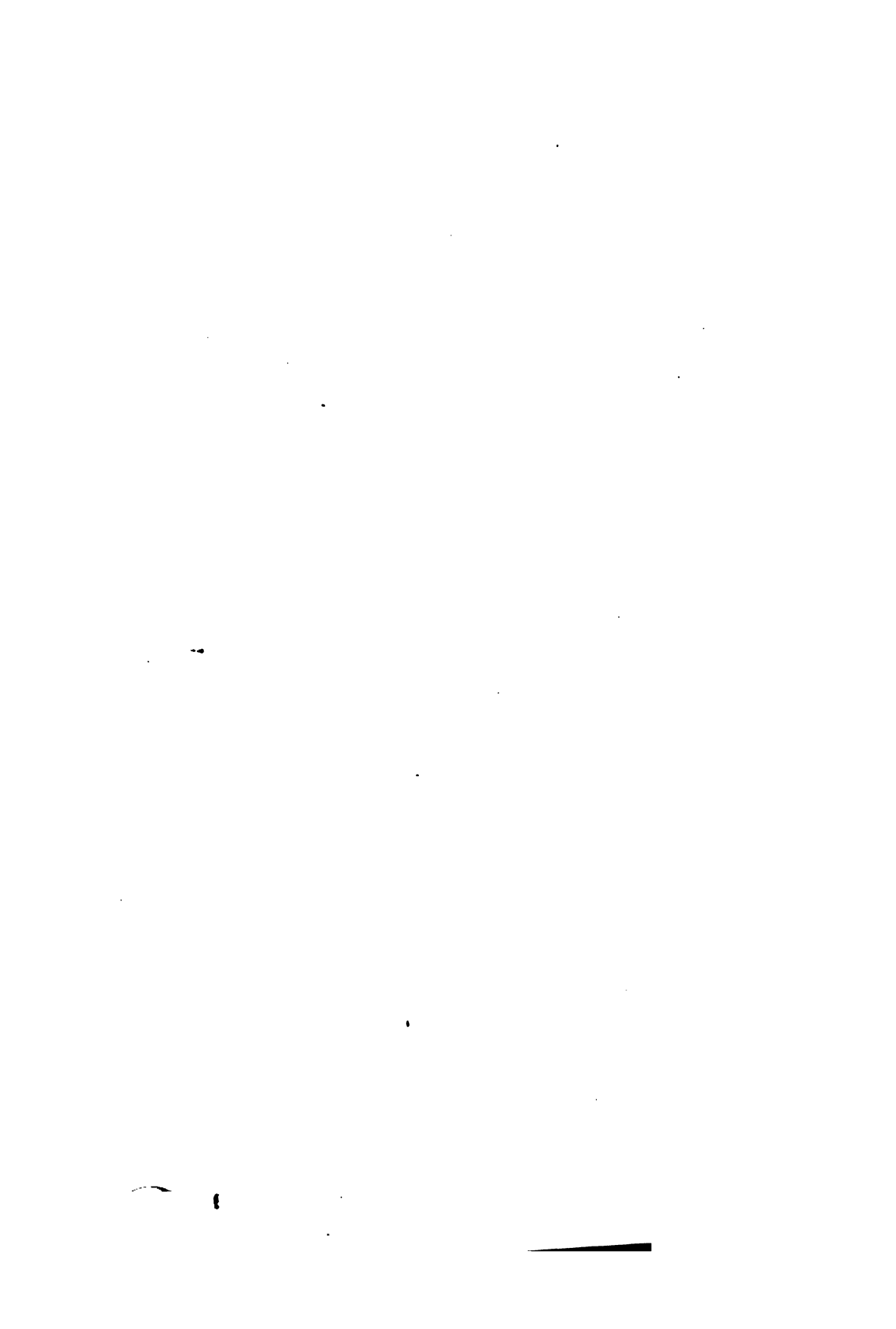
Hanc veluti analysis, cum animadversionibus dedimus, ut lectores Ecclesiæ mentem in novatorum placitis damnandis compertam habeant, nec innoxias propositiones, damnatis aliquando verborum sono affines, cum erroribus proscriptis confundant. Novimus in Catholicis Scholis quædam propugnari quæ illis simillima videntur, sed quæ in ipsa urbe Roma, Pontifice haud contradicente, palam traduntur. Absit ut velimus quam summus Ecclesiæ in terris rector tolerat opinionum licentiam, dogmatibus in tuto positus, minuere vel improbare.

(1) Vide Prop. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 72, 73, 74, 75, 76, 77. (2) Prop. 1, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48. (3) Prop. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59. (4) 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67.

(5) Prop. 68, 69. (6) Prop. 76, 77, 78.

(7) Prop. 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86.

(8) Prop. 87, 88, 89. (9) Prop. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101.

TRACTATUS IX.

DE CULTU RELIGIOSO.

PRÆNOTANDA.

ambigua est » inquit Grotius, « re- cultus appellatio : nam et religio- honos qui soli Deo defertur, et us est, qui ob Deum defertur et Apostolis : neque enim is id communem civilemque vitam t. » ¹ *Latria* — *λατρεία* — a Theo- ost Augustinum ² cultus supre- ctus est : *Dulia* — *δουλία* — in- cultus famulis Dei præstitus : *utia* — *υπερδουλία* — eximia infe- ultus species, quæ Virgini Ma- buitur. Distinctionem hanc usu, quam vocum vi niti animadver- laudatus vir : « quod usus pri- adæorum Hellenistarum, deinde inorum, voci *δουλίας* relicto si- u generali atque communi, *λα- iomen* divino cultui assignas- *Adorationis* vox ad supremum designandum sæpius sumitur; do inferiorem cultum religiosum it : sed latius ; etiam pro civili

cultu, quo homines aliis obsequium te- stantur, a vulgato interprete adhibitus est, sicut a veteribus plerisque. Apud profanos scriptores orandi, et concio- nandi sensu nonnumquam usurpata est. Veneratio e contra sæpe indicat apud antiquos cultum supremum, adeo ut vocum usus plurimum varietur.

2. Vulgare est præjudicium Catholi- cos colere Sanctos, imagines et reli- quias, quod de cultu ejusdem generis, ac illius qui Deo redditur plerique in- telligunt ; ideoque in limine vocum ex- plicationem præmittendam duximus, ut claritas dicendis accedat. Religiosi cultus nomine omnem intelligimus ho- norem qui Deo redditur, vel creaturis ob supernaturalia quibus ornantur do- na. Supremum et absolutum cultum Deo deberi ob summam ejus perfectio- nem et majestatem exploratum est, quem in Ecclesia catholica dari juvat demonstrare, antequam vindicemus quem præstat rebus creatis propter Deum honorem.

tius in animadv. Rivet. p. 45.
de civ. Dei c. 1.

(2) In Matth. iv. 10.

CAPUT I.

DE CULTU DEI.

3. Deum colendum esse tum animi obsequio, tum corpore, in tractatu de Revelatione ostendimus. Sectarii omnes eum colere profitentur, purumque eorum cultum jactant, quem plerique in oratione præcipue reponunt, qua Deus omnium bonorum fons agnoscitur. Episcopaliani sacrificium, commemorativum tamen, se Deo offerre gloriantur, et statas preces fundunt. Methodistæ pro more eos imitantur. Presbyteriani sacrificii nomen respuentes et certas orandi formulas, preces pro arbitrio ministri, una cum hymnis et psalmis cultum habeant. Baptistæ hos sequuntur duces. *Quakeri* meditantur conveniunt, animoque Deum colentes, silentium non rumpunt, nisi ex Spiritus instinctu. *Shakeri* saltant, læta animi sensa corporis motu vocibusque proferentes. ²

Propositio.

Divinus cultus qualis in Ecclesia Catholica peragitur purus et perfectus est, Deo dignus et hominum indoli conveniens.

4. *Probat.* Deus supremo obsequio colitur in Ecclesia Catholica, oblato ei sacrificio, quod cultus summum est genus; agnoscitur omnium bonorum fons, quæ idcirco ab eo orando petuntur; supremus prædicatur rerum arbitri, cui totum mentis obsequium necessario præstandum est fide, et cujus leges necessario sunt servandæ. Cultus igitur Deo dignus plane est.

5. Congruit autem et hominum naturæ, quum veritates proponantur credendæ, quæ cultus sunt fundamentum, in quibus contemplandis altissima ingenia exerceri possunt: et exterior cultus forma ejusmodi sit quæ Dei majestatem indicat, et hominibus magnum pietatis sensum facile injicit.

6. Præterea cultus catholicus totus innititur mysteriis quæ Christus tradidit, et institutis quorum auctor est: formam autem exteriorum exhibet divinis institutis Mosaicæ legis affinem, splendorem scilicet vestium rituumque quibus Dei majestas hominum sensibus quodammodo commendatur. Habet igitur Dei auctoritatem omni ex parte.

7. Exempla vetustissimorum sæculorum a Christo suffragantur; nam ex omnibus quæ supersunt monumentis constat ipsam cultus substantiam et ritus plerosque, qui nunc vigent, fuisse antiquitus servatos. Liturgiæ præclara sunt documenta, sicut et alia reperiuntur in Constitutionibus apostolicis et Patrum scriptis. In tractatu de Eucharistia plurima adduximus.

Objectiones solvuntur.

8. *Obj. 1.* Haud adeo Deus a Catholicis colitur, ac Sancti, imagines, reliquiæ, etc.

9. *Resp.* Summo cultu honoratur Deus, nec aliquis creatis rebus redditur honor, qui non referatur ad eum, adeo ut singula venerationis indicia sint cultus Dei exercitium. Equidem suprema regum potestas agnoscitur, dum eorum ministri magno cum honore excipiuntur. Cæterum hac ex parte cultum postea vindicabimus: id impietatum demonstrandum suscipi-

(1) « When assembled the great work of one and all ought to be to wait upon God; and returning out of their own thoughts and imaginations, to feel the Lord's presence, and know a gathering into his name indeed, where he is in the midst, according to his promise. » Barclay's Apology, prop. xi. § vii.

(2) « The light, and truth, and revelation of God

increased among them, until, by the special operation of his power, they were moved to go forth and worship God in the dance; which had been expressly signified by the law and the prophets, as the peculiar manner of worship to be established in the latter day. » The testimony of Christ's second appearing, p. viii. ch. ix. n. 6.

es, Deum ipsum coli ea qua decet atione. S. Augustinus ait : « Divine ac ingulariter in Ecclesia catholica trahitur *nullam creaturam colendam esse nimæ*, libentius enim loquor his veris quibus mihi hæc insinuata sunt) ed ipsum tantummodo rerum quæ unt omnium creatorem. » . . « Deus igitur solus ei colendus est, qui solus jus est auctor. » ⁴

10. *Obj.* 2. Cultus Catholicorum longissime recedit a spirituali cultu quem hristus testatus est Patrem suum omnino velle; ² totus enim in cæremoniæ multitudinem positus est.

11. *Resp.* In spiritu et veritate Deum olimus : nam fide illustrati Deum ensurissimum et perfectissimum agnoscimus, quem vere adoramus, mentem et voluntatem ei subicientes, et corporis obsequio animi pendentes sensa. piritualis igitur et verus est cultus, udæorum cultui longe præstans : non nim in cæremoniis sistere jubemur, ed ad Deum ritibus illis assurgere, lum mente contemplantes, et affectibus cordis complectentes. Utique Spiritus est Deus : et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet dorare. »

12. *Obj.* 3. Mosaica cultus pompa arnali populo accommodata, sub hristi dispensatione non debet exhiberi, Paulo cæremonias et instituta illa omnino abolita esse docente.

13. *Resp.* Longe distat cultus catholicus a Mosaico : nec enim immolantur umimantia, nec lotiones illæ plurimæ unt, nec aliæ servantur legis cæremonia, quas abolitas esse cum Paulo rædicamus. Cultus noster mysteriis ldei christianæ prorsus nititur, nulamque inanem pompam redolet, sed lum de Deo rebusque divinis sensum odit. Cæterum Paulus non rationem

qua Deus colebatur a Judæis censendus est impugnasse : erat enim divinitus præscripta ; sed in eo totus erat ut ostenderet legis illius obligationem desiisse.

14. *Obj.* 4. Cultus catholicus traditionibus humanis nititur, quæ sensim sine sensu creverunt, Augustino jam suo tempore querente de iis qui fideles cæremoniarum multitudine obruunt, et « servilibus oneribus premunt, ut tolerabilior sit conditio Judæorum. » ⁵

15. *Resp.* Cultum servamus ab antiquissimis temporibus traditum : locupletibus enim documentis probamus sæculo quarto saltem rituum splendorem et copiam magnam fuisse, quos ad ipsa primordia Ecclesiæ non temere referunt viri eruditi. Questus est autem Augustinus de specialibus locorum ritibus : « Omnia itaque talia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatibus continentur, nec in conciliis episcoporum statuta inveniuntur, nec consuetudine universæ Ecclesiæ roborata sunt, sed pro diversorum locorum diversis moribus innumeraliter variantur, ita ut vix aut omnino numquam inveniri possint causæ, quas in iis instituendis homines secuti sunt, ubi facultas tribuitur, sine ulla dubitatione resecanda existimo. »

16. *Obj.* 5. Ritus plerique a Judæis vel Gentilibus sunt mutuati : non autem oportebat simplicitatem cultus christiani his inficere.

17. *Resp.* Non ita se res habet, quamvis nonnulli ritus videantur aliquatenus judaicis affines, alioquin longe ab iis discreti. Ex ethnicorum moribus ortam esse occasionem ritum aliquem instituendi non negamus, ut pravæ corrigerentur consuetudines, vitio omni resecato. Profecto laudanda est sapiens illa œconomia, qua veritate in tuto

(4) De quantitate animæ c. xxxiv. 77. 78.

(5) Joan. iv. 24.

(5) Ep. lv. alias cxix. quæ est II. ad Januarium c. xix.

posita mores ad ejus normam emendantur, et finis proponatur quo sancte fiant quæ prius ob pravam finem impia erant et detestanda. « Non similiter, » inquit Augustinus, « cum gentibus vivimus, easdem res, non ad eundem finem referendo. »¹

18. *Obj.* 6. Supplicationes, aquæ lustrationes, thuris incensio, cereorum copia, donaria, cæteraque plurima ab Ethnicis desumpta sunt, quin suo vitio purgata sint; inania enim sunt et superstitiosa.

19. *Resp.* Falluntur vehementer qui hæc omnia ab Ethnicis derivant: pleaque enim in cultu, quem Deus ipse Judæis præscripsit, verosimilius habent fundamentum, quamvis apud nos diversa sint, et christianis mysteriis accommodata. Profecto Deo jubente circa urbem Hierichontinam arca septies circumlata est, et sæpius alias solemnium pompa lata refertur, Davide, Levitis, et populo universo gaudii indicia sacris canticis, et aliis rationibus dantibus. Aspersiones plures a Moyse præscriptæ sunt, Deo auctore; et in veteri Ecclesia consueverunt Christiani templum ingressuri toto se mergere corpore, vel manus saltem ablueri, ut munditiem animæ significarent, et penitendo impetrarent.² Thus in orationis symbolum a Judæis usurpatum est, quod et a Joanne Evangelista factum, dum Angelum e thuribulo aureo incensum fundere coram altari referat: « Ascendit fumus incensuum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo. »³ Perantiquum esse ejus usum in cultu christiano liquet ex Constitutionibus apostolicis et aliis documentis antiquis. Luminum copia tum in sanctuario judæico, tum in veteri Ecclesia adhibita noscitur; cujus rei exemplum in Actis Apostolorum videre est.⁴ Donaria pen-

dent juxta altaria in grati animi testimonium ob beneficia accepta: quod utique nil habet ethnicum, quum Deo vero rependantur grates. Nil vitii est in eo quod beneficia per Sanctos concessa aliquando credantur.⁵

20. *Obj.* 7. Catholici plerique ritibus tantum intenti, eorum significationem ignorant, ideoque sublimes illos pietatis sensus non habent. Præterea constat experientia ritibus animum potius a Deo distrahi. Equidem in magnis solemnitatibus spectaculum exhibetur theatrale cum musica, potius quam cultus divinus.

21. *Resp.* Satis edocentur plerique Catholici ut cum pietatis sensu ritibus sacris adstant, et mentes cordaque ad Deum evehant: nec enim ad id necesse est singulorum rituum habere notitiam. Experientiam ipsi appellamus: qui enim Catholicorum coetum Missæ adsistentium inspexerit, magnum pietatis sensum plerisque communem vix denegare poterit. Quod si aliqui negligant ad Deum assurgere, ipsis erit imputandum. Quod de solemnitatibus dicitur, locum non habet quotiescumque juxta Ecclesiæ leges res peragitur: splendor enim vestium, et tota pompa cultus altioris de mysterio notionem, et sacri centus cœlestes cogitationes injiciunt. Si aliquid minus congruum alicubi fiat, culpandi erunt qui Ecclesiæ negligunt sancta mandata.

22. *Obj.* 8. Cultum Catholicorum esse materialem et superstitiosum liquet ex moribus Catholicorum, qui cultus exercitium cum omni vitiorum genere passim conjungunt.

23. *Resp.* Sunt præclara exempla virtutum apud Catholicos, qui fidei principia recolunt. Quod si occurrant contraria vitiosorum hominum exempla, qui cultus exercitium non deserunt,

(1) Contra Faustum l. xx. c. xxiii.

(2) S. Chrys. hom. xviii. in 1 Cor.

(3) Apoc. viii. 3.

(4) Act. xx. 8.

(5) Vide eruditæ litteræ Wiseman. « Letter to John Poynder, Esq., etc.

alioquin se totos dent libidini, igitur est cultus qui agnoscit infinitam
 ri cuicumque vitio, id non Entis perfectionem et majestatem. *In-*
 t cultus causa. Equidem id *ferior* qui nititur supernaturali dote ab
 s certissimum est principium, Ente Supremo derivata, vel relatione
 cultum posse Deo gratum esse, ad Ens ea dote ornatum. Hinc vel *ab-*
 i peccato anima inquinatur; *solutus* est, vel *relativus*. *Absolutus* ni-
 peccator optime novit se Deum titur dote quæ in Ente agnoscitur; *re-*
 non salvandum, nisi dereli- *lativus* totus refertur ad aliud. Deus
 vitia. Hæc fovens aliquando solus absoluto et supremo cultu dignus
 ergit Deum, quia manet sensus est : attamen cultus Sanctorum dicitur
 officiorum quæ persolvere etiam *absolutus*, quum vere possideant
 licet alias cupiditatibus abri- dona supernaturalia; sed et *relativus*
 culpanus idcirco non ob cul- est : nam necessariam habet ad Deum,
 m præstat, sed ob vitia quæ ejus causa honorantur, relationem.³
 re negligat. « Alia est disci- Cultus imaginum est *relativus*.
 ristianorum, alia luxuria vino-
 n vel errore infirmorum. » Ita
 e Augustinus.⁴

Animadversio.

ivinus et supremus cultus soli
 statur in Ecclesia Catholica,
 licet, Filio, et Spiritui sancto,
 i unum sunt. Adoratur etiam
 Christi natura, quia personæ
 i divinæ conjungitur, eaque
 , adeo ut Deus homo factus
 . Optime igitur Petavius dixit :
 , seu adoratio, proprie non
 : nisi uni Deo. »⁵

CAPUT II.

DE CULTU SANCTORUM.

onstat cultum religiosum, infe-
 imen generis, præstari in Ec-
 clesiastica Angelis Sanctisque glo-
 sti fruentibus. Ut dicenda de eo
 ntur, quæ de cultus gradibus
 ir distinctiones, numquam e
 a elabantur oportet. *Supremus*

26. De sanctitate et gloria martyrum
 primis sæculis constabat ex fama pu-
 blica, Episcoporum accedente auctori-
 tate, scilicet memoria eorum colebatur
 ubi passi fuerant supplicia, vel ubi re-
 liquiæ eorum conservabantur. Die an-
 niversario conveniebant fideles : acta
 martyrii legebantur; offerebatur Deo
 in gratiarum actionem et laudem Sa-
 crificium eucharisticum.⁴ Quarto sæ-
 culo, persecutione sopita, qui vitæ
 eximia sanctitate fidelium cæterorum
 in se excitabant admirationem, post
 mortem simili fere honore celebraban-
 tur. Litteris Encyclicis scriptis, ali-
 quando singulorum cultus ad dissitas
 transibat Ecclesias, pro sanctitatis fa-
 ma, et miraculorum frequentia : sed
 adhuc nullo decreto quod universalem
 spectaret Ecclesiam consuevit sanctitas
 defunctorum declarari. Eminuit qui-
 dem Romanæ Sedis auctoritas : nam sæ-
 culo quarto exeunte acta martyrii S. Vi-
 gilii Episcopi Tridentini ad Pontificem
 missa sunt,⁵ et ejus facultas sæpe ex-
 quirebatur ut corpus alicujus viri san-

ra Faustum l. xx. c. xxi.

. de Incarn. c. ii.

nitius apposite scribit : « Generaliter
 neque cultum Sanctorum aut reliquia-
 ri, nisi quatenus ad Deum refertur,
 i religionis actum esse debere, qui in
 anius omnipotentis Dei non resolvatur
 etur. Itaque cum Sancti honorantur,
 elligendum est quemadmodum in Scri-

ptura dicitur, « Nonbrificati sunt amici tui Deus, »
 et « Laudate Dominum in Sanctis ejus. » Syst.
 Theol. p. 160.

(4) Vide Euseb. l. iv. hist. Eccl. c. xv. Smyrnen-
 sium epistolam de martyrio Polycarpi recitan-
 tem. Eam novissime produxerunt Oxonienses
 vol. i. Records of the Church, N. xii.

(5) Apud Bolland. ad 26 Jun.

ctitate celebris de tumulo honorifice elevaretur, vel ut altare super illud erigere liceret: sed *processus* quem dicunt *canonizationis* non erat adhuc institutus, nec privilegium sancienti cultum Summo Pontifici reservatum. « Primus quem perhibent antiqua documenta, » ait Morinus, « solemniter a Pontificibus canonizatum fuisse, est Hugo Carthusianus, et Gratianopolitanus Episcopus. » . . . « Ante Innocentium II. et Alexandrum III. simplex admodum erat canonizationis ritus, ut ex Petro Damiano constat in fine vitæ sancti Romualdi, testaturque Cardinalis Baronius ad annum Christi Mxxvii. Obtinebatur ab iis quibus curæ erat illa canonizatio, a Sede Apostolica facultas altare supra corpus defuncti erigendi. »¹

27. Cultus quem Ecclesia tribuit Sanctis in eo præcipue positus est, quod eorum virtutes, et quæ passi sunt Religionis causa recolat, offerendo Deo sacrificium. Preces ad ipsos in Liturgia non consuevit dirigere, quamvis Deum exoret ut eorum precibus et intercessionem adjuvetur. In Litanis quæ Sabato sancto recitantur, post Dei imploratam misericordiam, Sanctorum expetit preces; ² sicut et beatissimæ Virginis Litanis Lauretanis, quæ tamen ad Liturgiam non pertinent. Cæteræ quæcumque preces ad Sanctos directæ ex devotione et affectu privatorum hominum prodeunt, nulla plerumque publica sanctius auctoritate Cultus specimina haberi etiam possunt quæ imaginibus Sanctorum tribuuntur venerationis indicia, scilicet quod in Ecclesiis publice exponantur, et pro aliquarum regionum consuetudine deferantur aliquoties per vias honorifico. Sed qui reliquiis eorum præstatur honor, ad ipsos præsertim dirigitur.

28. Moderate admodum Concilium Tridentinum hac in re se gessit, jubens Episcopis, « ut juxta Catholicæ et Apostolicæ Ecclesiæ usum, a primævis christianæ Religionis temporibus receptum, sanctorumque Patrum consensionem, et sacrorum Conciliorum decreta, in primis de Sanctorum intercessionem, invocationem, reliquiarum honore, et legitimo imaginum usu fideles diligenter instruant, docentes eos, Sanctos una cum Christo regnantes, orationes suas pro hominibus Deo offerre; bonum atque utile esse suppliciter eos invocare; et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum, Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor, et Salvator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere, illos vero, qui negant, Sanctos æterna felicitate in cælo fructes invocandos esse; aut qui asserunt, vel illos pro hominibus non orare; vel eorum, ut pro nobis etiam singulis orent, invocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, adversarique honori unius mediatoris Dei et hominum Jesu Christi; vel stultum esse, in cælo regnantibus voce, vel mente supplicare, impie sentire. »³

Propositio.

Licet Angelos, Sanctosque cum Christo regnantes, religioso quodam cultu, ut Dei famulos prosequi.

29. *Probatum 1. ex Scripturis.* « Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatam teneantem gladium, perrexitque ad eum, et ait: Noster es, an adversariorum? Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram. Et adorans, ait: Quid Dominus meus loquitur

(1) Morinus, Comment. de adm. Sac. Penit. t. 2. c. 22. Vide etiam vol. I. p. 107, hujus operis.

(2) Litania omnia præter impressas in Breviario et Lauretanis improbat Clement VIII. Vide

S. R. C. decr. 15 Martii 1608 n. 227. 46. Litania SS. Nominis Jesu deinceps sancitæ sunt. Decr. n. 1486.

(3) Conc. Trid. Sess. xiv. Decr. de invoc. etc.

ad servum suum? Solve, inquit, calcamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est. Fecitque Josue, ut sibi fuerat imperatum. ¹ Liquebat Josue angelum adesse intellexisse, quem non vocat Deum, sed Dominum, ² יְיָ אֱלֹהֵינוּ eum tamen utpote exercitui Domini præfectum צֶהַר-צֶהַר veneratum esse, se in terram rosternendo. Civilis non fuit cultus hic, sed religiosus, utpote cœlesti dignitati Angeli innixus: quem tamen robavit ipse, jubens ut in majoris rearentiæ testimonium Josue calcæos eponeret; sicut alias Mosi e ruho arente jussum est. Quod autem nonnulli atres Verbum divinum apparuisse censerint, sicut et Protestantes ad vim roborationis declinandam, non obstat: ecce enim huic opinionioni est robur aliud. Præterea Josue de Verbo divino il suspicari poterat, sed angelum principem cœlestis exercitus, vel populo israelitico invigilantem intelligere. Ergo Josue persuasum est oportere insignia honoris erga angelum indicia præbere, cui etiam probata sunt.

30. *Probatur 2. Patrum testimoniis.* Justinus M.: « Eum (*Deum Patrem*) et Filium qui ab eo venit ac nos ista docuit, et cæterorum qui illum assectantur, eique assimilati sunt, bonorum angelorum exercitum, et Spiritum propheticum colimus et adoramus, ratione et veritate venerantes. » — ἐκείνου τε, καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ υἱοῦ ἐδόξαται καὶ διδάχθηται ἱερεὺς ταῦτα, καὶ τοὶ τοὶ ἄλλοι ἱερεῖς καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἀγαθοῦ ἀγγέλων στρατὸν, πνεῦμα τε τοῦ προφητικῶν σίβημιδα, καὶ προσκυνούμεν, ἀρχὴ καὶ ἀληθεὶς τιμωρίας. ³ Licet sanctus Martyr non innuat eodem cultu genere Angelorum exercitum, quo Filius, affici, eos tamen coli, tamquam Filii assecles, ei cœlestibus donis

quodammodo adsimilatos, affirmat. Quod autem discrimen cultus expressius non declaraverit, contigit quod Ethnicos alloquens, qui Christianos Atheos vocabant, impietatis crimen satis refelleret, cultum tribus personis divinis et Angelis præstitum allegando: nec enim agebatur de instituendo homine christiano fidei doctrina, sed ut calumnia rejiceretur. Frustra autem se torquet Bullus, ⁴ hoc testimonium post Scultetum, conviciis potius quam ratione interpretans, contra manifestum verborum nexum et vim: vult scilicet Christum illa quæ retulerat Justinus docuisse, simul etiam existere Angelorum bonorum Christum sequentium exercitum; quum cuique obvium sit juxta Justinum, Patrem, Christum, et Angelorum exercitum eum sequentium, et Spiritum propheticum coli et adorari. ⁵

31. Ecclesia Smyrnenensis, in celeberrima epistola de Polycarpi martyrio, refert quo studio Judæi caverint, ne Polycarpi corporis reliquiæ in Christianorum manus venirent, prætexentes hos, Christo relicto, Polycarpum adoratos. « Ignari quod nec Christum umquam derelinquere poterimus, qui pro salute omnium qui in toto mundo salvi fiunt, passus est; inculpatus, pro peccatoribus; nec alium quemquam colere. Illum siquidem, utpote Filium Dei, adoramus; martyres vero, tamquam Domini discipulos et imitatores, merito diligimus, propter illorum erga suum regem ac magistrum benevolentiam eximiam, quorum utinam et nos fiamus consortes ac condiscipuli! » ⁶ — τούτοις μὲν γὰρ υἱὸν τοῦ θεοῦ προσκυνούμεν· τοὺς δὲ μάρτυρας, ὡς μαθητὰς καὶ μιμητὰς τοῦ κυρίου, ἀγαπῶμεν ἁγίως. Re-positis quas exusti corporis colligere poterant reliquiis, die anniversario

(1) Josue v. 15.

(2) Apol. i. 6.

(3) Defensio fidei Nicenæ c. iv. § ii. n. 8.

Vol. II.

(4) Divinitas D. N. J. C. a Marano l. iv. c. iv. n. ii.

(5) § xvii. vol. II. Pat. Apost. p. 303. ed. Amsterdam.

proponunt martyrium ejus celebrare, ejusque recolere memoriam : « Quo etiam loci nobis ut fieri poterit congregatis, in exultatione ac gaudio, præbebit Dominus natalem martyrii ejus diem celebrare, tum in memoriam eorum qui certamina pertulerunt, tum in venturorum hominum exercitationem et alacritatem. » — ἰδοὺ ὁρ δυνάμει ἡμῖν συναγαμίνομεν, ἐν ἡγαλλίᾳ καὶ χαρῇ, παριζήσῃ ὁ κύριος ἐκτελεσθῇ, τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ ἡμέραν γυνέθλων, ὅτε καὶ τὰς τῶν ἱδρυμάτων μνήμην, καὶ τῶν ἀσκησίων καὶ ἰσχυμασίων. ¹ Præclarum documentum est honoris quo martyres Dei, et Sanctos omnes prosequitur Ecclesia. Non eos adorant, qua ratione Filium Dei, sed dilectione sancta eos amplectitur, utpote discipulos ejus et imitatores. Quæ patrarunt egregia facinora, quæque passi sunt fortiter, recolit anniversariis festivitibus; gaudens spiritu, tanta prole beata : eorumque exempla posteris exhibet, quibus ad omne virtutis exercitium accendantur.

32. S. Cyprianus eandem Ecclesiæ consuetudinem testatur, jubens ut, vigente persecutione, martyrum nomina ad eum referantur : « Dies eorum quibus excedunt, annotato, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus. » Dicit Tertullum quemdam illi consuevisse significare « dies quibus in carne beati fratres nostri ad immortalitatem gloriosæ mortis exitu transeunt; et celebrantur hic a nobis oblationes, et sacrificia ob commemorationes eorum : quæ cito vobiscum, Domino protegente, celebrabimus. » ²

33. S. Basilius, ad Ponticæ diocesis

Episcopus scribens, ait : « Martyrum honores cum summo studio procurantur ab iis qui in Domino sperant : tum imprimis a vobis qui virtuti operam datis. » ³ « Ecclesia per hoc quod eos honorat qui præcesserunt, præsentem impellit. » ⁴ « Honor quem bonis conservis exhibemus, benevolentia erga communem Dominum significationem de se præbet. » ⁵

34. S. Gregorius Nyssenus de S. Theodoro martyre disserens, dicit : « Cui regum talis honor habetur? Quis ei iis qui supra modum inter homines excellere visi sunt, tali memoria celebratur? Quis Imperatorum qui urbes munitas ceperunt, nationes innumeras subegerunt, adeo decantatus et summe celebratus est, ut hic miles pauper modo conscriptus et tyro, quem Paulus armavit, quem Angeli ad certamen unxerunt, quem victorem Christus coronavit? » Deinceps martyrem ipsum alloquitur : « Ac nos quidem, O Beate! anniversariam circuli vicissitudinem assequuti benignitate Creatoris, tibi publicum conventum coegimus, sacrum, inquam, martyribus addictum, et communem Dominum adorantes, et tuorum certaminum victoriæ commemorationem peragentes. » ⁶

35. S. Gregorius Nazianzenus, in Julianum Apostatam invectus, ait : « Martyres Juliani munera, et templum quod in eorum honorem volebat erigere, cum christianam adhuc religionem profiteretur, respuisse, et terram excussisse fundamenta ædificii sacri, quod extruere conabatur. O! insignem martyrum inter se charitatem! Honorem illius qui multos martyres ignominia

(1) Adnotant Oxonienses : « The Church always celebrated the day of martyrdom as that on which the Saint was truly born, and not what we call the birth-day. » Leibnitzius dicit : « Certum est, secundo christianæ Ecclesiæ sæculo jam natalitia martyrum celebrata, et apud monumenta eorum sacros conventus fuisse institutos. » Syst. theol.

p. 170. Gibbon recenset honorem martyribus prestitum inter causas diffundendæ religionis. History of Decline and Fall of Roman Empire ch. 17.

(2) Ep. 37. (3) Ep. 291.

(4) Orat. in S. Mamantem M.

(5) Orat. in 40 Martyres. Vide alias phrasas Martyres orationes. (6) Orat. de S. Theodoro.

et dedecore affecturus erat, recusarunt. » ¹

36. S. Joannes Chrysostomus, ad populum Antiochenum de sanctis martyribus Juventino et Maximino concionans, ait: « Non aliter priscos, aliter recentiores colitis Sanctos, sed eadem alacritate, eodem amore, eodem affectu colitis omnes et commendatis. Non enim exploratis tempus, sed exquisitis animi fortitudinem, pietatem, fidem invictam, zelum fervidum, et eas virtutes quas præferunt Sancti, ob quorum honorem hodie convenimus. » ²

37. S. Cyrillus Alexandrinus: « Sanctos porro martyres neque deos esse licimus, neque divino cultu illos adorare solemus, sed affectus et honoris. Quin potius summis honoribus illos ornamus, puta quod pro veritate strenue certaverint, sinceritatemque idel eousque servaverint, ut animam ipsam contempserint, repudiatisque mortis terroribus, periculum omne vicerint. Quare nihil est absurdi: imo vero necesse erat eos qui tam claris facinoribus excelluerunt, ornari perpetuis honoribus. » ³

38. S. Hieronymus: « Honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum. » ⁴

39. S. Augustinus Fausti Manichæi calumniam sic diluit: « Nam quod etiam hinc nobis calumniatur Faustus, quod martyrum memorias honoramus, in hoc dicens nos idola convertisse; non tam me movet ut huic calumniæ respondeam, quam ut ipsum Faustum ostendam studio calumniandi, etiam ab ipsius Manichæi vanitatibus exorbitare voluisse. . . . Populus autem christianus memorias martyrum reli-

giosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus eorum adjuvetur: ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum, quamvis in memorias martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporum assistens altari, aliquando dixit: Offerimus tibi, Petre, aut Paule, aut Cypriane? sed quod offertur, offertur Deo, qui martyres coronavit, apud memorias eorum quos coronavit: ut ex ipsorum locorum admonitione major affectus exurgat ad acuendam charitatem, et in illos quos imitari possumus, et in illum quo adjuvante possumus. Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei. » ⁵

40. Accedit ratio quæ suadet honorem quem Deo debemus; exigere qui quilibet honoretur pro relatione quam habet ad Deum. Sic sacerdotes et prophetæ semper consueverunt speciali honore affici, etiam a regibus, qui certe civilem cultum non iis tribuebant, sed honorabant in iis divinam potestatem quam exhibebant. Equidem pro ratione dotum quibus quis ornatur, honor varius est: civilis quippe cultus tribuitur iis qui rerum potluntur: ille igitur qui personis sacris tribuitur, religiosus habendus est. « Videntes autem filii prophetarum qui erant in Jericho e contra, dixerunt: Requievit spiritus Eliæ super Elisæum. Et venientes in occursum ejus, adoraverunt eum proni in terram. » ⁶ Abdias dispensator domus regiæ, Eliæ obviam factus: « cum cognovisset eum, cecidit super faciem suam. » ⁷ Ejusdem speciei censendus est cultus hic, sive tribuatur

(1) Orat. III., quæ i. in Julian. invec.

(2) Hom. in SS. MM. Juventin. et Maxim. Vide etiam plurimas alias ejusdem in Martyres homilias.

(3) L. 6. in Julian. (4) Ep. ad Riparium.

(5) L. xx. contra Faustum c. xxi. Vide pluræ testimonia apud Natalem Alexandrum hist. eccl. Sæc. v. Diss. xxv. Vol. ix.

(6) IV. Reg. ii. 45.

(7) III. Reg. xviii. 7.

iis qui in terris versantur, sive iis qui cum Christo regnant; quamvis sole-
muior hic sit, ob sanctitatis perfectio-
nem quam amittere nequeunt.

Objectiones solvuntur.

41. *Obj. 1.* « Nemo vos seducat, vo-
lens in humilitate et religione Ange-
lorum, quæ non vidit ambulans, fru-
stra inflatus sensu carnis suæ, et non
tenens caput. » ¹ Cultum igitur Angelo-
rum damnat Apostolus.

42. *Resp.* Liquet Apostolum de iis
agere qui Christum caput non agno-
scunt, quod de Catholicis intelligi
nequit, quibus « solus noster Redem-
ptor et Salvator est. » ² Qui autem sint
quos perstringit, non certo constat;
sunt enim qui Judæos intelligunt,
quibus lex data est, « ordinata per
Angelos in manu mediatoris; » ³ alii
ad Simonianos vel Gnosticos alios
verba Apostoli referunt; ⁴ liquet enim
Angelos Æonesve ab his veluti deos
minores, qui sua potestate omnia mo-
derabantur, habitos, et superstitiosos
proinde cultu affectos. ⁵ Sunt etiam
inter recentiores eruditione præstan-
tes, quibus « θεοσκία τῶν ἀγγέλων videtur
esse studium singularis sanctitatis;
nam et alibi (Act. xxvi. 5) Paulus τῶν ἐκρη-
διστάτων ἀριστῶν τῶν Ἰουδαϊκῶν θεοσκοτίας non
cultum dicit, sed studium singularis
sanctitatis Pharisaicæ. » Ita Rosen-
müller. ⁶

43. *Obj. 2.* Joannes Apostolus ab
Angelo correptus est, quia eum colere
volebat: « Cecidi ante pedes ejus, ut

adorarem eum. Et dicit mihi: Vide ne
feceris: conservus tuus sum, et fra-
trum tuorum habentium testimonium
Jesu: Deum adora. » ⁷

44. *Resp.* Nefas est de tanto Apostolo
susplicari eum illicitum aliquem cultum
præstare voluisse. Dicendum igitur id
prorsus licuisse; Angelum tamen mo-
deste recusasse venerationis testimo-
nia, quum veneretur et ipse Apostoli,
quem diligebat Jesus, excelsam digni-
tatem. Profecto Joannes iterum eadem
cultus præstitit indicia, ⁸ monitionis
veluti nulla ratione habita, angelicum
nuntium debito prosequens honore,
suæ dignitatis immemor. Igitur Apo-
stolus humilitatis præbuit exemplum;
Angelus modestiæ, quippe qui et fa-
mulum se professus est Dei, omnem
honorem ad eum referens. Aliam expli-
cationem tradidit Gregorius Magnus;
« Quid est quod ante Redemptoris ad-
ventum Angeli ab hominibus adorantur,
et tacent; postmodum vero ado-
rari refugiant? Nisi quod naturam
nostram, quam prius despexerant,
postquam hanc super se assumptam
conspiciunt, prostratam sibi videre
pertimescunt? Nec jam sub se velut
infirmam contemnere ausi sunt, quam
super se, videlicet in cœli Rege, ve-
nerantur. Nec habere dedignantur ho-
minem socium, qui super se adorant
hominem Deum. » ⁹ Adeo liquet hono-
rem a Joanne præstitum licitum fuisse,
eumque ex humilitate recusatum, ut
id fateantur Bloomfield, ¹⁰ et Rosen-

(1) Col. ii. 18.

(2) Conc. Trid. Sess. xxv. Decr. de invoc. Sanct.

(3) Gal. iii. 19. Vide Hieronym. q. 10 ad Alga-
siam.

(4) Chrysost. hom. vii. in ep. Col. « Sunt qui-
dam qui dicunt non oportere per Christum ad-
duci, sed per angelos. » Paulo aliter Theodoretus
in loc. (5) Aug. l. viii. de civ. Dei c. 18.

(6) In loc. Bloomfield: « The persons in ques-
tion (supposed to be Gnostics) adopting the
opinion of the Essenes, Pythagoreans, and Pla-
tonists, maintained, from a sentiment of affected

humility, that direct access of prayer to the Deity
was presumptuous and impracticable, and that
prayers could only be presented, and accepted
through the mediation of the angels. » Bloom-
field in loc.

(7) Apoc. xix. 40. (8) Ibid. xxii. 9.

(9) S. Greg. M. l. i. hom. viii. in Evang. Ipsi-
sima verba veluti Riberæ a Ballo laudantur. Pri-
mitiva et Apostolica traditio de Jesu Christi Divi-
nitate c. vi. § 7.

(10) « The Angel declined it with humility. »
In loc.

müller, qui frustra contendunt civilem esse honorem quem Apostolus prostratus Angelo exhibebat. Animadvertit Rosenmüller : « Non dicit *προσκύνησον* soli Deo licite exhiberi : repugnat enim tota vetus historia, sed benigne agit, ut si quis collega collegæ dicat : Serva hunc honorem Regi. »¹ Grotius præcesserat : « Nam quod in Apocalypsi Angelus eum honorem a se amovet, non inde venit, quod in eo esset quid illiciti, sed Apostolum sibi æquat Angelus, quod ambo Christi, jam Angelorum capitis, ministri essent, (Vide loc. Col. i. 16. 18.) et apostolica legatio ad hominum salutem comparata, nulla parte angelica esset inferior. Non solent autem collegæ inter se ista submissionis signa usurpare. »²

45. *Obj.* 3. cum Bullo. Angeli ratio innumeratur in verbis illis : *κύριον προσκύνει, Deum adora*, quæ ex mandato livino desumi videtur, a Servatore producto Mat. iv. 10. Manifestum vero est, verba exclusive (ut loquuntur) intelligi debere, quasi ab Angelo dictum esset : *Cultus iste, quo me affecturus es, Deo soli convenit. Vide itaque et mihi ipsum tribuas.* »³

46. *Resp.* Mirum est doctissimum virum velle Apostolum arguere consilii adeo nefandi, divinum cultum Angelo tribuendi. Cogitur fateri prostrationem fuisse licitam, sed finem et animi intentionem, quam habuit Apostolus, audet reprobare : « Nam cadere in terram, atque ad pedes Angeli, per se non erat vitiosum; cum certum sit, huiusmodi honorem etiam hominibus, regibus scilicet ac prophetis, sæpius a viris sanctis, idque sine peccato, exhibitum olim fuisse. Sed ob id culpatur Apostolus, quod ad pedes Angeli se prostraverat eo fine, ut ipsum adoraret,

h. e. cultum divinum . . . exhiberet. »⁴ Quis hæc de Apostolo Jesu Christi patienter audiet? Adeo homines suæ sectæ student, ut velint Apostolum damnare, potius quam exemplum ejus suæ sententiæ adversum agnoscere, et imitari. Quod ad mandatum divinum a Servatore contra satanam adductum attinet, *exclusive* utique intelligitur; Deus enim adorandus est, eique soli serviendum, summo cultu et obsequio.

47. *Obj.* 4. Prophetica est monitio⁵ universos spectans Christianos, « cum ex loco huic gemino (Apoc. xxii. 9) manifestum sit, Angeli prohibitionem ad omnes universim Christianos extendendam esse. »⁶

48. *Resp.* Monitio Joannem respexit : se autem profitetur Angelus conservum eorum qui servant verba illius libri. Nichil inde, quum constet de re licita agi, a qua ex humilitate abstinuit. Cæterum etsi cum omnibus fidelibus, Christo inserviat etiam Angelus, ideoque ratio prohibitionis hac ex parte subsit, non tamen adeo valet : potiori enim ratione est conservus Apostolorum et Prophetarum. Qui propheticam monitionem et cautelam contra quemcumque Angelorum cultum sibi fingunt in loco objecto reperisse, debent certum proferre documentum quo aliis id suadeant.

49. *Obj.* 5. Deus per prophetam dicit : « Gloriam meam alteri non dabo. »⁷ Apostolus clamat : « Soli Deo honor et gloria. »⁸

50. *Resp.* Gloria divina, honor scilicet summus, dari nequit alicui præter Deum : sed honor qui propter Deum Sanctis tribuitur longe inferior est, et ad Deum redundat. Sicut Deus diligitur, dum fraterna propter ipsum exercetur dilectio, ita et honoratur, dum honorantur ejus famuli. Cæterum Vates

(1) In locum.

(2) In explic. Decalogi ad 2 præc.

(3) Bullus in opere, Primitiva et Apostolica editio de Jesu Christi divinitate c. vi. § v.

(4) Ibidem.

(5) Bloomfield in loc. post Newcomb.

(6) Bullus, loco cit.

(7) Isaïæ xlvi. 11. (8) I. Tim. i. 17.

loquitur de moderatione qua divina iustitia in Israel exercetur, ne gentis excidium det aliis occasionem blasphemandi : « Propter me, propter me faciam, ut non blasphemem : et gloriam meam alteri non dabo. »

51. *Obj.* 6. Augustinus ait : « Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si pie vixerunt, non sic habentur ut tales quærant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante, lætantur meriti sui nos esse consortes. »¹

52. *Resp.* Eo loci cultum supremum intelligit, quapropter subjungit : « Honorandi igitur sunt propter imitationem, non adorandi propter religionem. » Mentem suam clarius explicat, scribens contra Faustum : « Colimus ergo martyres eo cultu dilectionis et societatis, quo et in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Evangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos devotius quanto securius post certamina superata, quanto etiam fidentiore laude prædicamus jam in vita feliciore victores, quam in ista adhuc usque pugnant. At vero illo cultu, qui Græce *Latria* dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quædam proprie divinitati debita servitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi unum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificii (unde idololatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent) nullo modo tale aliquid offerimus, aut offerendum præcipimus vel cuiquam martyri, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam Angelo; et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, sive ut corrigatur, sive ut condemnetur, sive ut caveatur. »²

53. *Obj.* 7. Theodoretus in epistolam ad Colossenses scribit : « Qui legem

defendebant eos etiam ad Angelos colendos inducebant, dicentes legem per eos datam, mansit autem diu hoc vitium in Phrygia et Pisidia. Quocirca synodus quoque quæ convenit Laodiceæ, quæ est Phrygiæ metropolis, lege prohibuit ne precarentur Angelos, et in hodiernum usque diem videre licet apud istos, et eorum finitimos, oratoria S. Michaelis. »

54. *Resp.* Pergit Theodoretus : « Illi ergo humilitate nimirum ducti, hoc fieri suadebant, dicentes universorum Deum nec cerni, nec attingi, nec comprehendere posse; et oportere per Angelos divinam sibi benevolentiam conciliare. Hoc est quod dicit : In humilitate et cultu angelorum. » Longe diversa est Catholicorum de Angelis sententia et cultus : eos enim veneramur tamquam Dei nuntios, eorumque expetimus preces; nec tamen veremur ad Deum ipsi accedere. Christus est unus mediator necessarius, cui et supremus cultus debetur : « Quoniam illi jubebant Angelos adorare, ipse contrarium præcipit, ut et dicta et facta exornent recordatione Christi Domini. Et Deo, *inquit*, et Patri gratiarum actionem offerte per ipsum, non per Angelos. Hanc etiam legem sequens Laodiceana synodus, et volens veteri illi morbo mederi, lege sanxit, non orandos esse Angelos, nec relinquendum Dominum nostrum Jesum Christum. » Ita ipse Theodoretus.³ Ille merito rejectus est Angelorum cultus, qui iis, veluti necessariis inter Deum et hominem sequestribus, adhibebatur, Christo derelicto. Porro quæ videre erat oratoria S. Michaelis, etiam post legem Laodiceam, vix haberi possunt superstitioni adhuc addicta, quæ diu quidem mansit, sed sublata tandem videtur. Quæ igitur olim superstitionis labe inquinata sunt, ad puriorem cultum

(1) *L. de vera Rel.* c. 33. alias n. 108. col. 786. t. 1. ed. Ven.

(2) *L. xx. contra Faustum* c. 21.

(3) *In c. 3. ep. ad Coloss.*

si, sub invocatione S. Michaelis, sub invocatione S. Michaelis censenda sunt. Cæterum ostenderit omnem cultum Angelis illa vetitum, ad loci ad quibus abusus graviores vigerenda erit prohibitio; potest ecclesia ea vetare quæ periculant.

8. Cultus Sanctorum necessuperstitionem vergit: sic, Gregorio II., nationes Occidentales tamquam deum terrestrem

2. Ex Sanctorum cultu superstitio oritur: nam inter certos continentur, Deo suo servato verba Gregorii significant B. Petrum fuisse Dei in terris vicarium. Mose enim ipse Deus dixit: institui te Deum Pharaonis. »

CAPUT III.

SANCTORUM INVOCATIONE.

Nulla lege divina vel Ecclesie Sanctorum præcipiatur in Litaniis, paucis diebus recitantibus præscriberis, docet tamen Ecclesia esse et utile Sanctos invocare: ratione patet ex supra laudato decreto. Piam hanc sententiam impugnavit sæculo ante Vigilantius; vindicavit regius doctor Hieronymus.

seu Petrobrusiani sæculoenses deinceps et Taboritæ, VI. Novatores.

Propositio.

est et utile Sanctos cum Christis suppliciter invocare.

itur 1. ex Scriptura. Jacob, Manasse benedicens, dixit: qui eruit me de cunctis ma-

lis, benedicat pueris istis: et invocetur super eos nomen meum: nomina quoque patrum meorum Abraham et Isaac. » *הַמְלֵאךְ הַגָּדֹל אֶתִּי מִכָּל־רֶעַ יְכֻד׃* Recte adnotavit Rosenmüller: « intelligitur idem ille Angelus, qui luctatus cum Israele narratur 32, 24, et quem Jacob tutelarem suum putabat. » Ergo persuasum Jacobo erat Angelos tutelares rite invocari, ut benedicant et protegant sibi commendatos. Eum autem divino instinctu locutum fuisse constat.

59. Moses, ut Deum populo ob vitulum conflatilem iratum placaret, dixit: « Recordare, Domine, Abraham, Isaac, et Israel, servorum tuorum, quibus jurasti per teipsum, etc. » Fidelitatem quam Deo servarunt hi eximii ejus famuli imprimis allegat, ut Deum flectat, quem etiam promissionis illis juramento firmatæ monet. Haud absimili ratione Ecclesia consuevit Deo Sanctorum virtutes et merita exponere, ad iram suam flectendam. Est *indirecta* quædam invocatio.

60. Salomon in templi dedicatione precibus hunc apposuit terminum: « Domine Deus, ne averteris faciem Christi tui: memento misericordiarum David servi tui. » *אֱלֹהֵי־חֵשֶׁב פָּנַי׃*

Eadem sententia in Psalmo redditur: « Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui. » *בְּעֲבוּרִי׃*

דָּוִד עַבְדְּךָ אֱלֹהֵי־חֵשֶׁב פָּנַי מִשְׁחָךְ׃ Igitur Davidis studium pro religione, et ærumnæ quas ea de causa passus est, animo humili et mansueto, allegantur, ut Deus, eorum habita ratione, Salomonem orantem benigne excipiat: Psalmus quippe in hoc argumento versatur: *זְכוֹר לְדָוִד אֶת־כָּל־עֲוֹנוֹ׃*

eon. inter act. Conc. Nic. II. t. viii.

4.

ii. 46. (4) In locum.

(8) Exod. xxxii. 13.

(6) II. Par. vii. 42.

(7) Ps. cxxxi. 40. Heb. cxxxii.

« Memento, Domine, David, et omnis mansuetudinis ejus. » Familiare fuit Davidis merita veluti occasionem divinæ bonitatis impetrandæ allegare. Sennacherib Hierosolymas obsidente incolumem futuram urbem pollicitus est Deus Ezechiæ regi per Isaiam : « Protegam urbem hanc, et salvabo eam propter me, et propter David servum meum. »¹

61. Jeremias refert : « Et dixit Dominus ad me : Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum : ejice illos a facie mea, et egrediantur. »² Vati deprecanti divinam misericordiam pro populo dixerat Deus : « Noli orare pro populo isto in bonum »³ Se igitur haud ullatenus placandum ut significaret, se ne quidem Moysis et Samuelis precibus dixit flectendum. אִם-יַעֲמִד מֹשֶׁה וְשָׁמוּאֵל

לפני איני נפשי אל-העם הזה Hæc indicant fieri posse ut Moyses et Samuel pro iis deprecarentur : nec enim ulla est causa suspicandi hypothesim esse de re quæ contingere nequit ; vel, ut vult Calvinus, homines viventes qui Moysi et Samueli virtute assimilarentur indicari : nam nullum est comparationis indicium, et Jeremias jam supplex intercessit, utique virtute cæteris plerisque viventibus præstantior. Hieronymus,⁴ Chrysostomus,⁵ Gregorius M.⁶ verba prout sonant merito explicuerunt.

62. Tres pueri in fornace Deum precati sunt : « Neque auferas misericordiam tuam a nobis, propter Abraham dilectum tuum, et Isaac servum tuum, et Israel sanctum tuum. »⁷ Hæc quidam reperiuntur inter ea quæ Deuterocanonica recensentur : sed consona sunt illa quæ Moses protulit,⁸ ut nihil

interim dicamus de eorum auctoritate, quam alias statuimus.

63. Judas Machabæus in somno vidit « Oniam, qui fuerit summus sacerdos... manus protendentem, orare pro omni populo Judæorum : post hoc apparuisse et alium virum, ætate et gloria mirabilem, et magni decoris habitudine circa illum : respondentem vero Oniam dixisse : Hic est fratrum amator, et populi Israel : hic est, qui multum orat pro populo, et universa sancta civitate, Jeremias propheta Dei. »⁹

64. Liquet igitur familiare fuisse Dei populo per omnia sæcula veterum Sanctorum merita allegare, ut Deus propitius sibi redderetur ; Deumque ipsum sæpe sæpius significasse se plura concedere beneficia, eorum intuitu : Angelos etiam invocatos esse ut beneficia largirentur, utpote divinorum consiliorum ministros. Hos cum honore nominavit Joannes, veluti gratiæ et pacis quæ a Christo est ministros : « Gratia vobis et pax ab eo, qui est, et qui erat, et qui venturus est ; et a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt. »¹⁰ Immo persuasum fuit Judæis eos qui e vivis discesserant, pro populo Deum deprecari, eamque persuasionem Deus ipse Jeremiæ testimonio et visione Judæ Machabæi confirmavit.

65. Confirmantur hæc omnia iis testimoniis quæ Angelos Sanctosque exhibent Deo offerentes preces justorum. « Quando orabas cum lacrymis, » dicebat Raphael Tobizæ, — « ego obtuli orationem tuam Domino. »¹¹ « Vixit quatuor seniores ceciderunt coram Agno, habentes singuli citharas, et phylas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. »¹² « Et alius Angelus venit, et stetit ante altare

(1) IV. Reg. xix. 34. (2) Jer. xv. 1.

(3) Ibidem xix. 11. (4) In Comm.

(5) Hom. i. in ep. ad Thoma.

(6) Lib. 6. Moral. c. 4.

(7) Dan. iii. 33.

(8) Exod. xxxii. 63.

(9) II. Mach. xv. 12. (10) Apoc. i. 4.

(11) Tobizæ xii. 12. (12) Apoc. v. 8.

habens thuribulum aureum : et data sunt illi incensa multa , ut daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum , quod est ante thronum Dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo. »¹ Hæc satis ostendunt Angelos Sanctosque cum Christo remanentes suas habere partes in orationibus Sanctorum qui in terris versantur Deo commendandis.

66. Præterea ex Scriptura certo constat Deum gratas habere orationes quas ubi in terris pro aliis effundunt. Amicos Job ad eum remisit , ejus tantum oratione æ placandum significans : « Ite ad servum meum Job , et offerte holocaustum pro vobis : Job autem servus meus orabit pro vobis : faciem ejus suscipiam , ut non vobis imputetur stultitia. »² S. Paulus fidelium pro se expetivit preces : « Obsecro ergo vos , fratres , per Dominum nostrum Jesum Christum , et per charitatem sancti Spiritus , ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. »³ « Orate pro invicem ut salvemini. »⁴ A fortiori græ sunt Deo orationes Sanctorum in cælis , qui omni macula immunes sunt. Magna inde Deo exurgit gloria , quod in ipsa sublimi eorum conditione supplices se exhibent.

67. *Probatur 2. ex constanti Ecclesiæ consuetudine.* S. Cyprianus : « Memores nostri invicem simus , concordēs atque unanimēs pro nobis semper oremus , pressuras et angustias mutua charitate relevemus. Et qui istinc nostrum prior divinæ dignationis celeritate præcesserit , perseveret apud Dominum nostra directio , pro fratribus et sororibus nostris ut misericordiam Patris non cesset

oratio. »⁵ Virgines alloquens ait : « Durate fortiter , spiritaliter pergite , pervenite feliciter : tantum mementote tunc nostri , cum incipiet in vobis virginitas honorari. »⁶

68. Origenes : « Cum aliquis Deum habet propitium , sequitur ut amicos habeat omnes ejus Angelos , animas et Spiritus. Sentiant enim qui sint digni favore cœlestis Numinis ; quibus non solum ipsi bene volunt , verum etiam dant operam , ut Deum ei servire volentibus concilient ; et una nobiscum precantur , ut quotquot eum colimus , audeamus dicere , hominibus bonæ voluntatis precantibus ultro se adjungere innumera sanctorum Angelorum millia , et intercedere pro mortali nostro genere. »⁷ « Omnia Angelis plena sunt. Veni , Angele . suscipe sermone conversum ab errore pristino. »⁸

69. Adeo persuasum erat fidelibus , sæculo tertio ineunte , valere apud Deum Sanctorum pro viventibus preces , ut Potamiæna militi ethnico Basilidi , qui eam ab injuria protexerat , promiserit « se post obitum ipsius salutem a Domino illi impetraturam. » Promissis stetit , et Basilides martyrium subiturus , Christianis suam conversionem mirantibus , rem retulit , seque Potamiænam , tertio post martyrium die , noctu sibi assistentem vidisse , quæ se ipsius causa Dominum orasse testata est. Ita refert Eusebius.⁹

70. S. Basilius , in oratione in quadraginta martyres : « Sæpe operam dedistis ut unum pro vobis orantem inveniretis : quadraginta sunt hi , unam orationis emittentes vocem . . . Qui aliqua premittitur angustia , ad hos confugit : qui rursus lætatur , ad hos re-

(1) Apoc. viii. 3. (2) Job xlii. 8.

(3) Rom. xv. 20. vide et Ephes. vi. 19. I. Thess. ii. 17. II. Thess. iii. 4. Coloss. iv. 3. Heb. xiii. 18.

(4) Jacob. v. 16. (5) Ep. 57. *

(6) L. de disciplina et habitu virginum.

(7) L. viii. contra Celsum.

(8) Hom. i. in Ezechielem. Vide et l. iii. in Cantic.

(9) L. vi. hist. eccl. c. 5. Priestley rem conatur absque miraculo explicare ex superstitione illius sæculi , adeo ut , ipso fatente , res foret consueta hujusmodi promissiones facere.

currit : hic ut a malis liberetur ; ille ut duret in rebus lætis. Hic mulier orans pro filiis auditur : peregrinanti viro reditum incolumem , ægrotanti vero salutem implorat. . . . O sanctum chorum ! Sacrum ordinem ! O cuneum inexpugnabilem ! O communes generis humani custodes ! Optimi curarum socii , precum adjutores , legati apud Deum potentissimi , astra mundi , flores Ecclesiarum ! Vos non terra contextit , sed cœlum excepit. »

71. S. Hilarius in verba Christi apud Matth. c. xviii. 10. « Angeli pusillorum » præsent fidelium orationibus. » « Præesse Angelos absoluta auctoritas est. Salvatorum igitur per Christum orationes Angeli quotidie Deo offerunt. Ergo periculose ille contemnitur , cujus desideria ac postulationes ad æternum et invisibilem Deum ambitiosum Angelorum famulatu ac ministerio perveniunt. »

72. S. Gregorius Nazianzenus in *Oratione de laudibus S. Basilii* : « Tu vero , sacrum et divinum caput , e cœlo nos , quæso , inspicere , carnisque stimulum a Deo nobis ad disciplinam datum aut precibus tuis siste , aut certe ut forti animo perferamus , persuade , atque omnem nostram vitam ad id quod maxime conducibile est , dirige. Postquam autem ex hac vita migraverimus , illinc etiam nos in tabernacula tua suscipe , ut simul viventes , et Sanctam Trinitatem plenius puriusque cernentes , desiderii nostri finem statuamus. »¹

73. S. Gregorius Nyssenus , *Oratione de S. Theodoro M.* : « Intercede ac deprecare pro patria apud communem Regem ac Dominum. Nam patria martyris est etiam locus passionis. . . . Klamati superasti sæculum , at nostri affectus et usus , necessitatesque humane conditionis. Pete pacem , ut hi publicè conventus non desinant. . . .

Nos enim etiam quod incolumes servati sumus , tibi acceptum referimus. Petimus autem etiam futuri temporis præsidium atque securitatem. Quod si majori etiam opus fuerit advocacione ac intercessionē , fratrum tuorum martyrum coge chorum , et cum omnibus una deprecare. Multorum justorum preces populorum peccata dissolvant. Admone Petrum , excita Paulum , necnon Joannem Theologum , ac dilectum discipulum , ut pro Ecclesiis quas constituerunt solliciti sint. »

74. S. Joannes Chrysostomus in homilia de SS. Bernice , Prosdoce , et Domnina : « Neque die tantum hujus festivitatis , sed aliis etiam diebus , illis assideamus , eas obsecremus , obtestemur , ut patronæ sint nostræ. Multam enim fiduciam obtinent non viventes modo , sed et mortuæ. Jam enim stigmata ferunt Christi. Cum autem stigmata hæc ostenderint , omnia Regi possunt persuadere. »² « Nam preces quidem Sanctorum vim habent maximam ; sed si nos poenitentiam agamus , et resipiscamus » . . . « Hæc autem dico , non ut Sanctis non supplicemus , sed ne simus negligentes. »³

75. S. Asterius , Amasenus Episcopus , in Encomio martyrum , matrem pro filii valetudine deprecantem inducit : « Ad unum martyrum accedens , per illum postulationem suam offert Domino , hujusmodi mediatorem vocibus interpellans : Tu qui propter Christum passus es , intercede pro passione ac morbo. . . . Tu ipse quoque martyres aliquando rogasti , antequam fieres martyr. » . . . Infra dicit : « Nam quia minime idonea est oratio nostra ad flectendum Dominum in tempore necessitatis , et calamitatis : siquidem oratio nostra non tam deprecatio est ,

(1) Vide etiam Orat. xiv. de Patre suo , et Orat. in Athanas. et Orat. xviii. in Cyprian.

(2) Vide etiam Orat. de SS. Invenio et Be-

ximo , et hom. 45 de S. Meletio.

(3) Hom. v. in Matth. a. 4. 5.

quam peccatorum in memoriam revocatio, idcirco nos ad conservos Domino dilectos confugimus. »

76. S. Ambrosius : « Obsecrandi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsilium dati sunt. Martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vindicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi quæ habuerunt peccata, laverunt : isti enim sunt Dei martyres, nostri Præsules, speculatores vitæ actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere : quia ipsi infirmitatem corporis etiam cum vincerent cognoverunt. »¹

77. S. Hieronymus Vigilantium refellens, respondet : « Dicis in libello tuo, quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possumus ; postquam autem mortui fuerimus, nullius sit pro alio exaudienda oratio : præsertim cum martyres ultionem sui sanguinis obsecrantes, impetrare non quiverint. Si Apostoli et martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse solliciti : quanto magis post coronas, victorias et triumphos ? Unus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam ; et Stephanus imitator Domini sui, et primus martyr in Christo, pro persecutoribus veniam deprecatur : et postquam cum Christo esse coeperint, minus valebunt ? . . . Denique Sancti non appellantur mortui, sed viventes. »²

78. S. Augustinus de Cypriano ait : « Adjuvet itaque nos in orationibus suis non istius carnis mortalitate, tamquam caliginosa nube, laborantes, ut donante

Domino, quantum possumus, bona ejus imitemur. »³

79. S. Leo M. : « Apud beatum Petrum Apostolum vigilias celebremus, patrocinante eodem orationibus nostris, ut in omnibus misericordiam Dei obtinere mereamur. »⁴ « Cujus nos orationibus et a spiritalibus inimicis, et a corporeis hostibus confidimus liberari. »⁵

80. Concilium Chalcedonense : « Flavianus post mortem vivit : Martyr pro nobis oret. »⁶

81. Liturgia Græca indulgentia petitur intercessionibus Deiparæ et Sanctorum.

Objectiones solvuntur.

82. *Obj. 1.* Invocatio est fidei quædam professio, ideoque ad solum Deum dirigenda est, juxta illud Apostoli : « Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? »⁷

83. *Resp.* Invocatio de qua loquitur Apostolus est ea qua quis Dominum agnoscens, salutem ab eo petit : « Idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. Omnis enim, quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. »⁸ Longe diversa est ratio invocationis Sanctorum, quos Dei famulos, non deos, salutis subsidia per Christum nobis impetraturos, non eam suis meritis vel potentia daturus agnoscimus. Profecto Apostolus fidelium preces expetiit verbis eisdem quibus Sanctos invocare consuevimus : « Fratres, orate pro nobis. »⁹ Igitur Deus solus invocandus est tamquam Dominus, et salutis auctor : sed invocatio, qualis ad Sanctos dirigitur, Deo non convenit.

84. *Obj. 2.* Paulus dicit unicum esse mediatorem : « Unus enim Deus, unus

(1) L. de viduis c. 9. Vide etiam ep. 22. ad Marcellinam sororem de inventionem corporum S. Cervasii et Protasii.

(2) L. contra Vigilantium.

(3) L. viii. de baptismo, contra Donatistas c. i. ix. op. Aug. ed. Ven.

(4) Serm. ii. de Pent. (5) Serm. i. de jejunio Pent.

(6) Conc. Chalc. Act. ii. Alia plura vide apud Natalem Alexandrum hist. eccl. Sec. v. diss. xx. qu. ii. art. ii. prop. ii.

(7) Rom. x. 14. (8) Ibidem 12.

(9) I. Thess. v. 25.

et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. » ¹

85. *Resp.* Loquitur Apostolus de mediatore, « qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. » ² Utique unicus ille est « qui solus noster Redemptor ac Salvator est. » ³ Sancti autem preces apud Deum per Christum pro nobis fundunt : qua ratione pii homines pro peccatoribus deprecantur absque ulla Christi injuria.

86. *Obj.* 3. Christus non eam docuit orandi rationem, sed Patrem invocandum dixit : « Sic ergo vos orabitur : Pater noster, etc »

87. *Resp.* Christus eo loci emendavit error emeorum, qui ethnicorum instar putabant se vota consecuturos, si ea verborum ambitui intexerent : « putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. » ⁴ Opus non erat ut ea occasione aliquid traderet de pia consuetudine preces Sanctorum expetendi, quæ satis commendatur exemplis in Scripturis relatis, Sanctorum in terris versantium qui suis precibus beneficia aliis impetrarunt, et qui ipsi aliorum preces expetierunt. « Orate pro invicem, » inquit Jacobus, « ut salvemini : multum enim valet deprecatio iusti assidua. » ⁵ Profecto quæ afferuntur argumenta ad impugnandam Sanctorum invocationem, si quid valeant, probant iustorum nobiscum in terris versantium preces non esse expetendas.

88. *Obj.* 4. Immane est discrimen inter piam consuetudinem pro se invicem orandi, qualem commendat Jacobus, et Sanctorum invocationem : nam in terris versantes omnes supplices nos sistimus coram Deo, orationis et communionis sancto consortio conjuncti ; nec quis alium invocare dici potest : e contra accedunt Catholici supplices ad Sanctos in solis cœlestibus consistentes, eosque venera-

bundi implorant, ut qua valent gratia apud Deum, imo qua præstant potentia, pro famulis sibi obsequentibus utantur.

89. *Resp.* Est quidem discrimen, ex conditionis diversitate desumptum, sed quod rei substantiam non attingat : si enim Deus solus invocandus sit, adeo ut apud eum nullus quærendus sit intercessor, nec debemus quærere alicujus in terris positi preces. Sancti gloria fruente non desinunt esse Dei humillimi famuli, qui proinde non nisi supplices ad eum accedunt, quamvis jam non indigeant venia aliqua, vel beneficio. Quod nos cum magno reverentiæ sensu eos invocemus, ex eorum feliciore conditione provenit : jam enim regnant cum Christo, gloriæ illius facti participes. Utique nobis persuasum est eos plurimum posse apud Deum, quum sint illi acceptissimi, qui non consuevit preces servorum suorum rejicere : « Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum. » ⁶ Si quis se alicujus Sancti devotum profiteatur famulum, intelligitur significare altam virtutum æstimationem, et venerationem quam animo fovet ; non tamen obsequio quo Deum colit aliquid detrudere.

90. *Obj.* 5. Sancti frustra invocantur, nam preces non norunt : juxta illud Ecclesiastis : « Videntes sciunt se morituros, mortui vero nihil noverunt amplius. » ⁷

91. *Resp.* Non omnem prorsus cognitionem mortuis denegat Ecclesiastes, sed eam rerum humanarum notitiam, quæ versantibus in corpore convenit. Cæterum Sanctos in Deo plurima nosse de hominibus in terra versantibus, ex eo colligitur quod et Angeli peccatoris pœnitentia gaudeant, Christo testante.

92. *Obj.* 6. Vel Sancti censentur nosse

(1) I. Tim. ii. 5. (2) Ibidem. 6.

(3) Conc. Trid. Sess. xxv. De invoc.

(4) Matt. vi. 7. (5) Jac. v. 16.

(6) Ps. xxxiii. 16. (7) Eccles. ix. 5.

preces *in se*, et infinita quadam scientia, Dei instar, præditi videbuntur: nam preces ubique terrarum ab hominibus innumeris funduntur; vel deo revelante, quod superfluum et vane est; quippe revelat Sanctis preces ad eos fusas, ut ipsi deinceps rent eum.

93. *Resp.* Scientiam qua pollent Sancti magnam esse non dubitamus, quum livino lumine perfundantur; limitibus amen eam circumscribi fatemur: nam reatura infinitæ perfectionis capax non est. Quum corpore adhuc inclusa anima tanta polleat cognitione, temere erti ponuntur limites scientiæ quam abet corpore soluta, et Dei gloria lustrata. Necesse non est ut definiatur rationem qua singula noscant; ed non repugnat ut revelatione coningat quæ tamen simplicissima sit, t nulla actuum serie, qualem descriunt adversarii, implicata. Spirituum cælestium dotes et cognitionem nequaquam mente assequi valemus, deoque præstat sequi veterum fidem, qui Sanctis precum notitiam non delegant, quin explicare aggrediantur quomodo comparetur.¹ Id profecto constat de infinita scientia non agi, quum derivetur a Deo, et ad preces, numero utique finito, referatur.

94. *Obj.* 7. Nullo certo documento probatur Sanctis hanc competere notitiam, quæ meris nititur conjecturis.

95. *Resp.* Certum est Christi documentum de notitia poenitentis animi quam habent Angeli, et par est ratio precum; nam poenitentia inter cordis arcana recte reponitur, quum externa

indicia sint ambigua. Præterea usus veteris Ecclesiæ certos nos facit preces illas haud inutiliter fundi; ideoque non conjiciendo, sed traditionem divinam secuti cas audiendas judicamus. Modum quo audiantur, nostrum non est explicare, quum cælestium Spirituum conditionem et dotes vix ullatenus concipere valeamus; sed de sublimiori qua præstant notitia dubitandi nulla est ratio. Optime in rem nostram Leibnitzius; « Cum igitur beatæ mentes multo magis nunc rebus nostris intersint, quam quando in terris vivebant, multoque omnia præsentius intueantur (nam homines pauca tantum quæ in conspectu geruntur aut ab aliis nuntiantur cognoscunt), cum charitas earum aut voluntas juvandi longe sit ardentior, denique cum preces earum longe sint efficaciores, quam quas olim fundebant in hac vita, constat autem quantum Deus etiam viventium intercessionibus tribuerit, et utiliter nos fratrum preces nostris conjungi expectamus: non video quomodo crimini dari possit compellare felicem animam vel sanctum Angelum, ejusque intercessionem vel auxilium postulare . . . præsertim si cultus ille consideretur tantum ut exigua accessio summi illius qui in unum Deum recta dirigitur. »²

96. *Obj.* 8. S. Augustinus mediatoris nomen nec Joanni nec Paulotribuendum contendit: « Si esset mediator Paulus, essent utique et cæteri co-apostoli ejus, ac si multi mediatores essent, nec ipsius Pauli constaret ratio qua dixerat; « Unus

(1) « When it is said that the Saints cannot hear our prayers, unless God reveal them to them; that Almighty God, upon the Roman theory, conveys from us to them those requests which they are to ask back again of Him for us, we are certainly using an unreal, because an unscriptural argument, Moses on the Mount having no sin of his people first revealed to him by God, that he in turn might intercede with God

for them. Indeed, it is through Him (in whom we live, and move, and have our being), that we are able in *this* life to hear the requests of each other and to present them to Him in prayer. Such an argument then, while shocking and profane to the feelings of a Romanist, is shallow even in the judgment of a philosopher. » Tract. N°. 71.

(2) Syst. theol. p. 194.

» Deus, unus mediator Dei et hominum. »¹

97. Mediatoris nomen merito denegat Augustinus alicui præter Christum competere sensu Donatistarum, quod scilicet Sacramentorum vis ex ejus meritis penderet. Cæterum preces Sanctorum utiliter expeti testatur: « Habet, » inquit, « ecclesiastica disciplina, quod fideles noverunt, cum martyres eo loco recitant ad altare Dei, ubi non pro ipsis oretur, pro cæteris autem defunctis oretur. Injuria est enim pro martyre orare, cujus nos debemus orationibus commendari. »²

CAPUT IV.

DE VIRGINIS CULTU.

§. I. De Matris Dei titulo.

98. Eximia prorsus Virginis Mariæ dignitas postulat ut de ea speciatim agamus. Ex Nestoriana hæresi qua Christi persona a Verbo distinguebatur, sequebatur Mariam Christi Matrem *Χριστοῦ*, non vero Matrem Dei *Θεοῦ* dicendam: quapropter et Mariæ dignitatem impugnavit illius hæreseos artifex; eamque vindicarunt egregie Præsules christiani qui ipsi obstiterunt. Probavit Concilium Ephesinum hunc anathematismum a Cyrillo conscriptum: « Si quis non confitetur Deum esse veraciter Emmanuelem, et propterea Dei Genitricem sanctam Virginem: peperit enim secundum carnem, carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est, « Verbum caro factum est; » anathema sit. »³ Sic et Concilium Constantinopolitanum II.: « Si quis abusive, et non vere Dei Genitricem dicit sanctam gloriosam semper Virginem Mariam, vel secundum rela-

tionem, quasi homine puro nato, sed non Deo Verbo incarnato, et nato ex ipsa, talis anathema sit. »⁴ Plerique sectarii hodierni de Mariæ titulo litem non movent. Cæterum Unitarii Christum Deum denegantes, Mariam Deiparam necessaria consequentia denegant; et Protestantes universi, ne quidem exceptis Episcopalibus, ejus honori detrahunt. Exceperunt quippe magno cum honore in conventibus cleri Episcopum Nestorianum, qui has invisit plagas; et Henricus Onderdorp, Episcopus tunc dictus Philadelphien-sis, scribere non dubitavit vocem Deiparæ vel nullam, vel pravam habere significationem.

Propositio.

Virgo Maria vere et proprie dicenda est Dei Mater.

99. *Probatur 1. ex Scripturis.* Elisabeth, Spiritu sancto inspirante, Mariam Matrem Domini sui appellavit: « Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat Mater Domini mei — ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου — ad me? »⁵ Angelus eum designavit Filium Dei: « Quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. »⁶ το γινώσκοντες ἄγαγε, εὐαγγέλιον τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Filium suum Deum misisse dicit Apostolus: « Misit Deus Filium suum, factum ex muliere. »⁷ ἡ ἀληθινή ἐστιν ἡ εἰς τὸν κόσμον ἡλθὲν, γινώσκοντες ἡμεῖς. Emmanuel, Deus nobiscum, vocatur, quem Virgo concepit et peperit: μετ' ἡμᾶς ὁ υἱός. ⁸ Ergo Maria Virgo Mater est Dei et Domini nostri, qui Filius est Dei Patris.

100. *Probatur 2. ex Patribus.* S. Ignatius M.: « Deus noster Jesus Christus in utero gestatus est a Maria. »⁹ S. Justinus dicit: « Eum qui secundum voluntatem Patris, ex Virgine generis

(1) L. II. contra Parmen. c. viii.

(2) Serm. xvii. de verbis Apostoli.

(3) Anath. i.

(4) Can. vi.

(5) Luc. i. 42. (6) Ibid. i. 35.

(7) Gal. iv. 4.

(8) Matth. i. 23.

(9) Ep. ad Eph.

, tribus Juda et stirpis David, est, Filium Dei Christum. »¹

... *παρθένος γεννήσασα υἱὸν τοῦ θεοῦ*

S. Irenæus : « Verbum exi- Maria, quæ adhuc erat Virgo, cepiebat generationem Adæ lationis. »² Dionysius Alexan- e Isaia loquens dicit : « Ostendit bricem Virginem quemdam con-

»³ S. Athanasius docet ex a : « Tum Filium fuisse semper,

Deum : qui sit Verbum, et ac sapientia Patris : tum propter nos eundem illum, as- carne de Virgine Dei Genitrice ominem esse factum. »⁴ S. Ba-

humana Christi generatione s, Virginem *παρθένον* vocal. ⁵ prius Nazianzenus : « Si quis Mariam Deiparam non credit, vinitatem est. »⁶ S. Hierony- Natum Deum esse de Virgine s, quia legimus. »⁷

tationem cur Virgo Deipara sit, præclare explicat S. Cyril- andrinus : « Quia vero sacra um carni secundum hyposta- um corporaliter genuit, ob id loque Deiparam esse dicimus ; d Dei Verbi natura existendi ex carne traxerit, sed quia natura secundum hypostasim a, corpoream ex utero nativi- perta est. »⁸ « Si Deus et noster Jesus Christus, quo- i Genitrix non est, quæ illum incta Virgo ? »⁹

Objectiones solvuntur.

Obj. 1. Christus Mariam num- atrem vocasse noscitur : imo

eam objurgavit, eo quod de vino defi- ciente in nuptiis Canæ quereretur :

« Quid mihi et tibi est, mulier ? »¹⁰

Joannem in filium ei dans, mulierem eam iterum appellat : « Mulier, ecce filius tuus. »¹¹ Eam adesse annuntianti respondit : « Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei ? Et extendens ma- num in discipulos suos, dixit : Ecce mater mea, et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est. »¹² Ideo censendus est ab hac appellatione abstinuisse, ne Dei Mater ipsa haberetur.

103. *Resp.* Sæpe Maria Mater Jesu in Scripturis dicitur ; Mater Domini semel vocata est ; ejusque Filius Dei Filius, Deus nobiscum, appellatur. Quum igitur hæc, Spiritu sancto afflante, dicta et scripta sint, nil obstat quod non retulerit sacer aliquis scriptor eam Ma- trem a Christo appellatam ; nec enim qua ratione eam compellare consueve- rit refertur. Quum peteret ipsa divinæ qua pollebat potestatis exercitium, ut pudori nubentium de vini defectu con- suleretur, tempus palam faciendi pro- digiis patrands divinam suam origi- nem, nondum advenisse significavit. Verba autem objecta non reprehensio- nis vim necessario obtinent, sed ex vocis sono sensum acriorem vel mitio- rem habent. Nonnumquam ita profe- runtur ab Orientalibus, ut simplex sit interrogatio, ac si diceretur : Quid a me vis ?¹³ Nonnumquam significant : Quid contra me habes ? nonnumquam : Quo jure me appellas ? Mitissimam autem explicationem hocce in loco exigunt ;¹⁴

cum Tryphone Judæo. n. 43.

. adv. hær. c. xxi. *ἀνακατασκευάσας* eum significat qui instaurare voluit eumque e lapsu erigere.

p. ad quæst. 5. Samosateni.

iv. contra Arianos.

xxv. de humana Christi gener.

ad Cleodoniæ, seu Orat. 51.

(7) L. contra Helvidium.

(8) Ep. 3. ad Nestor. c. 2.

(9) Ep. ad Monachos.

(10) Joan. ii. 4.

(11) Ibid. xix. 26.

(12) Matt. xii. 48.

(13) II. Reg. xvi. 40. II. Par. xxxv. 21.

(14) In Joan. c. ii. 4. « These words cannot

nec enim cogitare fas est Christum, qui parentes honorandos præcipit, Matrem minus honorifice tractasse: cui e contra rei eventus demonstrat eum morem gessisse, licet sic videretur divina consilia de manifestationis suæ tempore prævertere. Quæstio illa Hebraica, ait Rosenmüller, « מִתְּלֵי לֵילָה . . . » non est indignantis et molestius ferentis. . . . Nec vox *γῆρας* iram et indignationem indicat: nam apud Græcos hæc fuit compellatio et allocutio honestissimarum feminarum. » Nihil igitur ex hac appellatione contra dignitatem Mariæ, Matris Christi Dei, concludi potest. Quod autem noluerit ab edocenda turba distrahi, etiam ut Matri obsequeretur, ostendit eum in iis quæ Patris sui sunt præsertim occupari, et affectu amplecti tenero omnes qui Patris sui faciunt voluntatem. S. Chrysostomus in rem animadvertit: « Neque enim dixit: Abi, dic matri, cam meam non esse matrem; sed loquenti respondit his verbis: « Quæ est mater mea? » . . . Ut neque illi neque alii, cognationi fidentes, virtutem negligerent. » ¹ S. Ambrosius eum ita egisse scribit: « Non quo maternæ refutet pietatis obsequia (ipsius enim præceptum est. « Qui » non honoraverit patrem aut matrem, » morte moriatur »), sed quia paternis se mysteriis amplius quam maternis affectibus debere cognoscat. Ergo hic non [ut quidam hæretici tendiculas aucupantur] mater negatur, quæ de cruce etiam agnoscitur, sed necessitudini corporali præscriptorum celestium forma præfertur. » ² « Quantum honor parentibus debeatur, facile ostendit, quum statim ad actum propter matrem accedat: quem, quantum in eo erat, parumper distulisset . . . Magnam

certe auctoritatem dignitatemque de ferri sibi a Domino non ignorabat quæ, persuaso, ut par erat, filio, ministros præparat, hortaturque ut omnia faciant quæ ipse imperabit. » S. Cyril. Alex. ³

104. *Obj. 2.* Rectius Christi Mater Maria dicitur, quam Deipara, quæ vox ambigua est, et videtur Deo a se existenti injuriosa.

105. *Resp.* Sensu obvio Maria Mater Dei dicitur, eo quod Christum conceperit et pepererit Filium Dei, Deumque ipsum. Omnes norunt divinam naturam carere initio, Deumque proinde esse a se, adeo ut quisque statim intelligat Mariam Matrem Dei dici, secundum humanam quam assumpsit naturam, « divinitas illam etiam foeminam fecerat, non in illa facta fuerat, » ut recte monet Augustinus. ⁴

106. *Obj. 3.* Impietatem et blasphemiam redolet appellatio illa: « Mater Dei. »

107. *Resp.* Nititur mysterio Dei facti hominis, quod hominibus suum sensum sequentibus stultum habetur, sed fidelibus divinam erga homines misericordiam et dilectionem prodit. Hoc fundamento totius fidei christianæ posito, dubitari nequit Mariam Dei Matrem esse, et proinde ita appellandam.

§. II. De perpetua Mariæ virginitate.

108. Mariam Christum concepisse et peperisse, illæso virgineo decore, probavimus in tractatu de Redemptore. Eam mansisse deinceps virginem negavit quinto sæculo Jovinianus; sed hominis impietatem tota exhorruit Ecclesia. Inter recentiores sectarios Episcopales consueverunt perpetuam ejus virginitatem vindicare, quamvis

import . . . strong reprehension. . . . As far as the opinion rests on the Jews, it is utterly unfounded, since this was a form of address used even to the most dignified persons; and employed by Jesus to his mother on the most affecting

of all occasions. » Bloomfield in loc.

¹ Rom. xiv. in Matth.

² In Luc. l. vi. n. 36. 38.

³ In Joem. l. ii. c. xiii. xiv.

⁴ L. ix. de consensu Evang.

es quo par est studio. Cæteri protestantes eam familiari ser-
pugnare non dubitant, eo ma-
Christi cultu proficere existi-
quo longius a Matris ejus ho-
dunt.

Propositio.

a, Christi Domini Mater, virgo
t perpetua.

robatur 1. ex Scripturis. An-
de filio pariendo edocente,
: « Quomodo fiet istud, quo-
m non cognosco? » ⁴ His ver-
r Grotius propositum quod-
nitatem perpetuo servandi in-
enim conjugio licuisset uti,
t ratio cur quæreret quomodo
oret filium. In sancto propo-
a sit necesse est, ex quo Ma-
i facta, sanctior et perfectior

*obatur 2. ex traditione quam
stantur.* S. Gregorius Nysse-
a post partum virgo incorru-
fovet filium. » ² S. Ambro-
gregia igitur Maria, quæ si-
ræ virginittatis extulit, et in-
integritatis pium Christo ve-
avit. Et tamen cum omnes ad
ginitatis sanctæ Mariæ pro-
exemplo, fuerunt qui eam ne-
ginem perseverasse. Hoc tan-
egium silere jamdudum ma-
ed quia causa vocavit in me-
ut ejus prolapsionis etiam
argueretur, indemnatum
imus relinquendum. » ⁵ « An
inus Jesus eam sibi matrem
juæ virili semine aulam pos-
re cœlestem? » ⁶ S. Hierony-
latum Deum esse de virgine
quia legimus; Mariam nu-

psisse post partum non credimus, quia
non legimus. » ⁵ S. Epiphanius : « Sic
sancta Maria virgo nuncupatur, nec
appellatio ista aliquando commutabi-
tur. Hæc enim perpetuo incorrupta per-
mansit. » ⁶ Gennadius : « Integra fide
credendum beatam Mariam Dei Christi
Matrem, et virginem concepisse, et
virginem genuisse, et post partum vir-
ginem permansisse. » ⁷ S. Augustinus
de Pelagio dicit : « Manichæos appellat
catholicos, more illius Joviniani, qui
ante paucos annos hæreticus novus,
virginitatem sanctæ Mariæ destruebat,
et virginitati sacræ nuptias fidelium
cœquabat. » ⁸ Hæc aliaque manifesto
probant traditionem de perpetua virgi-
nitate Mariæ, quam idcirco plurimi
agnoscunt Anglicani. ⁹

111. *Probatur 3. ex Conciliis.* Patres
Chalcedonenses, in Sermone prospho-
netico, Marcianum Imperatorem allo-
quentes, Virginem Dei Genitricem præ-
dicant « propter eum qui virginitatem
ipsi etiam post conceptum largitus est,
atque, ut Deo dignum erat, uterum ob-
signavit, ut nullius injuriæ deinde pa-
teret. » Constantinopolitanum III. hæc
habet : « Mariæ virginitas ante partum,
in partu, et post partum intemerabi-
lis. »

112. Accedunt rationes theologice.
Quum uterus Virginis sanctuarium fa-
ctus sit Dei, non decuit illum altera
prole impleri. Mater Filii præsentia
sancta omnino facta est, et Deo plena,
quam carnis commercio quodammodo
profanam fieri Christi honor non si-
nit.

Objectiones solvuntur.

113. *Obj. 1.* Satis innuit Evangelista
Matthæus Mariam post partum virginem

4. de Nat. Christi.
Virg. c. v.
c. vi.
p. Virg. B. M.
:viii.
cl. dogm. c. lxix.

(8) Contra 2 ep. Pelag. l. i. c. ii.

(9) « The perpetual virginity of the Mother of
God our Saviour is so likely a thing, and so uni-
versally received, that I do not see why we should
not look upon it as a genuine Apostolical Tradi-
tion. » Bishop Patrick on Tradition, N. 78. p. 81.
Oxford Tracts, vol. 4.

non mansisse : « antequam convenirent. » ¹ « Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. » ²

114. *Resp.* In eo totus est, locis obiectis, Matthæus, ut ostendat Isaiæ vaticinium in Mariæ partu impletum : affirmat idcirco commercium nullum eam inter et Joseph autem partum intercessisse. « Qui Incarnationis incorruptum susceperat probare mysterium, non putavit uberius proseguendum virginitatis Mariæ testimonium, ne defensor magis Virginis, quam assertor mysterii crederetur. » ³ Nihil profecto ea ratione loquendi insinuat de iis quæ deinceps evenerunt, quæ proinde usurpatur passim in omnibus linguis, quin aliquid iis quæ prius dicta sunt contrarium secutum esse intelligatur. Non desunt in Scripturis similia loca : « Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » ⁴ « Michol filiæ Saul non est natus filius usque in diem mortis suæ. » ⁵ Qui primus editus est primogenitus consuevit vocari, etiamsi alius non sequeretur, nam « post unum mensem » offerendus erat. ⁶

115. *Obj. 2.* Fratrum Jesu sæpius fit mentio in Scripturis, et quidem una cum matre; quod ostendit de fratribus uterinis esse sermonem : « Descendit Capharnaum ipse et mater ejus, et fratres ejus. » ⁷ « Inde fratres unde matrem, » ait Augustinus. ⁸

116. *Resp.* Notum est fratrum nomine propinquos passim in Scripturis designari : nam Abraham et Lot fratres dicuntur, patruus licet et nepos. ⁹ Quod nominentur una cum matre, non eos uterinos fratres probat; receptus enim loquendi mos sinebat ut qui vere san-

guine conjuncti erant sic passim vocentur. Augustinus vehementer rejicit, quidquid Mariæ perpetuæ virginitatis officit : « Num enim Maria iterum peperit? Absit. Inde coepit dignitas virginum. Illa foemina mater esse potuit; mulier esse non potuit. » ¹⁰

117. *Obj. 3.* Saltem otiosi est hominis de virginitate post partum inquirere, judice Basilio.

118. *Resp.* Perperam affirmat Bloomfield ¹¹ post Taylor, otiosi hominis esse, Basilio judice, investigare quid fuerit Maria post partum, utpote nullius momenti ad mysterium : non enim ea fuit sanctissimo doctore mens, quum ipse virginitatem ejus perpetuam tradat ac tueatur : sed Incarnationis mysterium sartum tectum manere, quidquid de ea sit, merito dicit : « Nos autem, etiamsi hoc nihil pietatis rationem vitiet; nam usque ad dispensationis ministerium necessaria erat virginitas; quod vero deinceps consequutum est, nullam curiositatem rationi mysterii exhibet : tamen ut ne eorum qui Christum amant aures suscipiant, quod Deipara aliquando virgo esse desiit, illa testimonia sufficientia esse putamus. » ¹²

119. *Obj. 4.* Quum fides ea respiciat quæ Deus revelavit, Mariæ perpetua virginitas ad eam referri nequit : deest enim revelatio; nec decuit Deum eam revelare, quum solam Mariam spectet.

120. *Resp.* Revelatio colligitur ex Mariæ verbis quæ retulimus, et ex titulo virginis ei simpliciter in Scripturis tributo; et plane innotescit ex perpetua traditione. Porro non Mariam tantum spectat, sed cum mysterio Incarnationis intimo nexu conjungitur.

(1) Matth. i. 18. (2) Ibid. v. 27.

(3) M. Ambros. Com. in Ev. Luc. c. i. l. 2.

(4) Ps. cix. (5) II. Reg. vi. 23.

(6) Num. xviii. 18. (7) Joan. iii. 19.

(8) Tract. 8. in Joan. 9. Vide et Tract. xxviii. 3.

(9) Gen. xiii. 8.

(10) Ubi supra.

(11) In c. i. 25. Mat.

(12) S. Basil. hom. xxiv. in S. Christi Nativitatem, p. 248. ed. Basilien. anno mxxl.

§. III. *De Immaculata beatissimæ Virginis Conceptione.*

121. Constat esse dogma fidei Catholice omnes homines concipi in peccato, quod originale dicitur, quatenus ex peccato Adæ factum est ut universa ejus soboles peccato inquinata sit. Hanc doctrinam quum anathemate confirmasset Concilium Tridentinum, plures e Patribus postulabant, ut beatissima Virgo ea labe immunis decreto solemniter diceretur; sed nonnullis contradicentibus, satis habuerunt, ut declaratio fieret, eam non comprehendi generali definitione, controversia in medio relicta, intra eos limites quos statuerat Xystus IV. : « Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse sue intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam, Dei Genitricem : sed observandas esse Constitutiones felicitis recordationis Xysti Papæ IV. sub pœnis in eis Constitutionibus contentis, quas innovat. »¹ Priori Constitutione anno 1476 edita quæ incipit : « Cum præexcelsa, » largitur Pontifex Indulgentias iis qui, ut « de ipsius immaculatæ Virginis miræ Conceptione gratias et laudes referant, » divinis Officiis intersint. Altera Constitutione, anno 1483, reprobatur et damnatur tamquam « falsas et erroneas, et a veritate penitus alienas » assertiones eorum qui hæreseos vel peccati mortalibus inculcant eos « qui tenent aut asserunt eandem gloriosam et immaculatam Dei Genitricem absque originalis peccati macula fuisse conceptam. » Simili ræne ac censuræ subjicit eos qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem enantes, videlicet « gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, vel peccatum incurrere mortale, cum nondum

sit a Romana Ecclesia et Apostolica Sede decisa. »

122. Pius V. anno 1570 Constitutione : « Super speculam Domini » reliquit « liberam cuique facultatem opinandi hujus controversiæ quamlibet partem, prout vel magis piam, vel magis probabilem esse duxerit, » vetans tamen ne in popularibus concionibus, vel ubicumque promiscua virorum et mulierum multitudo convenire solet, de hujus controversiæ alterutra parte disputare, rationibus vel doctorum auctoritate asserendo propriam sententiam, et contrariam refellendo, aut impugnando; vel de hac ipsa quæstione, cujusvis pietatis, aut necessitatis prætextu, vulgari sermone scribere vel dictare præsumat. « Cæterum quamdiu per Apostolicam Sedem altera pars definita non fuerit, oppositaque sententia condemnata, liceat viris doctis in publicis Academiæ disputationibus de illa quæstione disserere et argumentis utramlibet partem, vel asserere, vel impugnare, dum tamen neutra, veluti erronea, prædicetur. » Ita statuit Pontifex, re plane in medio relicta : qui insuper Officium a Xysto IV. sancitum, in quo Conceptio immaculata disertis verbis affirmabatur, ex Breviario Romano expunxit, ejus usu tamen Franciscanis permissio; in cujus locum substituit Nativitatis Officium, verbo Conceptionis ubique inserto, quod per universam Ecclesiam recitandum in posterum jussit.

123. Sixtus V. anno 1588 indulsit Franciscanis « purissimam ipsius Dei Genitricis Conceptionem celebrare » per Octavam.

124. Paulus V. anno 1617 jussit, « ut in posterum, donec articulus hujusmodi a sancta Sede Apostolica fuerit definitus, — non audeant in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus

(1) Sess. v.

et aliis quibuscumque actibus publicis asserere, quod eadem beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali. — Per hujusmodi tamen provisionem Sanctitas sua non intendit reprobare alteram opinionem, nec ei ullum prorsus præjudicium inferre. » Mandavit etiam « quod negativam opinionem, videlicet quod non fuerit concepta cum peccato originali, in prædictis publicis actibus asserentes, aliam opinionem non impugnent, nec de ea aliquo modo agant, seu tractent. »

125. Gregorius XV. anno 1621 vetitum extendit ad privata colloquia, mandans « neque etiam in sermonibus et scriptis privatis audeant asserere, quod eadem beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali, nec de hac opinione affirmativa aliquo modo agere, seu tractare, exceptis tamen quibus a sancta Sede Apostolica fuerit super hoc specialiter indultum. Per hoc tamen Sanctitas sua non intendit reprobare hanc opinionem, nec ei ullum præjudicium inferre. » Mandavit insuper omnibus tam Regularibus quam Sæcularibus, « ut in sacrosancto Missæ Sacrificio, ac divino Officio celebrandis, tam publice, quam privatim, non alio, quam Conceptionis nomine uti debeant. » Consueverunt scilicet nonnulli « sanctificationis » nomen ejus loco inserere. Noluit tamen Pontifex rem definire « cum nondum æterna Sapientia Ecclesiæ suæ tanti mysterii penetralia patefecerit. » Sic rescripsit ad regem Catholicum, et ad Margaritam Austriacam.

126. Alexander VII. anno 1661 Constitutione quæ incipit: « Sollicitudo omnium Ecclesiarum » hæc testatus est: « Sanc vetus est Christifidelium erga ejus beatissimam Matrem Virginem Mariam pietas, sentientium ejus animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus, fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Joani Christi, ejus Filii, humani generis

Redemptoris, a macula peccati originalis præservatam immunem; atque in hoc sensu ejus Conceptionis festivitatem solemni ritu colentium et celebrantium. » Improbavit idcirco eos qui « Ecclesiam Romanam huic sententiæ et cultui juxta illam beatæ Virginis exhibito favere negant, pios Christifideles e sua pacifica quasi possessione deturbare conando. » Vetuit etiam « scripto seu voce loqui, concionari, tractare, disputare, contra ea quidquam determinando, ea asserendo, vel argumenta contra ea afferendo, et insoluta relinquendo, aut alio quovis excoGITabili modo disserendo. » Attamen simul vetuit ne contrariam opinionem tenentes dicerentur hæretici, vel mortalis peccati rei, « cum a Romana Ecclesia et ab Apostolica Sede nondum fuerit hoc decisum, prout Nos nunc minime decidere volumus aut intendimus. »

127. Clemens XI. anno 1708 jussit « festum Conceptionis ipsius B. Mariæ Virginis Immaculatæ ubique terrarum in posterum ab omnibus, et singulis utriusque sexus fidelibus, sicut alia festa de præcepto, servari et celebrari. »

128. Clemens XII. anno 1730, probavit *de verbo ad verbum*, leges Academiæ a Philippo V. erectæ Cervariæ in Catalaunia, inter quas candidati ad gradus juramento se obstringere dicebantur, ad immaculatam B. Virginis Conceptionem tuendam.

129. Benedictus XIV. anno 1742 statuit capellam Pontificiam in Liberiana Basilica in honorem Immaculatæ Virginis, in festo Conceptionis quotannis habendam.

130. Clemens XIII. anno 1763 concessit clero in Hispaniarum regis ditione degenti facultatem recitandi Officium Leonardi de Nogarolis, quo immaculata Conceptio declaratur.

131. Gregorius XVI. plurimis episcopis rogantibus indulsit, ut « immaculata » diceretur Conceptio in Præfatione Mis-

ut « Regina sine labe originali » in Litanis invocaretur. Per ariter anno 1843 « ut die ejus lioni sacro in Pontificio sacello data ipsius beatissimæ Virginis lio in solemnissimæ Missæ Præfatione ur, » ipso adstante.

Pius IX. litteras encyclicas 2 Fe- 1849 ad episcopos omnes Cajeta documenta sensus fidelium et nis exposcens, et a sexcentis fere is accepit responsa, quorum ti quinquaginta circiter postu- decretum dogmaticum quo Con- maculata declararetur; quin- a duobus de opportunitate sub- tibus, vel de modo decreti; adversantibus, qui tamen ple- vel omnes, sententiam illam se protestabantur, seque judicio is obsequentes fore sancte pol- ur. Hinc factum ut die festo 1854 : inter Missarum solemnia in S. Petri, adstantibus quinqu- tribus Cardinalibus et centum ginta duobus episcopis, ex toto e, ex cathedra pronuntiaverit onem, qua doctrina illa quæ te- irginem esse ab omni labe pec- ginalis servatam a Deo revelata ur. Nobis contigit inter Præsu- ifici definienti adstare.

Propositio.

ina quæ tenet beatissimam n in ipso primo conceptionis mento fuisse, ex speciali Dei privilegio, intuitu meritorum ab omni labe peccati origi- æservatam, a Deo revelata

Probatur 1. Gen. iii. 14. « Ini- ponam inter te et mulierem en tuum et semen illius : ipsa caput tuum, et tu insidiaberis e ejus. » Hæc quidam verba ad

serpentem directæ, ex Patrum et inter- pretum mente, ad redemptionem per Christum referuntur : quapropter mul- lier cujus semen serpentis caput con- trivit, juxta textum Hebraicum, Maria intelligenda est, quam inter et ser- pentem intercedunt inimicitiae neces- sario et perpetuo : quæ idcirco peccato originis quo fit quisque servus diaboli, nunquam subjacuit.

134. S. Cyprianus ait : « Hoc semen prædixerat Deus de muliere proce- dere, quod calcaret caput diaboli in Genesi. »¹ Hesychius Hierosolymita- nus, anno 595, de Maria scripsit : « Audaciam draconis abscondit. »²

135. S. Bernardus Vulgatam sequens, dixit : « Quam tibi alicam prædixisse Deus videtur, quando ad serpentem ait : « Inimicitias ponam inter te et mu- » lierem ? » Et si adhuc dubitas, quod de Maria dixerit, audi quod sequitur : « Ipsa conteret caput tuum. » Cui hæc servata victoria est, nisi Mariæ ? »³

136. Lucæ 1. 28. « Et ingressus An- gelus ad eam, dixit : Ave gratia plena : Dominus tecum : benedicta tu in mu- lieribus. » Hæc verba amplissima indi- cant eam gratia eximia ornatam, Deo gratam, et præ cæteris mulieribus be- nedictam. Ib. 40. « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magna qui potens est. » Hæc omnia quum de Maria tamquam Dei Matre prædicentur, excipiunt inter- pretationem tantæ dignitati con- gruam. Basilii Seleuciensis, qui quinto vixit sæculo, sic habet : « Ave gratia plena, immaculescibilis innocentia pa- radise. »⁴

137. S. Petrus Chrysologus scribit : « Hanc gratiam detulit Angelus : accepit Virgo salutem sæculis redditura. Ave gratia plena, quia singulis gratia se est largita per partes ; Mariæ vero simul se

¹ Testimoniorum adversus Judæos, ad n. 9.

² II. de Virg. Maria.

³ Hom. super « Missus est : » n. 4.

⁴ Orat. in Deiparam p. 390. E. et 591. A. apud Combefis. Auct. t. i.

totam dedit gratiæ plenitudo. » ⁴ In libro ecclesiastico Græcorum Paracletice dicto, hæc ad Mariam diriguntur : « In te tota divinitatis plenitudo inhabitavit corporaliter, quum plenissima esses gratia. » ⁵

138. S. Epiphanius ait : « Secundum omnia est gratia plena, uti Gabriel locutus est : » ⁶ τῇ κατὰ πάντα καὶ Χριστοῦ μέν.

139. *Prob. 2. ex traditione.* Superest epistola de martyrio apostoli Andree scripta a presbyteris et diaconis Achajæ, quam genuinam esse plerique tenent, præsertim ex quo textum Græcum Carolus Christianus Woog, protestanticus scriptor, ex bibliotheca Bodleiana eruerit. In ea Apostolus proconsulem Ægeam allocutus esse refertur : « Et propterea quod ex immaculata terra creatus fuerat primus homo, necesse erat ut ex immaculata Virgine nasceretur perfectus homo, quo Filius Dei, qui ante condiderat hominem, vitam æternam, quam perdiderant homines, repararet. » Comparatio inter terram ex qua creatus fuit Adam, maledicto adhuc haud obnoxiam, et Virginem immaculatam, inservit ut eam labe originis caruisse intelligamus.

140. Liturgia S. Jacobi nomine insignita, cui consonant aliæ, Marci, Chrysostomi et Basilii, designat beatissimam Virginem παραρτίαν, omnino sanctam, ἀχράντον, intaminatam, ὑπερευλογημένην, eximie benedictam et ὑπερδίδχον, gloriosissimam. ⁷ Voces illæ amplissimo sensu pro ejus dignitate merito sumuntur, omnem nœvum, labemque, tum originis quam actus proprii, ut ex-

cludant. Eam etiam honoratiorem Cherubim, incomparabiliter gloriosiores Seraphim liturgiæ prædicant. In altera Eucharistologii parte παραμύμη ⁸ « penitus inculcata » dicitur : quæ vox de scriptoribus plerisque Græcis sequioris ævi passim adhibetur. In Anthologio hæc leguntur : « Lætare, Joachim, qui Deiparæ factus es genitor : non est alter terrenorum patrum tui similis, o afflate divinitus : puella namque Dei capax, Dei tabernaculum, mons undequaque sanctus per te nobis donatus est. » ⁹ « Virtutum divitiis ornati venerabilis Joachimus et prudens Anna genuerunt reginam virginem divina gloria varie distinctam. » ¹⁰ Armeniorum Ecclesia sic Deum exorat : « Accipe preces nostras intercessionem Filii sanctæ Deiparæ immaculatæ Genitricis unigeniti Filii tui. » ¹¹ Syriaca Ecclesia, in anaphora S. Cyrilli, vocat eam « omnium Sanctorum gloriosissimam Virginem immaculatam, et sanctam Dei Genitricem Mariam. » ¹² Coptica Ecclesia eam salutatur : « Ave Maria immaculata veneranda. » ¹³ Missale Gothicum hæc habet : « Illa enim viscera, quæ humanam non noverant maculam, Deum portare meruerunt. » ¹⁴

141. *Probat 3. ex Patribus.* S. Irenæus Mariam docet solvisse nodum, quo Eva humanum genus peccando ligaverat : « Sicut illa seducta est, ut effugeret Deum, sic hæc suasa est obedire Deo, uti virginis Evæ Virgo Maria fieret advocata. Et quemadmodum adstrictum est morti genus humanum per virginem, æqua lance disposita virginalis inobedientia per virginalem obedientiam. » ¹⁵ Eadem com-

(1) De Annuntiat. Sermon. cxliii.

(2) Paraclet. pag. 408. col. 4.

(3) Hier. lvi. alve lxxviii.

(4) Inter opera Chrysost. t. xli. p. 706. c.

(5) Basilii. In offic. aquæ benedictæ minoris p. 14. B. Vide et Menolog. die lli. Dec. ad Vesp. p. 14. col. 9. B.

(6) Anth. p. 97. col. 9. B.

(7) Anth. die ix. Sept. Ode ii. pag. 51. col. 1. A.

(8) Breviarii Arm. par. iii. p. 133. edit. Vindobon.

(9) Missal. Maronit. pag. 131. edit. Rom. 1827.

(10) Theotoch. p. 65. A. 15.

(11) Apud Muratorium Lit. Rom. pag. 81. D. E.

(12) L. iii. adv. hæres. c. xxxiii.

ratio apud Patres frequens ¹ denotat iriam ad salutem humanam consensu operam contulisse, cui vix foret ouea, si ipsa labe fuisset inquinata.

Augustinus ait : « Per Evam interius, per Mariam salus. Illa corrupta quata est seductorem, hæc integra aperit Salvatorem. » ²

142. S. Dionysius Alexandrinus in epistola synodica ad Paulum Samostenum : « Una autem et sola virgo, ia vitæ, genuit Verbum vivens, et se subsistens. » ³ « Qui nunc in proximis diebus propter nos venit c. Matrem incorruptam a pedibus que ad caput benedictam servavit. » ⁴ Hujus epistolæ authenticia certantur, Tillemontio, Bullo, Natali Alexandro, et aliis ei faventibus. Pagius nset eam ab aliquo ex Episcopis qui nodis adversus Paulum Samosatenum celebratis interfuerunt, scriptam se.

143. Ambrosius sic Dominum Jesum loquitur : « Veni ergo : quære servum, jam non per servulos, non per mercenarium, sed per temetipsum. discipe me in carne quæ in Adam ipsa est. Suscipe me non ex Sara, d ex Maria, ut incorrupta sit virgo, d virgo per gratiam ab omni integra be peccati. » ⁵ Salutis remedium potulat per Verbi incarnationem, in carne Adæ labe haud inquinata, quæ illicet assumpta est, non generatione naturali ex Sara, sed Spiritus sancti vera ex Maria; decebat enim eum ex gine incorrupta nasci, imo ex ea æ per specialem Dei gratiam ab omni labe peccati foret immunis.

144. S. Augustinus universos prorsus

homines, solo Christo excepto, nasci peccatores contra Pelagianos affirmabat; quapropter exprobravit illi Julianus eum hac ratione injuriam peiorem Mariæ irrogare ea quam intulit Jovinianus ejus virginitatem in partu denegando : nam eam servam dæmonis in ortu exhibebat : « Tu ipsam Mariam diabolo nascendi conditione transcribis. » Respondit Augustinus : « Non transcribimus Mariam diabolo conditione nascendi; sed ideo, quia ipsa conditio solvitur gratia renascendi. » ⁶ Negat eam unquam servam fuisse diaboli, quia conditio peccati labem contrahendi ablata est gratia renascendi, qua scilicet Deo nata est. Hæc secunda nativitas mentis quidem notionem est conceptione posterior, sed reipsa simul existit.

145. Idem sæpius contendit omnes prorsus homines, solo Christo excepto, in peccatum aliquando incidere : animadvertit tamen semel se nolle beatam Virginem includere, quum propter honorem Domini nollet de ea habere questionem, quoties de peccato agitur : ⁷ nexum autem inter peccatum originis et necessitatem quamdam peccandi talem agnovit, ut de Christo dicat : « Profecto peccatum etiam major fecisset, si parvulus habuisset. » ⁸ Quum igitur eam nolit culpa actuali inquinatam affirmare, originalem in ea non agnovisse dicendus est.

146. *Probat 4. ex Ecclesiæ sensu et consensu.* Festum Conceptionis apud Græcos a sæculo saltem septimo celebratum est, nomine Conceptionis sanctæ Annæ, ⁹ apud Latinos vero a sæculo nono Neapoli, a sæculo duodecimo

¹) Justinus Dial. cum Tryphone n. 100. Tertul.

²) *carne Christi* c. xvii. et S. Epiphanius *hær.* viii. Contra Antidicomarianitas. S. Ephrem *us*, De Eccl. hymn. 55.

³) Desymbolo ad Catechumenos l. iii. c. xiv. n. 4.

⁴) T. 4. Concil. col. 875.

⁵) Resp. ad decem quæst. a Paulo Samosateno. positas.

⁶) Enarr. xxii. in Ps. cxviii.

⁷) Op. imperf. contra Julian. l. iv. 122.

⁸) L. de Natura et Gratia c. xxxvi. n. 42. sequenti sectione citabitur.

⁹) L. v. in Julian. c. ix.

¹⁰) Habetur oratio Georgii Nicomediensis, nono sæculo, eo titulo apud Combesium Auct. t. i. p. 1118.

in Galliis et Anglia, in tota Ecclesia a sæculo decimo quinto. Repugnat vero Christum ita derelinquere Ecclesiam, ut solemniori cultu rem fictam falsamque ubique prosequatur.

147. Sensus Ecclesiæ ubique se prodit inter fideles tanto devotionis affectu immaculatam Conceptionem colentes. Hispani a pluribus sæculis se invicem salutare consueverunt, eam benedictam prædicando: Laudetur sanctissima Mater Dei sine labe originis concepta. Præcones eam ante conciones laudabant, verborum formula. Fideles omnino abhorrebant ab omni controversia de tanto privilegio quod Universitates plures tuebantur. Eorum qui aliquando subdubitabant objectiones evanuerunt, adeo ut unus visus fuerit sensus totius Ecclesiæ, Præsulibus cum fidelibus in unam euntibus sententiam. Ei igitur accommodari possunt verba quæ de salute Adæ Augustinus protulit: « Ecclesia fere tota consentit, quod eam non inaniter credidisse credendum est, undecumque hoc traditum sit, etiamsi Canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas. »¹

Objectiones.

148. *Obj. 1.* De revelatione hujus doctrinæ non constat, quum nullo Scripturæ loco, nullo Patrum antiquiorum perspicuo testimonio probetur. Se propterea excusavit Gregorius XV. apud regem Catholicum rogantem ut definiretur.

149. *Resp.* Revelatio distinguitur directa ab implicita, quæ scilicet in alia continetur. Quidquid sit de illa, hæc saltem habetur de Conceptione immaculata; quum enim constet Mariam esse Deiparam, omnia jure meritoque ei tribuuntur privilegia quæ tantæ dignitati conveniunt, omniaque procul amoveantur quæ eam dedecent. Patres plerique non egerunt de Conceptione, sed verbis amplissimis Mariæ extulerunt

sanctitatem eximiam, quæ, teste Ambrosio, tanta fuit, ut « Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati immunis, habenda sit. Quod autem Gregorius XV. dixerit Spiritum sanctum nondum patefecisse hujus mysterii penetralia, indicat eo tempore omnem caliginem non fuisse dissipatam, quamvis persuasum habuerit piam sententiam fovendam omnino esse.

150. *Obj. 2.* Scriptura testante: « Omnes in Ada peccaverunt: »² omnes mortui sunt: quapropter Christus pro omnibus mortuus est: non licet autem excipere Mariam arbitrio veluti proprio.

151. *Resp.* Non proprio arbitrio fit quod Ecclesia Dei, invocato lumine Spiritus sancti, sancit, Deiparæ elogis, quæ in sacris Litteris referuntur, pensis, et mysterio Incarnationis perspecto. Equidem privilegium quo a contrahenda peccati labe servata est, non obstat, quin in Ada peccasse quodammodo dicatur: re enim vera eam contraxisset nisi gratia specialis, qua idonea dignitati fieret, data fuisset. Pro ea mortuus est Christus, cujus morte factum est, ut gratia illa tribueretur. Redemptio autem qua a labe actu contrahenda servata est, eximia et præstantior merito censetur ea qua labe abstergetur. Augustinus in eum locum Ps. LXXXV. : « Eruiisti animam meam ex inferno inferiori: » ostendit medicum liberare a morte, et alium liberare e carcere vel e suspendio, qui impedit ne alius pœnam subeat.

152. *Obj. 3.* Patres, præsertim Augustinus, prædicabant universos posteros Adæ, nemine præter Christum excepto, in peccato concipi. « Neminem nasci ex Adam nisi vinculo delicti et damnationis obstrictum, neminemque inde liberari nisi renascendo per Christum. »³ Ergo Maria contra eorum mentem temere excipitur.

(1) Ep. clxiv. ad Evodium.

(2) Ep. ad Optatum, de origine animarum.

153. *Resp.* Patres Pelagianis repugnantes amplissimis vocibus generis humani lapsum in Ada enuntiabant, Christum necessario excipientes, quod juxta naturæ leges haud fuerit conceptus. De privilegio Mariæ agere, vix erat opportunum, ne argumenti vis aliquatenus infirmaretur. Cæterum Juliano exprobrante Augustino eum ipsam Mariam servam exhibere diaboli ratione ortus, hic id negavit, quum gratia, Christi meritorum intuitu concessa, eam a dæmonis potestate liberam Dei filiam præstiterit.

154. *Obj. 4.* Augustinus ait : « Sic ergo peccatum Domini, quod factum est de peccato, quia inde carnem assumpsit, de massa ipsa quæ mortem meruerat ex peccato. Etenim ut celerius dicam, Maria ex Adam mortua propter peccatum, Adam mortuus propter peccatum, et caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata. »¹

155. *Resp.* Augustinus eo loci Psaltis mentem explicat, cilicio se indutum prædicantis, quod de carne a Verbo assumpta intelligit, adhibens eum in fidem Apostoli verba : « Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne. »² Peccati nomine mortem pro peccato interpretatur, quod scilicet carnis peccatricis similitudinem moriendo præseferret, quum ex Maria, Adæ filia, desumpta fuisset. Vaticanus et Colbertinus codices manuscripti a plerisque differunt; hac scilicet ratione leunt textum objectum : « Maria ex Adam, Adam mortuus propter peccatum. » Hoc plane nil officit Mariæ immunitati : sed si communior retineatur lectio, dicendum Mariam mortuam propter peccatum, quatenus Adæ delictum mortem intulit ejus posteris, a

qua ipsa non est exempta. Mors tamen illi non fuit pœna peccati, sed meriti occasio, qua et Filio suo assimilata est. Alibi scribit : « Quid incoinquinatus illo utero Virginis, cujus caro, etiamsi de peccati propagine venit, non tamen de peccati propagine concepit? »³ Hæc quidem ad conceptum Christi de Virgine referuntur, et ad omnem labis suspicionem inde amovendam, sed inserviunt etiam iis elucidandis testimoniis quæ de Virginis carne agunt; quæ tamquam concepta cum quodam libidinis motu, et ideo peccato obnoxia, peccati caro quodammodo dici poterit; quamvis illud numquam reapse contraxerit.

156. *Obj. 5.* S. Leo ait : « Quod ut fieret, sine virili semine editus est Christus ex Virgine, quam non humanus coitus, sed Spiritus sanctus fecundavit. Et cum in omnibus matribus non fiat sine peccati sorde conceptio, hæc inde purgationem traxit unde concepit. »⁴ Alias dicit : « De sola conditione nascendi una cunctis est causa peccandi. Solus itaque inter filios hominum Dominus Jesus innocens natus est, quia solus sine carnalis concupiscentiæ pollutione conceptus. »⁵

157. *Resp.* Ea testimonia probarent, si stricte accipiantur, Mariam in peccato natam, et nonnisi in Christi conceptione mundatam : quod vix affirmabunt adversarii. Benigna igitur interpretatione opus est. Mundatio ab omni labe, seu gratiæ largitio qua ab ea servata est immunis, intuitu Christi meritorum concessa est Mariæ ut idonea foret Filio concipiendo : adeo ut hinc derivarit sanctitatem unde cæteræ polluuntur. Solus Christus ratione conceptus naturalis fuit omni culpa liber : Maria quippe ei subjacuisse, nisi fuisset privilegio servata.

(1) In Ps. xxxiv. Serm. II. n. 3.

(2) Rom. viii. 3.

(3) L. de Gen. ad lit. c. xviii.

(4) Serm. II. in Nat. Domini c. iii.

(5) Serm. V. in Nat. c. v.

158. *Obj.* 6. Liturgiæ Mariam immaculatam prædicantes de virginco decore servato loquuntur, non de immunitate a labe originis.

159. *Resp.* Amplissima quæ adhibent elogia haud possunt ad eam restringi laudem; virginem enim immaculatam ita appellant. ut culpæ omnis notionem ab ea abesse plane significant. Quod autem speciatim eam haud tradant labe immunem originis mirum non est, quum de ea immunitate vix foret loquendi locus, nisi hominibus universis communis peccati mentio præcessisset. Jure igitur meritoque utimur liturgiarum præconiis quæ amplissima sunt, nullo limite arctata, ut Virginem probemus omni labe liberam.

160. *Obj.* 7. Traditio apostolica de conceptione immaculata non habetur; nam apud Latinos vix de ea agi ceptum est ante Bernardi tempora, anno circiter 1140, qui festum a Lugdunensibus celebratum reprehendit tamquam novitatem periculosam superstitionem redolentem: « novam inducendo celebritatem, quam ritus ecclesiasticus nescit, non probat ratio, non commendat antiqua traditio. » — « Ante quidem apud aliquos errorem compereram, sed dissimulabam parens devotioni, quæ de simplici corde et amore Virginis veniebat. Verum apud sapientes, atque in famosa nobilique ecclesia, et cujus specialiter filius sum, superstitione deprehensa, nescio an sine gravi offensa illam vestri omnium dissimulare poterim. »¹

161. *Resp.* Traditio quæ Mariam immaculatam prædicat ad apostolica temporum initia refertur, uti ex hinc inde colligitur. Quod autem serius de ea agi coepit, contigit ex speciali cultu, quo summi præcedente placuit eam honorari. Prioribus quidem sæculis, quum mysteria ipsa incarnationis et

Redemptionis in dubium vocarentur, vix otium erat subtiliori indagine Mariæ dotes et privilegia explicare, quam satis habuerunt sanctissimam Deiparam agnoscere. Deinceps visum est eas enucleatius rimari, et speciali honore venerari: qua ex occasione Conceptionis S. Annæ festum apud Græcos celebratum est: quo nomine Mariæ ejus filiæ Conceptio intelligitur, quæ apud Latinos serius coli coepit. Privato studio cultus hic in diversis ecclesias inductus Bernardo haud placuit, quum Sedis Apostolicæ sanctio defuerit: quapropter Lugdunenses canonicos monuit: « Si sic videbatur, consulenda erat prius Apostolicæ Sedis auctoritas, et non ita præcipitanter atque inconsulte paucorum sequenda simplicitas imperitorum. » Quod erroris et superstitionis notis inusserit cultum illum, factum est forsitan, quod *embryonis* quem dicunt conceptum, « inter maritales amplexus, » uti ipse ait, ante animæ cum eo conjunctionem, celebrari censuerit, quum plerique animam non nisi post plurimos dies infundi existimarent. Cæterum suam clausam epistolam hoc pacto: « Quæ autem dixi, absque præjudicio sane dicta sint sanius sapientis; Romanæ præsertim Ecclesiæ, cujus auctoritati atque examini totum, sicut et cætera, quæ hujusmodi sunt, universa resero; si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare. » Liqueat igitur Bernardum cultui et doctrinæ huic haud repugnatum, postquam Apostolicæ Sedis ei accesserit auctoritas. Ait etiam: « Sed et ortum Virginis didici in Ecclesia, et ab Ecclesia indubitanter habere festum atque sanctum, firmissime cum Ecclesia sentiens, in utero eam accepisse ut sancta prodiret. »¹

162. *Obj.* S. S. Thomas Aquinas Mariam omnino fuisse originis peccato tradit,

(1) Ad Romanam legationem

Christi gratia emundata est: autem, qui jam in aliquibus aestari cœpit, tolerari magis probari a Sede Apostolica

stare. Eam in ortu sanctam esse affirmat ob celebratam ejus Nativitatem: quo pacto conceptionem vindicare licet. Nonnulla ejus testimonia juvat recitare.

resp. S. Thomas hac in re hæsisse est, verens ne Maria immunis ab omni labe, redemptione haud censeretur: quapropter ut privilegia, illæso jure Redemptoris, et, eam labi quidem obnoxiam, im ab ea emundatam tradidit. Libenter creditur, beatam Virginitatem, quæ genuit Unigenitum, plenam gratiæ et veritatis, omnibus gratiæ privilegia ac, atque fuisse in utero sancti-
 » ¹ Quum autem nosceret conceptionis nonnullis in locis, opinatus est id ex indulgentia Romanæ tolerari, et sanctorum ejus nomine venire, qua Virgo sancta et Deo grata in utero effecta est: attamen morem illum non esse omnino, silente Summo Pastore. Romana Ecclesia conceptionem Virginis non celebret, tolerat consuetudinem aliquarum eorum illud festum celebrantium: is celebritas non est totaliter laica. » ² Utrum existimaverit animationem ei jam conceptæ ad-vel fuisse mentis notione tantioris, dubitare poterit, ejus testimoniis: sed extra dubitationis aleam positum voluisse in ea agnoscere dotes et dona quæ salvo redemptionis tribui possunt, et animo passæ judicio Ecclesiæ Romanæ

164. « Puritas intenditur per recessum a contrario, et ideo potest aliquid creatum inveniri quo nihil purius esse potest in rebus creatis, si nulla contagione peccati inquinatum sit. Et talis fuit puritas beatæ Virginis, quæ a peccato originali et actuali immunis fuit. Fuit tamen sub Deo in quantum erat in ea potentia ad peccandum. » ³ « Beata Virgo Maria tantam gratiæ obtinuit plenitudinem, ut esset propinquissima auctori gratiæ. » ⁴ Collatis testimoniis censet Marianus Spada ex Ordine Prædicatorum » S. Thomam tradidisse Mariam « ab originali, speciali privilegio, mundatam, » ⁵ et post animationem sanctificatam, quia respexit carnis infectionem ex Ada derivatam, ⁶ quæ non nisi infusa anima sublata est, libidinis fomite extincto. Ideo negavit sanctificationem ante animationem contingere potuisse. « Culpa non potest emundari nisi per gratiam, cujus subiectum est sola creatura rationalis. Et ideo ante infusionem animæ rationalis B. Virgo sanctificata non fuit. » ⁷ Quum autem inferat eam post animationem contigisse, liquet eum nihil medium ponere, et mentis conceptu, potius quam tempore, sanctificationem animatione posteriorem facere. Equidem alias dicit: « Sanctificatio B. Virginis non potuit esse decenter ante infusionem animæ, quia gratiæ capax nondum erat, sed nec etiam in ipso instanti infusionis, ut scilicet per gratiam tunc

summa qu. xxxvii. Art. i. Conclusio. Art. ii. ad 3.

i. dist. xlv. q. i. a. iiii. ad 5. Paulus V. crepuit P. Morelles, qui in editione Thomæ Antverpiæ facta anno 1613 originali » omiserat, quæ jussu Pontificis est.

(4) III. p. qu. xxvii. a. v. ad 1.

(5) *Esame critico sulla dottrina dell' Angelico Dottori.*

(6) *Opusc. 2. cap. 224.*

(7) III. part. Sum. qu. xxxi. art. vii.

(8) *Ibid. qu. xxvii. a. ii.*

sibi infusam conservaretur, ne culpam originalem incurreret. Christus enim hoc singulariter in humano genere habet, ut redemptione non egeat. » ¹ Hæc explicat Spada de infectione carnis, ex qua culpæ debitum sequebatur, quod redemptione indigeret. « Hæc puritas, » inquit S. Thomas, « soli Homini Deo debebatur, ut ipse quasi unicus Redemptor humani generis nulla peccati servitute teneretur; cui competeat omnes a peccato redimere. Unde non hanc puritatem, sed sub hac maximam Virgo mater ejus habere debuit. » ²

165. *Obj.* 9. Ecclesia Romana nonnisi sæculo decimo quinto exeunte festum Conceptionis admisit; dubium relinquens utrum immaculata habenda foret. Rem plane liberam declaravit Pius V., reprobans eos qui vehementius contendebant, tamquam si ageretur de iis quæ corde credenda sunt et ore confitenda. Sic et cæteri plerique Pontifices, nolentes præjudicium alterutri opinioni inferre. Igitur censuerunt eam incertam esse, et parvi momenti.

166. *Resp.* Constat festum illud Avenione coram Pontifice olim celebratum, quod tamen speciali Officio et Missa auxit Xystus IV. Quod voluerit ipsam Conceptionem colere tamquam sanctam notissimum est, quamvis nullam inusserit notam contra sentientibus: censuit scilicet sensum et traditionem totius Ecclesiæ ea de re haud adeo innotescere, ut damnandus foret qui dissentiret: largiendo tamen Indulgentias festum celebrantibus mentem suam fecit manifestam. Alii Pontifices intra eosdem limites prudenter se continuerunt. Pius V. videtur ampliasset dissensus libertatem; quam tamen qui secuti sunt Pontifices arctius restringendam duxerunt, ad offensionem fidelis populi vitandam. Illa œconomia

ostendit non agi de præcipua quadam doctrina manifesto tradita, et semper ab omnibus celebrata; sed inde non sequitur eam fuisse parvi momenti, vel adeo incertam, ut definiri nunquam posset: nam Pontifices omnes qui ea indulgentia usi sunt, indicarunt eam dari, quia nondum res erat ab Apostolica Sede decisa.

167. *Obj.* 10. Fidelium et clericonsensus, quo maxime videtur definitio niti, parum valet: illi enim pio quodam animi motu Virginem colunt, nihil dubitantes de dotibus quibus ornata dicitur: clerus vero siluit censuris latissimis in impugnantes. Episcopi igitur qui Pontifici testati sunt ecclesiarum suarum hac in re sensum, nihil attulerunt quo definitio fulciri possit.

168. *Resp.* Consensus manifestus et universalis de privilegio hujusmodi ad Spiritus sancti gratiam illustrantem referendus est: nec enim universi proprio veluti motu in eam ivissent sententiam de re adhuc haud definita. Initio sentiendi libertas relicta est, quæ postea imminuta, publicis disputationibus vetitis; sed diu licuit privatim inter scholæ vel claustrii parietes rem discutere: quapropter sententiarum discordia facile durasset, nisi divinum lumen dissipasset omnem nubeculam. Jure igitur optimo Præsules consensum hunc cum publico cultu plurimi fecerunt, eoque præsertim nixi orarunt ut definitionis pontificiæ robur ei adderetur, ad omnem dubitationem tollendam. Quam autem animis inhæserit sententia liquet ex juramento a plurimis Universitatum doctoribus emisso eam fuso etiam sanguine tuendi.

169. *Obj.* 11. S. Thomas ait: « Ea quæ ex sola Dei voluntate proveniunt supra omne debitum creaturæ nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra Scriptura traduntur per quam

(1) 3. Sent. d. 3. q. 1. art. 1. q. 2.

(2) Ibidem ad 3.

vina voluntas nobis innotescit.»¹ rationes insuper ad privilegium Mariæ indicandum allatæ ex decentia infirmæ sunt: nam si quid valerent, probarent Achimi et Annæ parentes, imo omnes christi majores labe caruisse: quum contra animadvertat Chrysostomus mulieres peccatrices ab Evangelista re- censi, ut Christus peccatorum di- cendorum ergo natus intelligatur.

170. *Resp.* Ratiocinio solo non niti- tur privilegium, sed Scripturæ elogiis, veterum, qui Mariam sanctissimam immaculatam prædicarunt. Necesse non est ut Joachim et Anna, vel alii, censeantur immaculati; nec enim ex ipsa caro Christi desumpta est; ultimus vero nexus inter ipsum et matrem vetat ne labe aliqua infecta habeatur.

171. *Obj.* 12. Maria dolori et morti subjacuit, quæ poenæ sunt peccati virginis.

172. *Resp.* Poenæ quidem sunt ex primo peccato derivatæ: cæterum eo ablato manent in justorum probatio- nem. Maria iis subjacuit, Filio ut foret miles, qui, innocens licet et sanctis- simus, luit nostrarum culparum poe- nas. Ipsa a labe servata est, quæ di- vinitati Deiparæ repugnabat, sed morti ansit obnoxia, quæ per se non est mala. Merito igitur propositio Baji 75 innata est a Pio V., Gregorio XIII. et Urbano VII. « Nemo præter Christum absque peccato originali: hinc

Virgo mortua est propter peccatum Adam contractum, omnesque ejus conditiones in hac vita, sicut et aliorum sanctorum, fuerunt ultiones peccati actualis vel originalis. »

173. *Obj.* 13. Plerique scholastici Ma- riam in peccato conceptam agnove- runt.

174. *Resp.* Scholæ doctores conce- ptionis nomine embryonis formationem

intellegerunt, quam in peccato fuisse nonnulli dixerunt, quod scilicet cum libidine parentum fieret, et peccati de- bitum induceret: omnes autem sancti- ficationem in utero propugnarunt, quæ contigit, anima corpori infusa. Utrum in ipso infusionis actu, seu statim postea, disputabatur, nonnullis tem- poris successionem, aliis mentis tan- tummodo discrimen agnoscentibus. Ex vocum ambiguitate et rei physicæ ignorantia exarserunt lites, animis haud semper adeo discordibus.

§. IV. De immunitate a peccato actuali.

175. Ea est hominum lapsorum con- ditio ut in peccatum facile ruant, libero tamen voluntatis arbitrio, adeo ut nemo, licet justificatus, per totam vi- tam culpam omnem saltem venialem evitet, absque speciali Dei privilegio, uti definivit Concilium Tridentinum, testans simul illud B. Virgini conces- sum: « quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia. »² Quum definitio respi- ciat hominum fragilitatem, Virginis vero immunitas incidenter tradatur, non inde liquet de fide constare Vir- ginem hoc ornatam privilegio, quum non dicatur Ecclesia id fidei certitudine tenere. Cæterum indubium prorsus est et ad fidem proxime accedit, præser- tim definitione de conceptu immaculato emissa; nam utrumque adeo conne- xum est ut eadem certitudine tenen- dum videatur.

Propositio.

B. Virgo Maria speciali Dei privilegio ab omni culpa, etiam veniali, per totam vitam servata est immunis.

176. *Probatur* 1. Lucæ i. 28. « Et ingressus Angelus ad eam dixit: Ave gratia plena, Dominus tecum: bene- dicta tu in mulieribus: » et 7. 48: « Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi

(1) 2. p. q. 1. a. 3. o.

(2) Sess. VI. Can. 23.

magna qui potens est. » Hæc quidem amplissimam gratiam denotant, quæ omnem labem excludit, ut Matrem Domini decet.

177. *Probatur 2. ex Liturgiis.* In liturgia S. Petri ἀχραιος *illibata* dicitur : ⁴ pariter in Liturgia S. Jacobi, ubi etiam παρζία ⁵ *omnino sancta* nuncupatur, et καταμύμνος ⁶ *prorsus inculpata*. Hujusmodi occurrunt in Liturgia S. Marci, S. Basilii, S. Chrysostomi Liturgia eam παραχραιος ⁷ *prorsus illibata* designat. Abundant etiam in libris ecclesiasticis Græcorum, qui scilicet munera sacra spectant, et ad liturgias referri possunt.

178. *Probatur 3. ex Patribus.* S. Ambrosius de Maria ab Angelo salutata ait : « Erat cogitans cum verecundia, quia pavebat, cum prudentia, quia benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est, nusquam ante comperta. Soli Mariæ hæc saluatio servabatur : bene enim sola gratia plena dicitur quæ sola gratiam quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiæ repleretur auctore. ⁸ Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. » ⁶

179. S. Augustinus omnes prorsus homines peccatores quidem affirmabat, cui Pelagius objecit Sanctos in Scripturis laudatos, præsertim « ipsam Domini ac Salvatoris nostri Matrem, quam dicit sine peccato confiteri necesse est pietati. » Respondit Augustinus se de ipsa haud locutum : « Excepta itaque sancta Virgine, de qua, propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, haberi volo questionem : inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ

concupere ac parere meruit quem constat nullum habuisse peccatum. Hæc ergo Virgine excepta, si omnes illos Sanctos et Sanctas cum hic viverent, congregare possimus, et interrogare utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus, utrum hoc quod iste dicit, an quod Joannes apostolus? Rogo vos, quantalibet fuerint in hoc corpore excellentia sanctitatis, si de hoc interrogari potuissent, nonne una voce clamarent : « Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decimus, et veritas in nobis non est. » ⁷

180. *Probatur. 4. Ratione theologia* quam proponit Doctor Angelicus : « Beata Virgo fuit electa divinitus ut esset Mater Dei. Et ideo non est dubitandum quin Deus per suam gratiam eam ad hoc idoneam reddiderit, secundum quod Angelus ad eam dicit : « Invenisti gratiam apud Deum, ecce » concipies. » Non autem fuisset idonea mater Dei, si peccasset aliquando, tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud, « gloria filiorum » patres eorum, » unde et per oppositum, ignominia matris ad Filium redundasset : tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit. » ⁸

181. *Obj. 1.* Maria dubitabat, Angelo nuntiante; interrogavit quippe, instar Zachariæ : « Quomodo fiet istud? » ⁹

182. *Resp.* Ex poena Zachariæ irrogata discrimen sensus quo verba prolata sunt colligitur; ipse quippe loquelam amisit ad tempus. Equidem non debuit Maria statim excipere nuntium adeo mirum, donec constiterit eum Deum habere auctorem : quapropter merito quæsit quo pacto mater seret illæso proposito hominis consortium

(1) P. 144. D. (2) P. 9. D. (3) P. 16. E.

(4) P. 83. B. (5) In Luc. 1. l. ii.

(6) Euarr. xxi. in Ps. cxviii.

(7) L. de Natura et Gratia c. xxvi. n. 42. Codices duo ex Vaticanis legunt prout recitavimus,

sicut et S. Thomas. Alii habent : unde enim scimus quid ei etc. « interrogatione apposita post peccatum. »

(8) III. p. qu. xxvii. a. iv.

(9) Luc. 1. 34.

arum fugiendi. Animadvertit proinde S. Ambrosius : « Videtur hic non credidisse Maria, nisi diligenter adversus; neque enim fas est ut electa ad venerandum unigenitum Dei Filium, isse videatur incredula. Quo autem modo fieri posset (licet salva prærogativa sit matris, cui profecto fuit amius deferendum : sed ut prærogativa major, major etiam fides ei debuit reservari) quo ergo modo fieri posset, ut Icharias qui non crediderat, silentio indemnaretur; Maria autem si non credidisset, Spiritus sancti infusione altaretur? Sed neque non credere Maria, neque tam temere debuit usurare : non credere Angelo, usurpare vana. Neque enim facile erat scire mysterium absconditum a sæculis in eo, quod nec superiores potestates ire potuerunt. Et tamen non fidem tenuit, non officium refutavit : sed accommodavit affectum, spopondit obsequium. Etenim quum dicit, « quomodo et istud? » non de effectu dubitavit, sed alitatem ipsius quæsit effectus. »
 183. *Obj.* 2. Iter ad Elisabeth proditionis rei veritatem scrutandi. Ita therus.

184. *Resp.* Iter illud necessitudinis et caritatis causa susceptum est, ut propter quæ gratularetur, se interim ab hominum conspectu, pudoris ergo, sublevaretur. Ex miris quæ ea occasione eveniunt, constat Deum auctorem adesse. S. Ambrosius in rem advertit : ubi audivit hoc (*Elisabeth esse gravida*) Maria, non quasi incredula de conspectu, nec quasi incerta de nuntio,

nec quasi dubitans de exemplo; sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festina pro gaudio in montana perrexit. »⁴ Deinceps ait : « Vides non dubitasse Mariam, sed credidisse, et ideo fructum fidei consecutam : « Beata, (inquit) quæ credidisti. »⁵

185. *Obj.* 3. Chrysostomus Mariam ambitionis incusat, quod Filium urgeret ad miraculum patrandum in convivio nuptiali : « Quod illa fecit, ex ambitione proficiscebatur : volebat enim populo se ostentare ac si imperaret Filio, de quo nihil adhuc magnum imaginabatur. »⁶

186. *Resp.* Hæc haud satis considerate prolata sunt, ipso « beatam illam Virginem » nihilominus ibidem prædicante, et alibi in ejus laudes se diffundente : « admiranda quippe Virgo erat, ejusque virtutem declarat Lucas, cum ait, eam, quando salutationem accepit, non statim gaudio perfusam fuisse, nec dicta suscepisse, sed turbatam quæsisisse, qualis esset ista salutatio. »⁵

187. *Obj.* 4. S. Basilius vaticinium Simeonis de gladio animam Virginis pertranseunte interpretatur de dubitatione quæ eam sub crucem exagitabat : « Vaticinatur Simeon et de ipsa Maria, adstante cruci, et vidente quæ gerebantur, et voces audiente; post Gabrielis testimonium, post arcanam divinæ Conceptionis cognitionem, post plurima exhibita miracula, erit, inquit, quædam et circa animam tuam fluctuatio. Oportebat enim Dominum pro omnibus gustare mortem, ac propitiationem mundi factam, omnes justificare in suo sanguine. Et te igitur ipsam, quæ cœlitus didicisti quæ ad Dominum spectant, tangit quædam dubitatio. »⁶

188. *Resp.* Pace tanti doctoris ab hac interpretatione, quam ab Origene mutatus videtur, omnino recedimus;

In locum.

In locum.

In locum.

(4) Hom. xvi. in Mat.

(5) Hom. iv. in Mat.

(6) Ep. cclx. t. III. op. p. 400.

nam vaticinium impletum plane est, dum Virgo Mater sub crucem vehementissime doleret de Filio patiente propter peccata hominum. Nulla dubitationis apparent indicia, sed fidei, amoris, fortitudinis præclara documenta in ea cruci adstante cernimus. Vix nobis persuadere possumus Basilium dubium, quod ex fide vacillante oritur, in ea suspicatum esse, sed animi angustias ob mysterium Christi patientis, quæ culpa quidem carebant, quamvis sanguinis remedio quodammodo indigerent.

189. *Obj.* 5. S. Ambrosius animadvertit Mariam increpari, eo quod de Christo se triduum subducente quereretur: « Hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana sunt exigit. »⁴

190. *Resp.* Lato sensu arguendi utitur vocabulo; nempe instituit comparationem Ambrosius inter agendi rationem a Maria diversis in rerum adjunctis servatam, animadvertens eam Christum ad miraculum patrandum deinceps impulsisse, quæ ex rebus jam gestis hac occasione didicerat se nihil in divinis operibus exigere posse. « Alibi eum ad ministerium mater impellit, hic mater arguitur, quia adhuc quæ humana sunt exigit: sed cum hic duodecim describatur annorum, illic discipulos habere dicatur, vides matrem didicisse a Filio ne exigeret a validiore ministerium, quæ stupebat in juniore miraculum. »⁵

191. *Obj.* 6. Christus insinuavit Matrem ejus non servare verbum divinum: clamante enim quadam eam esse beatam, respondit: « imo beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt illud. »⁶

192. *Resp.* Non ea est horum verborum vis, quom constet Mariam in corde servasse quæ ad eum spectabant magno cum pietatis affectu: sed indicant

alios quoscumque qui divinum verbum fide et obedientia amplectuntur beato, quoque fore: « quia, » uti animadvertit venerabilis Beda, « et eadem Dei Genitrix, et inde quidem beata, quia Verbi incarnandi ministra facta est temporalis: sed inde multo beatior, quia ejusdem semper amandi custos manebat æterna. »⁴ Præiverat Augustinus: « Beatior Maria percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi. »⁵

193. *Obj.* 7. Joseph suspicatus est Mariam adulterii, quam idcirco a se remove statuit, privatim tamen, ne eam poenæ et infamiæ subiceret. Colligere inde est ejus vitam non adeo fuisse sanctam, ut suspicioni non foret locus.

194. *Resp.* Non constat de suspitione, sed de animi angustia ob gravidæ uteri indicia. Mariæ pudor, quæ nihil protulit quo mysterium innotesceret, eum animo hærentem reliquit, donec divinitus ei patefactum sit. Eximia Mariæ sanctitas fecit ut Joseph, justitiæ et virtutis laude ipse præcellens, interim nihil tentaret, animo licet sollicitus.

§. V. De speciali Mariæ cultu.

195. Fides docet, uti demonstravimus, Mariam esse Dei Matrem, et perpetuam Virginem. Ob celsissimam dignitatem et intimam ad Christum relationem, eam speciali prosequitur cultu Ecclesia. Honorificis idcirco appellatur titulis, plures per annum celebrantur in ejus honorem festivitates, frequentissime invocatur ejus apud Deum intercessio, præsertim angelica salutatione; et plurima fiunt exercitia quibus magna in eam excitatur fiducia. Hunc cultum specialem omni nisu impugnant sectarii harum regionum, Orientalibus omnibus sectis eum magno studio foventibus.

(4) In Ev. Lucæ c. ii.
(5) Ibidem. (6) Luc. xl.

(4) L. iv. c. xlix. in Luc. xi.
(5) De sancta virginitate, c. iii. (6) Mat. i. 19.

Propositio.

1 Virgo, utpote Dei Mater, spe-
orsus et insigni cultu honoranda

Probatur 1. ex Scripturis. Ma-
nore prosecutus est Mariam An-
ei ad dignitatem tantam electæ
is : « Ave, gratia plena — και
μίν, — 4 Dominus tecum :
ta tu in mulieribus 5 ἡλογημένη
in. » Præ mulieribus cæteris be-
prædicatur, 6 summo favore di-
gnata, ut Mater Filii Dei elige-

Elisabeth, Spiritu sancto inspi-
everenter excepit Mariam, licet
ditione par, et genere propin-
et; et vehementem animi admi-
significavit se tanto honore
n, ut a Matre Domini sui invi-
qua loquente infantem in utero
dum se movisse testata est :
n est, ut audivit salutationem
Elisabeth, exultavit infans in
is : et repleta est Spiritu sancto

Elisabeth : et exclamavit voce magna, et
dixit : Benedicta tu inter mulieres, et
benedictus fructus ventris tui. Et unde
hoc mihi ut veniat mater Domini mei
ad me ? 4 Ecce enim ut facta est vox sa-
lutationis tuæ in auribus meis, exulta-
vit in gaudio infans in utero meo. Et
beata, quæ credidisti, quoniam perfici-
entur ea, quæ dicta sunt tibi a Domi-
no. » 5 Beata dicitur Maria ob fidem, et
ob rem in ea implendam, Filium pa-
riendo. Benedicta specialiter dicitur
præ mulieribus cæteris, ob benedi-
ctum uteri sui fructum. Magno se ho-
nore affectam agnoscit Elisabeth, tan-
tam hospitem Domini sui Matrem exci-
piendo, 6 quam sensit in utero latens
infans. 7 Hæc confirmavit Maria, Spi-
ritu sancto auctore, quæ etiam prædi-
xit per omnia sæcula beatam ejus con-
ditionem prædicandam esse : « Ecce
enim ex hoc beatam me dicent omnes
generationes. » — Ἰδοὺ γὰρ, ἀπὸ τοῦ νῦν
μακαριεύσῃ με πάντες αἱ γενεαί. 8

498. *Probatur 2. ex Patribus.* Orige-

advertit Bloomfield : « This is not well
« beloved » or « favourite of heaven, »
« apbell's version. Better (as in the Vul-
gratia plena. » . . . For (as Valckn. ob-
l verbs of this form, as ἀμαρτίω,
, etc., have a sense of *heaping up*, or
full. » Syriaca versio ipsam phrasim
ܡܪܝܡ ܡܬܬܝܡܢܬ ܡܬܬܝܡܢܬ

lennæ gratia.

i. 28.

s is said to be a Hebrew form of expres-
superlative, but it is found also in both
and Latin classical writers. » Bloomfield.
s manner of speaking is a form expres-
sionation at any unexpected honour don-
nfield.

i. 41.

re Jeremias Taylor, Anglicanus, licet :
easy to imagine what a collision of joys
blessed meeting : two mothers of two
ces, the one the greatest that was born
, and the other was his Lord; and
mothers by two miracles, met toget-
y and mysteriousness; where the mo-
Lord went to visit the mother of his
and the Holy Ghost made the meeting

festival, and descended upon Elizabeth, and she
prophesied. Never, but in heaven, was there more
joy and ecstasy. » *Life of Christ, Section II.*
n. 4.

(7) « Elizabeth who received testimony from God,
that she « walked in all the commandments of
the Lord blameless, » was carried into ecstasy,
wondering at the honour and favour done to her
by the mother of her Lord. » *Ib. Reflections, n. 5.*

(8) « The necessity of believing our Saviour
thus to be *born of the Virgin Mary*, will appear
both in respect of her who was the mother, and
of Him who was the Son. In respect of her it was
therefore necessary, that we might perpetually
preserve an esteem of her person proportionable
to so high a dignity. It was her own prediction : »
« From henceforth all generations shall call me
blessed : » but the obligation is our's to call her,
to esteem her so. If Elizabeth cried out with so
loud a voice : « Blessed art thou among women ; »
when Christ was but newly conceived in her
womb, what expressions of honour and admira-
tion can we think sufficient now that Christ is in
heaven and that Mother with Him? Far be it from
any Christian to derogate from that special pri-
vilege granted her, which is incommunicable to
any other. We cannot bear too reverent a regard

nes de angelica salutatione dicit : « Soli enim Mariæ hæc salutatio servabatur. Si enim scisset Maria et ad alium quempiam similem factum esse sermonem, (habebat quippe legis scientiam, et erat sancta, et prophetarum vaticinia quotidiana meditatione cognoverat,) numquam quasi peregrina eam salutatio tenuisset. » ¹

199. S. Epiphanius vocat Mariam « selectum quoddam vas atque eximium, » et commemoratis Elia, Joanne, Thecla, addit : « Cui tamen longe est anteponenda Maria, ob cœleste illud mysterium, quod in ejus utero perfectum est. » ² Collyridianos qui eam collyridis oblatione colebant, reprehendens, adorationem Deo, honorem tamen Mariæ vindicat : « Honoretur sane Maria, Pater vero, Filius, et Spiritus sanctus adorentur : Mariam adorare nemo velit. » — « Maria in honore sit; Dominus adoretur. » ³

200. S. Ambrosius : « Quid nobilius Dei Matre? Quid splendidius ea quam splendor elegit? » ⁴

201. S. Cyrillus Alexandrinus coram Concilio Ephesino de Virginis Deiparæ laudibus disseruit, in Ecclesia sub ejus nomine dicata, eamque vocavit « Pretiosissimum totius orbis monile, columbam incorruptam, lampadem inextinguibilem, ex qua natus est sol justitiæ, locum ejus qui loco non capit, per quam salvatur omnis spiritus fidelis. » ⁵

202. S. Proclus, Episcopus Cyzicenus Constantinopoli concionans, ad quam Sedem deinceps evectus est, dixit : « Sacra Deipara Maria in unum nos cogit. Hæc illibatæ virginis purus ille

thesaurus decusque. » Et alias : « Quapropter dicamus ei : « Benedicta tu in » mulieribus, » quæ sola Evæ errori medelam attulisti; sola ingemiscentis absterseris lacrymas. » ⁶

203. S. Basilius Seleuciensis Episcopus, medio quinto sæculo, sic Mariam alloquitur : « Ave gratia plena, castitatis florentissime paradisi, in quo lignum vitæ plantatum, fructus salutis universis producet : ex quo Evangeliorum quaternio initio fons, miserationum flumina credentibus deducet. Ave gratia plena, Dei ac hominum mediatrix, quo medio pariete inimicitiarum sublato, cœlestibus terrena coeant, ac uniantur. Quis ergo ingentem Dei Genitricis potentiam non miretur? Quamque illa universis Sanctis, si quibus honorem habemus, emineat? Siquidem enim Deus tantam servis impertitus est gratiam, ut non solum tactu ægros sanarent, sed et umbræ ipsius projectu idem præstarent : quantam putandus Matri concessisse virtutem? An non multo præ subditis majorem? Plane liquet. » ⁷

204. S. Anastasius, Archiepiscopus Antiochenus, ait : « Dei nostri Matrem in hæc verba cum Gabriele salutemus : Ave gratiosa, Dominus tecum : quod facta sis nobis salutis via, ascensusque ad superos, ac locus requietionis, refrigeriique tabernaculum, in quo Dominus habitavit. » ⁸ Hæc ex plurimis quæ recitat Natalis Alexander ⁹ damus specimina eximii honoris et cultus, quem Virgini Deiparæ præstiterunt veteres, Græci pariter et Latini.

205. *Probatum 3. Conciliorum auctoritate.* In Concilio Nicæno II recitatum

unto the Mother of our Lord, so long as we give her not that worship which is due unto God Himself. Let us keep the language of the primitive Church : Let her be honoured and esteemed; let him be worshipped and adored. » Bishop Pearson on the Creed, Art. iii.

(1) Hom. vi. in Luc.

(2) Hær. lxxix. (3) Ibidem.

(4) L. II. de Virginibus.

(5) Orat. Ephesi habita.

(6) Orat. Const. hab.

(7) Orat. in Annuntiationem.

(8) Serm. i. in Annuntiat.

(9) Hist. Eccl. vol. ix.

et probatum synodicum Theodori patriarchæ Hierosolymitani, in quo protetur se suscipere sex universales synodos, et Ephesini decreta contra Nestorii hæresim deinceps recenset, de virgine Maria ea occasione dicens :

Quæ vere Dei Mater est, et ante partum et post partum virgo, atque omnis intelligibilis ac sensibilis naturæ gloria et claritate sublimior » — τὴν ὅτως

ὑμείνῃα, καὶ πρὸ τοῦ τόκου, καὶ μετὰ καὶ παρθεῖναι, καὶ πάσης τοιότης τε καὶ σπουδῆς ὑπερέχουσαν δόξαν τε καὶ λαμπρότητα δαμιουργομένην φύσει. ¹

Lecta quoque et in eodem Concilio epistola Germani patriarchæ Constantinopolitani, et Joannem Synadensem, in qua idem est : « Eam, ut vere et proprie Dei Matrem veneramus, et magnificimus, et quavis visibili et invisibili creatura superiorem reputamus. »

ἡ γὰρ ὡς κυρίου καὶ ἀληθοῦς μητέρα θεοῦ ἀλλοθίου σίβεται ἡμῖν καὶ μεγαλύνεται, ἡ πάντων ὁρατὴ καὶ ἀόρατῇ κτίσει ὑπερέχουσα γένηται. ²

206. *Probatur 4. ex Liturgiis.* Honorem Virginis Deiparæ commemoratæ faciunt omnes Liturgiæ. In Liturgia Basilii usuali dicitur : « Præcipue enim sanctissima, illibata, super omnes benedicta, gloriosa Domina nostra Deura, et semper Virgine Maria. »

207. Accedit ratio theologica ex ipsa ignitatis Matris Dei celsitudine, quæ major est quam quæ verbis possit excipari : est enim intima quædam relatio ad Deum, quæ nulli alii creaturæ conceditur. Sicut igitur prophetæ, sacerdotes, et famuli et ministri Dei uni-
ersi propter relationem ad eum honorantur, eximius quidam cultus ei datur quæ ad Deum tam proxime accedit.

Objectiones solvuntur.

208. *Obj. 1.* Hyperdulix, seu cultus imius Virginis nullam in prioribus sæ-

culis indicium reperitur ; nec enim Celsus cæterique nominis christiani hostes eum Christianis objecerunt, quamvis probra plurima Virgini intulerint.

209. *Resp.* Quum cultus Virginis non esset christianæ religionis finis, sed ex præcipuis fidei mysteriis consequentia veluti deductus, mirum non est Celsum cæterosve de eo litem non movisse : impugnabant enim ipsam fidem, et cultum totum christianum. Quod si Christum Deum agnovissent, et ex Maria Virgine Spiritus sancti opera natum, verosimile non est eos damnatos venerationem qua eum prosequeretur Ecclesia. Protestantes quidem in eo parum sibi constare convincuntur, quod mysterium Incarnationis agnoscant, et tamen eam quæ præcipuum ejus instrumentum facta est, non honorent. Cæterum id non est prætermittendum mores Christianorum et dogmata non fuisse ethnicis penitus explorata, ideoque mirum non est, si qua animi veneratione coleretur Virgo ignorassent. Præclarum quidem veteris cultus documentum habetur in Liturgiis antiquissimis in quibus commemoratur Maria, et Domina nostra prædicatur, magnificis adjectis titulis.

210. *Obj. 2.* Cultus Virginis nititur eximiis quibus ornari creditur dotibus tamquam Deipara : de iis tamen non constat, quum e contra S. Lucas affirmet eam haud intellexisse quæ Christus protulit querelæ respondendo.

211. *Resp.* Ipsa Deiparæ dignitate nititur cultus. Dotes quidem eximiæ merito censentur cum ea conjunctæ. Quod autem de Maria una cum Joseph dicitur : « Ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos ; » ³ ostendit quidem eos plenam vim verborum : « in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse, » haud statim percepisse ; nesciebant quippe eum tunc manife-

(1) Conc. Nic. II. Act. iii. col. 445. t. iv. coll. 14.

(2) Conc. Nic. II. Act. iv. col. 241.

(3) C. ii. 50.

stare debere scientiæ et sapientiæ thesauros qui in eo absconditi erant. Cæterum « mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo; » pio affectu ea scrutans, et divina admirans consilia.

212. *Obj. 3.* Quæ ex veteribus afferuntur testimonia, oratorum more dicta sunt, quin cultum probent, quem Epiphanius aliique cum tota Ecclesia, quæ Collyridianos damnavit, omnino rejecerunt.

213. *Resp.* Præter egregias laudes cultum quoque deberi sanctissimæ Deiparæ Patres tribuendum docent. Equidem auctor qui aliquando censebatur S. Gregorius Neocæsariensis « convenientem cultum ac venerationem » adhiberi Mariæ docet. S. Proclus dicit : « Adoratur et Maria . . . tamquam quæ Mater, ancillaque, et nubes, thalamus-ue ac arca Domini effecta sit. Mater : cum namque peperit qui voluit nasci. Ancilla : quippe naturam confiteor, et prædico gratiam. Nubes : concepit enim de Spiritu sancto, quem illæsa integritate peperit. Thalamus : in ea enim ut nuptiali thalamo Deus Verbum habitavit. Arca : non quæ legem portaverit, sed quæ Legislatorem pepere-rit. » ¹ Leontius, Episcopus Neapoleos Cypri, in sermone laudato in VII. Concilio OEcumenico, dicit : « Qui honorat martyrem, Deum honorat : et qui Matrem ejus adorat, ipse honorificentiam exhibet. » ² Quod autem neget Epiphanius Mariam adorandam, intelligendum est de supremo cultu, qualem collyride in sacrificium oblata, præstabant Collyridiani. Optime S. Joannes Damascenus docet : « Solum rerum omnium Procreatorem et Opificem adoremus, et latrum cultu veneremur, ut Deum naturæ adorandum. Adoremus et sanctam Dei Genitricem, non tamquam Deum, sed ut Dei Matrem quantum pertinet ad humanitatem. » ³

214. *Obj. 4.* Ex honoris significationibus ad cultum sensim sine sensu per-ventum est, donec jam præcipuum sit Catholicorum studium colere Mariam, et quidem summo obsequio : nam longe plura ei dicantur templa, quam Deo, vel Christo, nuncupantur vota, offeruntur donaria, sacrificia etiam, festi- vitatibus magno numero celebratis.

215. *Resp.* Constat cultum Mariæ ve- tustissimis obtinuisse temporibus; nam Concilium Ephesinum in templo ejus nomine dicato habitum est, uti Acta tes- tantur, et festi dies in ejus honorem agi consueverunt, ex veteri usu totius per orbem terrarum Ecclesiæ : « Virgi- nea panegyris, frequens ac celebris hic conventus, festa hac luce linguam ad laudem provocant; » inquebat S. Pro- clus, paulo ante Concilium Constanti- nopoli concionem habens, . . . « Ecce enim et terra et mare Virginem ho- norant. . . . sacra Deipara Maria in unum nos cogit. » Liqueat igitur sub- stantiam cultus qui nunc viget a remo- tissima antiquitate derivatam. Non ideo autem Virgo præ Christo colitur, quod plurima templa ab ea nuncupentur: nam Deo omnia dicantur, ipsa non nisi Patrona invocata. Deo etiam vota fiunt, Virgine veluti teste adscita; Deo offeruntur Sacrificia, quamvis ea occasione honoretur Mariæ dignitas, et celebren- tur virtutes. Omnia demum cultus indi- cia ad Deum ultimo referuntur. Quod autem plurima sint in quibus Maria nominatur, contingit ex relatione quam habet ad mysterium Incarnationis, quod hac ratione perpetuo observatur fidelium mentibus.

§. VI. De invocatione Deiparæ.

216. Illud inter cultus indicia merito recensetur quod preces Sanctorum expetantur. Hac in parte præsertim

(1) *Ibid.* v. tom. I. Auctarii Bibliothecæ Patrum
Auctarii

(2) Serm. v. pro Christ. Apologia contra Je-
daos, in Act. iv. Conc. OEcum. viii.

(3) Orat. iii. de SS. Imaginibus.

laret Ecclesiæ erga beatissimam Virginem devotio : semper enim consueverunt preces ad eam fundi, ut ipsa pro nobis apud Deum intercedat. Piam hanc consuetudinem probare et tueri val.

Propositio.

Ea semper viguit consuetudo in Ecclesia Catholica ut sanctissimæ Matris præces apud Deum expeterentur.

217. *Probatur 1. Patrum testimoniis.* Irenæus comparat Mariam cum Eva : Quemadmodum enim illa per angelum sermonem seducta est, ut effugeret Deum, prævaricata verbum ejus;

et hæc per angelicum sermonem angelizata est, ut portaret Deum; ediens ejus verbo. Et sicut illa secta est, ut effugeret Deum; sic hæc assa est obedire Deo, uti *virginis æ Virgo Maria fieret advocata.* Et quemadmodum adstrictum est mortis aus humanum per Virginem, solvitur per Virginem : æqua lance disposita virginalis inobedientia per virginalem obedientiam.»¹ Maria igitur sua obedientia ita placuit Deo, ut fieret vocata Evæ, apud Deum pro culpæ am Eva admisit venia agens. Ejus ad Deum gratia pro toto humano genere morti adstricto inde liquet.

218. Basilii, Seleuciensis, eam sic appellat : « O Virgo sanctissima, ut sis honesta quæque ac gloriosa deo equatur, haud quidem ille aberrabit a veritate, sed pro merito haud fecerit : nos de supernis influens, esto propitia, ut modo quidem regas in terræ; in judicio autem, ac pro tribunali, sine pudore ac fiducia plenos adiens, ejus nos stationis quæ a dextris, participes facias.»²

219. His testimoniis liceat melliflui doctoris Bernardi verba adjungere. Hortatur peccatorem ad Mariam confugere tamquam advocatam apud Jesum : « Advocatum habere vis et ad ipsum? Ad Mariam recurre. Pura siquidem humanitas in Maria, non modo pura ab omni contaminatione, sed et pura singularitate naturæ. Nec dubius dixerim, exaudietur et ipsa pro reverentia sua. Exaudiet utique Matrem Filius, et exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ.»³

220. *Probatur 2. ex Liturgiis.* In omnibus liturgiis vetustissimis continetur Virginis Deiparæ specialis commemoratio, et ejus apud Deum gratia imploratur, ut nobis prosit. In liturgia S. Basilii Coptica, ipsa cum Sanctis aliis commemorata, pergit sacerdos : « Quorum precibus et supplicationibus miserere omnium nostrum, »

221. *Probatur 3. Conciliorum auctoritate.* Concilium Nicænum II. plurima habet de Mariæ Virginis et Sanctorum intercessionem. Inter cætera legimus in Actione septima : « Cum timore Dei omnia faciamus, expetentes etiam intercessionem intemeratæ Dominæ nostræ, et naturæ Dei Genitricis semper Virginis Mariæ, atque sanctorum Angelorum, et simul omnium Sanctorum.»⁴

Objectiones solvuntur.

222. *Obj. 1.* In veteri Ecclesia Rosarium, Antiphonæ B. Mariæ Virginis,⁵ et ipsa Angelica salutatio, ea saltem parte qua Mariæ preces pro nobis expetuntur, ignota erant. Nulla ad eam fundebatur oratio, nisi concio-

L. v. c. xix.

Orat. in Annuntiat.

¹ Serm. in Nativ. B. Virginis Mariæ.

Act. vii. sub finem, apud Harduin. col. 414.

Adnotant Oxonienses Antiphonas et preces Virginem decimo tertio sæculo in Breviarium

Vol. II.

inductas, quibus tamen non valde repugnant; nam Anglice eas reddiderunt, veluti recitandas suis temporibus. Gavanto etiam assentiri videntur de antiquitate invocationis : « Sancta Maria, et omnes Sancti intercedant pro nobis ad Dominum.» Vol. iii. N. 75.

nando, oratorum more apostrophe facta.

223. Resp. Varia devotionis exercitia ab ipsa substantia distinguenda sunt. Constat ex iis quæ laudavimus testimoniis insignes quosque Patres non tantum compellasse Mariam concionando, sed et agnovisse ejus ope et precibus plurima conferri beneficia eam invocantibus. Ex liturgiis, quæ antiquitatis monumenta præclara sunt, liquet ejus intercessionem apud Deum a sacerdote ubique terrarum quæri consuevisse in ipsa mysteriorum celebratione, quæ profecto solemnior est invocatio alia quacumque, amplissimis licet verbis facta, extra Sacrificium. Jam verba liturgiæ S. Gregorii Alexandrinæ recitavimus, quibus, commemoratione facta « præcipue sanctissimæ, gloriosissimæ, immaculatæ et benedictionibus cumulatæ, Dominæ nostræ Deiparæ, et semper Virginis Mariæ » cum aliis, Sanctis, adjicitur : « quorum precibus et intercessionibus miserere nostri et salva nos. »¹

224. Obj. 2. Quæ a veteribus indicata est intercessio Mariæ longe distat ab ea quæ apud Catholicos obtinet ejus invocatione : nam obiter tantum fiebat olim ejus mentio, ex persuasione eam apud Filium pro humano genere orare, quin tamen ad eam speciales porrigerentur preces, quas eam audire posse nemo suspicabatur. Jam vero ipsa invocatur, veluti largitura beneficia, vel Filio jussura matris auctoritate : « Jure matris impera Redemptori. » Ita habet Prosa in Missali Parisiis anno 1634 edito.

225. Resp. Profecto consueverunt veteres ad Mariam preces speciales dirigere, ex certa persuasione eam

benigne eas excepturam. « Adesto mihi nunc et semper, O Virgo Dei Genitrix, Mater misericordiæ, benigna et clemens, in præsentem quidem vitæ cursu fervens protectrix atque auxiliatrix, hostiles quoscumque impetus a me avertens, et in via salutis me constituens ; ac in extremo vitæ articulo miseram meam animam conservans. » Ita precabatur Ephrem, qua invocatione nihil magnificentius apud recentiores facile invenias. Quod ex prosa objicitur facilem et obvium fert sensum, quod materna apud Filium gratia ulatur, juxta illud :

« Monstra te esse Matrem,
Sumat per Te preces,
Qui pro nobis natus
Tulit esse tuus. »

Cæterum prosa illa, quamvis in quodam Missali locum habuerit, Ecclesiæ universalis auctoritate sancita non est.

226. Obj. 3. S. Petrus Damiani Virginem alloquens ait : « Accedens enim ante illud aureum reconciliationis humanæ altare, non solum rogans, sed imperans ; Domina, non ancilla. »²

227. Resp. Iis verbis exaggerat sanctus Doctor Virginis apud Filium gratiam ; præcedunt scilicet hæc verba : « Nil tibi impossibile, cui possibile est desperatos in spem beatitudinis relevare. Quomodo enim illa potestas tuæ potentiæ poterit obviare, quæ de carne tua carnis suscepit originem ? Accedis enim, etc. » Sensus obvius est, nec cavillationibus locus.

228. Obj. 4. Catholici jam omnia a Virgine petunt, vix aliquid a Deo, nisi ea deprecante : quo pacto fiducia longe major in ea reponitur, et cultus frequentior : quod a veterum consuetu-

¹ Vol. III. Tract. de Eucharistia P. II. c. II. n. 10.

² *Mem. alij.* Mirum Oxonienses hæc aliaque verba ut insinuent potentiæ Mariæ notionem verba illa plerumque obtinuisse diversam

ab ea quæ hodiernis Catholicis Angliis ardet : sed concordiam studiosos a cavillationibus abstinere decet, ubi scriptorum mens patet. Vol. III. Tract. N. 74.

dine, et a sanæ rationis principiis longe abhorret.

229. *Resp.* In solemnî Sacrificiî celebratione Deo porriguntur preces, Mariæ facta mentione simplici illa ratione quæ in Ecclesia a vetustissimis æmporibus obtinuit. Quod sæpius vel rarius in privatis vel minus solemnibus pietatis exercitiis invocetur Maria, ex privata quorundam devotione prove- nit. Cæterum quoties invocatur, Deus agnoscitur omnium bonorum largitor; nec enim ipsa donat, sed orando im- etrat: quod si donare dicatur, vel verbis amplissimis efferatur ejus pos- tas, omnes norunt ejus privilegia Deo derivari. Nihil rationi adversum eo reperitur quod quis frequentis- me eam precando adeat, ut ipsa qua ollet gratia apud Deum in rem no- ram utatur: sic enim fit ut celsissima sanctissima Virgo simplex Deo exhi- eat. Quod si major fiducia vel te- rior affectus foveri erga Virginem ideatur, ad relationem quæ inter eam osque intercedit, utpote ex genere umano ortam, et ad officium patronæ uo fungitur, Mater pro filiis quos in Christo adoptavit deprecans, referen- lus est. Pulchre Bernardus: « Totis rgo medullis cordium, totis præcor- liorum affectibus et votis omnibus Mariam hanc veneremur, quia sic est oluntas ejus qui totum nos habere oluit per Mariam. »¹

Animadversio.

230. Hæc de cultu Virginis fusius liquanto, sed strictim, si copia testi- moniorum, et rei præstantia consi- eretur. Id quidem exploratum est, uo altior est de mysterio Incarnatio- is sensus, eo teneriorem plerumque t ardentiorem erga Deiparam esse evotionem. Quo hæc fovetur diligen- us, eo etiam felicius coluntur vir- tes, humilis præsertim sui sensus,

modestia, castitas, et inter ærumnas patientia. Qui juventutem, præsertim puellas, voluerit a labe sæculi servare munem, et omni informare genere virtutum, oportet ut Mariam proponat exemplar, et patronam, quam a tene- rioribus annis venerari et invocare discant, eam pari studio imitari haud prætermittentes. Peccatoribus etiam in vitiorum barathrum demersis magno cum emendationis fructu Maria exhi- betur advocata, quæ Filii deprecetur iram, eaque obtineat gratiæ subsidia, quibus infirmæ voluntati subveniatur. Quantæ proveniant ex cultu Virginis utilitates tum sibi tum aliis probavit suo exemplo et scriptis S. Alphonsus de Ligorio.

CAPUT V.

DE CULTU RELIQUIARUM.

231. Ex magna qua Sanctos prose- cuti sunt fideles veneratione, factum est, ut corporum reliquias, et alia quæ aliquando Sanctorum fuerant, speciali honore et cultu quodam afficerent. Piam hanc consuetudinem impugnavit quinto sæculo Vigilantius, vindicavit vero Hieronymus, tota plaudente Ec- clesia, quæ hæreticum dogma damna- vit. Novatores decimi sexti sæculi Vi- gilantii impietatem longe prætergressi sunt, magnis injuriis sancta corpora pluribus in locis afficientes. Tridentini Patres ut majorum suorum fidem mo- resque tuerentur, præceperunt Epi- scopis, ut fideles diligenter edocerent « sanctorum quoque Martyrum, et aliorum cum Christo viventium sancta corpora, quæ viva membra fuerunt Christi, et templum Spiritus sancti, ab ipso ad æternam vitam suscitanda et glorificanda, a fidelibus veneranda esse, per quæ multa beneficia a Deo

(1) Serm. in Nat. B. Virg. Mariæ.

hominibus præstantur : ita ut affirmantes, Sanctorum reliquiis venerationem atque honorem non deberi ; vel eas, aliaque sacra monumenta a fidelibus inutiliter honorari, atque eorum opis impetrandæ causa Sanctorum memorias frustra frequentari, omnino damnandi sint, prout jam pridem eos damnavit, et nunc etiam damnat Ecclesia. » ¹

Propositio.

Sanctorum reliquiis veneratio atque honor debetur.

232. *Probatur 1. ex Scripturis.* « Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver in sepulchro Elisæi. Quod cum tetigisset ossa Elisæi, revixit homo, et stetit super pedes suos. » ² Ossium prophetæ contactu cadaveri restituta est vita, Deo ita testante famuli sui virtutem, eumque coram hominibus honorante. Licet igitur honorare corpora Sanctorum.

233. « Ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. Dicebat enim intra se : Si tetigero tantum vestimentum ejus,

salva ero. At Jesus conversus, et videns eam, dixit : Confide, filia, fides tua te salvam fecit. Et salva facta est mulier ex illa hora. » ³ Mulieri illi persuasum est tactum vestimenti Jesu illi fore occasionem sanitatis recuperandæ : quod et eventu comprobatum est : ⁴ vestimentum autem nihil habere poterat virtutis, nisi ob relationem ad Jesum : rebus igitur virtus quædam aliquando sic communicatur. ⁵

234. « Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum, ita ut in plateas ejicerent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, et liberarentur ab infirmitatibus suis. Concorrebat autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros, et vexatos a spiritibus immundis : qui curabantur omnes. » ⁶ Umbra Petri occasio erat illis liberationis a spiritibus immundis et a quibuslibet infirmitatibus : umbra autem nihil est, nulliusque virtutis, sed lucis est defectus ex corpore soli objecto. Patet Deum patrasse insignia prodigia ea occasione.

(1) Sess. xxv. Decr. de invoc. et ven. Reliq.

(2) IV. Reg. xiii. 21.

(3) Matt. ix. 20.

(4) In rem hanc gestam adnotant Oxonienses : « If a poor woman, ignorant and superstitious, as might be supposed, was received by our Lord by so instant a blessing for touching the border of his clothes, may it not have been the case that in times, which are now considered dark and lost to Gospel truth, there might have been many such ? That there might have been many a helpless person, who knelt to a crucifix in a village church-yard, who might have done so under a more true sense of that faith which is unto life, than those who are able to express the most enlightened knowledge. And therefore, though such as would be now considered in a state of darkness, had more fully arrived at those treasures of wisdom which are in Christ. » Vol. iv. Tract. 80. p. 48. London edition.

(5) Furnesius, dum proficitur Evangelistarum

sinceritatem et bonam fidem se vindicare, non veretur Marcum et Lucam arguere erroris, ne dicam mendacii aperti : « But, and here is the point to which I wish to direct the attention of the reader, he does not appear to have been understood by at least two of the narrators. For Mark says that Jesus discovered that some one had touched him, by the departure of a healing virtue from his person. And Luke represents Jesus as declaring in so many words that he had felt a miraculous virtue go out of him. That he really made any such declaration, his assurance to the woman that her faith made her whole, forbids me to believe. » En præclarum Evangeliorum vindicem ! *Jesus and is Biographers*, ch. iii. Cuique patet fidem mulieris fuisse dispositionem ad curationem impetrandam, vestimenti contactum esse occasionem seu instrumentum, Jesum ipsum fuisse causam, seu largitorem beneficii.

(6) Act. v. 14.

235. De Paulo refertur : « Virtutesque on quaslibet faciebat Deus per manum Pauli : ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recedebant ab eis anguores, et spiritus nequam egreiebantur. » ⁽¹⁾ Hæc linteola ob corporis Pauli contactum virtutem miram habebant, Deo per ea magna tribuente beneficia. Liquet igitur corpora Sanctorum, et quæ ea contingunt, Deo lonante, magnam aliquando habuisse virtutem.

236. *Probatum 2. ex Traditione.* De limnea sede S. Jacobi Apostoli refert Eusebius : « Servatur cum ingenti studio, sicut a majoribus tradita memoria sanctitatis, et cum magna veneratione habetur. » ⁽²⁾

237. Ecclesia Smyrnensis, in epistola jam laudata, de Polycarpi reliquiis dicit : « Nos demum ossa illius gemmis pretiosissimis chariora, et quodis auro puriora colligentes, ubi decedat, condidimus. Quo etiam in loco, nobis, si fieri poterit, convenientibus concedet Deus natalem illius martyrii liem cum gaudio celebrare. »

238. Acta S. Ignatii genuina referunt corpus ejus a feris absumptum : « Solæ duriores sanctorum ejus reliquiarum partes relictæ sunt, quæ Antiochiam delatæ sunt, thesaurus sane inestimabilis ob martyris gratiam Ecclesiæ relictus. »

239. S. Hieronymus ait : « Martyrum ubique sepulchra veneramur, et sanctam favillam oculis apponentes, si liceat etiam ore contingimus. » ⁽³⁾ Sic autem pungit Vigilantium : « Dolet martyrum reliquias pretioso operiri velamine, et non vel panno, vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinum, ut solus Vigilantius ebrius et dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quan-

do Apostolorum basilicas ingredimur. Sacrilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andree, Lucæ, et Timothei transtulit Constantinopolim : apud quas dæmones rugiunt, et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur ? Sacrilegus dicendus est nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam ? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam, et cineres dissolutos in serico et vase aureo deportaverunt ? Stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia, quasi præsentem, viventemque prophetam cernerent, susceperunt, ut de Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent ? » ⁽⁴⁾

240. S. Ambrosius : « Quod si dicas mihi : Quid honoras in carne jam resoluta atque consumpta ? Honoro in carne martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices : honoro viventis memoriam perennitate virtutis : honoro per confessionem Domini sacros cineres : honoro in cineribus semina æternitatis : honoro corpus quod mihi Dominum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles quod reverentur et dæmones ? quod et affixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulchro ? Honoro itaque corpus quod Christum honoravit in gladio, quod cum Christo regnabit in cælo. » ⁽⁵⁾

241. S. Augustinus, de reliquiis S. Stephani protomartyris suo tempore repertis et in Africam deportatis, ait : « Exiguus pulvis tantum populum congregavit. Cinis latet, beneficia patent. Cogitate, charissimi, quæ nobis Deus

(1) Act. xix. 12.

(2) Euseb. l. vii. hist. Eccl. c. xiv.

(3) Ep. xvii. ad Marcellam.

(4) Lib. contra Vigilantium.

(5) Serm. xciii. de SS. Nazar. et Celso in fine.

servet in regione vivorum, qui tanta præstat de pulvere mortuorum. » ⁴ Et alias : « Portant sane reliquias beatissimi et gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut et nos fecimus, quam convenienter honorare debeatis. » ⁵

242. *Probatur 3. ex miraculis.* Plurima et insignia miracula per reliquias Sanctorum patrata referunt probatissimi scriptores Augustinus, Orosius, et publicam plerumque appellant fidem. Equidem toto Oriente et in Africa palam patrata miracula per Stephani reliquias hi testantur. Insuper conservantur adhuc corpora integra plurium, inter quæ illud B. Claræ de Monte Falcone sat est adnotasse, quod scilicet a sexcentis annis incorruptum hodie conspicitur. Neapoli servatur sanguis S. Januarii M. qui coram capite positus in festis, precibus simul a populo fuis, solet liquefcere ac fervere. Accuratissimi rerum iudices rem penitus inspicientes sæpissime fassi sunt nonnisi prodigio id contingere.

243. Accedunt rationes theologicæ, quæ et in natura humana fundamentum habent. Ita sumus natura comparati, ut magni faciamus quæ eorum erant qui nobis erant sanguine vel amicitia juncti. Quapropter æstimantur minimæ quæque res a majoribus transmissæ. Æquum igitur est, et rationi consonum ut Sanctorum corpora veneremur, quum hi, utpote Dei famuli, sint nobis charissimi. Corpora illa erant etiam Spiritus sancti templa, et organa, virtutum instrumenta, gloriosis persæpe pro Christo facinoribus vel ærumnis illustria; et in resurrectione futura sunt gloriæ cœlestis consortia. Sunt igitur honore digna.

Objectiones solvuntur.

244. *Obj. 1.* Christus exprobravit Ju-

dæis studium quod ponebant in prophetarum monumentis exstruendis, et ornandis : « Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum : patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum : quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulchra. » ⁶

245. *Resp.* Non id Judæis exprobravit Christus, quod monumenta prophetarum ædificarent, sed quod majorum suorum, qui eos occiderunt, insisterent vestigiis, dum viderentur eorum deflere et expiare scelera. Optime Ambrosius : « Prophetarum ædificatione tumulorum sceleris eos qui occiderunt arguebant, et similiū æmulatione factorum, se quoque declarabant paternæ iniquitatis hæredes : non igitur ædificatio sed æmulatio loco criminis æstimatur. » ⁴

246. *Obj. 2.* Deus ipse abscondit Moysis corpus, ne superstitioni daretur locus : « Sepelivit eum in valle terræ Moab contra Phogor : et non cognovit homo sepulchrum ejus usque in præsentem diem. » ⁵

247. *Resp.* Iis in rerum adjunctis periculum erat ne Moysis corpus divino cultu afficeretur, quum miraculorum quæ patraverat memoria adeo foret celebris, et gentes vicinæ idola passim colerent. Cæterum quo consilio Deus illud abscondendum curaverit, Scriptura non dicit.

248. *Obj. 3.* Apostolus damnat omnem cultum suo ingenio excogitatum : « Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione — *ἡ σοφία* — et humilitate. » ⁶

249. *Resp.* Judæos, vel Simonianos, vel alios proprii ingenii figmentis inhærentes, sapientiæ et humilitatis prætextu, Christo capite et doctore re-

(1) Serm. cccxvii. alias xcii. de diversis.

(2) Ep. ccxii. alias cxiii. ad Quintilian.

(3) Luc. xi. 47.

(4) In c. xi. Luc.

(5) Deut. xxxiv. 6.

(6) Col. ii. 23.

ecto, arguit Apostolus, uti supra ostendimus. Reliquiarum autem cultus non est humani ingenii figmentum, sed divinitus commendatur miraculis quæ in scripturis referuntur patrata, tum ossium Elisæi contactu, tum linteolis quæ Pauli contigerant corpus.

250. *Obj. 4.* Concilium Eliberitanum decrevit: « Cereos per diem placuit in cæmeteriis non incendi: inquietandi enim spiritus Sanctorum non sunt. Qui hæc non observaverint, arceantur ab ecclesiæ communione. » ¹

251. *Resp.* Ex canonibus illius Concilii, qui plerique respiciunt idololatriam, vel mores ea labe non immunes, patet consuetudinem illam ideo reprobari quia ex superstitione ethnicæ fini prodibat. Quæ fuerit mens eorum uti cereos incendebant non adeo certi dici potest. Cæterum merito vetant ecclesiæ Præsules quicquid fit ex superstitione, vel secum affert superitionis discrimen. Hieronymi ætate, cum sæculo integro posterior est Concilio illo, consuetudo cereos accendendi juxta martyrum sepulchra non obtinebat, quamvis a quibusdam coeperit induci, de quibus dicit: « Quicumque accendunt cereos, secundum fidem vitam habent mercedem. » ² De peculiari illo more jam non agitur, sed de honore et cultu quocumque, cujus documenta plurima omni sæculo repetuntur. Quod autem comparatio a quibusdam instituta sit inter hunc ritum, et ethnicorum quemdam morem, nihil affert, quoniam et ritus et finis diversi sunt. Dicere licet cum Hieronymo: « Ille flebat idolis, et ideo detestandum est: hoc fit martyribus, et ideo recipiendum est. » ³

252. *Obj. 5.* Optatus Milevitanus refert Lucillam matronam Carthaginensem a Cæcilianio archidiacono objurgatam, eo quod martyris ossa oscularetur.

253. *Resp.* Eam reprehendit Optatus, quod ita ageret, antequam publica Ecclesiæ auctoritate constaret de martyrio. Originem schismatis Donatistarum eo loci enarrat: « Hoc apud Carthaginem post ordinationem Cæcilianii factum esse, nemo est qui nesciat: per Lucillam scilicet, nescio quam foeminam factiosam, quæ ante concussam persecutionis turbinibus pacem, dum adhuc in tranquillo esset Ecclesia, cum correptionem archidiaconi Cæcilianii ferre non posset, quæ ante spiritalem cibum et potum, os nescio cujus martyris, si tamen martyris, libare dicebatur, et cum præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, etsi martyris, sed necdum vindicati, correpta, cum confusione, irata discessit. » ⁴ Vindicari martyr censebatur, quando Præsulis auctoritate, prævio examine, agnoscebatur.

254. *Obj. 6.* Reliquiarum cultus facit ut homines a Deo colendo spiritu et veritate avertantur, rebus materialibus intenti.

255. *Resp.* verbis Joannis XV. in Bulla pro canonizatione S. Udalrici: « Sic adoramus et colimus reliquias martyrum et confessorum, ut eum cujus martyres et confessores sunt, adoremus: honoramus servos, ut honor redundet in Dominum. » ⁵ Occasione reliquiarum mens excitatur ad virtutes et cruciatus Sanctorum recolendum et imitandum: quo pacto Deus spiritu et veritate colitur.

256. *Obj. 7.* Incertæ sunt reliquiarum, imo plurimarum plane supposititiarum: nam adeo multiplicatae sunt particulæ crucis, ut molis immensæ fuerit necesse sit, et caput alicujus Sancti et corpus pluribus in locis exhibeatur. Innumeris fraudibus, mendaciis, et superstitionibus locus fit reliquiarum colendarum prætextu.

257. *Resp.* Non id nobis probandum

(1) Can. xxxiv. (2) L. contra Vigilantium.

(3) Ibidem.

(4) De Schismate Donatistarum l. i. n. 16.

(5) Conc. col. reg. Vol. VI. col. 727.

suscepimus, reliquias omnes quæ exhibentur esse genuinas, et idcirco colendas, sed eas quæ genuinæ sunt cultu quodam esse dignas. Cæterum non temere pronuntiandum omnes esse supposititias quæ prima fronte difficultatem faciunt: nam ex magna qua prosecti sunt veteres veneratione quæcumque fuerant Christi Domini vel Sanctorum, est gravis ratio existimandi pleraque magno studio servata, et a cæteris non adeo sacris discreta. Minutissimæ quæ distribuuntur crucis particulæ non tantam molem collectæ constituerent. Pars quædam capitis vel corporis fuit nonnullis occasio dicendi se caput vel corpus habere, quo pacto contigit ut pluribus in locis haberi dicerentur. Cæterum quidquid sit de erroribus vel abusibus qui irrepere possent, quibus omni studio est obviam eundum, non ideo ipsa reliquiarum veneratio rejicienda est.¹ Concilium Lateranense IV cavet ne falsæ reliquiæ exponerentur.

CAPUT VI.

DE CULTU IMAGINUM.

258. Sæculo octavo vehemens exarsit disputatio de imaginum sacrarum usu et cultu, Imperatore Leone Isaurico bellum iis inferente. Eas S. Germanus, Constantinopolitanus patriarcha, et S. Joannes Damascenus egregie vindicarunt: sed et Concilium Nicænum II. anno 784 solemni decreto probavit. Galli ea ætate sacras habebant imagines in ecclesiis, easque reverentia

quadam prosequantur, quamvis non iisdem cultus indicis, quæ apud Orientales moribus recepta erant, hi scilicet thus iis adolebant, et coram prosternebantur. Petrobrusiani, Henriciani, Waldenses, Albigenses, Wicklefite, Hussitæ imaginum hostes habentur, quos secuti sunt sæculi decimi sexti novatores, Iconomachorum et Iconoclastarum facinora prætergressi, bello imaginibus, quas impio furore frangebant, indicto.

259. Concilium Tridentinum docet imagines . . . Christi, Deiparæ Virginis, et aliorum Sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et venerationem impertiendam, non quod credatur inesse aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus, quæ in idolis spem suam collocabant; sed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ representant; ita ut per imagines, quas osculamur, et coram quibus caput aperimus, et proeumbimus, Christum adoremus, et Sanctos, quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur. . . . Si quis autem his decretis contraria docuerit, aut senserit; anathema sit.² Ab hac veneratione iis terminis concepta non admodum abhorrent Oxonienses; ³ qui simul mores regionum Catholicarum ultra progredi queruntur, quos tamen intra eos limites sisti norunt æqui iudices.

(1) Oxonienses in rem nostram dicunt: « The Romanists complain of their opponents, that instead of referring to the authoritative documents of their Church, Protestants avail themselves of any errors or excesses of individuals in it, as if the Church were responsible for acts and opinions which it does not enjoin. Thus the legends of relics, superstitions about images, the cruelty of particular prelates or kings, or the accidental fury of a populace, are unfairly imputed to the Church itself. » Tract 71, vol. iii.

(2) Sess. xxv. decr. de invoc. et ven. reliq. Sanctorum.

(3) « The Tridentine Decree declares that it is good and useful suppliantly to invoke the Saints, and that the Images of Christ, and the Blessed Virgin, and the other Saints should « receive due » honor and veneration;] » words, which themselves go to the very verge of what could be received by the cautious Christian, though possibly admitting of an honest interpretation. » Tract N° 71.

Nicænorum Patrum hac de re m recitare etiam juvat : « Sed divinitus inspiratum sanctorum nostrorum magisterium, et Catraditionem Ecclesiæ, (nam sancti hanc esse novimus, qui in ipsa inhabitat), definimus certitudine et diligentia, sicuti pretiosæ ac vivificæ crucis, ita illes et sanctas imagines propono, tam quæ ex coloribus et tessquam quæ ex alia materia conr in sanctis Dei ecclesiis, et rasis et vestibus, et in parietitabulis, domibus et viis, tam t imaginem Domini Dei et Salnostri Jesu Christi, quam inteDominæ nostræ sanctæ Dei Gehonorablemque Angelorum, um Sanctorum simul et almoorum. Quanto enim frequentius ginalem formationem videntur, ii eas contemplantur, alacrius r ad primitivorum earum meet desiderium, et ad osculum, onorariam his adorationem trin; non tamen ad veram laquæ secundum fidem est, quæum naturam divinam decet, imlam. » ⁴

Adnotandum duximus cum Petaginum sacrarum usum ad discipertinere, totumque ex Eccletoritate pendere : ³ sunt enim templorum quæ ornatui simul unctioni inserviunt. Dogma auti est Ecclesiam labem idololalan admittere iis utentem, vel eis dantem honorem, quem cullellamus, latiori, quem fert vo, hoc sensu.

Propositio.

nes Christi, Deiparæ Virginis, im Sanctorum retinendæ sunt lis præsertim, eisque honor et o impertienda.

262. *Probatur 1. ex consuetudine antiquissimæ Ecclesiæ.* Quo tempore Leo Isauricus imagines sacras tollendas jussit, earum usus et veneratio ubique obtinuerant ex antiquissima traditione, tota probante Ecclesia. Illius usus origo haud innotuit, sed ad primordia religionis christianæ referebatur, insignibus Præsulibus veterem morem contra Imperatoris impetum vindicantibus. De Orientalium moribus et fide dubitari nequit, quum ea occasione claruerint.

263. Occidentalium disciplina et fides sæculo sexto exeunte ex S. Gregorii M. epistolis colligitur. Ad Secundinum scripsit : « Scio quod imaginem Servatoris nostri non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem videre consideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimur, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur. » ³ Indicia hæc sunt cultus relativi qualem præstat adhuc Ecclesia sacris imaginibus.

264. De more pingendi Sanctorum imagines in basilicarum parietibus habemus plurima testimonia. S. Gregorius Nyssenus, de S. Theodoro martyre diserens, refert ejus certamina in parietibus depicta; S. Paulinus Nolanus de S. Felici martyre concionans dicit sacras imagines in basilicis exstare. In fornice cubiculi, in quo sacra mysteria Romæ celebrabantur in cœmeterio Prætextati, imaginem Salvatoris adhuc videre est; sicut et in cœmeteriis Calixti, S. Agnetis, Priscillæ, ac SS. Petri et Marcelli in via Lavicana, referente Boldetti apud Perroneum. De iis etiam loquuntur Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus et alii plures : Eusebius testatur se vidisse Apostolorum Petri et Pauli, Chri-

stique ipsius pictas imagines servatas in tabulis, ¹ et statuam Cæsareæ Philippi, in Christi honorem erectam a muliere quam sanavit. Huc refertur mos cælaturis et sculpturis plurimis res gestas Christi Domini vel documenta evangelica exprimendi. Claret pastoris exemplum ovem deferentis, qui in calice consuevit Tertulliani tempore exhiberi : « Si forte patrociniabitur pastor, quem in calice depingis. » ² Ex his omnibus liquet perpetuum fuisse morem ab Apostolica ætate derivatum picturis symbolisque res sacras exhibendi, et imagines fuisse in sacris ædibus depictas ætate valde remota, easque honorifice habitas, adeo ut iis tribuerentur cultus indicia, qui tamen ad prototypa referretur.

263. Equidem ratio ipsa dictat licere oculis exhibere res vel personas sacras pingendi arte, ut alios edocemus, ³ vel sanctas injiciamus cogitationes, et excitemus affectus. Suadet etiam honore quodam et cultu imagines illas afficiendas prout exhibent Christum vel Sanctos : ita enim sumus natura comparati, ut affectum quo prosequimur alios, honorantes eorum imagines ostendamus. Sic imago vel statua Washingtoni loco plerumque conspicuo et honorifico exhibetur; cui injuria illata in ipsius patris patriæ contemptum cedere censeatur; adeo ut poena lege statuta sit in Septentrionalis Carolinæ Statu, anno 1821, in eos qui eam inferrent. ⁴

Objectiones solvuntur.

266. *Obj. 1.* Cultus quicumque imaginum adversatur divino præcepto : « Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo de super, et quæ in terra deorsum : Non adorabis ea, neque coles. » ⁵ Hinc Pontificii secundum hoc Decalogi præceptum consueverunt omittere, et ulti-

mum in duo scindere, ut numero impleto fraudem celent.

267. *Resp.* Adoratio eo præcepto vitata ea est quæ Deo dari solet, quam nefas est ad imagines, seu sculptilia transferre : « Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. » ⁶ « Recte de illis observat Joannes Clericus, » inquit Walchius, « heic Deum damnare mores, et idololatriam Ægyptiorum inter quos vixerant Israëlæ. Apud Ægyptios enim sidera et aves, quæ sunt supra in cælis; simulacra hominum et brutorum quæ infra in terris; pisces denique, qui sunt in aqua terris subjecta, colebantur. » ⁷ Quod in brevioribus quibusdam Catechismis verba objecta omittantur, nullo fraudis consilio contingit, sed ut pueris consulatur, præceptorum substantia tantum memorie commendanda. Quum igitur priora verba : « Non habebis deos alienos coram me; » totam præcepti vim contineant, quæ adjiciuntur, veluti explicandi causa, absque ullo sensus detrimento possunt omitti. Placuit Protestantibus plerisque novum inde cedere præceptum; sed Lutherani nobis assentiuntur distinctionem apud veteres magis receptam sequentibus, quæ aptior est : « Quum reformati, » animadvertit iterum Walchius, « pro sua divisione acriter pugnent, et quam nos sequimur, ut falsam atque erroneam rejiciant, merito illis contradicimus, et gravissimis argumentis, nostram dividendi rationem præferendam esse monstramus. Primum id patet ex indole ipsius rei, quæ in præceptis controversis præscribitur. In primo est quod reformati constituunt secundo occurrit res eadem. Quod enim in primo prohibetur quoad genus, illud quoque in secundo prohibetur et de-

(1) Hist. Eccl. I. vii. c. xviii.

(2) L. de pudicitia c. x.

(3) S. Gregor. M. ep. cix.

(4) Taylor's Revisal p. 18.

(5) Exod. xx. 4. (6) Ibidem 25.

(7) Introd. ad lib. symbol. I. i. c. vi. §. xl. p. 66.

terminatur quoad speciem. At vero in præceptis nono et decimo, quæ reformati veluti unum conjungunt, objectum est diversum ac spectat ad diversitatem pravæ cupiditatis. Id quod argumentum eo nomine firmum est et grave, quoniam ex objectorum diversitate dependet diversitas præceptorum. Ad hæc nostra divisio præsidium suum habet in accentuatione, quod pluribus theologi nostri docuerunt. » ¹ Hæc Lutheranus theologus. Id liceat adjicere verba Decalogi non eadem serie in Deuteronomio, ² et Exodo referri, unde patet sensum præcipue respici, qui accurate et sincere in brevissima quaque Catholicorum formula habetur. Cæterum ipissima verba eo quo referuntur utroque loco ordine in Bibliis Catholicis reperiuntur; et in Catechismo Romano, prout in Exodo sunt, recitantur, sicut et in plerisque Catechismis prolixioribus, præsertim qui ad ultimum usui destinantur, adeo ut putida sit calumnia præceptum secundum omitti. In theologia Venetiis impressa anno 1492, quam præ manibus habemus, dicitur: « Primum præceptum tres habet clausulas; » quibus explicatis, subjungitur: « ex his patet quod non reprehenduntur Christiani qui faciunt imagines, non quidem ad adorandum, sed ad memorandum. Honor autem qui exhibetur Sanctis non est latriæ, sed dulciæ. » ³

268. Obj. 2. In Deo colendo imagines adhibere velitum est, uti patet ex conlanti usu Judæorum, qui optimus est legis interpret.

269. Resp. Deo ipso jubente, Cherubim acta sunt, quæ arcam suis alis obtinebant; ⁴ et serpens æneus in deserto erectus est, ut quos serpens memoraderat in eum aspicientes, fiducia utique in Deum ea occasione concepta, sana-

rentur. ⁵ Salomon quoque « omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis, et torno: et fecit in eis Cherubim, et palmas, et picturas varias. » ⁶ Fatemur cultum nullum imaginibus eo tempore præstitum, sed earum usum in Deo colendo vetitum non esse liquet. Præterea arca quodammodo colebatur: nam prosternebant se homines coram ea, Deum utique, cujus sedes veluti habebatur, adorantes, eamque « in júbilo et in clamore buccinæ » ⁷ deferebant. Pari ratione licet venerari imagines quæ Deum et salutis mysteria nobis in memoriam revocant.

270. Obj. 3. Concilium Eliberitanum decrevit: « Placuit picturas esse in Ecclesia non debere, ne quod colitur et adoratur in parietibus depingatur. » ⁸

271. Resp. Ex canonum illius Concilii serie liquet idololatriæ periculum adfuisse, quod in Numine depingendo recens conversis ab idolorum cultu facile contingere poterat. Jam adnotavimus picturarum usum ad disciplinam spectare, qui proinde posset ab Ecclesia prohiberi, si periculum inde immineret. Cæterum compertum non habemus quid canone illo feriat.

272. Obj. 4. S. Irenæus Carpocratis hæreses recensens, eum de imaginis Christi cultu damnat.

273. Resp. De eo queritur cultu quo Christi imago cum philosophorum ethnicorum imaginibus pariter afficiebatur. « Etiam imagines quasdam quidem depictas, quasdam autem et de reliqua materia fabricatas habent, dicentes formam Christi factam a Pilato illo in tempore quo fuit Jesus cum hominibus, et has coronant et proponunt eas cum imaginibus mundi philosophorum, videlicet cum imagine Pythagoræ, et Platonis, et Aristotelis,

(1) Introd. ad lib. symbol. l. i c. vi. §. xl. p. 636.

(2) Deut. v. (3) C. ix.

(4) Exod. xxxv. 48. (5) Num. xxi. 8.

(6) III. Reg. vi. 29. (7) II. Reg. vi. 45.

(8) Can. xxxvi.

et reliquorum, et reliquam observationem circa eas similiter ut Gentes faciunt. »¹

274. *Obj.* 5. Tertullianus statuarum et imaginum artifices a diabolo sæculo illatos dicit, addens: « Idolum tam fieri quam coli prohibet Deus. »² Dei venia et auctoritate opus esse docet, ut quis simulacra faciat: « Bene quod idem Deus qui lege vetuit similitudinem fieri, extraordinario præcepto serpentis similitudinem indixit. Si eundem Deum observas, habes legem ejus. Ne feceris similitudinem. Si et præceptum factæ postea similitudinis respicis, et tu imitare Moysen, ne facias adversus legem simulacrum aliquod, nisi et Deus jusserit. »³ Si videret mos sacras imagines colendi, non ita scripsisset.

275. *Resp.* Eos arguit Tertullianus, qui falso sibi persuadebant licere idola sculpere, quæ ethnici colerent, quibus merito dicit Deum prohibere ea fieri: præcepto enim quo alieni dii vetantur colendi, vetatur quidquid eorum cultui inservit et destinatur. Nil eis prodesse dicit Moysis exemplum, qui, Deo jubente, serpentem æneum fecit: nam hujusmodi jussionem ut idola facerent allegare non poterant. Hæc dicere licuit, quamvis quidam imaginum honor apud Christianos vigeret, quia ex mysterio salutis auctoritas illud oculis exhibendi pictura inferri poterat. Cæterum libenter damus simulacra seu statuas Christi vel Sanctorum non fuisse in primordiis rei christianæ usurpata, quum oporteret fidelium recens ab idolorum cultu conversorum saluti consulere, omni lapsus occasione procul habita. Fiebant tamen cælaturæ in calicibus, et symbola quædam et imagines. Progredientē vero tempore, sublato idololatriæ periculo, et aucto

splendore cultus, tabulæ majores depictæ in Ecclesiis suspensæ sunt, et statuæ etiam erectæ.

276. *Obj.* 6. S. Epiphanius narrat se dilacerasse velum in quo imago depicta erat: « Cum ergo hoc vidissem in Ecclesia Christi, contra auctoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud. »⁴

277. *Resp.* De integritate epistolæ in qua id narratur movetur lis, sicut et de re ipsa gesta. Cæterum ne in incertis moremur, testem appellamus Gregorium Nyssenum de tabulis sacris in ecclesiis quarto sæculo jam appensis. Hominis imago quam dilaceravit Epiphanius « quasi Christi, vel Sancti cujusdam, » videtur fuisse profani aliqujus, quem utique non decebat ad valvas ecclesiæ exhiberi. Æquum non est singularem illam rem gestam, cujus adjuncta ignorantur, contra consuetudinem publicam et probatam totius Ecclesiæ urgere.

278. *Obj.* 7. Hieronymus ait: « Sive statuam, sive imaginem auream voluerimus legere, cultores Dei eam adorare non debent. Ergo judices et principes sæculi, qui Imperatorum statuas adorant et imagines, hoc se facere intelligant, quod tres pueri facere nolentes placuerunt Deo »⁵

279. *Resp.* De statua Nabuchodonosoris eo loci agit Hieronymus, monetque judices et principes sæculi ne Imperatoribus ut gratificentur nimio honore eorum statuas et imagines prosequantur. Adeo moribus receptus erat honor ille, ut Theodosius lege vetuerit ne suæ statuæ indebiti honores redderentur. De Sanctorum imaginibus Hieronymus nil hic dicit; alias autem testatur in vasculis Apostolorum imagines adumbrari solere, quod licet ad ornatum potius quam ad cultum factum

(1) L. i. adv. hæc. c. xxiv.

(2) L. de Id. l. c. iv. (3) Ibidem.

(4) Ep. ad Joan. Hierosolymit.

(5) Comm. in c. iii. Danielis.

ideatur, gravem præbet rationem onjiciendi eorum imagines Christianis iis familiares, et magno in pretio abitas : « Et revera in ipsis cucuritis vasculorum, quas vulgo Saucorarias vocant, solent Apostolorum nagine adumbrare. » ¹

280. *Obj.* 8. Augustinus cavendum ibet a picturarum cultu : « Nolite onsectari turbas imperitorum, qui vel ipsa vera religione superstitiosi unt, vel ita libidinibus dediti, ut obliti nt quid promiserint Deo. Novi multos se sepulchrorum vel picturarum loratores. » ²

281. *Resp.* De his queritur Augustis, quod « luxuriosissime super mors bibant, et epulas cadaveribus hibentes, super sepultos seipsos peliant, et voracitates ebrietatesque as deputent religioni. » ³ Usum leginum picturarum certe non damnavit : m de Stephani martyrio concionans xit : « Dulcissima pictura est hæc, si videtis S. Stephanum lapidari, videtis Saulum lapidantium vestimenta rvanthem. » ⁴ Liqueat igitur in Ecclesia cturam illam fuisse appensam.

282. *Obj.* 9. Quum Massilienses conntes imagines Serenus Episcopus alexisset, has fregit indignabundus : aapropter a Gregorio M. reprehensus st, quod eas frangens spernere vieretur, sed laudatus quod cultum absilisset : « Perlatum ad nos fuerat, quod inconsiderato zelo succensus Sanorum imagines sub hac quasi excutione, ne adorari debuissent, confreeris. Et quidem quia eas adorari uisisses, omnino laudavimus, fregisse pro reprehendimus. . . . Frangi vero n debuit, quod non ad adorandum Ecclesiis, sed ad instruendas solumodo mentes nescientium fuit collocum. » ⁵

283. *Resp.* S. Gregorius mansuete reprehendit Episcopum illum, cujus studium in imaginum adoratione tollenda nimis exarsit. Utilitatem ex earum usu derivandam præ oculis ponit, de reverentia iis propterea exhibenda silens : quam tamen ipsi probari ex epistola ejus ad Secundinum, quam jam laudavimus, liquet. Equidem non omnis honor cultusve denegatus censendus est, quod adoratio rejecta sit.

284. *Obj.* 10. Concilium Constantinopolitanum, Leonis Isaurici temporibus, et alterum sub Copronymo anno 754 imaginum cultum damnarunt. Concilium Francofordiense rejecit reprobatumque Concilii Nicæni decreta, quibus cultus ille sanciebatur. Constat Gallos et plerosque Occidentales imaginum cultum respuisse, iis tantum instructionis causa retentis.

285. *Resp.* Imperatorum imagines impugnantium potentia duo illa Concilia Constantinopolitana coacta sunt, fidei athletic ex adverso invicte pro earum cultu pugnantibus : quibus favit Pontifex Romanus, avitam fidem moresque contra novitias omnes opinionnes semper vindicans ; tandemque accesserunt Theodora imperatrix et filius ejus Michael Augustus, quorum opera extinctum est incendium anno 842. Antea et deinceps claruit apud Græcos aliosque Orientales imaginum cultus, qui et solemnioribus honoris indiciis exhiberi consuevit. Ab his moribus alieni erant Galli, qui imagines reverenter habebant, nec tamen adeo solemniter colebant : quapropter minus æque de decretis Nicænis censuerunt, interpretatione infelici in eam sententiam adducti, Patres Græcos latriæ cultum imaginibus detulisse. Cæterum errore hoc sublato, totius Orientis et

(1) Comm. in c. iv. Jonæ.

(2) L. i. de moribus Eccl. Cath. c. xxiv. (3) Ibid.

Vol. II.

(4) Serm. cccxvi. alias xciv. de diversis.

(5) L. ix. ep. ix. ad Serenum Massil.

Occidentis in earum veneratione concordia claruit.

286. *Obj.* 11. Ipse a vulgo Catholicorum præstatur imaginibus cultus qui ab ethnicis olim idolis, doctis ingeniose magis quam vere discrimen statuentibus: nam plerique prosternunt se coram, iis thus adolent, easque venerabundi osculantur, fiduciam in iis, quas aliquando collo appensas deferunt, ponunt: aliam præ alia colunt, eas alloquuntur, easque sæpe locutas esse referunt, et beneficia ab iis petunt. Majora utique cultus indicia apud ethnicos reperire non est, quorum plerosque saltem ad eos, quorum imagines erant, mentem elevasse indubium est; nec enim adeo hebetes fuerunt, ut lignum vel lapidem videre et audire censerent.

287. *Resp.* Optime norunt quotquot sunt catholici nominis professores imagines nihil habere virtutis, nisi Deo donante, et Sanctorum precibus. Qui coram cruce procumbunt, Crucifixum adorant: qui coram Virginis Deiparæ imagine præcantur, ipsam alloquuntur Virginem. De prosternendo corpore, quod passim fiebat Angelis, prophetis, regibus, animadvertit Grotius: « Cum ergo ipsum illud externum reverentiæ signum divini cultus proprium non fuerit, quoties extra divinum cultum usurpatum est, rectene id an secus fieret, ex sensu tum exigentis, tum præstantis, erat æstimandum. » ⁴ Quod imagini osculum figatur, vel alia dentur amoris vel honoris indicia, contingit ex intima quam habet ad exemplar relatione. Sic fit ut eas alloquamur, Christum, Deiparam vel Sanctos vere alloquentes, quos præsentibus nobis exhibent. Quod aliquando voces ex imaginibus emissæ referantur, factum censetur miraculo, quod tamen pendet ex scriptorum fide. Fiducia quæ imagines

deferendo fovetur, ex studio quo memoriam colimus Sanctorum, et invocamus preces, oritur: nam imaginis delatio excitat memoriam, et sanctas sæpe injicit cogitationes. Quod alia præ alia colatur imago, contingit plerumque pluribus ejus occasione impertratis beneficiis, cujus discriminis ratio nulla dari potest, præter Dei voluntatem, qui dona sua summo distribuit arbitrio, et nonnullis in locis majori largitate. Omnia cultus indicia pendenter animi proposito, et solemnī Ecclesiæ doctrina, ideoque ex externa quadam similitudine non posset jure inferri, cultum eundem a nobis præstari, ac quem olim idolis suis præstiterunt ethnici. Equidem hic vitiosus erat, tum quia fictos falsosque deos imagines exhibebant, tum quia ipsis imaginibus dii insidere credebantur; vel saltem divina quædam virtus inesse, ob quam fiducia in iis poneretur. De Judæis in idololatriam lapsis questus est Deus per Jeremiam: « Dicentes ligno: Pater meus es tu: et lapidi: Tu me genuisti. . . . Ubi sunt dii tui quos fecisti tibi? surgant et liberent te in tempore afflictionis tuæ. » ⁵ Arnobius, sub finem tertii sæculi ad fidem conversus, plorat cæcitatem: « Venerabar, o cæcitas! nuper simulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos, et ex malis fabricatos. . . . tamquam innesset vis præsens, adulabar, et beneficia poscebam, nihil sentiente trunco; et eos ipsos divos quos esse mihi persuaseram, afficiebam contumeliis gravibus, cum eos esse credebam ligna, lapides, atque ossa, aut in ejusmodi rerum habitare materia. » ⁵

288. *Obj.* 12. Quæ afferuntur documenta non probant picturarum sacrarum cultum per priora Ecclesiæ sæcula ullatenus viguisse, imo nec usum, saltem frequentem. Ad rerum memoriam

(4) In Matth. iv. 9. (3) Jer. ii. 27.

(5) L. i. contra Gentes.

lepietæ videntur nonnumquam quarto andem sæculo, deinceps in ecclesiis ppendi cœperunt, nec nisi sexto sæculo exeunte, ex vulgi superstitione, uam reprobarunt Episcopi, honorari.

289. *Resp.* In Romanis catacumbis lurimæ repertæ sunt imagines minores quas ad sæculum secundum æræ christianæ periti antiquitatum referunt.

Imago Christi sub figura boni pastoris, vel pascentis vel succollantis ovem, a vitris, in lucernis, in sarcophagis, a parietibus, in gemmis, in calicibus æssim reperitur. » ⁴ Habentur etiam elustissima symbola B. Virginis, Angelorum, et Sanctorum: adeo ut pro e explorata habendum sit, Christianos ab ipsis rei christianæ exordiis consuevisse symbolis et sacris imaginibus uti: nec enim refert utrum minoris vel maioris molis fuerint. A sæculo III. superstat « vitrum repertum in cœmeterio ballixti sanguine adhuc aspersum, in quo exhibetur B. Virgo in throno selessens elevato, ac super genibus tenens infantulum Jesum. Infantulo Jesu adstat diaconus cum flabello. Porro tum infantis Jesu, tum B. Virginis caput nimbo, seu aureola circumdatum est. » ⁵ Directis ecclesiis, quum jam liceret cultum solemniter peragere, tabulæ sacræ parietibus appendebantur, et devota veneratione affectæ. Porro honorem iis ab initio datum esse ex aureolis quibus ornantur licet inferre. Toto Oriente viguit, donec sæculo octavo imperator eum evellere conatus sit. Viguit etiam per Occidentem, quamvis laud adeo solemniter. Testem jam appellavimus ipsum Gregorium Martium.

290. *Obj.* 13. Quod retineantur sacræ imagines et reverenter habeantur, neno forsā repugnaret, nisi occasio inle orta fuisset eas colendi ritibus qui

ethnicam sapiunt superstitionem: deferuntur quippe per vicos in regionibus catholicis, turba in genua se prosternente, ornantur floribus vel indumentis pretiosis, adoletur iis thus, et alii plurimi deferuntur honores.

291. *Resp.* Ecclesia satis habet ut agnoscamus sacras imagines honorandas esse propter prototypa, quin cogat probare mores diversarum regionum, quibus honor ille præstatur. Cæterum omnia illa honoris indicia per se innocua sunt, et eo animo dantur ut Sanctorum veneratio significetur, et eorum impleretur opis. Viatores plerumque falluntur, dum populorum mores suis præjudiciis æstiment. Nihil ethnicum in illis honoris significationibus reperitur, quum prodeant ex altiori sensu pietatis qua Deo Sancti inserviunt, et gloriæ qua ab ipso coronati sunt.

CAPUT VII.

DE VENERATIONE CRUCIS.

292. Quum sacras reliquias venerandas esse probaverimus, liquet crucem, in qua passus est Christus, esse veneratione maxime dignam: habet enim specialem ad eum relationem. Crux autem quælibet in Christi crucifixi memoriam facta, imaginis habet rationem, ideoque est honore digna. Adeo inderat christianæ fidei cultoribus reverentiæ erga crucem sensus, ut Iconomachi ei reluctari haud auderent. Sæculo tandem nono Claudius Hispanus, Felicis Urgellitani discipulus, Taurinensis episcopus, in crucis cultum insurrexit. Eodem sæculo Pauliciani in Oriente eadem impietate laborarunt. Sæculo duodecimo Bogomili, Basilii cujusdam discipuli, eam renovarunt; quam et in Galliis propugnavit Petrus de Bruis. Wicklefitæ, et deinceps sex-

(4) Perrone, Tract. de cultu Sanctorum c. v. 449.

(5) Ibidem n. 423. not. c.

todecimi sæculi novatores illorum presserunt vestigia. Cæterum plurimi inter Anglicanos, et qui hos sequuntur apud nos Episcopaliani, crucem jam veluti vexillum christianum erigendum probant, quin ei cultum aliquem deferant.

293. Quo cultus genere honoranda sit crux a theologis inquiritur. Censuit S. Thomas Aquinas latriæ cultum ei deberi, ob relationem ejus ad Christum, quia « creaturæ insensibili non debetur honor vel reverentia, nisi ratione rationalis naturæ; » ¹ ideoque ejusdem esse generis ac illum qui rationali naturæ debetur. Bellarminus tamen censuit honorem esse inferioris generis, quia nullum putat esse latriæ cultum qui absolutus non sit. In die Parasceves, dum crux detegitur, dicitur : « Ecce lignum crucis; venite adoremus : » et statim genua flectuntur. Ter etiam genibus flexis sacerdos, et post ipsum reliquos clerus populusque fidelis, pro animi devotione, ad crucem accedunt venerabundi, quam et osculantur. Ritus hic, qui *adoratio* appellatur, S. Thomæ sententiæ favere prima fronte videtur; sed quum vox sit ambigua, ad cultum inferiorem designandum referri potest. Otho a Tacito dicitur *vulgus adorasse*, ² quia militum gratiam inibat amicitiae indicibus. Citat in suæ sententiæ subsidium S. Thomas cantici sacri verba : « O crux, ave spes unica, hoc passionis tempore, auge piis justitiam, reisque dona veniam; » ³ sed crux pro Christo crucifixo illic plane sumitur. Ipse angelicus Doctor animadvertit : « Crucem alloquimur et deprecamur quasi ipsum crucifixum. » ⁴ Pro more nostro de disceptatione scholastica circa cultus genus haud sumus solliciti; id tamen animadvertimus, nul-

lam idololatriæ labem ex crucis latria, quam propugnat S. Thomas, derivari, quum referatur ultimo ad Christum; ipso docente creaturæ insensibili nullum deberi honorem, nisi propter relationem ad rationalem naturam.

Propositio.

Vera crux in qua Christus passus est speciali honore est digna, cujus etiam participes sunt cruces quælibet eam repræsentandam factæ.

294. *Probat 1. ex Scripturis.* « Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis : ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. » ⁵ « Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. » ⁶ Christi in crucem sublatio causa salutis fuit generi humano, gloriæ autem Christo, qui domuit orbem non ferro, sed ligno. Ergo crux illa pretiosa est et gloriosa, et magno honore dignata, cujus particeps esse debet quælibet ejus imago.

295. Paulus dicit : « Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. » ⁷ Dum alii in carne gloriarentur, circumcisionem fidelibus ab ethnicismo conversis suadentes, Paulus in cruce Christi gloriabatur, fidem in eum prædicans, et salutem inde sperans. Crux igitur tum qua instrumentum facta est salutis, tum qua symbolum fidei speique christianæ, gloriandi est justa causa, et honore proinde digna.

296. *Probat 2. Patrum unanimi consensu.* S. Cyrillus Hierosolymitanus ait : « Crux omnes congregavit, Persas servire fecit, Scythas cicuravit, Ægyptios a cattis et canibus ad Dei cognitionem adduxit. Curat morbos, dæmones fugat, veneficiorum et incantatio-

(1) Sum. iii. p. qu. xxv. art. iv. Resp.

(2) Hist. l. 1.

(3) Sum. iii. p. qu. xxv. art. iv. Sed contra.

(4) Sum. iii. p. qu. xxv. art. iv. Si ergo.

(5) Joan. iii. 14. (6) Ib. xii. 32.

(7) Gal. vi. 14.

erit imposturas : cum Jesu ap-
in cœlo. » ⁴ S. Ambrosius : « Sa-

Helena egit, quæ crucem in
evavit et locavit, ut crux Christi
bus adoretur. » ⁵ S. Joannes
stomus : « Reges, deposito dia-
crucem suscipiunt, mortis illius
. In purpureis vestibus crux in-
diadematibus crux : in oratio-
rux : in armis crux : in sacra
crux ; et ubique terrarum crux
so clarius refulget. » ⁶ S. Hiero-
ad Marcellam scribens, animi
n sic prodit : « Ergone erit illa
quando nobis liceat speluncam
ris intrare, crucis deinde læm-
gnum. » ⁶ S. Augustinus ait :
ipse honoraturus erat fideles
fine sæculi, prius honoravit
in hoc sæculo ; ut terrarum prin-
edentes in eum prohiberent ali-
ocentium crucifigi : et quod
agna insultatione persecutores
Domino procurarunt, magna fi-
ervi ejus etiam reges in fronte
rtant. » ⁸ S. Leo M. : « Pulchra
riumph sui portabat trophæum,
tissimæ patientiæ humeris si-
alutis adorandum populis omni-
rebat. » ⁶

Probatur 3. ex miraculis. De
itino narrat Eusebius quæ ab
exceperat : « Cum jam sol ad
cœlum ascendisset, die in po-
num tempus paululum incli-
dixit se crucis signum ex lucis
re figuratum, in ipso cœlo,
ninens, manifesto oculis aspe-
inque eo inscriptionem consi-
: *In hoc vinces* : » ⁷ Divino mo-
emperans, crucem in vexillum

adoptavit, et de hostibus suis, Maxen-
tio, Maximino, et Licinio reportavit
triumphum.

298. Helenam, Constantini matrem,
magna diligentia et successu felici ex-
quisiisse ipsam in qua Christus passus
est crucem, testantur gravissimi scri-
ptores, Cyrillus Hierosolymitanus, ⁸
Ambrosius, ⁹ Paulinus Nolanus, ¹⁰
Severus Sulpitius, ¹¹ Rufinus, ¹² Sozo-
menus, ¹³ Theodoretus. ¹⁴ Matronam
in exitu vitæ fere positam sanitatem
statim recuperasse, crucis Dominicæ
contactu, duabus aliis, latronum scili-
cet, crucibus frustra adhibitis, testan-
tur Rufinus, Socrates, Sozomenus et
Theodoretus. Mortuum resuscitatum,
cruce cadaveri admota, referunt Pauli-
nus Nolanus, Sulpitius, Sozomenus.
Hæ res gestæ a scriptoribus cœvis re-
latæ, et quæ publico cultu ab ipso tem-
pore celebratæ sunt, ostendunt Deum
crucem miraculis honorandam exhi-
buisse.

299. *Probatur 4. ex publico cultu.*
Ex quo Helena crucem Domini inveni-
nit, « digno mox ambitu crucem conse-
cravit, condita in passionis loco Basi-
lica, quæ auratis corusca laquearibus,
et aureis dives altaribus, arcano posi-
tam sacrario crucem servat ; quam Epi-
scopus urbis ejus quotannis, cum Fa-
scha Domini agitur, adorandam po-
pulo, princeps ipse venerantium pro-
mit. » Ita refert Paulinus Nolanus. ¹⁵
S. Chrysostomus dicit : « Ipsum lignum
in quo positum sanctum corpus Domini
et crucifixum, quanto omnium studio
expetitur ? Itaque multi exiguum ex eo
frustum adepti, auro includentes, viri
pariter ac fœminæ, de collo suo sus-

ch. xiii.

at. fun. Theodosii.

. lxi. quod Christus sit Deus.

.viii.

a. lxxxviii, alias xviii, de verbis Do-

.viii. de Passione Domini.

ita Constantini l. i. c. xxii. et l. ii.

(8) Epist. ad Constantium.

(9) Orat. fun. Theodosii.

(10) Epist. xi. ad Severum.

(11) L. ii. hist. sac.

(12) L. i. hist. c. viii.

(13) Hist. eccl. l. ii. c. l.

(14) Hist. eccl. l. i. c. xviii.

(15) Ep. xi. ad Severum.

pendunt. » ¹ S. Leo ad Iuvenalem Hierosolymitanum scripsit : « Particulam Dominicæ crucis cum eulogiis dilectionis vestræ veneranter accepi. » ² Hæc de vera cruce. De qualibet ejus imagine sat crit Theodoretus recitare verba : « Græci, Romani, ac barbari crucifixum profitentes Deum, crucisque signum venerantes. » ³

Objectiones solvuntur.

300. *Obj.* 1. Fabellam sapit illa de cruce in cœlo visa narratio.

301. *Resp.* Gravissimus profecto testis Constantinus habendus est, præsertim quum christianæ religionis patrocinium suscepit, majorum suorum exemplis posthabitis. Tanta rerum conversio cum visione illa conjungitur, ut hæc maxime suadeatur credenda.

302. *Obj.* 2. Eusebius de cruce inventa silet, diligens alioquin rerum suo tempore gestarum relator.

303. *Resp.* Silentium unius Eusebii non potest prævalere testimoniis scriptorum plurimorum cœvorum vel supparium, et notissimo cultui qui Hierosolymis cruci deinceps præstabatur. Cyrillus Hierosolymitanus, anno 330 ad Constantium scribens, optimus est testis rei Hierosolymis anno 326 gestæ, et publico cultu celebratæ : « Tempore quidem Deo dilectissimi beatæque memorie patris tui Constantini, salutare crucis lignum inventum est : divina gratia ei qui pietatem recte quærebat etiam occultorum sanctorum locorum inventionem annuente. » ⁴ Præterea in epistola Constantini ad Macarium Hierosolymitanum, quam refert Eusebius, indicatur res illa gesta. ⁵

304. *Obj.* 3. Minucius Felix tamquam calumniam refellit crimen Christianis objectum quod crucem colerent : « Cru-

ces etiam nec colimus, nec optamus. » ⁶

305. *Resp.* Objiciebant ethnici Christianis, quod « hominem summo supplicio pro facinore punitum, et crucis ligna feralia colerent. » Optime respondit ille Christianos nec colere nec optare cruces illas in quibus scelesti homines luebant pœnas ; nec ideo censendus est negasse cruci in qua Christus passus est deferri honorem.

306. *Obj.* 4. Ambrosius de Helena dicit : « Regem adoravit, non lignum : quia hic gentilis est error, et vanitas impiorum : sed adoravit illum qui pendit in ligno. » ⁷

307. *Resp.* Optime, nec enim cultus aliquis ligno datur, nisi ob relationem ad Christum, uti supra ex S. Thoma didicimus. Cæterum adoratur et crux, docente ibidem Ambrosio, cultu tamen relativo.

308. *Obj.* 5. Crux maledicta in lege habebatur, et execranda habenda est, quum Christo fuerit supplicii extremi instrumentum.

309. *Resp.* Christus salutem nobis, et gloriam sibi moriens in cruce comparavit : « Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen. » ⁸ Convertit igitur Christus instrumentum supplicii in currum triumphi, ideoque nobis eo gloriandi dedit occasionem.

310. *Obj.* 6. Labia Judæ et tortorum manus adorandæ erunt pari ratione ac crux.

311. *Resp.* Minime gentium, quum iniqua voluntas illos omni execratione dignos reddat. Sed res per se innocuæ, in instrumenta suppliciorum adhibitæ, sanctæ effectæ sunt ex Christi contactu.

(1) Hom. *Quod Christus sit Deus.*

(2) Ep. lxxii.

(3) Serm. vi. contra Græcos.

(4) Ep. ad Constantium.

(5) In vita Constantini, l. iii. c. xlix.

(6) In Octavio.

(7) In Orat. funeb. Theodosii.

(8) Phil. ii. 8.

312. *Obj.* 7. Lanceæ, spongiæ, sepulchra omnia adoranda erunt, quia lancea confossum est Christi latus, spongia aceto intincta ei in cruce porrecta est, et corpus ejus sepulchro est emandatum.

313. *Resp.* Lancea ipsa, spongia, et sepulchrum Christi Domini honore digna sunt, ob rationes haud absimiles, namvis crux præcipuum fuerit redemptionis instrumentum. Cæterum non omnes lanceæ, spongiæ, et sepulchra sunt pariter honoranda, quum non debeant ad Christum relationem: nec nimis sunt ad repræsentanda illa quæ ipse habuerunt.

314. *Obj.* 8. Serpentis ænei cultus a Deo improbatus est: nam laudatur Ezechias ob eum confractum, « siquidem que ad illud tempus filii Israel adorabant ei incensum. »¹ Solent autem catholici thus cruci adolere.

315. *Resp.* Ex sacri Scriptoris relatione satis colligitur Israelitas, Gentium more, thus adolevisse serpenti, quoque optime egisse Ezechiam, occasionem superstitionis auferentem. Eadem ea ætate thus erat sacrificii appendix, et ad Numinis cultum pertinebat. Quod autem cruci adolimus thus, honoris causa fit, et

ultimo ad Christum crucifixum refertur, quem summo afficere cultu tenemur.

Animadversio.

316. Pia consuetudo crucis signum manu faciendi est ritus ab ultima antiquitate christiana derivatus. Tertullianus dicit: « Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia: quacumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. »² S. Cyrillus Hierosolymitanus scribit: « Non erubescamus crucem Christi. Sed licet alius hanc celet, tu palam in fronte signare: ut dæmones, signo illo regio conspecto, procul trepidantes fugiant. Hoc vero signum facito, manducans et bibens, sedens, cubans, de lecto surgens, loquens, ambulans; et ut uno verbo dicam, in omni re. »³ S. Hieronymus in illa verba scribens: « Signa Thau super frontes virorum gementium; » animadvertit: « Antiquis Hebræorum litteris, quibus usque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau littera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorum frontibus pingitur, et frequenti manus inscriptione signatur. »⁴

¹ IV. Reg. xviii. 4.

² L. de corona militis c. iii. Hæc probant dum Oxonienses. Tract. N.º 34.

³ Catech. iv.

⁴ In c. ix. 4. Ezech.

TRACTATUS X.

DE VITA FUTURA.

CAPUT I.

DE BEATITUDINE ÆTERNA.

. Hominem ex suæ naturæ conditione necessario in beatitudinem ferret; quem in hac vita sæpius miserum, tquam corporis animæque nexus rite fuerit solutus, beatum tandem, si Deo fideliter fuerit famulatus, docet. Hæc vero justorum felicitas nulla sensuum voluptate, quali hic sumus, sita est, sed « gaudium Domini » est, quod scilicet Deus illis datur, torrente voluptatis suæ possidet eos. In ipsius notitia, et manifestatione, seu visione, tota repletur; mens, scilicet, divino illustrata lumine, claram Numinis cognitionem adipiscitur, qua fit summa, ejus purissimo amore flagrans, in eum quodammodo raptâ, adeo in similibus sit. « Videmus nunc perculum in ænigmate : tunc autem e ad faciem. Nunc cognosco ex te : tunc autem cognoscam sicut cognitus sum. »¹ Nunc filii Dei su-

mus; et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est. »² « Quanta erit illa felicitas, » merito exclamat Augustinus, « ubi nullum erit malum, nullum latebit bonum, vacabitur Dei laudibus, qui erit omnia in omnibus ! . . . Ipse finis erit desideriorum nostrorum, qui sine fine videbitur, sine fastidio amabitur, sine fatigatione laudabitur. » . . . « Ibi vacabimus et videbimus : videbimus et amabimus : amabimus et laudabimus. Ecce quod erit in fine sine fine. »³

2. Beguardi et Beguinæ sæculo xiv. docuerunt Deum ab intellectu creato videri posse, et « animam non indigere lumine gloriæ ipsam elevante ad videndum Deum : » qui error fuerat iv. sæculo Anomæorum, et a Concilio Viennensi iterum damnatus est. Equidem Scripturæ gloriam cœlestem magnum Dei donum esse prædicant : « Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te. »⁴ « Gratiam et gloriam dabit Dominus. »⁵

1. Cor. xiii. 12.

1. Joan. iii. 2.

(3) L. xxii. de civit. Dei. c. 30.

(4) Isaïæ lxiv. 4. (5) Ps. lxxxiii. 12.

« Gratia Dei, vita æterna. » ¹ S. Irenæus ait : « Quemadmodum videntes lumen intra lumen sunt, et claritatem ejus percipiunt : sic et qui vident Deum, intra Deum sunt, percipientes ejus claritatem : vivificat autem eos claritas; percipiunt ergo vitam, qui vident Deum. » ²

3. Infinita Dei natura a creatura nulla, etiam superne illustrata et adjuta, comprehendi potest; Deus enim prædicatur « magnus consilio et incomprehensibilis cogitatu. » ³ « Immensurabilis » dicitur ab Irenæo « in corde Deus, et incomprehensibilis in animo. » ⁴ Augustinus autem ait : « Attingere aliquantum mente Deum, magna beatitudo est; comprehendere autem omnino impossibile. » ⁵ Quod igitur dicitur ab Apostolo : « Tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum » ⁶ claram Dei visionem, non perfectam comprehensionem indicat.

§. I. De gloriæ gradibus.

4. Gradus esse diversos gloriæ et beatitudinis, quamvis una omnibus sit gloria essentialis, Deus nempe visus, fides docet : Concilium enim Florentinum definivit Sanctos post mortem Deum intueri, « pro meritorum tamen diversitate, alium alio perfectius. » Meritorum et præmiorum diversitatem negavit quinto sæculo Jovinianus, quem refellit Hieronymus. Lutherus etiam, ex principio de fide justificante, in eundem incidit errorem.

Propositio.

Sancti Deum vident, pro meritorum tamen diversitate alius alio perfectius.

5. *Probat 1. ex Scripturis.* Christus

dicit Apostolis : « In domo Patris meæ mansiones multæ sunt. » ⁷ Verba hæc loca plurima ostendunt, et graduum diversitatem indicant. Paulus dicit : « Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. » ⁸ Et de resurrectione disserens ait : « Alia claritas solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate : sic et resurrectio mortuorum. » ⁹ Ad eleemosynarum largitionem hortatur, amplioris mercedis spe : « Qui parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. » ¹⁰ Hæc ostendunt præmia diversa fore pro operum et laborum, seu meritorum, diversitate.

6. *Probat 2. ex Patribus.* S. Irenæus ait : « Quanto autem plus eum dilexerimus, hoc majorem ab eo gloriam accipiemus, cum simus semper in conspectu Patris. » ¹¹ Tertullianus : « Quomodo mansiones multæ apud Patrem, si non pro varietate meritorum? Quomodo et stella a stella distabit in gloria, nisi pro diversitate radiorum? » ¹² S. Chrysostomus : « Tametsi in regno cœlesti sint omnes, non omnes tamen iisdem potiri præmiis illa similitudine stellarum ostenditur. » ¹³ S. Hieronymus : « Non est Filii dare, et quomodo est Patris præparare? Paratæ, inquit, sunt in cœlo diversæ et plurimæ mansiones plurimis diversisque virtutibus, quas non personæ accipiunt, sed opera. Frustra ergo a me petitis quod in vobis situm est, quod Pater meus illis paravit, qui dignis virtutibus ad tantam ascensuri sunt dignitatem. » ¹⁴ S. Augustinus dicit : « Multæ mansiones diversas meritorum

(1) Rom. iv. 23.

(2) L. iv. adv. hæc. c. xxxvii.

(3) Jer. xxxii. 19.

(4) L. iv. adv. hæc. c. xix. n. 2.

(5) Serm. cxvii. de verbis Evang. Joan. c. v.

(6) I Cor. xiii. 12.

(7) Joan. xiv. 2. (8) I Cor. iii. 8.

(9) Ibidem xv. 41. (10) II. Cor. ix. 8.

(11) L. iv. adv. hæc. c. xiii. alias xxvii.

(12) In Scorpiaco.

(13) Hom. xli. in I ad Cor.

(14) L. ii. adv. Jovinian.

una vita æterna significant dignitates . . . tamquam stellæ Sancti, diversas mansiones, diversas claritates, inquam in cœlo, sortiuntur in re. » ⁴ S. Fulgentius : « Tantum amius alio in illa vita Deum videbit, tantum amplius alio in hac vita eum illexit. » ⁵ S. Gregorius M. : « Apud Patrem mansiones multæ sunt, quia in la beatitudinis vita sunt dispare : nusquisque juxta dispar meritum locum disparem percipit. » ⁶

7. Accedunt rationes theologicæ quas verbis Hieronymi, dogmatis hujus prælari vindicis, juvat exponere. De Paulo e minimum Apostolorum proficiente ict : « Verumtamen in eo quod se humiliat, ostendit posse Apostolos alios minores, alios esse majores, et qui tique vas electionis dicitur, et cunctis amplius laboravit : non est injustus Deus, ut obliviscatur operis ejus, et dispar meritum æquali mercede compenset. » . . . « Certe inter natos muerum non surrexit major Joanne Baptista. Ubi autem major dicitur, necesse est ut cæteros habuerit minores. Et ui minimus est in regno cœlorum, major est illo. Vides ergo quod in cœlis it maximus et minimus, et inter Angelos quoque et invisibiles creaturas it multiplex et infinita diversitas. » . . . Qua consequentia ibi erit minimus : maximus, si omnes æquales futuri int ? » . . . « Jam nostri laboris est, o diversitate laborum diversa nobis æparare præmia. » . . . Joviniani ctatores arguit : « Nequicquam Epipopi, frustra Episcopi, sine causa aconi sunt. Quid perseverant virgins ? Quid laborant viduæ ? Cur maritæ se continent ? Peccemus omnes, post poenitentiam idem erimus quod ostoli sunt. » ⁴

Objectiones solvuntur.

8. *Obj.* 1. Jovinianus apud Hieronymum objiciebat : « Operariis primæ horæ et tertiæ et sextæ et nonæ et undecimæ unus denarius æqualiter redditur : et quo magis admireris, ab his incipit præmium, qui minus in vinea laborarunt. » ⁵

9. *Resp.* verbis Hieronymi : « Hic non unius temporis, et unius ætatis homines describuntur, sed ab exordio mundi usque ad finem vocationum sacramenta sunt diversarum. Prima hora vocatus est Abel et Seth : tertia Enoch et Noe : sexta Abraham, Isaac et Jacob : nona Moyses et prophetæ : undecima Gentium populus : cui primo redditur merces, quia in crucifixum credens Dominum, difficultate fidei magnitudinem meruit præmiorum. Multique reges et prophetæ quæsierunt videre quæ videmus, et non viderunt. Unus autem denarius, non unum est præmium, sed una vita, et una de gehenna liberatio. » ⁶ S. Augustinus aliam præbet responsionem : « Ille denarius vita æterna est, et in vita æterna omnes æquales erunt. Quamvis enim meritum diversitate fulgebunt, alius magis, alius minus : quod tamen ad vitam æternam pertinet, æqualis erit omnibus : non enim alii brevius, alteri longius, quod pariter æternum est. » ⁷

10. *Obj.* 2. Liqueat « duos esse ordines ovium et hircorum : alterum justorum, alterum peccatorum : alios stare a dextris, alios a sinistris : et audire justos : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. » ⁸ Ita Jovinianus.

11. *Resp.* Hieronymus iterum audiat : « Parabola ista non ovium inter

(4) Tract. lxxvii. in Joan.

(5) L. de Trinit.

(6) L. xxxv. Mor. c. iv.

(7) L. ii. adv. Jovinian.

(8) Ibidem.

(9) Ibidem.

(10) Serm. lvi. de verbis Domini c. iv.

(11) L. ii. adv. Jovin.

se merita, et e contrario describit hircorum, sed inter oves et hircos tantum distantiam facit. Neque enim in omnibus locis docentur omnia, sed unaquæque similitudo ad id refertur, cujus similitudo est. » . . . « Stant quidem omnes ad dexteram : sed alius stat ut sponsus, alius ut frater, alius ut filius. . . . Inter David virum sanctum, et Saul regem pessimum, medius Jonathas fuit. Quem nec inter hædos possumus ponere, quia prophetæ amore dignus est; nec inter arietes, ne parem eum faciamus David, maxime cum et ipse interfectus sit. Erit igitur inter oves, sed in inferiori ordine. Et quomodo inter David et Jonathan, ita inter ovem et ovem cogeris suscipere differentias. » ¹ Merito idcirco addit : « Hæc vera est Antichristi prædicatio, quæ inter Joannem et ultimum poenitentem nullam facit distantiam. »

12. *Obj.* 3. Qui diversa præmia pro virtutum meritorumque varietate statuit, gloriam ex hominum meritis, magis quam ex Dei munificentia, et Christi meritis pendere facit.

13. *Resp.* Vita æterna gratis donatur a Deo propter Christi merita : attamen sapientissimo consilio Deus majora gaudia tribuit ardentius diligentibus, et fidelius laborantibus, qua ratione homines ad bonorum operum exercitium provocantur. Divina munificentia in eo elucet, quod præmia longe excedant laborem, et propter Christum tribuantur, quum homo nullis suis viribus ea promereri posset.

14. *Obj.* 4. Dei visio, quum ipse sit simplicissimum et purissimum ens, graduum varietatem non admittit.

15. *Resp.* Licet Deus sit ens omni partium compositione immune, se suasque perfectiones magis minusve pro sua voluntate pandit, ipsa Angelorum

distinctio dotium varietatem, et gradus gloriæ diversos indicat : « Quare in regno cælorum, » clamat Hieronymus « Archangeli sunt, Angeli, Throni, Dominationes, Potestates, Cherubim, et Seraphim, et omne nomen quod nominatur non solum in præsentis sæculo, sed etiam in futuro? » ² Nil igitur obstat quin et Sancti, pro meritorum diversitate, clarius vel minus clare Deum intueantur, majori vel minori gloria proinde effulgentes. « Cæterum qui futuri sunt, » bene animadvertit Augustinus, « pro meritis præmiorum etiam gradus honorum atque gloriarum, quis est idoneus cogitare, quanto magis dicere? Quod tamen futuri sint, non est ambigendum. » ³

16. *Obj.* 5. Ipsa beatitudo graduum diversitate tolleretur : nec enim quis omnino beatus foret, aliis præ illo majori gloria donatis.

17. *Resp.* Voluntas Sanctorum nihil habebit vitii, sed amplectetur quod æquum est, et divinis consiliis congruum, ideoque omnes in Deo conquiescent : « Atque id etiam beata civitas illa magnum in se bonum videbit, quod nulli superiori ullus inferior invidet, sicut nunc non invident Archangelis Angeli cæteri : tamquam nolit esse unusquisque quod non accepit, quamvis sit pacatissimo concordie vinculo ei qui accepit obstrictus, quam nec in corpore vult oculus esse qui est digitus, cum membrum utrumque contineat totius carnis pacata compago. » ⁴ Ita Augustinus.

§. II. De gloria statim post mortem.

18. Statim post mortem animas illas quæ omni labe carent, ex Christi gratia emundatæ, hanc ingredi requiem, hoc frui gaudio, in ipso cælorum regno sedes sortiri, Dei factas veluti consor-

(1) L. ii. adv. Jovinian.

(2) Ibidem.

(3) L. xxii. de civ. Dei. c. xxx.

(4) Ibidem.

is, fides docet : quod beneficium in-
 mibus post Baptismum decedentibus ;
 martyribus suo sanguine dilectionem,
 ua nemo habet majorem , exhibenti-
 us ; aliisque perfectis contingere cre-
 imus : sed plerosque justos ob labem
 equam leviores detineri , ne summa
 la beatitudine statim post exitum e
 corpore fruantur , haud ægre fatemur.
 lum animarum statum , quæ ad tem-
 us a celestis regni aditu prohibentur,
 'urgatorium solemus vocare : ad pur-
 andam scilicet animam destinatur. Il-
 ad post ultimum judicium non futu-
 um in confesso est. Utrum autem sup-
 plicio aliquo torqueantur , fides non
 determinat.

19. Vigilantius , quinto sæculo , do-
 cuit neminem ante diem judicii ad Deum
 intuendum admitti : quod et Luthero ,
 et Calvino , et Socinianis visum est. De
 hoc dicit Calvinus : « Porro de interme-
 dio earum statu curiosius inquirere
 neque fas est , neque expedit. Valde se-
 torquent multi disputando quem lo-
 cum occupent , et an celesti gloria
 fruantur , necne. Atqui stultum et teme-
 rarium est de rebus incognitis altius in-
 quirere , quam Deus nobis scire permit-
 tat. Scriptura , ubi dixit , Christum illis
 præsentem esse , et eas recipere in pa-
 radisum (Jo. 12. 32) ut consolationem
 percipiant , reprobos vero animas
 cruciatus quales meritæ sunt , perpeti,
 non ultra progreditur . . . Quod sinus
 Abrahamæ dicitur beata sanctorum spiri-
 tum collectio , nobis abunde est , ex
 hac peregrinatione excipi a communi
 delium Patre , ut nobiscum fidei suæ
 pactum communicet. Interea quum

Scriptura ubique jubeat pendere ab ex-
 pectatione adventus Christi , et gloriæ
 coronam eousque differat , contenti si-
 mus his finibus divinitus nobis præscri-
 ptis , animas piorum militiæ labore per-
 functas in beatam quietem concedere ,
 ubi cum felici lætitia fruitionem pro-
 missæ gloriæ expectent : atque ita om-
 nia teneri suspensa , donec Christus
 appareat redemptor. » ¹ A magistri sui
 sententia discesserunt Presbyteriani
 Westmonasterienses , qui justorum ani-
 mas in cælos altissimos statim post
 mortem recipi dicunt , et Dei faciem in
 lumine gloriæ intueri. ² Ita etiam Ba-
 ptistæ , qui tamen dicunt in Paradisum
 animas recipi , et cum Christo esse. ³
 Calvini sententia inter Anglicanos plu-
 res habuit patronos. ⁴

20. Concilium Lugdunense II. anno
 1247 docuit animas omni labe immunes
 mox in cælum recipi , quod et definivit
 Concilium Florentinum , addens : « et
 intueri clare Deum unum et trinum sic-
 uti est. » ⁵ Hæserat hac in re Joannes
 XXII. , in sententiam de differenda Dei
 visione proclivior ; sed « recitando et
 conferendo , et non determinando , nec
 etiam tenendo , » uti ipse sub mortem
 Diplomate edito , anno 1334 , declara-
 vit , quæcumque dixisset revocando.
 Cæterum animas beatas jam esse cum
 Christo , in confesso apud omnes erat.

Propositio.

Animæ sanctorum nulla macula in-
 quinatæ statim post obitum ad Deum
 intuendum admittuntur.

21. *Probatur 1. ex Scripturis.* Apo-
 stolus ait : « Scimus quoniam si terre-
 stris domus nostra hujus habitationis

(1) Inst. I. iii. c. xxv. 6. Vide etiam Burneti ana-
 ym Art. xxii. p. 340 : « Some thought that the
 rule of the good were happy , but that they did
 not see God till the resurrection. »

(2) « Their souls (which neither die nor sleep)
 having an immortal subsistence , immediately
 turn to God who gave them. The souls of the
 righteous , being then made perfect in holiness ,
 are received into the highest heavens , where they

behold the face of God in light and glory. » Con-
 fession of faith , ch. xxxii. Ita etiam Confessio
 Presbyteriana Americana. (3) Ch. xxxiii.

(4) Vide J. Burnetum de statu mortuorum , cit.
 in Analysisi , p. 340. Vide etiam Usherum : *Of the
 place and condition of souls departed* , apud
 Oxonienses Tract. 72. Vol. iii. Hi ea utuntur sen-
 tentia ut consuetudinem orandi pro mortuis ,
 quam tuerentur , explicent. (5) Sess. xv.

dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes. . . Audentes igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem). Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentes esse ad Dominum. »⁴ Liqueat cœlestem habitationem, nullo interposito intervallo, sequi terrestris domus eversionem; spiritumque hinc evadere, illuc sine mora ingressurum. Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino; sed soluti a corpore præsentes sumus ad Dominum; non jam fide eum contemplant, sed speciem ejus intuentes — *δια θεωρίας*. Illa animarum conditio æterna erit, haud post tempus alteri cessura. De sinu Abrahæ hic nullus est sermo; sed de Domini præsentia, et de felicitate a Deo proveniente. Quod si quis contenderit Christum hominem Dominum designari, non ipsam Dei naturam, meminisse oportet eum a dextris Dei sedere; adeo ut qui cum ipso sunt, divinam essentiam intueri censeant sint.

22. Probatur 2. ex Patribus. S. Ignatius M. Romanos obsecrat, ne suis precibus a martyrio eum retineant: « Si nite me ferarum escam fieri, per quas licet Deum adipisci. »² Ergo ea fuit pristina fides, martyrio ad Deum statim iri. Pulcherrime Cyprianus: « Clauduntur oculi in persecutionibus terræ, sed patet cœlum: minatur Antichristus, sed Christus tuetur: mors infertur, sed immortalitas sequitur: occiso mundus eripitur, sed restituito paradisu exhibetur. Quanta est dignitas et quanta securitas exire hinc lætum, exire inter

pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur et Christus! Tam feliciter migrandi quantæ velocitas! Terris repente subtraheris, ut in regnis cœlestibus reponaris!»⁵ S. Ambrosius de lapsu Petri agens, exclamat: « Unde te evocem, Petre, ut doceas me quid flens cogitaveris? unde, inquam, te evocem? de cœlo, ubi jam choro insertus es Angelorum, an etiam de tumulo? »⁶ S. Hieronymus Vigilantium ex professo refellit: « Tu Apostolis vincula injicies, ut usque ad diem iudicii teneantur custodia, nec sint cum Domino suo; de quibus scriptum est: « Sequuntur » Agnum quocumque vadit. »⁷

Objectiones solvuntur.

23. Obj. 1. Joannes refert: « Vidi subitus altare animas interfectorum propter verbum Dei. . . . Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ: et dictum est illis, ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur servi eorum, et fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut et illi: »⁸ Igitur ante completum martyrum numerum, qui prius passi sunt propter Christum, Deum non videbunt.

24. Resp. Ipsi Joanni Sancti visi sunt « stantes ante thronum, et in conspectu Agni, amicti stolis albis, et palmæ in manibus eorum. »⁷ Gaudet igitur beata visione; subitus altare tamen dicuntur, quia corpora eorum terræ demandata ante resurrectionem gloria non coronabuntur. « Jam acceperunt, » inquit Bernardus, « singulas stolas; sed non vestiuntur duplicibus, donec vestiamur et nos. Stola enim prima ipsa est quam diximus felicitas et requies animarum: secunda vero immortalitas et gloria corporum. »⁸ Cæterum id

(1) II. Cor. v. 4. (2) Ep. ad Rom.

(3) De exhort. marty. ad Fortunat. c. xii.

(4) L. x. in Lucam. c. xxii.

(5) L. adv. Vigil. (6) Apoc. vi. 9.

(7) Ibidem vii. 9.

(8) Serm. iii. in festo omnium Sanctorum.

præcipue eo loci edocetur, Dei consilio vindictam de martyrum interfectores non statim sumi, sed expectari tempus quando plurimorum sanguis effusus eam provocabit : « Usquequo Domine (sanctus, et verus) non iudicas, et non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra ? »¹ Iis responsum est expectandum donec numerus martyrum impleatur.

23. *Obj. 2.* Apostolus de Sanctis veteribus loquens, dicit : « Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem : Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. »²

26. *Resp.* Veteres illi Sancti non acceperunt promissa, nisi adveniente Christo, qui ea implevit, et cœli adiutum patefecit. Sine nobis consummati non sunt, ætas scilicet nostra habetur totum illud tempus a Christi adventu. Mens Apostoli patet ex tota epistola : « Hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. »³ « Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam. »⁴

27. *Obj. 3.* Nonnisi in die iudicii invitandi sunt sancti in regnum : « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi. »⁵ Consonat parabola : merces enim soluta dicitur omnibus simul subesperam.⁶

28. *Resp.* Invitatio illa omnibus electis simul fit, iudicio peracto, quorum amen quotquot ante finem mundi iustitia perfecti obierant, jam cœli gaudia ossederant ; nam domo terrena morte iruta, induuntur cœlesti gloria. Procto et peccatores tunc in ignem æterum amandandi sunt, quem tamen eos

post mortem statim experiri, Christo docente, novimus : dives quippe in locum tormentorum mox decessit, in flamma cruciandus. Dicendum igitur Christum voluisse supremi iudicii et æternæ hominum conditionis exponere æquitatem, quin de priori animarum statu tunc loqueretur.

29. *Obj. 3. S.* Ambrosius dicit : « Scriptura habitacula illa animarum promptuaria nuncupavit : quæ occurrens querelæ humanæ, eo quod iusti qui præcesserunt videantur usque ad iudicii diem, per plurimum scilicet temporis, debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similem illum iudicii diem, in quo sicut non novissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, ut intra eum diem et victi erubescant, et victores palmam adipiscantur victoriæ. »⁷ Lætitiam animarum sanctorum ex spe conceptam describens dicit : « Incipiunt intelligere requiem suam, et futuram sui gloriam prævidere, eaque se consolatione mulcentes, in habitaculis suis cum magna tranquillitate requiescent, stipatæ præsiidiis Angelorum. »⁸

30. *Resp.* Apocryphi quarti libri Esdræ eo loci Ambrosius secutus est auctoritatem, ideoque minus accurate locutus dicendus est ; nisi placeat verba ejus referre ad beatitudinem perfectam animæ simul et corporis.⁹ Certe post verba ultimo objecta statim ait : « Quintus autem ordo exultationis uberrimæ habet suavitatem, quod ex hoc corruptibilis corporis careere in lucem libertatemque pervenerint, et repromissam sibi possideant hæreditatem. » Et in Oratione de obitu Theodosii : « Regio illa vivorum est, ubi anima est, quæ ad imaginem et similitudinem

(1) Apoc. vi. 40. (2) Heb. xi. 39.

(3) Ibidem ix. 8. (4) Ibidem. x. 40.

(5) Matt. xxv. 34. (6) Ibidem xx. 8.

(7) L. de bono mortis c. x.

(8) Ibidem c. xi.

(9) Tournely Tract. de Deo, qu. 12.

Dei facta est, non caro figurata de limo. Ideo in terram revertitur, anima ad requiem festinat supernam, cui dicitur: « Convertere anima mea in » requiem tuam. » In quam festinavit intrare Theodosius, atque ingredi civitatem Hierusalem, de qua dictum est: « Et reges terræ ferent gloriam » suam in illam. » Illa est vera gloria quæ ibi sumitur; illud regnum beatissimum quod ibi possidetur, ad quod festinabat Apostolus, dicens: « Aude- » mus ergo et consentimus magis pe- » regrinari de corpore, et adesse ad » Dominum: et ideo connitimur sive » absentes sive præsentis placere illi. » Absolutus igitur dubio certamine, fruitur nunc augustæ memoriæ Theodosius luce perpetua, tranquillitate diuturna, et pro iis quæ in hoc gessit corpore, munerationis divinæ fructibus gratulatur. » Hæc quidem conveniunt homini, cui persuasum sit Sanctos post mortem statim Domino adesse, eoque frui. Quæ autem obscurius dicta sunt ab hoc, vel alio Ecclesiæ Patre, juxta ea quæ alias clarius protulerunt sunt explicanda: et paucorum sententia, Tertulliani, scilicet, Lactantii, aliorumque, cæterorum Patrum et Ecclesiæ totius fide et iudicio corrigenda.

CAPUT II.

DE PURGATORIO.

31. Concilium Tridentinum docet
« purgatorium esse, animasque ibi

detentas fidelium suffragiis, potissimum vero acceptabili altaris Sacrificio juvari. » ¹ De poenarum genere, duratione, vel loco speciali nihil definitum vel a Tridentino, vel alio quopiam Concilio reperitur: quapropter communione Ecclesiæ frui quis poterit, qui ex animo credat purgatorium esse, quin de poenarum natura aliquid certo sibi statuatur. Immerito igitur Oxonienses simplicitatem definitionis, cui vix se aliquid obicere posse fatentur, ² opinionibus inter Catholicos vigentibus, et consuetudinibus cum his conjunctis onerare quærunt. Equidem ipsam in purgatorio detentionem poenæ habere rationem liquet; quapropter merito definierunt Patres Tridentini: « Si quis post acceptam justificationis gratiam, cuilibet peccatori poenitenti ita culpam remitti, et reatum æternæ poenæ deleri dixerit, ut nullus remaneat reatus poenæ temporalis exsolvendæ vel in hoc sæculo, vel in futuro in purgatorio, antequam ad regna cælorum aditus patere possit; anathema sit. » ³ Calvinus asseruit « purgatorium exitiale esse satanæ commentum, quod Christi crucem evacuat, quod contumeliam Dei misericordiæ non ferendam irrogat, quod fidem nostram labefaciat ac evertit. » ⁴ Sectarii omnes hodierni his subscribunt, si exceperis Oxonienses, qui purgatorium dum impugnant, ei se haud admodum reluctari satis produnt. Græci in doctrinæ substantia nobiscum concordant, uti ex Concilio Florentino patet. ⁵ Purgatorium datur, in quo quæ

(1) Sess. xxv. Decr. de Purg.

(2) « Such is the Roman doctrine, and taken in the mere letter, there is little in it against which we shall be able to sustain formal objections, Purgatory is not spoken, of at all as a place of pain; it need only mean, what its name implies, a place of purification. . . . The word « detentas » indeed expresses a somewhat stronger idea; yet after all, hardly more than that the souls in purgatory would be happier out of

it than in it, and that they cannot, of their own will, leave it: which is not much to grant. Further, that the prayers of the living benefit the dead in Christ, is, to say the least, not inconsistent, as Usher shews us, with the primitive belief. Tract. 79. §. i. p. 5. vol. iv.

(3) Sess. vi. can. xxx.

(4) Inst. I. iii. c. v. §. 3.

(5) « They agreed together, as the council shews or at least with the slightest difference, on the

detinentur animæ fidelium suffragiis, potissimum vero altaris Sacrificio, juvantur.

32. *Probatum 1. ex Scripturis.* Judas Machabæus refertur post prælium invenisse sub cadaveribus mortuorum donaria idolorum quæ lex vetuit ne sibi sumerent Judæi. « Omnibus ergo manifestum factum est, ob hanc causam eos corruisse. . . . Atque ita ad preces conversi, rogaverunt ut id, quod factum erat, delictum oblivioni traderetur. » Judas deinde « facta collatione, duodecim millia drachmas argenti misit Jerosolymam, offerri pro peccatis mortuorum sacrificium, bene et religiose de resurrectione cogitans. (Nisi enim eos, qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur, et vanum orare pro mortuis.) Et quia considerabat quod hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam. Sancta ergo et salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. » ¹

33. Liquet eam fuisse certam persuasionem fidemque tum Judæ Machabæi, tum omnium conferentium æs in sacrificiorum impensas, tum sacerdotum qui offerebant victimas, esse tuendam animarum statum labe aliqua inquinatarum, quæ sacrificiis oblati expiarentur. ² Hanc probatam esse constat sacro scriptori, qui sanctam vocat salutarem consuetudinem pro defunctis exorandi ut a peccatis solvantur. Equidem constat ex Judæorum libris Ritualibus consuetudinem orandi pro mortuis semper ab eis servatam et adhuc vigere; quæ quum a Christo Domino nunquam improbata sit, licet publicus esset Judæorum mos ea ætate,

nihil habeat censura dignum necesse est, uti bene animadvertit episcopus Anglicanus Jeremias Taylor.

34. Christus dixit : « Qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro. » ³ Id veluti speciale de peccato contra Spiritum sanctum traditur, quod non sit remittendum in alterutro sæculo, quod indicat quædam esse peccata quæ in altera vita remittuntur.

35. Augustinum et Gregorium damus interpretes : « Pro defunctis quibusdam, » inquit Augustinus, « vel ipsius Ecclesiæ, vel quorundam piorum exauditur oratio : sed pro his quorum in Christo regeneratorum, nec usque adeo vita in corpore male gesta est, ut tali misericordia judicentur digni non esse; nec usque adeo bene ut talem misericordiam reperiantur necessariam non habere. . . . Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur neque in hoc sæculo, neque in futuro, nisi essent, quibus etsi non in isto, tamen remittetur in futuro. » ⁴ S. Gregorius M. dicit : « De quibusdam levibus culpis esse ante iudicium purgatorius ignis credendus est; pro eo quod Veritas dicit : Si quis in Spiritum sanctum blasphemiam dixerit, neque in hoc sæculo remittetur ei, neque in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc sæculo, quasdam in futuro posse laxari : quod enim de uno negatur, consequens intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen, ut prædixi, hoc de parvis minimisque peccatis fieri posse credendum est, sicut est assiduus otiosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ

question in which we are concerned, while the subsequent resentment of the Greeks at home had title or no reference to it; and their agreement under such circumstances was only the more remarkable. » Oxford Tracts, N°. 79. p. 60.

(1) L. iii. Mach. xii. 40.

(2) In hodierno textu reperitur : « Sancta et pia ea cogitatio, unde pro defunctis fecit expiationem, ut a peccato solverentur. »

(3) Matt. xii. 32. (4) L. xxi. de civit. Dei, c. xxiv.

rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui culpam qualiter declinare debeant, sciunt : aut in non gravibus rebus error ignorantiae, quæ cuncta etiam post mortem gravant, si adhuc in hac via positus minime fuerint relaxata. » ¹

36. Christus præcepta explicans dicit : « Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, *raca* : reus erit concilio. Qui autem dixerit, *fatue* : reus erit gehennæ ignis. » ² De culpa et poena coram Deo loquitur : nam divinum explicat præceptum, et gehennæ ignem graviore legis violationi servatum esse docet. Ergo levioribus quas recenset culpis poenas in altera vita servatas indicat, a Iudæorum tribunalibus, iudicio scilicet, et concilio, mutuatis imaginibus. Præter æternas poenas aliæ etiam in altera vita sunt ideo admittendæ.

37. Apostolus Paulus de Evangelii præconibus disserens, se adsimilat sapienti architecto, alios iis qui extruunt ædes super fundamentum jam positum, quos monet quam caute laborandum sit : « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit : Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur : et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur : ipse autem salvus erit : sic tamen quasi per ignem. » ³ Dei iudicium igni quo ædificii vis probatur adsimilat : perfectam prædicationem ex purissimo fidei studio, ædificio auro argento et lapidibus pre-

tiosis constanti ; cui etiam similia sunt opera perfecta. Lignum, fœnum, stipula imagines sunt prædicationis humanis quibusdam studiis vitiatæ, sicut et operum minus perfectorum. Præclari ædificii fabricator mercedem accipit : magna enim manet merces Evangelii fidelem præconem, et famulum Christi perfectum. Orto incendio domus male constructæ, artifex sibi ægre consulit, satisque habet, si, plurimis perditis, vitam servet, ex igne evadens sospes. Pari ratione contingit homini qui evangelico fungitur ministerio, et humanis se rationibus abduci aliquatenus sinit, vel alteri cuicumque in leviores culpas incidenti : servata enim fidei integritate, et virtutum substantia, salvus erit, sed cum plurimo sui damno, quasi per ignem. Nil dicitur quod detrimentum hoc ad hujus vitæ ærumnas referat, quum tota orationis series alteram vitam potius respiciat.

38. Augustinum præstat audire, qui visionem Abrahæ de igne transeunte inter divisiones animantium cum Apostoli verbis de igne probante ædificia exponendo conjungit. « Veniet et caminus : nam consedit ibi Abraham usque ad vesperam, et venit magnus terror diei iudicii. Vespera enim illa finis est sæculi, et caminus ille veniens dies iudicii. Divisit inter media illa quæ divisa erant, etiam caminus. Si inter media transiit caminus, alia in dextram, alia in sinistram separavit. Sunt ergo quidam carnales, et tamen Ecclesiæ gremio continentur, viventes secundum quemdam modum suum, quibus timeamus ne seducantur ab hæreticis. Quamdiu enim carnales sunt, divisibiles sunt. Aves quippe non divisit : carnales dividuntur. Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus. Et quomodo probatur, quia carnales dividun-

(1) L. iv. Dialog. c. xxxix.

(2) Mat. v. 22.

(3) I. Cor. iii. 11.

r? Adjungit, « Cum enim dicit unusquisque vestrum, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Rogo vos, fratres, audite et proficite; excutite vos a loco carnali, pergite in turturem et columbam: aves enim non divisit. Sed licumque talis permanserit, et secundum quemdam modum vitæ aptum carnalibus, et de gremio Ecclesiæ non cesserit, et non fuerit seductus ab hæreticis, ut ex contraria parte dividatur; veniet caminus, et ad dextram omni sine camino non poterit. Sed si minimum pati non vult, pergat in turturem et columbam. Qui potest capere, capiat. Si autem non sic erit, et ædificaverit super fundamentum ligna, fœnum, stipulam, id est, amores sæcularis fundamento fidei suæ superædificaverit; tamen si in fundamento sit Christus, ut primum locum ipse habeat in ordine, et ei nihil omnino antepontur; urtantur et tales, tolerantur et tales: comburet caminus, incendet ligna, fœnum, stipulam: ipse autem, inquit, salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Hoc urget caminus: alios in sinistram separabit: alios in dextram quodam modo equabit. »⁴ Augustinus igitur quosdam censuit levioribus suis maculis debere purgandos, et sic salutem assecuturos. Quod autem ad diem judicii pur-

gationem eam referat, non sic accipiendum est, quasi nemo antea purgandus sit, sed quod purgatio tandem omnium tunc perficienda sit.⁵ Ignem emendatorium plane agnoscit: « Edificarent autem aurum, argentum, lapides pretiosos, et de utroque igne securi essent; non solum de illo æterno qui in æternum cruciaturus est impios, sed etiam de illo qui emendabit eos qui per ignem salvi erunt. Dicitur enim: « Ipse autem salvus erit, sic tamen » quasi per ignem. » Et quia dicitur: « salvus erit, » contemnitur ille ignis. Ita plane, quamvis salvi per ignem, gravior tamen erit ille ignis quam quidquid potest homo pati in hac vita. »⁵

Plurima alia quæ solent adduci Scripturæ testimonia prætermittimus, non quod omni carere vi videantur, sed quod hæc sufficiant, accedente traditione, cujus lumine omnia mire illustrantur.⁵

39. *Probatur 2. ex Patribus.* Tertullianus: « Oblationes pro defunctis pro natalitiis annua die facimus. »⁵ Et de viduæ fidelis erga defunctum maritum officio scribit: « Enimvero et pro anima ejus orat, et refrigerium interim adpostulat ei, et in prima resurrectione consortium, et offert annuis diebus dormitionis ejus. »⁶

40. S. Cyprianus: « Episcopi antecessores nostri religiose considerantes,

(4) In Ps. ciii. Enarratio Serm. iii. n. 5.

(5) Oxonienses admittunt varia Augustini loca componi posse: recitato enim hoc testimonio, dimadvertunt: « This is one notion St. Austin of Purgatory; another was that it would be a certain duration in proportion to the sins of each individual. Without asserting that this view plainly inconsistent with the former, it fairly may be called a distinct one. » Tract. 79. p. 40.

(6) In Ps. xxxvii. n. 3. Vide et in Ps. lxxx. n. 21.

(4) Oxonienses de testimoniis quæ recenset Belminus, dicunt: « Could indeed competent evidence be brought from other quarters, that the doctrine really was true and Apostolical, we could not unreasonably have believed that some of them did allude to it; especially if writers of

name, who might speak from tradition, so considered. We could not have taken upon ourselves to say at first sight that it certainly was not contained in them, only we should have waited for evidence that it was. Some of the texts in question are obscure, and seem to desiderate a meaning; and so far it is a sort of gain when they have any meaning assigned them, as though they were unappropriated territory which the first comer might seize. Again the coincidence of several of them in one and the same mode of expression, implies that they have a common drift. » Tract. 79. p. 48. vol. iv.

(5) L. de Corona mil. c. iiii.

(6) L. de Monogam. c. x.

et salubriter providentes, censuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam Clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec Sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. »¹ Et : « Aliud est ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire, aliud missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem : aliud statim virtutis et fidei ardore mercedem accipere : aliud pro peccatis longo dolore cruciatum, emundari et purgari diu igne : aliud peccata omnia passione purgasse. »² Sic Martyrum præ aliis effert felicitatem : ipsis quippe statim gloria tribuitur ; cæteris plerisque maculas leviores luentibus. »³

41. S. Cyrillus Jerosolymitanus : « Deinde pro defunctis sanctis Patribus et Episcopis : denique pro omnibus oramus, qui inter nos vita functi sunt, maximum esse credentes animarum juvamen, pro quibus offertur precatio sancti illius et tremendi, quod in altari positum est, sacrificii. »⁴

42. S. Gregorius Nyssenus ait eos « vel in præsentī vita sapientiæ studio et precibus purgatos, vel post obitum, per expurgantis ignis fornacem expiatis, ad sempiternam felicitatem pervenire. »⁵

43. Eusebius de Constantini funere ait : « Ac beatus quidem princeps alto in suggestu jacens, laudibus tum cele-

brabatur. Innumerabilis autem populus una cum sacerdotibus Dei, non sine gemitu ac lacrymis, pro Imperatoris anima preces offerebant Deo, gratissimum pio principi officium exhibentes. »⁶

44. Epiphanius : « Cæterum quæ pro mortuis concipiuntur preces, iis utiles sunt, tametsi non omnes culpas extinguant. »⁷ Et : « Jam vero quoad mortuos spectat, nominatim de illis mentio fit, et preces ac sacrificia, mysteriaque frequentantur. »⁸

45. S. Chrysostomus : « Si peccator excessit, propterea etiam lætari oportet quod interscissa sunt peccata, et vitio non adjecit, et quoad fieri potest, succurrere, non lacrymis, sed precibus, et supplicationibus, et eleemosynis, et oblationibus. Non sunt enim hæc temere excogitata, neque frustra eorum qui excesserunt, in divinis mysteriis meminimus, et pro ipsis accedimus, rogantes Agnum propositum, qui mundi peccatum tulit, sed ut eis inde aliqua sit consolatio. Neque absque re is qui adstat altari, dum veneranda peraguntur mysteria, clamat : Pro omnibus qui in Christo dormierunt, et iis qui pro ipsis celebrant memorias. »⁹

46. S. Ambrosius docet omnes transi-
turos per ignem, quo judicium post mortem statim subeundum indicat.
« Omnes oportet transire per flammam,

(1) Ep. lxvi. ad cler. et plebem Furnitan.

(2) Ep. lii. ad Anton.

(3) Fatentur Oxonienses in Ecclesia Africana obtinuisse remota valde ætate doctrinam nostram admodum similem ; apud Græcos vero putant purgationem in diem judicii dilatam : « While the Greek Churches, and thence the Italian held the doctrine of a judgment Purgatory, a doctrine far more like the Roman is found from an early age in the African Church. » Recitatis Tertulliani et Cypriani verbis, explicationem Rigaltii et Fabri, qui de disciplina pœnitentiali ea interpretantur, rejiciunt : « The words in themselves seem to go beyond any mere ecclesiastical, though

virtually divine censure, especially « missum in carcerem, » and « purgari diu igne.... Further » Tertullian explains Cyprian, Cyprian sanctions » Tertullian. » It should be recollected moreover that Cyprian used to call Tertullian his Master ; and the inference deducible from all this is greatly strengthened, when we come to consider the views of St. Austin, another African. » Tract. 79. p. 39.

(4) Cat. Myst. v.

(5) Orat. de mortuis.

(6) L. iv. de vita Const. c. lxxi.

(7) Hær. lxxv. quæ est Aerian.

(8) Expos. fidei cath. N. 23.

(9) Hom. xli. in ep. i. ad Cor.

sive ille Joannes Evangelista sit, quem ita dilexit Dominus, ut de eo diceret ad Petrum : « Sic eum volo manere : » quid ad te ? tu me sequere. » De morte ejus aliqui dubitaverunt ; de transitu per ignem dubitare non possumus, quia in paradiso est, nec separatur a Christo. Sive ille sit Petrus, qui claves accepit regni cœlorum, qui supra mare ambulavit, oportet dicat : « Transivimus » per ignem et aquam, induxisti nos in » refrigerium. » Sed Joanni cito versabitur igneus gladius, quia non invenitur in eo iniquitas quem dilexit æquitas. Si quid in eo vitii humani fuit, charitas divina decoxit. Alæ enim ejus sicut alæ ignis. Qui habuerit hic charitatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit. Ipsi Petro, qui toties mortem suam pro Christo obtulit, dicet : « Transi, recum- » be. » Sed ille dicet : « Igne nos examina- » ti, sicut examinatur argentum. » Ete- » nim in quo aqua multa excludere non poterit charitatem, quomodo eam ignis excludet ? Sed ille examinabitur ut arg- » entum ; ego examinabor ut plumbum ; donec plumbum tabescat, ardebo. Si nihil argenti in me inventum fuerit : heu me, in ultima inferni detrudar, aut ut stipula totus exurar. Si quid in- » ventum in me fuerit auri vel argenti, non per meos actus, sed per misericor- » diam et gratiam Christi, per ministe- » rium sacerdotii, dicam fortasse ego : » Etenim qui sperant in te non confun- » dentur. » Illo igitur igneo gladio iniqui- » tas exuretur quæ sedet super talentum plumbeum. » ⁴ Liqueat juxta Ambrosium perfectos, instar Joannis et Petri, sta-

tim evadere ; peccatores graviore in inferna detrudi ; levioribus culpis maculatos exuri donec evanescant maculæ. Igitur datur purgatorium, quod subeunt animæ statim post mortem : nam judicium jam peractum dicit Ambrosius, affirmans Joannem jam esse in paradiso, Christo conjunctum, ideoque transiisse per ignem, scilicet judicatum esse, quum alias ad regnum non pateat aditus. ² Porro preces prod- » esse animabus purgatorium illum ignem patientibus Ambrosio persuasum est, secus pro illis haud oraturus : « Tibi nunc, » inquit, fratris sui Satyri com- » mendans animam, « omnipotens Deus, innoxiam commendo animam : tibi ho- » stiam meam offero : cape propitius ac » serenus fraternum munus, sacrificium sacerdotis. » ⁵ Et ad orandum pro ani- » ma Valentiniani Imperatoris fideles in- » vitavit : « Date cœlestia sacramenta. » Piam animam nostris orationibus pro- » sequamur. » ⁴

47. S. Hieronymus de Paulinæ obitu : « Cæteri mariti super tumultum conju- » gum spargunt violas, rosas, floresque » purpureos, et his officiis dolorem pec- » catoris consolantur. Pammachius no- » ster sanctam favillam ossaque veneran- » da, eleemosynæ balsamis rigat. His » pigmentis atque odoribus fovet cinerēs » quiescentes, sciens scriptum, « quod » sicut aqua extinguit ignem, ita ele- » » mosyna extinguit peccatum. » ⁵

48. S. Augustinus : « Non sunt præ- » termittendæ supplicationes pro spiriti- » bus mortuorum : quas faciendas pro » omnibus in Christiana et Catholica so-

(1) In Ps. cxviii. Serm. xx. i.

(2) Oxonienses dicunt, recitato hoc testimonio : « It is now sufficiently clear what St. Ambrose's belief was. The only point of approximation between it and the doctrine of Purgatory is this ; that he conceived that for all but the highest saints, in whom love dissolved all remaining dross whatever, some transient suffering, more or less in duration, was in store in the day of judgment. And hence the force of the ordi-

nary prayers of the early Church, as based on Scripture, (and described at length by Archbishop Usher, in Tract. N. 72.) that departed believers might have a merciful trial at the last day. » Tract. 79, p. 35. Falluntur, nam de judicio statim post mortem agit Ambrosius ; et Ecclesia semper consuevit orare pro requie et gloria mox tribuenda. (3) Orat. de obitu Satyri.

(4) Orat. de obitu Valentiniani.

(5) Ep. xxvi. ad Pammachium.

cielatē defunctis, etiam tacitis nominibus quorumcumque sub generali commemoratione suscepit Ecclesia. » ¹ « Orationibus vero sanctæ Ecclesiæ, et sacrificio salutari, et eleemosynis quæ pro eorum spiritibus erogantur, non est dubitandum mortuos adjuvari : ut cum eis misericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum universa observat Ecclesia, ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordiæ celebrantur, quis eis dubitet suffragari pro quibus orationes Deo non inaniter allegantur? Non omnino ambigendum est ista prodesse defunctis, sed talibus qui ita vixerunt ante mortem, ut possint eis hæc utilia esse post mortem. » ²

49. Isidorus Hispalensis : « Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerri, vel pro eis orare, quia per totum hoc orbem custoditur, credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. Hoc enim ubique Catholica tenet Ecclesia; quæ nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus vel eleemosynam faceret, vel Deo Sacrificium offerret. Nam et cum Dominus dicit (Matt. 12.) « Qui peccaverit in Spiritum sanctum, non re- » mittetur ei neque in hoc sæculo, ne- » que in futuro, » demonstrat quibusdam illic dimittenda peccata, et quodam purgatorio igne probanda. » ³

50. *Probatur 3. ex Conciliis.* Conci-

lium Carthaginense III. decrevit : « Ut sacramenta altaris nonnisi a jejunis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo cœna Domini celebratur. » ⁴ Nam si aliquorum pomeridiano tempore defunctorum, sive Episcoporum, seu clericorum, sive cæterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt, jam pransi inveniantur. » ⁵ Carthaginense IV. : « Pœnitentes qui attente leges pœnitentiæ exequuntur, si casu in itinere, vel in mari mortui fuerint, ubi eis subveniri non possit, memoria eorum et orationibus et oblationibus commendetur. » ⁶

51. *Probatur 4. ex liturgiis.* Omnes liturgiæ antiquissimæ continent preces pro defunctis eo directas ut quietis gaudiiue locus iis obtineatur. ⁷ Hæc consuetudo orandi pro defunctis, quæ ab Apostolorum ætate viguisse noscitur, probat id semper omnibus persuasum fuisse ex Apostolorum doctrina : esse quemdam animarum statum, in quo preces viventium iis valeant. Li-quet autem eas prodesse non posse damnatis, nec iis quæ jam gloria fruuntur cœlesti. Ergo medius agnoscendus est status, qualem Catholici *purgatorium* vocant. Calvinus ipse ait : « Mos vetustissimus est, » et subjungit : « Si admittimus pro mortuis orandum esse, simul hoc recipiendum erit, illos pœnas nunc solvere Dei judicio, quod in hac vita pro peccatis non satisfecerint. » ⁸

52. *Probatur 5. ex Græcorum et omnium Orientalium consensione.* Constat apud Græcos et sectas omnes Orientales vigere morem orandi et offerendi sacrificium pro defunctis, ex certa per-

(1) L. de cura pro mortuis c. iv.

(2) Serm. xxxii. de verbis Apostoli. Vide et l. i. de orig. animæ c. x. et l. iii. c. ix. ubi refert Dingeratem precibus sororis suæ Perpetuæ liberatam esse tenebris.

(3) L. i. de officiis Eccl. c. xviii.

(4) Exceptio hæc jamdiu sublata est.

5) Can. xxix. (6) Can. lxxix.

(7) Vide Vol. III. Tract. de Eucharistia c. ii. n. 84. « Let it be recollected that we are not disputing the existence in the Ritual of the Church, of the custom of praying for the dead. » Oxford Tracts, No. 79. p. 20. « The universal and apparently apostolical custom of praying for the dead in Christ. Ibidem p. 24.

(8) In Acta Apost. c. xv. 40.

animas sic adjuvari et eripi miseræ et tenebrarum. ⁴ «a, » inquit Gabriel Philadel-
« Catholica et Apostolica Ec-
entis, et reliquæ omnes na-
e illi subjiuntur, et cum ea
it, bis in anno Sacrificium
communi celebrant, et orant
i pie obdormierunt orthodo-
anis. » Hinc Græci cum Lati-
cilio Florentino definierunt :
pœnitentes in Dei charitate
it, antequam dignis pœniten-
ous de commissis satisfecer-
missis, eorum animas pœnis
s post mortem purgari, et ut
ujusmodi releventur, prod-
vorum suffragia. »

bjectiones solvuntur.

1. Argumentum ex re gesta
haberi infirmum est, quum
ocryphus, et exemplum non
æ de purgatorio accomoda-
decesserant milites gravioris
si, donariis contra legem

. Auctoritatem libri jam alias
us. ² Præterea ipsi doctissi-
arii ejus historicam verita-
unt, ideoque manet vis pro-
um consuetudo et fides Ju-
ade pateant. Quod donaria
it, gravioris peccati labes
le pœnitentia aliquorum sal-
eo vitæ exitu erat sperandi
um, quum alioquin religio-
pugnarent. Pro iis tantum
ietate dormitionem accepe-
um est sacrificium.

55. *Obj. 2.* Ecclesiastes dicit : « Si
ceciderit lignum ad austrum, aut ad
aquilonem, in quocumque loco ceci-
derit, ibi erit. » ⁵

56. *Resp.* Non constat quid documen-
ti eo loci dare voluerit sacer scriptor;
et proinde argumentum certum inde
nequit deduci : quapropter Oxonienses
fatentur illud perperam purgatorio ob-
jici. ⁶ Cæterum si quis velit illud de
mortuorum statu interpretari, non ob-
stamus, quum revera quisque futurus
sit semper qualis discessit, justus vel
peccator : quæ enim contingit mora a
beatitudine, leviorum culparum causa,
non mutat statum perpetuum, qui ani-
mæ conditione in vitæ exitu determi-
natur.

57. *Obj. 3.* Ecclesiastes pariter dicit :
« Quodcumque facere potest manus
tua, instanter operare : quia nec opus,
nec ratio, nec sapientia, nec scientia
erunt apud inferos, quo tu properas. » ⁵

58. *Resp.* verbis S. Gregorii M. : « Salo-
mon dicit : « Quodcumque potest facere
» manus tua, instanter operare : quia
» nec opus, nec ratio est apud inferos. »
Ex quibus constat, quia qualis hinc
egreditur quisque, talis in judicio
præsentatur. Sed tamen de quibusdam
levibus culpis esse ante judicium pur-
gatorius ignis credendus est. . . .
Hoc tamen sciendum est, quia illic sal-
tem de minimis nihil quisque purgatio-
nis obtinebit, nisi bonis actibus, in
hac vita positus, ut illic obtineat, pro-
mereatur. » ⁶

59. *Obj. 4.* Christus vitam æternam
absque ulla prævia pœna dandam dicit

doctrine is said to have been, that
imperfect christians went to a place
and sadness, where they were for
affliction, and deprived of the light
tenance, in which they were bene-
haristic offerings and by alms. »
in Concilio Florentino sententiam
nienses, Tract. No. 79. p. 59.
ract. III. de Verbo Dei c. v.
3.

(4) « Here may be mentioned that unwarranta-
ble application of texts, such as that of John
v. 39 : « Search the Scriptures, » in disproof of
the Roman doctrine that the Apostles have handed
down some necessary truths by Catholic Tradi-
tion ; or again, Eccles. xi. 3. « If the tree fall to-
» wards the south, or towards the north, in the
» place where the tree falleth, there it shall lie, » as
a palmary objection to Purgatory. » Tract. N. 71.
vol. iii. (5) Eccl. ix. 40. (6) Dial. I. iv. c. xxxix.

credentibus : « Amen, Amen, dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit, sed transit a morte in vitam. » ¹

60. *Resp.* Iis verbis declaratur fidem esse vitæ æternæ principium, adeo ut credens damnationem quam peccando meruerat effugiat, et a morte in vitam transeat. De fide qua quis ad pœnitentiam movetur Christus loquitur, ejusque explicat virtutem, quin neget credenti etiam pœnas aliquando irrogari.

61. *Obj.* 5. « Beati mortui qui in Domino moriuntur. Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequentur illos. » ² Non ita apud Catholicos qui eos igne purgatorio cruciandos credunt.

62. *Resp.* De martyribus fatetur Beza loqui Joannem ; quod ex serie orationis liquet : « Hic patientia sanctorum est, qui custodiunt mandata Dei, et fidem Jesu. » ³ Cæterum justi omnes a laboribus hujus vitæ morientes requiescunt, quamvis non omnibus contingat Dei visione statim frui. Fides catholica non exigit ut eos igne cruciari credamus.

63. *Obj.* 6. « Nihil damnationis est iis qui sunt in Christo Jesu. » ⁴ Ergo fideles Christo conjuncti nullam pœnarum in altera vita causam habent, sed per eum omni culpa immunes habentur.

64. *Resp.* Apostolus de cupiditatibus egerat, quas docet nihil afferre præjudicii. Fatetur in homine christiano manere concupiscentiam, sed viro suo spoliata. Inde tamen nequit inferri justos nullam pœnæ causam habere, quum in multis offendant omnes.

65. *Obj.* 7. Christus paradisi gaudia latroni pœnitenti pollicitus est, ipso quo mortuus est die : at purgatorii pœ-

nas hic, si quis alius, luere debuit. ⁵

66. *Resp.* Supremo arbitrio potest Christus pœnas peccatis debitas remittere : quod maxime decuit iis in rerum adjunctis, dum eum precaretur latro, et contra alterum sui in suppliciis consortem vindicaret. Ex indulgentia a Christo concessa, dum funderetur sanguis, nequit inferri omnes peccatores statim ac eos pœnituerit omni pœna liberari.

67. *Obj.* 8. Duo tantum recensentur ordines judicandorum : duo loca æterna, Dei regnum, et ignis æternus. ⁶

68. *Resp.* Utique in die iudicii extremi duo tantum erunt ordines, et duo deinceps loca : sed antea justi qui levioribus maculis inquinati discedunt, aliquamdiu detinentur a Deo videndo.

69. *Obj.* 9. Apostolus excludit opem ab aliorum orationibus vel bonis operibus derivandam : « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum. » ⁷ « Unusquisque onus suum portabit. » ⁸

70. *Resp.* verbis S. Augustini : « Hic omne meritum comparatur, quo possit post hanc vitam relevari quispiam vel gravari. Nemo autem se speret, quod hic neglexerit, cum obierit, apud Deum promereri. Non igitur ista, quæ pro defunctis commendandis frequentat Ecclesia, illi Apostolicæ sunt adversa sententiæ, qua dictum est : « Omnes enim adstabimus ante tribunal Christi, ut referat unusquisque » secundum ea quæ per corpus gessit, » sive bonum, sive malum : » quia etiam hoc meritum sibi quisque, cum in corpore viveret, comparavit, ut ei possent ista prodesse. Non enim omni-

(1) Joan. v. 24.

(2) Apoc. xiv. 13.

(3) Ibidem 13.

(4) Rom. viii. 1.

(5) Luc. xxiii. 43.

(6) Matth. xxv. 34.

(7) II. Cor. v. 10.

(8) Gal. vi. 5.

ibus prosunt. Et quare non omnibus prosunt, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? » ¹ Et alias : « Unusquisque proprium onus portabit, onus videlicet reddendæ rationis : quia unusquisque nostrum pro rationem reddet. Non itaque amplius invicem judicemus. Nam quantum atinet ad onera mutuæ charitatis, invicem onera vestra portate, et sic adimplebis legem Christi. » ²

71. *Obj.* 10. Christus « dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo. » ³ Ergo justī in morte altem ab omni macula et reatu pœnæ eximuntur.

72. *Resp.* Testimonium illud probat tantum Christum suo sanguine peccata nostra expiasse; quin tamen inde sequatur nos omni eximi culpa, omnemve effugere pœnam. Sicut igitur qui manet cupiditate prava gravique celere adstrictus, æternas luiturus est pœnas; ita qui levioribus detinetur ulpis mitiora patietur : nullo quippe testimonio probatur culpas omnes pœnasque morienti justo remitti, quem constat nonnumquam sub mortem leviter peccare.

73. *Obj.* 11. Auctor *Hypognostici* : « Primum locum Fides Catholicorum divina auctoritate regnum credidit esse cœlorum : secundum gehennam, ubi omnis apostata, vel a Christi fide alienus, æterna supplicia experietur. Tertium penitus ignoramus; imo nec esse in Scripturis sanctis invenimus. » ⁴ Item tradidit Augustinus ipse. ⁵

74. *Resp.* Auctor ille, sicut Augustinus, iis locis non agit de temporalī statu, sed de æternis statibus beatorum et reproborum : Pelagiani scilicet, quos refellebant, contendebant parvulos absque Baptismo decedentes vituros gloria et felicitate, quamvis

in regnum cœleste non ingrederentur. Eos arguens auctor statim subjungit : « Finge, Pelagiane, locum ex officina perversi dogmatis tui, ubi alieni a Christi gratia vitam requiei et gloriæ possidere parvuli possint. »

75. *Obj.* 12. Orationes Ecclesiæ, si quid probent, ostendunt ex ipsis inferis damnatos erui posse; in Offertorio quippe Missæ pro defunctis dicitur : « Libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni, et de profundo lacu : libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas tartarus. »

76. *Resp.* Preces illæ piæ Ecclesiæ sollicitudinem de salute suorum filiorum exprimunt, quæ tanta est ut vehementer desideret neminem in inferna tradi. Liberationem ex inferis damnatorum certe non precatur, quum ipsa doceat supplicia illa esse æterna, nullamque esse ex inferno redemptionem : sed sese veluti præsentem statuit morientibus, funditque preces ne in damnationem æternam incidant. Simul autem orat ut ab omni vinculo delictorum solvantur : quæ oratio ipsis jam defunctis prodest ut leviora impedimenta tollantur. Profecto ex precibus et sacrificiis quæ pro mortuis offert Ecclesia, rite concluditur eos viventium suffragiis adjuvari posse, quum alias hæc omnia forent prorsus supervacanea.

77. *Obj.* 13. De purgatorio dubius hæsit Augustinus. ⁶ Ergo non est dogmatis auctoritate donandum.

78. *Resp.* Augustinus minime dubitavit de purgatorio ipso, seu de statu quodam defunctorum qui temporales luunt pœnas, quique viventium adjuvantur precibus : « Neque negandum est » inquit, « defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium Mediatoris

(1) Enchir. c. cx.

(2) L. iii. contra lit. Petil. Donat. c. v.

(3) Apoc. i. 5.

Vol. II.

(4) Hypogn. l. v. c. v.

(5) Serm. xiv. de verb. Apost.

(6) Enchir. 6. lxiv. et l. xxi. de civ. Dei c. xxvi.

offeritur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. » ¹ Et inter dogmata Aerii hæretici recensuit, « Orare vel offerre pro mortuis oblationem non oportere. » ² Utrum autem Apostoli ad Corinthios sententiâ ³ de salvandis per ignem, ad purgatorii pœnas referenda foret, anceps hæsit aliquamdiu. ⁴

79. *Obj.* 14. Consuetudo orandi pro mortuis orta est ex persuasione animabus beatitudinem nonnisi in die iudicii tribuendam : interim tamen credebantur quiete gaudere, nec ulla æffici pœna : quod longe differt a purgatorii notione. Ita Oxonienses.

80. *Resp.* Consuetudo toti Ecclesiæ communis non potest explicari sententia illa falsa, quæ cum cæteris Vigilantii erroribus sæculo quinto rejecta est. Ostendimus jam ex Scriptura et traditione animas perfectas statim post divortium a corpore, quod morte contingit, beatas fieri, et Dei donari visione. Ipsa quæ aliquamdiu exagitata est sæculo quartodecimo controversia de essentiæ divinæ ante diem iudicii visione, beatitudinem earum cum Christo in quæstionem non revocabat. Eas inter et animas levioribus maculis inquinatas discrimen manifestum fit, tum in Patrum scriptis, tum in liturgiis : illarum enim gloria celebratur, et invocatur intercessio; his quies, lux, beatitudo imploratur, Quam propugnamus purgatorii notionem ex Patrum scriptis, quibus et Scripturarum sensus illustratur, derivavimus.

81. *Obj.* 15. Varietas sententiarum de purgatorii pœnis, de precum utilitate, et de animarum justarum post mortem statu ante resurrectionem, ostendit nihil certi de iis ex traditione vel Scriptura constare.

82. *Resp.* In eo concursus omnium est sententia et doctrina, orandum esse pro defunctis, iis utilitatem magnam ex precibus Ecclesiæ provenire, easque plene purgatas ad beatitudinem tum demum transire. Quod si de pœnarum genere vel ratione non adeo clare vel constanter omnes locuti sint, dogmatis certitudini non obstat, quum de iis nihil tamquam fide credendum tradatur.

83. *Obj.* 16. Purgatorii notio ex Ethnicorum de altera vita fabulis orta est, favente animo in defunctos propenso; sic enim homines instinctu quodam naturæ iis requiem apprehendunt.

84. *Resp.* Quæ apud Ethnicos leguntur de animarum expiatione ad primævam traditionem merito referuntur, cujus vestigia in omnibus gentibus reperire est. Cæterum ab iis, quæ de purgatorio tenemus haud didicimus; sed christianam sequimur traditionem et fidem, solemnem cultu a primordiis Ecclesiæ manifestatam. Non nostræ mentis cogitatione nec sensu quodam humanitatis ducimur; quamvis dogmatis veritati nihil detrahatur quod rationi et sensui humano, dignus veluti indito, congruat. ⁵

85. *Obj.* 17. Purgatorii doctrina vit-

(1) Enchir. c. ix.

(2) Lib. de Hær.

(3) I. Cor. iii.

(4) L. de fide et opere c. xvi.

(5) Oxonienses sic se defendunt contra quemdam suæ sectæ præconem : « And now I would venture to ask any Clergyman, I would even appeal to yourself, if a Parochial Minister, whether, when you have heard of the death of one of your flock, of whom you hoped well, your first impulse has not been to pray to God to make

up to the departed whatever had been deficient in your ministrations? whether (as Luther did) you have not prayed for the perfecting and increased blessedness of a departed friend or relation, even though you have subsequently checked yourself? whether you did not find a comfort from that prayer? and whether this dictate of human nature, warranted as it is by the early church, may not, after all, be implanted by the God of nature — may not be the voice of God within us. » Tract. 77.

utem crucis evacuat, Deum animarum, etiam justarum, tortorem facit, et tristitia tetraque subeunda exhibet antequam ad cœlum pateat aditus.

86. *Resp.* Nihil crucis virtuti detrahitur, docendo non plenam omnibus præstari indulgentiam, sed luendas quandoque a peccatore pœnas, ut toto quo tenebatur reatu liberetur. Profecto non ita pro nobis satisfecit Christus ut omni pœna necessario simus immunes. Nullum supplicium a Deo irrogatum fides tradit; sed animas levioribus culpis, vel pœnæ debito delineri a Deo fruendo. Cæterum si Theologorum plerorumque placita de igne quo purgantur animæ respiciantur, justitia summa et sanctitas Dei adorandæ erunt, tum in purgandis electis, tum in puniendis impiis. Nulla autem necessitas est purgatorii pœnas luendi, si quis voluerit Deum ardentiori amplecti affectu, et pro viribus divinæ justitiæ satisfacere studuerit: morientibus idecirco non tristitia tetraque exhibentur, sed cœli promittuntur gaudia; si tamen ipsi toto cordis affectu Deum quærant et diligant.

87. *Obj.* 18. Turpis lucri studio purgatorium excogitatum videtur, ut Missæ veneant, cœlo nonnisi argento comparando: ea vero admissa doctrina, miseranda est pauperum conditio, divitibus mox liberandis, Missis plurimis pro iis oblatis.

88. *Resp.* Orandi pro mortuis et sacrificium pro iis offerendi consuetudo ad ipsum rei christianæ initium refer-

tur, et Apostolos habet auctores, ut nihil nunc dicamus de priori Judæorum consuetudine. Quis autem dixerit lucri studio eam ab Apostolis statutam? Quod ea occasione dentur eleemosynæ in sustentationem sacerdotum, consonum est iis quæ Deus ipse statuit, ut qui inserviunt altari, de altari victum derivent. Quod vero pauperibus deesse videri posset, ex thesauro Ecclesiæ, juxta divina consilia, suppeditatur, quum pro omnibus fidelibus defunctis preces et sacrificia indesinenter offerantur. Divites igitur potioris conditionis vix dici possunt, quum onera secum ferant divitiæ, et sacrificiorum applicatio fiat arcano Dei consilio.

Animadversio.

89. Purgatorium esse probavimus: quæ autem animæ ibi detineantur indicavimus, eas scilicet qui levioribus culpis, quas *veniales* vocamus, discesserint inquinatæ, vel quæ haud satis expiaverint peccata graviora pœnitentiæ operibus. De loco, pœnarum genere, vel duratione nihil duximus proferendum, ne fidei limites prætergredi videamur. Cæterum apud Latinos obtinet sententia ignis pœnam irrogandam. Charitas viventium erga defunctos exercetur orando pro eis, offerendo sacrificium, eleemosynas dando, et alias divinam iis implorando misericordiam. Indulgentiarum etiam applicatio iis fieri potest, ad modum suffragii. ⁴ De his alias disseruimus.

(4) Juvat Oxoniensium verba recitare: « There is one other means of escaping the penalties due to sin in Purgatory, which may briefly be mentioned, viz: by the grant of indulgences; these are dispensed on the following theory. Granting that certain fixed temporal penalty is attached to every act of sin, in such case, it would be conceivable that, as the multitude of Christians did not discharge their total debt in this life, so some extraordinary holy men might more than discharge it. Such are the Prophets, Apostles, Mar-

tyrs, Ascetics, and the like, who have committed few sins, and have undergone extreme labours and sufferings, voluntary or involuntary. This being supposed the question rises, what becomes of the overplus; and then there seems a fitness that what is not needed for themselves, should avail for the brethren who are still debtors. It is accordingly stored, together with *Cum gratia*'s merits, in a kind of treasure-house, to be dispensed according to the occasion, and that at the discretion of the Church. The application of this treasure is called

CAPUT III.

DE IMPIORUM SUPPLICIIS.

90. Æterna esse impiorum supplicia fides Catholica constanter docuit; idcirco contraria Origenis placita in Concilio V., anno 553, damnata sunt. Attamen hodiernis temporibus plurimi ab hoc dogmate abhorrent, et universos prorsus homines salvandos prædicant, post pœnam aliquam, vel nulla pœna irrogata; quapropter *Universalistæ* dicuntur. *Unitarii* plurimi in hoc versantur errore. ¹ Rationalistæ quoque Germani, quorum propago in ipsa qua scribimus urbe habetur, idem sentiunt.

Propositio.

Reproborum supplicia æterna prorsus sunt, adeo ut semel Dei iudicio damnati numquam ad salutem perventuri sint.

91. *Probatur 1. ex Scripturis.* Christus allocuturus est reprobos in iudicio extremo: « Discedit a me maledicti in ignem æternum. » . . . « Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. » ² Voces plane significant supplicia perpetua, omni caritura fine: — τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον — εἰς χύλας αἰώνιον — tum ignis, tum pœna et supplicium perpetua dicitur. Sicut vita æterna felicitatem absque termino designat, ita supplicium æternum pœnam absque fine. Sententia profertur in rerum omnium consummatione: ergo respicit perpetuam inde secuturam conditionem.

92. Alias sæpe tradit Christus perpetua fore impiorum supplicia: « Si scandalizaverit te manus tua, abscide illam: bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: ubi vermis eorum non moritur, et ignis non extinguitur. » ³ Lique de valle Hinnom quæ adiacebat Hierosolymis, ubi cadavera comburi solebant, hic non esse sermonem; sed de alterius vitæ suppliciis quæ — τὸ πῦρ τὸ ἀσβέστον — designantur. Eorum perpetua duratio verbis magis perspicuis enuntiari non poterat.

93. De iis « qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi » dicit Apostolus: « Pœnas dabunt in interitu æternas — εἰς τὸ αἰὼν δίκην τίσουσιν, ἵνα οὐκ ἔλθῃσι — a facie Domini, et a gloria virtutis ejus: cum venerit glorificari in sanctis suis. » ⁴ Voces sempiternam perditionem plane designant.

94. S. Joannes dicit: « Diabolus misus est in stagnum ignis et sulphuris, ubi et bestia et pseudopropheta cruciabantur die ac nocte in sæcula sæculorum. » ⁵ Illa supplicia utique perpetua minatur Angelus bestię cultoribus: « Si quis adoraverit bestiam. . . cruciabitur igne et sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, et ante conspectum Agni: et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum. » ⁶ Hæ voces tempora absque fine, ævum perpetuum, denotant: nec aliquid occurrit, quo earum arctetur significatio.

95. *Probatur ex traditione et fide perpetua Ecclesiæ.* Epistola nomine Eccle-

an Indulgence, which stands instead of a certain time of penance in this life, or for the period, whatever it be; to which that time is commuted in Purgatory. In this way, the supererogatory works of the Saints are supposed to go in payment of the debts of ordinary christians. » Tract. N. 79, 43.

(1) « Unitarians as a body universally believe in the future punishment of the wicked. By a very large number this punishment has been con-

sidered eternal. By others it is supposed to be limited in duration, but to be severe and dreadful, according to the representations of the Scriptures, and in proportion to the sins of each individual. » Unitarian Miscellany, vol. ii. p. 28.

(2) Matt. xxv. 41. 46.

(3) Marc. ix. 43.

(4) II. Thess. i. 9.

(5) Apoc. xx. 9. (6) Apoc. xiv. 9. 10. 11.

ensium de Polycarpi marty-
 , circa annum 166, laudat
 : unius horæ spatio se ab
 na redimentes. Frigidus ipsis
 immanium carnificum ignis.
 quippe habebant, illum effu-
 æternus est, numquamque
 r. » — το αἰώνιον καὶ μηδὲποτε
 1

inus M. a Christo scelestos
 dicit : « Similiter quidem
 robos, cum ad Minoem et
 thum venerint, punitum iri
 xit : Nos autem idem illis
 dicimus, sed a Christo ; id-
 ntibus in iisdem corporibus,
 uis animabus, ut pœna æter-
 tur, non mille annorum, ut
 circuitu definita. » 2 — καὶ
 τωμασι μετὰ τῶν ψυχῶν γινόμενων,
 κολασθὲν κολασθόμενοι, ἀλλ' ἔχει
 κολασθῆναι, ὅς ἐστιν ὁφί, μόνον.
 us « unumquemque ad æter-
 pœnam, sive salutem pro-
 tionum suarum proficisci. Si
 ta omnibus hominibus essent,
 am ad breve tempus eligeret,
 d æternam ignis condemna-
 officisci sciret. » — ἵνα σὺν ἑπ'
 λασθῇ ἡ σωτηρία κατ' ἀξίαν τῶν
 νουσθῶν, εἰ γὰρ οἱ πάντες ἄνθρωποι
 σκον, ἐκ ἧν τίς τινι κακίᾳ προ-
 , γινώσκων πορεύεσθαι ἐκ' αἰωνίας
 καταδικν. 3 « Qui improbe
 c immutantur, eos igne æter-
 mus puniri » — κολαζισθῶναι
 ἵκεως καὶ μὴ μεταβαλλοίτας. ἵν
 πιστεύομεν. 4 « Apud nos enim
 malorum dæmonum serpens
 et satanas, et diabolus, ut
 ex literis nostris scrutando
 e. Hunc Christus præmonstra-

vit cum ipsius exercitu et assecrantibus
 hominibus in ignem missum iri, ut in
 infinitum ævum excrucientur. » — ἵν
 το πυρ τιμωροῦσθῶναι μετὰ τῆς αὐτῆς στρατίας
 καὶ τῶν ἱερομνῶν ἄνθρωπων, κολασθόμενους
 τῶν ἁπάρτων αἰωνία, προεμνησθῇ ὁ Χριστός. 5
 — Christifidelium persecutoribus, et
 « omnibus injusto odio indulgenti-
 bus nec pœnitentiam agentibus, æter-
 num per ignem supplicium » servari
 docet — κολασθῇ δια πυρὸς αἰωνίας. 6 Re-
 fert mulierem ad fidem conversam eth-
 nico marito Christianam doctrinam ex-
 ponentem, libidinose viventibus « in
 æterno igne supplicia » denuntiassse —
 ἵν αἰωνίῳ πυρὶ κολασθῇ ἀπαγγέλλουσα. 7 Dæ-
 monibus et eorum cultoribus in æterno
 igne supplicium servari dicit, ex pro-
 phetarum et Jesu Christi doctrina —
 « ἵν πυρὶ αἰωνίῳ κολασθῶντες ὅτις γὰρ καὶ εἰ
 προφηταὶ πάντες προειρητύχων γινώσκουσιν, καὶ
 Ἰησοῦς ὁ ἡμῶν διδάσκαλος ἰδὲ δαξί. 8
 Cum Tryphone disserens ait : « Alii qui-
 dem in iudicium et condemnationem
 ignis perpetuo cruciandi mittentur. »
 οἱ μὲν ἵν κρίσιν καὶ καταδικν το πυρὶ ἀπαν-
 τῶν κολαζισθῶναι τιμωροῦσιν. 9

97. S. Irenæus : « Quoniam quidem
 transgressoribus ignis æternus præpa-
 ratus est, et Dominus manifeste dixit,
 et reliquæ demonstrant Scripturæ. Et
 quoniam præscit Deus hoc futurum,
 similiter demonstrant Scripturæ, quem-
 admodum et ignem æternum his qui
 transgressuri sunt, præparavit ab ini-
 tio. » 10

98. Theophilus Antiochenus suadet
 Autolyco ut credat resurrectioni, « ne
 si nunc incredulus fueris, credas tunc
 suppliciis cruciatus æternis. Quæ sup-
 plicia cum prædicta a prophetis fuis-
 sent, etc. » — αἰωνίους τότε ἵν αἰωνίως

2. p. 196. vol. ii. Patr. Apost. a Cote-
 Joanne Clerico Amstelædami anno

. i. (alias ii.) n. 6. p. 129. vol. i. ed.

12 p. 132.

(4) Apol. i. (alias ii.) n. 21. p. 132.

(5) Ib. n. 29. p. 160.

(6) Ib. n. 45. p. 186.

(7) II. Apol. alias i. n. 2. p. 136.

(8) Ib. n. 8. (9) Dial. cum Tryph. n. 45. p. 110.

(10) L. ii. ad hæc. c. xlix.

τιμωρίας. ὅτι τιμωρίαν προδίδωμι ὑπο τῶν προφητῶν. » ¹

99. Tertullianus ethnicos antistites alloquens dicit : « Enim vero nos, qui sub Deo omnium speculatore dispungimur, quique æternam ab eo poenam providemus, merito soli innocentiae occurrimus, et pro scientiae plenitudine, pro latebrarum difficultate, et pro magnitudine cruciatus, *non diuturni, verum sempiterni*, eum timentes. » ² Inde corporis resurrectionem probat, quod cum anima in æternum puniendum sit : « Si quis occisionem carnis atque animæ in gehennam, ad interitum et finem utriusque substantiæ arripiet, non ad supplicium, (quasi consumendarum, non quasi puniendarum) *recordetur ignem gehennæ æternum prædicari in poenam æternam.* » ³

Objectiones solvuntur.

100. *Obj.* 1. Doctrina de æternis impiorum suppliciiis tota nititur vocibus *αἰών* et *αἰώνιος*, quæ ævum, vel tempus diuturnum significant. — *ἐκ αἰῶνα, καὶ εἰς* Exod. xv. 18. Dan. xii. 3. Mic. iv. 5. « Omnes populi ambulabunt unusquisque in nomine Dei sui : nos autem ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum et ultra : » — *ἐκ τῶν αἰῶνα, καὶ εἰς ἡλικίαν.* ⁴ Præterea quinques tantum in novo Testamento voces hæc de impiorum suppliciiis adhibentur : vix autem dogma tanti momenti vocibus ambiguis raro usurpatis probari potest. ⁵

101. *Resp.* Doctrina hæc ex prædicatione et traditione perpetua Ecclesiæ claret, et plurimis fulcitur Scripturæ testimoniis. Quod ad voces illas attinet, ævum, æternitatem plerumque designant, quamvis nonnumquam ad tempus diuturnum referantur. ⁶ Cæterum

dum agitur de impiorum suppliciis, quæ adjunguntur amplissimam postulant explicationem. « Quale est, æternum supplicium pro igne diuturni temporis existimare, et vitam æternam credere sine fine? cum Christus in eodem ipso loco, in una eademque sententia dixerit, utrumque complexus : « Sic ibunt isti in supplicium æternum, » justi autem in vitam æternam. » ⁷ Quod ad textuum numerum spectat, satis est ut vel semel tradatur veritas. ⁸ Cæterum non sola nitimur Scriptura; sed perpetua fide ab Apostolorum temporibus ubique vigente, cujus testes insignes adduximus.

102. *Obj.* 2. Ex eo quod vita æterna dicatur et supplicium æternum, non sequitur eadem amplitudine vocem illam utroque loco prædicari; nam alias dicitur : « contriti sunt montes sæculi. Incurvati sunt colles mundi, ab itineribus æternitatis ejus. »

וְהָרִים נִבְּעוּ וְהַגְּבֻעִים הָלִיכוּ עִלְיָם הַלִּיכוֹת עִלְיָם לֹא יִשְׁכָּחוּ אֶת הַבְּרִיחַ וְהַבְּרִיחַ יִשְׁכָּחוּ אֶת הַבְּרִיחַ — ἱράκκισαί θουοὶ τοῦ αἰῶνος αἱ ἰδοὶ αἰῶνος αὐτοῦ. — Colles non sunt æterni eadem ratione qua Dei viæ. Præterea *καταστροφή* poenam qua corrigatur et emendetur quis denotat; et proinde æterna esse non potest.

103. *Resp.* Objecto loco ipsi montes sæculi dicuntur itinera Dei, ideoque eodem prorsus sensu vox Hebraica *עִלְיָם* et Græca *αἰών* in utraque sententiæ parte usurpatur : Vates scilicet vetustos montes veluti Dei itinera pingit, poetarum more. Cæterum in loco Matthæi justorum et impiorum ad-versa conditio exhibetur; et quum beatitudo illis in præmio a iudice tributa, dicatur æterna, et poena etiam

(1) L. i. ad Autolyc. n. 14. p. 183. ed. Wirc.

(2) Apologetic. c. 48.

(3) De Resurr. carn. c. 35.

(4) Chauncy's Salvation for all men p. 263.

(5) Unitarian Miscellany Vol. II. p. 31. Note et Vol. VI. p. 126.

(6) Joan. viii. 55. Gen. xvii. 8. Exod. xl. 15.

(7) Aug. l. xxi. de civ. Dei c. xxiii.

(8) Alias enumerantur tredecim, quarum undecim in novo Testamento reperiuntur. *Unitarian Miscellany* Vol. VI. p. 125.

(9) Hab. iii. 6.

impis irrogata æterna quoque nuncupetur, nulla interpretationis justæ regula sinit ut diversimode explicetur. « Nam si æterni supplicii aliquando finis est futurus, » animadvertit optime Basilius M., « omnino habebit et vita æterna finem. Sin in vita non sic evangelici dicti sensum accipimus, quæ ratio est statuendi finem supplicio æterno? Æterni enim adjunctio pariter in utroque ponitur. « Ibunt enim hi, » inquit « in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam. »¹ Quod ad vocem *עולם* pertinet, pœnam suppliciumque denotat, nec necessario ad correctionem refertur, quamvis pœnæ in hac vita irrogatæ ad hunc finem plerumque referendæ sint.

104. *Obj. 3.* Psaltes dicit: « Numquid in æternum projiciet Deus: aut non apponet ut complacitior sit adhuc? aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem? aut obliviscetur misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? »² Alias: « Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur. »³ Isaias: « Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, et claudentur ibi in carcere: et post multos dies visitabuntur. »⁴ Apostolus: « Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit; sic tamen quasi per ignem. »⁵

105. *Resp.* Psaltes graviter afflictus ævum aliquando sibi propitium futurum confidebat: « In die tribulationis meæ ævum exquisivi. . . . Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, et delectatus sum. » Cæterum si quis malit verba ipsius ad vitam alteram referre, non regnamus; spem scilicet enuntiat se aud fore a Deo ob peccata, quorum um pœnitebat, in æternum repel-

lendum. De ira minisque iis qui in hac vita versantur intentatis altero loco agit, Dei efficiens misericordiam, qui haud semper se præbet adversum vel minacem; sed indulgentia summa hominum remittit peccata: « Non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. » Isaias loco objecto justitiæ divinæ exercitium in dæmones et homines impios semper continuandum dicit. « Hoc vero loco, » animadvertit ipse Rosenmüller « quum proxime (vs. 23. Iova regnaturus dicatur, verbum *יָקִיף* haud dubie de pœna est intelligendum, ut infra 29, 6. Sensus est, sceleratos illos, quos divina justitia in carcerem conjecerit, post multos etiam dies fore torquendos, i. e. numquam futurum esse pœnarum terminum. Ita Aben-Ezra: *sensus est, malum hoc protrahendum esse*, dum ipsi, inclusi carceri, ibi pœnæ loco essent detinendi. »⁶ De Apostoli loco objecto diximus, de purgatoriis pœnis disserentes. Liquet de reprobis non esse sermonem, sed de iis qui supra fundamentum lignum, fœnum et stipulam ædificant, scilicet de iis qui doctrina fidei servata, vana quædam tradunt, vel qui in leviores incidunt culpas.

106. *Obj. 4.* Ignis inextinguibilis in Scripturis haud denotat ignem perpetuum: nam minatur Deus sabbatum violantibus se ignem in portis Jerusalem accensurum qui non extinguetur; ⁷ quod significat incendium quod durabit donec urbs fuerit penitus consumpta. Sic et per Ezechielem. ⁸ Isaias Idumæis minatur iisdem vocibus quibus utitur Joannes de impiorum suppliciis: « Quia dies ultionis Domini, annus retributionum iudicii Sion. Et convertentur torrentes ejus in picem, et hu-

¹ In regulis compendio traditis inter. 207.

² Ps. lxxvi.

³ Ps. cii.

⁴ Isaiæ xxiv. 22.

⁵ I. Cor. iii. 15.

⁶ Rosenmüller in loc.

⁷ Jer. xvii. 27.

⁸ Ezech. xx. 45. 48.

mus ejus in sulphur : et erit terra ejus in picem ardentem. Nocte et die non extinguetur, in sempiternum ascendet fumus ejus. » ⁴ Liqueat hæc ad litteram non esse accipienda, sed Dei magnam ultionem designare. ⁵

107. *Resp.* Voces eædem non ubique eandem obtinent vim : ex adjunctis enim sæpe pendent. Ignis qui non extinguetur apud Jeremiam et Ezechielem denotat incendium totius urbis. Idumææ desolatio ab Isaia depingitur, mutuatis imaginibus a Sodomis incendio consumptis. Cæterum licet prophetarum descriptiones non sint ad litteram urgendæ, Christi verba de igne numquam extinguendo, et de igne supplicioque æterno, non possunt idcirco ad temporalem pœnam referri : hic enim, magister et judex, proprie loquitur, illi poetarum more vehementioribus vocibus, et vividioribus imaginibus utuntur. Quæ occurrit similitudo inter Joannis verba et Vatum, probabilem præberet rationem illa pari ratione interpretandi, nisi adjuncta discrimen ostenderent ; agit enim ille de cruciatibus alterius vitæ post rerum mundanarum finem.

108. *Obj.* 5. Ignis metaphorice adhibetur, ut conscientiæ remordentis cruciatus indicetur, qui et vermis semper rodentis figura significatur ; ergo æternitas suppliciorum ex ignis æterni metaphorâ haud certo infertur.

109. *Resp.* Quidquid sit de metaphora, constat pœnam summam vehementemque cruciatum utraque voce designari : quapropter adductis Christi Domini verbis, exclamat Augustinus : « Non eum piguit uno loco eadem verba ter dicere : quem non terreat ista repetitio, et illius pœnæ comminatio tam vehemens ore divino ? » ⁶

Vocibus illis corporis cruciatus significari putat : « facilius est ut ad corpus dicam utrumque pertinere, quam neutrum ; et ideo tacitum in illis divinæ Scripturæ verbis animi dolorem, quoniam consequens esse intelligitur, etiamsi non dicatur, ut corpore sic dolente animus quoque sterili pœnitentia crucietur. » ⁴ Æternitas pœnarum non pendet ex voce unica vel ambigua ; sed ex claris testimoniis, suffragante traditione perpetua.

110. *Obj.* 6. Pii doctique homines, in Scripturis exercitatissimi, pœnas æternas negarunt. Sic Origenes, Gregorius Nyssenus, Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, imo et Hieronymus.

111. *Resp.* Origenis quidem scripta huic errori favent : sed eruditi hominis ingenio nimis fidentis opinatio vetustæ fidei et concordii aliorum doctrinæ prævalere nequit. Gregorii Nysseni opera ab Origenistis corrupta fuisse olim contendit S. Germanus Constantinopolitanus. ⁵ Habetur autem ejus testimonium de sempiternis impiorum pœnis in oratione *in eos qui differunt baptismam*, quibus omnem tollit salutis spem : « Cum non sit obsignata anima, eam exhibet « frustra deflentem et inutiliter pœnitentem, non secus atque divitem qui induebatur purpura et bysso, quemque lautus, ac delicatus omnis generis cibus albat materiam ignis qui non potest extingui. » Nazianzenus catholico sensu locutus est de igne, vitii omnis levitatem absumente ; ⁶ eum enim sempiternum agnovit : « Omnibus his formidabilior ignis, cum insomni illo verme conjunctus est, nec unquam extinguitur, verum in sceleratorum hominum pœnam, perennis est et sempiternus. » ⁷ Quod autem addit : « Nisi tamen hoc

(1) Isaïæ xxxiv. 8.

(2) Unitarian Miscellany vol. vi. p. 136.

(3) L. xxi. de civit. Dei c. ix.

(4) Ibidem.

(5) L. cui titulus, Retribuens et legitimus.

(6) Orat. xxxix. in s. lumina. (7) Orat. xl.

loco quispiam ignem mitius, atque purganda, moderatam arbitramur, et mixtam clementiam sententiam iudicis. » ⁵ Hæc suppliciorum æternam durationem non excludunt, sed Christianis plurimas rationes purgandi delicta a Deo præberi innuunt, nec totam irrogari poenam quam merentur, juxta justitiæ rigorem. Profecto Hieronymus alias dicit : « Sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem æternum, qui præparatus sit diabolo et angelis ejus, et de his dici : « Vermis » eorum non morietur, et ignis eorum » non extinguetur. » ⁶ « In eo peccator maledictus erit, quod, incorrupto corpore, poenas patiatur æternas. » ⁷

De divite quem Deus ipsa nocte eum moriturum quitur, non de illo qui sepulchrum in inferno; ibidem enim ait : « Deus suos castigat, quos diligit : tamquam generali damnatione eis adstrictos, poena damnat » Lapsam virginem alloquens Ego tamen qui scio graviora sine servari tormenta, et sine animas cruciatus manere, temporales utique, sed æternos; volo cruciatibus affici, profuturum, non animam perditurum. » Hieronymus arguit Pelagianos, quod res Christianos eidem, cum damnationi subicerent, turrimus flagellis illos ad se reus : « Peccatum autem et inipro qualitate vitiorum, post et iniquitatis vulnera, accipit m. Unde scriptum est (Psalmo ultia flagella peccatoris : » et teritus sempiternus : et per lagella atque cruciatus emendat. » ⁸ « Peccatorum atque m, et tamen Christianorum, opera in igne probanda sunt,

atque purganda, moderatam arbitramur, et mixtam clementiam sententiam iudicis. » ⁵ Hæc suppliciorum æternam durationem non excludunt, sed Christianis plurimas rationes purgandi delicta a Deo præberi innuunt, nec totam irrogari poenam quam merentur, juxta justitiæ rigorem. Profecto Hieronymus alias dicit : « Sciamus peccatores in Evangelio mitti in ignem æternum, qui præparatus sit diabolo et angelis ejus, et de his dici : « Vermis » eorum non morietur, et ignis eorum » non extinguetur. » ⁶ « In eo peccator maledictus erit, quod, incorrupto corpore, poenas patiatur æternas. » ⁷

112. *Obj.* 7. Pugnat cum Dei attributis suppliciorum æternitas. Deus summe bonus creaturas felices esse necessario optat : summe sapiens adhibuit subsidia quibus tanta felicitas illis certo comparetur : summe potens omnia procul esse jussit, quibus benefica ejus consilia in irritum mitterentur. Quomodo posset condere creaturam æternæ miseriæ obnoxiam ? Quomodo posset vitam tribuere, quæ, parvo excepto intervallo, dum in terris quis versatur, summo foret in ævum cruciatui ? ⁸

113. *Resp.* Bonitas infinita Dei in vita largienda exercetur, sicut et in tribuendis subsidiis quibus quis felix evadere possit. Sapientia divina in iis eligendis quæ tanto fini convenient ostenditur : potentia etiam in iis amovendis obicibus quos adversa aliqua vis objiciat. Cæterum hæc non exigunt ut creatura rationalis libertate careat, quæ procul dubio insigne est donum ; vel ut ejus abusus copiosissimis prorsus subsidiis divinis impediatur. Ipsa Dei libertas, quæ summa et necessaria

L. xv.

s. cxviii. Serm. xx. n. 2.

e Virg. laps. c. 8.

dial. adv. Pelag.

(5) In calce Comm. in Isaiam.

(6) Comm. in c. iii. Jonæ.

(7) Comm. ad c. lxv. Isaiæ v. 20.

(8) Unitarian Miscellany, vol. vi. p. 116.

perfectio est, exigit ut possit pro arbitrio suo dona majora vel minora tribuere : suprema ejus majestas postulat a creatura rationali et libera obsequium ; et justitia, quæ illi, æque ac cæteræ perfectiones, convenit, injuriam illatam puniendam ostendit. Condendo creaturam æternæ felicitatis capacem, se bonum beneficiumque probat Deus : quod autem æternæ miseræ sit obnoxia, ex ejus libertate contingit, nullo cum divinæ bonitatis detrimento ; nec enim aliqua necessitate in tantum malum incurrit. Vita est præclarum donum, quod ex facultate adipiscendi felicitatem perpetuam valde augetur. Si igitur per breve tantum intervallum quis felix sit, sibi est tribuendum.

114. *Obj.* 8. Pœna omnis juste irrogata ad correctionem peccantium dirigi debet : alias foret vindicta, quæ summo et optimo Deo indigna est. Jam vero correctis peccatoribus, tollitur omnis causa pœnas irrogandi : igitur hæc desinant necesse est.

115. *Resp.* Pœna delicti est punitio, et justitiæ exercitium, ideoque haud necessario ad emendationem dirigitur. Ea est peccati turpitudine, ut puniri debeat, sive emendationis spes subsit, sive peccator delicto pertinax inhæreat. Vindicta hæc, quæ sanctitate et justitia divina innititur, Deum maxime decet, scelerum utique ultorem : « Mihi vindicta ; ego retribuam, dicit Dominus. » ¹ Numquam autem corriguntur reprobī, quippe quorum voluntas in malo est obfirmata, elapso pœnitentiæ spatio, quod justissimo Dei judicio intra hujus vitæ limites continetur. Manet igitur semper pœnæ causa, voluntas scilicet a Deo aversa. « Etsi erit ibi stimulus pœnitudinis, » animadvertit S. Fulgentius, « nulla tamen ibi erit correctio voluntatis. A

talibus enim iniquitas sua ita culpabitur, ut nullatenus possit ab eis vel diligi ; vel desiderari justitia : voluntas enim eorum talis erit, ut habeant in se semper malignitatis suæ supplicium, numquam tamen percipere possint bonitatis affectum. » ²

116. *Obj.* 9. Inter delictum et pœnam proportio servanda est : jam vero delictum temporis momento plerumque admissum nullam habet cum cruciatibus æternis proportionem.

117. *Resp.* Gravitas delicti temporis spatio quod in eo patrandum impenditur, non est dimetienda, sed re ipsa, et animi voluntate. Inter homines graviore sæpe puniuntur supplicio quæ temporis momento admissa sunt, v. g. homicidia, quam quæ per diuturnum spatium. Quod ad peccati gravitatem attinet, infinita quædam Deo irrogatur injuria, dum creatura, beneficiorum oblita, legem negligit et violat, cum supremæ majestatis dispendio. In peccatore pertinaciter crimini inhærente reperitur voluntas semper peccandi : ipsaque semel in malo morte obfirmata nequit ad Deum converti, nihilque exhibet quod eam a pœna in quam incurrit liberandam suadeat.

118. *Obj.* 10. Ab omni humanitatis sensu abhorret ut quis diris in ævum crucietur suppliciis : a divina erga homines pietate procul esse debet ; quis enim pater filiorum delectetur cruciatu ? Carnificem potius quam patrem Deum exhibent qui inferorum æterna prædicant supplicia.

119. *Resp.* Judicia divina nobis in Scripturis sanctis, et Ecclesia docente, patefacta, sunt attendenda ; non noster in iis scrutandis sensus sequendus. « Humano errat affectu, » qui peccatorum pœnas leviores æstimat, et « tanto invenitur errare deformius, et

(1) Rom. xii. 19.

(2) L. de fide ad Petrum. c. iii.

ontra recta Dei verba perversius, quanto sibi videtur sentire clementius. » ¹ « Deus quidem pater benignissimus morte peccatoris vel ejus poena non lætatur; sed judex quum sit sanctissimus et æquissimus, odit et punit uidquid a sanctitatis norma est alienum. Attamen necesse non est eum oncipere poenas irrogantem; nam ex ipsa peccatorum conditione, quum nocul sint a regno cœlorum, vehementer oritur dolor, qui, omnibus fœtentibus theologis, est maximus damnatorum cruciatus, *pœna damni* dictus. Quæ autem supplicia ignis nomine in Scripturis designantur, non satis feliciter quis explicuerit; nec enim igni quo fovemur est similis. Cæterum carceris ipsius, ut ita loquamur, adjuncta haberi possunt quæcumque sint externa damnatorum supplicia, quin Deus ea inferens concipiat.

120. *Obj.* 11. Si æterna sint damnatorum supplicia, æque puniuntur qui semel lapsi fuerint, et qui totam vitam omni scelerum genere se inquinaverint.

121. *Resp.* Minime. Duratio est eadem, sed non doloris vis et cruciatus. Nequaquam tamen » animadvertit optime Augustinus, « negandum est, tiam ipsum æternum ignem pro diversitate meritorum quamvis malorum illis leviozem, aliis futurum esse graviozem, sive ipsius vis atque ardor pro poena digna cuiusque varietur, ve ipse æqualiter ardeat, sed non quali molestia sentiat. » ²

Animadversio.

122. De genere suppliciorum quibus puniuntur damnati, nullam definitionem protulit Ecclesia, quæ tamen scripturæ voces constanter adhibet. Sic insistendum exemplo, et de iis

eadem adhibendæ voces, quin ad litteram omnes pressius urgeantur. Poenæ statim decedentibus in peccato mortali irrogantur, juxta illud Evangelii: « Mortuus est dives, et sepultus est in inferno. » ³ « Excipit impios, » inquit S. Hilarius, « statim ultor infernus, et decedentes de corpore confestim de via justa peribunt. Testes nobis sunt Evangelii dives et pauper. » ⁴ Quod autem in judicio Christus dicturus sit: « Discedite a me maledicti in ignem æternum, » ad omnium reproborum sortem decernendam refertur, qui corpore et animo sunt cruciandi in ævum, quum singulorum animæ antea poenas tantum luant. In parabola divitis de linguæ cruciatu fit mentio; sed singulæ parabolarum circumstantiæ non sunt urgendæ, quoties aliunde certo constat eas ad litteram non esse accipiendas.

CAPUT IV.

DE CORPORUM RESURRECTIONE.

123. Corpora nostra sub finem mundi suscitanda fides docet, quippe quæ justissimo Dei judicio, animæ gloriæ vel poenæ consortium in ævum initura sunt. Fuerunt quidem ipsa Apostolorum ætate qui hoc dogma negarent, « dicentes resurrectionem jam esse factam. » ⁵ Basilides Alexandrinus, qui Glauciam interpretem Petri se magistrum habuisse gloriabatur, id etiam impugnavit.

Propositio.

Corpora omnium hominum in mundi fine resuscitabuntur, animabus iterum socianda nexu indissolubili.

124. *Probat. 1. ex Scriptura.* Job

¹ Aug. l. xxi. de civit. Dei c. xvii.

² Ibid. c. xvi.

³ Luc. xvi. 22.

⁴ In Ps. ii. (5) II. Tim. ii. 17.

inter ærumnas suas se spe resurrectionis solatur : ואני ידעתי גאלי הי ואחריו : על-עפר יקום ואחר עורי נקפר--ואת ומבשרי אנהא אלה אשר אני אחזה-לי ועיני ראו ולא-זר כלל כליתי בהקי

Testimonium hoc præclarum a Vulgato interprete redditur. « Scio enim quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum : et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius : reposta est hæc spes mea in sinu meo. »¹ Hæc nullam ambiguitatem relinquunt, certam enim indicant fiduciam, Job in ipsa qua tunc induebatur carne, Deum oculis suis visurum. Textus quidem eundem præsefert sensum, quamvis voces nonnullæ clarius enuntiatae sint in versione Vulgata. Eum reddit Rosenmüller : « Ego novi vindicem meum viventem : et postremum super pulvere staturum, » quod explicat de cura quam ipsius in pulvere jacentis gesturus erat : « et post eum meam consumptam corroserint consumentes hoc, corpus, tamen e carne mea videbo Deum; quem ego videbo mihi, et oculi mei vident, nec alius : consumuntur renes mei in sinu meo, præ vehementi Deum videndi desiderio. » Plurimum laborarunt Rationalistæ ut verborum horum vim elevarent, sed irritò conatu, judice ipso Rosenmüller : « Jobus spem, quam fovebat, se oculis corporis sui instaurati adspecturum esse Deum, verbis clarissimis declarat. » . . . « Non est cur negemus Jobum spem illam, quam simplex verborum suorum sensus prodit, apud se aluisse,

mortis suæ somnum non æternum fore, sed ab ipso Deo se aliquando expergefatum iri, et futurum esse, ut Deus mortuo ipsi advigilare non desinat, ipsum olim in vitam revocatum ut amicum amice recepturus. »²

125. Hanc fidem Judæis communem fuisse, Sadducæis exceptis, ex Evangelio colligitur, quæ ex divinitus tradita revelatione manasse censenda est. De morte Lazari flenti Marthæ dixit Christus : « Resurget frater tuus; » respondit ipsa : « Scio, quia resurget in resurrectione in novissimo die. »³

126. Apostolus Paulus clarissime resurrectionem corporum proponit et inculcat tamquam fidei præcipuum quoddam dogma : « Si autem Christus prædicatur quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est : neque Christus resurrexit. » . . . « Sed dicet aliquis : Quomodo resurgunt mortui? qualive corpore venient? Insiptens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. . . . Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria : seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. . . . Ecce mysterium vobis dico : omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti : et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : et mortale hoc induere immortalitatem. »⁴

127. Probatur 2. ex Symbolo Apostolico, in quo Carnis resurrectionem profitemur. Sic etiam Symbolum Constan-

(1) Job xix. 25.

(2) In locum.

(3) Matt. xxii. 23.

(4) Joan xi. 24.

(5) I. Cor. xv. 42. 52. 54.

nopolitanum : *Expectamus resurrectionem mortuorum.*

128. *Probatum 3. ex Patrum testimonio.* S. Justinus de Christo dicit : « Ducebam siquidem ejus adventum et præsentiam prænuntiaverunt sancti Vates : nam quidem jam exhibitam ut desperavi et passionibus subjecti hominis : secundam autem, quando e caelis cum gloria et angelica militia sua adveniet, meritorumque ; cum omnium etiam, qui unam extiterunt, mortalium corpora suscitabit ; atque dignos quidem induet aeterna corruptibilitatis universæ exerte : injustos autem in perpetuo sententiam, una cum malis gentibus, in ignem mittet sempiternum. » ⁴

129. Athenagoras librum de resurrectione mortuorum scripsit, et ex apostoli auctoritate eum veluti divinum dogma vindicavit, difficultatibus et objectionibus diligenter excussis : « Πάντα πάντα το λοιπομένον, ὅτι δὲ κατὰ τοὺς πιστοῦν, το φθαρτὸν τούτο καὶ διασκειάστον ἐνστασθῆαι ἀφθαρσίαν, ἵνα ζωοποιήσιν ἐξ ἡλυστασθῶν τῶν νεκρωθέντων, καὶ πάλιν ἵν' ὦν τῶν κτενωμένων, ἡ καὶ πάντα διαλυμένων, ἑκάστον κομισθῆται δικαίως ἡ διασωματὸς ἐπ' αὐτοῖς, ἵτις ἀγαθὰ, ἵτις κακά. » « Quod superest cuique perspicuum est, oportere secundum Apostolum hoc corruptibile et dissipabile induere corruptionem, ut vivificatis ex resurrectione iis, quæ mortua erant, et rursum conjunctis quæ separata, aut etiam omnino dissoluta, merito quisque referat æ per corpus gessit, sive bona, sive mala. » ⁵

130. Theophilus, sextus Antiochenæ ecclesiæ Episcopus, anno 168 consecratus, ad Autolycum ethnicum scribens, carnem cum anima post resurrectionem, immortalem et beatam famum ; Dei futuram affirmat : ὅταν ἀποθνήσκῃ, καὶ ἐνδύσῃ τῇ ἀφθαρσίᾳ, τότε ὁ ψυ-

καὶ ἀξίαν τοῦ θεοῦ ἀνιγίρει γὰρ σὺ τὴν σάρκα ἀδατατὴν σὺν τῇ ψυχῇ ὁ θεός. . . . Ἀλλὰ ἀπιστοὺς νεκροὺς ἐγχειρῶμαι, ὅτι ἴσται, τότε πιστευοὺς θείων καὶ μὴ θείων. « Cum mortalitatem deposueris et immortalitatem indueris, tunc Deum pro meritis videbis. Excitabit enim tuam carnem cum anima immortalem Deus. . . . Sed mortuos excitari non credis. Cum res eveniet, tunc credes, velis nolis. » ⁶ Plura congerit ut fidem de resuscitandis corporibus suadeat, deinde subjungens : ταῦτα δὲ πάντα ἐπεργαίῃ τε θεοῦ σοφία, ἵνα το ἐπιδειξῇ καὶ διὰ τούτων, ὅτι δυνατὸς ἵσται ὁ θεός ποιῆσαι τὴν καθ' ἑαυτοῦ ἀνάστασιν ἀπαντῶν ἀνθρώπων. « Hæc autem omnia operatur divina sapientia, ut vel ex his demonstret posse Deum generalem omnium hominum resurrectionem perficere. » ⁷ Se aliquando incredulum fidem ex attenta horum consideratione et Prophetarum lectione concepisse profitetur. Μὴ οὖν ἀπιστεῖ, ἀλλὰ πιστεῖ. καὶ γὰρ ἐγὼ ἠπίστευν τούτο ἴσασθαι, ἀλλὰ νυνὶ κατανοήσας αὐτὰ πιστεῖν, ἅμα καὶ ἐπὶ τὴν ἱερὰν γραφὰς τῶν ἁγίων προφητῶν. « Ne sis igitur incredulus, sed potius crede ; nam et ego non credebam id futurum, sed nunc credo postquam hæc attentius consideravi ; simul quod in sacras Scripturas incidi sanctorum Prophetarum. » ⁸

131. S. Irenæus carnis resurrectionem plurimis tuetur argumentis : « Vani autem omnimodo, qui universam dispositionem Dei contemnunt, et carnis salutem negant, et regenerationem ejus spernunt, dicentes non eam capacem esse incorruptibilitatis. Sic autem secundum hæc videlicet, nec Dominus sanguine suo redemit nos, neque calix Eucharistiæ communicatio sanguinis ejus (est,) neque panis quem frangimus, communicatio corporis ejus est. Sanguis enim non est, nisi a venis et

[4] Apol. 2.

[5] Athenag. de resur. mort. n. 19.

VOL. II.

[6] Ad Autolycum l. i. n. 7. 8.

[7] N. 13. [8] N. 14.

carnibus, et a reliqua quæ est secundum hominem substantia, qua vere factum verbum Dei, sanguine suo redemit nos. Quemadmodum et Apostolus ejus ait: « In quo habemus redemptionem nem per sanguinem ejus, et remissionem peccatorum. » Et quoniam membra ejus sumus, et per creaturam nutrimur: creaturam autem ipse nobis præstat, solem suum oriri faciens, et pluens quemadmodum vult: eum calicem, qui est creatura, suum sanguinem qui effusus est, ex quo auget nostrum sanguinem; et eum panem qui est a creatura, suum corpus confirmavit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo et mixtus calix et fractus panis percipit verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostræ substantia; quomodo carnem negant pacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine et corpore Christi nutritur, et membrum ejus? Quemadmodum et beatus Apostolus ait in ea quæ est ad Ephesios epistola: « Quoniam membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus: » non de spirituali aliquo et invisibili homine dicens hæc: spiritus enim neque ossa neque carnes habet, sed de ea dispositione quæ est secundum verum hominem, quæ ex carnibus et nervis et ossibus consistit, quæ de calice, qui est sanguis ejus, nutritur: et de pane, qui est corpus ejus, augetur. Et quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, et granum tritici decidens in terram et dissolutum, multiplex surgit, per Spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in visum hominibus veniunt, et percipientia verbum Dei, Eucharistia fiant, quod est corpus et sanguis Christi; sic et nostra corpora ex ea nutrita,

et reposita in terram, et resoluta in ea, resurgent in suo tempore, Verbo Dei resurrectionem eis donante, in gloriam Dei Patris. » ¹

132. Tertullianus quoque de resurrectione carnis librum scripsit, qui incipit: « Fiducia Christianorum resurrectio mortuorum. » Impugnat hæreticos qui animam immortalem fatentes, carnem negabant suscitandam: « Ita dimidiam agnoscunt resurrectionem, solius scilicet animæ; aspernati carnem, sicut et ipsum Dominum carnis. » ² Pergit ostendere inter utrumque errorem nexum, scilicet quod negent Christum veram habuisse carnem, qui negant humanam carnem cum anima aliquando glorificandam. « Adeo non erit Christianus, qui eam negabit, quam confitentur Christiani. » Plurimis Scripturæ testimoniis, et gravissimis rationibus dogma de resurrectione comprobatur.

Ex his aliisque capitibus liquet resurrectionem carnis ab initio traditam, et inter præcipua dogmata repositam, nec ullatenus ex millennii fabula pendere: Athenagoras enim, Irenæus, Tertullianus aliunde eam probant.

Objectiones solvuntur.

133. *Obj. 1.* De sui in pristinam conditionem felicem restitutione locus est Job, vehementiori usus stylo, et veluti a morte revocandum dicens.

134. *Resp.* Verba vehementiora sunt quam quæ eam excipiant explicationem: et plurima suadent eam spem Job non affulsisse: « Dies mei, » inquit, . . . « consumpti sunt absque ulla spe. . . . Non revertetur oculus meus ut videat bona. » ³ Si de meliori fortuna ageretur, opus non erat præfatione adeo magnifica: « Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro stylo

(1) L. v. adv. hæc. c. 2.

(2) De resurrectione carnis. (3) Job viii 6. 7.

plumbi lamina, vel celte
in silice? » ⁴

. 2. Resurrectio apud Danie-
licat revocationem ad vitam
in intervallum per quod ani-
mopore dormierit, seu verius
Eadem nota Machabæis inse-

sp. Daniel prædicens multos
in pulvere terræ dormiunt
is, corporum plane resurre-
ndicavit, nec enim anima in-
ormit; sed corpore discedens
ejus auctorem revertitur. Eae-
ne intelligendi sunt Macha-
bæa scilicet quæ cruciaban-
r Deum, aliquando suscitau-
x mundi defunctos nos pro
us in æternæ vitæ resurre-
citabit. » ⁵

j. 3. Resurrectio pro vita fu-
iebatur; quapropter Saddu-
cectionem negantes, alteram
are censebantur, eosque res-
tus, Abraham, Isaac, Jacob
s esse ostendendo. » ⁶

sp. Qui negabant spiritus esse,
hominem moriendo penitus
deoque nullam resurrectionis
ebant. Ut Sadducæos hoc er-
antes confunderet et corrige-
us, ostendit Deum dici in
s excipiebant Moysis libris,
aham, Isaac, et Jacob, quos
perstites esse inde inferebat;
eorum qui penitus interierant
ndus foret. Cæterum plurima
cum fide animarum supersti-
inam de corporibus suscitau-
ctam fuisse apud Judæos, ⁷
libus pluribus testimoniis cla-

rissimis novi Testamenti: nam corpus
ipsum quod terræ demandatur susci-
tandum esse ostendit Paulus. ⁸

139. *Obj.* 4. « Caro et sanguis regnum
Dei possidere non possunt. » ⁷

140. *Resp.* Caro et sanguis hominem
cupiditati et libidini obsequentem hic
designant: monitos scilicet fideles vo-
luit Apostolus gloriosam quam descri-
pserat resurrectionem impios et pecca-
tores haud manere: quod explicat al-
tero sententiæ membro: « neque cor-
ruptio incorruptelam possidebit. »
Sensu paulo mitiori utitur eadem phra-
si, promptitudinem designans qua, hu-
manis rationibus penitus neglectis,
Deo vocanti obtemperavit — *ὁ ὑποτασσάμενος σαρκὶ καὶ αἵματι* — « non acquievi
carni et sanguini. » ⁸ « Quoniam igitur, »
animadvertit olim Irenæus, « sine Spi-
ritu Dei salvari non possumus, adhor-
tatur Apostolus nos per fidem, et cas-
tam conversationem conservare Spi-
ritum Dei, ut non sine participatione
Spiritus sancti facti, amittamus regnum
cælorum. Et clamavit, non posse car-
nem solam, et sanguinem regnum Dei
possidere. » ⁹ Acute etiam Tertullia-
nus: « Non enim resurrectio carni et
sanguini directo negatur, sed Dei re-
gnum, quod obvenit resurrectioni (est
autem et in iudicium resurrectio) im-
mo et confirmatur carnis resurrectio ge-
neralis, cum specialis excipitur. Dum
enim in quem statum non resurgat edi-
citur, in quem resurgat, subauditur.
Atque ita dum pro meritis distinctio-
nem resurrectionis, opus substantiæ,
non genus, patitur; apparet hinc quo-
que, carnem et sanguinem, nomine
culpæ, non substantiæ, arceri a Dei

. 23.

i. 2.

h. vii. 9.

xii. 32.

and the belief of a resurrection among
the time of our Saviour, and in that
ages long before him, so that it was

probably the faith of that nation in all former ti-
mes as it continues to be so to this day. » Priestley.
History of the Christian Church, p. 1. §. 1.

(6) I. Cor. xv. 16.

(7) Ibid. 30.

(8) Gal. i. 17.

(9) L. v. adv. hæc. c. 9.

regno; nomine tamen formæ resurgere in iudicium, quia non resurgant in regnum. » ¹

141. *Obj.* 5. « Licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur: tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem. » ² Corpus vocibus hominis, « qui foris est, » intelligitur, anima vero hominis qui intus est nomine designatur. Illud manet corruptio: hanc renovatio.

142. *Resp.* Apostolus loquitur de corporis ærumnis quas fidei causa patiebatur, « διαφθίσεται » frangitur, attenuatur corpus; nam et in jure *perire* dicuntur, quæ deteriora fiunt. » ³ Renovatur in dies anima, quatenus novas vires ad majora pro Christo subeunda experitur. De resurrectione locutus fuerat, cujus fides et spes certa animos ad patiendum dabat: « Scientes quoniam qui suscitavit Jesum et nos cum Jesu suscitabit. » ⁴ Quidquid igitur in corpore patiebatur, animo læto amplectebatur, tantæ mercedis spe roboratus: « Id enim, quod in præsentī est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. » ⁵

143. *Obj.* 6. Eadem caro non erit: « Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. » ⁶

144. *Resp.* Corpus idem erit, quamvis conditione admodum diversa: « Potest et demolari quid, et ipsum esse nihilominus. . . . Dominus quoque in secessu montis etiam vestimenta luce mutaverat, sed lineamenta Petro agnoscibilia servaverat: ubi etiam Moses et Elias; alter in imagine carnis nondum acceptæ, alter in veritate nondum defunctæ, eandem tamen habitu-

dinem corporis etiam in gloria perseverare docuerunt. . . . Ita et in resurrectionis eventum mutari, converti, reformari licebit, cum salute substantiæ. » ⁷

145. *Obj.* 7. Deformitas corporum, et sexuum discrimen in resurrectione servanda forent, quæ tamen gloriæ et beatitudini non conveniunt.

146. *Resp.* Non ideo corpus erit diversum quod deformitas tollatur: « Si enim, » inquit Augustinus, « statuam potest artifex homo, quam propter aliquam causam deformem fecerat, conflare, et pulcherrimam reddere, ita ut nihil inde substantiæ, sed sola deformitas pereat. . . . quid de omnipotenti artifice sentiendum est? » ⁸ Sexuum erit discrimen, quod, prava concupiscentia sublata, nihil turpe habet. non est enim vitium sexus fœmineus, sed natura. » ⁹

147. *Obj.* 8. Corporibus humanis in minutissimas particulas resolutis, et varias subeuntibus vices, sæpius in piscium et ferarum substantiam conversis, resurrectio fieri nequaquam poterit.

148. *Resp.* Cum Augustino: « Non periit Deo terræna materies, de qua mortaliū creatur caro; sed in quemlibet pulverem, cineremve solvatur; in quoslibet halitus, aurasque defugiat; in quamcumque aliorum corporum substantiam, vel in ipsa elementa vertatur; in quorumcumque animalium, etiam hominum, cibum cedat, carnemque mutetur: illi animæ humanæ puncto temporis reddat, quæ illam primitus ut homo fieret, cresceret, viveret, animavit. » ¹⁰

149. *Obj.* 9. Nequidem Dei potentia fieri potest ut corpora eadem susciten-

(1) Tertull. l. de resur. carn. c. 50.

(2) II. Cor. iv. 16.

(3) Rosenmüller in locum.

(4) II. Cor. iv. 14. (5) Ibid. 17.

(6) I. Cor. xv. 44.

(7) Tertull. l. de resur. carn. 55.

(8) L. xxii. de civit. Dei. c. 19.

(9) Ibid. c. xvii.

(10) In Enchir. 88. Vide et Greg. Nyss. de hominis officio c. xxvi.

ur, quum plurima particulis aliorum corpora tota consent, anthropophagis omnium carnibus præcipue vescentius.

150. *Resp.* Non constat esse aliquos omnes qui vescantur solis carnibus humanis. Præterea non facile definitur uid requiratur ad identitatem corporis humani, quum toto vitæ tempore subat mutationes, quin identitas individualis destruatur, quidquid sit de physiologorum placitis de totius corporis substantiæ intra septennium mutatione. quidem satis concipitur identitas haberi, licet particulæ paucæ ex iis quælim constituerunt corpus adsint. Præat autem simpliciter tenere ex fidei doctrina corpora eadem suscitanda, in singula quæ ad resurrectionem pertinent humano dimetiamur modulo: Deus enim plurima efficere potest quæ homo vix valet ullatenus concipere.

151. *Obj.* 10. Resurrectionis notio ad hæc ex Zoroastrica doctrina derivata est, et vulgi spes vana potius quam lei dogma habenda est.

152. *Resp.* Illa origo gratis fingitur, clamantibus libris veteris novique testamenti: nec enim Job Zoroastrum fuit magistrum, nec Christus Dominus ejus adoptavit placita. Fuit spes a Judæis omnibus communis, non men vulgi præjudicium habenda est, sed revelata doctrina, quam Christus a sua auctoritate communivit.

Animadversiones.

153. Eadem quæ singuli habemus corpora propriis animabus in resurrectione conjunguntur, uti ex citatis testimoniis uet. Merito Tertullianus veluti absurdum rejicit placitum eorum qui corpora quædam, non tamen quæ nobis nec sunt, in resurrectione animabus conjungenda censebant: « Quam absurdum, quam et iniquum, utrumque au-

tem quam Deo indignum, aliam substantiam operari, aliam mercedem dispungi, ut hæc quidem caro per martyria lanietur, alia vero coronetur. »¹

154. Dotes corporis gloriosi longe erunt diversæ; « Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. »² Hinc *impassibilitas* ei tribuitur, quod scilicet nihil pati possit: *claritas*, seu fulgor quidam gloriæ: nam Christus « reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: »³ *agilitas* etiam et *subtilitas*, quod spiritus instar velocissime se conferat quo anima velit, nec obice ullo impediatur.

CAPUT V.

DE MILLENNIO.

155. Cerinthiani « mille annos post resurrectionem in terreno regno Christi, secundum carnales ventris et libidinis voluptates, futuros fabulantur, » inquit Augustinus, « unde Chiliastæ sunt appellati. »⁴ A fædo hoc errore semper abhorruerunt universi Ecclesiæ Patres; quapropter vehementer falluntur Encyclopædiæ Americanæ scriptores, qui eum omnibus priorum sæculorum Patribus communem fuisse affirmant.⁵ Papias, Joannis Presbyteri auditor, censuit quidem Christum mille annos cum justis in terris regnaturum, quod Justino, Irenæo, et aliis ejus secutis auctoritatem, visum est; sed turpes omnes voluptates ab hujusmodi regno scriptores hi abesse agnoverunt: quorum tamen sententia, utpote solido fundamento haud nixa, cæteris displicuit, et post Lactantium nullum naeta

1) Tertull. l. de resur. carn.
2) I. Cor. xv. 42. (3) Phil. iii. 21.

(4) L. de hæc. n. 8.
(5) Art. *Millennium*.

est patronum insignem. Eam ut refelleret scripsit Origenes, plerisque plaudentibus, et post ipsum « vir eloquentissimus Dionysius, Alexandrinæ Ecclesiæ Pontifex, elegantem scripsit librum, irridens mille aunorum fabulam. » ¹ Calumniatur autem Gibbonius, Irenæum asserens fœdas illas voluptatum carnis imagines cum millennio conjunxisse. ²

156. Protestantes Millennii fabulam renovarunt, Apocalypsim arbitrio suo interpretantes, et spe illius regni suos delectantes. Eam plerique cordatiores jam deseruerunt; ³ sed Thomas Newton episcopus Anglicanus, testimoniis undique collectis studuit munire. ⁴ Sectæ novæ *Shakeri* ⁵ et *Mormonitæ*, eadem fabula sibi illudunt. Regnum autem ita describunt, ut, tyrannide omni sublata, omnes jure æquali in rebus civilibus et religiosis fruantur, et pax ubique gentium vigeat. Juvat igitur vanam hanc sententiam penitus evellere.

Propositio.

Christi regnum cum Sanctis in terris per mille annos, nec Scripturis nec traditione probatur.

157. *Probat, evertendo fundamentum contrariæ assertionis.* Quod ad Scripturas pertinet, quæ in Apocalypsi dicuntur de duplici resurrectione, et de diabolo per mille annos ligato, et de martyribus cum Jesu mille annis regnantibus, præcipue afferuntur. Ea autem verbis insignis sane interpretis, Augustini, qui et sententiæ suæ affert argumenta juvat explicare : « Sunt et resurrectiones duæ, una prima quæ nunc est animarum, quæ venire non permittit in mortem secundam. Alia

secunda, quæ nunc non est, sed in sæculi fine futura est; nec animarum, sed corporum est : quæ per ultimum judicium alios mittet in secundam mortem. De his duabus resurrectionibus idem Joannes Evangelista in eo libro qui dicitur Apocalypsis, eo modo locutus est, ut earum prima a quibusdam nostris non intellecta, insuper etiam in quasdam ridiculas fabulas verteretur. Ait quippe in libro memorato Joannes Apostolus : « Et vidi » Angelum descendantem de cœlo, » habentem clavem abyssi, et catenam » in manu sua, et tenuit draconem » illum serpentem antiquum, qui cog- » nominatus est diabolus, et sala- » nas, et alligavit illum mille annis, » et misit illum in abyssum, et clau- » sit : et signavit super eum ut non » seduceret jam gentes, donec finiat- » tur mille anni : post hæc oportet » eum solvi brevi tempore. Et vidi » sedes, et sedentes super eas, et ju- » dicio datum est illis : et animas » occisorum propter testimonium Je- » su, et propter verbum Dei. Et si qui » non adoraverunt bestiam, nec ima- » ginem ejus : nec acceperunt inscrip- » tionem in fronte, aut in manu sua, » et regnaverunt cum Jesu mille an- » nis : reliqui eorum non vixerunt, » donec finiantur mille anni. Hæc re- » surrectio prima est. Beatus et san- » ctus est, qui habet in hac prima re- » surrectione partem. In istis secundæ » mors non habet potestatem, sed » erunt Sacerdotes Dei et Christi, et » regnabunt cum eo mille annis. » Qui propter hæc hujus libri verba primam resurrectionem futuram suspicati

(1) Hieronym. l. xviii. in Isaiam.

(2) Decline and fall of the Roman Empire ch. xv.

(3) « The best expositors are in general agreed that the only passage of Scripture which speaks of the MILLENNIUM (namely xx. 4—6.) is to be taken in a figurative acceptation. » Bloomfield in Apoc. xxi. i.

(4) Newton on the Prophecies Diss. xiv. p. 33 Americ. edit. « This doctrine lay depressed for many ages, but it sprung up again at the reformation » p. 593.

(5) « The Testimony of Christ's second appearing p. viii. c. i. Albany, 1810.

int corporalem, inter cætera maxime immo annorum mille permoti sunt.

. . . Mille annos pro annis omnis hujus sæculi posuit, ut perfecto immo notaretur ipsa temporis plenitudo. . . . Unde et illud mens intelligitur, quod in Psalmo legitur: « Memor fui in sæculum testamenti tui, verbi quod mandavit in mille generationes, » id est, in omnes. . . . Ad hoc ergo ligatus est diabolus, et inclusus in abyssu, jam non seducat gentes, ex quibus nascitur Ecclesia, quas antea seductas habebat, antequam esset Ecclesia. . . . Ligatio diaboli, est non permitti exercere totam tentationem, quam possit, vel vi, vel dolo, ad seducendos homines, in partem suam cogendo dolenter, fraudulenterve fallendo. Sed si permitteretur in tam longo tempore, et tanta infirmitate multo magis, plurimos tales, quales Deus id repeti non vult; et fideles dejiceret, ne crederent, impediret. Quod ne fieret, alligatus est. Tunc autem solutus, quando et breve tempus erit. In tribus annis et sex mensibus liber totis suis, suorumque viribus liberatus. . . . Interea dum mille annis ligatus est diabolus, Sancti regnant cum Christo. . . . Ecclesia. Et nunc est regnum Christi, regnumque cælorum. Regnant itaque et in illo etiam nunc Sancti ejus. »

. « Quæ sit porro ista bestia, quis sit diligentius inquirendum, tamen abhorret a fide recta, ut a impia civitas intelligatur, et populus infidelium contrarius populo veri, et civitati Dei. . . . Et qui ait qui bestiam non adorant, nec agnoscunt ejus, nisi qui faciunt quod ait Apostolus: « Ne sitis jugum ducentes cum infidelibus? » « Non

adorant enim, id est non consentiunt, non subjiiciuntur: neque accipiunt inscriptionem, notam scilicet criminis, in fronte propter professionem, in manu propter operationes. Ab his ergo malis alieni, sive adhuc in ista mortali carne viventes, sive defuncti, regnant cum Christo jam nunc quodam modo huic tempori congruo per totum hoc intervallum, quod numero mille significatur annorum. » . . . « Et cum finiti fuerint, » inquit, « mille anni, solvetur » satanas de custodia sua, et exibit ad » seducendas nationes. » . . . « Et antea modis quibus poterat, per mala multa et varie seducebat. Exibit autem, dictum est, in apertam persecutionem: de latebris erumpet odiorum. Hæc enim erit novissima persecutio; novissimo imminente judicio, quam sancta Ecclesia toto terrarum orbe patietur. » Hæc ex Augustino decerpimus.⁴

158. Quæ autem apud Matthæum de bibendo vino novo cum Apostolis in regno Patris protulit Christus, ad tempus quod inter resurrectionem et ascensionem fluxit a S. Chrysostomo refertur,² ab Origene autem mystico explicatur sensu, quatenus indicat « *potum ex vile vera et vivente in sæcula.* »³

Objectiones.

159. *Objicit* 1. Newton. Quæ de Millennio dicuntur non conveniunt temporis intervallo inter Christi primum adventum et secundum; nam pax et sanctitas Christi regno tribuuntur, diabolo ligato: e contra omnia ingruerunt mala per id temporis, præsertim post Constantini ætatem, Antichristi regno statuto, et flagitiis omnibus et erroribus fœdata Ecclesia. Si satanas ligatus per id temporis fuerit, quandonam liber habendus est?⁴

L. xx. de Civ. Dei c. v. vi. vii. viii. ix. xi.
Hom. lxxiii. in Matth.

(3) Prol. in Cantic.

(4) Bishop Newton on the prophecies p. 586.

160. *Resp.* Sive cum Usserio mille anni a Christi adventu computentur, sive cum Grotio a Constantini imperio, vaticinio consonat eventus. Re quidem vera Daniel Messiae adventus designando tempus illud iis ornavit elogiis, quibus vix aliquid sublimius a Joanne de mille annorum regno dictum reperitur; « ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna. » ⁽¹⁾ Quod autem ligatus dicatur diabolus, significat non omnem nocendi vim sublata, sed potestatem ejus plurimum reprimi. Newtonis quæsito respondemus satanam liberum fuisse ante Christi adventum, quando ubique fere idolorum cultus cum flagitiis omnibus vigeat: quod si hæreses, et scelera deinceps grassata sint, non tamen potuerunt eam evertere Ecclesiam quam ipse erexerat: purissima enim mansit doctrina, et præclara semper data sunt virtutum exempla. Antichristi regnum non nisi diabolo ad breve tempus ⁽²⁾ soluto sub mundi finem statuatur. Omnia igitur cohærent, sed ruit eorum interpretatio qui divina oracula ad contumeliam inferendam pervertunt.

161. *Obj.* 2. Si vera martyrum resurrectio eo loci non intelligatur, corporibus scilicet cum animabus iterum conjunctis, alia resurrectio etiam ad figuram poterit detorqueri, denegato dogmate fundamentali.

162. *Resp.* Prima resurrectio a secunda plane distinguitur a sacro scriptore, quamvis utraque vera sit, illa animarum, hæc corporum. Igitur resurgunt martyres Sanctique omnes, animæ scilicet e corporis carcere evadentes ad Deum feruntur, corporisque expectant consortium, postquam fratrum suorum expletus fuerit numerus.

Quod autem illa vocis *ἀναστάσις* explicatio minus propria alicui videri possit, non ideo est figurata: sensus enim affinis est, et fere idem ac primarius, et ex adjunctis satis determinatur. Regnant Sancti cum Christo interim in cœlesti gloria.

163. *Obj.* 3. Regnum mille annorum in terris futurum est: Ecclesia enim e cœlo descendere Apostolo visa est.

164. *Resp.* E cœlo descendere visa est nova Jerusalem, quia cœlitus data sunt omnia privilegia quibus Ecclesia ornatur, tamquam sponsa viro suo. Inde profluunt gratiæ donaque omnia. Cæterum cœleste regnum designari eo loci patet, quum nullo annorum spatium includatur, sed in sæcula sæculorum duraturum prædicetur: *οἱ τῶν αἰώνων τῶν αἰώνων.* ⁽³⁾

165. *Obj.* 4. Daniel de regno hoc in terris vaticinatus est: « Regnum autem, et potestas, et magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum Altissimi. » ⁽⁴⁾ Psalmista de regno quod omnes complecteretur terras magnifice dixit. ⁽⁵⁾ Isaias pulcherrimis imaginibus regni Christi felicitatem exhibuit, subjungens: « quia repleta est terra scientia Domini. » ⁽⁶⁾ Apostolus: « Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. » ⁽⁷⁾ Quotidie autem oramus, Christo obsequentes: « Adveniat regnum tuum. » Hæc Newton.

166. *Resp.* Daniel certe non loquitur de millennio; statim enim subjungit: « Cujus regnum, regnum sempiternum est. » Igitur de cœlesti Christi regno intelligendus est, quod quidem in terris incipit, quatenus his paratur Ecclesia illa quæ postea regnatura est gloriosa. Ideo autem regni magnitudo quæ est subter omne cœlum, data po-

(1) Dan. ix. 24.

(2) « Modico tempore. » Apoc. xx. 3.

(3) Apoc. xx. 3.

(4) Dan. vii. 27.

(5) Ps. ii. 8. (6) Isaiæ xl. 9.

(7) Rom. xi. 23. 26.

pulo sanctorum dicitur, ut nullius terrestri principatus potestas iudicio extremo superesse intelligatur. Psalmista de Ecclesiæ Christi diffusionem per omnes terras, objecto in loco, vaticinatur, uti jam vidimus. Isaïas de Christi primo adventu loquitur, nam de eo explicat Apostolus voces quæ statim sequuntur : « In die illa, radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. » ¹ Imagines autem quibus utitur Vates, mansuetulinem aliasque virtutes, quibus vera hominum felicitas comparatur, repræsentant, Evangelicæ prædicationis fructus, quibus tamen carent plurimi Christo haud obtemperantes. Scientia Domini vere repleta est terra : quæ nimis semel enarravit unigenitus Dei Filius, prædicantur ubique gentium, et in fidelium cordibus manent inculpta. Apostolus ostendit haud absue divino consilio infidelitatem Judæorum contigisse, Deumque interea gentes sua gratia ad fidem adducere, ipsos Judæos tandem lumine illo cæsti illustraturum. Non inde licet inire totum orbem tandem aliquando dei unitate et animorum concordia donandum, adeo ut omnis tollatur error et peccatum : hæc enim sunt dulcia somnia quæ cum rerum veritate non constant. Ideo ipse Rosenmüller ad notionem illi de florentissima christianæ reipublicæ conditione suffragans est, monuit : « Cave hoc ita intelligas, quasi futurum sit tempus, quo omnibus plane erroribus et vitiis vera futura sit respublica christiana. » ² Quod oramus ut regnum Christi adveniat, ad Ecclesiæ ejus diffusionem, et ad gloriæ cælestis ademptionem referitur : « Ut cognoscamus in

terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. » ³

167. *Obj.* 3. Judaica Ecclesia Messiam per mille annos in terris regnaturum credidit, idque magno consensu docuerunt Patres trium priorum sæculorum, adeo ut inter dogmata primitivæ Ecclesiæ reponendum sit. Ita Barnabas, Justinus Irenæus, Tertullianus, quorum doctrinam Lactantius quarto sæculo propugnavit. Ejus cum resurrectione nexus adeo est intimus, ut huic vulnus inferatur ea denegata.

168. *Resp.* Judaicæ Ecclesiæ ante Christum traditio non satis probatur ex Rabbiorum post Christi adventum scriptis. Cæterum « bis mille annis dies Christi » definiuntur ex traditione domus Eliæ, uti refert Mede. ⁴ Vocatur quidem tempus remissionis in quo Deus solus exaltabitur, sed Chiliastarum regnum non depingitur. Non gravamur tamen fateri ex Judæorum de Messie regno notione sententiam illam derivatam. ⁵ Quod ad Ecclesiæ christianæ traditionem spectat, nullatenus probatur regnum illud unquam agnatum : nam Cerinthum voluptates corporis pollicentem rejecit et exhorruit. ⁶ Epistolæ Barnabæ auctor nihil de eo dicit, sed impium in iudicio destruendum, et requiem sæculuram. ⁷ Justinus quidem in ea versatus est sententia Christum cum Sanctis Hierosolymis per mille annos regnaturum, sed fassus est ingenue non omnes Christianos, etiam alioquin pie pureque sentientes, id agnoscere : ὁμιλοῦνται ὅτι οἱ καὶ προτέρω, ὅτι ἔγω μὲν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ταῦτα φρονοῦμεν, ὡς καὶ πατέρες ἐπιστάσθαι τὸ τοῦ χριστοῦ πολλὰς δ' αὖ καὶ τῶν τῆς καθάρσεως καὶ ἰουσιβερύτων Χριστιανῶν γινώσκοντες τὸ τοῦ μὴ γινώριζεσθαι ἱσχυράτα σέ. ⁸

(1) Vide Rom. xv. 12.

(2) Scholia in Apoc. xx. 3.

(3) Ps. lxvi. 3.

(4) Vide Newton in not. p. 538.

(5) Mosheim hist. Sæc. 3. §. 38.

(6) Eusebius l. iii. hist. Eccl. c. xxviii.

(7) Barn. ep. c. xv.

(8) Dial. cum Tryphone n. 60.

« Tibi igitur et antea confessus sum, me et multos alios hæc sentire, ita ut omnino perspectum habeamus sic futurum : at multos rursus, eosque ex illo Christianorum genere, quod piam et puram sequitur sententiam, id non agnoscere tibi significavi. » Quod autem negativam particulam inserendam contendat Newton, adeo ut sententia nec pia nec pura habeatur, nihil nos moratur, nullo illi suffragante codice. ¹ Eos qui secum sentiunt multos quidem vocat Justinus et rectæ sententiæ : *οὗ δὲ καὶ εἰ τινες εἰσιν ὁρθογῶμονες κατὰ πάντα Χριστιανοὶ καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γινέσθαι ἐπιστάμεθα καὶ Χιλία ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθεῖσιν καὶ κοσμηθείσιν καὶ πλατυνθείσιν οἱ προφῆται Ἰεζεκιὴλ καὶ Ησαΐας καὶ οἱ ἄλλοι ἰμωλῶντες* « Ego autem et si qui recte in omnibus sentiunt Christiani, et carnis resurrectionem futuram scimus, et mille annos in urbe Jerusalem ædificata, et ornata, et amplificata; quemadmodum Ezechiel, et Isaias, et cæteri Prophetæ promittunt. » Liqueat de carnis resurrectione referri, quæ de recte quoad omnia sentientibus dicit, quamvis et millennio suffragari etiam existimaret Vatum documenta. Ita etiam Apocalypsin interpretatus est, resurrectionem et iudicium post mille annos Hierosolymis transactos, futura affirmans, veluti ex Joannis Apostoli auctoritate. Insignem fidei vindicem fefellit certe opinio, nec est cur ejus auctoritate detineamur : nec enim ille existit nexus quem sibi finxit inter doctrinam de resurrectione et mille annorum Hierosolymis Christi regnum. Quod igitur atheos et blasphemus vocet qui hæc minime tenent, intelligendum necessario est de iis qui utrumque negant, sed non de negantibus millennium tantummodo: hi enim nul-

lam sane contumeliæ in Deum speciem præbent. Irenæo arrisisse opinionem de regno terreno fateamur, sed hanc non omnibus probatam ex ejus scriptis constat; quum enim Isaïæ dicta de lupis et agnis simul pascentibus ad illud retulisset, addidit : « Non ignoro autem, quoniam quidam hæc inter nos, et ex diversis gentibus, et variis operibus credentes, et cum crediderint consentientes justis, tentent transferre. » ² Papiæ quidem auctoritate eum ductum liquet, qui Joannis Presbyteri, non Apostoli, auditor fuerat, quique verba Apostolorum sibi relata haud intellexerat, referente Eusebio. ³ Tertullianus etiam in ea sententia versatus est. Cæterum Origenes, Dionysius Alexandrinus, Caius Presbyter Romanus, alique antiquissimi scriptores eam rejecerunt, quam tamquam penitus falsam habuit Eusebius. Notum est Hieronymum et Augustinum fabulæ loco eam habuisse, quos tamen majorum suorum traditioni inhæsisse constat. Igitur paucorum Patrum sententia non potest dogmatibus primitivæ Ecclesiæ accenseri. Qui autem affirmatur nexus inter eam et dogma de resurrectione nullatenus existit : hæc enim Christi clarissimis verbis, et Apostoli ad Corinthios epistola plane probatur, adeo ut vehementer errent auctores qui ex millennii fabula dogma hoc derivatum asserunt. ⁴

169. *Obj.* 6. Spes millennii maxime martyribus dabat animos ut omnia perferrent supplicia, resurrecturis quippe ante cæteros Sanctos. Ita post Dodwell, Newton.

170. *Resp.* Amor Christi gloriæque cœlestis statim adipiscendæ cupido martyribus dabat animos, uti ex S. Ignatii M. et S. Cypriani dictis constat.

(1) Ex contextu emendatio illa non sustinetur : nam quæ de atheis adjungit, ad alios pertinent, quos negatæ resurrectionis arguit.

(2) L. v. adv. hær. c. xxxiii.

(3) L. vi. Hist. c. 30.

(4) Encyclopædia Americana, *Millennium*.

Aliud hujus Patris testimonium quo sanctos animi affectus pandit, hortans ad martyrium, juvat recitare: « Patriam nostram paradisum computamus, parentes Patriarchas habere jam cepimus: quid non properamus et currimus ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus? Magnus illic nos charorum numerus expectat; parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate secunda, et adhuc de nostra salute sollicita. Ad horum conspectum et complexum venire, quanta et illis et nobis in commune lætitia est! Qualis illic cœlestium regnorum voluptas sine timore moriendi, et cum æternitate vivendi! quam summa et perpetua felicitas! Illic Apostolorum gloriosus chorus: illic Prophetarum exultantium numerus: illic Martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus: triumphantes illic Virgines, quæ concupiscentiam carnis et corporis continentie robore subegerunt: remunerati misericordes, qui alimentis et regitionibus pauperum justitiæ operacerunt, qui dominica præcepta servantes, ad cœlestes thesauros terrena trimonia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupiditate properamus, et cum his cito esse, ut cito Christum venire contingat, optemus. Hanc cogitationem nostram Deus deat; hoc propositum mentis et fidei dominus Christus aspiat; daturus eis honoris suæ ampliora præmia, quorum circa se fuerint desideria majora. » ¹

CAPUT VI.

DE PRÆDESTINATIONE.

171. Consulto abstinuimus a divinis

decretis evolvendis pro theologorum more, nos tanto operi impares ex animo professi. Prædestinationem Dei, æterna scilicet divinæ mentis consilia, agnovimus, et supremo providentiæ ordini omnia subesse docuimus: negantes tamen Deum mali esse auctorem, adeo ut nec aliquem necessitate impulerit ad peccandum, nec poenis æternis, nisi ob peccata libera voluntate patrata, destinaret. Calvinus tum electionem ad gloriam et gratiam, tum reprobationem et supplicia æterna ad unicam retulit Dei voluntatem: animadvertit enim de Apostolo: « Subnectit clausulam, Deum cujus vult misereri, et quem vult indurare (Rom. 9. 18). Vides ut in solum Dei arbitrium utrumque conferat? Ergo si non possumus rationem assignare, cur suos misericordia dignetur, nisi quoniam ita illi placet: neque enim in aliis reprobandis aliud habebimus quam ejus voluntatem. » ² Prædestinationem idcirco sic explicat: « prædestinationem vocamus æternum Dei decretum, quo apud se constitutum habuit, quid de unoquoque homine fieri vellet. Non enim pari conditione creantur omnes: sed aliis vita æterna, aliis damnatio æterna præordinatur. Itaque prout in alterutrum finem quisque conditus est, ita vel ad vitam vel ad mortem prædestinatum dicimus. » ³ Id de Adam ipso affirmat. « Quum non alia ratione quæ futura sunt prævideat, nisi quia ita ut fierent decrevit, frustra de præscientia lis movetur, ubi constat ordinatione potius et nutu omnia evenire. Desertis verbis hoc extare negant, decretum fuisse a Deo, ut sua defectione periret Adam. Quasi vero idem ille Deus, quem Scriptura prædicat facere quæcumque vult, ambiguo fine condiderit nobilissimam ex suis creaturis.

(1) L. de mortalitate sub finem.

(2) Inst. l. iii. c. xxii n. 11.

(3) Inst. l. iii. c. xxi. n. 5.

. . . Decretum quidem horribile fateor : inficiari tamen nemo poterit quin præciverit Deus, quem exitum esset habiturus homo, antequam ipsum conderet, et ideo præciverit, quia sic ordinat. » ¹

172. Gomaristæ magistri sui duriora placita propugnarunt in synodo Dordracena, in peccatum originis nihilominus reprobationis causam rejicientes : Arminiani mitius censuerunt. Presbyteriani *veteris scholæ* illos sequuntur; quamvis quædam ad mitigandum duritiem inserta sint fidei confessioni. ² Baptistæ de reprobis cautius loquuntur, eadem fere verba de electis usurpantes. ³ Anglicani prædestinationem decretum Dei de electorum salute per Christum esse definiunt, quin de reprobis loquuntur : ⁴ unde factum ut qui reproborum rejectionem ad Dei decretum non referunt, hunc locum pro se interpretentur. ⁵ Janseniani plerique cum magistro docent « veram reprobationis causam esse peccatum originale, quo perisse et damnationem prævidentur meruisse. » ⁶ *Postlapsarii* hi dicuntur : *Antelapsarii*, qui reprobationem censent fieri ex de-

creto Dei absque ulla ad peccatum originis relatione, adeo ut hoc videatur ex ea consequi.

173. Præcesserat sæculo quinto, circa annum 473, Lucidus Presbyter Galus, errores de prædestinatione tradens, quem refellit Faustus Rejensis. Lucidus, argumentis cedens, retractavit errores, quos damnarunt synodus Arelatensis, et synodus Arausicana III. Nono sæculo Gothescalcus, e Saxonia oriundus, sed monachi vitam in monasterio Orbacensi, Suessionensis dioceseos, professus, eosdem refricavit, in synodo Moguntina II. anno 848 idcirco damnatus.

174. Prædestinatiana hæresis in eo plane posita est, quod quis credat Deum potestate sua aliquem ad peccandum determinasse, et summo veluti arbitrio ad supplicia æterna destinasse, absque respectu ad mala merita. Utrum autem in electione Sanctorum ad gloriam Deus suo usus fuerit arbitrio, eos scilicet gratuito eligendo, quos copiosis gratiæ muneribus gloriæ fruendæ idoneos faceret : vel ad merita ex gratiæ auxilio comparanda respexerit, adeo ut electio nitatur præ-

(1) Inst. I. iii. c. xxiii. n. 7.

(2) « By the decree of God, for the manifestation of his glory, some men and angels are predestinated unto everlasting life, and others fore-ordained to everlasting death. These angels and men, thus predestinated and fore-ordained, are particularly and unchangeably designed; and their number is so certain and definite that it cannot be either increased or diminished. Those of mankind that are predestinated unto life, God, before the foundation of the world was laid, according to his eternal and immutable purpose, and the secret counsel and good pleasure of his will, hath chosen in Christ, unto everlasting glory, out of his mere free grace and love, without any foresight of faith or good works, or perseverance in either of them, or any other thing in the creature, as conditions, or causes moving him thereunto; and all to the praise of his glorious grace. . . . The rest of mankind, God was pleased, according to the unsearchable counsel of

his own will, whereby he extendeth or withholdeth mercy as he pleaseth, for the glory of his sovereign power over his creatures, to pass by and to ordain them to dishonor and wrath for their sin, to the praise of his glorious justice. » Confession of faith, chapter iii. n. 3. 4. 5. 7.

(3) « Others being left to act in their sin to their just condemnation, to the praise of his glorious justice. » Baptist confession of faith, ch. iii. n. 5.

(4) Art. xvii.

(5) « The article seems to be framed according to the Calvinistic hypothesis. The article is not inconsistent with the opinion of the Remonstrants. . . . This opinion is confirmed by the circumstances that the Arminian doctrine seems to be favoured in the other offices of the Church. » Analysis of Burnet's exposition. Art. xvii. §. ii. p. 263. 265.

(6) L. x. de gratia Christi c.

meritorum hujusmodi, inter s quæritur : Augustinianis, s aliisque *gratuitam electionem* pugnantibus, Molinistis, aliorum electionem post prævisa merita s. De reprobatione pariter con- ar : sunt enim qui Alvaresio, Salmanticensibus, et plurimistis assentiuntur, affirmantem solo arbitrio, vel saltē ob originis reprobos exclusisse tamquam a munere indebito : prætermitti dicentibus, quitur. Qui electionem meritorum ne niti dicunt, reprobationem sequi malorum meritorum nem, vel saltem peccati originis quis inquinatus discesserit,

d nos quod pertinet, fatemur divinæ electionis nos scrutari ere, et ideo libenter intra eos consistimus, quibus dogma fidei ar : sed cum omnibus theologis s abhorremus ab eorum impiis qui prædestinationem ad superna, quam theologi vocant *electionem formalem*, ad solum Dei datum referunt.

Propositio.

batio positiva et formalis, quam pii æternis destinantur sup- fit propter prævisum pecca-

Probatur 1. ex Scripturis. Deus alloquitur, Israelitas : « Perditio l : tantummodo in me auxilium *יְהוָה יִשְׂרָאֵל כִּי-בִי בְּצָרָי.* » igitur ad pereuntes ipsos rest, potius quam ad Deum, ilium præstat ut salutem asse-

Per Ezechielem dicit Deus : uid voluntatis meæ est mors licit Dominus Deus, et non ut

convertatur a viis suis, et vivat? » ² Hoc verum non foret, si ex Dei voluntate absoluta impiorum interitus penderet, absque ulla malorum meritorum præscientia.

178. Sapientiæ auctor dicit : « Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum. Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum. » ³ Illuderet nobis sacer auctor, hortans ne perditionem nobis compararemus, si revera Deus absoluto decreto, nullatenus a studiis et conatibus nostris pendenti, interitum periturorum definiisset.

179. Petrus reddit rationem cur Deus minas promissionesque suas non statim exequatur : « Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant : sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. » ⁴ Mora illa contingit, ut peccatoribus poenitentiae sit locus, qua interitum evadant : nullo igitur absoluto Dei decreto interitui destinantur, sed eo tantum casu, quo poenitentiam agere recusent.

180. In die judicii Christus dicturus est reprobis : « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus : Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare. » ⁵ Ea est causa interitus æterni, quod neglexerint reprobi charitatis officia, vel alia munia christiani hominis. Non igitur Dei voluntas et decretum causa suppliciorum quibus torquentur impii est.

181. *Probatur 2. ex Patribus.* Quum Augustinum et ejus discipulos maxime appellent Prædestinatiani, hos præsertim testes damus. Augustinus dicit : « Hoc ergo bonum quod est requirere Deum, non erat qui faceret, non erat usque ad unum, sed in eo genere ho-

xiii. 9. (2) Ezech. xviii. 23.
i. 12.

(4) II. Pet. iii. 9.
(5) Matt. xxv. 41.

minum quod prædestinatum est ad interitum. Super hos enim respexit Dei præscientia, protulitque sententiam. »¹ In hæc magistri sui verba scribit Fulgentius : « Satis evidenter his dictis ostendit, quia Deus peccata hominum vidit, quibus sententiam prædestinatione dictavit. »²

182. Augustinus iterum : « Bonus est Deus, justus est Deus : potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est : non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia justus est. »³ Et alias Juliano respondens ait : « Non abstinet Deus bonum formationis suæ etiam a stirpe damnata. Sed si tibi displicet Deum creare quos damnet; contradic ei, si potes, ne creet eos, quos malos futuros, et in malignitate usque in finem perseveraturos, et ob hoc sine dubitatione damnandos esse præscivit. »⁴ Et alias : « Quos usque in finem sine poenitentia victuros in impietate ac sceleribus suis, ac per hoc æterno supplicio puniendos, ignorare non potest præscius omnium futurorum. »⁵

183. S. Prosper : « Hi de quibus dicitur : « Ex nobis exierunt, sed non fuerunt ex nobis : si enim fuissent ex nobis, mansissent utique nobis » cum : » voluntate exierunt, voluntate ceciderunt. Et quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati. Essent autem prædestinati, si essent reversuri, et in sanctitate ac veritate mansuri. Ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi. »⁶ — « Nemo a Deo ita creatus est, ut pereat, quia alia est causa nascendi, alia pereundi. Ut enim nascentur homines, Conditoris est beneficium; ut autem pereant, prævaricationis est meritum. »⁷

184. Fulgentius : « Iniquos itaque quos præscivit Deus hanc vitam in peccato terminaturos, prædestinavit supplicio interminabili puniendos, in quo sicut culpanda non est præscientia humanæ impietatis, ita prædestinatio iustissimæ laudanda est ultionis, ut agnosceret non ab eo prædestinatum hominem ad qualecunque peccatum, quem prædestinavit peccati merito puniendum. » « Prædestinavit illos ad supplicium, quos a se præscivit voluntatis malæ vitio discessuros. »⁸

185. *Probat*ur 3. *ex Conciliis*. Arelatense Concilium, anno circiter 475, epistolam Fausti Rejensis ad Lucidum probavit, et undecim Episcoporum subscriptionibus munivit. Fausto morem gessit Lucidus, et respondit : « Juxta prædicantia statuta Concilii damno vobiscum sensum illum qui dicit. . . quod præscientia Dei hominem violenter compellat ad mortem, vel quod cum Dei pereant voluntate, qui pereunt. . . qui dicit alios deputatos ad mortem, alios ad vitam prædestinatos. »

186. Arausicanum II. Concilium, anno 529, decrevit omnes baptizatos posse per Christi gratiam quæ ad salutem pertinent adimplere : « Aliquos vero ad malum divina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt, qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. »⁹

187. Carisiacum II. Concilium anno 853 : « Deus bonus et justus elegit ex eadem massa perditionis secundum præscientiam suam quos per gratiam prædestinavit ad vitam, et vitam illis prædestinavit æternam. Cæteros, quos justitiæ judicio in massa perditionis re-

(1) L. de perfect. just. contra Cœlestium, c. xiii.

(2) L. ii. ad Monimum, c. xxvii.

(3) L. iii. contra Julian. c. xviii.

(4) L. l. oper. imperfecti, n. 130.

(5) Ibidem l. v. n. 61.

(6) Ad cap. object. Vincent. in resp. ad xii.

(7) Resp. ad iii. obj.

(8) L. i. ad Monimum c. xxiii. et xxiv.

(9) Cap. xxv.

liquit, perituros præscivit, sed non ut perirent prædestinavit: penam autem illis, quia justus est, prædestinavit æternam. » ¹

188. Valentinum III. Concilium: « Fatemur prædestinationem electorum ad vitam, et prædestinationem impiorum ad mortem: in electione tamen salvandorum misericordiam præcedere meritum bonum; in damnatione autem periturorum meritum malum præcedere justum Dei judicium. » ²

189. Accedit ratio theologica, ex divinis perfectionibus desumpta: aliquem enim suppliciiis æternis destinare arbitrio summo ac potestate, absque malorum meritorum prævisione injustitiam ac crudelitatem sapit. Insuper Deus vult omnes salvos fieri: quod dici nequit si suo decreto absoluto, absque ulla culpæ prævisione, reprobaverit quosdam, et suppliciiis æternis addixerit.

Objectiones solvuntur.

190. *Obj. 1.* « Universa propter semetipsum operatus est Dominus; impium quoque ad dicem malum. » ³

191. *Resp.* Utique propter se gloriamque suam Deus omnia facit, nec enim alius finis se foret dignus. Impius ad ærumnas, et interitum justa Dei ordinatione servatur, qui suo tempore omnia peccatoris dissipat consilia, eumque pœna plectit. Cæterum quod impius quis sit, sua culpa contingit, nec enim vitium in homine est, prout a Deo est conditus; et quod in interitum ruat, propriæ voluntatis arbitrio fit, nullo decreto Dei eum ad malum vel ad interitum impellente.

192. *Obj. 2.* Apostolus impium dicit excitatum a Deo in divinæ potentiae ostensionem: « Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam:

et ut annuntiaret nomen meum in universa terra. Ergo cuius vult miseretur, et quem vult indurat. » ⁴

193. *Resp.* Pharaon ad solium erectus dicitur, (hæc enim vis est vocis *הַעֲמִידָה*) ut divina potentia in populi Israelitici liberatione claresceret, eo frustra corde pertinaci et duro obnitente. Induratum a Deo cor ejus dicitur, quia suæ duritiei relictum est, iis denegatis potentioribus gratiæ auxiliis quibus emollesceret. Id apud Moysen refertur, ut indicetur pertinaciam Pharaonis a Deo prævisam esse, nec ullatenus divinis obstare consiliis, quum inde potius foret occasio potentiam divinam insigni prorsus ratione exercendi. Apostolus argumentatur Deum misereri cuius vult, et quem vult indurare, ut doceat hominum quantumvis impiorum consilia et conatus providentiæ Dei subjacere, nec posse ullatenus divina frustrare consilia. Inde etiam infert gentes ad fidem vocari, misericordi et gratuita largitione, et Judæos in sua cæcitate et pertinacia relictos, justo judicio: nec quidquam in illa gratiæ oeconomia reperiri alienum ab ea ratione quam Deus in Scripturis veteribus refertur servasse.

194. *Obj. 3.* Deus summo arbitrio alterum diligit, alterum odit, reprobationis, sicut et electionis, nulla alia causa data: « Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri. Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret) non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. » ⁵

195. *Resp.* De electione ad gloriam, et de reprobatione non agit, saltem *directe*, eo loci Apostolus, sed de vo-

(1) Cap. i. (2) Can. iii.
(3) Prov. xvi. 4.

(4) Rom. ix. 17. (5) Exod. ix. 17.
(6) Rom. ix. 10.

catione ad fidem christianam. Allegaverat promissiones factas Abraham et ejus posteris : et demonstrandum suscepit eas impletas, licet Israelitæ, posteri ejus, a salute excidissent, Messia rejecto. Animadvertit idcirco gentem Israeliticam haud designari, sed omnes qui filii censerentur Abraham, fidem ejus imitando; quod ex eo probat, quod ordo naturæ plerumque neglectus sit in beneficiorum divinorum distributione, ut Dei arbitrium et electio gratuita claresceret. « Non autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ : neque qui semen sunt Abraham, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen : id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine. » ¹ Ostendit, Ismaele prætermisso, Isaacum electum esse promissionum hæredem : quod et in filiis Rebecce videre etiam est : priore enim Esau neglecto, Jacob beneficiorum copia auctus est. Prophetæ Malachiæ quædam verba in rem suam adhibet Apostolus, quorum vis ut perspecta habeatur, integrum testimonium recitare juvat : « Nonne frater erat Esau Jacob, dicit Dominus, et dilexi Jacob, Esau autem odio habui? Et posui montes ejus in solitudinem, et hæreditatem ejus in dracones deserti? » ² Liqueat Vatem Dei erga Jacob dilectionem in eo ostendere, quod regionem feliciorum et fecundiorum ei dederit habitandam. Malachiæ verbis utitur Apostolus, ut quod dictum est Rebecce illustret; quod quum, infantibus adhuc in utero latentibus, dictum sit, demonstrat illam Jacobi præ Esau ad hæreditatem assumptionem, divino consilio, et gratuita electione contigisse : nullam enim aliam rationem assignari posse dicit, quum gemini essent fratres, et nondum aliquid egissent. Inde infert gentes etiam præ Israe-

litis ad fidem vocatas arcano Dei consilio, et gratuita misericordia. De reprobatione Vates certe non agit, nec Apostolus, saltem directe; ideoque odium illud quo Deus dicitur Esau persecutus esse, non probat eum aliquem reprobasse et suppliciis addixisse solo suo beneplacito. Constat odium illic indicare minorem dilectionem, prout alias patrem et matrem et uxorem quis odisse dicitur, si eis Christi voluntatem præponat.

196. *Obj. 4.* Apostolus occurrit objectioni impii hominis, de sua obduratione, et reprobatione querentis, quam tamen, vitio suæ voluntatis perversæ, et libera sua electione contingere non dicit, sed verbis perspicuis jus Deo vindicat homines in interitum creandi: « Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit : Quid me fecisti sic? An non habet potestatem sigulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Quod si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. » ³

197. *Resp.* De infidelitate et cordis duritie, potius quam de reprobatione æterna, *directe* agit Apostolus : nam in eodem quod aggressus erat argumento versari pergit. Quum speciali Dei beneficio et gratiæ munere gentes ad fidem pervenisse dixisset, et Judæos juste derelictos, proponit sibi hominis impii objectionem, cur Deus de hominum duritie queratur. Huic ut respondeat, querentem imprimis monet suæ infirmitatis et divinæ majestatis, ne temere scrutetur Dei consilia. Deinde adducit figuli exemplum, qui vasa pro arbitrio

(1) Rom. ix. 6. (2) Mal. i. 2. 3.

(3) Rom. ix. 19.

figit : quod tamen non ita urget , ut Deum dicat homines summo arbitrio in interitum vel gloriam destinare : sed potius Dei lenitatem et patientiam in tolerandis peccatoribus interitui idoneis effert — ἡμεῖς ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκίον ὀργῆς καταρτισμένα ἰς ἀπόλειαν; — ejus misericordiam vero in fidei gratiæque muneribus largiendis, quibus homines ad gloriam comparandam parentur, commendat. Eum adhuc agere de vocatione ad fidem liquet; nam statim subjungit : « Quos et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus. » ¹ Et ex tota oratione infert : « Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam : justitiam autem, quæ ex fide est, Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. » ² Cæterum si quis contenderit de reprobatione et electione æque valere verba Apostoli, non admodum repugnamus, quum impii non dicantur a Deo in interitum creati, sed potius magna indulgentia et misericordia tolerati, licet interitui idonei, suis utique actibus. Figuli autem imaginem eo tantum adhiberi contendimus, ut jus divinum asseratur homines in ea relinquendi conditione, in qua natura sua seu culpa reperiuntur, vel eos ad finem cum honore conjunctum assumendi. « Aliud quidem vas in honorem; aliud vero in ignominiam. » Non quod alios bonos, alios non bonos faciat : absit. Verum Dei quidem bonitas ad omnes communiter pertinet : et quantum in ipso situm est, hoc est, secundum ipsius consilium et voluntatem, vellet omnes probos et fideles esse, ac virtute præditos. » Ita S. Methodius marty. ³ Equidem quum imagines plerumque non omnino rebus quadrent, non

sunt urgendæ ultra mentem iis utentium : ideoque Pauli verba de toleratis impiis figuli imaginis vim definire censenda sunt.

198. *Obj.* 5. In controversia Pelagiana S. Augustinus Pauli testimonia de electione et reprobatione constanter interpretatus est, et Dei propositum intellexit decretum divinum quo salus vel damnatio cuique pro Dei arbitrio destinatur. « Qui perseveraturi non sunt, ac sic a fide christiana et conversatione lapsuri sunt, ut tales eos vitæ hujus finis inveniat; procul dubio nec illo tempore quo bene pieque vivunt, in istorum numero computandi sunt. Non enim sunt a massa perditionis præscientia Dei et prædestinatione discreti, et ideo nec secundum propositum vocati, ac per hoc nec electi. » ⁴

199. *Resp.* Quæ Paulus de electione ad fidem, et de fidei dono denegato tradidit, ad electionem ad gloriam, et ad reprobationem facile transferuntur, inter se tamen discernuntur, et sane intelligenda sunt. De Augustini sententia valde controversitur : id tamen fidenter affirmamus, omnibus consentientibus scholis catholicis, et manifestis ipsius testimoniis suffragantibus, eum nequaquam docuisse reprobationem *formalem* et *positivam* fieri pro Dei arbitrio, absque malorum meritum prævisione. In objecto loco nihil hujusmodi dicitur; nam ante prædestinationem præscientiam Dei commemorat : quam falli non posse certum est.

200. *Obj.* 6. Augustinus ait : « Quum in primo homine universa generis massa in condemnationem defluerit, quæ fiunt ex ea vasa in honorem, non propriæ justitiæ, sed Dei misericordiæ vasa esse. Quod vero alia fiant in contumeliam, non iniquitati sed judicio deputandum. » ⁵ Ita verba recitat Calvinus.

(1) Rom. ix. 24. (2) Ibidem 30.

(3) L. de resur. apud OEcumenium in c. ix. ep. ad Rom.

(4) L. de corrept. et grat. c. vii. n. 46.

(5) Ep. cvi. de præd. et gratia nunc ep. clxxvi.

201. *Resp.* Utique in primi hominis lapsu ratio habetur cur genus humanum spoliatum sit donis gratiæ, et omni jure ad regnum cœleste, dictum idcirco ab Augustino « massa damnata. » Summa Dei misericordia contingit ut aliqui ad gloriam evehantur : justo judicio fit ut alii rejiciantur : attamen ad solum Dei arbitrium damnatio horum non est referenda, quum constet Deum omnium velle salutem, et Christum pro omnibus fudisse sanguinem. Præterea plurimis remissa est baptismo originalis culpa, quorum damnatio in eam rejici idcirco non potest. De parvulis loco objecto agebat Augustinus contra Pelagianos, nullamque dicebat dari posse rationem cur quidam baptismo liberarentur a noxa originis, alii absque baptismo decedentes vita æterna carerent, nisi quod omnes eadem condemnatione propter Adam obstringerentur : « Hoc diximus propter eos, qui non valentes in causa gratiæ inscrutabilia Dei judicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ profecto ex uno in condemnationem tota collapsa est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam; tamen audent parvulos reos propriorum constituere peccatorum. » Deinceps dicit : « Hæc massa si esset in medio, ut quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, ut ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum vero per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem universa defluerit, procul dubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius justitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiæ; quod vero in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit ut sit apud Deum, sed judicio deputandum est. » ¹ De adultis baptizatis qui deinceps a gratia deciderint, et a sa-

lute, dici nequit peccatum originis esse damnationis causam : illud enim vere remissum et penitus sublatum est baptismo; quapropter Lucidus, prædestinatiano errore infectus, coactus est eam, quam propugnauerat, retractare sententiam : « Quod post acceptum legitime baptismum in Adam moriatur, quicumque deliquerit. »

202. *Obj.* 7. Fieri non potest ut Dei præscientia fallatur : « Nonne si Deus illos bonos fore præscivit, boni erunt, in quantalibet nunc malitia versentur? et, si malos fore præscivit, mali erunt, in quantalibet nunc bonitate cernantur? » ² Ita ex Augustino Calvinus.⁴

203. *Resp.* Verissima hæc sunt, nec tamen probant Deum suo arbitrio decrevisse reproborum interitum. Aliud est nosse ab æterno quid facturi essent homines gratiæ obtemperantes, vel reluctantes : aliud decernere pœnas, nulla criminum ratione habita. Mirum est Calvinum hæc adducere, quæ certitudinem divinæ prædestinationis ex præscientia repetunt.

204. *Obj.* 8. Prædestinatio gratuita sanctorum sexcentis in locis plane traditur ab Augustino, quam proinde theologi Augustinianienses et Thomistæ tamquam certissimum fidei dogma defendunt; prædestinatio vero reproborum cum ea necessario nexu conjungitur : qui enim electi non sunt, nonnisi reprobi esse possunt.

205. *Resp.* Prædestinationis vox pro divino decreto dandi gratiam, vel gloriam, vel utramque apud Augustinum sumitur. Contra Pelagianos negantes gratiæ necessitatem prædestinationem vindicavit, gratiam scilicet non humanis meritis, sed divina largitate tribui. Utrum prædestinationem ad gloriam ad divinum arbitrium totam retulerit, a studiosis ejus lectoribus disceptatur,

(1) Ibidem n. 12.

(2) Ep. cvi. de præd. et gratia n. 8.

(3) L. de bono persev. c. xv.

(4) Inst. I. iii. c. xxiii. n. 43.

salva fide. Ea quidem admissa sententia, sequetur cæteros non electos gloriam non assecuturos, a qua, veluti a munere indebito, excluduntur, sed non ideo necessario in peccatum et interitum, Deo auctore, ruunt. Quod si sua infirmitate et pravitate peccent, damnationis causa penes ipsos erit. Cæterum quum illa quorundam sententia a plurimis theologis catholicis rejiciatur, non est cur de consequentia inde derivanda simus solliciti: nam licet cum his sentire prædestinationem sanctorum niti præscientia meritorum gratiæ auxilio comparandorum, quæ sententia, Calvino ipso fatente, « habuit sæculis omnibus magnos auctores. » ¹

206. *Obj.* 9. S. Fulgentius scribit: « Firmissime tene, neque perire posse aliquem eorum, quos Deus prædestinavit ad regnum colorum: nec quemquam eorum, quos non prædestinavit ad vitam ulla ratione posse salvari. » ²

207. *Resp.* Prædestinatio Dei certa est et immutabilis: est enim decretum ejus de donis a se largiendis; proinde quilibet prædestinatus perveniet ad salutem, quilibet non prædestinatus nulla ratione poterit salvari: contingere enim nequit ut Dei præscientia fallatur. Cæterum inde non sequitur quemlibet non habere subsidia quibus salvari posset si vellet, eumque velle etiam posse, ideo est interitus causa voluntatis perversitas, quam Deus prævidit, quin ejus sit auctor.

208. *Obj.* 10. « Sic ex Dei prædestinatione pendet eorum perditio, ut causa et materia in ipsis reperiatur. » ³ Ita Calvinus.

209. *Resp.* Quum materia perditionis ideo in reprobis reperiri dicatur, quod Deus ita decreverit, causa ad Deum potius referenda est. Id ex Calvini principii plane sequitur, imo absque

ambagibus enuntiatur; subjungit enim verbis objectis: « Lapsus est enim primus homo, quia Dominus ita expedire censuerat: cur censuerit, nos latet. Certum tamen est non aliter censuisse, nisi quia videbat nominis sui gloriam inde merito illustrari. »

210. *Obj.* 11. « Dei ordinationi, qua se exitio destinatos conqueruntur, sua constat æquitas: nobis quidem incognita, sed illa certissima. Unde constituumus nihil illos sustinere mali, quod non justissimo Dei judicio infligatur. » ⁴

211. *Resp.* Illud it nobis Calvinus, æquitatem ordinationis divinæ asserendo, qua homines necessitati peccandi et pereundi subjiciuntur, uti ipse non diffitetur: « Excusabiles peccando haberi volunt reprobi, quia evadere nequeunt peccandi necessitatem: præsertim quum ex Dei ordinatione sibi injiciatur hujusmodi necessitas. » ⁵ Hujusmodi ordinatio injusta plane et crudelis foret, et Deo prorsus indigna.

212. *Obj.* 12. « Quicumque sunt ex reproborum numero, ut sunt vasa in contumeliam formata, ita non desinunt perpetuis flagitiis iram Dei in se provocare, et evidentibus signis confirmare, quod jam in se latum est Dei judicium, tantum abest ut cum ipso frustra contendant. » ⁶ Ita Calvinus, ut ostendat eos non injuria damnari.

213. *Resp.* Quum juxta Calvinum reproborum flagitia non sint causa decreti reprobationis, sed illud sequantur per consequentiam necessariam, non possunt in medium afferri ut ei constet æquitas. Hoc posito, nil interest utrum frustra cum eo contendant, vel proni ferantur in vitia, quum necessario damndi sint: quod horret mens cogitare. Quis hæc, quæ scripsit Calvinus, legens non fremet? « Sua habet adversus reprobos judicia, quibus

(1) Inst. I. iii. c. xxii. n. 4.

(2) I. de fide c. xxxv.

(3) Inst. I. iii. c. xxiii. n. 8.

(4) Ibidem n. 9.

(5) Ibidem.

(6) Ibidem n. 12.

consilium de illis suum exequatur. Quos ergo in vitæ contumeliam, et mortis exitium creavit, ut iræ suæ organa forent, et severitatis exempla, eos, ut in finem suum perveniant, nunc audiendi verbi sui facultate privat: nunc ejus prædicatione magis excæcat et obstupescit. » ¹

214. *Obj.* 13. Præscientia Dei aliud non est quam certa cognitio eorum quæ ipse facturus est: quum igitur, omnibus fatentibus, præsciat reproborum singulorum interitum, eum decernere dicendus est.

215. *Resp.* Deus præscit omnia futura, tum quæ ipse facturus est, tum quæ creaturæ, libero arbitrio ab ipso donatæ, prava voluntate facient contra ejus legem; quorum auctor absit ut habeatur. Præscit reproborum crimina, et interitum, quem ob ea decernit; sed non ideo censendus est hunc proprio arbitrio, et nulla habita flagitiorum ratione, decernere; quod crudele foret.

CAPUT VII.

DE JUDICIO.

216. Statim post mortem judicium singularum animarum fieri, ex Apostolo colligitur, quod veluti notum jam et apud omnes receptum indicat? « Quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic et Christus semel oblatum est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit expectantibus se ad salutem. » ² Equidem inter Christi mortem et secundum ejus adventum magnum intercedit intervallum; sed nulla suadet ratio mortem inter et judicium, quæ Apostolus conjungit, illud repe-

riri. Ecclesiasticus retributionem operum in die obitus inveniendam dicit: « In die bonorum ne immemor sis malorum: et in die malorum ne immemor sis bonorum; quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas. » ³

Quum jam ostenderimus perfectos statim consequi gloriam cœlestem, peccatores in infernum detrudi, et quos urget levis culpa, vel pœnæ temporalis debitum, detineri aliquandiu a gloria, liquet fieri judicium, quo uniuscujusque conditio et sors decernatur. S. Chrysostomus dicit: « Omnes animæ, cum hinc emigraverint, variis peccatorum pœnis implicitæ ad terribile illud ducentur tribunal. » ⁴ S. Augustinus idem docet: « Rectissime et valde salubriter creditur judicari animas cum de corporibus exierint. » ⁵ Cæterum humano modo judicium divinum concipiendum non est; nec enim diuturno examine opus est, quum Deus intueatur sinus omnes conscientiæ, et intuitu ipso sententiam veluti ferat.

217. Præter judicium hujusmodi quod *particulare* solet dici, *generale*, seu universale omnium hominum judicium a Christo in fine sæculi futurum fides docet. In Symbolo apostolico de Christo ad dexteram Patris sedente fidem nostram professi, adjungimus: « inde venturus est judicare vivos et mortuos. » In Symbolo Athanasiano de eo loquentes dicimus: « Ad cujus adventum omnes homines resurgere habent cum corporibus suis, et reddituri sunt de factis propriis rationem. » Illud tamen negant passim Rationalistæ, qui asserunt Christum *formulam* judicii adhibuisse ut sese Judæorum præjudicio accommodaret: hi scilicet Mesiam judicium laturum expectabant.

(1) Inst. I. iii. c. xxiv. n. 12.

(2) Heb. ix. 27. (3) Eccl. xi. 27.

(4) Hom. xiv. in Matth.

(5) L. ii. de anima et ejus orig. c. iv.

Propositio.

Christus Dominus universos homines in fine mundi judicabit.

218. *Probatur ex Scripturis.* Christus dicit : « Cum venerit Filius hominis in majestate sua, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ; et congregabuntur ante eum omnes gentes. » ¹ Pergit separationem justorum ab impiis referre, et iudicis in utroque sententiam. Paulus passim de iudicio loquitur : « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. » ² S. Joanni iudicium exhibebatur : « Et vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni, et libri aperti sunt . . . et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. » ³ Hæc adeo per se patent ut expositione non indigeant.

Traditio adeo claret hac in re, ut superfluum foret aliqua adducere Patrum testimonia.

Objectiones solvuntur.

219. *Obj. 1.* « Iudicii vulgaris descriptio nec Deo digna est, nec rationi conveniens, imo ducit ad vana commenta; nec perspicui potest causa, cur ii, quibus sors jam post mortem contigit, denuo judicandi sint. » Ita quorundam placita refert Rosenmüller. ⁴

220. *Resp.* Nihil in iudicii descriptione, qualis a sacris scriptoribus datur, Deo indignum est, quamvis non omnia sint *ad litteram* urgenda, quum pro Scripturarum more res accommodentur humanæ cogitationi. Quod si nullum foret iudicium, illuderent nobis Christus, et Apostoli, qui tam sæpe et tam perspicue illud tradunt. Causa autem manifesta est cur universi simul judicandi sint, ut iustitia divina in tota œconomia mundi clare-

scat, et Christus, Dominus et Servator, iudex ab omnibus simul agnoscat.

221. *Obj. 2.* « Iudicium solemne a Messia ante regni ejus initia exercendum Judæi dudum expectaverant. » . . . « Non igitur nova tum et ignota fuit ea doctrina. Sed Jesus correxit populares errores, servatis imaginibus. » ⁵

222. *Resp.* Quidquid sit de Judæorum expectatione, Christus plane non ei sese accommodavit, sed sui adventus secundi adjuncta solemniter et perspicuo enuntiavit. Imagines quasdam adhibitas esse non negamus, quum sic ferret usus loquendi, sed rei salva veritate.

223. *Obj. 3.* Orbis non sufficeret hominum universitati.

224. *Resp.* Utique abunde sufficeret, uti calculo facto periti homines demonstrarunt : « Qui omnia proprie capiebant, » inquit Rosenmüller, « veriti sunt, ne amplum orbis spatium non sufficiat tot hominibus, qui unquam vixerunt, et adhuc victuri sunt; contra horum vanum timorem disputavit Süssmilch. » ⁶ Præterea relatio ad locum corporis gloriosi non eadem est ac corporis in præsentī rerum conditione.

225. *Obj. 4.* Frustra cogerentur in unum universi homines judicandi, quum singulorum conscientias rimari et dijudicare infiniti esset laboris; sententiam autem ferre in universos nullo facto examine, divinam iustitiam non exhiberet.

226. *Resp.* Non tarda indagine, sed lumine divino omnia cordium arcana patebunt : Dominus enim in adventu suo « illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. » ⁷ Magna Deo gloria exurget sanctis universis a Christo agnitis, impiis reiectis et damnatis.

(1) Matth. xxv. 31. (2) Apoc. xx. 12.

(3) II. Cor. v. 10. (4) In Matth. xxv. 31.

(5) Ibidem. (6) Rosenmüller in Matth. xxv. 32.

(7) I. Cor. iv. 5.

227. *Obj.* 5. Quæ de tuba insonante et librorum examine dicuntur, translatum postulant sensum, sicut et plurima de sole obscurato, stellis de cœlo delapsis. Ergo tota descriptio Prophetarum more facta censenda est, ad Christi triumphum, propagato ejus cultu, depingendum.

228. *Resp.* Certo affirmare non possumus quousque sensus obvius in illa magnifica judicii descriptione retinendus sit: sed tuto contendimus ipsam rem quam Christus describit, futuram cum adjunctis solemnibus, quæ imaginibus adeo illustribus exhibentur. Veritatis magister non posset haberi si fundamentum deesset descriptioni, vel res alia describeretur, quam ex sermonis occasione, vel adjunctis, nemo delegere posset.

229. *Obj.* 6. Judicii nomine insinuat Christus triumphum suum de hostibus, diffusa fide et cultu quem tradidit. Ideo cum Hierosolymorum excidio illud conjunxit, ultionis scilicet inde initium faciendum docens.

230. *Resp.* Plurima quæ de judicio tradidit Christus, judicium plane spectant instituendum post rerum mundanarum vices, ut æterna hominum conditio statuatur et declaretur. Quod autem ab Hierosolymitani excidii vaticinio ad judicii descriptionem transiisse plerisque videatur, contigit ex eo quod calamitates Judæorum imaginem quamdam præbeant eorum quæ sub mundi finem evenient.

231. *Obj.* 7. Liqueat Christum judicium enuntiasset futurum in ipsa qua vivebat ætate, ¹ et Apostolos brevi illud eventurum prædicasse. Vana igitur spe vel terrore inani hominibus illuisse videbuntur, nisi de triumpho fidei, Christi nominis gloria, et infidelium

punitioe, magnis in eos irruentibus calamitatibus, intelligantur.

232. *Resp.* Quæ eventura dixit Christus antequam generatio quam alloquebatur transiret, respiciebant Hierosolymas, licet imago forent graviorum totius mundi calamitatum in fine culorum. Mirum igitur non est in phetica locutione ea conjungi et temporum intervallo longissimo separantur, sed quæ habent inter se relationem et similitudinem. Equidem verba illa: *statim post tribulationem dierum illorum* ad judicium spectant; sed tribulatio, de qua hic sermo, ea est cujus imago præcesserat in Hierosolymorum eversione. Nullo pacto contendere quis poterit Christum judicium proximum dixisse, quum constanter recusaverit tempus illius habendi definire, se veluti ignarum exhibens, quod scilicet non foret hominibus revelandum. Postquam dixisset: « non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant: » ² subjunxit: « De die autem illa et hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater. » ³ Apostoli pariter de judicio loquentes illud veluti imminens descripsisse videri possent, quia *particulare* et *generale* judicium simul mentibus fidelium obversari voluerunt, et homines incertos ea expectatione suspendi vult Deus; cæterum cavebant ne quis certo sibi persuaderet illud brevi futurum. Paulus ad Thessalonicenses secundam exaravit epistolam, ne deciperentur « quasi instet dies Domini. » ⁴ Petrus etiam fideles monuit « quia unus dies apud Dominum, sicut mille anni, et mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant: sed patienter agit propter vos. » ⁵

(1) Matth. xxiv. 34.

(2) Ibidem.

(3) Ibid. 36. (4) II. Th. . II. 2.

(5) II. Pet. iii. 9.

